

СВОБОДА БЪЧВАРОВА ЖРЕБИЯТ

Част 5 от „Земя за прицел“

chitanka.info

ЧАСТ ПЪРВА

ГЛАВА ПЪРВА

Въпросът за свободната воля на човека занимаваше съзнанието на Скарлатов още от студентски години. В началото мислите му се движеха върху съвсем отвличена плоскост. Учудваше се колко много труд и умствена енергия бяха вложили религиозни гении, политици, мъдреци от най-дълбока древност до днес. Скарлатов не смяташе, че основният философски проблем е за първичността на материята. За него основният философски проблем си оставаше животът. Защо той живее, кой го е извадил от мрака на небитието, с каква цел, дали е само една случайност в многоликите превращения на материята, една никому ненужна играчка?... Защо той съзнава, че живее и какво ще стане по-нататък след смъртта му? Този въпрос, който така или иначе си задаваше всеки човек на тая земя и се мъчеше да го реши по един или друг начин — било по стари предания, било чрез религията, философията или практиката — този въпрос с годините все повече и повече се превръщаше в негова натрапчива мисъл. Дали защото старееше, дали защото много от хората, които го заобикаляха, вече ги нямаше и все по-ясно се очертаваше неминуемостта на финала — смъртта?... Разсъжденията му в случая се усложняваха и от самото човешко поведение от съществуването му до днес. Защото, мислеше си той, ако природата е целесъобразна, тя не би могла да създаде човека — най-нецелесъобразното явление, — който непрекъснато режеше клона, на който седи, действайки срещу себе си и средата, от която зависеше. Но докато размисълът му за живота все още протичаше в теоретичната сфера, то тясно свързаният с него въпрос за свободната воля постоянно му напомняше за реалността. Ежеминутно човек решаваше — харесвам това или не харесвам това, искам това или не искам онова. Ежеминутно се налагаше да произнася двете думички „да“ и „не“, така кратки и ясни във всеки език. По тоя начин в обикновения човек се създаваше лъжливата представа, че той има своя воля и прави това, което иска. Но погледнато по-дълбоко, цялата житейска практика доказваше обратното. Човек по-често правеше това, което не иска. Скарлатов не застана на нито една от двете

крайности — че човек е напълно манипулиран от външни сили или че е напълно свободен в решенията си. Практиката го тласкаше по-скоро към очевидната предопределеност на индивида и неговите действия. Когато човек се ражда, тоя свят е съществувал преди него. Той не можеше да избере нито страната, в която да се роди, нито епохата, нито родителите си, нито часа. Той се явяваше на белия свят при определени отношения между хората. Освен това Скарлатов имаше една съвсем проста аритметика за човешкия живот. Той снизходително даваше максимума на човека за средната възраст 80 години. От тях махаше 10, в които огромното мнозинство от хората бяха вече асоциални, тоест свидетели или наблюдатели на действителността около тях. Оставаха 70 години. От тях махаше още 15 години — период, в който немощното човешко създание зрееше до момента на съзнанието и физическата годност, в пълна зависимост от родителите. Оставаха 55 години. Но тъй като времето е разделено на ден и нощ, човек спеше грубо взето 27,5 години и му се събираха за активен, творчески и съзнателен живот останалите 27,5 години. Тази схема, макар и опростена, в общи линии беше истинна. Това кратко протичане на времето за реална изява се извършваше върху една планета от 510 милиона квадратни километра, между милиарди галактики, за които човек само знаеше, че съществуват и нищо повече. И на всичкото отгоре „венецът на природата“ се смяташе цар на Вселената, а от зараждането си до днес се чудеше как да усъвършенства средствата за самоизбиване, мамене и лъжение. И само от време на време по най-нелогичния начин се раждаха гении като Платон, Буда, Христос, Кант, Толстой, Моцарт, Бах, Гьоте и т.н., които се мъчеха да стреснат човечеството и му посочат път на единение и съзидание. Явяваха се и изчезваха. И всичко течеше отново постарому. И цялата история на човечеството му изглеждаше като една огромна сцена върху кълбото на тия 510 милиона квадратни километра, което се рееше в тайнствения безкрай и семеняха само декорите и костюмите, а хората с техните страсти, пороци и добродетели, с техните сблъсъци, надежди и идеали оставаха едни и същи. Въпреки всичко тази негова абсурдна екзистенциална^[1] аритметика, която беше част от детерминизма на Скарлатов, не го тласкаше до крайност и признаваше на човека малки незначителни граници, в които се движеше свободната воля. И с присъщия си хумор наричаше много

често тази малка възможност за лична изява с думичката „инат“. И ако погледнеш назад цялото си съществуване, във всички неща, които направи и предприе, инатът играеше огромна роля. Той не обичаше миговете на избора. С годините се научи да отлага решенията, но знаеше, че рано или късно идват денят и часът на истината, когато трябваше да каже „да“ или „не“...

В тоя пролетен ден на април той излезе от Банката след приключване на работата и тръгна по обичайния маршрут, завещан от баща му. А пролетта на 1936 година дойде сякаш изведнъж. Дълго време се задържаха зимата и студът. Ту се стопляше, ту валеше сняг, докато в средата на април внезапно задуха топъл вятър от юг и понесе на север тъмни, черни облаци. Но не заваля. Природата набираще сили, за да излее на един път водата си. И в тия два дни като по даден знак всички дървета цъфнаха, но не под пекналото слънце, а в полумрака на облачното небе.

Той тръгна по Цариградското шосе край парка. Имаше малко минувачи и всеки бързаше да се прибере вкъщи, за да не го изненада поройният дъжд. Топлият вятър духаше силно, на вълни и развяваше разкопчаното пардесю на самотния Скарлатов — защото независимостта е самота... Един мъж с гордо вдигната глава, без шапка, с късо подстригани прошарени гъсти коси и остра бяла брада като на древните викинги, със застинало, строго лице и прорязано с бръчки чело, с живи и умни черни очи. Един мъж, елегантно облечен в тъмносин костюм, слабо накуцващ, опрян леко върху бастуна със златната глава на орел с тюркоазени очи, наследен от баща му. Но Скарлатов не се подпираше на него и вървеше срещу вятъра, сякаш преодолява някакво препятствие. Ала не природата, не цъфналите дървета, нито редките минувачи заемаха съзнанието му. Той не ги и виждаше. А мисъл денонощна, прекъсвана само от мъчителен сън, стана неговата същност и той като Сизиф тласкаше по стръмния склон камъка на мисълта си някъде към недостижимия връх, докато не целта, а самото движение към нея се превърна в истинското му „аз“. Така той се отдалечи от хората. Не ги виждаше, не ги забелязваше, отдалечи се от природата, от тъй измамния цъфтеж на дърветата и носеше своя товар дори в миговете, когато можеше да бъде свободен.

Назряваше нова, може би най-голямата лична криза в дейността му като banker и той трябваше да вземе своето решение тези дни. А в това, че за него то е съдбоносно и щеше да определи целия му понататъшен живот, Скарлатов не се съмняваше. Дълго отлага, прекалено дълго и остави нещата да се развиват от само себе си... Ами ако е пропуснал мига? Тогава защо му е всичко това? И кога започна всичко?... Може би още в началото, когато остана в България? Или по-късно, когато пое Банката? Или при някоя от финансовите битки? Или след световната икономическа криза, която едва не срути Банката? И не само Банката, а страната... А може би проблемът е останал като наследство още от баща му? В разсъжденията си се стремеше да намери някаква опора и я потърси в близките години и отминалите събития. Странното беше, че много от случилото се, на което стана свидетел, бе произвело тогава това впечатление, което имаше по-късно силата на спомена. Той се учудваше на човешкото съзнание, което възпроизвеждаше с такава сила, почти до болка, видения от миналото.

Години след кризата — без никакъв повод, без никакъв ред на деня или нощта — внезапно в ума му изпъкнаха с невероятна живост картините, които бе отминавал тогава, потопен в битката за собственото оцеляване. Той виждаше пред себе си напълно реално търговската улица „Пиротска“^[2], почти празна въпреки многобройните магазини, защото повечето бяха затворени. На едни пишеше „Разпродажба поради фалит“, на други „Търся съдружник с капитал“, на трети „Дава се под наем“... Друг път сякаш присъстваше в натрупалата се опашка пред фурна с надпис „Хляб за бедни с книжка за бедност“, а близо до нея огромна тълпа, повечето от деца с най-различни предмети в ръка — консервени кутии, опушени тенджери, парчета от стомна, които търпеливо стояха и чакаха пред голям казан, над който пишеше: „Чорба за бедни“, а две милосърдни сестри раздаваха по един голям черпак на всеки... Но най-често му се явяваха и сякаш се връзваха в ума му детайли от прочутия печален „Поход на босите“, прекосили страната, за да се съберат в София. И Скарлатов виждаше пред себе си мъже в цветуща възраст — опърпани, с изгладнели лица, които викаха срещу полицаите „Дайте ни хляб!“, „Дайте ни работа!“, а след тях вървяха инвалидите от войната, слепци, сакати с колички и без колички, с лозунга на един прът — „От благодарното Отечество“. Господи, казваше си Скарлатов в подобни

мигове, нима искаш да ме предупредиш, че ме чака просяшка тояга?... Че всичко дотук е било илюзия?... И за да отмахне тези неочаквано връхлитащи го видения на човешката мизерия, той се връщаше на победния финал от тоталния банкрут, който избягна. Вярно е, че успя да се измъкне от кризата. Успя да запази Банката в тази борба на смърт. В неговия живот тя щеше да остане като най-сериозната и грандиозна битка, от която той излезе победител и се гордееше с това. Доказа на себе си и на хората мощта на своя ум в действие — при бедствие, унищожило хиляди негови събратя по цял свят с далеч по-големи финансови възможности. Но не беше ли това пирова победа? Та какво остана от Банката след кризата? Сградата, да. И досега красивата барокова постройка, синкавобяла под ярката електрическа светлина, блестеше нощем като Сакре Кьор на върха на Монмартър, радваше окото му и създаваше в хората все още чувството на сигурност и стабилност. Но дали това здание вече не е разядено от термитите и е останала само външната бляскава черупка?... Скарлатов претърпя огромни загуби. Изтекоха невероятни капитали както в левове, така и в чужда валута и злато. Той не се поколеба да заплати тази цена само и само да остане Банката. А можеше да запази много повече, ако се откажеше от нея, и сега да прекарва живота си напълно спокоен, осигурен, а времето, което му оставаше до края на живота, да бъде негово и само негово. В името на какво го направи? И както винаги си отговори честно — в името на собствената му суета, в името на безсмисленото движение!... Избрал своя път, трябваше да върви докрай! След кризата, когато на бойното поле останаха неизброими трупове, сред тях като сенки се надигнаха изранените банкери. Но банките им бяха изтощени. Те не можеха да извършат основната си дейност — да дадат кредити и получат печалби. А без кредити стопанството пропадеше напълно.

Макар и бавно, колелото на икономиката не можеше да се задвижи. Никой не беше достатъчно силен, за да започне отново. Тогава остана единственият път — сливане на остатъците от банките. По-голяма част изчезнаха, като се вляха в други по-силни или се съединиха помежду си, за да увеличат авоарите си и станат жизнеспособни. Изчезна от терена на икономиката Генералната банка — креация на френския и английския капитал. Те вече не можеха да си позволят лукса да имат своя банка. Погълна я тази на Карасулиев. Той

получи подкрепа от американските банки, макар и минимална. Но за да запази своята, Карасулиев се принуди да се освободи от почти всички индустриални акционерни дружества. Едни ликвидира, други продаде, трети просто остави да загинат. Запази обаче Командитното дружество само от инат, което се занимаваше с покупко-продажбата на тютюни за Франция, Англия и Америка. Но дейността му бе ограничена. Две реколти чакаха да бъдат изкупени, а чужденците се интересуваха само от екстра качество ориенталски тютюн. Така че дружеството вегетираше. Поначало двете банки — на Скарлатов и на Карасулиев — се занимаваха с вноса и износа за страните — победителки в Световната война. А това перо поради кризата и последвалата я депресия не играеше почти никаква роля в стопанството. Активността на двете банки се сведе до минимум. Господарите в лицето на Англия, Франция и САЩ сега избраха път, който заобикаляше България, защото икономиката ѝ не ги интересуваше.

Съвсем друго направление поеха финансовите среди в Германия. Те успяха да се справят с кризата в собствената си страна чрез невиджана инфлация, довела до незапомнена безработица в страната. Германия нямаше колонии, нямаше пазари. Бяха ѝ останали само сметищата на света. Но немските финансисти не се погнусиха от боклука. Та и какво ли друго им оставаше?... И смело тръгнаха да търгуват с тези страни, от които никой не се интересуваха. Един от най-важните пазари за Германия се оказа България. Тук те имаха традиции, изградена търговска мрежа, своя банка — Кредитната. Двете страни бяха в миналото съюзници, тясно свързани финансово. И двете страни бяха победени, онеправдани, което водеше и до психологическа връзка помежду им. Преди Световната война и след нея, техническата и делова интелигенция се ориентира към немските и австрийските университети. Те станаха макар и странични, но не маловажни пътища за германското влияние в България. И в момента, когато страната достигна ръба на пълния финансов банкрут, само германците продължиха, макар и минимално, да търгуват с България. И тази тънка нишка остана за нея почти единствената търговска връзка със Запада. И двете страни нямаша злато, нямаша чужди авоари, нямаша пазари. А за да съществуват, беше жизнено необходима търговията. И тогава с тази дързост, която някога обедини народите на Средиземноморието, а

по-късно в търсенето на пазари откри Америка, Индия, Япония и свърза света в едно цяло, търговците си подадоха ръка през бариерата на победителите, без посредници! Започна се с компенсационни сделки, може би най-древния способ за обмен. Даваш една стока и получаваш друга, от която имаш нужда, без участието на злато или световна валутна единица, върху базата на собствените слаби и обезценени национални пари. Кредитната банка, вместо да изчезне или намали своята дейност, се разрасна. И полека-лека компенсационните сделки заеха значителна част от външната търговия на България. Само така страната можеше да изнесе застоялите тютюни, селскостопански продукти, суровини и да получи за макар и слабата си индустрия резервни части и индустриално оборудване. Германия купуваше всичко — разбира се, изцяло в своя полза, тя бе силната страна в тия сделки. Но колелото на търговията, макар и бавно, макар и трудно, се завъртя и все повече увеличаваше скоростта на оборотите, докато дойде вторият етап — клиринговата спогодба — каквато се практикуваше в една или друга степен и в други страни. Първата частична клирингова спогодба за износ на тютюн срещу германски промишлени стоки през време на финансовата криза сключи немският тютюнев концерн Реемтсма, последвана от голямата всеобхватна клирингова спогодба от 9 септември 1932 година.

Тъй като дотогава страната имаше с Германия активен търговски баланс, то и задълженията на Германия нараснаха. Разменяха се стоки, но върху базата на немската марка при съотношение 33 лева за една, което на практика означаваше, че България финансира Германия. Но клиринговата спогодба имаше две сметки. По сметка „А“ Германия внасяше от България тютюни, зърнени храни, яйца, необработени кожи, маслодайни семена и фуражни растения. Срещу тях трябваше да изнесе за българската промишленост суровини като памук, вълна, вълнена прежда, калай, обработени кожи, каучук и други или да плаща тридесет на сто от сметката в свободни девизи. В сметка „Б“ по клиринговата спогодба бяха всички останали продукти и износ на артикули, както и плащането от нетърговски обмен: легации, туристи, пътници, валута за образование на студенти и т.н. Още в началото Германия предпочете да не дава тридесет на сто свободни девизи, а да внася суровините, като го направи по цени над тези на международния пазар. Към 1936 година вносът и износът с Германия надвишаваше 60

на сто от цялата външна търговия на България, с тенденция за непрекъснато увеличаване. Така че в близките години търговията на страната щеше да бъде само с една държава — Германия. Но и тук по клиринговата спогодба, в която имаше клауза за годишно изравняване на сметките, германците, иначе акуратни, не изпълниха задълженията си. Винаги износът на България бе по-голям от вноса и Германия имаше в момента 700 милиона задължения към нея. Една немалка сума за такава бедна страна. И тя щеше да нараства. България се превръщаше в суровинен придатък на Германия, но това го виждаха малцина. Световната война, въстанията, революциите, всеобщата икономическа криза доведоха дотам народа, че хората бяха доволни, ако имат работа и изкарват насъщния хляб, независимо кой им го дава и с каква цел. Така дойдоха на власт фашизмът и Хитлер в Германия. Бяха доволни, че имат работа и никой не искаше да се замисля, че живее в една страна с невиджана дотогава диктатура, че тази страна се готви за реванш, за война с далечни цели — да завладее целия свят. Те не забелязваха или не искаха да забележат огромната полиция, разрастването на армията, антисемитските погроми, липсата на каквато и да е елементарна свобода. Не винаги близкият резултат показва крайния. А свързана икономически с Германия, България неминуемо щеше да тръгне по нейния път.

Ето Скарлатов беше вече десетилетия banker и потъна до такава степен в работата, че загуби твърде много от така нареченото хуманитарно образование. Не четеше художествена литература, не ходеше на театър, опера или кино. Полека-лека Банката го погълна изцяло. Тя стесни съзнанието му до такава степен, че взе всичко да обяснява с икономиката, с парите и тяхното движение. Но тук бе и неговата сила. Така обяснен, животът на обществото едва ли обхващаше неговото безкрайно многообразие. Но че по този начин си изясняваше главното, той бе убеден. И Скарлатов остана верен на извода, че основната връзка между хората е търговията в широкия смисъл на думата, тоест постоянен и тотален обмен на материални блага, което предполагаше безпрепятствено общуване между хората по цялото земно кълбо. Той не се съмняваше вече нито за миг, че за бъдеще каквито и държави, каквито и общества, каквито и строеве да възникваха, първото нещо, което трябваше да знаят, е какво да правят в икономиката и да бъдат компетентни преди всичко в икономиката!

Главният му девиз остана свободната търговия! И той тясно свързва двете понятия: за да има търговия, трябва да има политическа свобода, за да има свобода, трябва да има търговия без ограничение! Погледната в този стопански аспект, историята на човечеството му изглеждаше като цикли на търговска свобода във времена на мир с бързо нарастване на материалните блага, а оттам и на духовните, следвани от период на общества, класи и държави, стремящи се към световно господство и задушавачи на първо място търговията — епохите на непрекъснатите войни. Та не пореха ли вълните на моретата корабите на финикийците, на гърците и не създадоха ли те една обща култура на Средиземноморието, а непосредствено след търговското замогване дойдоха философията, литературата, театърът, демокрацията, свободните полиси. И ако този процес продължеше, може би търговците щяха да тръгнат към нови земи и да открият Америка хилядолетия преди Колумб, да търгуват с Индия, Китай, Япония, да колонизират огромните пространства на планетата и светът щеше да бъде друг, единен. Но дойде Рим и всичко за векове отиде по дяволите!... Защото Рим в своята хегемония ограничи свободата на всички останали, ограничи обмена и подкопа собственото си съществуване, за да се срути в праха, който затъмни за нови векове небето на Европа и тя потъна в мрака на средновековното укрепостяване. А по-късно наново търговците вдигнаха знамето на човешкото единение и откриха пътищата към непознатите континенти.

Явиха се нови, чисто търговски нации, като холандците и англичаните например. А после?... Наполеон, пак войни, пак разединение на Европа... Ами в съвсем близкото минало на нова България човек можеше спокойно да отиде в банката, да обмени левове за каквато и да е валута и с един печат на паспорта, който се даваше без особени формалности, да тръгне по света!...

И винаги, когато човечеството си отдъхваше в епохите на мирен и свободен обмен, идваше финалът на цикъла и започваше ерата на разрухата. И въпреки че историята, както и противоречията в картината на произвеждането, натрупването и разпределянето на богатата опровергаваха тезата на Скарлатов за единение единствено чрез свободна търговия между народите, което да премахне митническите и граничните бариери, забраните на свободното придвижване с крайна цел — една обединена планета без държави и

нации, съставена от свободни хора, той вярваше, че само това е пътят, а не религиозните и социални идеи. В крайна сметка те в ръцете на недобросъвестни личности се превръщаха в средства за разединение на човечеството с прякото последствие — войни и унищожение на хора заедно с материалните блага. И сега Скарлатов бе от малцината умни хора, който предчувстваше, че влакът на Планетата навлиза в някакъв безкраен тунел под знака на смъртната гибел...

Вярно е, че клиринговата спогодба помогна на България да се изправи донякъде на крака. Безработицата намаля, чувстваше се оживление във всички сфери на стопанството. Но нима само в България бе този процес? Нима само по системата на германците можеше да се стигне до този резултат? Можеше, разбира се, и със свободна търговия, с опити за пробив в пазарите на главните капиталистически страни. Той не си правеше илюзии, че именно този начин е най-трудният, най-неприемливият, защото всеки искаше да живее добре не в бъдеще, а сега, в момента, и всеки, който му посочеше път за лесно и бързо заможване, ставаше в очите на хората спасител. Те не виждаха, че краят на този път е врата на кланица и вървяха зад пророци, политици и недобросъвестни хора право към своята погибел. Той не можеше да се бори срещу тази мощна тенденция за сближение с Германия. Следователно то бе исторически предопределено. България отдавна нямаше свободна воля.

Така Скарлатов наново застана срещу течението, предварително примирен с поражението си, но по никой начин не обезверен в своите изводи. Държа пред индустриалци и политици голяма сказка в „Ротари-клуб“. Изслушаха го с внимание и никой не си взе бележка. Всички очакваха спасение от Германия. Само един-единствен човек го последва и колкото и да е странно, това беше Йосиф Карасулиев. Последва го не теоретически. Той бе стигнал по собствен път до тези заключения. Дали интуитивно? Едва ли. По-скоро практическият му опит на голям търговец го доведе до изводите на Скарлатов. И след беседата единствен Йосиф Карасулиев поиска да разговаря с него. Потресен от думите му пред толкова много хора, те го окрилиха и дадоха смисъл на практическата му дейност. За негова чест Скарлатов трябваше да признае, че макар Йосиф да не формулира положението, в замяна на това вече действаше, сякаш отдавна го бе сторил.

Пръв Карасулиев от всички банкери и индустриалци започна да се освобождава от акционерни дружества, предприятия и фабрики. Пръв той търсеше всякакви законни и незаконни, извртливи начини, за да превърне по възможност всеки лев в конвертируема валута и я изнесе на сигурно място. Запази връзките си предимно със страни, чиято валута вървеше навсякъде. Това неминуемо доведе до спад на търговската активност на банката. Любимата му фраза беше: „Не съм боклукчия да събирам германски парцали“. Имаше предвид германската марка.

Тези му действия удивиха Скарлатов. Йосиф да се откаже от печалба, пък каквато и да е тя?!... Това беше нещо неестествено за човек, който не можеше да се сдържи пред вида на плячката. Но той се пребори с първичния си инстинкт на хищник и погледна надалеч в перспектива. С други думи, се превърна в истински banker. Колко ли му е струвало това?... Той приключи в себе си една гигантска борба и стана човек, който мисли различно от предишния Карасулиев. А това е постижение, отдало се на малцина в живота. Той доказа, че има не само инстинкт, не само ум, но и огромна воля. Сля се с Генералната банка, защото Скарлатов отказа такова сливане, а и не можеше при наличието на втория директор — Неделев.

Още веднага след кризата между двамата започна една мълчалива необявена война. И вместо Скарлатов решително да скъса с Неделев, остави да текат нещата по-старому, защото нема силата да се пребори с една фикс-идея за национална индустрия, завещана от баща му. А практическо олицетворение на тази идея беше Неделев — най-мощният индустриалец в страната. Така се стигна от кредитиране на собствена индустрия до самокредитиране и внос на оборудване от Германия отначало върху базата на компенсационните сделки, а после върху базата на клиринга. Само едно не позволи Скарлатов в тоя период — да се посегне на авоарите на Банката в конвертируема валута (и без това силно намалели), а също и на златния трезор. И докато Неделев съсредоточаваше в ръцете си индустрията, Скарлатов почна да концентрира именно този капитал и да го превръща не в банкова, а в лична собственост, която по един или друг начин изнесе в чужбина. В този период капиталът на Банката нарасна, но в левове и марки, тоест в пари, с които можеше да боравиш в твърде тесни параметри. Конфликтът назряваше и дочака деня, в който Неделев

открито обяви войната. Той постави въпроса за чуждите авоари на Банката и трезора като абсолютно необходими за понататъшната му дейност. Скарлатов рязко отказа. Неделев настоя да види именно тази светая светих на Банката. Тогава, усмихнат, Скарлатов цинично му отговори, че тази част от храма липсва. А за нещо, което го няма на този свят, не могат да се пазарят. Неделев заплаши, че ще се оттегли като съдружник заедно с всичките си капитали и ще премине към Кредитната немска банка. Това беше единственият му коз да принуди Скарлатов да приеме неговото искане. Но зле си бе направил сметката. Наистина, ако той изпълнеше заплахата си и ликвидираше общите предприятия, Банката автоматично се превръщаше в една от средните по мащаб и слизаше от пиедестала на водеща в страната. Неделев неминуемо щеше да повлече след себе си и главното ядро от индустриалци и фабриканти, свързани с Банката. Но Скарлатов предварително бе изчислил загубите от такъв акт. С остатък от левове, без да засегне трезора и авоарите, можеше да остане да съществува. И той прие тази алтернатива. Неделев не очакваше това. Опита се да преговаря. Не му се удаде. Скарлатов назначи срок за ликвидацията и му заяви, че ще сформира, от своя страна, група експерти, която да преговаря със съответната такава на Неделев. Последният направо се обърка. Седмица по-късно той тържествено влезе в кабинета на Скарлатов, говори твърде дълго за миналото, за съвместната им работа, за общите мероприятия и за националната индустрия, за бъдещето им и накрая излезе с ново предложение да се обединят с немската Кредитна банка под нейно име. Скарлатов се изсмя и приключи разговора с думите:

— Докато съм жив, ще бъде жива и Търговската банка! А сега напусни кабинета ми!

За негово учудване на другата сутрин Неделев пак влезе при него с ново предложение. Немците са съгласни да обединят банките под името на Търговската банка, но с четирима души директори: от българска страна Скарлатов и Неделев, а от немска — двама техни финансиста.

— Какви права ще имат отделните директори и лично аз? — попита го Скарлатов.

— Според внесения капитал.

— Мерси — каза Скарлатов. — Бил съм banker и такъв ще си остана, а не германски чиновник дори с титлата таен съветник!

Така Борис се отказа от най-важната линия на Банката — да финансира националната индустрия, защото разбираше, че ако приеме предложението му, щеше да финансира Германия, фашизма, милитаризма и бъдещата война. Но на инат щеше да остави Банката и макар да се превърнеше в средна, щеше да пречи с всички сили! Когато имаше възможност, щеше да слага прът в колелото на немската финансова група и тази бъдеща борба го изпълваше със задоволство. И вместо да бъде създател-строител, Бог-творец на индустрията, щеше да се превърне в рушител-Сатана. Той си спомни Славчо Кюлев, своя тъст — най-големия износител на злато и познавач на тази търговия върху Балканския полуостров, как завърши с достойнство кариерата си в малкия сарафски магазин. Наистина Банката от кредитно учреждение щеше да се превърне в дюкянче на чаршията, подобно това на Кюлев. Но какво от това?! Поне с открито чело и спокойствие можеше да посрещне всички превратности и бури в живота. Фашист не можеше, не желаше и никога нямаше да стане! Оставаше му да направи следващата стъпка — да смири своята гордост! А затова имаше достатъчно ако не воля, то инат, великия скарлатовски инат. По-важно е не как изглеждаш в очите на хората, а какво си всъщност — често си повтаряше Скарлатов в тия дни.

Беше се отдалечил много и сега вървеше по една тъмна алея. Гората наоколо шумеше, тъмнината беше непрогледна. Чак сега той се откъсна от своите мисли и тръгна обратно, вече душевно успокоен, за срещата с професор Иванов.

[1] Екзистенциална (лат. — фр.) — засягаща съществуването. ↑

[2] „Пиротска“ — улица по името на бившия български град Пирот, намиращ се в югославска територия. Днешната улица „Жданов“. ↑

ГЛАВА ВТОРА

Скарлатов трябваше да пита минувачите къде се намира кръчмата, която Иванов определи за срещата. Най-сетне я намери. Едно спокойно, закътано заведение в центъра на София, близо до черквата „Св. Седмочисленици“. Не много известно, по-скоро квартално, но чисто, обширно, с високи тавани. Когато влезе, всички го изгледаха учудени. Явно не беше от тяхната среда. Видя Иванов на една изолирана маса. Поздравиха се. Скарлатов си свали пардесюто и го закачи на една кука до колоната.

— Е, живи бяхме да се видим! — каза Иванов.

— Горе-долу така е... Я ще има война, я въстание или земетресение и все не ни остава време...

— Последния път се срещнахме тридесет и първа година, на погребението на Сакарев...

Двамата замълчаха. Един от тях вече липсваше. Една ярка личност, един от финансовите строители на България, поставил статистиката върху модерни начала. А ти какво ще оставиш след себе си?... — помисли за себе си Скарлатов. И кой всъщност бе Сакарев? Какво знаеше за него? Че е умен, че е най-големият специалист по статистика в България, а може би от световен мащаб, особняк с английски маниери и английски стил на живота. Ерген, обичащ уюта, камината, лулата, ароматния тютюн и пътешествията! Той харчеше всичките си пари, пестеше от заплатата си, но всяка година посещаваше поне една западна страна и неизменно световните конгреси по специалността си. Посети и Америка. И отвсякъде носеше нещо ново, което после прилагаше в практиката. Сякаш тази вечер Скарлатов почувства присъствието му — и слабото му лице с неизменната лула в устата, която свалеше само когато изричаше своите къси сентенции, изпълнени с английски хумор; и умението му да формулира с едно изречение най-сложната мисъл, най-забъркания финансов случай. И той, Скарлатов, се бе ползвал безплатно от мозъка му. Та не дойдоха ли тримата му приятели от славната Дирекция по

държавните заеми с идеята за Камбиалния синдикат, която толкова му помогна в труден момент?!...

Гласът на Иванов прекъсна мислите му.

— За Сакарев ли се замисли?...

— И за него, и за нашата младост, и за битката с Буске, и за какво ли не...

Иванов бръкна в джоба и извади една лула. Остави я на масата. Скарлатов се взря.

— Негова ли е?

Иванов кимна с глава.

— Имаше много лули. Едната, ако си спомняш, поставихме в ковчега му.

Скарлатов не си спомняше.

— Той ми завеща своята прекрасна библиотека с много ценни книги по статистика от цял свят, а също и ръкописа на университетския си учебник по статистика. Излезе след смъртта му.

— Да, имам го и аз — каза Скарлатов.

Той се загледа в Иванов, облечен в чист костюм, но доста износен. Явно финансите му не вървяха много добре... Знаеше, че има голямо семейство, но как се справя с живота, нямаше понятие. И някаква злоба към държавата, Университета и всички институции го обзе. Защото един професор, доктор от Петербургския университет, най-големият капацитет по международно право в страната, мизерстваше. Не беше щедра буржоазията и никога в тази страна мозъкът не е имал висока цена! Напротив! Най-ниската от всичко, което се купува и продава! И тая толкова българска поговорка: „Пари ми дай, акъл не ми давай!“, сякаш отразяваше най-точно този съществен дефект.

Келнерът дойде и Скарлатов поръча вино и скара, чиято апетитна миризма изпълваше цялото заведение. Той се почувства добре в присъствието на Иванов и цялата тази скромна обстановка. Преди да тръгне към него, имаше известно притеснение, тъй като отдавна не бяха се виждали. Но както става винаги, когато между двама души е имало истинско другарство и приятелство по душа, колкото и години да минеха, те се срещаха все така близки един на друг, сякаш вчера се бяха разделили. Но Скарлатов не издаде чувствата си и каза:

— Изглежда тук скарата е добра...

— Най-добрата в София.

— В заведенията, които посещавам, кухнята е западна. Как откриваш кърчма? — попита го Борис.

— Аз рядко имам възможност да посещавам ресторанти и кърчми. Посочи ми я, разбира се, Терзиев. Тук е една от неговите бърлоги.

— Възходът на хер доктор Драган Терзиев Хайделбергски е умопомрачителен!... Директор в редица смесени германо-български акционерни дружества, член на управителния съвет на Кредитната банка, представляваща немския капитал в България, неизменен техен експерт... Любопитен съм как изглежда...

— Какъвто го помниш! Той е неизменен и вечен.

— Впрочем нашият приятел беше троянският кон, който въведе клиринга в България!...

— И без него щеше да е същото. Но е майстор в работата си.

— Един идеален чиновник, който никога в живота си не е имал смелостта да започне самостоятелна работа.

— Не си прав, Борисе. Вярно е, че мозъкът му е изпълнен с кулинарни рецепти от Изтока и Запада, но там някъде дълбоко се крие ум. А немците умеят да използват именно ума и плащат, без да се стискат. Това е всичко! Не се меси в политиката. Той е от тия висши чиновници, каквито само големите страни винаги имат на разположение и ползват знанията и възможностите им независимо от смяната на кабинетите. Но се е родил в България, от което Впрочем никак не се чувства нещастен.

— Ожени ли се?

— Преди три години. Има и дете. И цялата му сватба беше една идиотщина.

— Не върви ли семейният му живот?

— Напротив! Жена му е берлинчанка, едра, руса. Лика-прилика са си. Тя го накара да купи хубава къща и я изпълни с тежки германски мебели. Така доктор Терзиев стана сайбия — нещо невероятно за него, и чат-пат се прибира вкъщи не само за спане.

— Германките са добри домакини.

— Но не и според Терзиев. Когато го женихме, тебе те нямаше в България, ядохме и пихме до полунощ. Отиват младоженците да си легнат в новия апартамент под наем. Аз също се прибирам. Някъде

към 3 часа след полунощ се звъни и тропа на вратата. Излизам — Драган! Какво има, питам го. Ела да ми помогнеш да пренесем юргана и дюшека. Старата му квартира беше наблизко. Посред нощ нарамваме двете бали. Питам го: защо тая идиотщина? Обяснява ми, че германката донесла пухен дюшек и юрган за брачното легло и замалко щял да се удави в пуха. Пропаднал надолу и имал чувството, че това е краят. А юрганът, питам го. Не тежи! А мене, ако не ме налегне на кръста, не мога да заспя, ми обяснява той...

Скарлатов почна да се смее с глас.

— Но с това не се свърши. Оставихме балите в коридора. Лека нощ, му викам. А той — слушай, какво имате готвено вкъщи? Боб, казвам. Останал ли е? Едно тенджерче. Но нали ядохме на сватбата?... И той пое обратно. Изпрати ме, взе тенджерето с боба и си тръгна на разсъмване. Утрепа ми цялата нощ...

Келнерът донесе кана гъсто, тъмночервено вино, мезета и салати. Скарата щеше да е готова по-късно. Двамата се чукнаха. Виното бе отлично, Иванов запали цигара.

— Сетне се зае ревностно да я обучава на готвене. И тази му дейност толкова ги сближи, че сега са като гугутки помежду си. Тя по цял ден пазарува и готви. Зимата, срещам я на пазара. Гледам Люци, спряла се пред един шоп. Шопът държи за краката една кокошка и един млад петел. Люци се научи български страшно бързо, но как!? Ще си паднеш!... Искане да купи петела. Изглежда не знае как е на български и казва: „Дайте на мене този мъжки кокош“, и сочи петела...

Някаква тъга за миг полъхна край Скарлатов. Ето приятелите му от младостта имат своите радости, своя живот, а той какво има?... Но отново се заслуша в разказа на Иванов и пак му стана весело.

— Обаждам им се миналата седмица по телефона. Знам, че Драган е вкъщи. Питам Люци може ли той да ми се обади. Тя нещо се смути и ми казва след кратка пауза — знаете ли, той почина. Краката ми се подкосиха. Не можех да осъзная какво говори. Забравих и немски, и български. Накрая малко се съвзех и питам: Кога почина? Ами днес, казва тя. Сутринта ли? О, не. След като се нахрани. Това ядене му изяде главата, си мисля. Чудя се какво да кажа по-нататък, а тя продължава да бърби по телефона: Вижте какво, казва, той почина сега, но после стане. Обадете се към пет часа следобед. Почнах да се смея с глас и не мога да спра. А тя — ама вие шегувки ли правите си?

Аз още повече... За щастие беше направила тази „малка“ грешка: вместо той почива, вика той почина и ми изкара акъла...

Отново настъпи мълчание. Двамата отпиха от виното, после лицето на Иванов стана сериозно. Той се наведе и вдигна от пода една стара, изтъркана кожена чанта.

— Борисе, ето заключението по ликвидацията с Неделев, което ми беше поръчал да направя.

— Прочете ли паметната ми бележка?

— Прочетох първо нея, а после всичко останало. Цяла седмица работих по материалите.

— Можеш ли накратко да ми кажеш какво е заключението ти? Материалите ще прочета, като се прибера вкъщи.

— Борисе, ти губиш.

— Искаш да кажеш, че се самозаколкам.

— Бих си помислил точно това, ако не те познавах... В тази страна нямаме, а може би няма и да имаме по-голям финансист от теб. И само заради моето уважение към личността ти аз се наех с тази експертиза.

— Благодаря за ласкавото мнение. То за мен има висока цена. Но заключението ти е, че греша и пропадам?

Иванов се усмихна.

— Заключението ми е, че се касае за нещо, което надхвърля загубите на капиталите, печалбата, Банката и гледаш нещо надалеч...

— Защо винаги, когато замислям някой чисто финансов зулум, хората около мен придават на тия мои груби материални и егоистични действия ореола на висока гражданска съвест?

— А нима не е така? Аз четох с интерес дебатите в Народното събрание. Следях твоите речи, насочени срещу клиринга и сближението с германците. Ти изрази мнението на всички истински финансисти в България.

— Но никой не тръгна след мен!

— Нямам предвид бакалите, а финансовите теоретици.

— Подкрепата на професорите в твоё лице и някои висши чиновници в Министерството на финансите, в Народната и Земеделската банка едва ли са някаква сила!...

— За всеки случай ти отвори очите на мнозина. Рефератът ти в „Ротари-клуб“ се цитира непрекъснато в нашите среди.

— За да бъде честен пред теб, трябва да ти дам следната декларация. Чрез битката срещу клиринга, за свободна търговия аз искам да запазя себе си, своето богатство, Банката. Тази моя цел съвпада с бъдещето на българската държава. Но виждам, че тя тръгва по друг път и пропада, защото винаги катастрофите започват с икономиката. Аз се мъча не да направя Ноев ковчег и спася всички в случая, защото е невъзможно, а само себе си. Да скова един жалък сал за мен. Затова ще ликвидирам сътрудничеството с Неделев. Толкоз!

— Но за мен ти олицетворяваш, в момента една правилна кауза и аз стоя зад теб!

— Значи ще ме подкрепиш?

— Не знам още с какво, но направих каквото можах.

— Става дума да оглавиш групата от юристи и експерти от името на Търговската банка, която ще преговаря с екипа на Неделев.

— Мислиш ли, че съм в състояние? Отдавна съм скъсал с практиката и какво ли друго може да се очаква от един университетски професор?! Но мога да ти предложа хора, които ще се справят добре.

— Аз държа на теб!

Иванов млъкна. Явно беше смутен.

— Но нали каузата ми е правилна? Тогава къде е правдоборството ти?...

— Има нещо друго...

— Да го чуем.

— Ще го разбереш сам.

— Работата не търпи отлагане.

— Ще разбереш още тази вечер.

— Единственото, което искам да разбера, е дали ти, моят приятел, споделяш убежденията ми, приемаш да оглавиш моя екип.

Скарлатов внимателно наблюдаваше лицето на Иванов. В него явно се извършваше борба и не му беше ясна причината за колебанията. Внезапно професорът каза:

— Приемам.

Скарлатов се изправи и му подаде ръка. Двамата отново седнаха.

— Какво става със скарата? — попита Борис.

— Тук дълго я майсторят, но като я донесат, ще ахнеш!

В тоя момент един келнер широко отвори двукрилата врата на заведението. Всички млъкнаха. Под светлината на уличния фенер се

виждаше файтон. От него слезе едър човек. Когато прекрачи прага на заведението, Скарлатов позна доктора от Хайделбергския университет Драган Терзиев. Промяната се състоеше само в дрехите — скъпи, ушити от добър шивач, но вече успял да ги размъкне по такъв начин, че не му стояха по-добре от скромното облекло в Дирекцията по държавните заеми. Усмихнат, със снежнобяла риза и пура в устата, новост за него. Реверите му бяха посипани с пепел. При появата му всички заговориха. Поздравяваха го от масите. Притежателят на заведението изтича, като пътьом си сваляше престилката, да посрещне лично Терзиев. Да, този човек уважаваха всички, обичаха го и го смятаха за свой. Нещо, което Скарлатов никога не можеше да постигне. Терзиев нямаше неприятели. Едрия, дебел, добродушен човек навсякъде посрещаша благосклонно. Без да бърза, придружен от съдържателя, той се запъти към масата на двамата си приятели. Иванов пошепна:

— Това беше моята изненада...

Терзиев каза своето привично:

— Мараба! — и се стовари на стола, който изскърца под тежестта му.

Съдържателят застана край него. Дотича келнерът и се обърна към Иванов.

— Мога ли да сервирам?

— Какво сте поръчали? — осведоми се Терзиев.

— Скара — каза Иванов.

— От скара до скара разлика до небето! Каква скара? Видяхте ли предварително месото, мръвките, котлетчетата, кебапчетата, кюфтетата? Как са приготвени? По кой начин да се пекат? Защо бързахте?... — После се обърна към съдържателя: — Поръчката се отменя. Идвам в кухнята и там ще уредим всичко като хора-специалисти, а не баламурници!...

Терзиев стана и тръгна към кухнята. Зад него ситнеха съдържателят и келнерът. Бави се дълго и се върна с широка усмивка на лицето. Разхлаби още повече вратовръзката. Разкопча сакото и жилетката. Облегна се на стола, сякаш да провери здравината му, и каза:

— Сега вече всичко е наред и можем да чакаме свястно ядене!...

— А защо като си в управителния съвет на толкова акционерни дружества, бъдещ директор на Кредитната банка, твоите немски чорбаджии не са ти дали автомобил? — попита Скарлатов.

— Дават ми, и то няколко, а мога и да си купя, но не искам!

— Той е абонат на файтонджийското сдружение — каза Иванов. — Сутрин пред дома му стои файтон и където и да иде, го чака файтон. Сега, тази нощ, като излезем, пак ще чака някой навън...

— Файтонът е моят каяфет! Това е велико превозно средство. Не друса, за да ти обърне червата, а моят стомах е чувствителен. Сега всеки се вози на автомобил, само Терзиев на файтон! По тоя начин взимам акъла на чужденците. Смятат, че съм приказно богат, щом си позволявам тоя лукс. А също и пурата. Е, Борисе, стига си се занимавал с мене! Кажй нещо за себе си. Как вървят работите ти?

— Те наистина ли те интересуват?

— По-рано никак! Но напоследък да...

Той не довърши изречението си. Веселото изражение слезе от лицето му.

— Драги хер доктор Терзиев. Защо се измъчвате? Аз съм напълно осведомен за дейността ти напоследък. А тя е насочена срещу мен и Банката ми. Само едно не очаквах, че тази вечер ще те видя. Иначе не бих дошъл!

Терзиев трепна.

— Престани с блъфове те си!

— От доста време ти си назначен като шеф на екип от страна на Кредитната банка, за да защитиш техните интереси в лицето на Неделев.

— Скарлатов, ти ме изненадваш! Откъде научи? Иванов ли ти каза?

— Иванов не знае. Затова съществува банково разузнаване. Така че вашите карти са обърнати и аз ги виждам. Но моите никога няма да узнаеш! Ти си хипнотизиран от немците и мислиш, че те са вездесъщи. Тук ти е грешката!

— А известно ли ти е, че аз бях този, който настояваше пред немската финансова група, настроена враждебно към теб, за обединение на банките? Аз бях този, който внушаваше непрекъснато значението на Търговската банка, на твоите лични качества и какъв

съюзник в твоє лице бихме намерили. Но ти отказа, ти започна битката!

Съдържателят се приближи до Терзиев и нещо му прошепна.

— Не сега...

— Почакай — каза Скарлатов. — Гладен съм. Донеси скарата.

— Така да е, щом иска — каза Терзиев. Съдържателят се отдалечи.

— От това, което проучих, положението ти не е никак розово. Ти си на ръба на банкрута, ако не се свестиш. Затова съм тази вечер тук, защото си ми приятел и искам да те спася.

— В тази страна всеки те дави и едновременно ти е спасител! Не правиш изключение и ти!

— Аз съм само един добър експерт. Мене ми плащат и аз акуратно изпълнявам задълженията си! Нямам като теб богатства да пазя и тук ми е предимството. Ще бъда почтен докрай към работодателите си.

— Гледай тази акуратност да не ти изиграе един ден лоша шега!... Защото понякога така става в живота, че плащат именно тия пъдари на чуждо имане...

— Какво имаш предвид?

— Старото приятелство! Затова и аз те предупреждавам! Но този разговор е дълъг, мисля, че професор доктор Иванов би ти обяснил по-добре какво имам предвид.

— Силата, срещу която си застанал, е огромна. Нямах шансове.

— Знам. Но няма да легна да ме колят!... А ето и скарата идва! Време е да приключим! Официално те уведомявам, че начело на моя екип стои професор Иванов!

— Но как! Ти прие ли? — обърна се Терзиев смаян към Иванов.

— Да, приех, защото каузата на Скарлатов е правилна.

— Ето, виждаш ли? Не знам на кой няма да е лесно!... — каза Скарлатов.

Терзиев нищо не отговори. Съдържателят остави една тенджерка в средата на масата и отделно чинии за всеки. Вдигна капака. Ароматът на скарата сякаш изпари всички лоши мисли в Терзиев и той отново стана весел и приветлив, но не се стърпя и заключи:

— Какво време живеем, всеки срещу всеки! Никога не бих помислил, че ще застана един ден срещу вас двамата...

Въпреки всичко по-нататък вечерята протече радостно. Спомниха си много неща от миналото и повечето весели. Пиха и ядоха безпаметно. Когато си тръгнаха след полунощ, Скарлатов се изненада. Вън наистина ги чакаше файтон. Терзиев остави Скарлатов пред Банката и двамата с Иванов продължиха за домовете си.

На другия ден още сутринта Скарлатов представи своя екип заедно с Туше Динев на професор Иванов. Последните двама скоро се разбраха и започнаха съвместна работа, изпълнени с уважение един към друг. Иванов се учуди от способностите на Динев. Той за пръв път се сблъскваше с черната задкулисна страна на банковата дейност. Работеха в бившето тясно и дълго кабинетче на Динев, където той бе поставил картотеката си. Скарлатов често отиваше при тях и даваше своите идеи.

ГЛАВА ТРЕТА

Тримата — Скарлатов, Иванов и Туше Динев, седяха в кабинета и пиеха кафе, което им донесе Спас. Минаваше полунощ. Бяха си дали малко почивка. Вече седмица ставаше, откакто започна този непосилен денонощен труд. И тримата бяха извънредно работоспособни, но времето не им стигаше. Определеният срок за конференцията наближаваше. Огромното бюро, масички и фотьойли бяха затрупани с папки и книжа. Работеха по жилетки. Единствената им отмора бе кафето и те го пиеха с кеф като ритуал.

— Кажи нещо, Иванов, но само да не е по работата...

— Всичко останало ми е изхвъркнало от главата. И все пак трябва да решиш какво ще правиш с концерна „Херкулес“.

В цялата ликвидация концернът „Херкулес“ остана ахилесовата пета на Скарлатов. Той не искаше да се раздели с него. Смяташе го завет, оставен от баща му. В него имаше вложени милиони, участваха като акционери голяма група индустриалци — стари и солидни клиенти на Търговската банка. Този концерн олицетворяваше строителното и съзидателното направление на политиката, водена от Банката в продължение на десетилетия, и бе главното ѝ постижение.

— Какво е твоето мнение? — попита Скарлатов.

— Е, добре... „Херкулес“ е най-голямото тежкостроително предприятие в България. Оборудвано е с отлична техника. Едва ли програмата по железопътното строителство може да се извърши без него. А в близките години предстои създаване на нова шосейна мрежа. Това е бъдещето! „Херкулес“ ще се разраства и дава луди печалби. Едно автономно предприятие с фабрики за цимент, арматурно желязо, фабрика за тухли, ремонтни работилници, уникална и модерна тежкостроителна техника, асфалтови бази, каменни кариери... Да изброявам ли нататък?

— И все пак, трябва да се разделя с тази фикс-идея!...

— Но ти и твоите партньори, верни на Търговската банка, притежавате повече от 51 процента от акциите!

— А какво ще остане от Банката, ако изплатя другите 49 на сто? Тя ще престане да съществува. Няма да има капитал, за да дава кредити!

— Има хиляди начини да набавиш пари! Не се касае до валута, а до левове — продължи Иванов. — Можеш да се обединиш с друга банка! Например с тая на Карасулиев.

Скарлатов имаше предвид и такъв изход. Беше съвсем реален. Но други аргументи го караха да се раздели с „Херкулес“ и те съвсем не бяха от строго финансово естество.

— Аз нямам никакъв опит в ръководене на индустрия или предприятие от такъв мащаб. За съжаление трябва да призная, че тук Неделев далеч ме превъзхожда. И вместо да бъда банкер, ще трябва да се уча на нещо, което ми е чуждо. Това е прямо секундо — всички машини и съоръжения са германски. А те искат да притежават „Херкулес“. Това значи, че ще ме саботират. Няма да изпращат резервни части. Ще изтеглят техническия персонал и бързо, в няколко месеца, ще срутят концерна. На тяхна страна ще бъде и правителството на България.

— По мои сведения — намеси се Туше Динев — те са обсъждали тази възможност и са стигнали до заключение, че ако „Херкулес“ не премине в техни ръце, то те ще създадат паралелно подобно предприятие към фирмата „Тод“. Правили са сондажи с правителството.

Иванов се замисли.

— Това е сериозен аргумент и трябва да го преценя добре — каза той.

— Но аз не казах най-важното — продължи Скарлатов. — Хитлер се превъоръжава. Има програма за това. България попада в германския капан. И независимо кой притежава „Херкулес“, така или иначе той утре ще бъде немски. Ето защо е по-добре да го продам и взема парите.

— Левове и марки? — попита Иванов.

— Вероятно. Но тук, драги професоре, искам да се преборите! Все още „Херкулес“ не е в техни ръце. Все още те са неуверени в силите си. И моят план-максимум е при ликвидацията тридесет на сто от стойността на концерна да ми изплатят в свободни девизи, като ги вложат в чужда, неутрална страна, респективно Швейцария.

— Тежка задача.

— Смяташ ли, че е невъзможна?

— Ще се преборим. Аз изпих кафето си, а вие?

Тримата оставиха чашите. Продължиха работа до разсъмване. Разделиха се, за да поспят, и си определиха след няколко часа нова среща. Динев и Скарлатов се качиха на втория етаж. Борис беше възбуден. Не можеше да заспи. Полегна на коженото канапе в библиотеката. Отново мозъкът му за кой ли път пресмяташе, комбинираше, разиграваше бъдещата среща, диалозите, евентуалния изход — от най-лошия до най-благоприятния. И във всичките си разсъждения не намираше изход за „Херкулес“. Като камбана в притихналата нощ отекваше в съзнанието му прощалният звън. Трябваше да се примири. Неусетно заспа, когато слънцето се вдигна над хоризонта. Той сънуваше объркани кошмари от войната — някой го гони, стрелят, искат да го убият, бяга с последни сили по чакълестия бряг на Струма. Няма къде да се прикрие. А после изведнъж, изчерпал сили, спира, обръща се към преследвачите си и казва: „Един живот имам само. Какво, като го вземете!“ А после отвори очи... Някой го будеше. Беше Спас.

— Какво има?

— Господин инженер Думке е тук!

— Къде?

— Чака в хола.

— И ти го пусна?!

Спас млъчеше. Гневът на Скарлатов бързо премина. За такъв тъпак като него немците бяха богове, понеже олицетворяваха в съзнанието му автомобила и техниката.

— Да чака! — каза Скарлатов.

Той дълго се бави в банята. Обръсна се, облече нова снежнобяла риза, която Неда му бе оставила в малката спалня на баща му. После влезе в хола. Ханс Думке скочи от стола и се поклони. Скарлатов намръщен го погледна, без да отговори на поздравя, и седна във фотьойла.

— Донеси ми кафе! — обърна се той към Спас. — Къде е Динев?

— Слезе в кабинета... А за господин инженера?

— Кафе, ако обичате, ако Ви е удобно... — каза Думке. Той продължаваше да стои прав. Изпитваше някакво мистично почитание

към Скарлатов. Борис, чиято глава още не бе се избистрила, го разглеждаше, сякаш за пръв път го вижда. Не беше се променил с годините господин инженерът. Висок, кокалест, слаб, с голяма адамова ябълка, облечен спортно с голф, алпийски груби обувки, дебела разкопчана вълнена риза на карета, показваща сбръчканата му загоряла кожа на шията и гърдите, една винтяга, сякаш се готви за експедиция в Хималаите. Беше запазил и манияшкия си поглед. Долу на пода стояха две връзки книги и списания.

— Седнете — каза Скарлатов.

Стана му жал за него. Думке покорно седна. В изражението му имаше някаква комична тържественост. Докато донесат кафето, Скарлатов не проговори. Спомни си първата среща с германеца, неговата упоритост, настойчивост и наивност. Преди всичко наивност. Тази вяра, че можеш чрез логика да убедиш всеки... Но не беше ли грешката на всеки интелегент именно в това, че мисли логически? Че не допуска абсурда като реална логика? — си каза Скарлатов. И въпреки всичко именно тази вяра на германеца, неговата неистовост в работата бяха трогнали навремето Скарлатов, затова и финансира урановата мина. В началото бе убеден, че е хвърлил пари на вятъра. Влезе в конфликт с Неделев, който се засегна, че съдружникът му се навира в неговата област — мините. Принуди се предприятието да мине не за сметка на Банката, а за негова лична сметка. Понякога се шегуваше, че може би е от малцината притежатели в света на уранова мина, нещо екзотично, което стряскаше събеседниците. Благодарение на манияшката упоритост на немеца, мината тръгна с минимален състав — от инженера и един минен техник — негов приятел. Внесоха машини и съоръжения почти на безценица, защото оборудваха предприятието в годините на върлуващата инфлация в Германия. Впоследствие, след дълги хленчения и настояване на Думке, построиха малка флотационна фабрика начело с един друг изпаднал германец — химик. Загубите не бяха големи, но все пак загуби, а печалбата никаква. Често пъти в кратките разговори Неделев му натякваше за неговата некомпетентност, лишен от всякаква човешка толерантност. И може би именно затова и заради великия си скарлатовски инат той продължаваше да финансира мината и флотационната фабрика. За учудване на Скарлатов преди две години се появиха и първите покупатели на продукцията. Те не бяха нито банки,

нито концерни, нито даже фабрики, а научни лаборатории и това, което бе по-интересното, плащаха поръчките в чужда валута. Даже когато две германски лаборатории поискаха да купят обогатена руда, Скарлатов сключи договора с плащане в швейцарски франкове, а не в марки. По същото време Неделев млъкна с подигравките си и малко след това му направи първото предложение да закупи мината и флотационната фабрика. Така дойде редът на Скарлатов да се погаври с него. От ден на ден предприятието, ръководено от инженер Думке, разширяваше дейността си, а печалбите нарастваха. Те бяха лични печалби и той се гордееше със своята интуиция. Миньори имаше малко на брой, но добре подбрани. Той отпусна средства от печалбата, за да направят нови работнически жилища — вили, кацнали по стръмния склон до боровата гора. Внесе и нова техника, а също и оловни контейнери и дизелови камиони. Така се създаде една малка образцова мина с ръководство, от което не можеше да иска повече. Ханс Думке беше безспорен специалист и познавач на работата си, със замах на организатор, справедлив, с подчертано добро отношение към работниците. Обичаха го всички заради простото му, демократично държание и аскетизма. Той не се ожени. Остана ерген. Тия мисли смекчиха Скарлатов и когато поднесоха кафето, той каза:

— Защо, господин инженер, избирате най-неподходящия момент да искате нещо от мен. Изглежда във Вас има някаква съдбовност да дразните непрекъснато околните или някой Ви е направил магия!...

— Магия? Was ist das?^[1]

Те говореха на български. Инженерът с присъщата си немска акуратност се бе постарал да научи добре говоримия език, а също да чете и пише на български. И още нещо озадачаваше Скарлатов. Той пусна това предприятие напълно на самотек, той, който не оставяше нищо на произвола и се месеше в най-дребните работи, защото се съмняваше, че без него нещо може да стане. А именно тази му сделка без никакви усилия му донесе печалби във валута.

Окуражен от доброто разположение на Скарлатов, което личеше от леката му усмивка, Ханс Думке каза:

— Простете, господин доктор Скарлатов, за моята нетърпеливост, но обстоятелствата налагаха на всяка цена да се срещнем. Над „Ураниум“ е надвиснала опасност... катастрофа!

— Случила се е авария?

— Нещо повече.

— Е, казвай най-после да чуя!

— Вчера господин директор Неделев, придружен от двама германци — единият от легацията в София, другият — известен минен инженер, посети „Ураниум“.

— Дотук не виждам нищо лошо. Може би са били на разходка?

— Разходка!? Този от легацията е от Гестапо, а инженерът е таен съветник.

— И после?

— Господин Неделев и придружаващите го лица искаха да се запознаят с мината и флотационната фабрика.

— А какво имате против това? Господин Неделев е един от директорите на Банката.

— Но той няма право, разбирате ли, той няма право... да разпитва за продукцията, да иска да разгледа всичко, да му дам сводка за наличността на обработената руда, а също и за договорите и връзките на „Ураниум“!

— Вярно е, че няма право. Тази мина не е на Банката, а е моя. Но какво лошо има?

— С цената да бъда нелюбезен и да си навлека Вашия гняв, аз не ги пуснах по-далеч от канцеларията!

— Става интересно... И каква беше реакцията на Неделев?

— Той направи скандал. Искаше насила да го пусна. Каза, че ще се оплаче на Вас. Каза, че ще ме уволни и ще... как беше на български... ще срути предприятието.

— И Вие въпреки това не ги пуснахте?

— Аз, хер доктор Скарлатов, ги изгоних. Ето какво аз направих. И дойдох, за да Ви обясня всичко, понеже господин директор Неделев Ви е представил случая, както на него му е изгодно. Е, господин доктор Скарлатов, ще позволите ли такова предприятие да загине?

— Не, разбира се, успокойте се.

— Сега вече съм спокоен, господин Скарлатов. Простете, че се вълнувах.

Скарлатов се учуди не на посещението на Неделев, а че нищо не му е казал въпреки скандала. Той не се съмняваше, че инженер Думке със свойствения си талант да настройва хора като Неделев срещу себе си е извадил заспалия от кожата. Но защо ортакът му е отишъл там

лично, придружен от двама германци?... Защо е искал документацията, да разгледа всичко? И като си припомни близкото минало, се сети, че много пъти в разговори, нямащи нищо общо с мината, той бе поставял въпроса за нея, интересувахе се от пласмента ѝ. Но Скарлатов напук го отсичаше с думите: „Това е моя лична собственост! Аз съм ѝ сайбията и нямам никакво желание да говоря на тази тема!“

— А Вие, господин инженер, как си обяснявате поведението на директор Неделев?

— Той е фашист.

— Не отивате ли много далеко?

— Не. Гестаповецът беше цивилен, но се знае, че е такъв. А тайният съветник имаше на ревера значката на националсоциалистическата партия.

— А какво разбирате под фашизъм?

— Това, което става в Германия.

— Вие сте против?

— А Вие, господин Скарлатов?

— Не ставате ли нахален?

— За мене Вашият отговор значи много!

— Аз не съм пророк, инженер Думке. Но за това, което става в Германия, има вина цялата световна демокрация, в това число и германската, която се изтощи във взаимни битки. Комунистите дори бяха в съюз с нацистите в един от изборите, вместо да подкрепят най-близките до себе си.

— Имате предвид социалдемократите?

— Не само тях. Това аз наричам идеологически расизъм. И няма да се учудя, ако в бъдеще Хитлер и Сталин се съюзят и почнат да делят света. А сега всички ще сърбаме попарата ви!...

— Вижте, господин доктор Скарлатов, аз не обичам политиката и никога не съм се занимавал с политика. Но когато идва един режим, който разрушава всичко в човека като мислещо и морално същество, аз не мога да бъда равнодушен. Затова съм антифашист! Ненавиждам Хитлер! Аз страдам от всичко, което става в Германия. Ето сега Ви казах истината за себе си. Достатъчно е да подшушнете някъде и с мене е свършено.

— А другите Ваши сънародници?

— Те също.

— Чудесно! Предпочитах да не зная.

— Сега вече знаете. И още нещо. Жената на минния техник е еврейка. Той успя да я изтегли от Германия. Живее при нас, има и две деца.

— Всичко това е Ваша лична работа и не ме интересува.

— Но германското посолство се интересува от нас.

— Поне засега нищо не може да ви направи. Откога не сте били в Германия?

— От идването на Хитлер на власт.

— И не смееете да се върнете?

— Да, не смея.

— Смятате ли, че това, което пише в пресата за Германия и Хитлер, е истина?

— Действителността е далеч по-печална! Скоро научихме, че гаулайтерът на Франкония Щрайхер накарал 250 арестувани евреи да изскубят със зъби една ливада пред град Нюрнберг. В Германия е мрак, господин Скарлатов. Тя се готви за война. И това е главната цел на посещението ми.

Той се наведе, взе връзките с книги и списания от пода и ги остави на масата.

— За съжаление съм зает.

— Няма да Ви отнеме много време, господин доктор Скарлатов. Пригответе се. Много Ви моля, изслушайте ме...

Скарлатов се изненада. Той никога не беше си задал въпроса кой е Ханс Думке, какво той мисли, има ли идеали. И това, което чу, го изпълни с уважение.

— И колкото се може по-кратко — каза Скарлатов.

По-нататък говори само Ханс Думке. Преминаваше от български на немски и обратното, в зависимост от техническите термини или общи положения. Говори повече от час и нито за миг Скарлатов не го прекъсна. Всичко за него бе ново и интересно. Той започна отдалеч, от теорията на Айнщайн, после с няколко думи охарактеризира структурата на атома и енергията, заключена в него. За пръв път Скарлатов чуваше имената на Нилс Бор, Илзе Майтнер^[2], Ото Хан, Харолд Ърей, Енрико Ферми, семейство Кюри. Напоследък всички

лаборатории по физика в света работят по проблема — в повечето случаи са субсидирани от държавите.

— Но — продължи Думке — от няколко месеца като че с махане на вълшебна пръчка публикациите в специализираните списания по физика в света престанаха да излизат. Просто липсват такива. И знаете ли защо? Защото се превръщат в държавна тайна. А сега погледнете, господин доктор Скарлатов, графика на пласмента на обогатителната руда от „Ураниум“. Виждате ли, че тази липса на публикации съвпада с рязкото и необяснимо покачване на изкупването?

Скарлатов погледна графика. Нещата съвпадаха.

— В момента нямаме нито грам в склада и е договорирана цялата ни продукция за година напред.

Скарлатов мислено се поздрави, че по настояване на Думке разшири концесията си от държавата и взе още две други.

— А защо в момента германците не купуват от нас?

— Отговорът е лесен. Защото чрез господин Неделев смятат с един удар да вземат всичко в ръцете си и не искат да харчат излишна валута.

— А откъде знаете?

— И до нас стигнаха слуховете, че скъсвате с господин Неделев. Още една причина за ненадейното ми посещение.

Ето, нещата се изясняваха великолепно, благодарение на срещата с инженера.

— Откъде смятате, че има опасност за вас?

— Слуховете са, че в ръцете на господин Неделев ще преминат всички мини и минни предприятия.

— По същество той ги притежава, с изключение на „Ураниум“. Тя е моя лична.

— Олекна ми, господин Скарлатов. Вие няма да я продадете, нали?

— Никога не съм имал такова намерение. Но Ви благодаря! Сега поне знам цената ѝ!

— А ако Ви притиснат? Ако Ви принудят, искам да кажа?

— Засега все още живеем в свободна страна. Те могат само със сила да вземат „Ураниум“.

— И още нещо, господин Скарлатов. Навремето по Ваше предложение дадохме реклама за продукцията на мината в няколко

известни специализирани списания по физика в Германия, Франция, Англия и Америка. Смятам да се откажем от тези реклами, защото по този начин привличаме вниманието на лошите хора.

— Съгласен.

— Вие ме окуражавате да дам и второто си предложение...

— Да чуем!

— Не смятате ли, че трябва да намалим продукцията на мината?

— По никой начин! Аз съм вложил много средства.

— Не ме разбрахте, господин Скарлатов. Да намалим фиктивно продукцията, а всъщност да я увеличим. С други думи, да пуснем слуха, че находището е бедно, изчерпва се и т.н.

— А какво ще правим със стоката?

— Каквото можете, ще изнесете, а останалото ще складираме. Помислил съм и за това. Ако закупим повече контейнери, ще ги оставим в една замаскирана галерия и когато ви падне случай, ще ги изнесете, разбира се, не за Германия!

Скарлатов се усмихна.

— В момента съм напрегнат и зает. Но веднага щом ликвидирам с Неделев, ще дойда лично в мината и там, на спокойствие във Вашата вила, ще обсъдим всичко подробно.

— Елате, господин Скарлатов. Имате нужда от почивка. При нас е прекрасно! И въздух, и гори, и потоци... Красива и богата страна е България!

— Там е нещастieto й — каза Скарлатов и стана от фотьойла, с което даде да се разбере, че разговорът е приключил.

Ханс Думке не можеше да скрие радостта си. Усмивка грееше на лицето му. Дълго се сбогува и стиска ръката на Скарлатов, сякаш той бе станал отдавна член на неговата антифашистка група.

След като го изпрати, Скарлатов не слезе веднага в кабинета, а остана в хола да обмисли разговора... Ясно, че мина „Ураниум“ и флотационната фабрика са нещо повече от златна мина в Южна Африка, чийто едноличен притежател е той! Но всяко съкровище крие тази опасност, че другите искат да го отнемат и често не подбират средства. Почти се увери, че германците в лицето на Неделев ще се опитат именно това да направят. Разбира се, под формата на пазарлък, като някаква странична сделка при ликвидацията, незаслужаваща внимание. Но въоръжен с информацията, придобита от Думке, сега

Скарлатов се готвеше да им изиграе една наистина азиатска трагикомедия от стила на стария banker и Кюлев. Предварително изпита радостта от играта, чийто край знаеше, но те — противниците — не го знаеха. О, добре щеше да им плати! От друга страна, разбра, че бъдещата конференция ще има два центъра — единият е ясен — касаеше се до концерта „Херкулес“. Тук щеше да пусне Иванов в битката и напълно се надяваше на него. Знаеше, че няма да се поколебае да застане срещу Терзиев. Веднъж поел обещание, той щеше да защитава каузата на Скарлатов докрай. Борис доби впечатление, че цялата тая дейност е интересна на Иванов. Той може би за пръв път в живота си потъваше в дебрите на банковите битки и изясняваше поне за себе си цялата непочтена психология и лъжа на пазарлъка. Поне ще му е от полза, каза си Скарлатов. Ще му разшири професорските теоретични хоризонти. Втората част — „Ураниум“, по-приятната — оставяше за себе си. Поколеба се дали да каже за нея на Туше Динев и Иванов, но се отказа. Така ефектът щеше да бъде пълен и изненадата еднаква за всички присъстващи и от двата екипа. И въпреки че му предстоеше още едно безсънно денонощие, изпълнено с работа и напрежение, той слезе бодър по мраморните стълби от втория етаж към кабинета на Банката, уверен в силите си и донякъде горд от себе си. Защото и той като всеки човек на тази земя, въпреки ума си, не бе лишен от суета.

[1] Какво е това? (нем.). ↑

[2] Илзе Майтнер, Ото Хан, Харолд Ърей, Енрико Ферми, семейство Кюри — учени от края на XIX и XX век — създатели на съвременната атомна физика. ↑

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Заседанието по ликвидацията на общите предприятия между Неделев и Скарлатов бе определено за петък сутринта, точно в 9 часа. Заклучиха вратата на Банката откъм чакалнята. В обширния кабинет на Скарлатов поставиха дълга маса. От едната страна наредиха столовете за групата на Неделев, а от другата страна — за тая на Скарлатов. За себе си запази бюрото. Така той застана на централното място. По тоя начин знаеше, че ще подразни германците. Неговият екип се състоеше от професор Иванов, двама юристи от кантората на Чернаев и главния счетоводител на Банката. Направиха кратко заседание, по-скоро приятелски разговор на чаша кафе. Само Туше Динев го нямаше още. Всички бяха крайно напрегнати и нервни. Единият от юристите представи предварително изготвените договори за всяко предприятие поотделно и един общ. Скарлатов хвърли бегъл поглед. Кантората на Чернаев се бе специализирала в търговското право точно по такива договори, защото те носеха и най-големия възможен доход за адвокатите. Ако такава адвокатска кантора успееше да защити едри индустриални предприятия, то доходът им ставаше постоянен и висок. Чернаев почина преди няколко години, но кантората му преуспяваше. В нея работеха най-способните юристи по търговско право. С помощта на Скарлатов уредиха и финансовото й положение. Сега тя функционираше като акционерно дружество с ограничена отговорност. Скарлатов попита знае ли някой защо се бави Динев. Взе да се безпокои, но той дойде в девет без петнадесет и вместо да поздрави, се обърна към Скарлатов:

— Можем ли да поговорим насаме?

Двамата излязоха на верандата, огряна от слънцето. Денят обещавахе да е топъл.

— Бях при Карасулиев...

— Само той ни липсваше!

— Даде много ценни сведения в последния момент. Но нека извикаме професора...

Дойде и Иванов.

— По сведения на Карасулиев немската група и Неделев са имали последно заседание снощи. За „Херкулес“ са се спрели на 25 процента в чужди девизи. Но са сложили таван до 30 на сто, ако Търговската банка се окаже упорита.

Това беше ценно сведение и Скарлатов не се усъмни в истинността му. Карасулиев бе противник на немците и следователно негов съюзник. Една естествена реакция с далечна цел.

— А защо той не се обади на мен?

— Научил снощи твърде късно. Търсил те по телефона и се свърза с мен на разсъмване — отвърна Туше Динев.

— Иванов, какво мислиш?

— Сведението ме много улеснява. Сега знам тавана и ще го постигнем напълно, или малко под него. Не бива да рискуваш с прекалени изисквания.

— А ако рискувам? — каза Скарлатов.

— Можеш да провалиш всичко! Немците са тъпо акуратни и няма да мръднат от предварително поставената граница.

— Драги професоре. Аз съм banker и ако не си поставям високи и недостижими за Вас цели, значи не си знам професията. От теб искам да изостриш до краен предел пазарлъка и стигнеш техния таван! Останалото е моя работа.

От верандата видяха как в двора пристигнаха две леки коли — едната на Неделев, другата на германския представител на Кредитната банка. Минута след тях звънчетата на един файтон огласиха двора. Оттам тежко слезе огромният Терзиев с димяща пура в уста.

— Е, да тръгваме! — каза Скарлатов.

Туше Динев се прекръсти. Странно противоречие е този Динев, помисли си Скарлатов. Материалист до мозъка на костите, а се кръсти!... Дали някъде дълбоко в душата му, заради католическото образование, страхът му от всемогъщия, непознат Бог не е главното ядро?...

Точно в 9 часа двете групи се изправиха пред дългата маса. Скарлатов застана зад своето бюро.

— Е, господа, да почваме! И моля да бъдете делови. Държа в същия ден да приключим!...

После той седна и всички след него. Борис огледа противниците. В средата седеше Неделев. Вродената фамилна особеност — пареза на

клепачите — му придаваше заспал вид и оставяше за очите съвсем малък процеп, през който гледаше. Този дефект, придаващ му отнесен, несъсредоточен вид, той бе съумял да превърне в оръжие, с което заблуждаваше противника. До него седеше Терзиев, усмихнат, с пура в уста. Както всички дебели хора, така и той сякаш създаваше край себе си атмосфера на доброжелателство. Никой не им се сърдеше. Но не бива да се лъжеш, каза си Борис. В тия години Терзиев израсна като опитен и коварен финансист. А солидното му образование, знания, огромен опит и твърдост, каквато никой не можеше да допусне в тоя благонамерен дебеланко, го правеха втория по опасност човек след Неделев. За германеца — млад, изрядно облечен мъж, не знаеше нищо, но можеше да предполага. Немците изпращаха в чужбина най-квалифицираните си кадри. Непосредствено зад немца седеше преводачът от български. Двата юристи вероятно също бяха на ниво. После той хвърли поглед и на своите хора. Бяха подбрани без грешка. По-добър екип едва ли можеше да се комплектува в страната. Успокои се. Поне засега имаше предимство. Добре изигра и номера с бюрото. Така той оставаше извън споровете като неутрална наблюдаваща страна и щеше да се намеси само в сублимен момент. Щеше да остане извън диалога, извън погледа на спорещите, да следи спокойно битката и знаеше, че неминуемо ще го забравят, погълнати от пазарлъка. А той в подходящия момент щеше да ги изненада, защото да бъдеш банкер — значи да бъдеш преди всичко психолог! Ролята на Скарлатов изглеждаше ясна: един добродушен, уморен банкер, нелишен от тщеславие, в ролята на благородник, който не се пазари за стотинката и оставя на сътрудниците си тази неприятна работа, роля на човек с отвлечени идеи, на банкер, който бавно, неусетно, но сигурно пропада, или по-точно — е на прага да се откаже от всичко и да даде простор на налудничавите склонности във фамилията Скарлатови. Не се съмняваше, че немците са проучили и тази страна от неговия характер и я взимат предвид в своите разсъждения.

Масата, отрупана с газирани и негазирани безалкохолни напитки, пепелници, чаши, термуси с кафе, чай, захарници, отговаряше на престижа на Търговската банка. В началото работата тръгна бързо. В предварителните си срещи екипите бяха изработили проектодоговорите и с малки изменения бързо ги приемаха и двете страни. Касаеше се за седемдесет общи предприятия. От двете

застрахователни дружества Скарлатов взе едното, а другото — Неделев. Яви се спор за електроцентралите. В крайна сметка те преминаха към Неделев. Една малка, с неголямо участие на двамата, в която акционерите имаха контролния пакет, остана към Търговската банка. Двете търговски предприятия — първото с износна и вносна търговия на едро, и второто с малък капитал, скоро образувано за внос на автомобили — пое Скарлатов. Двамата директори, негласно отчитайки своите способности, бяха разделили предприятията на зони. Така че когато стигнаха до трите мини, обединени в общо дружество — две каменовъглени и една за мед, — без спор преминаха към Неделев, собственик и на други мини. По този начин той закръгляваше царството си. Скарлатов с кавалерски жест му отстъпи акциите си от предприятието за внос на филми, камери и прожекторни апарати заедно с мрежата от кина в столицата и провинцията. В момента Неделев с присъщия си размах строеше голям кинотеатър — най-модерната и красива постройка в България, където щяха да прожектират премиерните филми. Беше в центъра на София, с три зали и се изграждаше не по стиснатия начин, а аристократично, без да се жалят средства за мрамор, вносни витражи, вътрешно оборудване, модерни столове, тапицирани като мека мебел, килими и т.н. Скарлатов дейно участваше в замисъла на Неделев за кината, но се раздели с акциите, без да му трепне окото. Имаше в даден момент колебания дали да не запази участието си в този доходен бизнес с невероятни перспективи за разрастване в бъдеще, но се примири в името на голямата цел.

И така отделните договори бяха подписани до 10 часа сутринта. И двете страни изглеждаха доволни от деловитостта и бързината, с която протичаха преговорите. Скарлатов обяви десет минути почивка и след нея се започна така, както предполагаше...

Отведнъж работата се запече и не можеше да мръдне наникъде, защото остана гигантът „Херкулес“. Бавно, борейки се за всяка педя територия, двете страни вървяха по стръмната, камениста пътека на пазарлъка. Аргументи се сипеха и от двете страни — за и против. И когато едните отстъпваха, следваше затишие, за да започнат отново този изнурителен спор. Тук Иванов си показва качествата. Въпреки бедния му, износен костюм, слабата му аскетична физиономия, говореща за недохранване, противниците бързо разбраха и оцениха

ръководителя на Скарлатовия екип. Системно, спокойно, даже вяло той откъсваше парче по парче от тортата и заедно с това психологически изтощаваше противниците, без самият да покаже и капка умора. Понякога разменяха къси изречения на тих глас с Динев. Вечният Динев със сините очи, които шареха навсякъде, не изпускаше нито дума от казаното. Нито за миг не се заплесна и следеше всичко с цялото внимание, на което бе способен. Развитието на битката Скарлатов можеше да следи и при запушени уши, като наблюдава нервното лице на Динев. То реагираше на всяка реплика, на всяка дума. Към обед вече се чувстваше не умора, а известно раздразнение в участниците. Точно в един часа Терзиев демонстративно извади от жилетката си златния часовник, гледа го дълго, нави пружината му и каза:

— Не е ли време да се разберем. Поръчах такъв обед в ресторанта за всички, че ако го пропуснем, ще съжалявате и вие, и аз!...

Но думите му останаха глас в пустиня. Към два часа Спас сервира сандвичи, а после разчистиха масата, изхвърлиха пепелниците и донесоха напитки, сякаш всичко започва отново. Въпреки че стъклената врата към верандата бе широко отворена, в кабинета не се дишаше от дим. Присъстващите, с изключение на Динев, бяха върли пушачи и вътре се смесваше димът на цигарите с тоя на лулите. Като се прибави и пурата на Терзиев, само хора, напълно погълнати от лудостта на парите, можеха да издържат на тая атмосфера, защото това, което ставаше тук, в кабинета, завладя съзнанието и на тия, които притежаваха богатствата, и на техните помощници, които не ги притежаваха. Няма по-впечатляваща тема в ежедневието от парите, независимо дали ги имаш или ги нямаш, дали са твои или са чужди. Почти всеки човек на тая земя вярва в бъдещето, което най-лесно, просто и видимо олицетворяват парите. Затова докато свят светува, разказите за пари и богатство, мечтите, че един ден това щастие ще споходи и него, оставаха като неизменна фикс-идея в живота.

Лека-полека кабинетът заприлича на кочина. По пода се мотаеха хартии, фасове, а външният, стегнат, елегантен вид на участниците, с който започнаха конференцията, се замени с раздърпаност, разкопчани жилетки, разхлабени вратовръзки, костюми, изцапани с пепел, разрошени коси, а заедно с това външното възпитание и любезност се

замениха с арогантност, саркастични забележки, стигащи до лични обиди. Само Борис Скарлатов не трепна, не разкопча нито едно копче на сакото, не разхлаби вратовръзката си. Пушеше спокойно и мълчеше. Преди всичко мълчеше. Те наистина, разпалени от споровете, го бяха забравили. Към четири часа Спас влезе и извика Туше Динев на телефона в Банката. Този в кабинета бе изключен, за да не смущава никого. Скоро Динев се върна и прошепна на Скарлатов, че се е обадил Карасулиев. Проявявал нетърпение. Искал да знае свършили ли са. Умората и апатията вече започнаха да си казват думата. Участниците все по-вяло и вяло кръстосваха шпаги, докато към четири и половина часа най-после таванът на немците бе достигнат. Те се съгласиха да изплатят дела на Скарлатов в 30 на сто конвертируема валута. След кратки дебати се споразумяха да бъдат швейцарски франкове, оставени в Мезон Щерн на Ван Юлиус. Всички си отдъхнаха. Юристите се засуетиха и се готвеха да пишат на портативната пишеща машина постигнатото споразумение за процента.

— Е, обедът ще се превърне във вечеря — каза Терзиев. — Поканата си остава. Най-после край!...

И тогава стана невероятното. Бяха забравили Скарлатов. Просто не го виждаха. Никой не забеляза, когато той стана зад бюрото и почука върху полираното дърво с кокалчетата на пръстите си, стиснати в юмрук. Отначало не го чува. Но той така силно заудря, без да жали ръката си, че всички млъкнаха и се извърнаха към него. Когато настъпи тишина, той погледна стиснатия си юмрук и ясно и спокойно произнесе:

— Аз не съм съгласен.

Каза го по такъв начин, че всички разбраха сериозността на неговото вето. Неделев попита:

— Но защо?

— Защото ми е кеф! — каза Скарлатов и седна тежко на стола.

Немецът, който бе закопчал сакото си, готов да излезе, се обърна към преводача. На лицето му се яви нескрито учудване.

— Скарлатов, защо правиш всичко това?! Стига детинщини... — каза Терзиев.

— Не са детинщини швейцарските франкове, поне за мен!

Иванов се опита с кимване да успокои Скарлатов и му правеше мимика да се съгласи, а после стана, отиде при него и дълго му шепна,

като го увещаваше. Скарлатов мълчеше. Иванов се върна. Борис отново се надигна от мястото си.

— Господа! Няма да обяснявам какво представлява за Търговската банка „Херкулес“. Той е смисълът, идеята, политиката, емблемата на Банката. Какво остава, след като ми го вземете? Едно нищо! Търговската банка се превръща в клозет, изпълнен с книжни лайна! Та какво друго са левовите и марките?! Аз смятах, че във вас, финансовите вълци, е останала поне капка човечност. Но вие искате да отнемете и последната филия от ръката ми. Не е трудно да се разбере, че след такава делба изтичането на капитали от Банката няма да спре дотук. Най-солидните клиенти ще вземат своите авоари и аз ще остана на пътя. С едно не съм съгласен — да нямам лични средства за препитание! Не съм далеч от мисълта, че вече слизам от сцената на банковите битки. Но да стана просяк нямам намерение, а още по-малко желание. Ето защо казвам своето твърдо „не“, понеже не мога друго!

След тия думи Неделев, Терзиев и немецът шепнешком проведоха кратък разговор. След като приключиха, Неделев попита:

— Отказваш се по принцип от сделката или не си съгласен с дадена клауза от договора?

— Не съм съгласен с клаузата — глухо каза Скарлатов.

— По-специално?

— С процента в чужди девизи.

— Повече от тридесет на сто не можем да дадем.

— Жалко!

Тримата отново размениха шепнешком мисли. После Неделев се обърна към Скарлатов.

— В твои ръце „Херкулес“ скоро ще пропадне.

— И така да е. Тебе какво те засяга?

— Все пак аз бях един от основателите на концерна и дълги години втори директор на Банката.

— Ще си спомням с умиление и тъга.

Настъпи пауза. Неделев не бе от хората, които зарязват работата по средата. На това разчиташе и Борис. Неделев не бе алчен за пари. За него те нямаха това абстрактно значение, както при банкера. Той беше бизнесмен, мислещ в предмети, които можеха да се видят и пипнат. Там му беше слабостта и единствената страст.

— А колко процента искаш? — попита Неделев.

— Тридесет и три и една трета!

— А защо ти е тая една трета? Това е вече пристрастие! — каза Терзиев.

— За да спазим традицията. Златното покритие на парите трябва да бъде точно толкова — тридесет и три и една трета!

— Ти не си държава.

— Вярно е. Не съм. Но аз очаквам господин Неделев да си каже думата.

Ето най-последният неприятен миг. Сега от отговора му зависеше не толкова самата сделка, колкото правилността на анализа му за нея. Той щеше да потвърди или опровергае дали дългогодишните наблюдения на Скарлатов върху тази толкова мълчалива, непроницаема и затворена личност, каквато бе Неделев, върху безспорно талантливия търговец и бизнесмен са верни. Дали е проникнал в душата му и открил ли е великата му страст, следователно великата му слабост. А тя беше страстта му към материалните блага! Ако загубеше, изводът сам се налагаше — той едва ли е банкер в истинския смисъл на думата, защото не е психолог.

Мълчанието трая твърде дълго. А после Неделев стана. Клепките му бяха широко отворени. Той се извърна към Скарлатов и Борис видя може би за пръв път толкова ясно неговите зеленикавоводнисти очи да го гледат с цялата омраза, на която беше способен.

— Е, добре, аз съм съгласен.

— Абер, хер Неделев... — възрази немецът.

— Аз сам, от моите лични девизи, които притежавам в чужди банки, ще изплатя тези недостигащи три и една трета процента.

Неделев изтощен се стовари на стола и тоя път наистина затвори напълно клепки.

В шест и половина часа всички договори бяха подписани. На Скарлатов присъстващите му заприличаха като току-що извадени от дарак и чепкало. Но полека-лека се размърдаха и почнаха да добиват вид на хора. Терзиев пак погледна часовника си и каза:

— Слушай, Скарлатов, ще идем на вечеря, нали?

— Нямам нищо против.

— Но рано е още. Ще може ли да изчакаме в Банката, за да не се пръснем?

— Чудесно!

Скарлатов разпореди да изнесат голямата заседателна маса. Изведнъж кабинетът стана обширен. Сервираха алкохол на малките масички. Борис си сипа в чашата една солидна доза коняк. Обстановката стана приветлива и приятелска. Само Неделев седеше във фотьойла и мълчеше. Терзиев се обади по телефона в ресторанта и дълго обсъжда менюто, като даваше нареждания.

— Голямо плюскане ще падне — каза той.

Оформиха се и групички. Юристите на една страна, bankerите — на друга. Скарлатов размени няколко думи с немеца. Бил отскоро в България. Взимал частни уроци и скоро щял да научи езика. Вратите към верандата бяха широко отворени. Излязоха там на чист въздух. По едно време Неделев се надигна от мястото си и седна на свободния фотьойл срещу бюрото на Скарлатов. За негово учудване започна разговор, съвсем не индиферентен.

— Скарлатов, ние принципно се разбрахме при разделянето, че аз ще взема мините.

— И ги взе.

— Остана една.

— Такава не знам, доколкото си спомням.

Към тях се приближи Терзиев и чу последната реплика.

— Ааа, става въпрос за тая полубарака „Нептун“ или как беше?...

— „Ураниум“ — каза Борис.

— Не си заслужава да се говори! — добави Терзиев.

— Та аз и не говоря.

— Но аз искам ти да изпълниш принципно споразумението. Ти обеща мините изцяло да преминат към мен — настояваше Неделев.

— И го изпълних.

Терзиев също седна, а после каза:

— Така е, Скарлатов. Ти знаеш, че за bankера една дума е равна на писмен договор.

— Вярно е. И досега моята дума е тежала повече от договор.

— Тогава защо се циганиш след такава блестяща сделка? — продължи Терзиев.

— Блестяща сделка ли? По-правилно е да се нарече грабеж...

— Аз държа да изпълните договореността, макар и устно — упорстваше Неделев.

Той премина на „Вие“ — значи беше ядосан. Дойде и немецът заедно с преводача си. Останалите, пръснати из кабинета и верандата, започнаха да се събират и тихо да седат на местата си. Разбраха, че става нещо интересно. Настъпваше нов сблъсък...

Скарлатов не предполагаше, че именно сега, след изнурителните преговори, Неделев ще постави въпроса за „Ураниум“. Той очакваше тая негова стъпка при други обстоятелства. Но когато погледна седящите противници пред себе си, промени мнението си. Дали тези типове не бяха се уговорили още днес да поставят въпроса ей така, между другото, и вероятно на обeda след пиенето, когато Скарлатов щеше да се замае, или на предстоящата вечеря. Но Неделев не бе издържал. Терзиев се опита да прекъсне разговора без успех.

— Професор Иванов — извика Скарлатов. — Елате, ако обичате. Можете ли да цитирате предварителната уговореност между мен и Неделев.

— По въпроса за мините ли?

— Именно.

— Те преминават към Неделев.

— Ето, видя ли? — обади се Терзиев.

— Но, драги доктор Терзиев — каза усмихнат Иванов, — ние обсъждаме само общите предприятия. А те по принцип са акционерни. Докато мина „Ураниум“ е лична собственост на господин Скарлатов.

— Каква разлика!?

— Разликата е до небето!

— В края на краищата Скарлатов може да изпълни тая приумица на Неделев, защото, честно казано, не знам за какво му е мината?!

Немецът непрекъснато се обръщаше към преводача. Държеше да не изпусне нищо от казаното.

— А защо, господин Неделев, държите на тая мина, или както я нарече доктор Терзиев — полубарака? От инат? Едва ли. Вие сте далеч от подобно човешко чувство. Тогава за какво? Някога ми се надсмяхте за тази сделка. И ако тогава я бяхте приели даже като моя странност, сега нямаше да водите тоя изнурителен разговор.

— А ти защо го измъчваш? — попита Терзиев.

— Искам да обясни.

— Навремето сгреших. Моята страст са мините. Макар и малка, аз ще разработя „Ураниум“ и ще я изправа на крака, както пръв започнах с медните мини.

— Странно, господин Неделев. Вие не сте геолог, не обичате и науката. Е, добре. Приемам, че обичате мините. И сега така поставяте въпроса, че аз трябва да изпълня Вашето детско желание да прибавя към колекцията ви още една екзотична и никому ненужна барака за уранова руда.

— Наистина не струва — каза Терзиев. — Та каква е печалбата й? Какъв е пласментът й?... Не бъди дребнав, Скарлатов. Дълги години бяхте ортаци. Човешко е да изпълниш желанието му, даже да е от детински инат. Ние всички те познаваме като благороден и широк човек.

— Още малко и ще ме разплачете. Вие, финансовите вълци, които една сълза не сте проронили в живота за когото и да е, щом се касае до сделка!... Вие сега водите пазарлък и апелирате за човещина и минало приятелство!...

Немецът се наведе към Неделев и дълго нещо му говори. След като свършиха, Неделев стана от фотьойла.

— Може да е глупаво от моя страна, мислете каквото искате! Но аз желая „Ураниум“ да е мой и съм готов да го изплатя във валута от мои лични средства.

— А ако ми се прище чисто злато на кюлчета?

— И това желание ще удовлетвори — каза Неделев, — колкото и да ми струва.

Ето Скарлатов и по тоя пункт постигна всичко, каквото искаше. Бе ги унизил. Бе ги принудил да се кълчат, да лъжат и преди всичко да молят. Той погледна хората и от двата екипа. Те седяха мълчаливи, но разбираха, че присъстват на битка между гладиатори. Време беше Скарлатов да прекъсне тая глупава игра. Тишината бе гробна. Без да стане, той бавно, с глух глас заговори:

— Аз считах господин Неделев и неговите съветници за умни, почтени партньори. А ето сега те се опитаха да ме измамят. Приказваха за търговски морал, за изпълнение на казаната дума, а когато не успяха, се унижиха дотам, че се съгласиха да купят нещо ей така, от чиста приумица, и то в злато!... Господин Неделев се изкълчи до такава степен, че взе да играе ролята на роб пред инфантилните си

страсти. Той просто обича мините и иска да му дам моята. Мило, наивно, трогателно и толкова човешко!... Но ако не знаех какъв финансов хищник седи тук срещу мен!... Работата е още по-голяма! Защото не е само желание на Неделев, а на Кредитната банка и в крайна сметка — на Германия! Мината и концесиите им са необходими! Жизнено необходими! Но, уви, притежавам ги аз. И аз знам цената им! Тя е доста по-голяма, отколкото златна мина в Южна Африка. А сега, мили мои колеги, след като знаете, че знам, остава смирено да сведете глави, защото блъфът ви не успя.

Противниците мълчаха. Той се обърна към Неделев.

— И няколко думи на прощаване, господин бивш директор на Търговската банка — Стефан Неделев!... Вие сте добър бизнесмен, но без поглед напред. На Запад бихте били ценен търговец на недвижими имоти. За съжаление простотията Ви изигра лоша шега. Вие сте необразован. Не в търговски смисъл. А хуманитарно необразован! Като се прибави и емоционалната Ви безчувственост, получава се провал като днешния. На Вас никога и през ум не Ви е минало да се заинтересувате от такива отвлечени области, като физика, структура на атома, радиоактивни вещества, ураниум и тяхното приложение. Но аз рискувах и не със своята налудничавост, а със своите знания, общ поглед върху цивилизацията, науката и културата. Ще дойде ден — и той не е толкова далеч, — когато бизнесмен, търговец, банкиер без всестранно хуманитарно образование няма да може да съществува! А най-важното е да си психолог! Примирете се, че толкова Ви е бил капацитетът и друг път не се опитвайте да измамите банкиера Борис Скарлатов!...

Той вдигна още по-високо характерната си глава, защото знаеше, че е направил неотразимо впечатление на всички присъстващи. Подобра и по-веща аудитория той не можеше да има!... И така, както големите актьори знаят, че публиката е потресена, без даже да погледнат през рампата, така и Скарлатов знаеше, че високо се е издигнал в очите на всички. Това бе победа, но не материална, защото резултатите от сделката бяха в негова вреда, стигаща почти до срутване на Банката му. Но той показва моралното си превъзходство и за него това бе по-важно. Постигна целта си и се чувстваше доволен и радостен.

Присъстващите мълчаливо започнаха да се разотиват. Беше провалил и вечерята на Терзиев. Спас излезе с колата, за да изпрати по домовете екипа. Последен се сбогува Иванов. Той стисна ръката на Скарлатов, без да каже дума, но в това ръкостискане се чувстваха и изненадата, и уважението, и гордостта, че е приятел на банкера Борис Скарлатов. Накрая в кабинета останаха двамата с Динев.

— Вървете, Динев, и ме оставете сам. Ще се видим утре.

Динев нищо не каза и излезе. Скарлатов огледа помещението, както военачалник оглежда бойното поле след генерално сражение. Излезе на верандата. Звънчетата на файтона с Терзиев издрънкаха и конете потеглиха. Навън бе нощ. Електрическите лампи осветяваха Банката. Дворът опустя. Той не остана повече в кабинета, а мина в чакалнята. Видя тапицираната врата с табелата на Неделев, приближи се и внимателно огледа как е монтирана. Върна се и взе попадналия му нож за разрязване на хартия. Опита се да отвинти табелата, но върхът на ножа се изкриви... С нетърпение дочака Спас да се върне.

— Отвертка имаш ли?

— Оставете, аз ще я махна.

— Донеси отвертка! — грубо извика Скарлатов.

След малко Спас се върна. Трудно и нескопосно Скарлатов с усилие отвинти табелата и я хвърли на пода. Тя издрънча. Спас стоеше чинно. Знаеше, че в такъв момент е по-добре да мълчи и да не нервира господаря си.

— Вдигни тази тенекия и я хвърли на боклука!

— Ще я хвърлим, като изчистим всичко...

— Хвърли я сега, веднага, разбра ли!...

Стреснат, Спас се наведе, взе табелата и излезе. Върна се след малко.

— Хвърли ли я?

— Хвърлих я в кофата на дюкянджиите вън на улицата.

— Отлично! — каза Скарлатов.

ГЛАВА ПЕТА

Събота работата в Банката винаги намаляваше. Скарлатов слезе в кабинета си. Този ден определи, за да приключи окончателно с неприятната ликвидация, отнела му един безсънен месец. Имаше същото чувство на лекота, което изпитваше в младежките години на екскурзия из Алпите при сваляне на раницата за почивка. Тогава тялото му ставаше сякаш безтегловно и искаше да политне към небето. Беше поканил в определени часове всички участници от екипа. Първи дойдоха двамата юристи от кантората „Чернаев“ — млади, елегантно облечени адвокати, със скъпи кожени чанти. Държаха се малко по-сковано, отколкото по време на работа. Изглежда зрелището вчера ги бе респектирало. Не по-малко от възнаграждението, което сега им даде.

— Е, господа, не ви задържам... — каза Борис. Малко след тях влезе Туше Динев, свеж, чисто облечен, сякаш се връща от курорт, а не от едномесечна изтощителна дейност.

— Защо не дойде сутринта да пием кафе горе?

— Бях зает.

— Седни.

— Шефе, имаш ли нещо против, ако си приготвя едно кафе в бившия ми кабинет?

— И за мен.

Скоро той се върна с голяма порцеланова кана. Ароматът на хубаво, силно кафе изпълни кабинета. Той усмихнат погледна Скарлатов със сините си очи и каза:

— Честито, шефе! Даде им още един урок по търговия.

— Имаш предвид Неделев?

— Не, шефе. Имам предвид германците.

— И какво по-точно?

— Не „Херкулес“, а „Ураниум“. Изглежда е свързана с военното производство. Немецът от легацията, който е бил с Неделев в планината, е началникът на разузнаването за България.

— Какви са ти сведенията за немската колония в мината?

— Точно това исках да поговорим. Те са под наблюдение и на нашата полиция, и на германската легация. Единият от тях — минният техник, е комунист. Жена му е еврейка. Химикът е социалдемократ.

— А инженер Думке?

— Той не принадлежи на никаква партия, но страшно мрази националсоциалистите. Научил е добре български и обича да дрънка където му падне. Един дефект, с който би трябвало да се пребори. А може би и ти ще му въздействаш?...

— Тия дни ще посетя мината и там на място ще се ориентирам. Би ли дошъл с мене?

— Не, шефе. По-добре сам.

След като изпиха кафето, Динев разчисти масата. Скарлатов написа чек и му го подаде. Последният не може да скрие радостта си.

— Благодаря, шефе. Дойде точно навреме.

— Как вървят работите ти?

Динев не успя да му отговори, защото телефонът позвъня. Беше Карасулиев. Искаше да се срещне веднага със Скарлатов, но той отказа под предлог, че е зает, и без повече да обяснява, трясна телефона.

— Какво те питах, Динев?

— За работите ми. Напоследък потръгнаха... Моето бюро се специализира в даване на икономическа информация за предприятия, акционерни дружества и отделни търговци. Почнаха да ме търсят и от чужбина. Впрочем, ти знаеш. Част от спестяванията ми са в чужда валута.

— Радвам се.

— Установих тясно сътрудничество и с кантората на Чернаев. Те често ми възлагат задачи и плащат добре. Искам да ти кажа още нещо, шефе...

— Слушам.

— Снощи отидох на гости у Карасулиев. Ако аз не бях отишъл, той щеше да ми се изтресе. Посрещна ме царски. Разправих му как са минали преговорите. Беше страшно доволен и радостен. Каза много хубави думи за теб, какъв гениален банкер си, а и за мен. Припомни си годините от детството и случки от католическия пансион. Разсипа се от похвали и накрая ми предложи — какво мислиш?

— Нямам понятие.

— Да премине той с банката си към моето бюро. Нямало смисъл да издържа свое банково разузнаване. Той вече нямал тайни от Търговската банка и не бил далеч от мисълта двете да си обменят пълна информация.

— Какво му отговори?

— Казах му, че ще споделя с теб и тогава ще му съобщя. Но цялата му пледоария ми приличаше на: „Господин началниче, нещо ке та молам, али сакам отговорот ти да биде «да»“.

Скарлатов се засмя.

— Не съм против. И аз вече нямам тайни от Карасулиев. Банката ми се смали до сарафския дюкян на незабвения Кюлев.

— Добър човек беше и голям търговец. Бог да го прости! Много ми помогна...

Упорит човек е Карасулиев, помисли си Скарлатов. Бие в една точка и постига целта си. Предложи обединение на нашите банки — не успя. Сега отново почва отдалече. И добре е премерил удара си. Става клиент на Динев и детективското му бюро. Един толкова странен и косвен начин да ми подаде ръка...

— Шефе, трябва да тръгвам... — стана Динев.

— Ще ти се обадя в най-скоро време.

Последната среща, която имаше Скарлатов, беше с професор Иванов. Той пристигна точно по уговорката — в 11 часа — възбуден, подмладен, какъвто го помнеше от младежките години. Наближаваше обед и Скарлатов сипа на двамата по един аперитив.

— Ако искаш, можем да идем в „Юнион-клуб“ да обядваме?

— Там не стъпвам! Достатъчно съм се нагледал на противни физиономии. А и от снощи ми е лошо.

— Беше на гуляй?

— Не гуляй, а оргия! Всички от екипа се отказаха от вечерята, с изключение на Терзиев. Той не можеше да прежали парите, още повече че не са и негови, та ме помъкна... По пътя забърса който срещна и се получи банкет за чудо и приказ! Пи юнашки и игра кючек. На разсъмване ни чакаше файтонът. По целия път пя и събуди софиянци.

— А ти как се чувстваш?

— Малко по-добре от него. Защото успях да го заведа до вкъщи. Качвам се по стълбата, облягам го на стената и искам да звъня на вратата. Тъкмо горе-долу го задържам и той почва да се свлича. Най-

после успех да позвъня. Дочаках стъпките на жена му и побягнах надолу. Спънах се в едни храсти пред входа и паднах по корем. По едно време в тишината чувам трясък и къщата се разклати. Изглежда, че и Люци не беше успяла да го задържи и двамата са се търкаляли по стълбата. Така поне ми каза после по телефона. Люци ми се сърди страшно. Влияел съм лъшо, много лъшо на Драган... Сега лежат вкъщи и оттук отивам да ги видя какво правят.

Скарлатов се смееше на глас.

— Изглежда — каза той, — Драган е непослушен!...

— Ни се води, ни се кара — каза Иванов.

Като престанаха да се смеят, настъпи тишина. Скарлатов се почувства неловко. Той извика Иванов, за да даде и на него чек, но разбра, че би го обидил. Разговорите за старо приятелство не винаги помагат... Между приятели от младини не можеха да съществуват материални отношения. Но как да му се отблагодари — не знаеше. От всички участници най-беден беше докторът от петербургския университет професор Иванов.

— Между другото, Борисе, не трябва да оставаш с погрешни впечатления от Драган. Той си остава приятел завинаги. Пи много, изпадна в откровеност и каза доста съществени неща, касаещи теб лично.

— Драган може да бъде доволен от сделката. Взеха ми всичко.

— Не става въпрос за „Херкулес“. Общо взето, той оценява, че добре е свършил задачата. Ще получи и голям хонорар. Но според него, а и според мен, вчерашната ликвидация изправи теб и Банката срещу немския капитал. Един резултат, който вероятно оценяваш с нужната загриженост.

— Аз знаех отдавна към какво отивам.

— Така си и мислех. И не се ли боиш?

— Когато убежденията съвпадат с действията ми, аз никога не изпитвам страх.

Пак настъпи неловко мълчание.

— Ето аз идвам сега... с известна цел при тебе...

Скарлатов учуден го погледна.

— Да, така е. Пиша една малка научна работа върху индустрията на България и участието на чуждия капитал в нея.

— И ще публикуваш изводите си, каквито и да са те?

— Те са печални, но ще ги публикувам. В края на краищата работя в полето на науката.

— Ще засегнеш мнозина властни и богати хора.

— Знам.

— Тогава горе главата, документацията на Банката е на твое разположение.

— Става въпрос не за официалната, а как да кажа... за скритата, неизвестната.

— Именно нея имам предвид. В твоя помощ ще бъде Туше Динев. Ще сондирам и с Карасулиев. Може би и той ще се съгласи да ти даде интересни данни.

— Тогава аз постигам мечтата си!...

— От утре можеш да работиш по всяко време на денонощието в бившия кабинет на Динев.

— Ще се наложи да направя справки и в чужбина. Мога ли да разчитам на твоите международни връзки?

— Естествено — зарадва се Борис. — Ще ти дам адреси и референции до солидни хора, които ще улеснят достъпа ти до ценни източници.

— Е, благодарение на теб с Европа няма да имам трудности, но ми беше нужно да се поровя из архивите на моя бивш Петербург.

— Виж, това е вече невъзможно! — каза Борис. — Дори като мечта! Там всеки чужденец го третират като шпионин.

— Мислиш ли?

— Осведомен съм.

— Да... И аз така разбрах — въздъхна Иванов. — Но в Русия стават интересни експерименти. Много съм любопитен да узная икономическия механизъм на тия нашумели петилетки. Ти как ги преценяваш?

Скарлатов се усмихна.

— Мили професоре, войните, революциите и епидемиите са взели много жертви, но не по-малко и наивността.

— А не се ли обажда сега в тебе буржоата? — засмя се на свой ред Иванов.

— Не. Аз нямам окончателно мнение за болшевишкия преврат и неговите последствия. Също изпитвам любопитство и дори бях

респектиран от това, което стана в тая азиатска сатрапия. Но фактите са симптоматични.

— В какъв смисъл?

— В смисъл, че болшевиките за мен се занимават с алхимия. А романтиците и невежите са еднакви, когато търсят разковничето в алхимията.

Иванов изведнъж се оживи.

— Борисе! Помниш ли кога е излязла Магна Харта Либертатум?

— В 1215 година, ако се не лъжа...

— После?

— Какво после?

— После в Европа следват манифактурният разцвет, Ренесансът, Реформацията. А в XVIII век — века на френското Просвещение — Русия е единствената страна в света, която излива осемкилограмови осмоъгълни медали, окачвани за назиждане на пияниците — в масово количество! Кажете, как да навакса пропуснатото?

— Именно! — възкликна Скарлатов. — Какво можеш да очакваш от една страна без социален опит! Той не е бил и не може да бъде акт на творческо вдъхновение. Икономиката не е Венера Милоска, та опитът на вековете да няма значение!

— Но опитът затова е опит, защото се придобива, а не пада от Светия дух!

— За мен присъствието на Русия в световната цивилизация е само в едно и не там, където го търсиш...

— А къде?

— В тая страна има нещо апокалиптично. Винаги ми е изглеждала като едно далечно, непроницаемо и тъмно небе, в което изведнъж за почуда на света изгрява не една звезда, а цели съзвездия от велики духове! Но не на социалния опит, а на културата!

— И Европа не е била винаги люлка на цивилизацията. И тя е прехождала от един континент на друг, от една страна на друга.

— Но винаги е заобикаляла Русия!

— Може би историята най-сетне е избрала именно нейната необятна територия за непознати експерименти в този век?

— С който, между впрочем, завършват всички астрономически календари на известните цивилизации.

— Още по-любопитно! — каза Иванов.

Двамата замълчаха. За пръв път водеха такъв спор.

Скарлатов се почувства уморен, но каза:

— Приятелю, на тебе ли трябва да доказвам, че икономика със скокове не се прави, а още по-малко с терор. Резултатът ще бъде един — непоправима диспропорция в стопанството. Ще имат топове, но хляб няма да имат.

Иванов не се предаваше. Явно тази тема засягаше негови трайни размишления и неизвестни на Борис дълбочини.

— Скарлатов, за разлика от тебе аз не съм бил никога социалист, макар да ценя приноса на Маркс в науката, и не обичам политиката. Но не намираш ли уникален опита на болшевиките да изградят равновесие между личната материална заинтересованост и съзнателния труд в името на колективното благо?

— А знаеш ли докъде може да доведе неуспехът на подобен опит? Първото — до реставрация, а второто — до всеобща бедност и... монументални сгради.

— Е, Борисе, мисля, че прекаляваш със скептицизма си. И аз досега съм смятал въстанията в Русия нещо като природните бедствия — мине, обрули и после пак същото. Но не виждаш ли, че този път е нещо коренно различно и всичко там сега е на или-или?

— Виждам едно — че Наполеон и Ленин си приличат не само по ръст, а защото и двамата спазват максимата: „Он с’ангаж е пюи он воа...“^[1] Затова Сталин стана диктатор и съвсем не строи общество, а империя с една-единствена мисия — меченосец на нова световна хегемония! Но за разлика от кръстоносците — в името на антихриста и антибога!

Приятелят му млъкна и се замисли. Скарлатов с интерес го наблюдаваше. Накрая Иванов каза:

— И въпреки всичко в режима на болшевиките има нещо съзидателно, има едно особено творческо начало, което ние от Стария свят още не можем да проумеем. Кажи, с кого можеш да ги замениш в Русия сега?

Скарлатов го гледаше все така проникателно, сякаш за пръв път откриваше в него нещо ново, и изпита някакъв своеобразен респект, подобно на тоя пред истинско духовно лице. После отговори:

— Няма да кажа като тигъра Клемансо — гробищата са пълни с незаменими хора! Какво можеш да очакваш от касапите на

човечеството, освен цинизъм! Но ти ме изненада с твоята емоционална ангажираност на бивш руски възпитаник. Дори ме зарази и повярвай ми, ще се радвам, ако твоят оптимизъм се покрие с бъдещето!

Иванов стана.

— Борисе, извини ме, ако ти отнех повече време. Рядко имам с кого да поговоря по този начин. А с теб е винаги приятно да разсъждава човек. Благодаря ти за всичко.

— Не съм сигурен, че ти правя добро... — усмихна се Борис.

Той го изпрати през двора на Банката чак на улицата. Върна се. Нямаше работа, а и не искаше да отиде никъде. Повика Спас и той го откара до вилата. Там го чакаха Неда и прислугата. После полегна и спа целия следобед.

[1] „s’engage et puis on voit...” „Да почнем, после ще видим...” (фр.). ↑

ГЛАВА ШЕСТА

Събуди се на мръкване. По английски маниер се преоблече за вечеря и седна в хола. Двукрилата стъклена веранда към парка беше широко отворена. Тюлените пердета се вееха от топлия полъх на вятъра. Неда дойде и попита Скарлатов:

— Ще вечеряте ли?

— Яжте сами.

— Господарю. Искам да ме пуснете за една седмица...

— Нямам нищо против. На село ли ще идеш?

Неда имаше три деца. Голямото ѝ момче и момичето се бяха задомили на село. Неда имаше внуци. Те живееха в Сарая, обработваха имотите, поддържаха огромната къща и гробницата.

— Ще ида в Свищов да видя Никола.

С най-малкия син — Никола, млечния брат на Яна, Неда имаше проблеми. Не вървеше в училище. Въпреки протекцията на Скарлатов той не можа да влезе във Военното училище и го записаха в Търговската гимназия в Свищов.

— От него търговец едва ли би станал.

— Добро е момчето. И е умно. Да знаете понякога как говори, като възрастен!...

Той погледна Неда. Една жена вече на възраст, с побелели коси, на която целият ѝ живот бе жертва за другите. Тя не се оплакваше от положението си. Обичта ѝ към ближните придаваше на всяко нейно действие не полза или сметка, а доброта и грижа. Скарлатов знаеше, че именно на такива хора като нея той никога не ще може да се отблагодари, защото нямаше с какво, освен с почит, уважение, материални грижи към тия, на които тя държеше.

— Трябваше навремето да ме послушате и да го пратите в Земеделското училище в Садово. Там щеше да си е на мястото.

— Ще се оправи, господарю, ще видите. Умно и добро момче е. А един ден, като завърши, ще го вземете в Банката, нали?

— Ще го взема, даже да не завърши.

Скарлатов се усмихна.

— Искате ли нещо? — попита тя.

— Докарай количката с напитки и една купичка лед. Това е всичко.

Той се премести на верандата и седна до масичката на любимия люлеещ се стол. Неда му сервира и тихо се оттегли.

От Витоша вече се долавяше вечерният прохладен вятър. Боровата гора прошумяваше от полъха му. Под терасата водата от потока с тих ромол пълнеше неголемия мраморен басейн с декоративни рибки. Тя се изливаше от другата страна в малка вада, която пресичаше целия парк от красиви дървета и много цветя. Градинарят явно си познаваше работата и се грижеше както трябва за парка, а и вода от Витоша не липсваше. Горната тераса на градината представляваше зелена ливада с игрище за крикет и малък тенискорт. Двете игрища бяха останали от времето, когато тук живееше Яна с нейната възпитателка мис Стенли. Той малко се връщаше към онези години, защото ако трябваше нещо да разкаже, щеше да бъде за работата си, за сблъсъци с хора — повечето хитреци, измамници или сурови врагове. И дните на покой му се мержелиеха като оазиси в пустинята. Даже и сега мозъкът му продължаваше да работи все още предимно в посока на миналото. Той отпи глътка коняк и привичната приятна топлина се разля в гърдите му, а заедно с топлината и отпускането постепенно нахлуха и спомените. Припомни си доста неща, откакто купи вилата... Мис Стенли беше запалена туристка. Може би това, че живееше в чужда в езиково отношение страна и нямаше контакт с много хора, като изключим протестантското братство, енергията ѝ в свободното време отиваше главно в ходене. Отличаваше се със забележителна издръжливост. Обичаше природата. Беше му приятно, когато тя описваше понякога Хималаите и Непал с неподозирани за нейната сдържаност възторг и обич. Разказваше и за хората, сред които бе живяла там — най-чистите и добри по сърце, и ако някой ги оскърбял или им сторел зло, отвърждали само с едно изречение: „Бъди щастлив!“ А срещата ѝ с един никому неизвестен мъдрец в някакво планинско село я бе потресла за цял живот. И след толкова години оттогава тя с вълнение си спомняше неговото най-трудно изпълнимо, според нея, верую — да минеш през света като нищо и да оставиш само любов и нежност...

— Мис Стенли — каза ѝ веднъж Борис, — като Ви слуша човек, ще помисли, че сте тайна будистка.

— О, не, господин Скарлатов! Моите родители бяха протестанти и в нашето братство аз се чувствам близо до Бога. Но съм за единна религия в света.

— Интересно... — каза той.

— Бог е един за всички и за всичко, нали, господин Скарлатов? Буда, Христос, Мойсей, Мохамед... всички са негови пратеници! Кому ще се молиш е все едно. Важното е да не е в името на омразата, гордостта и лъжата противни на Бога и вредни за хората.

Той не ѝ възрази. Макар и наивен, респектира го нейният искрен мисионерски патос и отново се убеди колко много беше случил с идването на мис Стенли в семейството си. Тогава палавата Яна, потънала във фотьойла между двамата, ги слушаше съвсем притихнала, с широко отворени сини очи, с каквито я бе запомнил да посреща само едно същество през годината — Дядо Коледа, без да подозира нито миг, че това е техният чичо Спас. И този неин израз на абсолютна детска невинност и вяра го изпълваше с умиление, примесено с печал, заради мъките от това, което неминуемо щеше да изпита за пръв път... Ще срещне доброто и ще повярва, че съществува и ще се повтори. Ще срещне злото и ще повярва, че е случайно и няма да се повтори... Да, децата са невинни, защото са несъзнателни. От момента на съзнанието, разсъждаваше Борис, започват всички изкушения и край на невинността. Но той с нищо не издаваше нито чувствата, нито мислите си и с искрен интерес слушаше разказите на мис Стенли. А Витоша ѝ напомняше младостта. И тя кръстосваше и обикаляше планината по всяко възможно време на годината. Яна я придружаваше неотстъпно в нейните дълги екскурзии и заякна. Можеше да издържа часове на катерене по стръмни пътеки без никаква умора. Дори веднъж мис Стенли не издържа и със смях му разказваше как ѝ викнала по стръмната пътека на българо-английски: „Стой! Омръзнаха ми краката...“

Англичанката беше и добра скиорка. Яна стана също. А лятото двете отиваха в Несебър в обширната вила на Карасулиев и плуваха с часове в морето. Следобед задължително играеха на поляната крикет или тенис. Така тя, освен езика и възпитание, получи и двигателна култура, присъща на англичаните. Дали заради спорта аз не отделях

достатъчно време за малката?... При първото ми посещение в Швейцария преподавателките от колежа се безпокояха, че ходела сама в околностите и планината с часове, без да я е страх от нищо. Попита я защо така прави, а тя му отговори, че ѝ е мъчно за дома и за още много неща... И вместо тогава да поведе разговора в тази насока, той го прекъсна. Въобще винаги избягвах да навлизам в нейната душевност, сякаш се боях... А може би така е било по-добре, си мислеше Скарлатов. Едва ли, честно си отговори той. Просто не желаех да правя никакви други усилия за сметка на работата ми. И той си спомни някои плахи опити на детето, особено малко като поотрасна, да привлече неговото внимание, без да накърнява достойнството си, силно развито в Яна. Говореше му за някакъв слънчоглед, който стърчал самотен между храстите покрай трамвайната линия за Княжево и няколко пъти пътували с мис Стенли да видят дали стои още там. Накрая вече го нямало, „някой лош човек го отрязал“. Мис Стенли ѝ обяснила, че слънчогледът е може би най-разумното, най-възвишеното и най-прекрасното растение, тъй като постоянно търси милувката на слънцето, а значи на светлината — извор на живот и добро в природата и душата на човека. А лошите хора са го набедили и са му приписали собствените си пороци на раболепие и ласкателство. Скарлатов беше удивен от наблюдателността на малката и доволен от оригиналната трактовка на англичанката. Той и сега се усмихна както тогава, когато ѝ бе казал, че мис Стенли е свършено права. От радост Яна се бе завъртяла на един крак около себе си и изтичала в градината. Беше ли я наказвал някога като всички родители на тоя свят?... Тъй като подаръци тя редовно получаваше от всички близки на дома и на всички празници, включително и от него. Но беше ли я наказвал?... Защото Скарлатов абсолютно вярваше, че децата обичат родителите си и в зависимост от наказанията, които им налагат. Не, не беше!... Не, беше! Изведнъж си спомни... Влизаше сутринта в трапезарията и завари шестгодишната Яна гневно да вика на млечния си брат Никола, че иска от нейните круши. Беше обградила по детски чинията си с ръце.

— Какво става тук? — попита Борис.

Всички мълчаха. Неда се смути, а Яна още повече се намуси. Мис Стенли не всичко разбираше на български.

— Някой ще ми отговори ли?

— Никола иска да ми вземе крушите! — троснато каза Яна.

— Така ли? И ти не му даваш?

— Те са си мои! — упорстваше тя сърдито.

— Откога... Недо, донеси една глава кромид и я нарежи тук пред мен!

Неда донесе и я наряза. Всички мълчаха. Яна с наведена глава се цупеше и сумтеше. После Борис дръпна чинията ѝ с крушите и я постави пред Никола, а на Яна подаде тази с кромида.

— Сега няма да мръднеш оттук, докато не я изядеш цялата! Да се научиш да даваш, когато ти искат! Особено на тия, които те обичат!... Почвай!

Без да каже дума, Яна почна да яде, ронейки едри сълзи докрая, но чувствайки, че е извършила нещо нередно. Всички безмълвно закусваха, а Борис пиеше кафе. После стана и каза на английски:

— Мис Стенли, обяснете допълнително на Яна защо трябваше да изяде лук вместо круша, ако не е разбрала грешката си...

И излезе от трапезарията със смесено чувство за нещо неприятно, но задължително. Сега, като я възстанови в паметта си, случката му се видя смешна, особено той в ролята на татко Песталоци^[1]. Наново се усмихна сам в тъмнината и отпи няколко глътки коняк. Дали Яна я помнеше?... Децата не са злопаметни и бързо забравят лошото пред веселите преживявания. Иначе нямаше да са толкова податливи на доброто — основната цел на истинското възпитание, според него. Той продължаваше да се връща назад... Сети се, че дори стана арбитър в два опора. За един рожден ден Спас и Неда ѝ бяха подарили часовник с кукувичка, който Яна държеше на масичката в стаята си, и всяка вечер взимала от кухнята паничка с вода и я слагала точно пред него, та като се отворят вратичките, кукувичката да пие... Спас, не издържал и рекъл да не си прави този труд, понеже тя не може нито да яде, нито да пие.

— Може! — чу Борис упорития отговор на Яна, когато вървеше по коридора и приближаваше трапезарията.

— Не може, не виждаш ли, че не е истинска!

— Не е вярно! — тропаше тя с крак.

— Вярно е! Погледни колко е лъскава!

Яна явно се бе затруднила, защото настъпи пауза, но после категорично каза:

— Може и да не е истинска, но е вълшебна!

В това време Борис беше вече влязъл заинтригуван.

— Нали, папа, кукувичката е истинска? — изтича тя при него.

Този път той се затрудни, но отвърна:

— Важно е как я чувстваш. Щом ти я усещаш като жива, значи е истинска.

— Видя ли! — победоносно каза Яна на Спас, който притеснен бе навел глава.

Вторият спор беше по повод баснята на Лафонтен. Яна водеше, по-скоро дърпаше за ръка, мис Стенли. Беше се зачервила и застана пред него на верандата.

— Папа, кажи, нали щурецът е добрият герой... понеже не жали себе си, а иска да радва и весели хората... понеже... има добро сърце, понеже обича музиката, а мравката е една бездушна и стисната особа, дето мисли само как да трупа богатства!...

Мис Стенли мълчеше, явно „на особено мнение“.

— Щом си убедена, защитавай се сама докрай! Защо ти трябват помощници? — каза Борис.

Яна смешно сви по детски устни. Обърка се и замълча. Хем не искаше да отстъпи, хем се озадачи от отговора на баща си. Поколеба се, после хвана пак за ръка мис Стенли и с подскочане я повлече навън.

Една сутрин, минавайки по коридора край Янината стая, той чу от полуотворената врата мис Стенли, която с невероятно театрален тон произнасяше встъпителните думи от първата глава на „Том Сойер“:

— „Том!“ — имитираше тя повелителния глас на леля му Поли.

Отговор няма.

— Том!

Отговор няма.

— „Чудно къде се е пъхнало това момче?! Том, къде си?“

Пауза.

— Яно, баща ти е вече тук, стани, иначе ще го извикам.

Този неволно чут монолог, особено последната реплика, и фалшивата игра на англичанката рано сутрин, силно го озадачиха. Мис Стенли като педагог нямаше навика да прибегва до авторитета му пред Яна. Но той не се намеси и реши, че дъщеря му се инати, защото е чела скритом до късно, както друг път, успала се е и не ще сега да стане навреме. Никой никога от домашните не му разтълкува тази

случка. А причината беше той. За пръв път тази нощ Борис не беше спал във вилата, оставайки при Роза, и се прибра сутринта. Малката през нощта разбрала, че го няма и започнала безутешно да плаче, без да казва защо. Неда и мис Стенли се видели в чудо. По едно време Яна изтичала по нощница навън и грабнала от закачалката един домашен халат на баща си. Върнала се, пъхнала се с него в леглото и заровила глава в халата му. Притихнала и го душила като кученце, докато заспи. После казала само на леля си Неда, че се изплашила да не би папа да го е сгазило нещо и да е умрял... И още веднъж плака Яна в скута на леля си Неда. Борис току-що влизаше в хола на вилата, а тя весело затича към него и без всякакъв ввод го запитва:

— Папа, ще ми разкажеш ли твоя приказка за Дядо Коледа?...

Но той бе толкова уморен, угнетен и погълнат от тежкия ден, който бе имал в Банката, че дори не чу думите ѝ, не я забеляза и я отмина мълчаливо, качвайки се в своята стая.

Двете жени около Яна сериозно се безпокояха за болезнената чувствителност към баща ѝ. Те по своему се стараеха да компенсират в живота на детето отсъствието на майката и заетостта на Борис, който нямаше и понятие за тия техни преживявания и отношения помежду им. Мис Стенли като истинска християнка постепенно утвърди обичая всяка вечер, освен молитвите, да чете на Яна по някой избран откъс от Библията. С присъщото на протестантите проповедничество тя страстно, като на голяма обясняваше на Яна, че силата и вечното в християнството е в добротата. До християнството, обясняваше ѝ тя, може да стигнеш по два пътя. По-лесният е да пожертваш живота си, а по-тежкият е чрез смирение. Смирението е велико нещо, но днешните хора са неспособни вече на него и ако не разберат това, Земята ще изчезне, за да се родят на друга планета по-разумни същества. Яна я слушаше с необикновено за възрастта си внимание, като добиваше един особен, съсредоточен израз. Най-често ѝ четеше 13-а глава от Първото послание на апостол Павел към коринтяните за любовта и гласът ѝ всякога потрепваше, когато стигаше до последните редове: „... И тъй, остават трите: вяра, надежда и любов, но най-голямата от тях е любовта“. Яна се заразяваше от нейното вълнение и двете мълчаха като една душа. А после мис Стенли въздъхваше и казваше, че никой никога и никъде не е казал по-красиви, по-силни и по-

непостижими думи за любовта от апостол Павел. Веднъж, преди мис Стенли да почне да чете, Яна внезапно я попита:

— Защо папа не ме взима със себе си, като пътува в чужбина?

— Не бива, малка си.

— Не съм малка!

— По-хубаво е да идеш, когато ще разбираш повече неща.

— Ами аз съм вече голяма, знам Библията!

Мис Стенли се засмя. Детето упорстваше и тя употреби доста време, докато го убеди. С израстването на Яна англичанката я приучи да четат заедно на глас поезия и проза на английски. За една Коледа ѝ бе подарила „Камо грядеши“ от Сенкевич, също на английски, и когато го прочетоха, я попита какво най-й е харесало. Яна без колебание каза:

— Петроний, защото прилича на татко.

— А не е ли обратното? — засмя се мис Стенли.

Но и двете най-обичаха екскурзиите в планината. Там изпадаха в такава еуфория от свободата, така лудуваха, че не се разбираше коя бе по-дете от двете. Споменът за тези екскурзии оставиха завинаги в живота на Яна крило за полет към висините на радостта и хармонията... Бе топъл слънчев ден. Тръгнаха рано и направиха голям поход из Витоша. Минаха през някакви скътани в пазвите ѝ селски къщички и се спряха пред изоставена, самотна бяла църквичка на един хълм — с полуразрушена камбанария, килнат кръст, изпочупени прозорци и повалени врати. Това, което ги впечатли, беше, че в стените ѝ имаше вградени грънци. Мис Стенли веднага разбра и каза на Яна, като я хвана за ръка: „Ела да влезем!“. В полумрака още стоеше дървен, изрисуван иконостас, почти до тавана, изпоцапан и потъмнял. С брадва бяха отцепили вече от него парчета за трески. В прахоляка стърчеше само клиросът, на който са полагали някога богослужебните книги. Подът явно говореше, че тук редовно отдъхва някое стадо овце и кози и миризмата бе недотам приятна... Мис Стенли си стисна с два пръста носа и направи необичайна физиономия. Яна неудържимо взе да се смее. Мис Стенли се присъедини, като имитираше смях на оперни певци от сцената. Гласовете им кънтяха, сякаш бе цял хор. Стана им съвсем весело. Тогава англичанката ѝ обясни, че прекрасната акустика в тази умираща църква се дължи на вградените грънци от неизвестни вещи народни майстори.

Продължиха към Черни връх и ниско долу, в неговото подножие откъм Бистрица, изведнъж се заковаха пред една обширна планинска поляна, обградена с дървета и храсти. Тя бе цялата гъсто обрасла с незабравки, поникнали високо. Изглеждаше толкова синя, сякаш небето бе слязло и покрило поляната, а лекият горски ветрец ги полюшваше на талази като житни класове на нива. Нямаше никой друг — горе небе и долу небе и между двете една възрастна жена, хванала за ръка момиченце... Цареше безбрежна тишина, в която с пълна сила ехтеше както в църквата нестихващият жизнерадостен хор на щурците... Двете стояха захласнати. Не посмяха да нагазят тези крехки небесни създания и легнаха на тревата до храстите, разперили ръце като птици, отправили поглед в синевата без дъно. После Яна наклони един висок стрък незабравка, с който погали лицето си. Тогава се учуди, че са толкова малки и изящни цветчетата ѝ, а с такава притегателна сила. Сигурно такива са очите на вълшебниците, си каза тя и в миг изпита толкова силен прилив на нежност към незабравката, че очите ѝ се овлажниха. Мис Стенли усети вълнението на малката и с весел израз ѝ прошепна:

— Искаш ли да се състезаваме с щурците?

И без да чака отговор, стисна ѝ ръката, запя с пълен глас, чист и ясен, една старинна шотландска песен... И така, легнали до поляната с незабравките, те минаваха от песен на песен, хванати за ръка, напълно самозабравени и щастливи. И всеки път, и много по-късно, когато Яна порасна, вечер преди да заспи, като искаше да се пречисти от тревожни мисли и сърдечни мъки, тя си представяше небесната поляна с незабравките на Витоша. И всеки път, когато сънуваше незабравки, които искрят в нощта или се синят под слънцето, тя знаеше, че ще ѝ се случи нещо хубаво, защото считаше тази своя среща с поляната за едно от чудесата в своя живот, свързано с доброто в него!

Когато вечерта пристигнаха във вилата и завариха Скарлатов и домашните вече обезпокоени, двете нищо не разказаха за причината на своето закъснение, сякаш се бояха да не накърнят радостта от преживяното. Само един път мис Стенли даде обяснения на Скарлатов, че ще се върнат с Яна късно през нощта, и го помоли Спас да ги вземе с колата, защото искаше да чуе прочутите 12 Евангелия на Великия четвъртък в „Александър Невски“ през православната Страстна седмица. Борис се разпореди. И за двете това беше една незабравима

вечер. Хористите пяха божествено според мис Стенли. А когато един кристален женски глас се извиси в солото на песнопението „Во Царствию Твоем“, малката Яна се разплака от вълнение. След като напуснаха храма под тържествения звън на последните камбани от службата, детето каза:

— Ще помоля Дядо Господ, като умра да ме приеме в хора на ангелите и да пея денонощно...

Мис Стенли само ѝ стисна нежно ръката. Борис забелязваше духовната спойка между дъщеря си и мис Стенли, но не изпитваше недоволство, защото бе изпълнен с уважение и доверие към личността на тази англичанка. Забелязваше и различната привързаност на дъщеря си към Неда. Но нито в единия, нито в другия случай си позволи да прояви повече интерес или най-малкото любопитство, може би от съвсем осъзнат страх, че ще навлезе в един заключен кът на душата си с единствения образ там — този на жена му Яна. И не се лъжеше, защото именно нейният образ беше в основата на особената вътрешна интимност между детето и Неда.

Една сутрин, когато малката изтича в кухнята при Неда, която приготвяше закуските, и възбудено взе да ѝ разказва, че сънувала майка си в дълга розова рокля, с дълги, руси къдрици, които блестели като злато...

— Да, тя имаше наистина една копринена розова рокля...

— Нали? — възкликна щастливо Яна.

— ...но косите ѝ не бяха руси, а черни, прави и много хубави, лъскави като крилете на гарван.

Неочаквано Яна избухна в плач.

— Не е вярно! — ридаеше тя. — Косите ѝ са били руси, на букли...

Неда се обърка.

— Яне, добре, рожбо, недей плака, може да съм забравила... Може да са били руси...

— Не е вярно! — още по-силно зарева Яна. — Били са черни, лъскави като гарван... — и зарови глава в престилката ѝ.

Неда се разстрои, тя седна и я взе в скута си.

— А очите ѝ? — питаше през плач Яна.

— Досущ като твоите!

— С небесен цвят?

— С небесен! — усмихна се Неда и внезапно поде — явно не за пръв път: — ...И рекла майката: „Аз ще умра, ако ти не намериш и не ми донесеш Медената пита. Върви, сине, и гони късмета си!“ И тръгнало юначето по поля и върхове...

— Не. Първо е дни и нощи, по поля и върхове...

— Да, дни и нощи, по поля и върхове — поправяше се Неда. — И вървяло, вървяло, вървяло...

... И така, винаги Медената пита се изтъркулваше от скута на Неда и Яна тръгваше по нея през Земята на Слепите, през Каменната и Златната земя до Края на света, за да донесе на любимата си майка щастие и вечен живот... Безброй пъти предприемаха двете трудното пътешествие за Медената пита, докато Яна растеше, но малката никога не се отказа от него и го предпочиташе пред много други приказки и весели случки от ежедневието, които Неда охотно разказваше до самото ѝ заминаване за Швейцария...

Но Борис нямаше и най-малка представа от това. Така той много неща от живота на детето си в България никога не узна, за които може би дори и не подозираше. В следващите си кратки визити в Швейцария — повечето по служебна принуда, отколкото предназначени за свиждане с Яна, той всеки път я намираще променена, тоест попорасла, обаче все още дете. Но винаги беше толкова претрупан с работа, че на срещите с нея той си почиваше и предпочиташе да я слуша, вместо да я разпитва. А тя наистина го забавляваше и непрекъснато му разказваше разни случки от колежа, впечатления от новите познанства и страната. Разбира се, всеки път отиваха в някоя сладкарница, където правели „най-хубавия сладолед на града“, разхождаха се по улиците, познати до болка... Яна не обичаше да се застоява в хотелския му апартамент. Разказите ѝ бяха смесица от детска впечатлителност с тънка чувствителност на пробуждащата се девойка. Разказваше му, че страшно много четяла. Не, не четяла, а гълтала книгите, защото можела да обхваща наведнъж по пет-шест реда на страница и съученичките ѝ „ужасно се чудели“. Много ѝ вървяло на езици. Имало и една белгийка в колежа, която непрекъснато я взимала за руския, и тя записала курс по руски език, та да има за какво да я бърка. Четяла вече свободно Тургенев и невероятно ѝ харесвал разказът „Първа любов“. А после най-неочаквано взе да му описва как за пръв път в живота си видяла врабче да гони една кафява

пеперуда по булеварда. Надолу-нагоре, наляво-надясно, какви ли не кръгове правела пеперудата все по-вяло и по-вяло. Към гонитбата се присъединило още едно врабче, но накрая първото я клъвнало и стремително пресякло улицата. Толкова била поразена от необикновеното състезание, че не успяла да я спаси... В първите им срещи само тя говореше, без да го разпитва, но в последните вече не беше така. Любопитството ѝ към мнението му беше пораснало и тя сякаш искаше да се отрази в него. Един път го попита обича ли пословиците. Той се учуди, но ѝ отговори сериозно.

— Ценя ги, но рядко ги употребявам, заради демагозите. Те много обичат да се кичат с поговорки...

Но демагозите не я интересуваха.

— Все пак коя най-много харесваш? — настояваше тя.

— Не знам, не съм мислил... но харесвам израза „И на мравката сторва път“.

Сега тя се учуди, не беше го чувала.

— Защо ти харесва?

— Защото мисля, че българинът най-много е лишен от кротост, а виж каква поговорка измислил. Това е може би най-финното качество у човека...

— Може би именно затова!

— Не те разбирам...

Лицето на Яна внезапно стана сериозно...

— Човек понякога измисля именно това, от което е лишен.

Борис се изненада от думите ѝ. Те издаваха опит, нещо осмислено. Той се смути, прие го като намек за себе си, но като видя открития ѝ чист поглед, отпъди тази мисъл.

— Все пак по какъв повод ме питаш за пословиците?

— Ще ти отговоря, папа, но кажи защо така мислиш за българина?

— Защо ли?... Не знам дали ще разбереш, но ще се постарая... Кротостта е добродетел на духовното възпитание, а то почти не присъства или твърде кратко и повърхностно в нашата история. Затова българинът не се е научил да страда духовно... както руснакът например, както немецът...

— А ти? — колебливо попита Яна.

— Какво аз! И аз не съм кротък. Все пак, за разлика от другите, се уповавам преди всичко на разума, но до истината всеки, включително и ти, сам трябва да стигне. Тя е единственото нещо, което не се подарява, освен ако не те осени Светият Дух.

— После?

— Ееее, това разпит ли е?

— Не.

— Кажи, за какво ти е притрябвал фолклорът? Да не ставаш етнограф?

Оказа се, че една от преподавателките в колежа ги накарала всеки да напише по две национални поговорки с положително и отрицателно съдържание.

— И аз написах „Блага дума желязна врата отваря“, знам я от леля Неда.

— А втората?

Тя се поколеба.

— „Дружбата си е дружба, сиренето с пари“.

Той се засмя.

— А нея от кого си чула?

— От чичо Спас, но той е добър човек, нали, папа?

— Не е лош, но е просто глупав!

А нейната приятелка Луиза написала само една, но била страшна: „Ако не искаш да ми станеш брат, ще ти счупя черепа“.

— Тя е много особено момиче, папа, и дружи само с мен...

Била от германски произход, но живеели в Щатите и родителите ѝ били много богати. Изпращали ѝ невероятно скъпи подаръци от диаманти и какво ли не, но нито веднъж не са я посетили, а и Луиза не искала да ги вижда. Майка ѝ била разведена и си имала приятел, за когото по-късно се омъжила. Като идвал у тях на гости, всеки път грубо я щипел по бузите. Тогава Луиза взела да се крие в другата стая. Но веднъж като избягала, майка ѝ я заварила да топи в чаша вода снимката му. Защо правиш това — попитала я тя. Ами давя го, за да умре, понеже много ме щипе. Затова я пратили в колеж чак в Швейцария, да се отърват от нея. В знак на протест пристигнала с остригани вежди и клепачи и нямала един косъм на главата, равен на другия.

Борис нищо не каза по повод на тази мрачна история, но усети колко тя бе потресла Яна и макар че нямаше и намек за упрек в нейните думи, той без да иска се почувства виновен пред нея. На раздяла ни в клин, ни в ръкав ѝ обеща, че следващия път ще остане в Швейцария най-малко една седмица специално заради нея. Той дълго си спомня щастливата ѝ усмивка на гарата. И аз наистина сдържах думата си, каза си той. Но при последната им среща за пръв път се изплаши за Яна. Тя най-тържествено му съобщи, че е станала ездачка, че няма нищо по-хубаво от коня на тоя свят и участвала в една кавалкада на осемчасов поход към около 4000 метра височина. Прескачали пропасти, тичали по планински поляни, вървели по пътеки сред чудни гори и се изкачили чак до един скалист връх, откъдето се разкривала фантастична панорама... На връщане трябвало силно да дърпа юздите на своя Викинг — така се казвал конят ѝ, — понеже препускали като бесни, приближавайки „папането“ в конюшните. Когато скочила от коня в края на похода, водачът ѝ целунал ръка и я нарекъл „мадам“, въпреки че била най-малката в кавалкадата. „Вие имате сърце на лъвица“ — добавил той.

— Метнала си се на дядо ти — отбеляза тогава Борис.

— Нали, папа?!

— Той много обичаше и разбираше от коне, а сам е бил отличен ездач и като конник е бродил много из Турската империя.

После помълча и сдържано каза:

— Все пак трябва да си по-внимателна, защото конят, доколкото знам, е много плашливо животно, една пчела може да го стъписа и те изхвърля.

— Съвършено точно! — удиви се Яна и най-спокойно добави: — Моят Викинг два пъти се изправи на крака и изцвили като прасе, но аз се удържах. Първия път от една пеперуда пред очите му, а втория път, представи си, от шарфа на ездачката пред мене, който падна на земята.

— Следващия път ще чакам да ми събъдиш, че си се спуснала с парашут от Монблан.

Яна се захили.

— Папа, не се бой! Виж, ако трябва да се страхуваш, то е от моята страст към този пусти сладолед! — каза тя. — Представи си, папа... — и тя взе лудо да се смее.

А после му разправи как тръгнали с Луиза на кино и по пътя си купили сладолед във фунийки.

— И изведнъж ми заседна парче в гърлото — ни напред, ни назад! Чувствам как ми текат сълзи, как се задушавам, как ми се подкосяват краката, как потъвам някъде, чувам Луиза да крещи и в този момент, без да искам, си чукнах главата в стълба до мен и се свестих! Глътнах го, папа!

— Трябва да научиш нова поговорка за случая — „Клин клин избива!“ Добре че си си чукнала главата! — каза той не без облекчение...

Тя пак се засмя.

— Вярно, папа. Но представяш ли си какъв позор! Да умреш от парче вафла със сладолед!...

Борис мълчеше. Не искаше да се кара след такова дълго отсъствие от негова страна. Тя го хвана за ръка и го повлече.

— Папа, не се сърди! Сега ще ги покажа едно място... Ще узнаеш нещо, което дори ти сигурно не подозираш!...

И като повървяха, стигнаха до малка градина край един канал с неголям залив. Седнаха на една пейка. Във водата плаваха пъстроцветни патици и сред тях величествено извисяваха изящните си шии много двойки лебеди. Толкова бе живял тук, но за пръв път виждаше и бежови лебеди, прошарени с бели петна. Той я погледна въпросително.

— Не, не е това. Стой тихо...

И ненадейно се чу грухтене. Не повярва. Вслуша се и видя, че протягайки в ласка един към друг дългите си шии, царствено плавайки и търсейки се помежду си, лебедите от време на време издаваха късо грухтене като хъркане, което понякога завършваше с кратко стенание, подобно на малко кученце или бебе. Той бе поразен. Само това не очакваше. Този символ на гордата грация и бялата красота, този древен мит грухтеше като свиня!... Кой знае каква физиономия е имал тогава, но Яна взе да се смее до задъхване. А после се присъедини и той. Тя беше безкрайно радостна от ефекта. Когато тръгнаха, Яна каза:

— Въпреки всичко, папа, с часове мога да ги гледам и много бих желала да чуя някога каква е тази прочута лебедова песен.

Той нищо не й отговори. С тия лебеди завърши последната им среща в Швейцария. Боже Господи, колко отдавна не съм я виждал!

Почти две години!... Внезапно го обхвана страх. Ами ако тази среща е била лебедовата песен помежду им?!... Той вдигна глава нагоре. Над него се стелеше гъсто звездно небе. Постоя така с поглед зареян между звездите, но за разлика от друг път това не го успокои. Поне една картичка да ми пратеше!... Но Яна отдавна бе разбрала, че той не обича да пише писма. И само за празниците чат-пат получаваше от нея по някой изглед или репродукция от музей. Скарлатов предпочиташе и се задоволяваше главно с кратки телефонни разговори. Но и това не бе правил отдавна. Още утре ще позвъня! — зарече се той, ала не можа да се освободи от тревожното чувство за Яна. Какво става с мен?!... Да не би да ѝ се е случило нещо лошо, та все за нея мисля тая вечер!... А после се ядоса на себе си, че въпреки култа към Разума и той ставаше суеверен като всички, когато се касаше до съществата, които обичаше. Решително стана от люлеещия се стол и се запъти навън, въпреки че сигурно минаваше полунощ. В парка на вилата го лъхна силно смесената миризма на прясна трева и цветя. Той дълго се разхожда по алеята между лехите и дърветата, докато се изтощи. Чак тогава се прибра и заспа сън без сънища.

Сутринта, когато слезе да изпие кафето си в трапезарията, си спомни снощните мисли за Яна и се зарадва, че тревожното му чувство е изчезнало. Няма да я безпокоя сега, каза си той. Тъкмо се готви за изпитите... Може да я изплаша, да я отвлека... Ще чакам да ми се обади, като приключи...

[1] Песталоци, Йохан (1746–1827) — прочут швейцарски педагог, демократ. ↑

ГЛАВА СЕДМА

В един топъл ден в края на юни Скарлатов се върна рано от Банката във вилата. Беше събота, а и без това работата много намаля не само от кризата, но и от горещините.

Подремна след обяда, после се преоблече в бял панталон от шантунг и широка риза и седна в люлеещия се стол на обширната тераса. Както всякога на масата имаше пепелник, бутилка минерална вода и бутилка коняк. Той обичаше тия летни следобедни дни, когато слънцето слизаше ниско над хоризонта, за да се скрие по-късно зад Владайските възвишения. В парка се въртеше една водопръскачка, която изхвърляше високо капките и слънчевите лъчи се пречупваха в цветовете на дъгата. Откъм гората се чу зовът на туристите — айларипи-и-и... Друг глас му отговори някъде отдалеч със сложни роледи. Единствено в събота изпитваше някаква радост — ден, в който надеждите за нещо добро все още не помръкнаха. Неделя той не обичаше, понеже още някъде рано следобед отново в мисълта му се промъкнаха тревожни съображения за утрешния ден. Ставаше неспокоен и лека-полека се настройваше така, че всичко наоколо преставаше да го интересува. Подготвяше се за тежкия понеделник. Ето защо така обичаше съботата. Той леко се поклащаше на люлеещия се стол. В ръце държеше разтворена френска книга — „Опитите“ на Монтен. С годините бе престанал да чете художествена литература, с която в миналото прекарваше цялото си свободно време, и постепенно основното му четиво станаха историческите, мемоарните и философските книги. Но топлината от красивата природа, издигащите се върхове на Витоша повече го караха да съзерцава наоколо, отколкото да чете. Той остави книгата на масата и отпи от коняка. Обхвана го наново дрямката. Отвън се чу клаксонът на автомобил. Фанфарите огласяха околността. Беше Карасулиев. Спас изтича по алеята. Клаксонът млъкна и скоро той видя да крачи пъргавият, слабият, строен по младежки, елегантно облечен Йосиф, а зад него се влачеше Спас. Скарлатов се зарадва, че няма да бъде сам. Посрещна го с усмивка.

— Не почвай с Мохамед и планината — каза Борис.

— Ти да не си се набутал в мозъка ми? Е, Скарлатов, пророк си и това си е! Дай да ти стисна ръката! Радвам се, че се махна от това заспало копеле Неделев. Това е най-голямата ти победа! Гордея се с тебе!

— Сядай! Поздравяваш ме по случай срутването на Банката ми. Любопитен съм какви ще са ти поздравленията, когато ме видиш в ковчегата... Може би и тогава ще ми стиснеш ръката и ще я тръскаш до припадък?...

Някаква сянка на уплаха мина по лицето на Йосиф.

— Пепел ти на устата! Има още дълги години да вилнеем по тучните ливади на търговията, където пасат вакли овце...

— Но не вече като вълци със здрави зъби и гъста козина.

Карасулиев удобно се намести във фотьойла и си сипа пълна водна чаша с мастика, която Неда донесе. Капна малко вода да побелее и сложи две парчета лед.

— Наздраве!

Двамата се чукнаха и отпиха по голяма глътка. Отново тихо се появи мълчаливата Неда и сервира разнообразни мезета в малки чинийки.

— Поканете шофьора на господин Карасулиев и нека се нахрани с вас. Ние по-късно ще хапнем.

Когато останаха сами, Карасулиев каза:

— Остава да направиш следващата стъпка...

— Коя е тя?

— Ако помислиш, ще разбереш. Време е да се обединим!

Прав е, помисли Скарлатов. Но да се обединя в момент, когато Банката е толкова слаба, значи да му дам предимство и надмощие.

— Ще се опитам сам да поработя.

— Както искаш. Но предложението ми остава. Как си представяш своята бъдеща работа?

— Както ти ми даваш пример. Ще огранича работата си в посредничество, като извършвам компенсационни сделки по вноса и износа със страните, притежаващи свободна валута. Ще огранича кредитирането у нас и постепенно ще се освободя от българските влогове. Ще кредитирам в ограничен мащаб и в чужда валута, ако ми отпуснат такава банките-майки.

— Само това ли?

— А какво друго?

— Винаги се учудвам с каква лекота и яснота определяш толкова забъркани финансови работи. А аз си блъскам с месеци и години главата, докато стигна до някои твои идеи.

— Днес си настроен на вълната на ласкателството.

— С тебе не може искрено да се говори. Терсене човек си!

— Аз се примирявам с действителността, като отчитам своите възможности. Чрез системата на клиринга германците фактически взимат в ръцете си целия износ от България, а чрез тях същевременно се осъществява и вносът за нашата индустрия на суровини като каучука, например. С това достъпът на България до останалите капиталистически пазари съвсем се намалява. А това значи едностранна икономика, която скоро ще заприлича на германската, тоест поставена на военна нога. Ето го бъдещето!...

— Но печалбите ще нараснат, а ти няма да участваш. Аз запазих Командитното дружество, обаче то едва крета. Американците и французите купуват малко и само висш сорт тютюн.

— Защо не почнеш с немците?

— Бих почнал. Едва се сдържам. Не мога да не участвам в сделки, защото ръждазвам. Даже да са съвсем безсмислени и без полза...

Наистина тази вечер Карасулиев е откровен както никога.

— Нека се обединим, Скарлатов... Така ще ми е по-леко да не направя някоя глупост. Ти ще си ми спирачката.

Последните му думи прозвучаха в ушите на Борис като вопъл.

— Кажи, имало ли е сделка, която да ти предложи и да не ти е донесла печалби, и то какви! — продължи Йосиф.

— Имаш предвид дружество „Петрол“?

— Да. Но и тук прояви колебания. Вместо да участваме като ортаци, ти само закупи пакет акции.

Скарлатов си спомни тази сделка на Карасулиев през 1932 година. Тогава образувалият се картел между Стандарт Ойл от Ню Джерси, групата на Рокфелер, Ройял Дъч Шел на Детеринг, Англоираниен Ойл Къмпъни предложи четирите дружества за внос на нафта и други продукти в България да се обединят в едно дружество „Петрол“. Начело застана банката на Карасулиев, подпомогната от

американските. Ако Скарлатов участваше, той щеше да бъде напълно зависим от Карасулиев, понеже неговите майчини банки отказаха да го финансират. Но закупи за себе си акции от дружеството и сега получаваше добри дивиденди в долари и английски лири, които останаха негова лична собственост.

— Доволен съм и от акциите — каза Скарлатов.

— А каква е тази мина „Ураниум“? Аз нямам понятие, но една американска банка, с която поддържам връзка, ми писа, че се интересува. Готвиш нова шашарма, така ли?... Знаех, че в тия години не си си седнал на гъза.

— Плати на Туше Динев и той ще ти даде всички сведения! Само че трябва да цаниш някой професор по физика от Университета да ти обясни.

— Голям велзевул си, Скарлатов! Всичко подготвяш скрито-покрито. Ето затова те уважавам!

— Искаш ли в събота следобед да не говорим за сделки... Но имам друго предложение...

— Кажи — зарадва се Карасулиев, — целият съм слух!

Скарлатов го осведоми за срещата си с Иванов. Попита го дали би го допуснал до неговите архиви и Йосиф се съгласи без никакво колебание. Той бе много впечатлен от приноса на професора в ликвидацията с Неделев. Карасулиев изпитваше безусловно уважение към кадърните хора.

— И въпреки че е безспорен капацитет в науката — продължи Борис, — странно как е запазил романтизма от студентството си в Петербург?!...

— Ами! — възкликна Йосиф. — Да не му е домъчняло за белите нощи или за руската каторга?!

— Дори не можеш да предположиш... Ентусиазиран е от темповете на болшевишката индустриализация.

— Бош лаф! — възрази Йосиф и се усмихна. — Си го немам видено, си го не верувам!...

Скарлатов се ядоса на пренебрежителния му тон към един феномен, който озадачаваше целия свят.

— За теб и Френската революция е бош лаф, щом е революция!...

— Нерде София, нерде Багдад!

— Виж какво, Йосифе! Говориш не като мъдър евреин, завършил католически пансион в древния цивилизован Солун, а като невменяем шоп от Искрец.

— Ама ти какво искаш, да викам ура на болшевиките?!...

— То се не знае... И това може да се случи.

Борис бе обхванат от желанието да го дразни.

— Никога! — възрази Йосиф. — Нали говорих с българските градинари, върнали се от Украйна. Едвам са се измъкнали и само едно повтарят: „Нищо друго не щем в България, само да има хляб, и да няма ГПУ^[1]!“... От глад са щели да изпукат. Нямах работа — нямах продоволствена карта. Мри, ако щеш! А не можеш да се придвижиш в съседния град без ГПУ!

— Не знаех, че си ревностен почитател на булевардната литература. Но едно ще ти кажа — с балкански аршин не можеш да мериш Русия, каквато и да е — бяла или червена!

— Е, няма да споря с тебе, признавам, че си винаги по-осведомен. Но всички тия чудесии в стопанството им и начинът, по който властта там действа спрямо населението, ми мязат на нашия Въндю Войвода — не та плашум, та молам — и си пипа пицовите. Иди сетне не строй социализма!... — заключи Карасулиев.

Скарлатов се засмя.

— Е, добре. Дойдох преди всичко да ти кажа, Борисе, че заминавам за Виена. Ако имаш нещо да предадеш за Яна, на твоє разположение съм.

— Нямам какво. А и тя е в Швейцария.

След като си отиде Йосиф, Скарлатов отново се замисли за дъщеря си. Скоро получи писмо от мис Стенли във връзка с бъдещото ѝ следване в Оксфорд. Тя очакваше Яна в Англия и беше подготвила всичко. Тревожеше се, че още не е пристигнала. Борис веднага бе влязъл във връзка с колежа. Оттам му казаха, че промоцията и тържествата по случай завършване на випуска отдавна са минали. Яна освободила малкия апартамент, който наемала. Но временно оставила багажа и съобщила, че тръгва на дълга екскурзия. Трябваше да отида на промоцията, си мислеше Скарлатов, на всяка цена трябваше да отида!... Сега нямаше да се безпокоя и да бъда в неизвестност. И за да приключи с тези неприятни мисли, си каза: „Изглежда все пак, че ще се наложи да замина за Швейцария, и то час по-бързо!“... А с

решението дойде и успокоението. Той запали цигара и се присегна към книгата, оставена на масата. Отвън се чува звънчета на файтон, а после звук на тромба.

Там, на горната площадка, откъм поляната, където слизаше каменната стълба, се появи фигурата на едно момиче. Скарлатов се взря. Момичето му се видя съвсем малко. В ръка държеше голяма плетена кошница с капаци. По неизвестни пътища на асоциацията, заприлича му на човека-дете, търговец на птици — Папагено, персонаж от операта „Вълшебната флейта“ на Моцарт, която бе гледал някога в Залцбург. Момичето изтича по стъпалата. След нея вървеше едър, висок мъж с големи мустаци, облечен в кожухче върху ризата и калпак на главата. По лицето му се стичаха капки пот. Носеше два големи кожени куфара. Момичето, което ситнеше пред него по стъпалата, беше самата Яна. Той стана от стола, а тя остави бегом кошницата и увисна на шията му. Не бе я виждал повече от година и кой знае защо си я представяше по-едра и по-висока. Но в тази лятна спортна рокля и половинки спортни обувки тя му се видя съвсем миниатюрна.

— О, папа, мили папа, така се радвам!... Най-после у дома! Толкова съм щастлива!...

Човекът с куфарите се приближи. От него идеше миризма на тор и конска пот.

— Ах, да... забравих... Трябва да платим на файтонджията...

— Няма нужда, моме — каза едрият мъж. — Всичко е платено!

— О, не, не! Татко, плати де!...

Борис се обърка. Той нямаше пари. Дотича Неда. Прегърнаха се. И двете заплакаха. Скарлатов покани файтонджията да седне. Наля му голяма чаша коняк. Той я пресуши на два пъти и пое въздух. Скарлатов искаше да му сипе още една чаша, но файтонджията отказа. Щял да се върне в София на гарата, за да хване още някой мющерия... Скарлатов помоли Неда за пари. Тя донесе и той ги подаде, без да ги брои. Неда го погледна неодобрително. Файтонджията засия.

— Весело девойче, хубаво девойче имате, господине. Дано да порасне, да се ожени и Ви нареди внуци! А сега да тръгвам...

Тромбата засвири, а после се чува звънчетата на файтона, докато заглъхнаха.

— Лельо Недо, искам да се изкъпя. Не мога да се търпя.

— Ще стопля вода.

— Мога да взема и студен душ.

— Ще наистинеш. След половин час всичко ще е готово и ще те повикам.

Яна си сипа в чашата минерална вода, изпи я цялата, после наля остатъка и него изпи. Борис я наблюдаваше. Тънка, стройна, със сини очи и руси коси, в рокля, прилепнала по издълженото ѝ тяло, зачервена, с капки пот, където косите ѝ започваха, тя бе красива наистина. Гордост обхвана Борис. Учуди се, че е способен на родителска суета, и все пак му беше приятно. Това момиче е негово, той му е бащата. Във фамилията Скарлатови се появи хубавица. Дано с акъла да е добре и е взела нашия, каза си той.

Яна седна на стола. Долу в краката им кошницата почна да мърда и се чу някакво мяучене. Тя се наведе и отвори капака на кошницата. Оттам изскочи като някакъв тигър малко коте и се хвърли право срещу нея. Заби нокти в роклята ѝ. Тя го вдигна и седна пак. Котето трепереше и не пускаше роклята.

— Хайде, успокой се... У дома сме си! — говореше му тя.

Детинското в нея е още силно, помисли Борис. Само децата не правят разлика между себе си и животните и се държат с тях като равни.

— А, папа... Не ти казах. Това е Полишинел! Купих го от Мюнхен.

Котето диво измяучи.

— Тук в България има достатъчно, даже за износ.

— Но не и сиамско коте! Виж, мъжко е!

— Доста е диво...

— Не си прав! Да знаеш колко е възпитано!... Едва го прекарах през границите. Иначе е добър пътник, но в самолет пишка много...

Скарлатов погледна това коте с къса като кадифе козина и сини очи с черни орбити.

— Въобще сиамските котки са умни като кучетата и много чисти. Може даже да пази малки деца.

— И да им преподава солфеж и пиано! — добави баща ѝ.

Яна се засмя с глас.

— А защо нямаше пари да платиш на файтонджията?

— Друг му плати. Но беше толкова любезен, че исках и аз да му дам някой лев. А за парите си прав... Нямам пукнат лев. Пълен банкрут! — каза тя.

Първите, впечатления на Скарлатов след дългата раздяла бяха и добри, и недобри. Красива, но все още няма структурата на жена. Тялото ѝ е тънко, с дълги, стройни крака и ръце, загорели от слънцето. Има изящна шия, бяла кожа, с червени скули. А миглите ѝ — като метли, които се спускаха и вдигаха, докато говори, и широко се отдръпваха в края на фразата, за да се видят светлосините ѝ очи, гледащи по детски с доброта, доверчивост и веселост. Дали не е лекомислена, попита се Борис. Но по-добре да е така!... В края на краищата тя няма защо да се вре в мръсотииите на живота.

— Но ти имаше доста пари за всичко.

— Ами ако ти кажа, че съм потънала в заеми?

— Така ли?! Ти, която зад себе си имаш поколения лихвари, да не кажа скъперници, както по майчина, така и по бащина линия, искаш да опровергаваш теорията за наследствеността?

Яна се намръщи и мина в нападение.

— Чакай да ти обясня и ще ме разбереш!... Промоцията мина. Нали така? А тебе те нямаше! Може ли да ми обясниш защо?

— Бях зает.

— А леля Анастасия и чичо Йосиф не бяха заети! Те дойдоха! И какво тържество беше!... Голямо! Чичо Йосиф направи силно впечатление с щедростта си. Подаръци, цветя, вечери, обеди... И ми се случи нещо чудесно — сънувах подаръка на чичо Йосиф и когато ми го поднесе, напълно съвпаднаше със съня! — скъп платинен ръчен часовник!...

Скарлатов за пръв път чуваше за всичко това. Не смяташе, че промоцията на дъщеря му е толкова важна. А Йосиф се вдигнал от Виена в Швейцария специално за нея!...

Скарлатов погледна тънките ѝ дълги ръце и не видя часовника. Тя разбра, мило се усмихна и каза:

— Продадох го във Виена. Взех добри пари.

— Браво!

— С тях си купих самолетен билет.

Чак сега в съзнанието на Скарлатов думата самолет зае своето място и го стресна.

— Ти си пътувала със самолет?!

— Ами да. До Мюнхен и Виена с влак, оттам със самолет. Има редовна връзка два пъти седмично — Луфтханза-Мюнхен-Виена-София-Константинопол. Пътувах с „Юнкерс“. Летците бяха много любезни, не направиха въпрос за Полишинел. Но ти нали също си пътувал?...

— В извънредни случаи!

— И не си ли разочарован? Аз, папа, много по-хубаво се чувствам, като летя насън. В самолета все едно че бях в киносалон и гледах от екрана разни местности, но не участва нито тялото, нито душата ми. А с ездата не може изобщо да се сравнява!

— Така ли?!...

— Съвсем! С моя Викинг, като летях в галоп, усещах под себе си как трептят мускулите му, мирише на пот, на нещо живо, жужат насекомите, вятърът ти вее косите, ти препускаш и се сливаш с природата и се чувстваш абсолютно свободен и креция от възторг! Папа, несравнимо!

— Още малко и ще пропишеш конска поезия, както има и конска живопис!...

— Вярно, папа, и стихове пишех, но слава богу, се отървах от тая мания. Паднах с чест върху полето на конкуренцията.

Тя по детски звънко се засмя.

— Колко време беше във Виена?

— Една седмица. Чакай да ти разправам... Взимам такси на гарата за леля Анастасия и сядам до шофьора. Забелязах, че ме погледна един-два пъти, но на мене ми се спи от пътуването и само се прозявам. По едно време забавя и спира пред един парк. Фройлайн, казва, искате ли да се поразходим... Аз щях да си глътна езика от почуда, но учтиво му отвърнах — не, господине, благодаря, чакат ме и бързам... И той даде газ. Но преди да се разплатя и слезна, ми казва — фройлайн, у нас не е прието младите дами да се качват до шофьора, и се запъна... Така постъпват, казва, само несериозните жени... Друг път имайте предвид... Мен ми стана страшно весело, хилех се сама в асансьора. Представяш ли си, папа, минах във Виена за лека жена и с леля Анастасия много се смяхме...

Той нищо не каза по този повод, а я попита:

— Все пак защо не си остави малко пари, всичко се случва на път...?

— Нямахме нужда. Като се качих в самолета за София, там заварих от Мюнхен един твой приятел и жена му.

— Кой?

— Господин Терзиев и жена му Люци. През цялото време си бъбрихме на немски. Прекрасна жена! Имат и едно малко дете — Ник. Занимавах се с него. На Божурище господин Терзиев го чакаше файтон. Взеха ме и мене. Останалите се качиха в автобус. Страшно приятно пътуване. Минахме през околностите на София, а после я пресякохме цялата. Не мога да я позная. Станала е европейски град.

— В колко часа дойде самолетът?

— Ами към два часа следобед.

— А сега е шест.

— Господин Терзиев ме покани у тях. Трябваше да почакам малко да сготви нещо набързо, както той каза, и после се наплюскахме до припадък. Страшно бях изгладняла. А яденето — толкова вкусно!... Папа, поканих ги утре на вилата. Нали нямаш нищо против? И през цялото време долу ме е чакал файтонът, платен от господин Терзиев, нали много любезно?

— Боже Господи, от няколко часа си тук и вече гости каниш!...

— Ще имаме време да сме заедно и си говорим. Толкова много искам...

— А защо остана във Виена?

Лицето ѝ малко помръкна, но бързо се съвзе и се усмихна.

— Това е дълъг и широк, сериозен разговор.

Неда се появи на терасата.

— Банята е готова.

Яна се надигна.

— Няма ли да оставиш котето?

— О, ще го изкъпя. После то ще се излиже цялото, а му предстои труден и тежък период на адаптация. Сега ще души всеки предмет, ще обиколи парка и чак след няколко дни ще бъде о'кей!...

Яна взе котето, а Неда кошницата. Скарлатов остана сам. Не можеше да се освободи от впечатлението, че в малката има нещо кюлевско, лекомислено. В колежа вървеше добре, дори много добре. Беше една от първите. Но зор не си даваше. Пък и швейцарските

колежи се отличаваха с голяма свобода, демократичност и не претоварваха колегите с излишни отъпяващи знания, както германските и навремето руските гимназии. Получаваха солидно образование. Приемането ѝ в Оксфорд не беше проблем. Яна знаеше английски, както го знаят образованите англичани. И все пак имаше нещо напрегнато в нея, което не можеше да се обясни. Той очакваше не много приятен разговор. И ще я попитам за Карасулиев.

Сети се, че Йосиф заминава за Виена, а преди това също беше ходил няколко пъти там и винаги му предлагаше, ако има нещо, да предаде на Яна. Ама каква е тази проклетия! — вместо да се радвам на детето си, такова каквото е, пак лоши мисли, пак очаквам нещо неприятно!... Кога най-после ще се научиш да живееш с радостите на деня и часа! Злокоба ли някаква се е спуснала над теб, та не можеш да се освободиш от нея!...

С пристигането на Яна спокойната вила, иначе потънала в дрямка, се оживи. Всички се раздвижиха. Спас слезе с колата в града за покупки. Чуваха се гласовете на двете камериерки, тропот на крака, отваряне и затваряне на врати. На два пъти Неда пъргаво пресичаше хола и отиваше нанякъде със зачервено лице. Даже старият градинар се появи между храстите и поливаше цветята близо до вилата, за да не изпусне нещо. Дисциплината и редът в дома, където всички се съобразяваха с него, се рушаха за минути. Той за пръв път почувства, че пречи, като седи мълчаливо на терасата. Но в душата му нахлуха радост и успокоение, каквито отдавна не бе чувствал. Яна дълго се бави на горния етаж. По движението в спалните стаи, по стълбите, по шума и смеха личеше, че всички са заети с нея. Скарлатов с нетърпение чакаше да слезе. В края на краищата какво прави горе с жените?! Най-после отгоре млъкнаха. По стълбата се чува тичащи стъпки, Яна пресече хола и се появи на верандата. Той се извърна и я погледна. Беше очарователна — с още мокри коси, зачервено лице, снежнобяла блуза с разтворена яка, откриваща дълга шия, с широка пола и боси, стройни крака с изящен глезен, обути в римски високи сандали. Видя му се едновременно и близка, и чужденка. Приличаше му на дете, което се връща от реката след топъл летен ден при залез слънце. Отново го обхвана гордост, скарлатовска гордост при вида на породата. А тя съвсем откровено, по детски попита:

— Харесваш ли ме?

— Да, много.

Не ѝ липсваше кокетство, за разлика от майка ѝ, помисли си той. Показа се Неда с плетен вълнен шал в ръка.

— Ако така влизате и излизате, ще ме нервирате — каза Скарлатов.

— Нека се наметне, има вятър.

Яна погледна намръщеното лице на баща си, но усмивката на нейното остана.

— Благодаря ти, лелю Недо.

После я целуна. Учтива е, толерантна и демократична, продължи да анализира поведението ѝ Борис. Неда си тръгна. Тя никога не се натрапваше, но този път сякаш се влачеше, докато излезе. На два пъти се обърна и погледна Яна.

— Сит даун^[2] — каза той.

Яна седна. Полата ѝ направи плавно движение. Кръстоса крак върху крак. Наистина краката ѝ бяха стройни, като на майка ѝ. Яна постави шала на съседния стол.

— Е, папа, как вървят работите ти?

— А те интересуват ли те?

— Аз наистина не разбирам в какво точно се състои работата на една банка, освен да дава пари. Толкова е хубаво да можеш навсякъде по света да влезнеш с чек и след миг да ти дадат пари, с които можеш всичко да си купиш!...

Яна имаше по младежки чист и ясен глас, на моменти с леко звънливи тонове. Приятно му беше да я слуша. А и говореше български без всякакъв акцент, съвсем правилно и точно, сякаш никога не бе напускала България. Но той знаеше, че говори великолепно и немски, и френски, а напоследък и руски. Имаше дарбата на полиглот. Може би майка ѝ я е имала. Тя говореше доста правилно немски, но се стесняваше и трудно влизаше в контакт с хората, за разлика от малката Яна. Сигурно е взела доста от прадядовците си търговци, лихвари и банкери, за които моабетчийството бе задължително. Те по цял ден имаха работа с много хора, преди всичко разговаряха с тях и умееха да ги замайват. Знаеха силата на словото и убеждаването и постигаха целта си.

— От банката си разбрала едната, веселата страна, когато взимаш пари. Това е на единия край на везната. Но на другия съм аз,

който дава парите, и мислиш ли, че изпитвам същото удоволствие като теб например, когато подписваш чек. Впрочем, остана ли ти нещо от чековата книжка в Швейцария?

— О, папа, нали напускам страната!... Ликвидирах я.

— Изпука всичко до стотинка?

— Ами да. Иначе ще има формалности. Пък и господин Ван Юлиус ми каза, че мога да тегля при нужда, когато поискам. Но аз не теглих. Само една малка сума. Заведох съкурсничките си в една сладкарница, на Рю Мон Блан. Сигурно я знаеш. И плюскахме торти и сладолед до посиняване.

— Други заеми имаш ли?

— Не си спомням... Вероятно да. Ако се сетя, ще ти кажа. И освен това знаеш ли какво направих?

— Какво ли още...

— Бях давала назаем на Луиза, на съученичките си и на някои други... Но нали знаеш, че не записвам. И накрая ми се видя неучтиво да си ги поискам. Притесних се и реших да не търся нищо. Толкова щастлива се почувствах! Камък ми падна от плещите.

— Ако те слушаше отнякъде дядо ти Славчо, щеше да направи салто в гроба.

— О, той беше щедър човек!

— Така ли?

— Той всичко ми даваше и не правеше въпрос. Папа, нали ще идем на гроба на мама и на дядо Славчо?

Скарлатов нищо не отговори.

— Папа, аз те питах за работата ти. Не ми казваш нищо. А чичо Йожи така интересно разказва, сякаш присъстваш на гладиаторско представление! Толкова забавно е да печелиш пари!...

— Не лошо казано — гладиаторско представление... или испанска корида. Само че описал ли ти е зверствата и миризмата на кръв, от които би повърнала.

— Но как, папа! Банкерите са културни, учтиви, образовани хора. Поне тези, които познавам лично — чичо Йожи, господин Ван Юлиус, запознах се и с много други твои колеги.

— Къде?

— Ами в дома на господин Ван Юлиус. Не съм ли ти разказвала?

— Не. За пръв път чувам.

— А, госпожа Симон Ван Юлиус е толкова очарователна дама! Тя дойде да ме посети и в колежа. Пристигна в един неделен ден с блестящ ролс-ройс. Целият пансион се събра да зяпа. Взе ме в колата и цял ден се разхождахме из Женева. Бяхме и в тази сладкарница, нали ти казах, на Рю Мон Блан. А после шофьорът ни закара на брега на Леманското езеро. Минахме по едни бедни, стари улици. Седяхме в една малка градинка. После тръгнахме край брега и тя сякаш търсеше нещо. Накрая се спря. Беше много разстроена и каза, че нищо не е останало. Ти познаваш ли я?...

Скарлатов нищо не отговори. Той наблюдаваше внимателно Яна. Като обясняваше, тя по смешен, детски начин движеше пръстите на ръката си.

— Сигурно си я виждал и не може да не я запомниш. Въпреки годините е рядко хубава, елегантна и добра.

— По-добре да поговорим за Виена... Какво, дявол да те вземе, правиш там? Често ли ходиш?

— Ами от време на време, когато ми домъчнее...

— За Виена ли, или за нещо друго?

Той я погледна. Веселата усмивка бе слязла от лицето ѝ. Сега тя бе сериозна и напрегната. Единият ѝ крак почна ритмично да подскача, а с пръстите на дясната ръка заизвива някакъв кичур коса и го дърпаше надолу, сякаш искаше да го скъса. Явно се смущаваше. Толкова много му заприлича на майка и. Но после изражението ѝ се смени с нещо упорито, инатчийско, кюлевско и той разбра, че настъпва в бойно поле, където се стреля. Тя също.

— И за Виена, и за леля Анастасия... Какво знаеш ти, папа, за момичетата?!... Имах тежки периоди, когато ми идеше да се гръмна, и ако не беше леля Анастасия... Та... тя ми обясни всичко...

— Какво по-точно?

Лицето на Яна се изчерви като домат.

— Трябва ли да ти кажа?

— Ако искаш.

— Тя ми обясни всичко за интимния живот на жената, когато аз се уплаших страшно, понеже мислех, че с мен се е случило нещо лошо... Аз ѝ се обадох по телефона и тя пристигна по най-бързия начин.

Скарлатов мълчеше. Разбра какви трудности е имала дъщеря му. Той и не бе мислил за това, че тя ще стане един ден жена. Ако беше жива майка ѝ, всичко щеше да е наред!... Но ето, Анастасия в този труден етап от живота на девоиците ѝ се е притекла на помощ. И за нейна чест, тя никога нито дума не му е казала при редките си идвания в България. Нито тя, нито Йосиф!... А той беше сигурен, че двамата надълго и нашироко са обсъждали проблемите на Яна и са решавали как да ѝ помогнат.

— Сега, като заминеш в Оксфорд, няма да имаш възможност да ходиш във Виена.

Изведнъж Яна пребледня — нещо, което Скарлатов вече бе видял. Също както някога майка ѝ, когато отиде да ѝ поиска ръката.

— Папа, нека следвам във Виена! Там дават не по-лошо образование от Оксфорд. Ще бъда при близки хора.

— И какво ще следваш?

— Каквата специалност ти кажеш.

— Така ли? Стига да е във Виена!?...

Тя с трепет очакваше отговора. Толкова бе напрегната. Заприлича му на изоставено сираче. И тогава той разбра къде е силата ѝ. Имаше много жени безспорно красиви на този свят. Жени, които още в първия миг правеха това впечатление, което само физическата красота излъчва около себе си. Той бе срещал такива в живота и се интересуваше от съдбата им. Те по принцип не бяха щастливи. Дори нещастни. Красотата им носеше не радост, а печал. И често завършваха много зле или мъжете ги смазваха. Те имаха сила, докато направят първата крачка, а после следваше трагедията. Но той бе срещал в живота си и втория тип жени, привличащи мъжете. Тия, които предизвикваха в мъжа някаква жалост със своята безпомощност. За тях мъжете се жертваха и ги обичаха докрай. А ако ли пък се съчетаеха двете качества, се получаваше нещо неотразимо, така както ще останат завинаги в литературата образите на Козетка или Наташа Ростова. В жена му имаше точно това съчетание, но не беше така силно изразено, както в дъщеря му Яна. И той в миг почувства, че отстъпва, че е готов да задоволи всяко нейно желание, защото я жалеше. А тя умееше да покаже красотата си от другата страна — чрез смиреност и безпомощност. Но ненапразно Скарлатов бе банкиер. Ненапразно в тия дълги години на битки той се бе научил да се бори с жалостта. И

битката с дъщеря му в момента бе такава в истинския смисъл на думата. Събрал сили, той каза:

— Желанието на майка ти, желанието на дядо ти и накрая моето желание е ти да следваш в Оксфорд. Затова по този въпрос няма да разговаряме!

Тя се смали пред очите му. Лицето ѝ помръкна. Но се овладя подобно на дядовците ѝ навремето, които умееха да скриват чувствата си.

— Добре, папа. Да бъде волята ти!

Беше разбрала, че е победена, но като децата все пак възропта:

— Ако обаче не върви в Англия, да знаеш, че няма да остана там!...

— До пълнолетието ти има все още време. Животът е наниз от изненади, по-често неприятни.

— На това се и надявам!

Сянка мина между баща и дъщеря. Той, психологът, знаеше, че я е наранил, но се питаше доколко. Дали не е засегнал и сърцето ѝ?... Той имаше още много въпроси към дъщеря си, искаше да узнае още много неща за нея. Но спря дотук. Ако продължеше в тази насока, рискуваше да предизвика непоправими последствия — окончателно разделяне между тях. И все пак в съзнанието му заседна една мисъл която той остави на бъдещето да я потвърди или опровергае.

[1] Държавна сигурност по времето на Сталин. — Б.а. ↑

[2] Sit down (англ.) — Седни. — Б.р. ↑

ГЛАВА ОСМА

В неделя още сутринта се очерта топъл летен ден. По ясносиньото небе нямаше нито едно облаче. Скарлатов слезе долу късно. Той не закусваше. Седна в люлеещия се стол на верандата. Яна отдавна бе станала и закусила. Сега по бански костюм, който според него доста я оголваше, тя лежеше върху една голяма хавлиена кърпа на тревата на горната площадка, където бяха игрищата за тенис и крикет. Обърната по корем, тя четеше книга. До нея си играеше сиамското коте, наречено с дългото име Полишинел. Неда сервира на Скарлатов кана гъсто, силно кафе. Той забеляза промяна и в нея, както и в цялата къща. Тя беше весела, усмихната, подмладена и му се стори много по-добра от друг път. Сякаш и тя се беше съживила заедно с огромната вила. Освен добро утро не си казаха нищо повече. Неда отиде да си гледа работата. Хлопаха врати, чуваха се женски гласове. А Спас тананикаше с типични източни извивки проточена родопска песен. В подножието на терасата градинарят монтираше пръскачката за вода, въпреки че тревата още не бе напълно изсъхнала от утринната роса. Седнал на люлеещия се стол, Скарлатов дълго гледа планината срещу себе си, извисила се право нагоре. Пиенето на кафе беше едно от удоволствията му, въпреки че прекаляваше и понякога чувстваше прескачания на сърцето. А после погледът му се спря върху Яна. Макар и далеч, тя му се видя върху бялата хавлиена кърпа като някаква издължена рибка. Ако имаше женските форми на Рубенсовите жени, той щеше да ѝ направи забележка, че се излага гола пред очите на всички домашни. Но във фигурата ѝ имаше някакво изящество, младежка чистота и непорочност, затова я наблюдаваше с радост. Растеше ново поколение — по-високо, по-стройно, и естетичните възгледи за тялото на човека, и по-специално на жената, се изменяха. Беше дошъл векът на освободеното от оковите на неудобните дрехи женско тяло, където вече спортът диктуваше своите нови правила. В негово време се ценеше само красотата на главата и очите или на едва подаващите се от роклята пръсти на ръцете, защото краката изобщо не

се виждаха, закрити от дълги рокли, влачещи се по земята. Сега вече не беше така.

Яна остави книгата до себе си и погледите на двамата се срещнаха. Тя весело вдигна ръка и му махна за поздрав. Скарлатов допълни с горещо кафе голямата порцеланова чаша с дебели стени и се запъти по каменните стъпала към горната тераса, към Яна.

— Добро утро, папа.

Гледаше го доверчиво със светлосините си очи. Отблизо, чак сега забеляза, че има по няколко лунички от двете страни на носа. Под слънчевите лъчи косите ѝ изглеждаха още по-светлоруси, отколкото му се сториха вчера.

— Не се ли боиш, че може да изгориш? Тук слънцето е планинско.

— Имам вече тен, папа. Аз винаги се печех на слънце дори в облачна Швейцария. Жалко, че не си направил един малък басейн тук, във вилата. Обичам да плувам. Имате ли плувни басейни в София?

— Доколкото знам, един или два...

— Но предпочитам морето. Ще замина за вилата на чичо Йожи в Несебър. Страшно обичам морето.

— А Карасулиев?

— Те ще пристигнат скоро с влака.

Значи затова е заминал Йосиф, да доведе Анастасия. Някакъв гняв обхвана Скарлатов.

— Ти за мен ли си дошла в България, или за Карасулиев? — избухна той.

Тя го погледна внимателно и даже загрижено.

— Дошла съм за теб и само за теб, папа! Аз никога не отивам някъде за много хора, а само за един човек.

— И във Виена ли?

Тя нищо не отговори. Пресегна се да вземе книгата, но се разколеба. Котето гонеше някакво бръмбарче по тревата. Тя го извика. То дойде при нея и почна да се гали.

— Седни, папа. Не стой прав.

Скарлатов седна на края на кърпата откъм страната, където не грееше слънце, малко с гръб към нея. Така му беше по-добре, за да води някакъв разговор. Но защо диалогът между двамата върви на

терсене, помисли си той. Аз съм виновен! Тя е далеч по-толерантна от мен...

— Какво четеш?

— Интересува ли те?

Тя взе малката книжка и му я подаде.

— Един съвременен немски поет.

Скарлатов я разтвори. Беше „Песни и балади“ от Брехт. Щеше да я остави, но там, на първа страница, имаше посвещение: „На малката, прелестна Яна с обич. Иван“. Яна разбра и каза:

— Подари ми я преди три години за рождения ден. Прекрасна книжка. А Бертолт Брехт е може би най-големият поет сега на Германия. Мисля, че е пряк продължител на Хайне.

Скарлатов се зачете. Първото стихотворение представляваше балада за мъртвия войник. И въпреки че познанията му по немски бяха избледнели, простите, ясни стихове Борис не само разбра, но и почувства. Защото и той бе преминал през ада на войната. Стихотворението бе написано от безспорно талантлив човек. След като свърши, той каза:

— Дано да оживее и напише повече стихове...

— Защо, папа? Защо се съмняваш?...

— Защото поетите или ги убиват, или се самоубиват, или ги отнася някаква неизлечима болест в разцвета на силите им.

— Вярно, папа. На поетите не им върви... — и тя взе да свива пръстите на ръката си. — Франсоа Вийон^[1], Шели^[2], Андре Шение^[3], Пушкин, Лермонтов, Едгар По...

— ...Ботев, Яворов, Димчо Дебелянов, имя им легион! Може би и това е орисията на поетите — да умират преждевременно...

— Наистина не съм чула вече за велики старци като Омир. Дано Брехт направи изключение...

— Мога ли да взема книжката?

— Радвам се, папа, че ти хареса.

— За себе си знам защо, но не ми е ясно на теб за какво ти харесва?

— Заради правдата и омразата му към насилието... „Звездите кротко ще угаснат и ведър ден ще зазори, ала войникът пак отива живота си да подари“. Силно, нали?

— Не обичам, когато жени се месят в политика.

— Аз не се меся. А просто политиката върви по петите ми и, искам-неискам, трябва да се съобразявам. За мене е грях да не желаяш да знаеш истината!

— В какъв смисъл?

— Папа, не искам да съм пуйка! Искам малко от малко да разбирам света, в който живея.

— Нямам нищо против. Това е законно право на всеки човек. Но не обичам, когато други хора обясняват света на такива като теб! Защото го правят не безкористно.

— Все някой трябва да ти го обясни, нали? А моите приятели са безкористни!

— Тези във Виена?

— Да. Във Виена. И аз много дължа на Иван.

Тоя път Скарлатов успя да се овладее да не избухне.

— Баща му е много недоволен от него.

— И ти, папа, си недоволен от мен.

— Все още не...

Тя весело се усмихна и внимателно погали ръката му.

— Винаги съм знаела, че си толерантен, широк човек и даваш правото на всеки. Затова те и обичам. Някога като малка, когато дойдох в София, се плаших от тъмнината. И въпреки че леля Неда оставяше лампата запалена, исках да изтичам при теб.

— Само защото се страхуваше ли?

— Не, папа. Защото знаех, че само ти на тоя свят можеш да ме закриляш от кошмарите, само ти можеш да ми помогнеш, защото си силен.

Скарлатов замълча. Нещо му стегна гърлото. Тежки спомени нахлуха в душата му. А можеше тогава да ѝ обърне повече внимание. Да ѝ помогне. Човек трябва да има дете само тогава, когато е в състояние да му отдели нужното внимание и време. Защо природата е направила така, че хората се женят млади и имат деца, когато не са узрели да ги възпитават и отглеждат истински?... Само възрастните хора с богат житейски опит и изработена толерантност към света могат да възпитават деца!... И отново реши за себе си да остане верен на принципите на Русо. Но се оказа, че той, Борис Скарлатов, който проповядваше толерантност и свобода за децата, сега трябваше да преодолява себе си.

— И аз на младини като теб исках да стигна до истината преди опита. В това се състои мъдростта на човека. Но не успях. Изглежда тя е привилегия само на гениите.

— О, не си прав, папа. Аз мисля, че ти виждаш много повече и много по-надалеч от другите хора.

— Не съм сигурен... Разкажи нещо за Виена...

— Ще се нервиращ, ако почна за политиката.

— Няма.

Тогава тя надълго и нашироко му разказа за живота във Виена. Била и в Берлин.

— Ходих в Пергамона, чудесен музей, нали, папа?

— Да, разглеждал съм го.

— Помниш ли статуята на император Траян? Направи ми впечатление, че около шията му има силна напречна диагонална резка. А то какво било!... При смяната на императорите „отсичали“ главата на бившия император от статуята и я заменяли с главата на новия, а тялото на статуята си оставало същото.

Тя звънко се разсмя.

— Удобно и икономично, нали, папа?

Борис се усмихна. Беше забравил тази история. Яна продължи нататък. От нея за пръв път научи, че младият Карасулиев се движел в артистични среди. Написал даже музика по балади на Брехт. Иван намирал, че съвременните музиканти са творци на рушението, но той не им подражавал. Композирал особено, защото само музиката според него давала усещането, че човек е свързан с целия Космос, с цялата Вселена. Оформял се като оригинален композитор. Ценели го много. Издържал се сам. Отказал да взима пари от баща си, но живеел при майка си. Изнасял също концерти като пианист из цяла Австрия и Германия. Дори изкарал една година в Берлин в средата на интелектуалци като Брехт. Докато на власт дошъл Хитлер. Оттогава насам участвал в концерти и сказки в полза на антифашистки и емигрантски организации и изцяло се бил отдал на тая дейност. Смятал, че човечеството е изправено пред неவிждани изпитания и надеждата е почти лукс, тъй като фашизмът води само до два пътя — война и тоталитарна порнокрация^[4]. А докато не се разбере изходното начало, че никой няма право да посяга на живота на другия и че животът принадлежи само на тоя, който го притежава, доникъде няма

да се стигне, освен до гибел. Яна прочела Тацит, който потресаващо бил описал етапа на римските порнокрации, и се зарадва, че баща ѝ също го е чел и го цени. Спасението е само в обединяващите идеи на човечеството и личния пример на съвестта, заключи тя по младежки въодушевено и малко тържествено. Яна плавно скачаше от тема на тема в желанието си да изкаже колкото се може повече от това, което я вълнува, и взе да му описва покъртителни картини от живота на емигрантите в Европа.

Борис все повече и повече се учудваше от дъщеря си. Особено когато заговори за фашизма в Германия. Наистина в пресата — и преди всичко чуждестранната — имаше съобщения за антисемитски погроми, лагери, убийства на интелектуалци, политически лица, работници, комунисти, даже и на обикновени немци, които си позволяваха да мислят не така, както техният фюрер. Но в нейния разказ, освен някаква особена разсъдителност, имаше и нещо реално, нещо, което трогваше. Хиляди хора напуснаха родината си и поемаха тежкия, мъчителен път на немили-недраги в чужбина. И те знаеха, че никой не може да им помогне. Затова си помагаша доколкото могат сами.

— Ти участвала ли си в антифашистки организации?

— Не, папа. Но съм помагала.

— Как?

— Наех малък апартамент с мои средства в Берн. Нещо като малък планински заслон за измъчени бежанци. Но главното, помагах с пари. Леля Анастасия също. И ако мислиш, че съм живяла нашироко, лъжеш се. Карах по най-бедния начин.

Скарлатов бе шокиран от разказа ѝ, но запази спокойствие.

— И за да не те нервiram още веднъж, папа, трябва да ти кажа нещо... Заемът от Ван Юлиус е доста солиден. Мисля, че тия дни ще получиш чека за киширане.

— Ще го заплатя — бързо каза Скарлатов.

— Знаех си аз, папа, че си щедър човек! Гордея се с тебе!

— Карасулиев осведомен ли е къде Анастасия харчи парите?

— Разбира се, но се прави на разсеян.

— Нямам нищо против да изразходваш парите както намериш за добре, с една уговорка. Не искам ти да страдаш. Не е достатъчно да си добър човек, но да има и други, които да ценят това!...

— Аз дружа само с такива хора и съм живяла нормално, както всички.

— Чуй ме добре. Каквито и разходи да правиш за други цели, ще ги прехвърляш на мен и няма да посягаш на собствените си пари. Ясно ли?

— Благодаря, папа.

— Искам да живееш в Англия, без да се стесняваш, за да можеш да видиш и научиш колкото се може повече!

— Все още ли държиш за Англия?

— Сега вече, след всичко, което ми разказа, съм непреклонен.

— Ами ако още веднъж те помоля?

— Австрия в момента е един огромен капан. Не искам и ти да попаднеш в катастрофата, която очаква тая страна. Струва ми се, че ако си извън нея, ще можеш при нужда далеч повече да помогнеш и направиш за хората, на които държиш!...

— Заради това ли не искаш да съм във Виена?

— Вчера не мислех така. Но днес мога да кажа — само заради капана!

— Странно, папа. И другите мислят като теб и ме съветват да не оставам във Виена. Значи, искам-неискам, трябва да ви послушам.

Изведнъж тя се развесели по детски. Седна и попита:

— Папа, мога ли да пийна от твоето кафе?

— Ще извикам да ти донесат.

— Искам от твоята чаша! Като дете съм я разглеждала и тогава много желях да имам подобна.

— Майсенски порцелан. Бяха двацет на брой. С годините се изпочупиха. Но пазя чашата на дядо ти Борис. Ще ти я дам.

Тя отпи от кафето му и остави обратно чашата на тревата.

Някъде отдалеч се чува звънчетата на файтон, който приближава. Когато млъкнаха, отвън долетяха грубите звуци на тромба. Градинарят изтича към голямата желязна порта. Скоро се появи странно шествие. Напред вървеше огромният Терзиев. В едната ръка държеше момченце с руси, почти бели коси, което спокойно наблюдаваше. Изглежда се чувстваше удобно върху голямата длан на ръката му. В другата носеше дамаджана, събираща повече от кофа вино. Гигант и малко дете. Едно мило съчетание. Явно момченцето се бе метнало на берлинчанката. Защото след тях се появи самата Люци. Скарлатов я виждаше за пръв

път. Средна възраст, руса, възпълничка. В едната ръка носеше кошница, от която се подаваха играчки и детско бельо, а в другата — бяло, емаилирано цукало. Без да иска, Борис се усмихна. Яна скочи, уви се в плажната кърпа като таитянка и боса изтича да ги посрещне. Целуна Люци и взе от ръката на Терзиев малкия Ник. Последен, с две огромни кошници, се появи мустакатият файтонджия — същият, който доведе Яна. Скарлатов се запъти към тях. Поздравиха се и като по даден знак отново цялата вила се оживи и разбърка. Яна изтича вътре да се облече, Терзиев се пхна в кухнята. Помагаха му Спас и Неда. На полянката останаха Люци и Ник. Представляваха весела гледка за Скарлатов, който се върна и се разположи на верандата. Скоро при тях дотича Яна. Двете весело се разбъбриха на немски. Изглежда, на Люци рядко се падаше това удоволствие в България. Дрънкаше непрекъснато и доколкото Скарлатов можа да чуе, за всекидневни, домакински неща. Двете сложиха Ник на цукалото. Момченцето беше много спокойно и доволно. Сиамското коте се присламчи към тях. Ник се наведе да го погали и с писък се прекатури на тревата с главата напред. Котето уплашено побягна и диво замяука. Яна вдигна първо Ник, а после взе котето. Успокоиха се и Люци пак непрекъснато забъбри. На терасата по престилка, със запретнати ръкави на ризата се появи Терзиев. Показваше на Скарлатов хубави пържоли свинско месо. Бил ги сложил от вечерта с лук и черен пипер, за да попият миризмата. Показа му също и каймата, приготвена по негова рецепта, после пак отиде в кухнята. Скарлатов седеше сам, но не беше недоволен. Тази огромна, иначе като запустяла вила сега живееше, изпълнена с хора. По-късно Терзиев, изглежда вече свършил основната работа, се върна на верандата и седна на стола, който предварително огледа дали ще го издържи. Неда сервира изстудената ракия и мезета. Терзиев по бяла риза с разкопчана яка му изглеждаше млад и весел, какъвто го помнеше от ония години. И тогава му приличаше на огромно, добродушно дебеличко бебе.

— Защо мълчиш? Ти да не се сърдиш? — попита Терзиев.

— Откъде накъде?

— Само едно не очаквах — Иванов да оглави екипа ти!... Знаеш ли колко пъти съм го канил като експерт да изкара някой лев при мен.

— При немците! — уточни Скарлатов.

— Ние всички работим за някого, Борисе. Такъв е светът. Дай ми, за да ти дам. Аз нямам друго, освен знания. Продавам ги на тоя, който плати по-добре.

— Съвсем нямам нищо против тази твоя максима в живота, щом те удовлетворява.

— За теоретик и за Университета въобще не ме бива. Ако започна самостоятелна работа, няма да ми остане време да живея. Ето защо останах нещо като чиновник.

— Страх ме е, че прекалено си свързан с германците.

— Не отсега, а през цялата ми кариера. Знаеш, че с политика не се занимавам и нито Люци, нито аз сме националсоциалисти. И наум не ми е дошло!...

— Често ли ходиш в Германия?

— Случва се няколко пъти годишно. Страната е във възход. Бързо се вдигна на крака и сега икономически е най-силната държава в Европа.

— И военно.

— И военно — потвърди Терзиев.

— Само че германците са беляджии. Почват добре и свършват зле. Цялата им история е такава.

— Това ли имаше предвид, когато на конференцията ми каза да внимавам?

— В общи черти да. Но да оставим този разговор. Виждал ли си Иванов?

— Две се като пуяк. Мисли, че сте ни сринали, а всъщност ние взехме всичко.

— Не всичко, а под очакванията ви.

— И това е вярно.

— Какво е положението на Иванов? Искам да кажа финансовото му?

— Орта-будала. Три деца, двете вече в гимназията.

— Под наем ли живее?

— Включи се в кооперация преди години. Предприемачът се оказал изпечен мошеник. Отидоха всичките му спестявания. Има голям заем в Ипотекарната банка. Всеки месец му хвърква половината заплата.

— Е, бихме ли могли да се срещнем утре, където ти е удобно, за да обсъдим този въпрос?

— Какво имаш предвид?

— Аз не му платих хонорар. Но не съм свикнал да оставам длъжен никому. Той свърши огромна работа за Банката.

— А по какъв начин смяташ да направиш това?

— Чрез тебе или с твоя помощ.

— Дадено! Ако мога...

— А с жена му може ли да се говори?

— Слушай, Борисе. Виждал ли си големи финансиститеоретици, които са пълни балъци в личния си живот?... Не могат една кокошка да купят. Всеки ще ги излъже. Такъв е и нашият приятел. Но жена му е друго нещо.

— Значи се разбрахме.

Терзиев отпи от ракията. После дълго се занимава, докато запали пурата си, и чак като изпусна голямо кълбо дим, каза:

— А за Германия си прав. Иначе цари ред, чистота, дисциплиниран народ, но ти става тъжно, като ги гледаш как маршируват надути и сериозни по улиците. Смятат се за пъпа на света и са готови на лишения и жертви, само и само да завоюват Европа.

— Интересни наблюдения... Не ги очаквах от теб.

— Не е Германия, която познавах отпреди войната, с веселия, безгрижен Хайделберг, където освен всичко можеше да се научиш и да живееш!... Но кажи ми, кой би ми дал повече от немците?

— Ако искаше, досега можеше да станеш директор на Народната банка или на Земеделската.

— Не, мерси! Да треперя при всяка смяна на правителството и да се кланям на партиите!...

Скарлатов донякъде се съгласи в себе си с тия му думи. И ако преди това малко злобното бе предупредил, направи го повече от приятелско чувство, отколкото в ролята на засегнат противник.

Слънцето се бе вдигнало и приличаше на терасата. Затова обядваха всички на голямата маса в хола, където бе по-хладно. Обядът трая прекалено дълго за Скарлатов, но не и скучно. Той се смееше на езиковите грешки на Люци, която попаднала на една „крадечка“ за слугиня и я изгонила. А и Терзиев бе прекрасен моабетчия. Разказваше случки от софийския живот на бохемите, какъвто до неотдавна

представляваше и той. Пиха много вино. След обилния обяд главите на всички натежаха. Постлаха одеяла на поляната в сянката под едно дърво с гъста корона. Яна, Люци и Ник заспаха почти моментално. Котето се беше свило на кравай до Яна и мъркаше. Скоро захърка и Терзиев. Скарлатов тихо стана. Изправен, погледна спящите, а най-вече дъщеря си. Спеше безгрижно, съвсем по детски. Изглежда, че хората никак не я смуцаваха. Скарлатов се оттегли на терасата в люлеещия се стол, вече в сянка.

Късно вечерта, когато се стъмни, дойде файтонджията. Терзиев набързо хапна след ставане от сън. Изпратиха ги до външната желязна порта. Яна носеше на ръце спящия Ник. Подаде го на Люци чак когато тя се качи във файтона. После камшикът на кочияша изплющя, конете потеглиха и звънчетата дръннаха весело. Баща и дъщеря останаха на пътя, по който вдигнатият прах от конете бавно падаше. Стряха мълчаливо, докато звънчетата заглъхнаха. После се прибраха вкъщи.

— Какъв хубав ден, папа, нали? — каза Яна.

Борис нищо не отвърна. Той вече мислеше за утрешния ден.

[1] Вийон, Франсоа (1431–1463) — френски поет, предвестник на Френския ренесанс. ↑

[2] Шели, Пърси Биш (1792–1822) — английски поет-романтик, удавил се в едно швейцарско езеро. ↑

[3] Шение, Андре (1762–1794) — френски поет, гилотиниран по време на революцията. ↑

[4] Порнокрация (гр.) — управление по време на упадък на Римската империя, характерно с пълното разложение на управляващите, използващи властта само за свое лично удоволствие и изгода (Калигула, Нерон и пр.). ↑

ГЛАВА ДЕВЕТА

В понеделник имаше две срещи с индустриалци. Едната се отложи. Фабрикантът, който дойде, бе стриктен, може би не много инициативен, но предприятието му печелеше. Скарлатов без много формалности му отпусна искания кредит. Останал без работа, не му се стоеше в кабинета. Обади се по телефона на Терзиев. И той нямаше никакъв ангажимент. Определиха си среща в едно заведение, което посочи приятелят му. Беше наблизко. Реши да отиде пеша.

Към 11 часа преди обед през желязната порта с мраморните пилони, на които висяха от двете страни големите медни като щитове, елипсовидни гербове с емблемата на Търговската банка, премина колата на Скарлатов и спря на двора. Любопитните чиновници, които нямаха много работа, се струпаха на прозорците. Караше я Спас. Той отвори вратата. Оттам се подаде изящен женски крак в елегантна обувка и след малко излезе Яна. Тя оглеждаше всичко наоколо. Чиновниците за първи път виждаха дъщерята на своя недостъпен шеф. Кой знае защо, лицата им зад прозорците с решетки глупаво се хилеха. Яна вдигна глава към покрива. От отворената капандура излетя гълъб. По корниза на улуците също имаше гълъби, зарадва се. Баща ѝ бе оставил нейните птици, въпреки че всяка година трябваше да чистят покрива на Банката. С годините те станаха твърде много. Два гълъба се спускаха на двора и като господари, на една крачка от Яна, с клатушкаща походка търсеха нещо по алеята. Едва се отместиха пред Спас.

— Давате ли им нещо за гризкане?

— Храня ги всеки ден след работа. Нали са хубави?

Тя кимна. Спас в черна униформа на шофьор и фуражка, където вместо кокарда стоеше емблемата на Банката, поведе тържествено Яна към мраморните стъпала. Отвори вратата и я пропусна по коридора. Тя искаше да се отбие и разгледа залата с гишетата. Като малка си спомняше, че докато живееше в сградата, понякога се откъсваше от опеката и се появяваше в залата. Харесваше ѝ това, че всички млъкваха, усмихваха се и бяха любезни, докато стоеше там. После

Неда я хващаше за ръка и я извеждаше. Но тоя път Спас тактично мина от лявата ѝ страна и прикри входа към залата. Поведо я направо към кабинета на Скарлатов. Отвори вратата на чакалнята. Там от половин час чакаше на скамейката инженер Ханс Думке. Той скочи и объркан кимна с глава. Но после разочарован седна. Яна с интерес изгледа тази фигура, облечена като маниак турист. Думке не ѝ обърна повече внимание и гледаше пред себе си. Спас отвори двойната тапицирана врата на кабинета и пропусна Яна да мине. Там той ѝ обясни кой е Ханс Думке и я остави, за да си гледа работата.

Яна с любопитство зараглежда всеки ъгъл, всеки кът. Останало ѝ бе от детството някакво мистично чувство към тая светая светих на Банката — кабинета на Директора!... Като малка няколко пъти бе влизала тук, и то за кратко. Баща ѝ не обичаше домашните да го смущават по време на работа. Но сега тя удовлетворяваше на свобода своето детско любопитство, без да бъде смущавана. Отвори вратите към верандата. Оттам нахлу топъл въздух. Открехна вратичката на библиотеката, която служеше за малък гардероб. Там висеше окачено пардесю на Скарлатов, а на горната полица имаше мека тъмна шапка. Взе шапката и я сложи на главата. Беше ѝ твърде голяма. Тя я местеше ту над очите, ту наляво, ту надясно пред огледалото на вратичката. Когато това ѝ омръзна, затвори гардеробчето, но не свали шапката от главата си. После зараглежда книгите в библиотеката. Сториха ѝ се като древни, важни и безинтересни старци, облечени в кожи със златни букви. След като се помота още малко, отвори бюфета. Напитките не я интересуваха, но взе една цигара от желязната кутия с надписа и образа на Абдул Хамид — известна египетска марка цигари. И накрая с трепет застана до високото кресло зад огромното, старинно бюро на Скарлатов.

Облегалката на стола беше богато скулптирана и тапицирана с кожа, с позлатени кабари. Приличаше на трон. Тя не знаеше, че нарочно бе избран някога от дядо ѝ. Нямаше представа какъв орел изглеждаше той, надвиснал отвисоко над събеседника си не само поради ръста си, но и поради височината на креслото, като създаваше по тоя начин неизгладимото впечатление на мощ и превъзходство, смазващи присъстващите. Със същата цел го използваше и баща ѝ, който добре бе оценил от психологическа гледна точка качествата му. Обхвана я детското желание да седне на „трона“. Предпазливо го

отмести и после се разположи. Краката ѝ малко висяха, но все пак опираха дебелия персийско килимче, постлано между бюрото и библиотеката. Седя доста време и приемаше най-различни изражения на лицето си, местеше шапката, слагаше цигарата в уста или я държеше в ръка. Тя разиграваше мислено посещение на клиент и първото посрещане от владетеля. Скоро тази игра ѝ доскуча. Баща ѝ се бавеше.

Стана пак от неудобния стол и отиде при библиотеката. От специализираните книги избра две стари английски: Морския алманах на Лойд и Календара на Лойд — от началото на века. Седна пак върху „трона“ и се зачете. Така мина доста време. Отвори чекмеджето на баща си. Там между много дреболии видя една запалка „Ронсон“ от масивно злато. Скарлатов употребяваше кибрит. Щракна. Работеше. Запали неумело цигарата. Опита се да прави от дима колелца и тъкмо в тоя момент вратата рязко се отвори. Тя просто подскочи от стола и пак седна с килната на една страна мека шапка и цигара в ръка. Беше баща ѝ, bankerът Борис Скарлатов. Когато я забеляза, сконфузената Яна се засмя. Заприлича му на мишле, изскочило от сандъка за брашно. Имаше нещо много смешно в нея. Тя неумело се опита да прикрие цигарата, но димът се издигаше зад бюрото. Може би веселостта на баща ѝ я успокои донякъде. Яна стана от стола.

— Седи там, щом ти е удобно, понеже за мен тоя „трон“ е олицетворение на мъчение.

Тя седна и предпазливо го погледна в очите.

— Е, господин директоре — каза Скарлатов, — ще имате ли малко свободно време да ми отделите?...

Яна бързо влезе в новата си роля. Разбра, че сблъсъкът е избегнат, и се развесели. Отметна назад килнатата мека шапка, загаси цигарата в пепелника, после отмести малко кичура коси, паднал през очите ѝ, и остро погледна към Борис. Странно му заприлича в тоя миг на баща му.

— Седнете, господине. Не там, а точно срещу мен!

Скарлатов седна в посочения фотьойл и зачака. Яна се наведе над Алманаха и каза, без да вдигне глава от страницата.

— Странно, господине... Закъснявате за поканата с повече от цял час! Лъшо, господине, лъшо...

Скарлатов също веднага влезе в диалога.

— Какво имате предвид?

— Между нас казано, Вие притежавате и някои други не твърде привлекателни качества. Обичате да си попийвате. Не знам дали е наследствен фамилен дефект, или придобит навик... Често губите присъствие на духа, смущавате събеседника си, а и погледът Ви е тежък. Изобщо нерадостни впечатления... Чудя се само как досега успявате в бизнеса?!... С такъв необуздан вид...

— Моля, говорете по същество.

— Малко търпение, господине. И това ще дочакате.

Тя пак забодее поглед в разтворения Алманах на Лойд.

— В края на краищата с кого най-после разговарям? — каза Скарлатов.

Тя учудено го изглежда.

— Но как, господине! Разбира се, с Генералния съарвейър^[1] — резидент на Лойд. Това говори ли Ви нещо?

— Ах, да — каза Скарлатов. — Спомням си, че имаше един такъв нищо и никакъв чиновник в Бургас.

— Не, господине, пред Вас седи един от малцината принцове на фирмата — Генерален съарвейър! Защото освен Черно море, под моя опека са също Мраморно и Средиземно море, включително Суецкия канал и Гибралтар!

— Това е вече друг разговор.

— А сега чуйте ме, бедни господине, или както тук биха се изразили — „завалията господин Скарлатов“...

— Толкова лошо ли е положението ми?

— В качеството Ви на неуравновесен човек ще се опитам да Ви го предам по един по-мек начин... Бихте ли чули една детска приказка?

— Отдавна нито съм слушал, нито разказвам приказки.

— Нищо. Ще Ви върна към безоблачното детство. И така, господине, в централната част на Лондон, по-точно на Лиденхълстрийт, се намира едно красиво здание, където се помещава нашата корпорация Лойд. Ако сте били там, знаете, че във вестибюла висят обявления, написани със старинен почерк на ръка. Около една седмица корабът под глупавото название „Черният гарван“ е висял в списъка на закъснелите кораби. Между впрочем, господине, простете, че се отклонявам, но защо не обичате гълъбите? Ако бяхте наменували

кораба например „Белият гълъб“, може би сега нямаше да разговаряме по този начин...

— Аз не закачам гълъбите и ги оставям да живеят — каза Скарлатов.

— А трябва да ги обичате. Но както и да е... След една седмица името на кораба било преместено в рубриката на Лойд-листата като кораб, подлежащ на разследване. Но нашите агенти не го откриха в никое пристанище.

— Може би, ако се постараят?...

— Едва ли е възможно. Защото камбаната „Лутин“^[2] е ударила и корабът Ви е вписан в червената книга на Лойд, където са безследно изчезналите. Сега стана ли Ви ясно?

— Невероятно!

— И Вие се учудвате, така ли? Вие, който направихте осигуровка на това старо корито за милиони и, още по-лошо, осигуровка на товара златни калъпи от Южна Америка по двайсет и два килограма в трюма на кораба?!

— Значи съм бил предвидлив и няма да претърпя никаква загуба!

— Не ме прекъсвайте, господине! За последен път корабът е видян близо до остров Света Елена.

— Лично Наполеон Бонапарт ли го е забелязал?

— Шегувате се глупаво, господине. И след това е изчезнал.

— Кой? Наполеон Бонапарт ли?

— Не бързайте да се радвате! Защото нашите агенти доказаха по неоспорим начин, че на кораба не е имало никакво злато, а кащи кисело зеле, натоварени кой знае защо от Ахтопол. Може би там са складовете Ви? Освен това сте фалшифицирали класа на кораба. Той не е висш клас „А“, а един погребален ковчег, облечен с варак. И сте сложили собственоръчно малтийския знак в носовата част, с което искате да ни заблудите, че е построен под наше наблюдение. Именно този знак, написан собственоръчно, Ви изобличава напълно!

Скарлатов широко разтвори ръце и каза:

— Бог дал, Бог взел!

— Вие, господине, знаете нашия лозунг: „Но кюр, но-пей“, с други думи: „Без спасение няма възнаграждение“. Съжалявам,

господине, от този момент Вие сте просяк!

— Ще започна нов живот. Обещавам.

— Бог да Ви е на помощ! Деца имате ли?

— Едно непослушно момиче, което знае само да харчи пари.

— Бедното дете... Но аз не съм звяр. Ако имате парички в джоба си, можете да ми ги предадете.

— Да видим... — каза Скарлатов.

Той бръкна в джоба и извади портфейла. Сутринта беше взел със себе си няколко едри банкноти.

— Не се колебайте, господине, и подайте портфейла. Поне малката Ви нещастна дъщеря да не умре от глад!...

Той подаде портфейла. Тя взе банкнотите и му го върна.

— Знам, че върша нещо нередно, като взимам тази сума, за да я предам на бедното Ви нещастно момиче от безотговорния му баща...

Яна издържа дотук играта и почна весело да се смее.

— Ох, папа. С теб човек наистина може да се забавлява чудесно!

— Само че в джоба си трябва да има няколко хилядарки! Откъде научи всичко това за Лойд?

— Четох Алманаха, докато те нямаше.

Вратата на кабинета леко се откряна и оттам се подаде характерната глава с малко конски вид и рус перчем на инженер Ханс Думке. Скарлатов го бе напълно забравил. Само заради Яна сдържа гнева си от нахалството му да влиза, без да е поканен.

— Извинете, господин генерален директор, но работата не търпи отлагане — каза тържествено немецът.

Яна с любопитство го наблюдаваше. Имаше нещо комично в Думке.

— С Вашата глупава особеност да се появявате в пиесата, когато нито публиката, нито режисьорът Ви очакват, само губите!...

— Идвам с план за по-нататъшната работа на мината.

— Зает съм, както виждате, а и ми се повръща от тая мина, не разбирате ли?! Трябва да минат барем няколко месеца, за да мога да говоря по този въпрос!...

Ханс Думке погледна Яна и още повече се смути.

— Дъщеря ми — каза Скарлатов.

Ханс Думке тракна токовете на грубите алпийски обувки, поклони се по немски малко дървено. Яна му подаде ръка. За учудване

на Скарлатов той с елегантен и леко превзет маниер целуна ръката ѝ. Тя се засмя. Ханс Думке също се усмихна и се изчерви до кръв. Заприлича му на чалнат селски ерген. Липсваше му само цвете зад ухото, накривен калпак и приликата щеше да е пълна.

— Папа, аз ще се кача горе. Искам да разгледам нашия стар дом. Докато свършите...

— Стой тук! Ние вече сме свършили. Господин инженерът ще дойде, когато аз го повикам.

На Яна ѝ стана неудобно от грубото държание на баща ѝ. Тя отиде при бюфета и го отвори.

— Какво ще пийнете, господин инженер? Моля, седнете. Папа, а ти?

Объркан, Думке каза на немски:

— Малко кирш. Съвсем малко.

— Седнете, де... — каза Яна.

На баща си наля чашка коняк. Седна на фотьойла до Думке и го попита на немски какво всъщност работи. От тоя момент нататък Скарлатов трябваше да слуша потока думи на инженера. Когато ставаше въпрос за работа, той винаги се разпалваше невероятно. Разказваше на Яна за бъдещите проекти, сякаш тя бе банкерът Скарлатов. Яна мило и внимателно го слушаше. Накрая я покани да дойде на гости в мината. За учудване на баща си тя прие. Инженерът стана, извини се и с поклон се отдръпна заднешком към вратата, но се спъна от килима и едва не плъосна на пода. Яна звънко се засмя. Скарлатов също. Изчервен като рак, инженерът излезе.

— Обичаш ли да смуцаваш хората? — каза Скарлатов.

— Какво имаш предвид?

— Ергените.

Яна отново взе да се смее с глас. Беше я обхванала някаква бурна веселост.

— Каква глупава дума, папа, нали? А женски род на ерген не е ергенка, нали, а мома?... Обичам да се будалкам с ергени.

— А защо?

— Знам ли?... Прави ми удоволствие и ми е много смешно. Но, папа, нали щеше да ме разведеш из нашия стар дом?...

Двамата се качиха по мраморната стълба. Яна последователно отваряше и затваряше вратите на многобройните стаи. Застоя се в

стаичката от своето детство. Там, на етажерката, още стояха нейните кукли. Взе ги, поддържа ги малко в ръце със замислен вид и ги остави, вероятно ѝ напомниха нещо съкровено. След това отиде в библиотеката. Скарлатов си наля чаша коняк.

— Ебриетас ест метрополис омниум вициорум — каза Яна, — или „Пиянството е майка на всички пороци...“

— Ераре хуманум ест! Не обичам тъпи латински сентенции.

— А латинския език?

— Той служи на хората да показват чрез много ученост същата глупост.

— О, папа! Не си прав! По латински за твоє сведение съм много добра. Почти мога да говоря на езика, само че няма с кого.

— За щастие!

Двамата не седнаха. Скарлатов се разхождаше напред-назад от едната страна на дългата маса, а Яна правеше същото от другата страна. Крачеха и разговаряха.

— По дяволите латинския език! — каза Скарлатов. — Всъщност какво ще следваш? Имаш ли представа?

— Папа. Не ме бива по точните науки — математиката беше трагедия. Химия, физика, биология също. Прилежна бях, но се измъчих. Хич не мога да уча нещо, което не ми е по сърце. Виж с езиците е друго. Обсъждахме тоя въпрос с Иван. Той пръв обърна внимание на моите способности.

— Добре тогава, сравнителна лингвистика?

— О, не, папа. Археология. За съжаление не съм много трудолюбива.

Скарлатов се замисли. В дъщеря му имаше същата правдивост, както навремето в майка ѝ. Съветът, който ѝ бяха дали, беше добър.

— Историята не те ли влече?

— Напротив! Много. Но не ми се заседява на едно място, а и датите ме отвращават.

— Но затова има хронологични таблици — усмихна се Борис.

— Все пак археологията е нещо по-динамично и повече ми подхожда.

— Говорила ли си с някой капацитет?

— Да, папа. Благодарение на господин Ван Юлиус се срещнах с един голям учен, негов приятел. Мнението му беше, че добре съм се

ориентирала. Имам данни.

— Тогава всичко е наред?

— Папа, гладна съм!

— Тук няма нищо. Можем да идем на ресторант или да се върнеш с колата във вилата.

— Знаеш ли, папа, забелязах, че с часове мога да ходя по улиците и нищо да не чувствам. Но изведнъж такъв вълчи глад ме напада, че трябва на минутата да хапна нещо и вляза в някое бистро. Стига ми една кесийка пържени картофи.

Скарлатов отвори бюфета.

— Има шоколадови бонбони.

— Дай един, ще свърши работа.

Той я наблюдаваше. Беше приbledняла. Видя му се много слаба. След като излапа бонбона, цветът на лицето ѝ се върна.

— Да не си болна?

— Не, папа. Здрава съм като пирон.

— Тогава да идем да плюскаме!...

Скарлатов се замисли къде да я води. Позвъня на Терзиев. Завари го в момента на тръгване. Попита го къде могат с Яна хубаво да се нахранят. В голям ресторант не искаше. Там не хранят добре. Терзиев отговори, че това е само негова работа. Той ще организира всичко. Изпраща файтон. Ще обядват у дома му. По въодушевлението му Скарлатов разбра, че няма да е обяд, а пир.

— Канят ни на обяд у Терзиеви. Ще издържиш ли дотогава?

— Сега съм добре. Ако стане нужда, все ще се намери нещо да хапна.

Скоро файтонът, изпратен от Терзиев, пристигна. Беше друг кочияш. Качиха се и пресякоха цяла София. Файтонът взеше плавно. Поеха по Цариградското шосе. Там, към Биологическия институт, завиха по една алея в Борисовата градина. А после се откри равна поляна с няколко комфортни вили. Една от тях, най-голямата, бе на приятеля му. Посрещнаха ги Люци и Ник. Донесоха за Скарлатов платнен шезлонг на поляната под сянката на едно дърво. Скоро пристигна и Терзиев. Беше натоварил файтона с какво ли не. Дълго пренасяха продуктите, подпомогнати от файтонджията. Зае се да готви. Покани Скарлатов в кухнята — най-внимателно обсъждана навремето с архитекта. Имаше две готварски печки — едната огромна,

другата по-малка, и множество съдове, ножове и прибори, лъснати до блясък. Това бе хобито на Терзиев. Неговата химическа лаборатория.

— Моята кухня е по-добре обзаведена от тая на ресторант „България“ и „Юнион-клуб“, взети заедно!

Скарлатов не се съмняваше, че е така.

— Поканих и Иванов. Изпратих му файтона.

— Не е ли рано?

— Помислих, че по-добре е предварително да се разберем с жена му. Нали си го знаеш какъв е!

Малко по-късно, когато вече бе сервирано на голяма маса, изнесена на поляната, пристигнаха семейство Иванови. Той слаб, блед, с овехтял костюм, а до него трите му деца — голямото момче и сестричката му бяха гимназисти, а другото момченце беше съвсем малко. Изглеждаха скромни и свити деца. Зад тях пристъпваше слабичка, измъчена, но миловидна жена, скромно облечена. Тя стеснително се поздрави със Скарлатов. Това бе съпругата на Иванов.

Яна се обърна към Люци.

— Не ме бива за домакинска работа. Ще ти изпотроша чиниите. Нека аз се занимавам с Ник!... — и протегна ръце към него.

Детето веднага отиде при нея. После Яна мило се обърна към децата на Иванов.

— Заповядайте с нас!...

Всички се затичаха към средата на поляната. Люци и жената на Иванов — Вера, влязоха в къщата. Там заедно със слугинята щяха да помагат на Терзиев.

Иванов седна до Скарлатов и запали цигара. Пушеше доста.

— Зает ли си много? — попита го Борис.

— Сега сме ваканция. Но питам се, Борисе, какво всъщност правя?!...

— Анализираш икономиката. Това не е малко! И ако в тая страна имаха капка акъл и се допитваха до мненията на капацитети като теб, работите щяха да вървят по другояче!...

— Съмнявам се.

— В науката ли?

— В себе си. Много мисля за последните ми срещи с теб. Не съм забравил разговора ни... Продължавам да работя усилено, да проучвам всичко съвестно наистина и все пак някога в Дирекцията по

държавните заеми бях щастлив. Правех нещо. После не правех нищо. Аз линеех, докато ти работеше.

— Или обратното! Зависи от какъв ъгъл поглеждаш нещата...

Пристигна Терзиев с кана вино и нов поднос мезета. Изпи една чаша с Иванов. Погледнаха се затворнически с Борис и се върна в къщата. Скарлатов се обърна към младата компания сред поляната. Явно дъщеря му беше поела ръководството. Стеснителните деца на Иванов се бяха отпуснали от нейната непосредственост и я слушаха със зяпнали уста. Той се усмихна. Със своето моабетчийство тя ще разтопи всякакви прегради. Сега всички заедно наобиколиха Ник, когото Яна сложи върху цукалото да се изпишка, а после със сина на Иванов заедно му обуха гащичките и го пуснаха „да пасе“ по тревата, както се изрази Яна. А след това насядаха около нея. Тя започна нещо да им разказва и изведнъж всички се разсмяха. Скарлатов не чуваше какво говорят, но разбра, че им е казала нещо извънредно смешно. Зададе се огромният Терзиев. Той влачеше под ръка жената на Иванов. Последният удивено изглежда жена си.

— Аз я поканих... Имаме сериозен разговор — поясни Терзиев.

— За манджи ли ще говорим? — каза Иванов.

— Не. За финансовото ти положение!

— Я си гледай работата и не се меси в моите лични въпроси!

— Не са лични, понеже скоро ще станат обществени... — каза Скарлатов.

— Какво искаш да кажеш? Оставете ме на мира.

— Поставих задача на Туше Динев да проучи материалното ти състояние. Работата е там, че предприемачът, който е построил вашата кооперация, е довел нещата до пълен банкрут. Завлякъл е много хора. А ти си имал глупостта да му подпишеш две полици, заедно със заема от Ипотекарната банка. До този момент си вътре с двеста хиляди лева.

— Ще се оправя някак си.

— Няма да се справиш. Попаднал си на мошеник. Ще те влачат по съдилища. Ще те направят за смях и сринат със земята. Да не говорим за положението ти в Университета!...

— Мога да стана и счетоводител — объркано каза Иванов.

— Къде, в затвора ли?

Жената на Иванов, която слушаше мълчалива и бледа, се разплака. Скарлатов водеше разговора по най-грубия начин, понеже

нямаше друг изход. Познаваше добре приятеля си. Той се стряскаше само пред голата истина.

В същото време откъм поляната групата около Яна пак се изсмя. Скарлатов за миг отправи поглед към тях и продължи:

— От тебе искаме да ни дадеш картбланш. Аз и Терзиев с помощта на Туше Динев чрез кантората „Чернаев“ ще уредим въпроса.

— Само това ли имаш да ми кажеш?

— И още нещо. Взел си заем от Популярната банка трийсет хиляди лева при безбожна лихва и кратък срок. И така, оставяш ли в наши ръце работите си?

Вера, жена му, започна да хълца.

— Съгласи се, моля те. Това са ти най-добрите приятели... Ако не за мен, то за децата ти. Не знаех за заема от Популярната банка...

— Така ли? А какво щяхте да ядете? С какво да облека децата?

— Освен това не ти давам милостиня — продължи Скарлатов. — Далеч съм от тая мисъл. Един банкер, който прави подаръци, е пропаднал. Хонорарът ти като експерт при моята банка за ликвидацията с Неделев възлиза на сто и петдесет хиляди лева.

— Подаяния не приемам!

— Никой не ти ги дава! Хонорарът е точно толкова, колкото Кредитната банка и Неделев са платили на Терзиев. Но за съжаление не стига, за да се поправи твоята глупост и доверчивост.

— Предпочитам затвора.

— Аз можех и сам, без да те предупрежда, да уредя въпроса с жена ти. Но реших да знаеш! Така ще ми струва по-малко.

— А как ще го уредиш?

— Много просто. По най-евтиния начин ще се сдобия с полиците ти от мръсника. Имам известни взимания и от Популярната банка, така че и там няма да срещна трудност и в краен резултат, след като приспадна хонорара, ще бъдеш в джоба ми.

— Тогава защо не ме оставиш в лапите на другите?

— За да не се стигне до обществен скандал, който ще се стовари върху репутацията на децата ти! Сега разбра ли?

— Трябва ли да склоня глава пред богатството ти?

— На твое място бих те мразил от цялата си душа и сърце. Няма да се разсърдя. Та към мен аслъ хората изпитват ли други чувства, освен омраза?...

Скарлатов каза това искрено, с печал. На Иванов му стана тежко за него.

— Аз те обичам и уважавам.

— И последно! Мъже сме, тоест — слабият пол в днешно време, който по принцип умира преди съпругите. Кажете ми колко вдовци сте срещнали, защото аз срещам изключително вдовици. Накратко, предлагам цялата ти собственост да мине към жена ти.

— Аз нямам нищо против.

— Тогава гледай си професурата! А ние заедно с жена ти ще уредим финансовия ти буламач. А сега, усмихни се!

— Старая се...

Сбогуваха се късно през нощта и всички се отправиха към домовете си с файтоните, които чакаха пред вилата. Пътуването до Княжево беше дълго, но лятната нощ — топла. Яна заспа по пътя и си сложи главичката върху широкото рамо на баща си. Той внимаваше да не я събуди. В нощния мрак се чуваха щурците и звънчетата на конете. Когато навлязоха в боровата гора, луната се бе вдигнала над хоризонта и се виждаше напред сребърната лента на пътя, посипан с пясък. Покой и радост чувстваше Скарлатов. Събуди Яна чак пред желязната двукрила порта на вилата. Неда ги чакаше.

[1] Съарвейър (англ.) — инспектор; контролор. ↑

[2] Камбаната Лути е от потънал кораб и е била закачена в салона на застрахователната компания, по-късно корпорация „Лойд“. Бие, когато някой морски съд, застрахован при „Лойд“, се обявява за потънал. ↑

ГЛАВА ДЕСЕТА

Това лято за Скарлатов протичаше по странен начин и причината бе Яна. Ако се обърнеше назад, едва ли можеше да си спомни някой особено приятен сезон. С годините съзнанието му се бе стеснило в един дълъг тунел — наниз от банкови битки, и той се носеше в този тунел с голяма скорост, без да вижда края му, без да съзира в далечината поне някаква светлина. А ето дойде дъщеря му и всичко започна да се променя с часове. Младостта изискваше своето така настойчиво, че не се спираше пред нищо, помитайки традиции, условности и навици. Тя не наложи начина си на живот. Просто живееше своя собствен, но така, че ставаше център, около който се въртяха всички, дори банкерът Борис Скарлатов. А още повече се учудваше, че промяната не го дразни, дори му е приятно.

Той, който живееше сам със себе си, със своите мисли, който разговаряше изключително с второто си „аз“, трябваше отново да се учи да говори с ближен, с дъщеря си. Тя си поспиваше до късно и той на няколко пъти се хвана, че я чака, за да изпие чашата си кафе в нейно присъствие. В диалога между баща и дъщеря едва ли можеше да се срещнат правила за живота или философски обобщения. Честно погледнато, Скарлатов говореше глупости с нея, но приятни глупости. Той и по-рано бе любител на майтапчийски разговори, но те винаги гонеха някаква цел, като например тези с Кюлев или Карасулиев, и бяха по-скоро саркастични. А с дъщеря му — безметежни. Защото тя все още не бе загубила великата детска способност да импровизира, да обединява действителното с недействителното. За нея границата между приказката и живота наоколо просто липсваше. Смело ги смесваше, както ѝ е приятно. И още нещо разбра в нея. Това, което той никога нямаше да го има. Тя живееше с деня, с часа, с минутата, в хармония с околните и извличаше от всичко радост и наслада, стигащи до сибаритство^[1]. Докато за него днешният миг бе само стъпало към целта и той бързаше да го прескочи като нещо ненужно. За него животът бе битка Днес — с цел Утре. А когато я спечелеше, винаги изникваше нова, защото съзнанието му бе устроено така. Понякога

мислеше, че един ден ще се спре внезапно и ще заживее с мига, но съдейки по баща си, нямаше да настъпи радост и покой, а щеше да тръгне като експрес в миналото, по обратния път, за да си припомни това, което е вече станало, и най-вече за да го осмисли.

Напоследък редовно закъсняваше за работа в Банката. Ядосваше се и сега, че я чака да стане. Така и тази сутрин тя се появи късно. Слезе по нощница и върху нея — шлифер. На стройните си боси крака беше обула черни официални обувки с високи токове. Изглеждаше смешна, а и се хилеше. Тя седна на масата срещу баща си и дълго се прозя, като си сложи ръка на устата и извърна главата си.

— Докога ще се прозяваш?

— Не ме пресичай, папа. Аз съм като старо радио. Бавно загрявам, но после не можеш го спре да мели.

Сега тя се мъчеше да задържи прозявките си, като си кривеше по смешен начин устните. После с юмрук, съвсем по детски, започна да си търка едното око.

— И се мотаеш с шлифер...

— Харесва ли ти?

— За маскен бал — да. Къде ти е пеньоарът?

Тя стана и се завъртя пред очите на Скарлатов, за да види добре шлифера ѝ.

— О, папа, купих го вчера от един магазин. Шик е. Немски. Балонзайдер. Кажи де, харесва ли ти?

— По-важно е на теб дали харесва.

— Купих и други неща. Не знаех, че в София имало прекрасни европейски магазини. Обиколих ги барем половината.

— А другата половина?

— Когато ми дадеш парички.

Скарлатов искрено се учуди.

— Всичко ли пропиля?

Тя не отговори, а протегна босия си тънък крак в черната официална обувка.

— Ами да. Откога търсех тъкмо такива обувки!

Сиамското коте се промъкна между краката на Скарлатов, застана пред нея и взе да мяучи под масата. Тя го вдигна, сложи го на скута и го погали.

— Папа, нали не се сърдиш, че Полишинел си точи ноктите от дамаската на фотьойла. Много е умен. Избрал е само един фотьойл, а не всички.

— Това не е коте, а академик! Но е направило завесите, сякаш са извадени от дарак и чепкало.

Тя се засмя. Неда донесе нова кана с мляко и кафе за Яна. Сервира ѝ особено грижливо. След това ѝ прошепна нещо на ухото. Яна също. Неда се усмихна и я погледна многозначително. После прибора от масата непотребните съдове и излезе.

— Папа, искаш ли да видиш какво съм си купила още?

— Не.

— А по какво можеш да съдиш за културата на един народ?

— По свободното време, което гражданите му отделят за себе си.

— Тогава аборигените на Австралия са най-културни!

— Защо не?

— А според мене за културата на един народ можеш да съдиш от магазините! Знаещ ли, папа, много неща съм научавала за другите народи, като съм се мотала по магазините. А какво удоволствие е!... Не е важно дали ще купиш. Важно е да видиш нещо, което ти харесва.

— Това мания или страст е в теб?

— И двете, папа. Срам ме е да си призная, но е така. Просто съм луда да обикалям магазините. Даже най-мизерните витрини ме карат да се спирам пред тях.

— Ако ти останат парички, както ти се изразяваш, прегледай се на психиатър. Сега това е модерно.

— Нямам нужда, щом съзнавам дефекта си. А модерна е психоанализата на Фройд^[2].

— Днес какво ще правиш?

— Ако не те ядосам, ще се помотая из ситито на София.

— С мен ли ще слезнеш?

— Ще дойде господин Христов да ме вземе с колата си.

Скарлатов се ядоса, но нищо не каза. Беше се запознала в Банката с бившия му секретар Христов, дошъл по работа. А вече я вози с колата!... Младежът беше бързо напреднал в бизнеса и станал един от шефовете на американо-българското дружество „Петрол“.

— Бързо ли правиш нови познанства?

— Повърхностни — да. Просто имам някакъв талант за това.

— А дълбоки?

— Папа, навремето ти изпратих едно избродирано ковъорче с куче и надпис. Помниш ли поне надписа?...

Лицето ѝ бе сериозно и тя очакваше отговор.

— Да, помня.

— И сега те обичам като куче. Поне до тоя момент ти си като на трон в сърцето ми.

— Звучи подобно реплика от Шилерова пиеса!...

— О, папа! Винаги като искам да се доближа до теб, пресичаш порива ми. Защо?

— Странно е, че при всяко твое приближаване до мен джобът ми олеква...

Котето се опита да се покатери върху масата. С нокти дръпна покривката и замалко да събори съдовете. Яна го вдигна.

— Измий си ръцете.

Котето взе жално да мяучи.

— Папа. Ще дадеш ли милостиня на бедното си дете и нещастното коте?

— В себе си не нося.

— Тогава ще Ви посетя в Банката. Надявам се, че ще бъдете готов, господин генерален директор.

— А за какво са ти?

— Тя е дълга и широка... Ти видя куфарите ми, нали?

— Огромни.

— Но леки като перо! Не ти ли казах... Раздадох си дрехите на приятелките за спомен. Все пак ненапразно съм изяла като малка една огромна глава лук и сега стриктно изпълнявам урока ти — да се науча да давам, особено на тия, които ме обичат... Бедното ти дете се надява на теб. Ти няма да го оставиш да измръзне на улицата, като си грее пръстите с клечка кибрит...

— Добре — късо каза той.

— И още нещо, господин директоре. Дъщеря Ви направи малки заеми.

— Вече ще ме нервираш.

— Не е точно заем. А как беше на български, когато взимаш нещо и не го плащаш веднага?

— На вересия.

— Точно така! На вересия! Запознах се с една прекрасна дама. Има магазин с парижка стока. Тя те познава и каза, че целият магазин е мой!

— Мадам Жорж?! Иде ми да я удуша.

— Не трябва, папа, да се душат елегантни парижанки с изящен вкус и толкова женски такт. Тя ми стана нещо като доброволен съветник.

— Дано не ти стане и пътеводна звезда в живота...

— Папа, защо така троснато говориш?

Скарлатов стана. Навън отдавна го чакаше Спас. Потеглиха за София. Някъде наблизко до Руския паметник профуча открит спортен автомобил, снежнобял, с лъскави метални части.

— Това е най-хубавата спортна кола в София — каза Спас, — Бем-ве. Тя е на Христов, Вашия бивш секретар.

На Скарлатов му стана неприятно и той с мъка се преодоля. В края на краищата скоро Яна ще стане на осемнадесет години. Нека си троши главата! Но не успя напълно да се успокои, защото мислите му бяха за нея и само за нея.

През следващите дни Яна се развихри. Телефонът във вилата непрекъснато звънеше. Тя разговаряше с много хора, повечето младежи и девойки, приятели и познати. И постоянно я търсеха. Скарлатов се нервираше най-много, когато се мъкнеха чак на вилата в подножието на планината. Тя чезнеше по цял ден. Закъсняваше вечер.

Така веднъж се забави и той се съклетиса сам на верандата. Стана и се запъти към стаята ѝ, обхванат от фикс-идеята, че може би незабелязано се е промъкнала, за да не я усетят, и се е тръшнала на леглото да спи. Отдалеч чу жално мяучене. Изглежда Неда или Яна са забравили затворено котето в стаята ѝ... Той откряна вратата и светна лампата. Мислеше, че то ще изфуци навън с пълна скорост, но най-неочаквано взе да се търка в краката му, продължавайки да мяучи. Разбира се, в стаята нямаше никой. Той за пръв път влизаше тук, откакто Яна се бе върнала, и любопитството му го задържа. А стаята ѝ представляваше странна смесица от разхвърляни предмети. Само леглото ѝ бе застлано. Чекмеджетата на бюрото и нощното ѝ шкафче стояха измъкнати, а гардеробът отворен и пълен със стари детски и нови дрехи. Поли, блузи, рокли, якета, комбинезони бяха нахвърляни по столовете и кревата. На пода между всякакви по възраст обувки се

търкаляха шапки — дамски, ученически, детски... Между тях стърчаха вази, стомни и статуетки. Общото впечатление беше, че сякаш току-що е минал полицейски обиск. На бюрото между разхвърляните тетрадки, листчета, писалки, моливи, гуми, ножички, шишета с парфюм и одеколони, имаше също разни народни изделия — сахани, павурчета, джезвета, явно донесени от някои екскурзии. Борис надникна в чекмеджетата, без да пипа. Бяха пълни с разноцветни дреболии — кутийки, острилки, герданчета, пръстенчета, брошки, компас, черни очила и какво ли не... Явно обича „артистичния безпорядък“, усмихна се той. Котето скочи на леглото и сега вниманието му привлякоха стените. Видя сватбената си снимка с майка ѝ в рамка. Пред нея имаше поставка с красива порцеланова ваза, пълна с пресни незабравки. Встрани над леглото висеше голямо табло. На него Яна беше забола с кабарчета най-различни снимки на Джек Лондон, изрязани от вестници, от списания, от книги. На срещуположната стена имаше подобно табло, но там явно се бе намесило въображението ѝ. Наред със снимки на Кнут Хамсун^[3] имаше корици от негови книги на немски и английски, но преобладаваха предимно илюстрациите на Виктория от едноименния му роман. Навсякъде обаче горката героиня бе с отрязана глава и на нейно място Яна внимателно бе залепила собствения си образ от най-различни снимки, в различни възрасти.

— Я виж ти! — гласно се учуди Борис.

Той бе изненадан от сърдечните ѝ предпочитания. До леглото на земята се издигаше цял куп книги, а други лежаха разхвърляни по пода. Метнала се е на мен... Чете по много неща наведнъж — сети се за способността ѝ „да гълта“ книгите. Той не се сдържа, седна и се наведе да ги разглежда. Някои позна по кориците. Беше ги взела от библиотеката. Най-отгоре стоеше Захари Стоянов — „Записки по българските въстания“. Разтвори я, където се подаваше книгоразделителят — точно на драматичните страници за убийството на Ангел Кънчев. Остави я. Под „Записките“ измъкна едно старинно издание, наследено от баща му — „Лествицата на преподобния Йоан Лествичник или стълба за духовен живот“ на руски език. Някога го беше разглеждал, но не бе добре запознат с това най-разпространено и любимо четиво на грамотните хора от Средновековието. Какво ли може да я е привлякло?... Отвори я там, където се показваше един

разкъсан плик. Попадна на буквата „Л“ от азбучника на произведението. И на двете страници имаше леко подчертани редове. Привлече го въпросителният знак встрани на едно изречение и той прочете: „Встъпвай в бран според силите си“. Значи я вълнуват възможностите ѝ да се съпротивлява на злото?... Но какво може да разбира Яна под зло на тази възраст и при нейния жизнен опит?... Борис се загледа в другата страница. „Онзи, който обича истински, той винаги мисли за любимото лице; така е при физическата любов, така е и в духовната.“ И продължи нататък: „Който мисли, че има любов, а събира пари, той лъже себе си.“ Скарлатов вътрешно трепна. Това упрек към него ли беше? Или въпрос?... Но може би баща му бе шарил по редовете, той обичаше това. Не, не е! Той подчертаваше енергично и със замах, а и моливът е сегашен. Яна е. Какво ли става в мозъка ѝ? Аз нищо не знам... Без да иска, бутна купа. Падна Йордан Йовков — „Ако можеха да говорят“. Видя отделени настрана три книги и ги взе. И трите бяха подарък от Иван Карасулиев за Нова година и рожденият ѝ дни с посвещения. Върху първия лист на „Романът на трите сърца“ от Джек Лондон беше цитирал на френски един стих от Маргарита Наварска: „La bonne oeuvre, c'est le bon coeur naïf.“^[4] Остави я встрани и разлисти един прекрасно илюстриран том с приказки от „1001 нощ“. На първата страница Скарлатов прочете: „На прекрасната ми бърбровка Яна-Шехерезада с пожелание никога да не се изтощи въображението ѝ!“, и бе добавил: „А ето моето утешение, намерено в тия приказки — «Когато нещата се слагат зле, седни на мир и предай грижите си на Сатаната», «Ако животът се окаже възел, невъзможен да бъде развързан, дай го на Бог, който да го оправи»“. Третата книга беше „Виктория“, подарена на тази Нова година. Тук надписът най-много го озадачи и развълнува — „Яно, не допускай никакво насилие над себе си, откъдето и да иде то — от огън, меч или от слово, дори когато е от обич.“ Странно напътствие, замисли се Борис. Какво се крие зад всичко това?... Да или не?... Изведнъж се видя в смешната поза на късащ листата на маргаритките — да или не, обича — не обича... Ако има нещо, тя сама трябва да ми каже. Аз никога няма и не бива да я питам!... С тези мисли стана и като взе котето в ръце, напусна стаята и се върна на верандата. Седна в люлеещия се стол все още развълнуван. Котето взе да мърка и това донякъде го развлече. Малко по-късно Яна се прибра весела и чистосърдечна. Той нищо не ѝ спомена за тайното

си посещение в стаята ѝ. Досрамя го от невинния ѝ вид. Тя взе котето в скута си и веднага почна да му обяснява надълго и нашироко с кого и къде е била.

Понякога Яна играеше тенис на дипломатическите кортове или отиваше в басейна да плува. Останалото време се мъknеше по магазините и купуваше предимно дрехи. В тия ѝ набези я придружаваше мадам Жорж. Той разбра, че не е прав за покупките. Явно бе напълно оголяла, преди да дойде, и сега си попълваше гардероба с най-необходимото, защото не бе суетна и разчиташе не на дрехите, а на собствения си чар и красота. Не можеше да я обвини в нищо. Нейната чистота и донякъде наивност ѝ бяха най-сигурната защита срещу каквито и да е мъжки попълзновения. Но въпреки това се ядосваше, най-вече на себе си. Миговете, когато оставаха сами, бяха все по-кратки. А приближаваше срокът на заминаване. Цели два дни прекара при немската колония в „Ураниум“. Инженер Думке я взе с товарен камион в планината. Тя после разказваше на баща си колко хубаво е прекарала и колко са мили, сериозни и любезни немците от мината. Изглежда си бяха допаднали не само като хора, но и по идеи. Разпитали Яна за Германия и тя им описала какво е видяла и чула. После Яна отново изчезна. Загуби повече от седмица с някаква дива туристическа компания и се върна капнала. Но на другата вечер не можеше да я спре да говори. Беше много възбудена от видяното. Пътували с камион до Рилския манастир. Нататък направили страхотна обиколка през хижа „Македония“, Разлог, Банско до Елтепе, а оттам през „Дамяница“ към Папаз гьол, „Безбог“ и се върнали с влака от Пловдив. В манастира се напъхали и в библиотеката.

— Папа, невероятни съкровища! Книги от цял свят! Не предполагам. Имат и първото издание на Пушкин, представяш ли си?

Там се запознала с отец Климент — библиотекарят, не много възрастен монах, руснак, страхотно образован и знаел много езици. Разказал ѝ за манастира, за свети Иван Рилски и ѝ подарил една книжка с житието му.

— Невероятен човек е бил, нали, папа? Но не е много популярен, защо така? Никой от компанията не знаеше нищо за свети Иван Рилски, освен нещо смътно, че се били срещали с цар Петър на някакъв връх.

— Вярно, че е голям светия, може би най-големият измежду малкото български отци, но нашият фолклор обича повече войводите и хайдутите.

Тя очаквателно го погледна.

— Тъгата на роба по свобода, а не по блаженство — добави той.

Яна се замисли. Постоя няколко мига съсредоточена. Той наблюдаваше как лицето ѝ стана сериозно. После тя каза:

— И все пак, папа, той заслужава не по-малко предпочитание от войводите и хайдутите.

— Още не е късно...

— Какво?

— ...да съчиниш една народна песен за свети Иван Рилски.

Тя весело се засмя. Борис винаги се учудваше от живостта на лицето ѝ. В няколко секунди можеше свършено спонтанно да смени израза си и мине от радост към съжаление, от сърдитост към веселие, от лекомислие към сериозност. То приличаше на чиста водна повърхност, върху която бързо и неуловимо се сменяха всички оттенъци на Яниното „аз“, на мисълта и настроението ѝ. Борис изпитваше удоволствие да следи нейните мимики.

— Папа! Не ме слушаш... — чу той и се стресна.

— Да, кажи... Да, продължавай...

— Не можехме да се наприказваме. Очарователна личност. Такъв си представих, че е щял да бъде Альоша Карамазов, и дори му го казах. Той се изчерви. Много благочестив. Каква хубава дума, а, папа — благочестив?

— Наистина, хубава е. Но рядко се употребява, а още по-малко подражава.

— Защо, папа?

— Като почетеш повече българска история... пък и въобще история, ще разбереш.

— Все пак?

— Твърде много вратът на българина е бил наведен към дръвника и малко време му е оставало да гледа нагоре.

— Къде нагоре? — наивно попита тя.

— Към небето.

Яна отново се замисли и сякаш изчезна някъде в себе си. Но впечатленията от екскурзията бяха още много свежи и тя пак се върна

към тях. Щом стигнали Джангала, се заковали като омагьосани...

— Къде е това Джангала? — попита той.

— На превала към Папаз гьол, нещо като врати, като преход към източните склонове на Пирин. Страхотно място, папа! Високо, обширно, само скали, камъняци и абсолютно безмълвие. Като ги гледах, си помислих — тук се е родил светът. Изпитах страхопочитание. Излегнах се на една скала и времето изчезна, папа. Само в планината можеш да изпитаеш, че времето не съществува. И съчиних една приказка... искаш ли да ти я кажа?

— Кажи... — усмихна се той.

— „Знаеш ли, скъпа жено, кое е най-важното, от което са лишени хората? — попита ме Господ. И му рекох — кажи ми, прекрасни отче. А той ми отговори: от това, че са загубили връзката си с Безмълвието. Ето кое е великото — да се срещнете с безмълвието, което чувствате дълбоко, но не сте го докоснали още и за миг. А е достатъчен миг, и е миг за един човешки живот!...“

Тя замълча.

— После? — попита той.

— Дотук. Малко ли е?

Той се засмя.

— Не, но твърде загадъчна приказка. Нататък? Къде скитахте още?...

Яна веднага се оживи. По пътя за Елтепе се запознали с някой си бай Иван от Белица. Той разбирал езика на растенията и животните. Като лежал под бряста си в двора, чул глас от дървото: „Догодина щъркелите ще свият гнездо на този бряст, подготви го!“ Той накарал синовете си да изкачат на върха му старо колело от каруца и стъкмили гнездо. Щъркелите, като долетели, отишли право на него!...

— И ти вярваш на всички тия глупости? — каза той.

— Да, папа. Не са глупости. Аз чувствам и знам, че бай Иван не лъже.

— Без доказателства?

— Папа, доказателството е посредник, а истинската вяра не се нуждае от посредник.

— Логиката тогава на кого ще я теслимиш, на животните?

— Е, папа, всяка логика, доведена докрай, стига до абсурда. А животните не са чак толкова за пренебрегване...

— По-точно?

— В много неща ни превъзхождат. Живеят по-дълго от нас, виждат по-далеч от нас, предчувстват земетресения, бури, суши и смъртта си.

— Аз винаги съм се уповавал на Разума.

— Цяло нещастие!

— Защо? — изненада се той.

— Защото ум царува, ум робува, ум патки пасе...

Борис се усмихна.

— Има нещо вярно и все пак Разумът е който ни отличава от животните и ни кара да осъзнаваме дори Небето.

— Папа, не искам да спорим тази вечер. Мис Стенли често повтаряше една мисъл на апостол Павел — „Вярвам, затова разбирам“. Може би аз така съм устроена?...

Двамата замълчаха, а после тя внезапно попита:

— Бил ли си на Рилските езера?

— Не.

— О, папа! Как е възможно!

— Като студент много скитах из Алпите, но българските планини познавам малко.

— О, папа, те са чудо на чудесата и сигурно остават за цял живот. Ти си още толкова млад, папа, иди да ги видиш!...

И тя нежно си сложи ръката върху неговата. После по детски дълго се прозя.

— Време е да спиш, уморена си.

— А ти?

— И аз.

Когато тя си тръгна, той постоя още малко под впечатлението на нейното присъствие и начина ѝ да разказва. Ставаше му все по-интересна и по-интересна, раздялата наближаваше... Борис въздъхна. Трябваше да се примири.

А Яна намираще време и за неговите приятели. Терзиев даде три вечери и четири обяда в нейна чест и беше готов всеки ден да готви. Скарлатов се чувстваше самотен. Но каква вина имаше тя? Беше млада, буйна, създаваше радост около себе си и привличаше хората, както уханното цвете привлича пчелите. А на пчелите той не можеше да се сърди. Нещо като постоянен кавалер ѝ стана Христов. Беше

мило, учтиво момче. Скарлатов знаеше, че е сериозен бизнесмен, със замах, но не можеше да забрави баща му и неговата неизтощима страст към жените. Понякога си мислеше, че е по-добре тя час по-скоро да замине. А после се разкайваше. Една сутрин, седмица преди да отпътува, Яна се появи в кабинета му. Той се зарадва. Мислеше, че идва пак за пари. Тя не седна, а му подаде телеграма. Беше от Карасулиев лично до нея. Съобщаваха, че пристигат.

— А защо на теб телеграфират?

— Ами за да ги посрещна.

— Ти секретарка ли си на Карасулиев?

— Папа. Бъди учтив. Не те пращам ти да ги посрещнеш, въпреки че би било редно. Те се вдигнаха чак в Швейцария заради мен.

— В края на краищата какво искаш?

— Колата, папа.

— Говори със Спас. Не ме занимавай с глупости!

— Говорих вече. Но ти трябва да разрешиш.

— Разрешавам, дявол да те вземе!

— Само че колата ще карам сама, без Спас. Сега разбра ли? Аз вече съм шофьор!

Скарлатов искрено се удиви.

— Кога успя?

— Христов и чичо Спас се заеха с мен. Казват, че имам чувство за волян.

— За да се набутаеш във витрината на някой дюкян ли? Не разрешавам!

Тя се разгневи. Целият ѝ външен вид му напомни стария banker.

— Но ти, дявол да те вземе, преди малко каза „да“. Обръщаш се като фурнаджийска лопата. Прости, изразът не е мой.

— Аз съм от тия хора, които могат да променят мнението си за разлика от тъпаците! Защо ти е колата? Карасулиев има и кола, и шофьор, и ще го чакат!

— Там е работата. Искам да им покажа, че карам кола. Но щом не даваш, ще помоля господин Христов да ми услужи с неговата.

— Забранявам!

— Боже Господи, папа!... Приличаш ми на полицейски пристав. И на господин Христов ли можеш да забраниш?

Скарлатов разбра, че е отишъл твърде далеч в яда си. От друга страна, се изненада от способностите на Яна.

— Троши си главата и ме остави на мира!

Тя весело се усмихна.

— С това трябваше да почнеш, папа. А за сведение и автомобилът нищо не чини пред ездата!...

С бързи крачки застана зад бюрото до Скарлатов, наведе се и го целуна по челото. Той не можа да реагира. Яна веднага се измъкна от кабинета.

Вечерта му каза, че са пристигнали Йосиф, Анастасия, дъщеря им Евангелия и един холандец.

— Писна ми от тия Карасулиев! Имаш ли нещо по-своято да ми кажеш?

Яна се нацупи и напусна хола на вилата.

На другата сутрин, малко след като Скарлатов влезе в Банката и се настаняваше вече в креслото на кабинета си, пред бюрото му се появи Йосиф Карасулиев. Беше облечен фрапантно в сако на карета, с яркочервена вратовръзка и светъл дъс панталон. Изглеждаше все така слаб, пъргав и невероятно младолик.

— Паноптикум със стрелбище ли си открил на някой панаир?

— Борисе, сега е такава модата. Ако ходеше на кино, нямаше да се чудиш.

— Не ходя!

— А тоя мижитурко Неделев взе всичко в ръцете си, докато ние лапахме мухи, и скоро ще открие новия кинотеатър.

— На хаирлия да му е!... Значи съм сгрешил за паноптикума. Отиваш в Холивуд?

— Бога ми, ако бях в Америка, сигурно щях да стана продуцент.

— И ще филмираш „Изворът на Белоногата“? Или и нея не си чел?...

Карасулиев седна, все така усмихнат и благоразположен, във фотьойла срещу Скарлатов.

— Дай една мастика.

— Толкова рано — Йосифе? Ти пропадаш!

Скарлатов му сипа, а на себе си малко коняк.

— За какво ще се чукнем?

— За Евангелия! Сгодявам я!

— Ти ли я сгодяваш, или тя се сгодява?

— Тя, разбира се. Но когато банкерска дъщеря се жени, участва и Банката барабар с нейния директор — в случая аз, Йосиф Карасулиев!

— Монархически брак?

— Нещо такова, но и по любов.

Карасулиев измъкна от вътрешния джоб един луксозен плик. Скарлатов с нужната тържественост и внимание извади оттам поканата за годежа, напечатана със златни букви върху фин лъскав картон. Явно Карасулиев я бе редактирал и избрал шрифта, понеже му заприлича на едновременно му проспекти на Командитното дружество. Канеше доктор Борис Скарлатов, директор на Търговската банка, и дъщеря му Яна Скарлатова.

— Благодаря — каза Борис.

— А да знаеш във Виена какъв културен живот кипи!... Тя си остана столица на музиката.

— Значи са те мъкнали и по концерти?

— Аз обичам музиката и пея добре, ако нямаш нищо против.

— И какъв е репертоарът ти, македонски? „Кйнисали, кйнисали сватоите“, или „Се запалих, пиле Трено...“

— И тях ги знам. Искаш ли да ти ги изпея?

— Но ако се изтъпанчеше на подиума със страдивариуса, щеше да побъркаш виенчани. Още ли го пазиш?

— Няма да го продам никога!

— И не бива, Йосифе. Та с него си изкарваш хляба!... А в качеството ти на специалист, как е Виена с живописиста?

— Може да се майтапиш, но ако влагаш капитал в картини, печалбата не ти мърда. Съветвам те горещо, като приятел. Купувай, и то от модерни художници! Цената им расте и ще расте далеч повече, отколкото на златото. Аз направих добри сделки!...

Скарлатов не се съмняваше, че Йосиф не се хвали. Той не познаваше друг човек с такъв изявен талант за покупко-продажби и такъв нюх към печалбата. По-нататък разговорът щеше да протече кротко и приятелски, ако Йосиф не бе засегнал отново темата за обединение на банките. Бе сондирал чужди банки, предимно американски. Те изявились готовност да ги финансират с долари, но при условие да се обединят. И както винаги Скарлатов се ядоса за това, че Йосиф беше прав, а той не можеше да се раздели с Банката, която

еднолично и самостоятелно управляваше. Та нали за тая своя минимална свобода скъса с Неделев?! За да си натресе на главата друг директор в лицето на Карасулиев, далеч по-лукав, умен и инициативен?!... С капитал, равен на неговия?! Но в дълбочината на душата си чувстваше, че няма друг път освен обединението. Все пак щеше да чака последния миг, докато направи тази нежелана крачка. Въпреки всичко се разделиха приятелски.

Вечерята, която даваше Йосиф Карасулиев по случай годиша на дъщеря си Евангелия с господин Филип Ван Майерман, бе определена за неделя. Късно следобед Скарлатов се облече официално в смокинг и чакаше Яна в хола на вилата. Тя дълго се бави и когато дойде, пак го обзеха радост и гордост. Беше в сепла къса рокля от сребристо ламе, което плътно обхващаше тънкото ѝ тяло и открояваше красивите ѝ крака. Тоалетът ѝ подчертаваше нейната юношеска свежест. Сега токчетата на сребристите обувки я правеха доста висока. Но и тя се учуди на баща си. С късо подстригана, посивяла брада, запазени буйни коси, пригладени нагоре и откриващи характерното му голямо чело, фигурата му, въпреки годините, изглеждаше особено стройна в черните дрехи. Сякаш тя за пръв път го виждаше и с присъщата си спонтанност каза:

— Папа, та ти си бил много хубав мъж!

Тя го хвана под ръка, склони главичката си на рамото му и го заведе пред голямото огледало, което ги отразяваше в целия им ръст.

— В малката каса, изградена в стената на спалнята, са бижутата на майка ти. Има една камея. Мисля, че ще ти стои добре. Ето ти ключа...

Яна тичешком изчезна. Бави се дълго. Появи се накичена като елха.

— Взех си белята с теб!...

— Не ме ли харесваш, папа?

— Казах само камеята, а не да се нагиздиш като митрополит на Йордановден. Хайде, закъсняваме!

Скоро тя се върна без никакви украшения.

— Така е най-добре! — каза баща ѝ.

— Не е добре, ама няма как!... Сетих се за платинения часовник, който ми подари чичо Йожи. Беше нещо като гривна. Ако сложа

бижута, ще ме попитат къде е, а аз, както знаеш, го продадох. Сега трябва да се откажа и от другите бижута, язык!...

— Това е неудобството на подаръците. Защо ги приемаш?

— За да мога да ги засияя при нужда. Ти, папа, нищо не разбираш!... А като се върнем от вечеря, ще разгледам до насита всички накити и ще се кича колкото си искам до сутринта!

Спас ги заведе до Карасулиеви. Уговориха се да ги вземе малко след полунощ. Макар и отдавна направена, кооперацията, в която живееха Карасулиеви и други известни богаташи в София, се поддържаше добре. Допълнително бяха монтирали безшумен асансьор. Посрещна ги портиер в униформа с фуражка и ги придружи чак до етажа. Там вече ги чакаха. Яна несдържано, според Борис, се прегръщаше и целуваше с всички. Целият огромен апартамент бе ярко осветен, почистен и подреден, както го помнеше от младини. За негово учудване единственият друг поканен бе само Фархи. Посрещнаха ги весело като роднини. Скарлатов честити на Евангелия — хубаво момиче, спокойно, с маниери донякъде напомнящи Анастасия, но малко дървена и равна. С бъдещия ѝ съпруг — холандеца — високо, стройно момче — размени няколко думи. После жените заедно с годеника напуснаха салона и в него останаха Карасулиев, Фархи и Скарлатов.

А Фархи не старееше. Беше се консервирал такъв, какъвто го помнеше. Акуратен, спокоен и безличен. Но само Скарлатов знаеше неговата сила. Беше не само дясната ръка на Йосиф, но и инициатор на един от най-дръзките удари, направени от Командитното дружество. Той го ръководеше самостоятелно, понеже Йосиф затъна в Банката. Не модернизира нищо. Не въведе никакви новости. Ръководеше работата по патриархалния начин, както в началото на века се вършеха търговските сделки. Но дружеството трупаше печалби и имаше добри перспективи. И този мълчалив, вече възрастен, неженен човек беше наистина член на семейството на Йосиф. В една от най-важните търговски области — тютюните — които значеха много за България, Фархи се прояви като ненадминат специалист и търговец. Тук знаеше повече от всеки друг. Командитното дружество взе изцяло в свои ръце износа на тютюни за Америка, Франция и Англия. Носеше чиста печалба в конвертируема валута — едно немалко перо за Карасулиев. Скарлатов искаше да го попита за последните сблъсъци с немците.

Фархи бе добър разказвач, немногословен, но всяка дума тежеше и в беседа с него деловият човек можеше твърде много да научи. Той започна да разказва за конкуренцията с немската фирма Реемтсма. Явно дружеството се намираше в отстъпление, но организирано без тревога, и Скарлатов знаеше, че ще успее да измъкне от техни ръце и последния пастал^[5] тютюн, който Фархи е определил.

Преди вечерята Йосиф взе Скарлатов за ръка и го отведе в една странична стая. Тук набързо му разказа за холандеца: сериозно момче, от векове семейство Майерман е водещо в диамантената индустрия за шлифване и търговия.

— А ти знаеш, че за да станеш експерт по диамантите, трябва да чиракуваш, да стажуваш най-малко седемнайсет години. Остават му на момчето още единайсет. Ще стане на четирийсет. Майермановци се женят на 40–50 години.

— Що не го махнеш от тая професия?

— Тя е в кръвта му. Наследствена. Той обича професията си.

— Тогава?

— Въпреки че е член на фамилията и наследник, дядото и бащата му плащат заплата на калфа. Пълни идиоти! Седемнайсет години да чиракуваш!

— Може би е необходимо?

— Аз на седемнайсет години бях вече търговец. Най-важното е, че той с тия пари не може да издържа ни жена, ни деца! Сега разбираш ли защо се намесвам и защо не мога да оставя младите? Сурови са законите на тия тъпанари, но аз ще им покажа кой е Йосиф Карасулиев. Евангелия ще поеме с моя помощ разходите на семейството.

— Те няма ли да се обидят?

— Холандец да се обиди?! Те са гьон-сурат, Скарлатов. Даже ще се зарадват, че аз ги храня.

— Едва ли е проблем за теб. От какво се оплакваш?

Но Йосиф беше вече навил пружината до скъсване и не можеше да спре.

— Нека децата, родени в най-силните години на младостта, живеят както трябва и растат здрави и яки, а не кекавци! Аз съм банкерът Йосиф Карасулиев! Обичам децата си. Ще обичам и внуците

си и ще направя всичко за тях! Казвам всичко това аз, Йосиф Карасулиев, за да се знае и помни!...

В думите и позата на този експанзивен, младолик банкер от най-висока класа личеше такава горделивост, каквато на Скарлатов рядко се бе случвало да наблюдава в живота. Горделивост несдържана, напиреща и категорична.

Скоро започна вечерята. Разположиха се на украсената маса с цветя и сребърни свещници. Две млади камериерки сервираха. Вечерята бе пищна по карасулиевски. Основното меню се състоеше от едно агне на фурна, вината отбрани, десертите — баклава, татлия и други източни сладкиши. От едната страна на Анастасия седеше годеникът, а от другата Яна. До годеника — Евангелия, и следваше Йосиф. Скарлатов даже сега, след толкова години, се порази от красотата на Анастасия. Не че не беше се променила. Но тази царственост, спокойствие, тайнствено изражение, каквито само италианските художници можеха да придадат на женското лице, се бяха запазили въпреки годините. Имаше в нея и нещо надменно, юношеско, а като се усмихваше, му приличаше на девойката-жена, когато за пръв път я видя. С Яна се държеше майчински. Изглежда, се разбираха с малко думи. Вечерята мина тържествено, всички ядоха до насита. Карасулиев даде не вечеря, а сарданапаловски^[6] пир. Пи много. Той бе център на трапезата тази нощ, а не годениците. Късно след полунощ домашните и бъдещият им зет слязоха чак долу на площада да ги изпратят. Там ги чакаше отдавна Спас, заспал на кормилото. Събудиха го. Тръгнаха за вилата в Княжево. Яна сложи главата си върху рамото на Борис и почти веднага заспа.

В деня на заминаването още рано сутринта цялата къща се завъртя около Яна като от смерч. Телефонът не млъкваше. Тя непрекъснато тичаше ту там, ту тук. Неда плачеше и на моменти даже ридаше. Карасулиев пристигнаха чак във вилата — в пълен състав. Дойде и младият Христов със спортния си автомобил. Яна и Неда дълго се суетиха с багажа, докато го приготвят, подпомогнати от Анастасия. Спас с пъшкане го натовари на колата. Потеглиха в последния момент, но на гарата им казаха, че влакът има закъснение. А това, което Скарлатов видя на перона, го изуми. Една тълпа от млади, весели хора наобиколи Яна. Кога е успяла да се запознае с толкова много народ?!... Отрупах я с цветя. Дойдоха цялото семейство

Терзиеви с малкия Ник, професор Иванов с жена си и децата си. В тези последни мигове тя и Борис не можаха да си разменят нито дума, от което на него му беше криво. Влакът дойде. Всеки помагаше на Яна да се настани в спалния вагон. После тя слезе. Прощаваше се с всички. Целуна се с Карасулиев. Анастасия се насълзи. Дойде ред на домашните. Неда несдържано плачеше. Подсмърчаше и Спас. В края на краищата заминаваше негова ученичка в шофьорлъка. Камбаната удари. Всички пътници се бяха качили. Яна в последния момент увисна с тънките си ръце на шията на Скарлатов. Плачеше. Тихо му прошепна:

— Папа, нали помниш кучето?...

После се качи. Влакът тръгна. Тя се появи на прозореца с омърляно от сълзите като на дете лице. Всички ѝ махаха. Задъхана, пристигна мадам Жорж. Беше закъсняла. Носеше кутия с панделка. Христов грабна пакета и се затича като спринтьор след влака, достигна прозореца и успя да подаде пакета на Яна. Тълпата млади хора го акламира. А сетне последният вагон се скри в далечината зад завоя...

Скарлатов, без да иска, дълбоко въздъхна. Чувстваше още болката от раздялата, но и някакво облекчение. Цял пожар е тази Яна, каза си той. Отделно се сбогува с Карасулиев. Щяха да заминат за вилата в Несебър. Терзиев го покани във файтона. Отказа. Качи се с домашните в колата и се прибраха във вилата. Беше му невъзможно да работи. Остана сам в хола. Дълго отваря и затваря чекмеджетата на един скрин. Знаеше, че там някъде е сложил ковчорчето с кучето на Яна. Не го намери. Наля си пълна чаша коняк. Седна на терасата. Скарлатов имаше обичай, когато завърши някаква история от живота му, да размишлява върху нея. Тази история той нарече „Яна в София“. Имаше още дълги дни да анализира както дъщеря си, така и разговорите помежду им, но сега можеше само най-общо да определи какво всъщност се е случило. И си отговори правдиво. Случи се това, че ти имаш прелестна дъщеря и чак тия изминали месеци го разбра. И още нещо си каза той — тя в броени дни успя да грабне сърцето ти завинаги. Защото банкерът Борис Скарлатов обичаше дъщеря си Яна не вече като дете, а като личност самостоятелна, със свой бъдещ живот. Ние не раждаме децата за себе си, а за самите тях, за да тръгнат по своя път и когато няма да ни има... С тия мисли той се помъчи да се успокои.

[1] Сибаритство (гр.) — от сибарит — жител на старогръцката колония Сибарис (в Южна Италия), прославен с богатство и разкош; човек, който живее в безделие. ↑

[2] Фройд, Зигмунд (1856–1939) — австрийски невропатолог и психиатър, създал теорията на психоанализата. ↑

[3] Хамсун, Кнут (1859–1952) — голям норвежки писател. Автор на романите: „Виктория“, „Глад“, „Мистерии“, „Пан“ и др. ↑

[4] „Доброто творение е доброто сърце наивно“ (фр.). ↑

[5] Пастал (тур.) — термин в тютюнопроизводството от по-стари времена. Означава купчинка от 50 до 100 изсушени и надиплени един върху друг, дръжка върху дръжка тютюневи листа, които са се превързвали с канап. ↑

[6] Произлиза от името Сарданапал (грц. Sardanapols) — 1. според легендата, име на последния от асирийски крале, когото старите гърци смятали за олицетворение на самоволието, раскоша и сладострастието; 2. сарданапал — фигуративно похотливец, сладострасник — Б.ел.к. ↑

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

През целия си съзнателен живот Скарлатов работеше, но още от студентски години правилно си разпределяше силите и му оставаше свободно време. Наистина някога, когато пое Банката, наложи му се денонощно да се труди. Справи се отлично. Имаше и други периоди на главоломна дейност, както през световната икономическа криза. С течение на времето в него се създаде една лекота при извършване на банковите операции. Дългогодишната му практика не го сблъскваше вече със ситуации, които той да не бе срещал и преди. До голяма степен работеше по аналогия. Сега за всеки нов случай намираше подобен нему в миналото, над който си бе трошил главата, и познавайки резултата, бързо решаваше нововъзникналото положение.

Методът на аналогията не се учи. Философите го наричат мъдрост. Донякъде аналогията му приличаше на инстинкта при животните, чрез който те живееха и се справяха с опасностите. Разликата бе, че при тях това качество е вродено, а при човека възникваше несъзнателно с годините. Общото беше, че благодарение на аналогията и най-заплетените случаи решаваше бързо и безпогрешно, без много да си мъчи мозъка и винаги успешно. Ето защо някога, мислеше си Скарлатов, толкова много са уважавали старите хора. Всъщност те са безценен капитал и ако човечеството бе помъдряло, то би трябвало уважението към тях да расте. А се получи обратното. Сякаш те вече не са нужни на обществото, дори излишни и ако нямаше никакви остатъци от християнския морал, сигурно биха ги изхвърляли в студа да мрат, както правят ескимосите на Северния полюс. Работата му се облекчи и поради това, че деловата активност на Банката след кризата и особено след отделянето на Неделев толкова намаля, че работеше само с отбрани клиенти и не рискуваше да кредитира нови лица и групи. Но вместо в резултат на всичко дотук той да си седи на вилата, Скарлатов отиваше всеки ден точно и стриктно в кабинета на Банката си, сякаш от това му зависеше животът. С яд си казваше, че никога не би го правил на млади години. Тогава ценеше повече свободното време. Коя е причината? И си

отговори — навикът. Тъпият навик да марширува като пруски гренадир на Фридрих Велики от сутрин до вечер, без да има от това нито полза, нито нужда. Работата отъпява човека, защото създава навика на безсмисленото всекидневно движение, без ум, без цел... Ще трябва да отида на село, реши той, да се спра. От дълго време не помнеше да е почивал повече от една седмица в годината. Щеше да отиде на село и поживее сред хората, сред природата, ако щеш и сред животните, които липсват в града. А после може да посети Карасулиев в Несебър в огромната им вила. Един град, в който сякаш се връщаш във вековете и живееш като в някой гръцки полис. Не е лошо да направи и той вила там или да купи готова стара къща. Борис обичаше морето. С часове можеше да гледа как вълните в своето вечно движение следват една след друга, устремени към брега...

Вратата се отвори и влезе Туше Динев. Толкова рано?! Не му стана приятно. Не беше го викал, а и нямаше работа, която да му възложи. Следователно той идваше по своя инициатива и явно за нещо спешно, нещо не много приятно... Погледна го. Все така младолик, ненапълян, но не беше този Динев от младите години. Приветливото му някога лице вече не се усмихваше. Русите му коси почваха да побеляват с някакъв платинен оттенък.

— Седни, Динев... Тъкмо мечтаех за едно лято само за мен... Да остана със себе си и се наслаждавам на бездействието! Не съществува по-тъпа пословица от „Залудо работи, залудо не стой“...

Динев стоеше още прав и мълчеше.

— ...Робска пословица. Говори за отсъствие на навика да размишляваш. Няма по-голяма наслада на тоя свят от бездействието!... Съгласен ли си?

— Не.

— Така и мислех... Казвай!

— Брезов е в България.

— Какво?!

— По-точно в София.

— Кога научи?

— Снощи късно. Бях в компанията на бивши полицаи. Те са по следите му и кръгът около него се затваря. Няма шансове!

— Той е обезумял. Има тук смъртна присъда.

— Две смъртни присъди.

Скарлатов се развълнува. Бе поразен. Слава Богу е оживял въпреки глада, въпреки чистките... За какво е дошъл? За какво се подлага на такъв риск?... Ето и последният от приятелите му на младостта е в смъртна опасност. Нима след Матов идваше неговият ред?... Трябваше нещо да направи! Но какво?...

— Ти лично не можеш ли да измъкнеш Брезов от лапите им?

— Невъзможно.

Яд обхвана Скарлатов. Той заговори с този дълбок, вледеняващ глас, толкова напомнящ на стария banker. Сякаш там, зад бюрото, седеше кривогледият строг старец.

— Динев. Ти си креация на Търговската банка и лично на фамилията Скарлатови. До този момент никога не съм поставял твоята почтеност към мен под въпрос.

— Затова и дойдох толкова рано. Не искам, ако се случи нещо с Брезов, да ме подозираш. Аз не съм в състояние да направя нищо, понеже съм безсилен, мога само да те уведомя. Искam да ми вярваш, шефе. Това е всичко.

— И все пак опитай, каквото можеш! Парите нямат значение! Подкупвай, давай, не се спирай пред нищо! Ти така добре умееш да вършиш тия работи!...

— С подобни методи в случая няма да постигнем нищо. Той е тлъста плячка. Един от лидерите на Комунистическия интернационал. И властта няма да изпусне коза си даже за милиони!

— Тогава дръж ме в течение и каквото научиш, ми съобщавай веднага, по което време и да е! А ако ти, кучи сине, разбере, че си могъл с нещо да помогнеш и не си го сторил, понеже не обичаш Брезов, аз ще потърся начин да ти платя!

— Знам.

— Върви!

— Още една дума, шефе. Арестът му е въпрос на часове...

Динев излезе от кабинета. Скарлатов стана от бюрото. Отиде при бюфета, наля си водна чаша коняк, но не отпи от нея. Ох, ще замина някъде, ще забравя всичко, за нищо няма да мисля, като при тежък сън! А като се върна, всичко ще бъде свършено... Но това е страх, слабост! Да, така е. Нещо е рухнало в мен. И слонът умира в един-единствен ден, който знае защо си спомни той африканската поговорка. Не, повече не мога да стоя сред тълпата и да наблюдавам екзекуции. В

края на краищата и аз съм човек като всички, и на мен много ми дойдоха кървавите гледки в тоя проклет живот! Ще замина още днес!...

Той извика Спас. Попита го за колата. Била в ред. Каза му, че ще замине на село, още днес следобед да съобщи на Неда за решението му и да я пита дали и тя ще дойде. Спас отговори, че тя ще тръгне с радост, но самият той не ще да седи на село. Автомобилният съюз имал тържества и би искал да участва в някакъв туристически поход с автомобил. Попита дали би му дал старата кола. Скарлатов се съгласи и Спас излезе.

Обхвана го паника. Той бързаше да приключи с деловите разговори. Проведе ги по телефона. Един след друг извика главния счетоводител, касиера и им даде нареждания какво да правят в негово отсъствие. Обади се и в кантората „Чернаев“ по някакъв търговски спор на Банката с един фабрикант. Каза им да се споразумеят и да не водят дело. В бързината бе забравил чашата с коняк. Изхвърли съдържанието през верандата на двора. Седна изтощен. Вратата се отвори. Показа се главата на Спас. При намалялата дейност на Търговската банка Скарлатов нямаше вече нужда от секретар, а и не намери подходящ човек. За клиентите и лицата, които искаха да се срещнат лично с него, го уведомяваше Спас и ги въвеждаше в кабинета, ако Скарлатов желаше.

— Няма ме за никой! Разбра ли? И не се мотай! Колата готова ли е?

— Но този господин вън е тежък чорбаджия, с бомбе...

— Да върви по дяволите с каяфета^[1] си! От простотия винаги ще сваляш капа пред първото бомбе!...

Главата на Спас се скри, но вратата широко се отвори. Някой просто го бе хванал и отстранил от прага като перо. Там се появи фигурата на един наистина солиден мъж, вече на възраст, с малка, остра, посивяла брадичка и мустаци, извънредно елегантно облечен. Вероятно дрехите му бяха купувани в чужбина, както и светлата мека шапка с широка периферия. Набитата му фигура напомняше нещо на Скарлатов. Той сдържа гнева си. Явно беше делови човек и „тежък чорбаджия“, както се изрази Спас. Мъжът затвори тапицираната врата след себе си и свали шапката.

— Моля, седнете — каза Скарлатов почти механично.

А после отведнъж в съзнанието му нещо проблясна и той побледня. Капки пот избиха на челото му. Пред него стоеше Марат Брезов. Последният седна и спокойно загледа Скарлатов. Някогашният му рус прав перчем липсваше. Косите му бяха оредели, побелели и ги решеше назад. Но беше Брезов и никой друг!... Когато успя да се съвземе, Борис каза:

— Ти луд ли си!?... Почакай за малко...

Бързо излезе и намери Спас. Даде му нареждане неотлъчно да стои пред вратата към чакалнята и да не пуска никого. Няма да заминават. После заключи вратата и на чакалнята, а като се върна — и на кабинета. Затвори портала към верандата и спусна големите завеси. Светна полилея. Стовари се изтощен във фотьойла до Брезов. През цялото време приятелят му внимателно го наблюдаваше, но с такова спокойствие, че дразнеше Скарлатов. Той наистина не е с целия си...

— Дай нещо за пиене — каза Брезов.

— За теб?

— По-скоро за теб. Интересно ми беше да те видя за пръв път в живота ти, обхванат от паника. Честно казано, не очаквах такава реакция...

Скарлатов нищо не отговори. Наля коняк и на двамата. Чукнаха се. Борис преполови своята чаша. Почувства се по-добре.

— Ако аз изпитвах страх за себе си, тогава наблюденията ти са неверни. Смъртно се уплаших, но за теб и за мой ужас продължавам да се страхувам. Знаеш ли, че са разкрили дирите ти?

Брезов се усмихна.

— Разбира се, знам.

Скарлатов стана, отмести завесите към улицата. Нямаше никой, освен обикновени минувачи. Пусна завесите и каза:

— Вероятно чакат някъде наоколо или вече са блокирали всички улици, даже покривите на съседните здания...

— Успокой се. За да дойда дотук, значи съм се измъкнал от преследвачите.

— Уверен ли си?

— Човек никога в нищо не бива да бъде уверен, но се надявам, че е така, както ти казвам.

— Ти се заблуждаваш.

— Мили Борисе, в студентските години беше даже революционер... Аз останах в тая професия. Мислиш ли, че от годините на нелегалност не съм натрупал опит, който ми дава известно спокойствие в тежки моменти да не губя разсъдъка си.

— За мен би било убийствено да те арестуват в Банката или те застрелят на улицата пред мен!

Скарлатов стана. Отиде при бюрото. Отключи страничната вратичка и извади револвер наган — тежко оръжие. Сложи го върху бюрото.

— Предполагам, че ти имаш пистолет?

— Излишно е, а би било глупаво от моя страна. Прибери, моля те, оръжието! Изглежда, животът в една страна на преврати и терор ти е изкривил психиката...

— Само не ми казвай, че ти идваш от страната на свободата, че както сте я закарали, вие ще се обявите за народ, а народа за враг. Как напусна твоя рай?

— Нормално, с паспорт.

— Рекох да не си избягал от някои арестантски влакове за Сибир с тайните агенти на капитализма... Защото неколцина късметлии са успели, но са минали през по-страшни изпитания и от златотърсачите на Джек Лондон в Бялата пустиня...

Лицето на Брезов остана непроницаемо.

— Все пак, ако позволиш... — каза той и стана. Скарлатов озадачен кимна с глава. Приятелят му отиде до прозорците и дръпна завесите. Слънчевата светлина заслепи Борис. Разтвори широко портала към верандата и отключи кабинета.

— Ти с твоите действия и спуснати пердета посред лято ще обърнеш наистина внимание!... Казах ти, че опасност поне засега няма.

— Защо дойде?

— В България или при теб?

— Кажи първо за България...

— По работа. Това достатъчно ли е?

— А при мен?

— По две причини. Първата е чисто делова, търговска. Втората — лична.

— Не ме лъжи. Дойде, за да се скриеш?

— Това беше единственият ми шанс. Знаех, че са по петите ми.

— А как?

— От дългите години в мен се изработи това неуловимо чувство, особено за преследване. Не мога да ти обясня. Но го знам. И аз подготвих своя план, в който ти и Банката играете решаваща роля.

— И какво трябва да правя?

— Нищо. Спомняш ли си „Война и мир“? Някога ти беше любима книга... Нима след толкова финансови битки не си се научил на великото изкуство да изчакваш, да не действаш?... От теб искам именно това!

— Научил съм се на доста неща... Но и аз имам интуиция и съм грешал винаги когато съм я пренебрегвал. Затова слушай. Ще изляза за малко. Трябва да видя един човек. Ти стой тук! Ще се върна скоро.

— Имаш неотложна работа?

— Излизам заради теб и заради моето спокойствие! Или, дявол да те вземе, се съмняваш в мен?!...

— Борисе, ти сериозно си разстроен. Нещо е станало с нервната ти система.

— Тогава приеми, че се касае до моето спокойствие и само до него!

Борис излезе. Строго заповяда на Спас никого да не пуска в негово отсъствие. Тръгна към бюрото на Динев, беше наблизко. Без да иска, Скарлатов на няколко пъти се спря по улицата и погледна назад. Никой не го следеше. Доядя го на себе си, но не можа да се освободи от чувството на тревога. За щастие завари и Динев. Изглежда, и той нямаше много работа. Посрещна Скарлатов с почит, станал на крака. Някогашното дълго и тясно дюкянче на Кюлев се бе превърнало в типична канцелария с каса, шкафове, папки и бюра.

— Тръгни веднага да намериш твоите копои и ще чакам тук да ми докладваш докъде са стигнали с търсенето на Брезов.

Динев, без да каже дума, покорно излезе. Качи се в малкия „Щайер“, гариран на улицата, и рязко потегли. Върна се скоро. Скарлатов търпеливо седеше в помещението, пропито с миризмата на стара хартия и мастило. Той скочи на крака.

— Положението, шефе, е забъркано. Временно са изпуснали Брезов от погледа. Цари паника. Но почти са блокирали София. Пуснали са по следите му до един щатните и доброволните агенти.

Шосетата са завардени. Проверяват се всички влизащи и излизащи. Открили са и хотела, в който е отседнал. Никога не са предполагали, че е хотел „България“.

— И това докога ще продължи?

— Докато го хванат. Бесни са!

— Ще провериш по пътя за Княжево къде ще е полицейският пост. Вzeti ли са специални мерки в тази посока на шосето. Това е всичко. И ще ми докладваш.

— Разбрах, шефе.

В погледа на Динев имаше нещо особено. Дали се досеща? А и да се досети, какво от това?! Той не е предател! Особено към нас, Скарлатови... Но какво става с теб, успокой се!...

Всичко това говореше на себе си, докато бързаше по улиците обратно към Банката. Минувачите се отдръпваха, за да му сторят път. А може би вече са го хванали?... Сърцето му лудо биеше и прескачаше. Когато влезе в кабинета и видя Брезов, внезапно се успокои, но почувства слабост. Седна в първия фотьойл.

— Е, какво разбра?

— Така е, както мислиш. Изпуснали са те временно, но са блокирали всичко.

— А сега, Борисе, пълно спокойствие! Ако аз и ти не можем да се преборим с жандарите и ако нашият ум не превъзхожда техния, значихме имали твърде високо самомнение и е време да си платим това.

Планът на Скарлатов бе прост. Да дочакат вечерта и да измъкне приятеля си с колата до вилата. След това щеше да му мисли. Вероятно и Брезов има своите връзки и сигурно ще го улесни. Но дори на вилата той оставаше в обръча. Въпреки това страхът у Борис изчезна. Двамата се качиха по тясната дървена, скрита стълба, водеща от кабинета през вратичката на библиотеката към горния етаж. Той дори приготви нещо за ядене. В хладилника имаше суха храна. Брезов не даваше никакви признаци на страх и се владееше отлично. После пиха кафе с коняк, седнали във фотьойлите до камината, която не гореше. Завесите бяха спуснати, но прозорците отворени. Оттам на вълни нахлуваше топъл въздух. Свалиха саката си и както в студентските години разговаряха по риза. Сега отблизо, в по-спокойна обстановка можеше да разгледа приятеля си... Набит, с къса мощна шия, атлетичен гръден кош и

типичния, малко сплескан на една страна боксьорски нос. Само брадичката с мустачките го правеше чужд.

— Както навремето в Германия пруските офицери имаха без изключение навити мустачки, подобно кравайчета, имитирайки кайзера, така изглежда и вие имате своята мода а ла Ленин...

— Така се налагаше. Тук съм като търговец. Иначе съм бръснат.

— Не е ли рисковано, че си избрал тази легенда?

— Аз наистина, освен всичко, съм и търговец. Но затова по-късно...

После разговорът тръгна и двамата не можеха да спрат. Борис подробно разказа мъчителните спомени от 1925 година и за смъртта на Матов. Брезов разпитваше без умора за познати и непознати лица. От своя страна, той му разказа за смъртта на жена си Ружа. За емиграцията. После за работата си като съветски търговец в Австрия. Двете деца на Матов живеели в Ленинград. Майка им Ирина останала при сина си, който имал семейни проблеми. А неговият син Кирил бил физик, Мими пък вече завършвала медицина.

— Поздрави ги, ако още ме помнят... Защо трябваше да изживеят тия ужаси?!... Защо децата трябва да плащат по-скъпа цена дори от тая на самите революционери?...

— За да израснат като честни хора, които разбират света. Има неизбежни страдания към истината.

Борис замълча. Отпи няколко глътки коняк.

— Ти за какво дойде в България, та се натресе сам на полицията?

— Заради фашизма! — отвърна спокойно Брезов.

— Какво точно влагаш в това понятие?

— Управление на бандити, заграбили държавния апарат. Управление без морал, без традиции, с единствена цел — властта като такава, която използват за свои лични облаги. Те ще върнат човечеството не в средните векове, а в ада. Защото законите им са тия на една шайка убийци.

— Откато свят светува, властта за много хора е била и цел, и средство, и идеал.

— Работата е там, че в появата на фашизма има някаква система. Не е изолирано явление. Дори се питам дали не е закономерно?

— Имаш ли предвид и отношението на масите?

— Да. Макар да смазва немалка част от тях.

— А германският народ?

— Не само той. Спомняш ли си надписа на Руския паметник?

— „Не нам, не нам, Имени твоему...“ Всяка сутрин минавам покрай него...

— Точно така. За съжаление се кръстят в своя фюрер, който може да ги заведе само до кланицата. Затова смятам, че фашизмът е някакъв раков тумор върху тялото на капитализма. Но трябва ли всички народи да бъдат заразени от рака?

— Отиваш твърде далеч! Човечеството като цяло се е справяло досега с такива бедствия. Но вие как ще се справите с междувидовата борба за власт? А като разсъждавам върху последния московски процес срещу асовете на болшевишкия екип, Сталин няма да спре дотук...

Брезов се намръщи.

— Тоест? В какво искаш да ме убедиш?

— Не допусках, че болшевиките, които обещаваха щастието на Земята, ще се вкопчат и самоизбият кой да води бащина дружина...

— А пък аз имах по-голямо мнение за твоята проникателност и не предполагах подобно опростено и недалновидно тълкувание.

Скарлатов стана и взе да се разхожда.

— Фактите, Марате, фактите... Последната смъртна присъда на магьосница — една слугиня, признала се в сношения с Дявола — е от 1762 година в Гларус, Швейцария. В 1834 година окончателно е унищожена Инквизицията в последното ѝ убежище — Испания. Изведнъж в XX век Гестапо се оказа свързано с Мефистофел, който успял да купи и им продаде душите на Лениновите съратници, съборили най-голямата империя и установили първата пролетарска диктатура! Фантастичен успех на класовия враг!...

— Борисе! Това, че съм в капан не ти дава право да разговаряш с мен като писач от жълтата преса!

Скарлатов се спря и го погледна. Лицето на Брезов се бе опънало и пребледняло. Изглежда съм докоснал най-болезненото му място... — и меко каза:

— Прости, Марате, ако не съм коректен домакин... Но някога, като изучавах Френската революция, много ме занимаваше въпросът как жертвите се превръщат в палачи, защото няма по-страшно време за хората от това!... Правех разлика между революционен терор и

произвол. Сега не мога да я направя и отново ме занимава същият въпрос. Кажи ми честно, ти лично вярваш ли, че твоите бивши ръководители на Коминтерна^[2], хората, които извършиха октомврийския преврат, са чужди агенти? Че тия разстрели, тоя масов лов на „врагове“, тоя... организиран вой и хула имат покритие?

Брезов дълго мълча. Накрая твърдо произнесе:

— Не. Не вярвам.

— Тогава как постигаш равновесие между истината и убежденията си? Дори си тръгнал да им вършиш работа, рискувайки живота си?...

— Борисе, прости и ти, но мисля, че има неща, които никога не ще можеш да разбереш... Ние сме поколение, спасено от идеите. Проблемите са много по-сложни, неизвестни досега...

— Все пак, обясни ми.

— Помисли само!... Колко десетилетия на саможертва!... Поколения, които вярваха, че не те зависят от света, а светът зависи от тях, за да победят най-сетне всеобщата справедливост, свободата, братството и равенството. В тази вяра са се допирали всички — забележи — и признаващите Бога, и отричащите Бога. Тя ги е обединявала по някакъв начин... И сега заради една личност или няколко души около нея да сметна, че всичко, което е било и става днес, е просто един блъф?! Така ли?

— Но тази личност създава преторианска гвардия, създава механизъм в противоречие с декларираните от вас принципи!

— Чел ли си еврейската Тора? Там има едно правило — ако си сам, можеш да се откажеш от вярата си; ако са двама — също; но ако са трима — не! Защото това вече не е тактика, а стратегия. Пък те не са трима, а милиони!

— Мисля, че истината стои над идеите, както и човекът.

— А пък аз мисля, че зад дърветата ти не виждаш гората. Просто разтърсването е мощно и тинята не е улегнала. Трябва време и вяра, за да изтърпиш!

— Марате, моят жизнен опит ми е показал, че способността да се променяш в зависимост от фактите е най-положителната способност у човека. Само ограниченият не изменя на себе си, а хитрият се приспособява. Ти не си нито едното, нито другото и затова не мога да те разбера.

Брезов се усмихна.

— Аз съм на обратния принцип — ако не успеем да променим света така, както най-добрите умове са мечтали, поне няма да позволя мен да променят! Пък колкото ни е писано — толкова! Но ти, Борисе, в какво вярваш? От теб фашист няма да стане, знам. Но по-нататък?...

— Както виждаш, аз съм от хората, които се съмняват във всичко. Може би е дефект, но е така. Съмнявах се и в Марксовите изводи, че капитализмът е пред своята гибел, че пролетариатът е класата на бъдещето и като вземе властта, ще осигури съществуването на народите. Съмнявам се и в най-важното — че Маркс наистина е открил законите, по които се развива човешкото общество. В това твърдение има толкова много гордост, че прилича на безумие.

— А нима няма класова борба? Бедни и богати, потиснати и потисници? Знаеш го по-добре от мен. Това е достатъчно, за да е прав!

— Вие не обичате, когато някой мисли различно, нали?

— Напротив! Слушам те с интерес, защото си banker, и то умен, който прави изводи. Ти навремето лягаше и ставаше с „Капиталът“. Пак не разбрах къде е грешката на Маркс?

— В неотчитането на човешката природа! Личната собственост не е само социално явление, което се явява и изчезва. Това е чувство за собствена земя, за собствени предмети, за собственост на животни, на хора, на държави, на народи, това е инстинкт, по-силен от половия, същност на човека. И той го кара несъзнателно да се превърне от потиснат в потисник. А борба с инстинкт е загубена работа! Нейните жалки резултати можеш да видиш в цирка, при дресьорите, които карат тигъра да яде краставици пред публиката.

— Живеем в епоха, когато се извършва гигантски експеримент за създаване на ново общество пред очите на цялата планета. Но ти не си видял, не си го проучил добре, не познаваш другата страна на уравнението, следователно не можеш да построиш система...

Отдавна чиновниците от Банката си бяха отишли. Спас бе затворил и заключил навсякъде вратите, и стоеше долу на пост. Телефонът в библиотеката иззвъня. Спас съобщаваше, че е дошъл Туше Динев и чака. След кратък размисъл Скарлатов нареди да го пусне горе. И отново, за кой ли път, той се удиви на способността у

Динев да не се стряска при никакви обстоятелства. Защото още с влизането си той позна Брезов.

— Седни, Динев, и разказвай...

— Постът по шосето за юг е сложен след Княжево, във Владайското дефиле.

— А Княжево?

— Както досега. Те са трима полицаи, които се сменят на пост и те познават от години. Няма да направите впечатление. Всеки ден виждат колата ти на отиване и връщане от вилата.

В каната беше останало още кафе, сварено от Скарлатов. Той наля чаша на Динев.

— Предполагам, че сте чували един за друг... — каза Борис.

— Инспектор в политическата полиция по мое време — отвърна Брезов.

— Бивш — уточни Динев.

— А сега какво работите?

— Частно детективско бюро.

— Тоже хорошо! Това ще рече, че събирате и давате сведения срещу заплащане?

— Съвсем точно!

— Ами ако аз поискам услуга в качеството си на клиент, колко ще ми вземете?

— Зависи от сведението, което търсите, и риска за мен и бюрото ми. А също така и доколко прекращвам законите на страната.

— И Вие никога ли не сте ги нарушавали?

— Стремял съм се.

Изведнъж лицето на Брезов стана зло. Той рязко каза:

— Името на предателя!

— Невъзможно! Крие голям риск за мен лично и за бъдещата ми дейност!

— Хонорарът няма значение. Ще платя в долари. Колко?

Скарлатов стана от фотьойла и отиде към прозореца. Разговорът между двамата взимаше неприятен обрат.

— Петстотин, ако спазите моите условия, целящи сигурността ми.

— Съгласен!

Брезов извади от самото, сложено на съседната табуретка, чекова книжка. Написа чек и го подаде на Динев.

— Скарлатов, ще кишираш ли чек в долари на Дъ фърс Америкън Бенк?

— С удоволствие.

Динев извади бележника си. Написа нещо, откъсна листчето и го поднесе на Брезов. Той го прочете. Някаква гримаса на отвращение за миг се яви на лицето му. После отново го прочете, драсна клечка кибрит, запали листчето и го пусна да доизгори в камината.

— Не плащаш ли прекалено много за един предател? — попита Борис.

— Парите си заслужават сведението.

— А сега моля да поговорим за моята сигурност — каза Динев.

Скарлатов слезе долу, за да не ги смущава. Вече се здрачаваше. Първите лампи навън светнаха. Хората изпълниха улиците и тротоарите, за да поемат малко свеж въздух след знойния летен ден. Той седна до Спас на стъпалата пред входа на Банката и дълго наблюдава улицата. После се надигна и каза:

— Пригответи колата. Искam да е със запален двигател.

Качи се горе в библиотеката, където завари Брезов и Динев в оживен разговор. Скарлатов ги прекъсна:

— Имахте достатъчно време, за да се споразумеете. Тръгваме!

— Ще дойда и аз, шефе — заяви Динев. — Нека тръгна аз пръв с моята кола. Вие след двайсет минути. Ако има опасност, ще се върна обратно да ви спра по шосето. Ако няма, ще ви чакам на вилата. Господин Брезов, там ще продължим разговора си...

Динев излезе и Брезов каза:

— Поучително е да разговаряш с полицаи. Те знаят твърде много за различни хора. Една професия, чиято крайна цел е сведения за всеки.

[1] Вид, изглед, състояние на човек. — Б.ел.к. ↑

[2] Коминтерн — Комунистически Интернационал, Трети интернационал, създаден по почина на Ленин през 1919 г. в СССР и разпуснат на 15 май 1943 г. ↑

ГЛАВА ДВАНАДЕСЕТА

Минаваше полунощ. Скарлатов и Брезов седяха в хола на вилата. Бяха сами. Минаването през поста на Княжево протече гладко. По незнайните пътища на професионалния революционер сега неговият приятел чакаше своите хора, за да го вземат. Отказа поканата му да остане във вилата, въпреки че той много настояваше. Сякаш нещо от младежките години се върна в него, когато не би се замислил и миг, за да помогне на другаря си по идеи. Срещата с Брезов му показва колко се е ощетил душевно. Дълголетната липса на открит, демократичен обществен живот в страната неусетно беше всадила страха дори у него. Може би по-малко от другите, но той разбра, че боледува от нещо по-опасно и от чумата. А какви ли ще бъдат поколенията, родени и расли само в атмосферата на страха, която пропива и заразява всичко наоколо?... Как ще расте младежта, възпитана да не казва това, което мисли?... Да живее двойствен живот — единия пред обществото, другия в себе си?... Конспиративни партии, конспиративна преса, конспиративни деяния, конспиративни намерения, конспиративни перспективи... И това изкривяване ставаше полека-лека същност на цялата нация.

— Интересно ми е да чуя от теб как оценяваш обстановката в България — каза Брезов.

— Никак не е розова.

— По-точно?

— Неизбежна, тотална икономическа ориентация към Германия и всички последствия от това. Непрекъснато обедняване на всички слоеве от населението, несигурно външно положение, развиваща се корупция. Издребняване на целия партиен и политически живот, растящо обезверяване в политическите институции, угроза от класова или лична диктатура. С една дума, обикновените провинциални средства на политическата алхимия са вече негодни.

— А народът?

— Мълчи. За всеки случай таи нещо грозно.

— Не смяташ ли, че освен монархията, военните и полицията, и вие, радетелите за буржоазна демокрация, сте виновни за това?

— Разбира се. Но носим само малка част от вината. Това обаче, че ние излязохме на минус, не значи, че вие автоматически сте на плюс. Може да се окаже „ела зло, че без тебе по-зло...“.

— Икономическата криза беше позор за капитализма — сурово каза Брезов. — И то само десет години след една световна война с двайсет милиона жертви, разорена, разпокъсана планета! Той доказва най-важното за един обществен строй: че не може да поддържа физически живота на народите. Погледни! От изток към запад и от север към юг скитат хора без работа, без права, с надеждата да намерят парче хляб. Стачки и класови сблъсъци в уродлива форма разтърсват света. А някъде на небосклона се задава нова буря, нова война. Фашизмът идва...

— Забравяш, че съвременният капитализъм все пак е твърде млад. Няма и сто и петдесет години. Все едно че е още в пелените си. Мислиш ли, че един обществен строй е в състояние да покаже за такъв кратък срок своите възможности? Тепърва ще се разгръща! Защото резервите на частнособственическия мотор са огромни!

— Но те водят и до самоизяждане! Така или иначе, световната криза роди фашизма! Ето главният резултат от несъобразяването със законите на икономиката.

— А вие там съобразявате ли се?

— Мъчим се, опитваме, експериментираме...

Скарлатов се усмихна.

— Марате! Кажи ми, как чиновници или хора, които никога в живота си не са имали собственост, не са печелили пари и са нямали понятие как се печелят, могат да управляват едно гигантско стопанство? Та това ще е пародия на общество! За нещо ново можем да говорим едва след няколко века... Сега можем да кажем само, че вероятно ще има такова, но какво ще е, никой не знае!

— То съществува и не е пародия, Скарлатов, а надежда на човечеството!

— И как се справя с проблемите тая надежда на човечеството?
— насмешливо запита Борис.

— Учат се. Може би грешат, но се учат. С годините израстват нови хора. И ние имаме своите икономисти и търговци. Обменът с

останалите страни расте. Светът не може вече да съществува без съветското стопанство, а това не е малко постижение за такъв малък период!...

— Да. Но на каква цена?! Количество за сметка на качеството. Средно десетчасов работен ден.

Скарлатов стана бързо и измъкна от библиотеката в хола един старинен том. Отвори го там, където стърчеше кожена лента, и прочете гласно на руски:

— „Ведь не посредством же немоты, инквизиции, ссылок и кнута могут совершаться реформы!“^[1] — нашият общ любимец с тебе — Херцен!

Брезов слушаше неподвижно със затворен израз на лицето, непознат на Борис от миналото. Той се върна на мястото си с книгата в ръка и я остави на масата.

— Вярно е — възрази Брезов. — Хората у нас живеят все още мизерно. Няма достатъчно дрехи, нито изобилие от продукти. Едва най-необходимото. Вярно е, че се налага една дисциплина не винаги доброволна, на която поначало руският човек не е свикнал. Грамофони не свирят. Но поразяващи са усилията и вярата на масите в крайния резултат. Може би затова буржоазните икономисти ни наричат фантасти.

— И с основание. За крайния резултат е още рано да говорим, той е неясен, а върви един твърде противоречив, макар и енергичен икономически процес. Но с хората какво ще стане, там е въпросът!

— Какво искаш да кажеш? Бъди по-категоричен!

— Искам да кажа, Марате, че ако трябва да се превърнат всички в пионки на една огромна шахматна маса; ако трябва да избиеш половината земно кълбо в името на експеримента, това вече, прости ми, не е идеал, а некрофилия^[2]! Ползата от подобно нещо е една — човечеството ще дължи на руснаците много, че на свой гръб ще докажат колко струва болшевишкият социализъм на практика!...

Скарлатов очакваше, че Брезов ще избухне и ще му опонира, но настъпи мълчание. Погледна го. Сега лицето му отново се бе опънало, преbledняло. Борис почувства как между тях мина хлад. Изправи се невидимата стена на разногласието в идеите, по-висока и по-непробиваема от всичко друго, защото се издигаше върху терена на битката за човешките души. Кой ръководеше тази планетарна — а

може би вселенска — битка, никой не бе в сила да каже, дори участниците в нея. Но сега пред Скарлатов, тук, в неговия дом, стоеше приятелят му от младостта, той, а не ти, бе в смъртна опасност! Може би за последен път се виждате... Стана му съвестно, стана му болно и Борис хвърли мост.

— Извини ме, Марате. Да оставим това! Трудно разговаряме помежду си на тази тема.

Брезов още мълчеше, накрая каза:

— Съгласен... Позволи ми само още една дума. Ти би ли търгувал със Съветския съюз?

— Да, ако имам изгода.

— Тогава ще получиш проспект за основните износни стоки и цените им, които са по-ниски от тия на международния пазар. По памет мога да ти кажа някои — петрол, машинни масла, желязо, стомана, катран...

— Петролът би заинтересувал един друг бизнесмен. Мога да посреднича.

— Отлично. В най-скоро време при теб ще дойде наш представител.

— Както ти?

— Официален. Имате вече дипломатически отношения със Съветския съюз — легация в София!

— Приемам. Но странно е, че ти говориш като търговец. Имаш ли съответните пълномощия?

— Разбира се! Или искаш да се документирам? Но сега в България съм по чисто партийна работа.

— Може ли да знам по каква?

— Най-общо по въпроса за Единния антифашистки фронт. Но срещаме трудности и трябваше да изясня новата линия на Интернационала. Това е накратко всичко.

— Няма да ти е лесно. Партийното сектантство е много силно у българските комунисти. Няма да забравя как по време на дадената амнистия от Народния блок някои не искаха да излязат от затворите, защото не щели милост от врага! Такива хора не могат да разберат, че даже в саможертвата се иска разум!...

— Прав си. Аз мога да ти цитирам още по-тежки случаи. Затова съм тук. И още нещо бих те помолил като приятел...

— Щом вече казах „А“, ще кажа и „Б“. Не ме ли шантажираш?

— Казах ти, че само ако желаеш.

— Да чуя.

— Касае се за една сума в долари, които искаме да приемеш в Банката си.

— Колко?

— На първо време петдесет хиляди долара.

— Не е съвсем малко. Това е сума, за която трябва да дам обяснение на властите. По закон съм длъжен да декларирам наличната валута и злато в Банката. И с каква цел?

— Пари за „Червената помощ“. Вярвам да си чул за нея. Тя подпомага жертвите на фашизма, емигрантите, затворниците и семействата им в България. Може по твое желание да внесем сумата на Запад, където кажеш, а ти да осигуриш съответните български левове тук, по официалния курс на долара, разбира се, заедно с премията.

— И в Банката ще се мъкнат по цял ден жертвите на терора под носа на полицията, за да теглят пари?!

— Ще имаш работа с двама или трима солидни търговци — наши привърженици. Сумите ще теглят те и ще се разпореждат те. Разбира се, ще вземеш и своя процент от банковата операция.

— Процент няма да взема!

— Така и очаквах. Не всичко е помръкнало в теб. Понякога си спомням как отначало вървахме заедно... После пътищата ни се разделиха. Дали накрая няма пак да се съединят?...

— И с пушка в ръка да застана на барикадите?

— Говоря в духовен смисъл. А пътищата на съдбата са неведоми... Аз лично се примирих с нещастията и се чувствам свободен.

— Странно. Говориш не като материалист, а като идеалист.

— Говоря както мога! И последно, Скарлатов... ако те поканят в съветската легация, би ли отишъл?

— Като какъв?

— Като представител на демократичния капитализъм, както ти се изразяваш.

— Не се ползвам с добро име пред властта. Ще им навредя.

— Именно затова! Тук мнението на съветските дипломати за теб е много добро.

— Ще мисля.

— Ще получиш покана за прием по случай годишнината от Октомврийската революция. За теб ще бъде поучително да се срещнеш с руснаците. Все пак в преврата на 19 май 1934 година имаше и нещо положително — установиха дипломатически връзки със СССР.

— Но нали вие го нарекохте фашистки преврат?

— Аз лично не. Това явление е по-сложно както по същество, така и от психологическа гледна точка.

— Имаше и комични моменти в събитията. Мушанов ми разказваше за деня на самия преврат, все още като ударен от гръм. Събужда се и домът му блокиран от войници. Вдига телефона и търси Военното министерство. Частните разговори са забранени! — му отговарят. Но тук е министър-председателят, искам да говоря с вашия министър! Вече не сте министър-председател — му казват и телефонът прекъснал. Едва не припаднал. Наивни демократи!...

Брезов се засмя.

— Във всеки случай аз не споделям мнението на нашите среди и тепърва ще трябва да изясняваме този пореден шок на политическата сцена тук.

— Така или иначе, Марате, той завинаги закрепил властта на цар Борис. Вече няма парламент, няма партии, няма политически дейци. Владетелят назначава и уволнява министрите като чиновници. Взе и армията в свои ръце. Сега му остава само да стане Патриарх и поеме Светия Синод, за да заприлича на руските императори самодържци.

— Смяташ ли, че той ще се опита да стане българският Хитлер?

— Не зная точно какво иска да стане, но бабичките му целуват ръце и плачат от умиление, децата го посрещат с портрета му върху знаменцата, които размахват. По катедралите и църквите се носят молитви за здравето му. След националния химн се изпълнява задължително „Боже, Царя ни пази“. В негово име се издават присъдите в съдилищата. На военните паради екзалтираните роти трошат с подкованите си ботуши паважа. Той е и най-големият ловджия, автомобилист, локомотивен машинист, учен-ентомолог, яхтсмен и генерал-военачалник, баща на футболистите, колоездачите, градинарите, пчеларите... Какво още трябва?... Фердинанд беше половък, а Борис се е приспособил към българската психика.

— Не мога все пак да си обясня някои малки остатъци от демокрация у вас. Хитлер в Германия ги потъпква всички — възрази Брезов.

— Не вярвам да стигне дотам... А може би чака подходящ момент? Не знам... Но скоро правех наум една малка аналогия между двамата. И Хитлер е с незавършено средно образование. А Борис има само гимназиална диплома. И той няма никаква положителна концепция за бъдещето на собственото си Отечество, освен Велика България и реванш! При Хитлер Германия е над всичко и над целия свят! И за двамата идеал и цел е едноличната власт. По коварство и демагогия също си приличат. Нашият има ореола на кротък и демократичен, но всички кървави правителствени салтоморталета, потушавания на въстания, публични бесилки и невероятни по жестокост репресии в страната се извършиха по негово време. Има и един заклан министър-председател в архива си. Баща му закла Стефан Стамболов, а той — Александър Стамболийски. Да не наруши семейната традиция. Фюрерът обаче действа сам, а Борис гледа да натресе неприятните функции на други и да остане в сянка.

— Все пак, в интерес на истината, аналогията не е рентген и не може да служи за точен ориентир. Често пъти в политиката разликите са по-решаващи.

— Прав си. Има, разбира се, и разлики. Да вземем най-малките, например. Борис не говори добре български, както и Хитлер немски. Но за разлика от него знае много чужди езици. Борис е възпитан, учтив, не фанатичен, любопитен, отворен е към различни веяния, към различни мнения. Не действа по презумпция от нормативите на някаква екзалтирана идеология за превъзходство и надмощие. Но бъдещето ще покаже, когато рано или късно се наложи да каже „да“ или „не“.

— И за негов ужас фаталният избор приближава, а разликите, които ми изтъкна, не намаляват в моите очи монархията като голямо зло за България.

Брезов мълча дълго. Тежки спомени нахлуха в него — и за младостта, и за семейството, и за другарите му, които вече ги нямаше. Скарлатов разбра и каза:

— Не позволявай на спомените да те смачкват! Знаем по себе си колко е мъчително.

— Без да искам... Понякога внезапно се събуждам с такава мъка в душата, защото насън съм бил с хората, които обичам... С Ружа... Виждам жива и малката Любка, а Матов и Ирина се смеят за нещо... Ти си наблизил и спориш с тях. Странното е, че едновременно са тук и Симон Щерн, и Яна. Яна те успокоява. А някъде в края на стаята седят моите родители, кротки учители, вярващи социалисти, и ме гледат с любов и умиление... И ми трябва часове да забравя...

Скарлатов не предполагаше, че и приятелят му Брезов има същите видения като него. Колкото повече старееше, толкова по-често тези сънища го измъчваха. Не бяха кошмари, но чувството, с което се събуждаше, го изпълваше с такава дълбока тъга, с която само смъртта можеше да се сравни. И той виждаше живи хората, които бе обичал и толкова се радваше в тяхно присъствие. Бе напълно уверен, че те са живи. Че са някъде далеч и че той един ден ще отиде при тях и ще бъде щастлив. Тези сънища и мисли изглеждаха така чужди на материалистичното му по своята същност съзнание. Но те съществуваха. И едва сега Скарлатов разбра, че Марат е единственият му приятел на този свят, така както единственото му дете е Яна. И двамата имаха в момента едно и също чувство. И двамата бяха развълнувани. Но те и този път не казваха това, което усещат един към друг. Дори и сега, вече като възрастни хора, минали през толкова житейски перипетии и изпитания, не можеха да прескочат границата. От гордост ли, от стеснителност, или глупаво възпитание?...

Към два часа след полунощ Спас въведе в хола един млад човек с голф и туристически обувки...

— Ето го... Другият остана вън пред вратата...

Скарлатов се развълнува. Дойде часът на раздялата.

— Имаш ли нужда от нещо? — попита той Брезов.

— Не. Всичко е наред. Трябва да тръгваме, скоро ще разсъмне!...

Изпрати го чак навън пред желязната порта. Двамата придружители и Брезов се скриха в тъмнината. Борис се върна във вилата. Туше Динев го чакаше в хола.

— Защо не легнеш?

— Искан всичко да свърши — каза Динев. — Мисля, че опасност вече няма. Комунистите са добри организатори, а за Брезов особено ще внимават.

— Аз няма да спя.

— Аз също.

— Тогава знаеш ли как да направиш кафе, без да събудиш Неда?

— Знам.

Динев излезе. Скоро се върна с голяма порцеланова кана и чаши. Скарлатов наля в кафето доста голяма доза коняк.

— Динев, ти винаги си ме учудвал и ако не те познавах, бих помислил, че поведението ти е нелогично. Защо помогна на Брезов?

— Аз работя за Търговската банка и фамилията Скарлатови.

— Но ти си бивш полицай.

— Бивш!

— Смяташ ли, че подаването на оставката ти навремето ще заличи следите ти?

— Не смятам. В очите на хората аз ще остана полицай с всички последствия, произтичащи от това.

— Страх те е от възмездие?

— Не точно страх. Така би било, ако не го очаквах. Някога в католическия колеж изучавахме философия. Платон е казал, че възмездието се ражда в мига на престъплението.

— Ти не си убивал, нали?

— Лично не. Но какво от това? Даже когато съм могъл, съм спирал убийства, мъчения или съм помагал на жертвите, доколкото съм успявал.

— Тогава защо стана полицай?

— Защото над мене трябваше да се извърши съдба. Желанието ми за образование, работата ми в Банката, детската ми любов към Франция и Париж ме накараха да направя тази стъпка. Тук никой не е виновен. Аз сам реших.

— Инспектор Жавер на Виктор Юго е прототип на идеалния полицай в литературата. Щеше да бъде завършен образ, ако Юго не го бе накарал да изпитва душевни терзания.

— Юго е прав! Познавам мнозина блестящи полицаи, с изявени способности. Те завършиха като най-долнопробни палачи или се пропиха. Двама се самоубиха. Много от тях се превърнаха в животни.

— Тогава къде намираш грешката в себе си?

— Религиозното ми образование. Детството ми на чистата вяра в Бога. А после борбата между моя ум и религията... Или трябваше да стана монах, или полицай. За нещастие съдбата ме тласна към второто.

— А сега какво е отношението ти към Бога?

— Отношение на страх. В детските ми години и Бог бе различен. Изглеждаше милостив, всеопрощаващ. Христос-Бог на сираците и угнетените... Докато благодарение на ума си стигнах до отмъстителния еврейски Бог Йехова.

— Обичал ли си някога в живота си?

— Майка ми и баща ми, които не помня, но си ги представях... Негово Превъзходителство банкера Скарлатов. Той беше за разлика от другите реален, жив човек. Аз разговарях с него всеки ден, гледах го какво ще каже право в устата и помнех всяка негова дума. Той създаде в мене култа към разума. И така или иначе, станах нещастен.

— Значи ти е влияел като Сатана-Изкусител?

— О, не е точно така! Просто неговият ум бе толкова силен, че моята психика не можеше да издържи великото му превъзходство. Понякога имах чувството, че съм опитно морско свинче, с което той експериментира и наблюдава какво ще излезе.

— Нямам впечатлението, че беше толкова безчувствен.

— Не, разбира се. Той ме обичаше, но някак си по своему, и както самия него не можеше да разгадаеш, така и обичта му остана неразбрана.

— И един последен въпрос. Динев... Защо взе петстотин долара от Брезов?

— Защото той няма да забрави, че съм му услужил. За да не се чувства задължен. За да мине като проста сделка. Но името, което му казах, не може да се изчисли с пари. Върху тази плоскост поставена, работата ще остави в съзнанието му следи, че съм помогнал. А това е някакъв капитал за непредвиден случай. Той ще го анализира и ще разбере, че петстотинте долара, които съм му искал, не са ми трябвали.

— Само това ли е причината?

— Останалото е моя лична работа. Аз отдавна чаках момента, за да унищожа този мръсник. Имам свои сметки с него, които нямат нищо общо с комунистите.

— Говориш, сякаш предателят е вече ликвидиран.

— За мене, да!

Идването на Брезов остави дълбоки следи в залинялото от годините политическо съзнание на Скарлатов. Той започна да се взира в света около себе си не само от финансова гледна точка. Внимателно

взе да следи събитията. Купи един мощен апарат „Блаупункт“ и до късна нощ слушаше на разни езици предаванията от цял свят. Така пред очите му се откри истинската картина. За Скарлатов наново, след толкова години, политическата осведоменост стана необходимост.

Няколко дни след заминаването на Брезов пристигна Динев с новината, че предателят е бил разстрелян посред бял ден като куче пред много хора на улицата. Беше невероятно убийство. Всички го коментираха. Никой не можеше да предположи, че този човек е предател. Имаше ореол на правдоборец. А разкритията, които направиха някои леви вестници за сътрудничеството му с полицията, повлияваха потресаващо. Жертвите му бяха стотици.

Месец по-късно при Скарлатов дойде съветски търговски представител. Уреди му делова среща с индустриалци и търговци в своята Банка. Явиха се малцина, но сключиха сделки. Офертите, които представи съветският експерт, бяха отлични. Отделно насочи Карасулиев към петрола. Той с присъщия си замах разшири сделката и почна доставката на руски нефт. Отначало като газ за горене на лампи, а после и за автомобили. Години по-късно, когато започна Втората световна война и се прекъснаха всички връзки с Персийския залив, единствените запаси петрол на България бяха от една голяма доставка на Карасулиев от СССР. Той дори купи малък танкер, който сновеше по Черно море между руския и българския бряг.

За празника на Октомврийската революция Скарлатов получи покана за прием в съветската легация. Беше пищен като в императорско време, а посрещането — аристократично. Учуди се, че не само той, но и много от най-уважаваните политици, общественици и интелектуалци на България присъстваха на приема. С особено внимание към Скарлатов се отнесе търговският представител. Прие го като личен гост и го задържа в своето обкръжение. Имаха доста дълъг разговор по общите въпроси на взаимния икономически обмен. Така Скарлатов окончателно определи своята позиция. И тоя път не го направи само от инат, но и от убеждението за неограничената свободна търговия. А това не се гледаше с добро око както от властите, така и от монархията.

[1] Та нали реформите могат да се извършват не само чрез бедност, инквизиция, заточение и камшик (рус.) — Б.р. ↑

[2] Некрофилия (гр.) — извратена любов към смъртта. ↑

ГЛАВА ТРИНАДЕСЕТА

Август отминаваше, а горещините даже се засилиха. Скарлатов и тази година не замина на село. Беше го обхванала някаква затъпяваща хандра^[1]. Отиваше сутрин в Банката и седеше в кабинета, без нищо да прави. После обядваше в „Юнион-клуб“, почиваше си малко в апартамента над Банката и пак влизаше в кабинета. След работа се прибираще във вилата, седеше с часове на прохладната тераса и сякаш волята да промени тоя ред го бе напуснала. Анастасия замина с дъщеря си и зет си. Йосиф стана почти единственият му посетител. Този експанзивен човек, роден за действие, линееше. И той нямаше почти никаква работа в Банката. Но разговорите с него му бяха додеяли. Въртеше-сучеше, винаги опираше до една и съща тема — да се обединят. Получи известие от Яна, че се е записала студентка в Оксфорд. Всичко минало неимоверно гладко. По-късно пристигнаха и две дълги писма. Имаше някакъв талант към описанията. В първото беше успяла да му предаде атмосферата на този прочут старинен град. Другото бе по-разнообразно... Имало една книжарница за много ценни древни книги, където можело цял ден да стоиш и четеш каквото щеш, само че прав, и стърчала с часове като кол. А за библиотеките пишеше с възторг. В тях можело да научиш за България повече отколкото в самата България. Да ѝ е кабил^[2] да спи в читалните — му пишеше тя. Излизала замаяна и щастлива... Завързала нови познанства — с една прекрасна индуска Бюлбюл, която разкошно пеела песни на староперсийски език. С един великолепен руснак — Юри, от емигрантите, — който знаел наизуст поемите на Пушкин, Лермонтов и Гумилъов, разстрелян в революцията. Търсел я, за да разговаря с нея на руски. А Джими от Чикаго бил самата прелест — много весел и имал страхотна памет! Спомнял си всичко от тригодишна възраст насам, дори собственото си раждане! (Ха-ха-ха, нали, папа?) Но за България нищо не знаел и като го помолила да пусне първото ѝ писмо, попитал за какъв континент да купи марка. Представяш ли си, папа? Просветила го малко и сега залегнал да чете история на България. За рождения ѝ ден се събрали четиримата и прекарвали чудесно. Всички ѝ

донесли подарък — кутии сладолед! Голям смях беше, папа... Разтворила наслуки Библията и забола пръст в страницата, за да види каква мъдрост ще улучи за рождения си ден, както правела мис Стенли. Този път също ѝ се паднало много хубаво изречение: „Обрезването е нищо и необрезването е нищо. Важно е да спазваш Божиите заповеди.“ Получила поздравления и от Карасулиев. Била измислила сюжет за трик-филм а ла Дисней — война, животните изскачат от Зоологическата градина. Из разрушения град още се стрелят помежду си хора. Животните ги обезоръжават. В Зоологическата градина отвеждат да живеят хората, а животните остават в града и се устройват братски. Какво ще кажеш, папа?... Сънувала много хубави сънища. Сънувала, че върви по една хълмиста, меднозлатиста земя — без растителност, но излъчваща мека топлина. Стигнала до една дълбока цепнатина, изпълнена с кристална вода. Чула шум от много хора и ги видяла да вървят на отсрещния бряг. Искали да прескочат цепнатината, но не могли. Между тях бил и той. Тя го извикала и му протегнала ръка да скочи, но разстоянието било голямо. Направила още едно усилие и внезапно се появила светлина между ръцете ѝ като мълния. Изведнъж той се намерил до нея, на другия бряг. Чудесно, нали, папа?... Ходила на гости у мис Стенли и прекарала два дни при нея...

Няколко вечери подред Скарлатов препрочиташе писмата ѝ, за да заспи с радостно чувство. Но и този път не ѝ отговори, понеже не обичаше да пише писма. Тя знаеше това още в Швейцария и не му се сърдеше. Скоро щеше да секне желанието ѝ за просторни излияния и щеше да се задоволи само с весели картички.

И тази августовска сутрин след Голяма Богородица Борис седеше в кабинета и вяло четеше борсовите бюлетени. Сезонът на курортите не бе свършил и борсите се намираха в застой. На бюрото чакаха новите броеве на три списания — „Вю“, „Илюстрацион“ и „Нейчър“. Но не посягаше още на тях, тъй като денят бе прекалено дълъг. Българската преса прегледа рано-рано във вилата. Влезе Спас. С годините той не се променяше, ако не се смята, че стана още по-пълнен. Иначе беше акуратен, но Скарлатов винаги се питаше дали в моменти, когато не се разправяше с колата — а те бяха по-голямата част от денонощието — мисли нещо.

— Какво има? — попита го той.

- Чака Ви посетител.
- По каква работа?
- Ами не можах да разбера.
- Да отиде при главния счетоводител.
- Искате лично с Вас да говори.
- Какъв е на вид?
- Млад човек, недобре облечен.
- Тогава го пусни.

В кабинета му влезе наистина млад мъж, със загоряло, открито, бръснато лице и прави, кестеняви остри коси. В ръка държеше малко старо куфарче с олющена мукава. Изглежда се бе мъчил да пригладни косите си назад, но те непокорно стърчаха на издължената му глава. Имаше зеленикави придръпнати очи. Лицето му беше скулесто, но толкова слабо, че се очертаваха костите на черепа. Носеше окъсъл панталон и обувки с връзки, напукани, но лъснати до блясък. Приличаше му на щъркел. Нямаше вратовръзка. Яката на снежнобялата му риза стоеше върху самото разкопчана. Ръкавите му бяха малко къси, което засилваше впечатлението за извънредно дълги ръце с груби длани и пръсти, с дълбоко изрязани нокти. Изглежда, че работи с грес — помисли Скарлатов, тъй като въпреки упоритото чистене черните следи по гънките на кожата личаха. Дрехите му — явно не по мярка — бяха извънредно чисти. Един младеж, който работи до изнемогване, чистоплътен, подреден, с весел бодър поглед. Като цяло първото впечатление бе добро, даже много добро... Смущаваше го младостта му. Той явно се вълнуваше. Не знаеше какво да прави с ръцете и ту стискаше пръстите, ту ги отпускате надолу. Трепкеше с миглите и на два пъти преглътна.

— Седни.

Младежът седна в края на фотьойла притеснен и остави куфарчето на килима до себе си.

- Как се казваш, момче?
 - Кирил, Киро.
 - Кирил чий?
 - Киро Разбойников.
- Скарлатов се усмихна.
- Името лошо. Да видим човека, откъде си?
 - От Габрово.

— Това е добре. Работиш ли?

— Работя.

— Какво?

— Имам малка тъкачна работилница.

— Какво си завършил?

— Прогимназия.

— Нямах техническо образование?

— Текстилен техник съм. Работя от дванадесетгодишна възраст в текстила. Чорбаджиите ме много уважаваха и от работник станах техник. Отдава ми се техниката, макар че не съм учил. Разбирам от машините повече от други техници с дипломи.

— И после?

— Отворих собствена малка работилничка. Отначало с двама работници. Сега сме...

— Седи и помълчи за малко, докато направя справка.

Скарлатов искаше да се обади на Динев, но се сети за малката картотека, настанена в специален шкаф в ъгъла на кабинета за всекидневните нужди на банкера Скарлатов, където можеше бързо да се справи от двата каталога: единият за предприятията, другият за собствениците индустриалци. В тая картотека се намираха всички фабриканти, дори притежатели на работилници с повече техника, а също и лица — перспективни за индустрията. Той се поколеба дали да се разрови. Не очакваше името на габровеца Кирил Разбойников да е там. Все пак отвори шкафа и почна да търси...

— Буква „Р“. Разбойников, казваш...

— Киро, Кирил...

За свое учудване той намери картон с това име. Взе го и седна зад бюрото. Прегледа бързо данните.

— Малка работилница, а какво горделиво име — фабрика „Български Лев“.

— Точно така.

— Нищожен капитал, но положително салдо.

— Заеми нямам.

— Шест работници — продължи Скарлатов.

— С мене седем. И аз работя най-много.

Скарлатов погледна дългите му, почернели от греста ръце с напукани длани.

— Не се и съмнявам. Машините — музейни експонати, купени от Хоринек.

— Той ги беше хвърлил под един навес. Стари, бракувани. Не ставаха за нищо! Купих ги за цената на старо желязо. Работех нощем след като се върна от фабриката. Но не само че ги пуснах в действие, а ги направих като нови. Сега работят безотказно.

— Производство — жакардови килими с материали, тоест парцали на клиента. В Габрово няма ли парцали?

— Колкото искаш!

— Тогава защо клиентът трябва да изпраща от другия край на България парцали? Или са много ценни?

Младият мъж се развълнува. Той се надигна от фотьойла и пак седна.

— Вижте, господин Скарлатов. Парцали мога да намеря даже без пари. Много от фабрикантите са затлачени от тях и няма къде да ги диянат. Биха били благодарни, ако ги освободя от боклука им.

— Тогава не разбирам...

— Ако произвеждах с мои парцали готови жакардови килими, разбира се, щяха да бъдат много по-евтини, а моята печалба много по-висока. Но има едно голямо препятствие. Трябва да им търся пазар. Килимите да минат през ръцете на много търговци и от печалбата нищо няма да остане. А когато хората изпращат собствени парцали, те мислят, че така килимът им излиза много по-евтин. И най-важното — аз избягвам посредник между мен и мющерията, клиента искам да кажа. Печалбата, макар и скромна, е чиста и отива в моя джоб. Имам от цяла България поръчки. Хората са доволни. Клиентелата се увеличава.

— Изглежда не си никак лош психолог... Но така ти имаш голяма кореспонденция. Кой ти я води, а също и книгите?

— Аз сам. Измъчих се, но научих правописа. Имам пишеща машина. Направих я от стари чаркове, но върви. След като работниците си отидат, сядам на масата и уреждам документацията, понякога до зори... Пиша писма по цяла България, лепя марки и на сутринта ги пускам. Досега клиент не съм излъгал. Ползвам се с добро име.

Скарлатов отново го изглежда и помисли, че въпреки природното си здраве, този млад, амбициозен и неглупав мъж скоро ще капне.

— Имаш ли спестени пари?

— Двеста хиляди лева.

— В коя банка са?

— Те са в мен. Не съм ги вложил никъде.

Разбойников посочи куфарчето си.

— От колко години е предприятието ти?

— От две.

— Двеста хиляди лева за две години не е лоша печалба. Семейство имаш ли?

— Не, господин Скарлатов. Аз искам да успея, а семейството ще ми пречи.

Скарлатов пак го погледна. Беше прекалено слаб. Дожаля му. Не, няма да издържи.

— Храниш ли се добре?

— Аз съм здрав и силен. Никога в живота си не съм боледувал. Обичам работата си. Обичам си работилницата. Работя като бесен. Ако искате ми вярвайте. Работниците ми се смеят. Та аз и живея в самата тъкачница.

— А сега да чуем за какво си дошъл при мен.

— Искам да внеса парите във Вашата банка.

— Защо в моята? Лихвеният процент е еднакъв навсякъде. Трябваше ли да се дигнеш от Габрово чак в София?

— Имам доверие във Вашата банка.

Скарлатов с любопитство следеше поведението на Разбойников. Още в първия момент му стана съвсем ясна целта на посещението.

— Разбойников. След като идваш в моята Банка и при мен лично, защо се опитваш да извърташ? С лъжа нищо няма да постигнеш. Дошъл си за кредит. Голям кредит, надхвърлящ далеч твоите жалки двеста хиляди лева. Защо ги носиш?

— За да повярвате в мен, господин Скарлатов. За да знаете, че мога да печеля. Така ще бъдете по-благосклонен към мене. Човек, който е спечелил и спестил двеста хиляди лева за две години, не е като тези, които направо искат кредит. Или за Вас това няма значение?

— Напротив! Има. Но ако още веднъж се опиташ да мамиш, да не казваш истината, ще те изгоня от кабинета.

— Простете, господин Скарлатов. Още съм аджамия.

— А защо не поиска кредит от Габровската банка, тя е силна.

— Силна е, но няма спукан свободен лев за кредити. А и желаещите са толкова много, че трябва да чакам години!...

Тези думи бяха сякаш потвърждение на примера, който Скарлатов често даваше, сравнявайки Габровската със Севлиевската банка. Двата града са на петдесет километра разстояние, а разликата в деловата активност от тук до небето! Касите на Севлиевската банка пращат от пари, тъй като тамошните търговци-фабриканти не разширяват предприятията, не строят нови фабрики, а само влагат капиталите си, за да получат нищожна лихва. Габровската, напротив, няма нито пукнат лев в касата. Раздала е кредити и е планирала такива за години напред. И въпреки това тя е далеч по-мощна от Севлиевската. Защото парите са в оборот. Индустриалците взимат кредити, но и влагат. Изплащат вноските с голяма лихва и банката натрупва капитали. Пуска ги отново в обращение. И така продължава това безспирно перпетуум мобиле с резултат — печалба!...

— А защо избрахте моята Банка? Аз вече не отпускам заеми на нови клиенти, на нови фабрики или отделни личности. Работим с ограничен брой стари клиенти и в повечето случаи кредитираме собствени фабрики, дружества и предприятия.

— Мислех си, че ще ме разберете и помогнете. Преди две години чух речта Ви пред индустриалците и търговците в Габрово. Бях правостоящ в края на залата. Аз помня всяка Ваша дума от тая реч!... Трябва да се издирват млади, способни хора, разбиращи от работата си. Да се кредитират. Да закупуват най-новата техника. Да се контролират от Банката, а после, когато дойде печалбата, да я влагат в търговските банки, а не в спестовните. Само така, казахте Вие, националният доход расте. А после още нещо важно — кредитирането е така или иначе риск. Но без риска на търговско-индустриалните банки не може да се прави промишленост. И последните Ви думи: „Аз, в качеството си на банкер, финансиращ индустрията, никога не съм се боял от риск.“

Скарлатов се развесели.

— С мои камъни по моя глава!

— Не беше ли така, господин Скарлатов?

— Добре помниш това, което ти е изгодно. А защо веднага след речта не ми поиска кредит?

— Тогава бях нищо. Аз трябваше да докажа, че съм способен млад човек.

— Не ти липсва самочувствие.

Скарлатов се взря в картоната на Разбойников. Отново внимателно го проучваше. Без да вдигне глава, каза:

— Търговията с жакардови килими няма голямо бъдеще. Има и други конкуриращи предприятия. В скоро време пазарът ще се насити, освен ако правителството поръча да се покрият улиците на София с жакардови килими. И пак печалбата ще е нищожна. Когато говорих в Габрово, имах предвид не само индустриалеца, а и печалбата, която той ще вложи в Банката ми.

— Повярвайте, печалбата ще е огромна. Ще донесе милиони, които аз ще вложа при Вас.

— С целия ли си?

— Изслушайте ме, господин Скарлатов. Моля Ви...

Младият човек почти проплака. Той стана от стола. Стискаше грубите мазолести ръце, за да не треперят.

— Успокой се.

— Аз съм с целия си, господин Скарлатов. Не се касае за жакардови килими.

— А за какво, за диамантена мина?

— За ватено бельо, господин Скарлатов.

— Ватено бельо?

— Вие сте богат човек. И едва ли знаете какво точно е ватено бельо. Но народът го носи и предпочита пред всякакво друго. Войниците в армията също го носят. Или сте против?

— Пазил ме Господ, народът да ходи без бельо! Смятам, че за културата на една нация можеш да съдиш и по бельото.

— То е топло, здраво и евтино. Господин Скарлатов, аз се върнах от Германия преди две седмици.

— Я виж! И какво прави там? Откъде намери средства при твоята стиснатост?

— За да науча нещо ново, нищо не жала! Стоях там цели четири месеца. Тръгнах с билет за влака, парче хляб и сирене. Но обиколих всичко.

— Като екскурзиант?

— Не ме вземайте на майтап, господин Скарлатов. Всъщност нищо не видях от Германия, с изключение на едно — текстилните фабрики. Самият аз поработих във фабрика за ватено бельо два месеца. Бяха доволни от мен. Там аз научих и купих всичко, което ми трябваше. Велика техническа нация са германците! От нищо нещо правят!

— Доколкото знам, ватеното бельо се получава от обработката на парцали, но чисти и качествени. А тези на фабрикантите са негодни и силно замърсени.

— Там е номерът, господин Скарлатов. Фабрикантите на текстил са затрупали всичко около предприятията с парцали и не могат да се освободят от тях. Плащат пари, за да ги изхвърлят. А в Германия именно тези парцали се обработват химически и чак след това ги използват.

— Интересно... Продължавай...

— Това е всичко, господин Скарлатов. Ако ми дадете кредит, ще внеса машини и химикали. Откраднах от германците всички производствени тайни.

С всяка изминала минута този млад мъж израстваше в очите му като бъдещ амбициозен фабрикант. Аскетизмът и фанатичната му вяра в успеха го караха да го уважава. Не му трябваше много да размишлява, за да разбере, че предложението е повече от блестящо, а човекът за изпълнение на замисъла — най-подходящият. И ето в банкера Скарлатов отново трепна тази отдавна неизползвана струна на хазарта. Той, без да иска, застана пред рулетката и си задаваше въпроса — да заложи или да се откаже?... Не че тази сделка представляваше нещо важно за него. Щеше да спечели левове, а те с всеки изминал ден се обезценяват. Играеха роля само в тяснонационалния пазар и никаква извън него. За банкера Скарлатов това не бе печалба, а игра на печалба. И въпреки тези разсъждения в него се надигна мистичното чувство, че откажеш ли се от печалбата, та каквато и да е тя, ще ти тръгне на лошо. И с този древен банкерски инстинкт той не може да се пребори. Светкавично мозъкът му изчисляваше изгодите и на последно място пред очите му израсна нова, голяма, модерна фабрика, която щеше да бъде българска — част от националната индустрия! И макар че се колебаеше, той бе решил вече в себе си.

— Какъв кредит ти е нужен?

— Три милиона лева за малко предприятие.

— Много е при гаранциите, които можеш да дадеш. Има ли кой друг да гарантира за теб?

— Не, господин Скарлатов. Хората, които познавам, също търсят кредит като бесни.

— Три милиона? — пак повтори Скарлатов.

— Но по-добре е да ми дадете пет милиона, нали така, господин Скарлатов?

— Бих искал да проуча лично въпроса.

Разбойников извади от куфарчето една папка.

— Ето, господин Скарлатов, цялата ми документация. Тук са направени и съответните изчисления. Може да закупим машини и на старо, но не искам.

Той му подаде папката. Борис я сложи пред себе си.

— Казах, ще проуча въпроса. Нужно ми е време.

— Колко, господин Скарлатов?

— Я се дръж прилично! Да не си ми сайбия на времето!

— Простете, господин Скарлатов.

— А сега тръгвай.

— Мога да изчакам няколко дни в София.

— Един съвет — никога не притеснявай човек, от когото искаш пари! Нетърпеливи са измамниците.

— Аз не съм измамник.

— Казах ти вече!

Мъжът стана с куфарчето в ръка.

— Не ме пращайте за зелен хайвер, господин Скарлатов.

— Иди внеси сумата, която носиш, при касиера! Аз ще намеря начин да ти обадя, когато реша.

— Ще чакам, господин Скарлатов, с надежда...

Скарлатов не му отговори. След кратко колебание мъжът тихо затвори вратата след себе си.

Борис продължи да мисли за разговора с младия притежател на работилница за жакардови килими. Момчето беше явно неопитно в големите търговски сделки, даже наивно, въпреки че добре ръководеше своя малък бизнес. Но като излезеше на големия тепих, хитреците и чакалите скоро щяха да го смажат. Без подкрепата на Банката той нищо нямаше да направи. А замисълът му бе повече от

интересен. Но на стари години той, Скарлатов, солидният банкер, да се намеси в такава доста несериозна сделка?!... Беше сигурен, че останалите лъвови точно така щяха да я приемат и да му се надсмеят. Но да видим какво е направил малкият вълк... Той разтвори папката на Разбойников и се зачете. Без да иска, се увлече. Свали сакото си и вече работеше като в млади години по риза. На отделен бележник си записваше съображения и цифри. Не отиде и на обяд. Свърши малко преди приключване на работата в Банката. Главата му се маеше. И започна тази така присъща на Скарлатов дейност, когато мозъкът му денонощно пресмяташе. Този банкерски мозък, който анализираше, претегляше от всяка страна, който виждаше опасностите, но и печалбата. И тази мъчителна работа за Скарлатов беше самият живот. Той чувстваше вече, че живее.

Още на другия ден сутринта извика Туше Динев и му възложи внимателно да проучи Разбойников. Така Туше Динев замина за Габрово. Борис, доколкото имаше някои пособия, се запозна с основни неща в текстилната индустрия. Още навремето, когато работеше върху труда на своя живот за историята на банковото дело, той бе обърнал внимание и на този отрасъл. Знаеше за него твърде много. Та не беше ли това началото на капитализма? Лионската коприна, английското вълнено сукно? И Маркс и Енгелс си служеха с примери именно от текстилните фабрики. Ако внимателно анализираше Наполеоновите войни и икономическата блокада, която Бонапарт наложи над Европа, текстилът играеше много важна роля. Англия се задъхваше от натрупаните платове, а Европа мечтаеше за английското сукно. Стигна се даже до парадокса френската армия да бъде обличана с контрабандно доставено английско сукно. От друга страна, текстилната индустрия бе много напреднала. В нея може би най-явно личаха техническият прогрес и постиженията на световната техническа мисъл. И ето сега ненужните, замърсени парцали благодарение на високоразвитата техника се превръщаха от боклук в стока. Ударът според Скарлатов бе неочевиден. Дори беглите изчисления на вероятния вътрешен пазар при пускане на евтино ватено бельо подсказваха удивителни печалби. По принцип памучното бельо бе скъпо. В България не се произвеждаше памук. Внасяше се третокачествен от Египет, Индия и Америка. Кое то бе още по-лошо, не се внасяше пряко от български импортни фирми, а по клиринговата

спогодба, от германците. Това значеше още едно перо за тях, при което вносът се оскъпяваше. Ватено бельо от стари памучни парцали, и то негодни, които не ставаха за нищо, беше печалба почти без инвестиция.

Динев му доведе един инженер от фирмата Хоринек, австриец по народност. Влязъл в конфликт с нея, поради което го уволнили. Скарлатов проведе с него продължителен разговор. Станаха му ясни много неща от текстилната индустрия. Специално се спря на памучната вата и необходимите машини. Водеше си подробни бележки. Австриецът, от своя страна, го снабди с няколко помагала по текстил, отразяващи най-модерните тенденции на производството в света. Наложил се две вечери упорито да чете. И тук орловият му поглед се спря на нещо, което му направи силно впечатление, а именно щрайхгарната прежда. Тя можеше да се произвежда и от стари вълнени парцали по специална технология. Машините бяха скъпи, но вълната също, особено тая за производство на платове. В повечето случаи се внасяше. Местните породи овце не даваха доброкачествената вълна, от която може да се произвежда конкурентоспособен текстил. Това беше вторият пункт, на който се спря Скарлатов. И ето как идеята да се използват стари вълнени парцали и грубата вълна на местните породи овце започна да расте и на дълбочина, и на ширина. Скарлатов даде простор на мисълта си. Защото замисълът на Разбойников, макар и нов, макар и оригинален, страдеше от един съществен дефект — общ за всички български индустриалци, а именно — игра на дребно.

Има втори разговор с австрийския инженер. Беше откровен към него, тъй като инженерът напускаше България огорчен и озлобен към фирмата Хоринек. Самият той даде великолепни идеи. Скарлатов знаеше вече, че от щрайхгарна вълнена прежда може да се плетат чорапи, да се изкарат и по-груби платове за шинели и предимно одеяла. Последните щяха да имат неизчерпаем пазар в България и трябваше да минат дълги години, докато го наситят. Но на въпроса му към инженера — ще могат ли да произвеждат по-фини вълнени платове — той не бе в състояние да му отговори. Каза му, че всичко зависи от качеството на щрайхгарната прежда и че в тази насока за повишаване на качеството й има още много да се прави. Но това бе повече въпрос на изобретателство в областта на техниката. А в

техническите възможности и изобретателния дух на Разбойников той не се съмняваше.

Скарлатов познаваше мнозина фабриканти, почнали от нищо, които почти сами с голи ръце си бяха направили машините. В тази насока особено се откриваха габровци. Те разполагаха с легион от великолепни техници от световна класа. Но инженерът му съобщи и една неприятна новина. Хоринек, а според него и групата на Бонеке, се готвеха също да започнат производство на щрайхгарна прежда. Всичко зависеше от това кой ще уреди изкупуването на вълнени и памучни парцали, така че да има индустриално приложение. И тогава, след дълъг размисъл, Скарлатов стигна до заключение, че главният снабдител ще бъдат армията и нейните складове. И още нещо — че производството би било осигурено за дълги години, ако успее да вземе в ръцете си монопола по снабдяване на армията с ватено бельо, одеяла, платове и чорапи. Така се оформи в главата му грандиозен замисъл.

Той плати за консултацията на австриеца голям хонорар, с което донякъде намали болката му от уволнението. Освен това се уговориха срещу съответно комисионно той да бъде главният експерт при доставка на машини от Германия — най-добрите и по възможност доставени по най-бързия начин, за да изпреварят конкурентите. Но за това нямаше защо да пришпорва австриеца. Той бе озлобен и мечтаеше да си отмъсти на неблагодарните работодатели. Така замисълът на Скарлатов най-после започна да се оформя и в крайна сметка нямаше нищо общо с малката, околийска идея на Разбойников. Но Борис не беше индустриалец. Той бе само Бог-Създател. Изпълнителят трябваше да бъде друг. И от тоя момент започваше рискът. Беше ли в състояние Разбойников да изпълни такава грандиозна задача? Но по-подходящ нямаше! Значи трябваше да заложи на него. И Скарлатов, със своята решителност, заложи милиони. Така той се намеси в една игра, която никога не бе предполагал, че ще играе.

За целта се срещна първо с полковник Найденов, вече от запаса. Замеси се в преврата на деветнайсти май 1934 година. Измъкна се невредим. Минаваше за антимонархист и се ползваше с известно уважение. Но това, което правеше впечатление, бе, че офицерите, които извършиха преврата, бяха така или иначе свързани с индустрията. Повечето от тях се превърнаха в крупни акционери или притежатели на предприятия и мини. Други се сдобиха със завидно

недвижимо имущество — къщи и апартаменти, от които събираха солиден наем. Някои от тях участваха в дирекционните съвети на частните банки. Българското офицерство въобще се бе втурнало да печели. Иначе, като организатори, бяха незаменими. Армията ги бе направила такива. А след преврата, когато загубиха властта, най-умните от тях се насочиха в индустрията и търговията. Така стана и с полковник Найденов. Като бивш военен той посредничеше в много сделки между индустриалци и армия. Участваше в търгове и аукциони^[3]. Но до баницата, до най-важното — оръжейната индустрия и покупка на оръжие и боеприпаси — не го допускаха. Над баницата се бяха надвесили неоялите се генерали и висши офицери. Ето защо полковник Найденов беше в опозиция.

Разговорът между двамата премина доста сложно. Полковникът искаше да разбере какво готви Скарлатов. Последният му задаваше глупави въпроси дали ще има разпродажба на военно имущество. Борис внимателно водеше разговора. Сякаш повече се интересувахе от конски сбруи и каруци, а също от бронз, старо желязо за претопяване и стомана. С такова впечатление остана Найденов. Но между другото Скарлатов научи това, което искаше. За да освободят складовете, военните щяха да разпродадат в най-близко време старо обмундирование и униформи, останали още от Балканската и Европейската война. Сбогуваха се сърдечно. Борис му даде да разбере, че може би в най-близко време ще го потърси.

Така той заживя с тревогите на Разбойников, без последният да има и понятие за това. Защото сделка от такъв мащаб той не можеше да проведе, дори Търговската банка да го финансираше с двойно повече милиони. Габровецът щеше да покаже своето умение във втория етап на индустриалното финансиране — в устройството на новата фабрика. Там, изглежда, имаше талант. А истински индустриалец-търговец Разбойников щеше да стане чак след години, ако има данни, тъй като търговията е занаят, за който са необходими десетилетия. А и тогава е въпрос дали ставаш добър в занаята. За цялата тази дейност в края на лятото Скарлатов не каза никому, не сподели с никого плановете си. Една седмица по-късно, след като получи благоприятен доклад от Туше Динев, той изпрати телеграма на Разбойников да пристигне в София.

[1] Хандра (от руски ез.) — състояние на униние, ипохондрия, скука. — Б.ел.к. ↑

[2] Произходът на думата идва от тракийската дума за конче — кабиле, кабил — кон, кибелла, кабила — женски кон, кобила. — Б.ел.к. ↑

[3] Аукцион (лат.) — публична разпродажба, търг. ↑

ГЛАВА ЧЕТИРИНАДЕСЕТА

На другата сутрин завари в чакалната Разбойников — обръснат, с чистите си омалели дрехи. От него лъхаше на сапун и грес. Гледаше Скарлатов малко уплашено и се мъчеше да отгатне решението му. Той само кимна с глава и влезе в кабинета си. Дълго време не го повика. Не че имаше работа, а просто така, за да засили напрежението му, да го омалоуми и се появи в кабинета с половината от енергията, която е имал, преди да влезе. Една древна психологическа игра. Когато прецени, че прекалява, извика Спас да пусне Разбойников. Той застана треперещ пред огромното бюро, с изпънати като струна нерви. Не смееше да зададе никакъв въпрос. Скарлатов го погледна право в очите. Разбойников не издържа. Спазми разтърсиха лицето му. Чак тогава Борис каза:

— Приемам предложението да те финансирам.

— Благодаря, господин Скарлатов.

— Но не в този вид, в който си го представяш. На първо време отпускам един милион...

Разбойников преглътна.

— Господин Скарлатов, защо убивате надеждата ми?

— Ако по-нататък ме прекъснеш, макар още веднъж, ще те изгоня. С този милион ще закупиш химикали и памучни парцали.

— А машините?

— Тяхното внасяне е моя работа. Седни най-после!

— Не може ли аз лично да отида в Германия и ги купя?

— Те ще бъдат мои, както и фабриката, докато изплатиш кредита с лихвите. Ти само ще ми дадеш точен списък какво искаш.

— Защо, господин Скарлатов?

— Защото... защото това не е твоя работа! Мога само да ти съобщя, че Хоринек има същата идея, както нас. Готви се да уреди производството на ватено бельо.

— Но нали аз пръв се сетих?

— В нашата работа не е важно кой пръв се е сетил или измислил нещо. Печели този, който пръв осъществи идеята. Важното е да

действаме в пълна тайна и да изненадаме противника. Иначе не бих започнал тази афера!

— От мене какво се иска?

— Да си затваряш устата и никому нито дума!

— Объркан съм, господин Скарлатов. Нищо не разбирам. Оставям се във Ваши ръце като на баща.

— А сега ми обясни възможно ли е производство на щрайхгарна прежда от груба местна вълна и всякакъв вид вълнени парцали, дори примесени с памук.

Разбойников изумен го погледна.

— Това е невъзможно, господин Скарлатов! Затова са необходими милиони!

— Ако ти ги осигуря?

— Не знам, господин Скарлатов. Нямам опит.

— Страх ли те е?

— Най-голямата фабрика за производството на преди е фабрика „България“ от групата на Бонеке. Те имат и машини, и опит. Как бихме ги конкурирали?

— Като внесем по-модерни машини от тях и като им отнемем кокала от устата — с други думи суровината! Но ти не ми отговори за щрайхгарната прежда.

— Въпросът е много по-сложен. Прави се най-общо от вълна, напоследък даже от груба вълна, но не съм мислил достатъчно по въпроса.

— А какво е мнението ти за платовете на военните униформи?

— В миналото за войниците — шаяк, много качествен и здрав, а английски платове за офицерите.

— Подходящи ли са за индустриално ползване?

— По-добри не могат да се намерят.

— Обявен е търг от Военното министерство за продажба на стари униформи. Записах те за този търг.

— Кога е, господин Скарлатов?

— Утре. Днес искам да отидеш в склада на артилерийските казарми и лично да прегледаш мострите. После ще се върнеш и ще ми докладваш положението.

Разбойников скочи, но пак седна.

— Какво има още?

— Господин Скарлатов, машините за памучна вата и за тъкани от щрайхгарна прежда са различни. Последните са много по-скъпи. Аз исках да произвеждам само ватено бельо, защото парцалите ще взема на безценица.

— А пък аз искам и щрайхгарна вълнена прежда, тъй като с нея ще правим одеяла и платове. По такъв начин ще може дори да изнасяме и печалбата ще бъде във валута. Сега разбра ли?

— Но тогава кредитът ще стигне до...

— Милиони! — въздъхна Скарлатов. — Милиони, с които аз ще рискувам.

— Не е ли по-добре да опитаме с малко, скромно предприятие, за да видим как ще върви алъш-веришът?

— Тогава трябваше да отидеш в някоя пикана провинциална банка, да се пазариш две години и накрая пак да купиш бракувано желязо от Хоринек! А аз ти предлагам нещо друго. Фабрика, която за една или две години ще има производствен капацитет от милиони метри плат и одеяла! Е?

— Но тогава кой ще е сайбията?

— Ти, разбира се, с моя помощ!

— Аз... аз... цял живот няма да мога да Ви се изплатя. Не вярвам в чудеса.

— Ти си страхливец, Разбойников! И ме караш да се колебая в мнението, което си съставих за теб.

— Аз само питам, понеже вече нищо не разбирам...

— И не е нужно! Изпълнявай това, което ти кажа! Ясно ли?

— Тъй вярно!

Така волята на Разбойников бе смазана в минути и той разбра, че има един-единствен път — на пълно подчинение. Върна се в кабинета на Скарлатов след три часа. Униформите били много запазени, въобще военните имат определен ред в съхраняване на имуществото. Всички били в нафталин и съответно изпрани, преди да влязат в склада. Били на бали по десет в три групи: шинели, куртки и бричове. На търга отначало щели да ги предлагат на големи партии и само ако не успеели да ги продадат, щели да минат към малки партии.

— Пари имаш ли? — внезапно го попита Скарлатов.

— Нося в себе си пет хиляди.

— Достатъчно. А сега ще отидеш в най-добрия магазин за готово облекло и ще се облечеш в най-елегантните дрехи, а също и риза, вратовръзка и обувки!

— Парите ми трябва за друго.

— Пак ще ме нервираш. Разиграват се милиони, а ти имаш вид на поклизарче, което се влачи след попа и носи менчето с китка босилек. След като придобиеш друг вид, ще се върнеш тук точно в четири часа, за да подпишем договорите!

— Разбрах, господин Скарлатов.

В определеното време в кабинета на Скарлатов седяха най-добрите юристи от адвокатската кантора „Чернаев“. Те работиха целия следобед заедно със Скарлатов. Разбойников бе обвързан от всички страни. И когато се появи точно в четири часа следобед, договорите бяха готови за подпис. Пристигна и нотариусът. Започнаха с прочитането им. Разбойников си позволи да направи малка забележка, че лихвеният процент е висок. Скарлатов не си даде даже труд да му обясни, че в договорите е отразен официалният лихвен процент, който е за пред очите на данъчните власти и контролните органи, следователно двойно по-голям, дори безбожен. Но той нарочно поиска този висок процент по две причини. Първата, разбира се, заради собствената печалба. А втората — за да го обвърже така, че да го накара да работи и разширява предприятието, докато се изплати. Беше млад, способен, здрав и щеше да издържи. По любимото правило на стария banker — кадърният човек не трябва да се жали! Иначе залинява. Така малкият скромнен притежател на работилница за жакардови килими Кирил Разбойников, но с велики наполеоновски амбиции, компетентност и неизтощима енергия, влезе в големия бизнес за дни и се чувстваше като паднал от небето в тази непозната обстановка.

След като подписаха, Скарлатов стана и му стисна ръката. Огледа го от горе до долу. Костюмът, който бе купил, и всичко останало не бяха от най-добро качество. Но Скарлатов знаеше, че заедно с парите ще дойде и елегантността. Тя поне най-лесно се учи, почти без усилие, защото е част от човешката суета, външен белег на някакво превъзходство над останалите, както навремето царете и императорите са носели на гърба си скъпи, тежки и крайно неудобни дрехи.

На другата сутрин в двора на артилерийската казарма Разбойников и Скарлатов слязоха от блестящата лимузина, карана от Спас, който почитателно им отвори вратата. Там ги чакаше полковник Найденов. Въведе ги в голямо хале — бивша конюшня, където все още се чувстваше миризмата на тор, странно примесена с острата миризма на нафталин. Отделните партиди за продан бяха акуратно балирани и подредени, а на дълга дървена маса стояха мострите. Скарлатов по навик опипа грубия плат на една войнишка куртка. Кой ли я е носил? В коя война е участвал?... Но по нея не личаха дупки от куршуми или шрапнели, медните копчета на куртката светеха с емблемата на българското лъвче. През това време полковник Найденов му обясняваше, че предстои подмяна на униформите във войската. Възползвайки се от световната конюнктура и по-специално от политиката на фашистка Германия, Царят и правителството започнали осъществяването на отдавна мечтания план за възраждане и модернизирание на армията. Ето защо разпродавали толкова много униформи, годни все още да служат. Полковникът заведе Скарлатов до едни табла, закачени на стената, където бяха нарисувани новите униформи за всички родове войска. Но Скарлатов нямаше отношение към тях. Интересуваха го старите. Той пак се върна към масата с мострите. Този път опипа и копчетата. Помоли Найденов да разтворят коя и да е бала с куртки. Свалиха наслуки една. Скарлатов огледа внимателно всяка от тях. Имаше всичко по нея. Там, където бяха скъсани, се виждаха кръпки. Общо взето, състоянието им бе добро, дори много добро.

— Нали Ви казвам, тия куртки довчера бяха униформата на войниците. Дори сега, ако се изгладят, могат да се облекат направо! Стои всяко копче.

— Не видях какви ще бъдат копчетата на новите униформи.

— Същите, няма да ги променяме. Те са внос от Германия. Излизат по десет стотинки броя.

Скарлатов не каза нищо. Имаше нужда от малко спокойствие, за да размисли. Излезе на двора и тръгна към колата, но Спас бе отворил капака на мотора и човъркаше нещо. Този човек през цялото си свободно време се занимаваше наистина само с автомобили и тук бе безспорен капацитет. Търсят го отвсякъде да си казва думата и като всеки тъпак е безпогрешен, каза си Борис.

Поразтъпка се из двора и отново се размисли върху начинанието, което предприемаше. Освен всички сведения, които Динев събра за Разбойников, по свои пътища той също потвърди замисъла на белгийското дружество „Хоринек“ да произвежда ватено бельо. Ето къде беше опасността! Да не бъдат изпреварени! Но в конкурентното дружество се разпореждаха не много инициативни хора. Те бяха доволни от монополното си положение като производители на вълнени тъкани и едва ли щяха да се стреснат от един неизвестен притежател на малка тъкачница. Скарлатов на това и разчиташе. И колкото се може по-бързо да се почне производството! В година-две на пазара трябва да пуснат стоката! А това значеше всичко да върви на колела. Едновременно да се закупят и материалите, и машините, и — не на последно място — да се построят временни дървени помещения, където да ги настанят, и да се почне работа час по-скоро, а бъдещият голям модерен завод щеше да се изгражда паралелно и едва след пет години можеха вече да настанят машините там. Но важно беше да почне производството!...

Знаеше също, че подобно начинание няма да може да осъществи сам. Но беше рано да създаде акционерно дружество. Трябваше да постигне известен успех и чак тогава можеше безболезнено да събере капиталите от новоизбраното акционерно дружество и да си върне в най-кратък срок изразходвания кредит. Така не само не губеше, но щеше да увеличи доста и основния капитал на Банката. Разбира се, контролния пакет щеше да запази той. Скарлатов си даваше сметка, че със закупката на вълнените парцали фактически отнемаше на останалите фабриканти възможността за в бъдеще да преминат към производството на евтина щрайхгарна прежда. По тоя начин си осигуряваше складова наличност, достатъчна за няколко години. Значи трябваше да спечели търга! Обзе го възбудата на хазартния играч. Разбойников вече не го интересуваше. Имаше и една неизвестна за останалите втора част, може би ахилесовата пета на идеята му, подадена от Разбойников — пласментът на произведената стока. Но световната конюнктура се развиваше благоприятно. Вълната ставаше все по-дефицитна и едни евтини щрайхгарни платове и одеяла щяха да намерят купувачи, както и ватеното бельо. Но главният купувач можеше да бъде само армията! Ето защо на всяка цена трябваше да спечели предстоящия търг на униформите. И не се съмняваше в

успеха. Разбойников имаше всички качества на организатор на производството и едва ли някой можеше да го конкурира. Той непременно щеше да успее, ако дотогава не пукне от работа и глад, каза си Скарлатов и реши, че ще трябва сериозно да се заеме и с личния му живот.

Търгът на вълнените куртки, бричове и шинели започна късно, чак към обед, понеже преди това разпродаваха малки партиди колани, конски сбруи, каруци, самари и какво ли не... Лека-полека халето се опразваше от хора, но когато дойде време за главния търг, все още имаше записани доста желаещи. Благодарение на предварителната си намеса Скарлатов изигра лоша шега на кандидатуралите се купувачи. С неголям подкуп водещият търга — един майор от интендантските части — го обяви по следния начин:

— Обявявам търга на стари вълнени военни униформи нацяло, а именно: петдесет и две хиляди куртки, двайсет и осем хиляди шинели и осемнайсет хиляди бричове!

— Това е неправилно! — извика един от купувачите.

— Ако не се намери желаещ, тогава ще преминем на малки партиди. И така, обявявам търга за открит! Първоначална цена петстотин хиляди лева за цялата партида. Петстотин хиляди първи път...

— Петстотин и десет хиляди! — каза представителят на Хоринек, млад елегантен мъж със скучаещ поглед.

Скарлатов правилно го прецени, че не е лъв, а обикновен чиновник, инструктиран точно от шефовете си. Оставаше да разбере само едно — доколко му е таванът.

Той се обърна към Разбойников, който целият трепереше, блед като платно.

— Петстотин и петдесет хиляди... — прошепна му Скарлатов.

— Петстотин и десет хиляди първи път... Петстотин и десет хиляди втори път...

— Говори, ти казвам!

— Ама...

Скарлатов вдигна ръка. Водещият щеше да удари чука трети път, но се спря.

— Петстотин и петдесет хиляди! — каза Разбойников.

Гласът му беше толкова прегракнал, че се наложи да повтори думите си. В залата се чу едно: „А-а-а-а...“ Вече ставаше интересно. Даже някои, които се мотаеха на двора, се върнаха да наблюдават битката.

— Петстотин и петдесет хиляди първи път...

— Петстотин и шестдесет! — каза представителят на „Хоринек“.

— Шестстотин! — прошепна Скарлатов на Разбойников.

— Петстотин и шестдесет първи път...

— Шестстотин хиляди! — извика Разбойников. Всички в залата го погледнаха. Кой беше тоя млад, нескъпопосно облечен човек?... Никой не го познаваше, но всички познаваха Скарлатов и това, че той лично присъстваше на търга, ги интригуваше. Защо бе застанал този богат и могъщ banker зад такъв пишлигар?... Явно нещо кроеше, но какво?... Всеки се мъчеше да отгатне.

— Шестстотин хиляди първи път...

— Седемстотин хиляди! — се обади глас.

Скарлатов се извърна. Кой беше тоя?... После го позна. Един възрастен мъж с шкембе, добродушен вид и голяма златна верижка на часовник, минаваща върху жилетката му през целия корем. Беше представител на текстилния концерн, основан от италианския сенатор Бонеке, с главна фабрика „България“ — най-голямата в страната за производство на прежди. Скарлатов веднага определи, че се явява като конкурент трета група. Познаваше представителя им като хитър търговец. Но едва ли групата на „Бонеке“ щеше да се намеси активно. Предположи, че таванът им е малък, но и на инат, за да го засегнат, увеличиха толкова непредпазливо цената.

— Седемстотин и десет хиляди! — обадиха се от „Хоринек“.

— Осемстотин! — прошепна Скарлатов.

— Седемстотин и десет хиляди първи път...

— Осемстотин хиляди! — викна Разбойников. Имаше вид на удавник.

— Осемстотин и петдесет хиляди — обадиха се от „Бонеке“.

Мръсно копеле, каза си наум Скарлатов. И още веднъж го обзе странното желание да вдига цената така, че да втресе Бонеке и му даде добър урок. Но какво правиш?! Целия смисъл на търга губиш, само и само да се разправиш с един хитрец!? Все пак няма да им дам партидата...

- Деветстотин хиляди — прошепна Скарлатов.
- Деветстотин хиляди! — извика Разбойников.
- Деветстотин и десет хиляди! — казаха от „Хоринек“.
- Деветстотин и петдесет хиляди! — добави „Бонеке“.

Представителят на „Хоринек“ въздъхна. Явно беше превишил тавана, определен от шефовете, и щеше да яде калай. И сега Скарлатов реши да разтегли нервите на търговеца от „Бонеке“. Явно и той отдавна беше преминал тавана.

- Деветстотин и петдесет хиляди първи път...

Заедно с нарастването на сумата нарасна и тържествеността на водещия търга. Сега той говореше бавно, между отделните съобщения правеше дълги театрални паузи.

- Деветстотин и петдесет хиляди втори път...

И ето, в тоя миг старият мошеник от „Бонеке“ започна да се поти. Той се обърна към Скарлатов. Последният го гледаше презрително. Сложи молитвено ръце пред корема си. А молбата беше отправена към Скарлатов и само към него.

- Деветстотин и шейсет — прошепна Скарлатов.

- Деветстотин и шейсет хиляди! — извика Разбойников.

Скарлатов погледна към представителя на „Бонеке“. Той си бършеше челото с носната кърпа, но стреснат пак склучи молитвено ръце — тоя път в знак на дълбока благодарност. Чиновникът от „Хоринек“ беше напълно обезоръжен. Той се огледа наоколо дали няма някой от големите шефове на фирмата. Но нямаше.

— Деветстотин и шейсет хиляди първи път... Деветстотин и шейсет хиляди втори път... деветстотин и шейсет хиляди трети път... Продадено!

— Господин Скарлатов, почти един милион... — проплака Разбойников.

— Да не са твои пари! Иди и уреди формалностите! Ето ти чекова книжка! Можеш да теглиш до три милиона.

- Ако подпиша, къде отивам аз, господин Скарлатов?!...

— Не бъди глупав! Аз ще киширам чека още днес! Чакам те на двора при колата.

Когато излезе под открито небе, светлината на слънцето го заслепи. Беше доволен, много доволен. Знаеше, че е победил. Скоро

пристигна Разбойников. Той си бършеше дланите на ръцете в панталона, по стар навик на механиците.

— Нямах ли носна кърпа?

— Имам. Ръцете ми са потни.

Пот на едри капки се стичаше и от лицето към врата му.

— Качвай се и дишай дълбоко! Дано дойдеш на себе си!...

Колата тръгна.

— Сега ще отидеш да хапнеш нещо и след това те чакам в Банката.

— Не мога ли веднага да дойда с Вас?

Скарлатов заповяда на Спас да спре в центъра. Габровецът покорно слезе. Когато тръгна, залитна.

Борис изпи на обяд само едно кафе. Разбойников пристигна скоро.

— Яде ли?

Той извади от джоба си сандвич с колбас. Беше го изял само до половината.

— Ето, господин Скарлатов... Повече не мога. Залегна ми.

— Е, добре, седни! Доволен ли си от сделката?

— Как да кажа...

— Истината, така както ти я виждаш!

— Ами... Малко скъпо, господин Скарлатов.

— Добре. Да изчислим! Една дреха колко излиза?

— Около девет лева.

— А според мен някъде към седем лева или седем и нещо.

Този път Разбойников така го погледна, сякаш пред него седеше малоумен.

— Но как, господин Скарлатов? — успя да каже той.

— Колко копчета има една куртка?

— Ами шест.

— А според мен повече! Забрави четири копчета на джобовете и две за пагоните. Лошо смяташ!

— Всичко дванайсет — поправи се Разбойников.

— И още две отзад на куртката, които поддържа колана.

— Ах, да... Но нали ние ги купуваме заради плата?

— Когато купуваш стелна крава, колко плащаш?

— По-скъпо, понеже ще има теленце.

— Е, добре. Ако продавачът не знае, че е бременна, а знаеш ти?

— Печелиш!

— Едно копче струва десет стотинки. Тия отзад по петнадесет, а на шинелите по двадесет.

— Разбрах, господин Скарлатов! Вие сте гений!

Скарлатов остро го изглежда.

— Похвалата ти е глупава, както и държанието. И според мен трябва да почнеш с копчетата. Ще вземеш работници.

— Ще наема циганки.

— Все едно! И акуратно да изрежат копчетата!

— Аз ще ги почистя с химикал на цели партиди и ще светят като златни.

— Чудесно, а сега прибирай се у дома, резачо на копчета!

— А с мен какво ще стане?

— Вероятно арогантен богат човек. Тези дни ще дойда лично в Габрово и ще посетя на място предприятието ти. Там ще решим всички останали въпроси!

Скарлатов стана от бюрото. Блед и измъчен, Разбойников му подаде ръка. След кратко колебание банкерът протегна своята. Но вместо да я стисне, Разбойников се прекърши над бюрото, задържа ръката на Скарлатов и я целуна. После почти избяга от кабинета.

ГЛАВА ПЕТНАДЕСЕТА

Винаги, при каквато и да е сделка, било малка, било голяма, Скарлатов минаваше през редица етапи. Първият беше началото, когато оформяше замисъла си. Най-приятният и радостен период! В мозъка си градеше сделката, разширяваше я или я намаляваше, изиграваше всички перипетии, докато бъдещето на сделката се очертаваше оптимистично. Вторият етап в осъществяването ѝ, тоест техническият, беше вече неприятен. Тук се намесваха и други външни лица. Под негово ръководство те извършваха тази техническа работа. А накрая следваше най-мъчителната част — третата. След като вече се бе обвързал, след като от Банката са излезли парите, идваха лошите мисли, депресията, песимистичното настроение за перспективите. Колкото първият етап бе радостен, толкова третият безрадостен. Той не знаеше на какво се дължи този психологически феномен, но така или иначе щеше да премине, както преминава болест. Достигаше понякога дъното на отчаянието. Обикновено в този трети период контрастите се обединяваха и почваха да атакуват. Именно тогава той знаеше, че ако не действа, е загубен, а не му се действаше. Но реалността, обстоятелствата го задължаваха да не стои със скръстени ръце. И той почваше... Отначало бавно, по малко, а след това загряваше все повече и повече и се хвърляше изцяло в битката с трудностите. А резултатът идваше след години, когато вече страстите и чувствата му улягаха и оставаше споменът за нещо и неприятно, и приятно. Само етапът на замисъла бе за банкера Скарлатов същността на банковата работа. Тогава се печелеше или губеше войната, тогава нещата се решаваха. Една малка, незабелязана грешка водеше до провал в бъдещето. Ето, именно първия етап той оприличаваше на идеята за Бога-Творец. Но Бог беше непогрешим, а банкерът — човек, затова винаги съществуваше възможността да сгреша.

Той познаваше редица банкери с блестящи способности, които сгрешиха само веднъж и изчезнаха от терена на битките завинаги. Други направиха редица — на пръв поглед не съдбоносни грешки, — но ги направиха в серия и пак ги стигна участта на първите. Трети

грешаха, падаха до дъното и после, за учудване на всички, се надигаха и почваха отново. Това бяха инатчиите банкери, любимите герои на Скарлатов. Те се биеха до последния дъх. Имаше още една малка група банкери, които понякога губеха, но не фатално. Изглежда бяха родени под знака на Везните. Защото отчитаха и възможността за загуба, а след загубата — възможността да се възстановят. Те си правеха изводи от всяка сделка, от всяка банкова операция и никога не повтаряха грешката при следващите подобни ситуации. Навярно Скарлатов би се приближил именно към тази последна група банкери, ако с години те успееше напълно да потисне чувствата и ентусиазма, завладяващи го при всяка нова сделка.

И ето сега, завършил блестящо първия етап на банковата операция с Разбойников, той седеше в кабинета си няколко дни след търга и се мъчеше да определи откъде ще дойде ударът. Затова когато Йосиф Карасулиев влезе при него, стори му се като някакво видение. Ендорската вещица^[1] извиква сянката на Самуил, му мина през ум. Но ведрият вид и усмивката на Йосиф бързо разсеяха подозренията. Приятелят му хвърли върху бюрото на Скарлатов един вестник. Беше възбуден.

— Чел ли си го?

Борис го погледна и веднага позна това хумористично вестниче, което се занимаваше с най-долнопробно клюкарство, но имаше своите многобройни читатели.

— Виж на първа страница!

— Но защо си толкова нетърпелив, Йосифе? Седни първо...

На първа страница видя карикатурата или по-скоро своята глава. Представляваше една пирамида от парцали, покрили тялото му и стигащи вече до устата. Отдолу пишеше: „Помощ! Давя се в парцали!“ В първия миг му стана криво, но като погледна Йосиф, направи голямо усилие и се усмихна добродушно в ролята на човек изненадан, но не чак толкова неприятно... Тази му реакция малко озадачи Карасулиев. Тоя мюзевир е подготвил турска пиеса, но аз ще му пресека целия творчески плам, каза си Скарлатов. Все така любезен, Борис му сипа мастика, а на себе си коняк. Сега, вече в по-спокойна обстановка, Йосиф реши, че е дошъл неговият тур. Той не можеше да забрави майтапчийските издевателства на Скарлатов по повод страдивариуса и рисунката на Рафаел.

— Какво ти става, Йосифе, онемя ли?

— Вълнувам се за тебе... Каква грандиозна идея! Не можех да повярвам! В Банката ли ще складираш парцалите? Не, няма да ги побере... Вероятно на двора под форма на египетска пирамида... Само да няма вятър да ги разнесе, понеже ще затлачат цялата чаршия!...

— А ти, Йосифе, дойде тази сутрин да ме зарадваш с вестника и да превариш всичките ми доброжелатели?

— Ако искаш, вярвай! Самият аз не съм на себе си от радост за теб! Но дойдох с предложение...

— Да го чуем!

— Навремето в Солун камилите бяха нещо като магарищата в София. Често се срещаха по сокаците и друмищата. Та ако ти подаря две камили да пасат на двора, покрай египетската пирамида от парцали, достатъчни са ти два бурнуса^[2] и желаещите ще могат да се снимат, качени на камилите върху фона на пирамидата. А на хоризонта — зданието на Търговската банка! Красиво, нали?

— Така ли?

— Ами по мои изчисления парцалите ще надминат Хеопсовата пирамида. По един лев да взимаш на фотография, ще си на кяр!

— Ще помисля, Йосифе. Като идея не е лошо...

— Ще трябва да предупредиш и пожарната команда да е готова, та ако се запалят парцалите, да не опушиш Двореца!...

— Де да бяха парцали, щеше да ми е по-леко...

Скарлатов пак се загледа в карикатурата. Йосиф предпазливо попита:

— А какво са, ако не парцали?

— Аз на тоя вестник трябва да изкажа благодарност за карикатурата!...

— За да ти направят още една ли?

— Драги Йосифе, като бъдещ филмов продуцент вероятно си чул за така наречената мания за пълбисити^[3], заляла света. Не е важно с какво ще се прочуеш — с парцали или със страдивариус! За предпочитане са парцалите — те са оригинални и досега не са употребявани за горната цел. Важното е да говорят за теб, даже да ти се смеят, но името ти да не слиза от първа страница. Това също е капитал, да не кажа печалба. Хората харчат луди пари за подобно нещо, а аз го получавам безплатно.

— Абе... имаше един такъв луд в древна Гърция... дето подпалил храма, за да се прочуе, как му беше името...

— Херострат! Но моите парцали нямат нищо общо с него!

— Ама и аз това им казвам — Скарлатов не е луд! Познавам го отдавна!

— Ако ме познаваше, Йосифе, нямаше да направиш грешка да се кълчиш тази сутрин като шебек в кабинета ми, въпреки в карикатурата е допуснатата неточност...

— Каква?

— Ами сбъркали са, като са нарисували парцали...

— Краставици купуваш — краставици рисуват! Парцали купуваш парцали рисуват хората!

— Ако бяха нарисували банкноти по хиляда лева, щеше да е по-точно...

Карасулиев трепна. Усмивката слезе от лицето му.

— Така си и знаех! Затова и дойдох тази сутрин. Ще ми обясниш ли какъв зулум си намислил?

— Купувай парцали, Йосифе, и то колкото се може по-скоро и в по-голямо количество! По възможност вълнени, но и памучни — и чисти, и мръсни...

— Черги ли ще правим?

— Засега не говори в множествено число! А понеже си приятел, ще се помъча да ти обясня...

Скарлатов и сам искаше да се срещне с Карасулиев по повод на сделката. Знаеше, че всички ще посрещнат акцията му саркастично. А Йосиф му трябваше, за да го убеди по възможност да участва и по този начин да сподели риска си. Сега сам му се натресе. Борис подробно му обясни всичко — и перспективите, и докъде е стигнал. Когато ставаше въпрос за печалба, Йосиф слушаше извънредно съсредоточен, без да прекъсва Скарлатов. Зададе няколко въпроса. Със свойствения си търговски, проникателен ум той веднага напипа слабите места и рисковете на сделката. И когато започна своето кратко обобщение, беше убедителен. Доказа му обратната, рисковата страна. Борис почти се примири, че Карасулиев няма да се намеси. И просто така, за да каже нещо, го попита:

— Ти би ли участвал в сделката?

— С теб винаги!

Отговорът му го учуди.

— Това противоречи на принципа ти да не сключваш сделка, която, първо, не носи валута и, второ — да купуваш парцали! Това те унижава...

— Би ме унизило, ако начело на аферата не стоеше ти! Под твоята сянка аз, Йосиф, ще добрувам.

Скарлатов знаеше една съществена слабост на Карасулиев. Той панически се боеше да не изглежда смешен. Затова никога не би участвал в сделка за купуване на парцали. Една такава карикатура би го смазала психически. Но сега зад Скарлатов, който от нищо на тоя свят не се боеше, щом като целта му беше ясна, той се реши.

— И още нещо, Борисе. Даже да загубя, няма да ме е яд. В края на краищата, това ще бъде първото общо предприятие, което двамата заедно ще финансираме. Та ако не те нервирам, смятам, че днес положих основния камък на нашето обединяване.

Този път Скарлатов не избухна, той правилно разбра, че сделката с Разбойников никак не интересува Карасулиев. Дори не му е нужна. Но той жертваше парите си за друга цел, отиваща далеч до обединяване на двете банки!...

Седмица по-късно Скарлатов замина с колата за Габрово. По шосето горите наоколо жълтееха и червенееха. Отдавна не бе пресичал България. Видя му се много красива в есенната премяна. Очите му жадно попиваха богатството от багри. Дивеше се на розово-цикламените, дори лилави проблясъци сред тях. Почувства как напрежението му изчезва и душата му се отпуска в мир. Взираше се ту в прозрачносиньото небе, ту в шарените склонове на височините, ту в лъкатушещата чиста линия на хоризонта. Всичко бе обвито сякаш в пашкул от особената копринена светлина на есента — тънка и лъчиста като паяжина. И както винаги в подобни състояния, мислите му се рееха и с лекота минаваха от тема на тема... Погледна лентата на пътя... Земя, където планините никога не чезнеха, където полето никога не свършваше... Скарлатов ценеше Габрово и за това, че беше от малкото, съвсем малкото български кътове, в чиято история доминираше просветителската и градивна слава над тая за хайдушките подвизи, разруха и кръвопролития. Някъде беше прочел... 136 народа са се извървели тук... И всеки бе оставил какво?... Костите си!... Още стърчаха из цялата страна — закуп и самотни — хълмовете на

тракийските гробници или в най-добрия случай — минарета на жалки джамии. Войни, робство, въстания... а в почивките братоубийства!... България му приличаше на един огромен жертвеник, където непрекъснато се вършеха излияния с кръвта на най-добрите й чеда. Особено в тая наша Македония, където и от неговата кръв бе капало!... „За Петрова душа — две оки ракия“, сети се Скарлатов. Бе чул тия невероятни думи от Динев и Карасулиев. Дали само страданията, немотията и невежеството бяха направили така, че човешкият живот в очите на българина нямаше много висока цена?... Или нещо генетическо е заложено в клетките ни? А може би прокоба?... Та не е ли обикновено явление у нас да отнемеш живота на противника си за лични облаги, за „народното дело“ или по поръчка?!... И до ден-дневен — разсъждаваше той — всички класи, всички слоеве — от най-имащите до най-бедните, от най-образованите до най-безграмотните — в последна сметка смятаха насилието едва ли не за единствено и естествено средство за преобразование и прогрес. Дори Ботев не е отишъл по-далеч от „... лошия с ножа по глава“. И какво ли ни чака още занапред?... Само богомилите, само те единствени в цялата българска история са били безусловно срещу насилието!... Каква ли страшна и величествена гледка са представлявали, когато са излизали, пеейки, от пещерите — жени и деца, стари и млади, начело със Съвършения! И са заставали отпред... И срещу тях дрънчи с оръжието държавната рат. И започва сечта... Те падат в кръв и писък, но непоколебими в това, че да търпиш нападение от враговете, значи да им се противопоставяш, в противен случай — се съгласяваш с тях. Така са твърдели Христовите светии. И като тях богомилите са отправяли молитвен поглед към Небето, изпълнени с абсолютната вяра в Божията любов като избавление, цел и смисъл на човека. Мнозина войници, стъписани, се обръщали в бягство, а други са полудявали... Всичко това Скарлатов живо си представи и за миг потръпна от собствените си видения. Но какво знаем, какво се говори у нас за богомилите?! Че били против царете и болярите и насъсквали народа срещу тях! Все откъм касапската страна на историята, каза си Скарлатов. Изглежда, че тя ни е най-понятна... А за другото? Нищо или почти нищо... Но ти, ти би ли бил щастлив от такава вяра?... Не знаеше. Но им завиждаше...

Скарлатов подскочи. Силен тласък прекъсна размишленията му. Моторът изрева. Спас превалише някаква баирчинка на шосето. Боже Господи, каза си той, и сред тая пищна природа отново ме налитат мрачни мисли?! Какво става с мен?!... Той пак се загледа в разноцветните весели хълмове покрай пътя и въздъхна. Може би единствено в Габрово от цялата страна атмосферата, духът на хората бяха по другояче насочени?... Там поне винаги се говореше за стока, за имот и къде какво са съградили по широкия свят... А това в тия объркани времена не бе никак малко!... Защото трудно прехвърля поглед българинът отвъд Стара планина, за да вдигне очи към необятната Вселена и стигне до онова философско извисяване — макар и безпочвено, макар и без полза в момента, но което в крайна сметка облагородява народите!...

Автомобилът навлезе в града. Той не се славеше като архитектурно оформено селище. Но тук всяка къща, всеки дюкян или терен служеше за нещо, от което се изкарваха пари. Всичко бе извънредно прагматично. След като разпита, бързо намери работилницата на Разбойников. Беше малка, невзрачна, недобре осветена. Повече приличаше на голяма барака. Становете един до друг, шумът неимоверен. Хората работеха, без да се отделят от машините. Намери Разбойников край реката. Там, на открито, група циганки изрязваха копчета от военни дрехи. По работен комбинезон, с гумени опинци на краката, той даваше своите указания. Когато видя Скарлатов да слиза от колата, с привично движение избърса ръцете си в панталоните и се затича към него.

— Каква чест, господин Скарлатов! Жалко, че не можах да Ви посрещна както трябва. Не Ви очаквах...

— Ще отложим за следващия път. Но ако и тогава не ме посрещнеш в собствения си дом, със собствена кола и в елегантен костюм, а не в омаслен комбинезон, тогава наистина ще се разсърдя!...

— Но аз работя, господин Скарлатов.

— Ти си вече фабрикант, Разбойников! А видът ти е на палячо. Иди и се преоблечи!

По-късно се върна в костюма, купен в София.

— А ако трябваше да ме поканиш у дома си?

Разбойников се изчерви.

— Тия дни ще взема нова квартира.

— И ще се храниш от днес в най-добрия ресторант на града!

— Ама защо, господин Скарлатов? Аз съм здрав!

— Всеки е здрав, докато се разболееш!

Закупените униформи бе складираше под временен навес. Може би няма квартира и костюм, но работата е започнала както трябва, на широка нога... Група работници строяха бетонен под направо върху земята и в момента правеха циментова замазка.

— Ще издържи машините — каза Разбойников — и ще го покривам, преди да паднат дъждовете.

Разбойников лично го запозна с тъкачницата за жакардови килими. В това време вече се беше разчуло из града, че банкерът Скарлатов е пристигнал, че автомобилът му е спрял пред работилницата на Киро Разбойников. Скоро се появи откритият фиат на големия индустриалец Пенчо Семов — стар приятел. Скарлатов винаги се учудваше на замаха у габровци, но Семов направо го изумяваше. Освен в текстила той смело се набутваше в какви ли не индустрии и с каквото се заемеше, печелеше. За него казваха, че камък да хване, на злато го превръща. И този човек, израсъл в средата на България, в континентално-планинска част, не се поколеба да се намеси и в чисто морски работи. Той постави началото на корабостроенето в България. Изглежда, доста го бе обладала закъсняла любов към морето, защото построи пансион за девизи в причудливата форма на параход, който стърчеше над Габрово — най-забележителната постройка там.

Имаше славата и на широк човек, който по царски посрещаше гостите си. Той не даде и дума да се издума Скарлатов да отседне другаде, освен при него. Същия ден Семов много му помогна. Ставаше въпрос за спешно закупуване на терен, подходящ за новата фабрика, която тепърва щеше да се строи. Но машините бяха вече поръчани, скоро щяха да пристигнат и временно да ги настанят в дървени помещения, с бетонен под. Авторитетът на Семов бе такъв, че още същия ден се събраха на заседание общинските съветници и без много формалности продадоха изгодно посочения терен. Отделно, по желание на Скарлатов, Разбойников купи място за вила — бъдещия му дом. След като приключи с техническата част, Семов заведе госта у дома. Посрещна го по патриархален български начин. Менюто се състоеше от подбрани народни гозби. Отдавна Борис не се бе

наслаждавал така на българската кухня. Без да крие от Семов, му обясни сделката и той пожела да участва. Делът от акции, които щеше да закупи, го правеше третия по сила участник след Карасулиев. Така бъдещото предприятие на Разбойников за ватено бельо и щрайхгарна прежда финансово бе напълно осигурено. А в компанията на такива ортаци като Карасулиев и Семов всеки можеше да пее. От своя страна, Семов му разказа доста неща за българския търговски флот. По принцип Скарлатов се съгласи да финансира строежа на кораби. Семов му съобщи и една тайна. Карасулиев поръчал три малки танкера за Черно море.

Обядът завърши късно. Все пак остана време по светло да отидат с Разбойников в складовете му за парцали. Сложил вече главата си в торбата, той незабавно наел много прекупвачи и за дни натрупал огромно количество мръсни парцали на безценица. Гледката накара Семов да се усмихне и той каза:

— Киро бе, ти ще затлачиш реката с парцали, бе!...

— Нека ми се смеят, а аз да печеля, нали така, господин Скарлатов?

И в Габрово Скарлатов не намери спокойствие. Още щом се прибраха в дома на Семов, започнаха да се точат фабриканти, банкери, разни занаятчии, търговци и — иска не иска — трябваше да разговаря с тях. Накрая, притиснат от всички, се съгласи на другия ден да говори пред деловите хора на Габрово. В тоя Манчестер на българската промишленост Скарлатов се разкъсваше от противоречиви чувства. От една страна, знаеше какво грози държавата в един бъдещ конфликт, който беше неизбежен. А, от друга страна, именно тук, в Габрово, той си възвръщаше вярата в една бъдеща европеизирана България. С такива индустриалци можеше да се гордее всяка развита капиталистическа страна — смели, инициативни, събрани, пестеливи, изумително работоспособни и най-важното — с изявено чувство към новото и към модерното.

Той винаги се възхищаваше и сочеше примера на тия търговци-предприемачи след Освобождението, които в шаячни дрехи прекосяваха Европа с малка табелка на ревера, написана на френски: „Не знам чужди езици освен български, пътувам за Манчестер, помогнете!“ Скарлатов отпреди не споделяше мнението на повечето хора в страната, че габровци били стиснати. А и самите те не се

чувстваха угнетени от епитетите и присмеха по техни адрес. Борис, напротив, ги намираще за широки хора, а легендите за стиснатостта им — остатъци отпреди сто години, когато габровци са полагали началото на промишлеността у нас и като всяко начало е трябвало да се ограничават в личния си живот в името на едно благополучно и разумно бъдеще. Че кой истински капиталист не е почвал с ум-разум и с пестеливост?!... В Габрово вече растеше второто поколение индустриалци, а не занаятчии с амбиции, стигащи твърде далеч. Следващото поколение, мислеше си Скарлатов, ще излезе вече на световния тепих. Та те още сега напират към европейските пазари.

Учуди се на препълнената зала. Само в Габрово можеха да се съберат толкова много хора по такива на пръв поглед скучни, чисто финансови въпроси. Те го чакаха и когато влезе, всички станаха на крака и му ръкопляскаха. Той се развълнува. Това беше признание към неговата личност, към неговото дело, към неговия ум. Защото похвала от такива хора, и то габровци, значеше твърде много за един banker — и Скарлатов оцени достойно техния ентусиазъм. Той не се задълбочи върху финансовата конюнктура, както напоследък често правеше това. Тя по същество водеше до война и застой — било в индустрията, било в търговията. Каза истината по въпроса, но без да набляга излишно на песимистичните си прогнози, тъй като в безсънната нощ, предшестваща събранието, той реши, че ще бъде неправилно да обезверява тия истински дейни българи. Скарлатов не можеше да си позволи да парализира цвета на българските индустриалци, защото — продължаваше в мислите си той — каквото и да се случи — било германци, било французи, било руснаци или американци — това, което се построи, ще остане тук, в България. Той се спря обстойно на друг важен въпрос — за опита на индустриалците. Основната му мисъл беше, че истинският индустриалец трудно се създава. Тук играят роля възпитание, традиции, неизтощимо желание за материално замогване, за добър живот, за място в пазарите на света. Дори всичко, според Скарлатов, да бъде съсипано от войни или от каквото и да е природно бедствие, но ако се запази индустриалецът със своя опит, със своята деловитост, винаги ще се почне не отново, а от високо равнище!... Даде като ярък пример съсипаното в последната война стопанство на победена Германия. Тя се изправи на крака и благодарение на опита на своите индустриалци и на техния замах. Индустриалец с опит — ето

къде е началото на всяка промишленост! Всичко останало са подробности — капитали, пазари, машини... Само човек, който твърдо знае какво иска и още по-важно — знае как да съгради идеята си — е истински индустриалец! Той би построил фабрика даже в пустинята и тя ще заработи там.

Тези думи на Скарлатов ентусиазираха присъстващите. Сякаш дадоха някакъв смисъл на тяхното съществуване, на тяхната дейност, на тяхното значение в обществото. Гордост почувстваха всички в залата. Скарлатов се спря и на търговците. Индустриалци имаха, но търговци на едро, които да пласират стоката, тоест второто звено — оптовата^[4] търговия, — габровци нямаха или беше само в наченки. Всеки се стремеше или сам да продаде, или в най-добрия случай залагаше на няколко търговци, които според Скарлатов нямаха капацитета да бъдат трансмисията между производител и купувач. За пример даде Пловдив. Там според него бяха най-добрите търговци на България, вече с европейски опит. Донякъде и в Русе имаше стари традиции, но кой знае защо те отмираха. На габровци им стана малко неприятно от тая констатация, но трябваше да признаят в себе си предимството на пловдивските търговци. Налагаше се смело да търсят пазари даже на загуба, защото стоките им, по думите на Скарлатов, не отстъпваха по здравина и качество на най-добрите световни образци. Позова се на текстила. При едни по-разнообразни и по-художествени разцветки, съобразени със световната мода, тъканите щяха лесно да пробият и на чуждите пазари.

След речта на Скарлатов в залата се разнесоха продължителни ръкопляскания. Мнозина искаха да говорят лично с него. Той не можеше да се измъкне. Тук вече се намеси Разбойников. Беше довел няколко свои работници — едри, селски момчета, които го слушаха като Господ. Благодарение на тях Скарлатов напусна салона. Разбойников не жалеше усилия да покаже на всички габровски индустриалци кой е той и кой стои зад него.

— По-кратко, Киро! — смееше се Семов. — Ще изпотепаш хората...

Дълго след заминаването на банкера в Габрово се говореше за неговата реч и се цитираха негови мисли. Индустриалците бяха

окрилени. За разлика от другите градове в България, където се смяташе дори неприлично хората да разговарят за пари, тук строго финансовите моабети съвсем не бяха необичайни нито по кръчмите, нито в интимния кръг на семейството. Още по стара традиция, когато бащата се връщал у дома, той разказвал на челядта си какво е спечелил през деня и винаги бил слушан с внимание и интерес. Така че за Габрово разискванията по речта на Скарлатов бяха нещо съвсем естествено.

Една година по-късно фабриката на Разбойников заработи и първите ватени гащи и фланели се появиха на пазара. Усилено се градеше корпусът на модерната фабрика, а заедно с него и къщата на Разбойников, който все пак се наложи тя да бъде построена в двора ѝ. С помощта на Карасулиев — некоронования Сатана-Изкусител, пред когото никой не можеше да устои, подкупиха военната интендантска комисия, генерали, министри, депутати и спечелиха търга на армията за около три милиона бройки различно бельо за войниците. Това бе достатъчно не само да се изплатят разноските, но и да остане чиста печалба от милиони.

Разбойников взе да изкупува акции от другите акционери. Скарлатов и Карасулиев добродушно го оставиха да прави това. В края на краищата скоро контролният пакет ще бъде в него или ще стане едноличен притежател — тази цел Разбойников не криеше. Тия двама сурови хора в бизнеса се радваха, че расте ново вълче в глутницата, обещаващо да отиде далеч в йерархията. Затова го покровителстваха като роден син. Така на мастиленосиньото нощно небе на българската индустрия блесна ярко нова звезда — звездата на Кирил Разбойников.

[1] Ендорската вещица — текст от Библията, първа Книга на царете, глава 28 (от стих трети) до двадесет и девета глава. В него се разказва как Саул потърсил предсказателката от Ендор, за да извика духа на Самуил поради заплахата от фелистимците, и Самуил му предрекъл гибел. ↑

[2] Бурнус — част от ориенталско облекло, нещо като було — платно около главата, закрепено със специален обръч. ↑

[3] Пъблисити (англ.) — реклама, публичност, известност. ↑

[4] Оптова търговия — търговия на едро. ↑

ГЛАВА ШЕСТНАДЕСЕТА

Сряда, 16 юни 1937 година, 5 часът сутринта. Разсъмнало е, но слънцето още не се е показало. София спи. От Двореца през западната желязна порта излизат три леки коли и с пълна скорост се понасят към булевард „Мария-Луиза“ по посока на гарата. Групата журналисти, които цяла нощ са обикаляли с автомобили около Двореца, единствени виждат ескорта и тръгват след него. Леките коли завиват след гарата и влизат в двора на католическата болница „Княгиня Клементина“. Цяла България знае, че Царицата е отново бременна, но за това не се говори. Първото ѝ дете е момиче — княгиня Мария-Луиза. Сега всички очакват престолонаследник. Родилните болки започват след полунощ. Край леглото са тайният медицински съветник — проф.д-р Валтер Щьокел — директор на университетската гинекологична клиника в Берлин, проф.д-р Димитър Стаматов — директор на университетската акушеро-гинекологична клиника в София, и проф.д-р Гюнтер Шулце — главен лекар на университетската гинекологична клиника в Берлин. След кратък консилиум към 5 часа сутринта те решават, че августейшата^[1] родилка трябва да бъде заведена за хигиенична сигурност в Клементинската болница. Изглежда условията за раждане в Двореца не са от най-добрите, а може би професорите се опасяват от усложнения и предпочитат да имат подръка операционна. Царят цяла нощ е бдял пред леглото на Царицата. Той лично я качва в колата. Пристигат в болницата в 5,30 часа. Журналистите застават на пост пред нея. Скоро пристигат още коли. В една от тях е министър-председателят Георги Кьосеиванов. Тримата професори и софийският лекар Димитър Балабанов влизат заедно с Царицата в операционната. В 5,40 часа повиканите за случая лица се събират в преддверието пред операционната, а те са: Георги Иванов Кьосеиванов — министър-председател, Александър Петров Огнянов — министър на правосъдието и пазител на държавния печат, Константин Георгиев Панов — началник на царската канцелария, д-р Владимир Пенев Матеев — управител на Клементинската болница, асистентите от болницата д-р Иван Карамихайлов и д-р Драгомир Александров. Царят

е в операционната и присъства на раждането. В 6,40 часа вратите на операционната широко се отварят и всички в преддверието се поканват да влязат. Те заварват следната картина: августейшата родилка е на масата, покрита с чаршаф. Професор Щокел държи в ръце голо новородено момченце. Странното е, че пъпната връв, която свързва Царицата с отрочето, не е прерязана. Опитът на августейшите фамилии през вековете е наложил този ритуал, за да няма никакво съмнение, че детето е на Царицата. Пъпният кордон се прерязва в присъствието на всички. Понякога и царуването има своите неприятни страни. Професор Щокел дава изявление, че момчето се е родило без никакви трудности и усложнения и няма дефект. Дъщерите на италианския крал са красиви, плодовити и лесно раждат. Подписва се и актът за раждане на престолонаследника. Дава му се името Симеон княз Търновски.

В 9 часа сутринта 101 топовни гърмежа разтърсват София, последвани от биенето на всички камбани на черквите, воя на сирени и автомобилни клаксони. Обявяват се три дни неприсъствени. Веднага след топовните изстрели на площад „Александър Първи“ започва да се събира тълпа. Налага се да бъде охраняван от войска. Люлее се море от народ. С много усилия на полицията и армията успяват да накарат хората да се оттеглят по страничните улици към площад „Александър Невски“, където ги задържат няколко часа, а напливът расте. Едва към 11,30 часа — вече организирани в колони — бавно потеглят към Двореца. Там са пристигнали министрите и други официални лица. Човешката маса като лава се движи към източната порта на Двореца. Струпаната охрана едва я удържа, за да я отклони пред сградата. Негово Величество и малката принцеса Мария-Луиза са застанали на балкона и приветстват манифестацията. Изглежда, Царят е по-съобразителен от охраната и извиква от балкона: „Майор Бърдаров, пуснете народа да влезе!“ Огромните железни порти на източната страна се отварят. Всички нахлуват в двора и бавно минават под балкона. Своевременно се отваря и западната порта, така че сега манифестацията се носи като река край самия Дворец. Войниците от охраната са приплеснати към стените на сградата. В това време се задават първите войскове части начело с генералитета. Те грубо пресичат на две манифестацията, за да минат покрай Двореца. Едва след тях наново пускат народа. Към 13,00 часа започват да минават

групи на юнаците, студентите, опълченците, туристическите дружества, автомобилистите, колоездачите, занаятчийските сдружения и така безкрай... Целия ден! Докато се слоят с факелното шествие през нощта. България е полудяла. В София се дава безплатна трапеза за десет хиляди души. На различни места в столицата са струпани бъчви с вино от царската изба. Всеки може да пие и пие до трупяване. Една подир друга следват разпоредбите на правителството. Успехът на учещите се в Царството се повишава с една единица, което значи, че всеки завършва учебната година и никой няма да повтаря. Абитуриентите до един благополучно получават диплома. Само Университетът както винаги се опъва и не дава никакви облаги на студентите. Помилвани са почти всички криминални и много политически затворници. Това е най-голямата амнистия, давана досега в България. Облекчават се длъжниците по несъбраните данъци. Истерията скоро обхваща и цялата провинция, като взима вече уродливи форми. Населението на различни краища подарява с лека ръка общински гори, пасбища и цели планини на родения престолонаследник. Даровете от общините са от масивно злато. Софийският кмет инженер Иванов поднася златен сервиз за храна на принца. По всички черкви на царството се отслужват молебени. Шествие от владици и попове, облечени в блестящи златни дрехи, начело с хоругвите, минават по улиците на столицата и градовете. В еврейската синагога олтарът е обвит от трибагреник. Край него са застанали председателят на ционистката организация Буко Леви, главният равин доктор Хананел, представители на православната църква на софийската община, на Двореца, на Съюза на инвалидите. Пред олтара са строени в униформи, със знамена членове на организациите Макаби и Берит Трумпелдор. Слово произнасят председателят на Консисторията Ели Басан и доктор Хананел. Но всичко това помръква пред пищността на благодарствения молебен в катедралата „Александър Невски“, където присъства цар Борис...

... И докато истерията е заляла българската земя, същия ден, в който се роди княз Симеон, в красивото бяло здание на Търговската банка стана едно скромно тържество — обединението на двете най-големи индустриално-търговски частни банки на България. Тази на Скарлатов и Френско-Нидерландската банка на Карасулиев. И двамата не се поколебаха в решението си да не отменят по случай раждането на

престолонаследника своя празник. Разпуснаха още сутринта чиновниците, заради неприсъствените дни. И Карасулиев, и Скарлатов бяха определили за своето тържество именно сряда, която винаги се е смятала за Деня на търговеца. Присъстващите бяха малко: Борис Скарлатов, Йосиф Карасулиев, Туше Динев, Елиазар Фархи, професор Иванов, двамата юристи от кантората „Чернаев“, нотариусът и мистър Гордън — представител на американските банкови обединения. Той беше млад човек, облечен елегантно, с късо подстригани като четка коси. Чужденецът се вълнуваше от това, което става на улицата, и от любопитство искаше час по-скоро да се свърши ритуалът тук. Скарлатов носеше фрак, Карасулиев също. Борис застана зад бюрото.

— Господа, да пристъпим към подписване на договора за сливане на двете банки!

Една по-малка маса в средата на кабинета с две празни кресла очакваше бъдещите съдружници. Спас избута напред креслата. Скарлатов и Карасулиев седнаха. Туше Динев подаде две златни автоматични писалки. В мига преди да подпише, Йосиф весело и лукаво погледна Борис. Той не му отвърна на усмивката и със замах сложи своя едър подпис. Карасулиев също, силно наведен над договора. Динев мина с попивателната. Дватамата затвориха папките и застанаха един срещу друг. Карасулиев срещу Скарлатов. Размениха си официално документите и си стиснаха ръцете. Всички изръкопляскаха. Скарлатов почука по масата. Присъстващите млъкнаха.

— Господа. Днес ние извършихме едно дело, което неминуемо трябваше да стане отдавна, но е факт чак сега, в 1937 година. Гигантските банкови концерни — това е бъдещето на банковото дело в света! Само така ще можем да финансираме огромните строежи, небивалото развитие на индустрията, да повдигнем нивото на страната, а оттук и на хората! Защото човек чувства себе си като личност, когато има пари. Ние не сме спестовна банка, за да заблуждаваме редовия вносител с малък, но сигурен процент, колкото да му стигне за едно прилично погребение. Ние сме търговска банка, финансираща цивилизацията; банка, която избира най-способните личности на нацията, банка рискуваща, в която са концентрирани преди всичко мисъл и воля! Ние сме военачалниците, които водят атаката за прогреса. Ние прокараме световните мостове между страните на планетата, златните финансови мостове, без които

единението на човечеството никога не може да се осъществи. Защото търговията е като езика — начин за общуване между хората.

Отново се чуха ръкопляскания. Карасулиев се изкашля леко и заговори:

— Щастлив съм, че ще работим заедно. И тъй като ние не се споразумяхме върху точното име на бъдещата банка, предлагам да остане... — тук той направи дълга пауза — Търговска банка Скарлатов и Ко. Това е моята дан на почит към великия финансист, големия човек, генералния директор на Банката Борис Скарлатов!

Отново проечаха ръкопляскания. Йосиф се обърна към американеца на английски:

— Господин Малкълм Гордън, няма ли да кажете нещо?

Младият мъж трепна. После се усмихна и отговори:

— Щастлив съм да присъствам на това тържество и в качеството си на пратеник да пожелаая на новата банка дълъг живот, а на нейните основатели — здраве и успехи! На добър час!

[1] Августейши (лат.) — най-висш, превъзвишен. ↑

ЧАСТ ВТОРА

ГЛАВА ПЪРВА

Сградата, в която се настаниха обединените банки, бе тая на Скарлатов. Карасулиев беше купил навремето една красива къща в центъра на София, която преустрои за Френско-Нидерландската си банка. Сега тя се превърна в централа на Командитното му дружество. Самият Йосиф се пренесе в бившия кабинет на Неделев. И той нямаше обичай да преустройва. Единственото му нововъведение беше някакъв голям хладилник, а зад витрината, която служеше за бюфет — празна по времето на Неделев, — нареди бутилки алкохол. Новото положение на Скарлатов като генерален директор му приличаше малко на английския кралски двор. Той царуваше, но не заповядваше. При такъв пъргав, делови и неуморим сътрудник като Карасулиев двама дейни директори биха довели Банката до... разпадане. Всяка сутрин работата започваше с кратко съвещание помежду им. Обикновено говореше Йосиф. Той надълго и широко разказваше всичко — какво се е случило и какво им предстои през деня. Същевременно поемаше и голямата част от задачите. Често на съвещанията присъстваха Фархи (ако не беше в провинцията по работа) и Туше Динев. Карасулиев вече не се страхуваше от него и сега, успокоен, цъфтеше в качеството си на втори директор. Между тия двама приятели от детски години — Туше и Йосиф, по-късно съперници и дори врагове, отново се създадоха дружески отношения, дори нещо повече. И двамата имаха в кръвта си нагон към сплетните, коварството, ценяха хитростта и особено обичаха да подложат динени кори на противника. Тук вкусовете им бяха еднакви. За Скарлатов оставаше официалната, представителната част, срещи с важни клиенти или одобряване на сделките. С авоарите в левове, които донесе Карасулиев, Банката отново се превърна в най-мощната търговско-индустриална банка на България. Но политиката на ограничено кредитиране, и то само на собствени предприятия, си остана постулат в дейността им.

В новата банка като цяло работеха чиновниците на Скарлатов. Карасулиев не уволни своите хора. Едни остави в Командитното дружество, а на други намери подходящи места, така че сливането

мина без сътресения и за двата персонала. В чакалнята пред кабинетите им винаги имаше тълпи, но те бяха клиенти на Карасулиев. По цял ден влизаха и излизаха разни хора и когато Скарлатов отиваше при Йосиф, го заварваше в задушевен разговор с някого. Този човек работеше главно с думи, много думи, които забъркваха, оплитаха и събуждаха надежди у събеседниците. Защото той водеше разговора не от върха на поста, който заемаше, или от позицията на своето богатство, а предразполагаше клиентите, понеже се отнасяше с тях приятелски като към равни. Умееше така да поведе в необходимата посока, че създаваше впечатление у посетителя — сякаш той самият открива целта, към която всъщност го тласкаше Карасулиев. Но имаше и една съществена слабост. Беше от хората, които, по думите на Скарлатов, не могат да си седнат на задника. Когато се отнасяше до големи сделки или кредити за мощни индустриални предприятия, Карасулиев спазваше споразумението, но за дребните нямаше спирачка. Понякога Скарлатов му се чудеше, че финансира нищожни сделки и незначителни търговци със съмнителна репутация и печалба. Естествено в повечето случаи печелеше, но печелеше на дребно. Скарлатов не се възпротиви на тази му дейност. Разбра, че ако го ограничи, Карасулиев или ще се пропиет, или ще се разболеет. Принадлежеше към хората, които съществуват в движение и то бе тяхната същност. Той наподобяваше акулите, които ако спрат да плуват, се задушават, понеже така са устроени хрилете им. Получават кислород от водата, която минава през тях, само ако се движат, и то бързо. Те умират, ако ги оставиш в неголям басейн. Имаше още една особеност у Карасулиев. Събираше и помнеше много сведения, дори ненужни за работата им — било в политиката, било от частния живот на хората — и надълго и широко споделяше наученото със Скарлатов. Така той му стана нещо като око за живота не само в столицата, но и за цяла България. Едно критично око, което за съжаление виждаше сатанинската страна на живота, а не доброто и радостното. Но за един банкер това не бе дефект, а качество и Скарлатов го ценеше.

Тук обаче превъзходство имаше Динев. Докато Карасулиев се занимаваше повече със слухове и непроверени предположения, в които често интуитивно налущкваше правия път, при Динев доказването на истината за хората и нещата беше същност в работата му. Винаги точни и акуратни, докладите му бяха безупречни и по тях можеше да

правиш своите заключения. С други думи, даваше материал за размисъл. Най-важният акт, с който Йосиф Карасулиев заслужи доверието на Борис Скарлатов, бе даването на пълните сведения за трезора на бившата си банка и чуждите ѝ авоари. Те наистина бяха големи, но не колкото предполагаше. А това значеше само едно — че през всички тези години Карасулиев умело е блъфирал с величината на чуждите си капитали. И обратното. Докато Скарлатов смяташе, че Карасулиев е вложил малко пари в България, се оказа, че не е така — сумите надхвърляха всички негови предвиждания. Участваше със средства в различни предприятия, но най-вече в търговията с тютюни и в дружеството за петрол и смазочни масла. Беше се забил и в каучуковата индустрия, а също и в химическата. Притежаваше два търговски товарни кораба и три малки петролни танкера. Така Търговската банка му заприлича на една малка държава със своя флота.

И тази сутрин в края на февруари 1938 година работата започна с кратко съвещание. Присъстваха в кабинета на Скарлатов и Карасулиев, и мълчаливият Фархи, и Динев. И четиримата пиеха кафе. Това за Скарлатов бяха най-приятните минути от работата в Банката — Фархи дреме във фотьойла и сърба кафе, Динев непрекъснато шари с очи и иска да разбере какво мислят останалите, а Карасулиев се разхожда напред-назад по килима и масичката в средата му пречи. Трябва да я заобикаля.

— Борисе, колко искаш за тая масичка, веднага ти я плащам в брой! Направи ми целите крака в синкавици!

— Тя ми е талисман и значи е безценна. Но от мен да мине, можеш да я сложиш в кьошето и преди да напуснеш кабинета, да я върнеш на мястото ѝ.

С помощта на Динев Карасулиев наистина премести масичката. Сега можеше да се разхожда безпрепятствено, изпъчил се като Наполеон.

— За днес каква е програмата? — попита Скарлатов.

— Обсъждане въпроса за тютюните.

— Само това ли?

— Ами малко ли е?! — каза Карасулиев. — Сделка от класа!

— Преди това искам да те попитам, Йосифе, какви шашарми правиш с Неделев?

— С това заспало копеле нямам нищо общо!

— Така ли?

Карасулиев подозрително погледна Динев.

— Динев нищо не е казал! Просто Стефан Неделев снощи дойде във вилата ми на дълъг разговор и не предполагаше, че между нас съществуват тайни.

— Виж какво, Скарлатов. Отдавна гледам как тоя мижитурко измъква изпод носа ми кокала. Взел е в ръцете си целия внос на филми. Кинотеатърът ще бъде завършен тази есен. Ако тебе не те интересуват филмите, мене ме интересуват. Има монопол за вноса на най-добрите кинокамери и прожекционни апарати от Германия.

— Мен ме интересуват печалбите.

— И мен! Затова ще му взема поне част от кокала. Вносът на американски филми ще осъществявам аз. Мистър Гордън вече направи нужното.

— А как? Ще ги купуваш? Това е много скъпо!

— Няма да ги купувам. Те ще ни дават под наем копията и всеки момент ще могат да си ги взимат обратно. Сега разбра ли? А без американските филми Неделев ще издъхне.

— Тогава не разбирам защо ти е нужен Неделев?

— Защото кината контролира той и ако иска, няма да позволи да се прожектират нашите филми. Споразумяхме се премиерите да бъдат в новия му кинотеатър и с разпространението да се занимава той. Взима мръсникът му голям процент, но още нищо не е решено! Когато сделката втаса, ще я обсъдим.

— Добре. Нека започне господин Фархи.

— Чакай, Скарлатов, още нещо искам да те попитам... Неделев само за филмите ли дойде да те посети чак на вилата?

— Не, разбира се. Имах през цялото време чувството, че е объркан и уплашен. Изглежда, германците вече са си показали ноктите и той почва да разбира, че сам не може да действа.

— Аз имам същото впечатление. Беше прекалено отстъпчив. А постави ли ти въпроса за печалба в чужда валута?

— Да, разбира се, но му казах, че самите ние сме в трудно положение. Накрая се унижи да моли да го включим в някоя външна сделка.

— Нито цент!

— Общо взето, авоарите му в Швейцария и Англия са ми известни, поне до времето, докато работехме заедно. А после, по сведения на Динев, при сътрудничеството му с германците са изтекли доста от тях. Ето защо е разтревожен.

— Предлагам да нямаме никакво сътрудничество с него.

— Напротив! Предлагам да държим пред носа му въдицата с долари и послушно ще плава след нея. Освен това той е единственият ни източник за дейността на германците, а също и за връзка с тях при нужда.

В следващия половин час Фархи подробно изложи сделката с американските тютюневи фирми. Изнасяха малка партида висококачествен ориенталски тютюн на цена с шейсет и пет на сто над немската, защото германците купуваха всичко, без да гледат качеството. Но, разбира се, в договора щеше да фигурира не истинската цена, а много по-ниска, за да се измъкнат от данъчните власти и осигурят долари направо в американски банки без прехвърляне. Сделката беше поначало добра, но дребна и малка за мащабите на тютюневата търговия, която развиваха немците в България. Накрая Йосиф каза, че изнася партидите с двата собствени товарни кораба, които вече са потеглили.

— Отсега нататък ще ви моля да ме уведомявате предварително за всяка сделка и нейното изпълнение, а не да ме поставяте пред свършен факт.

— Спестяваме ти нервите — каза Карасулиев.

— А какъв е процентът на мистър Гордън?

— Искаше двайсет на сто, но клекна на дванайсет.

— Още веднъж припомням споразумението ни — финансиране и кредити за индустрията — аз! Валутата — Йосиф! Фархи — тютюните! Ще помоля Туше Динев да събере точни сведения за авоарите на Неделев в конвертируема валута в чужбина.

Динев кимна с глава. Съвещанието бе свършило. Тръгнаха си. Карасулиев се забави.

— Какво искаш да питаш?

— Само за кината ли дойде Неделев при теб?

— Само за тях.

Карасулиев не каза нищо повече и си излезе. Но Скарлатов премълча, че главната цел на Неделев бе мина „Ураниум“. Ето вече

години наред германците се мъчеха да се докопат до мината. Не че за Скарлатов тя имаше изключителна цена. Но фактът, че се опитваха да му вземат нещо, което му принадлежеше лично, го караше да излиза извън себе си от гняв. Така, както кучето ръмжи неистово, ако господарят му се присегне да вземе дадения от ръката му кокал, така и Скарлатов ръмжеше срещу всяко посегателство към „Ураниум“. Полека-лека мината се превърна в някаква непрекъсната травма в отношенията му с мощната финансова немска група. Те му предлагаха наистина забележителни условия за покупка — плащане в конвертируема чужда валута, висока цена. И вместо да се съгласи и спечели добри пари от сделката — което бе най-разумното, — той стана още по-неотстъпчив като магаре. В последния разговор Неделев не скри нищо от Скарлатов. Той направо му описа обстановката. България плуваше в немски води. Рано или късно германците щяха да вземат мината, без да дадат лев. Скарлатов искаше да му каже, че по-скоро ще я разруши, отколкото да я продаде, но усети колко детински би прозвучала такава закана. Той разбираше, че „Ураниум“ рано или късно ще му се изплъзне и не разумът, а инатът, великият скарлатовски инат, го караше да се противопостави на силните. Беше голяма глупост да ги превръща във врагове, но не можеше да се пребори със себе си и както при него често ставаше в порив на яд, той реши още същия момент да замине за мината. Даде нареждане на Спас и малко по-късно, без да уведоми Карасулиев, потегли за планината.

След около час бавен ход на ниска скорост, която виеше, те излязоха през една тясна клисура на обширна стръмна поляна и видяха малкото селище на мината. От кокетните постройки като алпийски вили — всички еднакви — както за работниците, така и за техническия персонал, се издигаше дим, навяващ желание за топлина и уют. Те бяха със стръмни покриви, целите от дърво, боядисани в бяло, а прозорците имаха дървени капаци.

Пред малките площадки се вееше белъо. Тук, в тая дивотия, цивилизовано живееха хора. Разположението им близо до боровата гора показваше, че инженер Думке бе избрал мястото с вкус и чувство за красота. Самата канцелария на мината представляваше дълга барака с равно място пред нея. Те изкачиха пътя и спряха пред бараката. Там вече ги чакаше Ханс Думке. В цялото му поведение се чувстваше, че е приятно поласкан. Покани ги в канцеларията. Тук нямаше печка.

Изглежда, тоя нещастник тренира като Амундсен^[1] за Южния полюс, помисли си Скарлатов. Все пак седна на стола. Една голяма маса със стъкло върху плота беше почти цялата мебелировка, ако не се смята шкафът с папки. Планът на мината висеше на стената. Скарлатов погледна през прозорците. Там в долината видя група деца с плетени шапки, ръкавици и пуловери. Те тичаха по стръмнината с лекота. На гърба си носеха ученически чанти като раници. Бяха доста на брой. Думке каза:

— Децата се връщат от училище. Всеки ден изминават по седем километра. Не ги пускаме само при снежна виелица.

— Чии са тези деца?

— На работниците и на моите сътрудници. Нашите деца знаят вече добре български.

Скарлатов заразително за живота в мината. Семейните си готвели вкъщи. Имали удобства — вода, канализация, електричество. За ергените и работниците без семейства — стол, където се хранел и Думке. Бил доволен. Имали и нещо като салон. Събирали се вечер, предимно в събота и неделя, и танцували. Купили радио и грамофон. Думке непрекъснато го учудваше с разнообразната си дейност, в която социалните грижи бяха важен дял от заетостта му.

— А къде са работниците?

— Долу в галериите. Работим само една смяна. Нали се разбрахме да не увеличаваме производството.

— Да, горе-долу е така. От своя страна, искам да Ви уведомя, че в момента се готвим да изнесем продукцията. Къде е всъщност флотационната фабрика?

— В ниското. Оттук не се вижда. Нарочно е далеч. При нас има деца...

— Разбирам.

— Но, господин Скарлатов, кажете какво ще правим с обогатената руда. Оловни контейнери нямаме. Принудени сме да я поставяме в дървени сандъци. Направихме нещо като навес. Но сами разбирате, че така няма да можем повече да продължим.

— Ето, господин инженер, една от най-важните цели на моето посещение. В скоро време ще ангажираме транспорт и ще доставим нови контейнери.

— Трябва да побързаме, господин Скарлатов. Времето вече не стига. Как беше на български... ножът опира до кокала.

— Какво искате да кажете?

— Фашистите идват. Не трябва по никой начин готовата руда да попадне в ръцете им.

— Инженер Думке! Вие разговаряте с мене като със съзаклятник. Не прекалявате ли?

— Аз, аз вярвах... аз вярвам, че Вие, господин Скарлатов, мислите същото.

— Аз искам да печеля пари и нищо повече!

— Недейте, господин Скарлатов, не давайте мината и рудата на нацистите! Вие не знаете какво готвят на човечеството!

— А на Вас откъде Ви е известно всичко? Може би от дядо Господ?

— Ще позволите ли да ви обясня?

— Не. Това, което ми е необходимо, аз го знам. Аз позволявам само това, което мен лично интересува, а не това, което Вас Ви вълнува!

Скарлатов стана и се насочи към плана на мината в голям мащаб.

— Елате тук, инженере, и ми обяснете всичко!

Думке отиде пред стената. Нещо се колебаеше.

— Ами обяснете най-послед, дявол да Ви вземе!... Нямате ли показалка?

— Имам. Но, господин генерален директор доктор Скарлатов, виждате ли, това е едно нищо.

— Как така?

— Картата е невярна. Тук идват шпиони...

— С целия ли сте?

— Да, господин генерален директор, аз съм с целия си.

— И престанете с това генерален директор!

— Ще престана.

— А имате ли вярна карта, или в страха си сте я унищожили и блуждаете без ориентир из мината?

— Тя е в квартирата ми. Ако обичате, заповядайте...

— У дома Ви предполагам е студено като в кучешка колиба.

— Да, така е.

— Може би ще ме приемете на по-топло и уютно място?

— Ще помоля минния техник. Там е топло, има камина.

— Е, добре, да тръгваме!

— Нека господин генералният директор почака поне половин час, за да уведомя домакините и извикам приятелите си.

— Кои приятели?

— Как кои? Нашата немска колония.

— И те ли знаят всичко?

— Да, господин генера...

Скарлатов остро го погледна.

— След петнадесет минути всичко да е готово! Вие също! Разговорът с Вас, който знае защо, протича крайно терсене.

— Съжалявам, господин Ваше Пре...

— Скарлатов!

След половин час Борис, придружен от Спас, се изкачи по стръмната пътека. Пред вилата на техника го посрещна жена му — дребна, извънредно спретната, усмихната, с черни очи и черни коси, което учуди Скарлатов. После се сети, че е еврейка. В камината на малкия салон горяха буйно цепеници. Там ги чакаше вече инженер Думке. Той стана, когато влязоха. Скарлатов освободи Спас. Жената го покани да се нахрани в трапезарията. Останаха сами. Някъде отдолу се чуваха детски гласове.

— Колко деца има техникът?

— Три.

В тоя момент влезе инженер-химикът, а след малко и техникът по работни дрехи. Сега вече разговорът се водеше на немски. Обясняваше Думке, но често се намесваха и колегите му. Дали тези хора са обречени, мислеше си Скарлатов. Поне засега са приютени... Какво ли ги чака, ако наистина нацистите ги докопат?

Жената на техника сервира чай. Скарлатов реши да прекрати разговора.

— И така, чакайте контейнерите и транспорта, за да изнесем обогатената руда.

— Кога, господин Скарлатов? — попита Думке.

— В най-скоро време!

— А не мислите ли, че ще бъдете изпреварени? — обади се техникът.

— Засега поне няма такива изгледи.

— Вие следите ли какво става в Австрия?

— Това няма отношение към нашия разговор.

— Всичко има отношение. Ние сме в капан, господин Скарлатов, и трябва да помислим как да се измъкнем, преди да е станало късно.

Скарлатов разбра, че идейният ръководител на групата и негласен водач, на когото останалите се подчиняваха, беше не Думке, а техникът. Химикът — мълчалив човек — почти не взимаше участие в разговора.

— Готвите се да бягате?

— Не искаме да Ви изненадаме неприятно. Ние сме Ви благодарни за годините, прекарани тук в сравнително спокойствие.

— Е, добре! Ако се наложи, ще ви помогна. Това успокоява ли Ви?

— Донякъде, господин Скарлатов.

— Щом се върна в София, ще наредя да ви осигурят визи. А съпругата Ви с децата може да тръгне тези дни.

— Това много ни облекчава — каза техникът.

— За къде предпочитате?

— За Палестина.

— А Вие лично?

— За мен, както останалите.

— Е, хайде по-весело! Вие сте просто изплашени, потиснати и не можете да разсъждавате.

— Дано да е така, господин Скарлатов.

Когато се завърна, Борис извика Туше Динев и му възложи да се заеме с паспортите и изходните визи на немците за Югославия и Чехия. Най-бързо се уредиха документите на жената и децата на техника за Палестина през Турция. Бяха пристигнали оловните контейнери. Само за седмица успяха да извозят готовата продукция до пристанището на Бургас и оттам я пое корабът на Карасулиев, който веднага отплава. По въпроса за мината Скарлатов се успокои. Дори сметна, че опасенията на немската колония са все пак преувеличени. Но в следващите дни събитията се завъртяха със замайваща скорост.

[1] Амундсен, Руал (1872–1928) — норвежки полярен изследовател. ↑

ГЛАВА ВТОРА

След световната криза от 1929 година икономическата обстановка започва да се подобрява. Във всички държави се забелязва стопанско оживление, включително и в Германия. Безработицата намалява, външният търговски обмен нараства. И ако само с една или две години се бе забавило установяването на Хитлеровия режим, може би светът щеше да бъде друг. Защото голямата лъжа, с която дойдоха на власт националсоциалистите в Германия, бе обещанието за икономическо благоденствие на нацията. Те се възползваха от подобрената световна конюнктура и я представиха като свое постижение, като резултат от гениалните прозрения на фюрера.

Общо взето, има три начина, по които диктатурата се снабдява със средства. Първият е за сметка на населението — чрез идейна обработка, вътрешни заеми под форма на помощи за държавата, зимна помощ, вноски в касите на националсоциалистите и така нататък. Вторият начин е принудата. Тук спада и криминалният обир на средства. На 9 ноември 1933 година започва знаменитата „Кристална нощ“, през която са нападнати и ограбени евреите в Германия. Опожарени са 177 синагоги, разгромени — 7500 магазина. Имуществото им се взема от държавата. При разбиването на големия ювелирен магазин на „Унтер ден Линден“ самите щурмоваци открадват скъпоценности на стойност милион и седемстотин хиляди марки. Присвоява се и се разхищава държавна и общонародна собственост като картини, музейни експонати и всякакъв вид ценности от националното богатство. И третият начин, към който рядко прибегват демократичните буржоазни държави, но без който терористичните режими не могат, е прекият път към войната. Тогава на индустрията се възлагат свръхпоръчки, безработицата изчезва, а изразходваните средства се възмездяват от завоюването на чужди територии и народи. Те трябва да платят разноските. Хитлеристкото „икономическо чудо“ използва и трите начина, но войната остана главната цел и средство за възмогване. Така бяха излъгани германците.

На 16 март 1935 година Германия едностранно анулира Версайския договор и се отказва от неговите военни и външнополитически ограничения. Същия ден въвежда всеобща военна повинност — с други думи, възстановява армията.

На 7 март 1936 година германските войски завземат демилитаризираната Рейнска зона, където Франция е нямала право да държи армейски части.

През август 1936 година Хитлер изпраща до ръководителите на Третия райх меморандум. Същността му се заключава в искането след четири години германската икономика да бъде напълно готова за война и армията приведена в бойна готовност. Есента влиза в действие четиригодишният план на страната. Гьоринг дава лозунга му — „Оръдия вместо масло!“

На 25 октомври 1936 година Германия и Италия сключват договор, наречен оста Рим-Берлин.

На 28 ноември същата година Япония се присъединява към оста.

През ноември 1937 година Хитлер поставя в генералния щаб на немската армия два основни въпроса: че войната е неизбежна и Германия трябва да се готви за нея в съкратени срокове; че най-близката цел е завземането на Австрия и Чехословакия.

На операцията по завземането на Австрия Хитлер дава циничното название „Особеният случай Ото“. На 12 февруари 1938 година канцлерът Шушниг и министърът на външните работи на тази страна Гвидо Шмид са извикани в резиденцията на Хитлер. Тук, без да се церемони, той ги оскърява и заплашва с физическо насилие. Австрийските държавници се принуждават да приемат в състава на правителството Зайс-Инкварт като министър на полицията. Зайс-Инкварт е фашисткия водач на Австрия. Миклас — президентът на републиката, се мъчи да лавира. Насрочва на 13 март народно допитване за запазване на независимостта на Австрия. Хитлер реагира с ултиматум — Зайс-Инкварт да бъде назначен за канцлер. Шушниг подава оставка. И следва най-срамното. Гьоринг телефонира на Зайс-Инкварт, като му диктува „телеграма“, която дори не намира за нужно последният да изпрати в Берлин, просто му съобщава съдържанието ѝ. В нея се казва, че Временното правителство на Австрия се обръща за помощ към Германия, за да възстанови в страната спокойствие и ред. И още нещо важно има в този телефонен разговор. Гьоринг заповядва на

Зайс-Инкварт да затвори държавните граници на Австрия, за да не може никой да се измъкне или прехвърли собственост от страната. Бандитите никога не изпускат от погледа си плячката.

На 11 март 1938 година — два дни преди Референдума — германските войски нахлуват през нощта в Австрия, без да срещнат съпротива. С тази акция, известна под името Аншлус, страната насилствено е присъединена към Германия. Капанът щраква. Всички, които са по един или друг начин омразни или неудобни на фашистите, се оказват в клопка. И първото нещо, което започва в Австрия, е разправата именно с тях — евреи, комунисти, демократи, социалисти, парламентаристи, интелектуалци, учени, студенти, профсъюзни дейатели, емигранти от други страни. Хитлер нарочно избира нощта на 11-и срещу 12-и, защото 12 март е събота, а 13-и неделя. Събитието заварва страната в почивен ден... Сутринта на 12 март, докато се бръснеше в банята и слушаше през отворената врата радиото, Скарлатов чу новината. Бързо се приготви и потегли с колата за София...

Още щом влезе в Банката, пред кабинета му чакаше инженер Думке, а вътре — Йосиф Карасулиев, който му се видя много разстроен.

— Хайде бе, Борисе, светът се троши, ти спиш! От един час те чакам!...

— Имаш ли известия?

— Опитах се да вляза във връзка по телефона. Линиите са прекъснати.

— Нормално за такава обстановка. Нахлува двеста-хилядна чужда армия! Първата им работа е да прекъснат връзките на Австрия с външния свят. Но какво ти става?

— Страх ме е...

— Искаш ли да изпиеш нещо?

— Не мога. Целият треперя.

— Какво направи досега?

— Събудих Туше Динев. На него се надявам. Чакам го да дойде.

— Не се безпокой. Анастасия и Иван са български поданици. Няма никой с пръст да ги закачи.

— В тоя качамак не се знае кой пие, кой плаща. Можеш да си хвъркнеш за едното нищо!... Скарлатов, направи нещо, моля те като

брат! Ти винаги си успявал.

— Моят съвет, Йосифе, е да изчакаш. Вероятно в близките дни ще научиш всичко и ще се успокоиш.

— Мислиш ли? Дай една мастика!

Скоро пристигна Туше Динев. Опитал при немците. Цялата легация празнувала. Били надут. Все пак един, с когото Динев поддържал връзка, обещал да провери. Но и при тях линиите с Виена били прекъснати. Скарлатов поръча светкавичен телефонен разговор с Ван Юлиус в Женева, у дома му. Обади се. Обясни му всичко подробно. Ван Юлиус си взе необходимите бележки и обеща по свой път да провери какво става със семейството на Карасулиев.

Донесоха в кабинета на Скарлатов мощен радиоапарат. Динев въртеше станциите. Немците даваха само кратки комуникета и свиреха военни маршове. Но тук-таме вече по английските и френските станции започнаха да предават някои подробности. Най-важната от тях беше за масовите арести и антисемитските изстъпления. Очите на Йосиф се насълзиха. Но вместо да му съчувства, Скарлатов се държеше грубо, понеже само така можеше да го поддържа да не се разкисне напълно. Динев тръгна за швейцарската и френската легация, та чрез техни канали да разберат нещо за Иван и Анастасия. Йосиф внезапно излезе нанякъде, без да обясни къде. Скарлатов сравнително спокойно прие съобщенията от Австрия. Не че не съжаляваше Йосиф или не искаше да му помогне. Но чуждите нещастия все пак се посрещаха без силни душевни вълнения, особено ако не застрашават своята черга. А Яна бе в Оксфорд, където е тихо и спокойно. Но докога ли?... Аншлусът му прозвуча като траурен звън за мира в света. Изведнъж се сети с неприятно чувство за съня през нощта, който сутринта бе забравил. А сънува черни птици, покрили постепенно небето, и то стана тъмно като в рог. Боже Господи, си помисли той. Дали наистина сънищата показват, или беше скритото неосъзнато чувство за нещо, което насън се превръща в образи? Но неведнъж сънищата му предсказваха това, което по-късно ставаше, и затова не обичаше да ги разказва. Нима наистина съдбата на планетата е предопределена? И съдбата на отделния човек? И от кого? Скарлатов отмахна с усилие на волята тези ненавременни мисли и реши да излезе от Банката.

Отдавна бе преминало времето за обяда. Когато пресече обаче чакалнята, видя инженер Ханс Думке. Той стоически бе чакал цяла сутрин. Взе го със себе си в „Юнион-клуб“. Там на една, маса седяха двама от германската легация. Единият беше с партийната свастика на ревера. Те изгледаха влизащите и си казаха нещо. Думке ги отмина с вдигната глава. Седнаха на една маса. Келнерът веднага дотича и поръча обяда. Докато чакаха, Думке се извърна, за да погледне отново немските дипломати.

— Страхувате ли се? — попита го Скарлатов.

— Да, страхувам се и се отвращавам от себе си заради моя страх.

— Нищо не Ви заплашва поне засега!

— Господин Скарлатов, дойдох да Ви съобщя, че решихме семейството на техника да замине за Палестина още днес.

— Толкова бързо?

— Налага се. Приемете техните дълбоки благодарности.

— Вашите паспорти в ред ли са?

— Да, господин Скарлатов, с Ваша помощ.

— Тогава няма от какво да се боите!

Поднесоха обяда. Думке яде малко и гледаше разсеяно. За разлика от друг път бе мълчалив. Немците станаха от масата и нарочно минаха край тях. Инженерът целият трепна. Когато излязоха, Думке каза:

— Ето ги, господин Скарлатов, нацистите! Те са тук, в България...

— Наистина трябва да си полекувате нервите, господин инженер. Защо не ядете?

— Благодаря, нахраних се. Искрено ми е жал за България, а най-много за Вас, господин Скарлатов. Докато съм жив, няма да Ви забравя!...

— Инженере, заупокойни псалми не ми се слушат. Все пак мисля, че твърде рано е за тях.

— Дано да е така, господин Скарлатов!...

Двамата се разделиха пред „Юнион-клуб“. Скарлатов се запъти към Банката. В кабинета го чакаха Динев и Карасулиев. Последният пиеше мастика и ходеше като луд напред-назад по килима.

— Йосифе, престани да пиеш!

— Де да можех наистина да се напия и забравя!...

— Отпуснал си се като пача!

— Хайде, Йожки, да те водя да си легнеш! — каза Динев.

Туше беше особено внимателен, дори нежен към него, а той не приличаше на себе си. Като болник го поведе и преди да излязат, се обърна към Скарлатов:

— Шефе, ще му дам сънотворно и веднага се връщам. Ще ме дочакаш ли?

Скарлатов кимна с глава. Скоро Динев се върна.

— Кажки, има ли реална опасност?

— Да, шефе. Евреите във Виена са под удар.

— Но те са български поданици, а Иван е само наполовина евреин!

— Доколкото са ми сведенията, Иван е вземал активно участие в антихитлеристките акции. Приятелите са му известни интелектуалци и отявлени антинацисти. Някои вече са в лагер, други са емигрирали. Взели са го на мерник и австрийските фашисти. Сега е не само в техни ръце, но и на Гестапо, а те никого не изпускат.

— Можеш ли да направиш нещо?

— Каквото мога, правя. А ти, от своя страна, щом се възстановят телефонните и телеграфните връзки, опитай се чрез Външно министерство да се обадиш в българската легация във Виена, за да поемат защитата им, ако не е вече късно, шефе...

На следващия ден — 13 март, неделя, не получиха никакви сведения. В понеделник — 14 март връзките се възстановиха. Веднага се обадиха в българската легация. Оттам отговориха, че засега не могат да се придвижват свободно в града, а по телефона не могат да влязат във връзка с Анастасия. Телефоните били под контрола на армията. Някъде към 5 часа следобед, когато Скарлатов се готвеше да си тръгне за вилата, пристигна Динев.

— Имаш ли новини?

Динев кимна с глава.

— Тичай в кабинета на Йосиф!

— Шефе, искам първо да поговорим двамата. Вероятно Иван е арестуван. Къде — не знам. Анастасия е под домашен арест в апартамента си. Това е всичко.

— Как успя?

— Стари връзки. Най-общо чрез Швейцарския червен кръст. Един от техните сътрудници е проверил. Въпросът ми е да уведоим ли Йосиф?

— Не.

— Така и мислех. Аз тръгвам. Ако науча нещо, ще ти се обадя във вилата.

Скарлатов остана сам. Знаеше, че Йосиф е в съседния кабинет и че трябва да отиде при него, но нещо го спираше. Чувстваше се глупаво, сякаш присъстваше на пиеса, където публиката знае всичко, а главният герой не се досеща какво е станало. Накрая събра сили и отиде при него. Завари го седнал във фотьойла, отпуснат и замаян от алкохола.

— Йосифе, искаш ли да излезем на въздух?

Карасулиев нищо не отговори.

— Ела с мен на вилата! Там ще починеш както трябва. Ще поговорим и пийнем.

— Остави ме! Не ми се живее...

Това поведение нервира Скарлатов.

— На теб ли не ти се живее?! Ти, който изпитваш ужас от смъртта?! Поне от религиозното си католическо образование да беше взел тая примиреност към неизбежния край!... Ти винаги си губел присъствие на духа в трудни моменти!

— Не става въпрос за мене, а за тия, които обичам.

— А мислил ли си някога, че когато си разорявал разни хора или си ги довеждал до пълно отчаяние, те не са имали на света близки, които обичат — жена, деца, приятели?!...

— Подло е да ме нападаш по тоя начин. Твоите грехове са по-големи от моите!

— Да не спорим! Вероятно е така. Но аз не хленча. Не смятам, че ако се случи нещо с мене, както се е случвало, ще бъде несправедливо!...

— Искаш да кажеш, че сега си плащам греховете? Но, питам те, защо не аз лично, а другите?

— Защото странни са пътищата господни, по които възмездие то настига жертвите на греховния мрак. Бих ти препоръчал да отидеш в Рилския манастир!... Там в преддверието на храма има дълбоко поучителни фрески, каквито на друго място не съм срещал. Това са

сцени от наказания за пороците. И ако трябва да бъде точен, всички сякаш се отнасят до теб!

— Я не говори глупости!

— Така е вече добре! Почваш да се очовечаваш и ставаш истинският Йосиф Карасулиев! Не може ли да се пребориш с детинския си страх от възмездие?

— Тоя път не можах. Но не знам дали в детството ми е отговорът... Аз наистина тогава вярвах на всяка казана дума, на всеки ред от Библията. По цели нощи, свит в някой самотен кът, учех наизуст Евангелието. Бях чист и непорочен. Вярвах и в Дева Мария, и в Исус, и в Петокнижието. А то цялото е изпълнено с Божието възмездие за грях.

— И кога взе да отрезняваш?

— После... когато избягах от колежа, подгонен от турците, и видях света и зверствата му, свят, изпълнен с лъжа, с измама и престъпления, повечето безнаказани. Вярата ми рухна и аз вече смело върших всички възможни грехове!

— Тогава продължавай и се не бой!

— Аз не съм се боял никога от нищо! Но идва час и ден, в който чувстваш възмездие и неговият леден дъх приближава плътно до тебе...

На Скарлатов му стана интересен разговорът. Той не очакваше, че Йосиф има своята борба в себе си, с представите на религията. За пръв път откриваше тая му неизвестна страна, а може би и за последен... Странно, мислеше си Борис, че този човек има свой сложен вътрешен мир, който му прилича до голяма степен на този у хората от Средновековието.

— Винаги ли, когато си натясно, се връщаш към католическите години?

— За пръв път в живота си. Смятах, че съм победил. Че не е останало нищо от детската ми вяра. Но сега вече не съм сигурен. Има Бог, Скарлатов, има!...

— Всеблаг и опрощаващ? — насмешливо каза Борис.

— Не, Скарлатов. Всеопрощаващи са Исус и Мария, но те не са равни на Бога. Той може би се вслушва понякога в тях, но в повечето случаи решава сам. Разбра ли? Защото главното му качество е не милост, а справедливост. А тя е безпощадна.

— Тогава ти вярваш и в Сатаната?

— Но как! Той съществува, Скарлатов! Той е навсякъде! Няма защо да го търсим! Даже сега е тук, сред нас, и ни слуша.

— Приличаш ми на Мартин Лутер, който е хвърлял мастилницата по Сатаната.

— Защото го е виждал! В това съм убеден!

Ето го този славянски дуализъм, така дълбоко вкоренен в народа!... Йосиф беше дуалист, и то вярващ дуалист.

— А ти, Борисе, не вярваш ли?

— И да... и не... Но ако има наистина нещо божествено за мене в тоя свят, нещо, което ни кара да вдигнем нагоре глава към Небето, а не само към Земята, това е разумът и само разумът! Той е единственото ни оръжие, единствената ни защита в този така неприветлив свят. Йосифе, свести се!

— Не мога. Сега не мога...

— Тогава лягай и умирай!

— Без Анастасия и Иван животът ми е безсмислен!

— Ако разумът владее Вселената, то всеки живот има своя смисъл, включително и твой! Запази поне любопитството да разбереш за какво те е определило Провидението!...

— Остави ме сам.

— Както желаш.

Скарлатов си излезе. Навън го чакаше Спас с колата.

Настъпваше нощта, когато се прибраха във вилата. Камината в хола гореше. Стана му приятно, като на човек, озовал се от поход към Северния полюс в собствения си, приветлив дом. С годините Борис ставаше все по-дисциплиниран и възискателен към себе си, особено когато беше сам. Старите му студентски навици да тръска пепел навсякъде или да ходи по клепащи, небрежно облечен, се замениха със строги, английски ритуали. След връщане от работа той взимаше душ и се преобличаше за вечеря. Така постъпи и сега и се настани пред камината. Тук, на масичката, Неда му сервира коняк. Това бяха най-приятните минути за него — когато изпиваше аперитива си. По-късно щеше да вечеря в трапезарията. И сега, седнал в големия удобен фотьойл, той гледаше пламъците на боровите цепеници и като първобитните наши прадеди изпитваше това мистично чувство към

огъня, стигащо до транс. Можеше така, без да мисли, да гледа с часове причудливата игра на пламъците.

Отвън се чу басово мяукане. Стана и отвори вратата към терасата. Влезе сиамският котарак Полишинел — важно, изискано, като само потърка муцуната си по панталона на Скарлатов за поздрав. Беше станал голям, а не онова уплашено, загубено коте, което Яна доведе със самолет от Виена. Имаше някакво достойнство в него и абсолютна независимост. Скарлатов, който нямаше определено отношение към животните, се привърза към сиамския котарак. Често го наблюдаваше как се изляга или върху фотьойла, или на топло пред огъня и винаги се удивляваше как е възможна такава грация, такава сибаритска поза, най-удобната, която би могла да съществува!... За по-накратко, Скарлатов го наричаше Пол и понякога му говореше като на човек. Но, общо взето, Пол не се свърташе много у дома. Чезнеше по цели дни и нощи. И резултатът от неговата дейност забележимо вече се чувстваше в околността. Появиха се малки котета-мелези, с явен примес от кръвта на Пол. Някои със сини очи, други с особената му муцуна, трети с черно на орбитите или къса бархетна козина. Този път Пол се покачи върху желязната свободна масичка и се излегна с гръб към огъня. Сложи лапи под гърдите си и примижа, като на няколко пъти погледна господаря си. Беше умен котак и знаеше, че сега Скарлатов пие коняк, към който Пол беше напълно индиферентен. Понякога насаме Борис го пускаше да се покачи чак на масата. Котаракът понасяше милувката единствено от Скарлатов. Дори към Неда, която всяка сутрин го хранеше, изпитваше пренебрежение и само търпеше нейното присъствие, но не и допир или ласка. Домашните го наричаха не по име, а с прозвището „звяра“. Единственото нещо, за което Скарлатов на няколко пъти го удари — когато си остриеше ноктите от дамаската на фотьойла. Пол разбра и вместо фотьойла за целта избра дървения праг на портала към терасата. Там всяка сутрин, изпружил тяло, си точеше ноктите. На това място дъската бе издълбана. По наследство Скарлатови бяха ловджии и кучкари. Но той не изпитваше тази привързаност към кучетата. Смяташе, че те наистина са интелигентни, но му напомняха хората. Струваше му се, че ако вземе куче, то ще заприлича на него, а кой на тоя свят би гледал себе си в кучешки образ?... Пол му харесваше преди всичко със своята невероятна свободолюбивост. Не беше просяк

или подмазвач като останалите котки. Винаги сериозен, малко замислен, той вървеше по своя път и ако си беше наумил нещо, не обръщаше внимание никому, включително и на Скарлатов. Идваше не когато той го извика, а когато на него му е приятно. Ето тази съвършена независимост ценеше Скарлатов, наред с удивително грациозното, красиво и силно тяло на котарака. В неговата компания той не се чувстваше самотен. Донякъде се радваше, че този път Яна му остави нещо живо, красиво, с характер, което да му напомня за нея.

По-късно Скарлатов вечеря и си легна в спалнята. Чувстваше се уморен. Взе книгата от нощната масичка, но вместо да чете, се замисли за Йосиф и бедата, която го постигна. После си каза — по дяволите! Каквото мога — правя!... Загаси лампата и скоро заспа. Сънят му бе мъчителен, изпълнен с кошмари. Събуди се към два часа след полунощ. Прозорците тропаха. Той стана. Без да пали лампата, отмахна завесите. Навън се издигаше истинска мартенска снежна буря. В поривите и воя на вятъра долови телефонен звън. Без да бърза, облече халата си и слезе в хола. Телефонът продължаваше да звъни. Вдигна го и чу гласа на Яна.

— Папа, ти ли си?

— Аз.

— Боже Господи, цяла нощ звъня! Това е третият път, откакто се обаждам. От няколко дни търся връзка. Едва тази нощ сполучих, а тебе те няма...

— Парите ли свърши?

— Ами как ще имам, с тия телефонни разговори! Слушай, папа...

Линията беше съвсем чиста. Чуваше даже дишането ѝ. И тогава той долови изхлипване, а после ридание.

— Какво става с теб?

— Нищо, папа. Сега слушай внимателно...

— От Оксфорд ли се обаждаш?

— Не, папа, от Мюнхен.

— Какво, по дяволите, търсиш в Мюнхен?

— Не е моментът да ти обяснявам. Нямам пари за дълъг разговор.

— Ще ти пратя.

— Не, не става въпрос за това. Мили папа, Иван е арестуван във Виена.

— Разбрахме.

— О, папа! Защо си толкова безразличен?

— Тук правим каквото можем.

Тя вече не хлипаше, а ридаеше.

— Спаси го, папа. Моля те, спаси го! Само ти можеш да ми помогнеш!

— Какво става с теб? Здрава ли си?

— Здрава съм. Нищо ми няма. Моля те, ела, папа, имам нужда от теб! Никога за нищо не съм те молила! Само веднъж в живота ти се моля. Няма да ме оставиш, нали, папа?

— Няма, дявол да те вземе! В Мюнхен ли ще си?

— Да, папа, и да искам, не мога да мръдна оттук. Чакам те.

— Къде си отседнала?

— Засега никъде. О, папа, ще умра...

— Не говори глупости и слушай! Ще ме чакаш всеки ден сутрин между десет и дванайсет и следобед между два и четири часа местно време в „Ди алте Пинакотекекен“. Работи ли?

— Не знам, папа.

— И стига си хленчила! Ако е затворена, ще седнеш в тия часове в парка пред Пинакотеката.

— Добре, папа.

— Разбра ли всичко?

— Да, папа, ще те чакам.

— Иди... чуваш ли ме, иди в клона на Норд Дойче Банк при... ало, какво става..., ало...

— Връзката е прекъсната, господине — се обади гласът на телефонистката.

— Опитайте се да я възстановите!

— Прекъснаха оттам, господине. Ако се обадят, ще ви свържа отново.

Скарлатов остави слушалката. Прекара до разсъмване в хола до телефона. Никой не се обади. На сутринта събуди рано Спас. Веднага тръгнаха за София. Черният път бе покрит с мокър сняг. Трудно се придвижиха до централното шосе. Пристигна пръв на работа в Банката. Обади се по телефона на Туше Динев. След малко той дойде.

— Кафе няма да пием. Моля те, искам час по-скоро виза за Мюнхен! Провери и по кой начин ще пътувам.

— С влака е невъзможно.

— Тогава със самолет. Действай!

— А защо Йосиф сам не замине? В края на краищата това е негов проблем.

— Защото няма нищо да свърши. А вече взе да се подпалва и моята черга. Сега разбра ли?

— Не.

— Тръгвай, дявол да те вземе!

— Шефе, ще отворят консулството чак към десет часа.

— Тогава направи кафе.

— Така ще е най-добре — каза Динев.

Скоро пристигна и Йосиф. Скарлатов му каза, че заминава за Мюнхен, ако получи виза.

— А защо не за Виена?

— Не задавай глупави въпроси! Иди ти във Виена!

Йосиф замълча, а след това предпазливо попита:

— За какво отиваш в Мюнхен?

— Ами защото ми е кеф! Искам да се разходя! Искам или имаш нещо против?

— Аз ще изляза за малко — каза Туше Динев.

— Седни, Динев! Искам да имам свидетел на разговора ни. А освен това, да си допием кафето...

— Така е в живота. На един му се е подпалила главата... — каза Йосиф и внезапно млъкна.

— Драги Йосифе, спомняш ли си текста на тая просташка песен — „Един плаче, друг се смее, трети за абе-то — тоест хляба — сълзи лее“? Отивам в Мюнхен заради теб! Сега разбра ли?

Йосиф дълго млъча. Той размисляше. Скарлатов и Динев пиеха кафето си. Беше му ясен пътят на неговите разсъждения. Първо — недоверието! За какво отива Скарлатов в Мюнхен?!... И тъй като не можа да намери друга причина, трябваше да се съгласи с казаното, въпреки че дълбоко се съмняваше. За хора като него, мислеше си Скарлатов, нищо на този свят не се върши без полза и в края на краищата е прав. Не му идва и наум в случая за Яна. Той не знае, че тя е в Мюнхен. Йосиф стана и тръгна към бюфета.

— От мастиката се става импотентен — каза Скарлатов.

— А от коняка?

— Аз пия кафе. Ела да си сипеш!...

Когато Йосиф си наливаше в чашата, ръката му силно трепереше. Скарлатов чисто по човешки го съжали.

— Какво според тебе, Йосифе, е по-силно от властта?

Без да се замисли, Йосиф отговори:

— Парите!

— Така и очаквах, че ще кажеш. Ами ако властта носи пари, тогава?...

— Тогава властта е по-силна.

— И тъй като при фашизма всичко е наопаки, то първото нещо, което ми идва в съображение, е, че в случая особено трудно е да се въздейства върху властта.

— Скарлатов! Властта се състои от хора, нали така? На тебе ли ще обяснявам това. А хората са алчни. Ако на едно куче дадеш краставица...

— Ще бъде интересно, а сентенцията ти за кучето и кокала я знам! Ставаш банален! Съгласен съм с тебе. Става въпрос до какъв размер ти си готов на материални жертви?

Въпросът бе зададен директно и безмилостно. Даже в моменти на най-голяма скръб Борис знаеше — Йосиф никога не губи в съжденията си съображения от материален характер. И сега внезапно си спомни дълбоко проникновения психологически случай, описан от Захари Стоянов, когато разбойници хващат един чорбаджия кехая и се готвят да го заколят. Тогава им казва да вземат не едрия овен и го изпекат, а младото яренце. Дори тогава, преди смъртта си, иска по някакъв начин да намали материалната си загуба, независимо че и него няма да го има на тоя свят.

— А ти какво предлагаш?

— Забравяш, Йосифе, че аз не съм израсъл под един юрган нито с Хитлер, нито с някой от обкръжението му. Аз лично не мога да определя, понеже не познавам хората, с които си имаме работа. За всеки случай, те не са тия, на които знаем и зъбите в България!... Сигурно исканията им ще бъдат прекалено високи.

— Все пак трябва да има някакъв таван.

— Тогава определи го ти!

— Не знам.

— И когато аз достигна тавана, а те не се съгласят на пазарлъка, тогава Иван и Анастасия да вървят по дяволите, така ли?

— Имай милост, Борисе!

— Аз я имам. Но тия там са безмилостни. Ето това искам да ти внуша. Вероятно загубата ще бъде огромна. Готов ли си да я платиш?

— Ако ти така мислиш, готов съм.

— Става въпрос не за мен, а за теб. Един твой дефект е, че се мъчиш да отбягваш пряката отговорност, както навремето с аферата Деклозиер. Но идва часът на истината и ти трябва да отговориш с „да“ или „не“. Накратко, готов ли си да платиш с всичко, което имаш?

— Така в търговията не се разсъждава, Скарлатов! А ти си banker. Никъде в света не съществува такава сделка, в която едната страна се самозаколва.

— Тогава разговорът става излишен. Върви ти, Йосифе, и се пазари с главорезите! Но се пази да не изядеш и торбата сол, и торбата кромид, и стоте тояги, та накрая да платиш и стоте лири! Знаеш я тая приказка, нали? Тя е македонска.

Скарлатов му припомни това прочуто умотворение, което по дълбокото си съдържание и знание на човешката природа можеше да се сравни само с басните на Езоп. Така той накара Йосиф да се замисли и стигне в разсъжденията си докрай. Нарочно поведе разговора в една абстрактна посока, колкото и Йосиф да се мъчеше да го свали върху терена на реалния живот. Но само по този начин можеше да го принуди да отговори точно, защото сега вече Скарлатов щеше да действа с развързани ръце. Присъствието на Динев беше повече от необходимо. За миг помисли дали този разговор не би било добре да бъде скрепен с договор, но се отказа. Все пак Йосиф бе човек на думата.

— Аз съм съгласен, Борисе.

— До пълно изчерпване на авоарите ти?

— До пълното изчерпване!

— Тогава, драги Йосифе, аз се заемам с работата.

— Все пак, Скарлатов, ти трябва да се бориш! Ако ставаше въпрос за твоите пари, така ли щеше да разсъждаваш?

— Ако в тоя момент не ми се извиниш, последствията ще бъдат пълно скъсване!

— Извинявай.

На Борис му трябваше време, за да потисне гнева си. Когато се взе в ръце, каза:

— Аз ще се боря, защото ти си част от моята Банка. Следователно се боря за себе си. Има само един пункт, по който не съм наясно. Затова и поведох така разговора. И този пункт се състои в следното: знаят ли немците твоите авоари в чужбина, големината им и в кои банки са?

— Това не знаят.

— Не бързай, Йосифе! Защото, ако знаят, това ще им бъде и таванът.

— Не, те не могат да знаят, освен ако...

— Аз им кажа, така ли? Е, нека попитаме и Динев!

— Аз знам авоарите на Йожи, знам и къде са, с изключение на личното му имущество.

Йосиф имаше вид на безумен човек. Чак сега, в този момент, разбра силата на двамата. А че е попаднал в тежка, безнадеждна ситуация, той не се съмняваше. Скарлатов отгатна и се усмихна. Стана от бюрото. Наля на Йосиф чаша мастика, на себе си и Динев коняк.

— А сега се успокой, Йосифе. Изнесох ти само една лекция по човешка почтеност. Питам се, ако аз бях на твоето положение, как би постъпил?...

— До днешния ден не знаех. Но от този момент нататък вече знам!

Скарлатов правилно оцени този отговор — беше верен и почтен.

— Сега съм доволен. За пръв път от толкова години между нас двамата се случи нещо искрено и човешко. Да не забравяме този миг. А сега на работа! Вече е девет часът. Динев, време е да тръгнеш!

— Шефе, обади се на Терзиев! Той би помогнал много.

— Помислих. Ще се срещнем на обяд.

— А ти, Йожи, поговори с Неделев — каза Динев.

— Никога!

— Сделката с филмите е добра база за разговор — настоя Динев.

— Добре. Ще се срещна.

Скарлатов приключи разговора, нареждайки:

— Йосиф ще си отиде вкъщи! Неделев в случая не играе никаква роля. Той няма нито власт, нито влияние. Има само пари, и то пикани пари.

ГЛАВА ТРЕТА

Целият този ден беше напрегнат за Скарлатов. Той бързаше и знаеше, че е сам. Никой не можеше да му помогне. Както и очакваше, Туше Динев се върна с отрицателен отговор от германското консулство. Казали му, че всички визи за Германия са временно спрени поради Аншлуса. В Райха е обявено военно положение за някои области и предимно за Мюнхен. Скарлатов не се отчая. Той винаги вярваше в силата на златните мостове, доказали своята ефикасност при много по-трудни случаи от неговия. Срещна се на обяд с Терзиев. Ядеше с апетит и дразнеше Скарлатов. Той не хапна нищо. Трудно, като с ченгел, измъкваше отговорите му. Драган беше хитър бизнесмен и се мъчеше да разбере накъде бие Скарлатов, затова се държеше като невменяем.

— Кажи, Борисе, какво те боли и не ми разправяй бабини деветини! Какво искаш друго, освен това, че ми развали обяда!...

Искам да ти счупя главата, помисли си Скарлатов, но отвърна:

— Трябва да отида в Мюнхен.

— А на Луната не искаш ли?

— Не.

— Със здравето ли не си добре?

— Да речем...

— В Мюнхен няма нито бани, нито бог знае каква медицина!...

— Слушай, Драгане! Яна е в Мюнхен и се налага на всяка цена да замина!

— Нещо политически ли е загазила? Нали беше в Англия?

— Има свои проблеми, които и аз не знам. А е останала и без пари.

— Това е лесен въпрос. Ще изпратиш телеграфически.

— Ще помогнеш ли, или няма да помогнеш!

— Ще се опитам. До една седмица военното положение ще бъде вдигнато и ти ще можеш да отпътуваш.

— Тогава вече ще е късно. Искам точно да ми отговориш какви са ти възможностите.

— Само чрез търговското аташе в легацията. Но едва ли ще си мръдне пръста, като чуе твоето име. А и ортак ти е Карасулиев — една омразна личност за тях. Виждаш, че е невъзможно!

— С това трябваше да започнеш, а не да ме караш да присъствам на плюскането ти! Казал ли ти е някой, че ядеш неприлично?

— Казали са ми, че получават апетит, като ме гледат... Не си тръгвай, Борисе! Иде ми нещо наум...

— Например?

— Че отиваш в Германия по търговска сделка.

— Да им предложи шипки, боровинки и лайкучка?

— А какво искаш от тях?

— То си е моя работа! Можеш да ги осведомиш, че ще разширим фабриката на Разбойников и отивам да закупя машини.

— Няма да се хванат на въдицата. Бъди откровен, за да ти помогна!...

Скарлатов се замисли и реши да играе с открити карти.

— Всъщност ме интересува Виена. Става дума за Иван Карасулиев — сина на Йосиф. Арестуван е.

Терзиев спря да яде и погледна внимателно Скарлатов.

— А защо именно ти се месиш в личните работи на Карасулиев?

— Защото сме ортаци.

— Познавам те добре, Борисе. Едва ли си толкова любвеобилен. Има нещо друго...

— Оставям на теб да отгатнеш.

— Объркан съм и не мога. Но какво ще кажеш, ако започнеш преговори за мина „Ураниум“?

— Тогава има ли шанс да ме пуснат?

— Има, ако не се опитваш да играеш и почтено сключиш сделката.

— Само при условие, че те приемат моите искания!

— Не, Борисе! Те вече няма да приемат да ти платят в долари. Това знаеш, нали?

— Знам.

— Не те съветвам да уведомяваш Неделев. Той също е подчинено лице. Аз ще кажа, че ти лично я продаваш, но само на германците, а не на Неделев. Една директна сделка! Тогава има шанс.

— Ако до довечера не получа виза, смятай, че разговор между нас по въпроса за „Ураниум“ не се е състоял!

— Трудна задача. А какво става с Яна? Тя ми е извънредно симпатична. Намесвам се в нещо, от което губя, но го правя заради нея. Можеше да бъдеш по-откровен.

— Засега толкова! След като всичко приключи, обещавам да ти разкажа.

В края на работния ден Скарлатов получи виза за Германия. Приятелят му се бе постарал да му осигури дори място за сутринта в пощенския самолет от Анкара.

Привечер той го посети във вилата. Даде му препоръчителни писма до редица делови хора в Мюнхен и Берлин. Поговориха доста. Терзиев беше добър събеседник. Разказа му за елита на немската промишленост и икономика и за значението на отделните индустриалци и банки при режима на Хитлер. Това, което Скарлатов предполагаше, тази вечер му се изясни. Единственият път за преговори с властта беше чрез тях.

На сутринта стана рано. Туше Динев вече се намираше във вилата. Донесе шифрована телеграма от Ван Юлиус. Тя бе най-важната за Скарлатов, тъй като Ван Юлиус имаше връзки с германските банкери. В нея му съобщаваше едно-единствено име. И Скарлатов правилно разбра, че тук е ключът за решаване на проблема. Останалите имена, банки, адреси на политически лица нямаха никакво значение. Съобщаваше му, че лицето е уведомено и ще го приеме лично.

В 10 часа сутринта заедно с Туше Динев и Спас пристигнаха на летището с два куфара, в които бяха официалните му дрехи. Знаеше, че германците особено държат на облеклото и етикецията. Решиха Карасулиев да не го изпраща. И наистина съвсем скоро след тях дойде немското търговско аташе с дипломатическата си кола заедно с Драган Терзиев. Приятелят му го попита има ли достатъчно марки. Скарлатов бе сложил в портфейла си около хиляда и там можеше да тегли колкото иска, но взе още две хиляди от Терзиев. Търговското аташе му каза, че ще бъде посрещнат на Мюнхенското летище както подобава. Самолетът от Анкара кацна в София със закъснение. Намериха място за Скарлатов на една седалка зад двамата летци и радиста. В 10,30 часа излетя. Рядко бе пътувал със самолет и малко се вълнуваше. Скоро се

отделиха от земята и набраха височина. Самото летене бе скучно. Самолетът се изкачи над облаците и сега под Скарлатов се стелеше само една облачна пелена...

На Мюнхенското летище никой не посрещна Скарлатов. Той взе такси. Каза адреса на стария хотел на „Луизе Щрасе“, където навремето бяха отсядали с Яна. Шофьорът го знаеше. Слава Богу, още съществуваше. Нае луксозен апартамент с две спални, баня и хол. Това беше част от тактиката му да играе на едро. Навън беше тъмно. Без да се преоблече, веднага излезе на улицата. Изходи пеша цялото разстояние по „Луизе Щрасе“ и се спря на Алеята на пълководците, а после продължи до Пинакотека. Паркът изглеждаше пуст. А и по улиците от време на време срещаше хора, сякаш Мюнхен бе окупиран. Върна се по обратния път. Прибра се в апартамента, изкъпа се колкото се може по-бавно. Не беше гладен. В куфара намери две бутилки коняк, поставени от Неда. Имаше една цяла дълга нощ за размисъл. Работите се развиваха с шеметна скорост. Общо взето, не беше изненадан. Знаеше, че в крайна сметка нещата ще опрат до „Ураниум“. Мината имаше голямо значение за немците. През нощта, след като си отиде Терзиев от вилата, проведе дълъг разговор с Туше Динев. Имаше доверие само на него. Тогава му разказа за възможността да продаде мината. Обсъдиха въпроса за немската колония. Все пак тия хора я бяха създали от начало до край! Те я изправиха на крака и заради печалбите трябваше да им се отблагодари по някакъв начин, като не ги остави на произвола на съдбата. В негово отсъствие Динев се заемаше да проведе акцията по измъкването им от България.

Той щеше да телеграфира поне един ден по-рано на Динев, преди мината да стане чужда собственост. От друга страна, не искаше да алармира немската колония, понеже не знаеше как те ще реагират и можеха да провалят всичко. Това беше едната, човешката страна на въпроса, но втората, личната, болезнено засегна Скарлатов. Досега бе губил, бе се провалял в сделки, но причината си оставаше само той. Затова не търсеше други виновни и се примиряваше. В случая обаче създателят на мината, нейният притежател, без да е сгрешил в нищо, трябваше да се раздели с нея. А тя в тия години се превърна в голяма ценност. Сега се налагаше да се откаже от своята собственост, и то заради други хора, заради Карасулиев! Той е първият виновник!... Не се съмняваше, че Йосиф ще му заплати напълно стойността на мината,

и то в долари, със свои лични средства. И въпреки това го смяташе за виновен. Останалите виновни бяха много на брой: и Неделев, и Терзиев, и най-вече германците! Именно те искаха да му отнемат неговото притежание. Скарлатов се почувства като куче, надвесено над своя кокал, заобиколено от вълци, които така или иначе щяха да му го отмъкнат. Този любим пример на Карасулиев никак не бе лишен от дълбок житейски смисъл. И може би Скарлатов за пръв път разбра силата на тая предвечна болка, когато някой посяга на нещо твое. Беше болка в истинския смисъл на думата. Защото нараняваше не само психиката, но и първичния инстинкт за собственост, така присъщ на човека. По-нататък в разсъжденията си, вече не само върху терена на сделката и парите, но и от гледна точка на политическото положение в Европа, той прецени, че така или иначе немците щяха да му я вземат — било днес, било утре. И не е изключено — без да получи лев! Следователно не бе малка утехата, че Йосиф ще му плати нещо, което по принцип губи. И така, успокоен от тия разсъждения, Скарлатов заспа, както седеше във фотьойла.

Събуди се рано. Навън беше тъмно. Обади се по телефона да му донесат кана кафе. Забавиха се доста, докато му го качат горе. Тук клиентите не бяха ранобудни. Изпи две големи чаши. Изпуши и няколко цигари. Повече не можеше да издържа в апартамента. Реши да тръгне да се разхожда. Навън бе студен, мъглив ден. Хората забързани отиваха на работа, вдигнали яките на балтоните. Но на него му беше топло. Той крачеше с разкопчано пардесю — елегантен, гологлав, с гъсти бели коси и късо подстригана брада. Минувачите — повечето работници — се обръщаха да изгледат този необичаен силует за ранния час. Той пое по „Луизе Щрасе“. Мина покрай Политехниката. Пред вратата имаше няколко студенти и студентки с чанти и дълги цилиндри, в които държаха чертежите. Спря се в Алеята на пълководците. Дълго разглежда статуите, поставени в една редица и подравнени като войници на Фридрих Велики. Общо взето, безвкусни скулптури, отразяващи военния дух на нацията. Знаеше, че е твърде рано за Пинакотеката. Но нямаше какво да прави. Да зяпа витрините на магазините?... Тук те бяха на рядко. Дали да не се върне към гарата?... Там беше оживено. Колебаше се, но реши да иде до парка и после обратно. Червеното тухлено здание на Пинакотеката бе ниско и скромно в сравнение с Лувъра, но красиво в своята простота.

Разположено в парк с дървета, чиито клони бяха оголели. От другата страна се простираше равна поляна. Тревата беше побеляла от сланата. Когато заобиколи сградата, там на една пейка седеше някой... Сърцето му трепна. Приблужи се. Беше Яна. Тя не го забеляза. Бе притворила очи и главата ѝ леко клюмнала върху топлото английско палто от ангора, под което се подаваше дебела вълнена шотландска пола, над бели вълнени чорапи и ниски, типични английски спортни обувки с дебели подметки. На главата си бе нахлупила странна шапка с дълга козирка, явно американска. Край нея стоеше на земята малко куфарче, на пейката — кожен сак с презрамка.

— Добро утро — каза Скарлатов.

Яна отвори големите си очи с цвят на синчец. Изглежда, беше задрямала, защото се усмихна като насън и чак след това в съзнанието ѝ достигна, че пред нея стои баща ѝ. Тя скочи, увисна на врата му и несдържано зариде. Повтаряше само едно:

— Папа, мили папа...

Шапката ѝ падна на земята. Тя си търкаше очите и носа в пардесюто на Скарлатов съвсем по детски. Мина много време, докато се успокои. Той се чувстваше притеснен. Един възрастен човек се спря и ги наблюдаваше. После отмина край тях и пак ги изгледа. Да вървят всички по дяволите, помисли си Борис и след това внимателно се освободи от ръцете ѝ. Подаде ѝ своята носна кърпа. Погледна я пак. Беше извънредно слаба, с бледа кожа на лицето. Сърцето му се сви.

— Знаех си, че ще дойдеш! Знаех си, че няма да ме изоставиш!...

— Да тръгваме!... — каза Скарлатов. Той се наведе да вземе куфарчето.

— Нямам сили, папа, нека малко поседнем.

— Студено ли ти е?

— Вече съм станала напълно безчувствена.

Скарлатов свали пардесюто си и я наметна. После закопча горното копче на яката.

— Не трябва, ще настинеш... — каза Яна.

— Не се безпокой. Това ли ти е целият багаж?

Тя кимна с глава. Устните ѝ трепереха. Готвеше се пак да заплаче. Той повдигна брадичката ѝ и я погледна право в очите.

— Е, моето битолско просяче, къде прекара нощта?

— В чакалнята на Мюнхенската гара. Там е топло и уютно. Не е толкова лошо... Голяма гара. Минават много пътници. Интересно е да наблюдаваш...

— Само тази нощ ли?

Яна нищо не отговори.

— Откога не си яла?

— Папа, сега това не е важно. Слушай ме, да ти разкажа...

— Първо ще отговориш на въпросите ми, а после в хотела ще ми разказваш. Как се озова в Мюнхен?

— Ами с една група студенти археолози от Оксфорд.

— От твоя курс ли са?

— Не, папа. Те са по-големи, но ме взеха. Професорът нямаше нищо против. Чудесни момчета!

— Често ли идваш без мое знание в Германия?

— По-скоро в Австрия, и по-точно във Виена. И то при всеки удобен случай, папа. Използвах екскурзии от университета и ваканции. Този път не можах да стигна до Виена — Аншлусът ме завари в Мюнхен. За проклетия.

— Или за късмет! Защо остана без пари?

— Защото... защото тя е дълга и широка. После ще ти обясня.

— Не можа ли да вземеш отнякъде?

— Студентите от групата, преди да заминат, ми дадоха всичките си пари, които имаха. Нали са много мили?

— Англичаните не са бедни.

— Но на мене ми трябваша много, папа.

— За да платиш седенето си в чакалнята на Мюнхенската гара?...

— Папа, не почвай така... Много съм разстроена. И за да свършим с тоя неприятен въпрос, трябва да ти кажа, че тук продадох всичко, което можеше да се продаде — дрехи, бижута, барабар с учебниците, енциклопедиите и така нататък... Въобще всички непотребни неща. Загубата не е голяма. Имах и няколко монети, останали от дядо Славчо. И тях засилих. Взех добри пари.

— Слава Богу, че колекцията му е на сигурно място, иначе и нея ли щеше да... засилиш?

— Папа, глупаво е в тоя момент да водим разговор за пари.

— Тогава аз съм най-големият глупак на тоя свят, защото цял живот вода подобни разговори!

— Не исках това да кажа.

— И защо са ти били нужни такива големи суми?

— Накратко ще ти обясня. Аз и Иван сме свързани с много нуждаещи се хора.

— Комунисти?

— Какво значение има какви! Комунисти, анархисти, демократи, социалисти... Аз съм на страната на жертвите, а не на палачите. А ти?

— В живота си съм бил против всяка диктатура — бяла, черна, кафява или червена — все едно!

— Папа, не е все едно. За твое успокоение, аз и Иван не сме комунисти, защото има неща, които ни разделят от тях. Но им съчувстваме. Ти не можеш да бъдеш аз, нали така?

— Да, не мога, за съжаление... Пък и съм смятал идейния избор за лично дело.

— Абсолютно правилно, папа. Ние помогнахме на мнозина да избягат от тая подивяла страна. Изнасяхме факти в печата, материали от самата Германия за репресиите и зверствата на нацистите. А това струва пари. Сега вече знаеш всичко!...

— Не съм сигурен, че знам...

— Папа, нима един чувствителен и благороден човек може да остане настрана?! Погледни наоколо! Виж какво се върши! Ако победят, представяш ли си какво очаква хората?!...

Скарлатов нищо не отговори. Реши да зададе най-важния въпрос. Изпитваше неудобство и притеснение — той, банкерът, който пред нищо и пред никого не се стряскаше, трябваше да преодолее смущението от дъщеря си. С глух глас, без да поглежда към нея, попита:

— Какви са ти отношенията с Иван?

Яна дълго мълча. Той се обърна към нея. Лицето ѝ бе силно изчервено, а в очите ѝ имаше сълзи. Но и тя бе от племето Скарлатови, и тя имаше силата на духа в трудни минути. Затова отговори с ясен и звънлив глас:

— Папа, аз обичам Иван и той ме обича.

И сега, както му се бе случвало в миналото, Скарлатов се запита щастлив ли е, като научи истината. И си отговори, че никога в живота

си, когато е научавал една истина, не е бил щастлив. Дори напротив! Чувстваше някаква мъка. Върна се назад във времето... Без да иска, пое дълбоко въздух и каза накрая:

— Винаги началото е свързано с изпити в любовта...

Яна се разрида с глас. Тя му хвана ръката.

— Спаси го, папа. Моля те... Ако стане нещо с него, животът ми губи своя смисъл. Сърцето ми е разбито. Помогни ми...

Той пак я погледна. Тя млъкна. В израза на лицето ѝ имаше някаква особена решителност. Борис никога не бе я виждал такава. И разбра, че думите, които казва, са верни. Той не се съмняваше, че тя няма да се спре пред нищо. Въпросът, който стоеше пред него, беше не толкова за Иван, колкото за дъщеря му Яна. И в този миг той застана решително, с цялата си мощ на нейна страна.

— Сега можеш ли да тръгнеш?

— Мога, папа. Радвам се, че всичко между нас е ясно. Олекна ми на душата...

Тя свали пардесюто му, с което я бе наметнал, и той го облече. Вдигна куфарчето ѝ. Яна праметна през рамо сака. Нахлупи над очите си американската шапка. Скарлатов, който се бе отдалечил, спря. И когато видя стройната фигура на дъщеря си — облечена в тези малко нескопосани английски дрехи, които въпреки това ѝ стояха добре, с малко смъкнатия бял вълнен чорап и леко омърляната физиономия без грим, с нахлупената шапка и светлорусите кичури изпод нея, отново го обзе бащинска гордост. Имаше хубаво момиче и това го знаеше. Но сега знаеше и нещо друго — че не е глупава и може да изпитва дълбоки чувства, за които да се жертва. Изпълни се с уважение и милост към нея.

Макар разстоянието до хотела да не бе голямо, взеха такси. На рецепцията чиновникът му каза, че са го търсили по телефона от Кьолн и от Берлин. Беше записал телефонните номера. Пиколото ги заведе до апартамента. Когато останаха сами, Яна седна направо върху килима. Беше напълно изчерпана.

— Лошо ли ти е?

— Мае ми се главата...

— Още един въпрос. Какво знаеш за Иван?

— Арестуван е от Гестапо заедно с група интелектуалци. Къде се намира в момента, не знаем.

— Сведенията точни ли са ти?

— Мисля, че да. Другарят, който ги съобщи, е сигурен човек.

— А Анастасия?

— Тя е под домашен арест и не може да се влезе във връзка с нея.

— Искаш ли да ти подам ръка да станеш?

— Нека поседя още малко, папа. Като те видях, просто изведнъж рухнах.

— Така ли ти действам?

— Не, мили папа. Искам да кажа, че бях напрегната, държах се тия дни колкото можах. А когато ти ми каза „добро утро“, напълно се отпуснах и чак тогава разбрах колко съм уморена.

— Все пак трябва да станеш, изкъпеш и починеш.

— Първо трябва да хапна нещо на всяка цена!

Скарлатов се обади по телефона и поръча закуска. Скоро я донесоха. Яна си свали палтото. Остана по пола и дебел вълнен пуловер. Едва изчака да излезе пиколото и се нахвърли на яденето. След не много време всичко беше ометено. Скарлатов поръча втора закуска. И нея изяде, вече по-бавно.

— Искаш ли още нещо?

Вместо отговор Яна изхълца. После си свали обувките. Остана по белите вълнени чорапи, седна на канапето и сви крака под себе си. Прозя се няколко пъти, като прилично си слагаше ръка на устата. Очите ѝ се насълзиха.

— Папа, имаш ли одеяло?

— В твоята спалня. Но иди и си легни там.

— Донеси го и ме завий. Искам да съм при теб. Страх ме е. Само така съм спокойна.

Скарлатов донесе одеяло и внимателно я зави. Яна се излегна на канапето и подпря главата си с ръка, свита в лакътя.

— Предстои ми важен телефонен разговор.

— Няма да ти преча. Папа, ще ти помагам. Ей Богу, ще видиш!...

И след като каза това, Яна дълбоко заспа. Борис донесе възглавница и я сложи под главата ѝ. Тя не се събуди. Зави я отново с одеялото, въпреки че беше сравнително отоплено. Толкова бе премръзнала тези дни. След това седна и се замисли. Имаше имената на много банкери, индустриалци, политически лица в Берлин,

Лайпциг, Дрезден, Щутгарт. Особено съблазнителна бе мисълта да се обади на Ханс Франк — баварския министър на правосъдието. Беше известна личност в България. Изглежда, имаше някакъв личен пиетет към страната и я посети в 1934 година. Изнесе лекции в Университета. Тогава ги бяха запознали със Скарлатов в „Ротари-клуб“. Сега Борис носеше препоръчително писмо от легацията до него. Погледнато формално, това бе лицето най-подходящо за случая — министър на правосъдието, тясно свързан с изпълнителните органи, Гестапо и т.н. Но Скарлатов добре знаеше политическите игри. Щеше да се завърти случаят около административните инстанции, разни чиновници, полиция, политически лица и нямаше доникъде да стигне. Другите индустриалци и банкери пък едва ли щяха да решат проблема. Оставаше единственият изход — този, който му посочи Ван Юлиус — връзка с мощен финансист. Скарлатов не си правеше илюзия, че Хитлер е всемоуштен. Все някой го бе довел на власт и този някой или някои бяха най-богатите хора на Германия. Без пари власт не се получава. Така той по принцип реши да се свърже с един от тези хора — барон Курт фон Шрьодер — собственик на банкерската къща И. Г. Щайн в Кьолн. Знаеше, че е в апогея си. Ако чрез него не успееше, тогава вече щеше да опита чрез другите, но с по-малка вероятност. И Скарлатов поръча телефонен разговор с банка Щайн в Кьолн. След десет минути го свързаха. Банкерът отсъствал. Поиска секретаря на барона. Съобщи му, че се обажда банкерът Борис Скарлатов, собственик на Комерц Банк в България. Титлата и названието на банката респектираха секретаря. Освен това Скарлатов добави, че има уговорена среща чрез господин Ван Юлиус, притежател на Мезон Щерн в Швейцария. Всичко казано направи секретаря крайно внимателен. Той му поиска телефонния номер в хотела и обеща след проверка веднага да му се обади. Скарлатов зачака. Позвъниха му едва след половин час. Секретарят се извини и го уведоми, че барон Курт фон Шрьодер е готов да го приеме. Уточниха срещата за следващия ден. Скарлатов щеше да пътува с нощния експрес за Кьолн. На гарата ще го очаква лично секретарят. Златният мост между банкерите, ето къде бе изходът и може би най-сигурният, който щеше да използва Скарлатов. Затова се отказа от Ханс Франк, поне засега. Обади се на гарата и си поръча билет.

Яна продължаваше да спи въпреки телефонните разговори. Събуди я. Тя стана и се запъти право към банята в спалнята му. Чу, че е пуснала душа. После настъпи тишина. Минаваше обед. Скарлатов почука на вратата ѝ. Никой не му отговори. Отвори спалнята. Яна се беше завила презглава и спеше. Стана му жал, но все пак я разтърси да се събуди.

— Обличай се, отиваме на обяд.

— Папа, нека поспя, остави ме...

— Ставай, ти казвам!

Тя се разсъни. Скарлатов отиде в хола. Седна на фотьойла и дълго я чака. Появи се горе-долу облечена, нахлупила шапката над очите.

— И махни този глупав каскет, чу ли?

— Защо, папа? Държи топло и не трябва да се разправам с прическата си.

— Махни го, ти казвам! Иначе ще те помислят за мой носач.

Излязоха навън.

— Какво предпочиташ? Първо да се нахраним или да отидем в магазините да се облечеш свястно?

— Да се нахраним, папа.

— Като те гледа човек, се чуди къде можа да побереш толкова ядене.

— Има още на много неща да се чудиш...

Седнаха в един приличен ресторант. В Мюнхен можеше да се хапне добре. На бърза ръка Яна опразни две чинии с тлъсти наденички и отпи от голямата халба бира, която Скарлатов си бе поръчал. Пак почна да хълца. Изтече доста време, докато ѝ размине и можеше да говори. Отново я налегна дрямката.

— Сама ли ще си купиш дрехи, или искаш да те придружа? Не бях играл досега ролята на мадам Жорж, но съм готов!...

— Сама, папа. Имаш ли парички, искам да кажа марки...

Скарлатов извади портфейла си.

— Петстотин стигат ли ти?

— Много са даже.

— Брей, ти си била скромна!

— Такава съм си, но ако дадеш още малко, няма да откажа.

Скарлатов ѝ даде още двеста на едро.

— И ако до довечера не те видя напълно облечена, дяволите ще те вземат!

— Наистина, папа, дяволите да ме вземат, ако не си купя всичко, каквото искам! Но се явява един въпрос...

— Да чуем.

Тя въздъхна.

— Налага се да ми дадеш още парички...

— Но това е огромна сума!...

— Папа, ти наистина понякога се правиш на ударен. Парите ми трябва за друго. Следобед в пет часа имам среща с един другар. Добре ще е да разполагам с още петстотин марки.

Скарлатов замълча. Без да иска, тревога пропъзля в сърцето му. После пак извади портфейла и ѝ подаде исканата сума.

— Не можеш ли да не отидеш на срещата? — попита Борис.

— Бъди спокоен, папа. Няма никаква опасност. Поне засега...

— Знаеш ли малко-отмалко как да се пазиш?

— Мили папа, ние толкова малко сме живели с тебе заедно. Каж ми, кой в тия години, докато те нямаше, ме е пазил и бдял над мене?... Живяла съм все в големи градове. Мислиш ли, че е било съвсем безопасно? И все пак ме виждаш здрава и читава. Все и аз мога нещо в тоя живот!...

— И това е истина.

— Ето, виждаш ли как добре се разбираме! Затова те обичам, папа, само затова.

— И за паричките!

— И за паричките, но не само за тях.

Скарлатов плати. Двамата станаха. Навън бе грейнало слънце.

— Би ли ми отделила малко време? — попита Скарлатов.

— Колкото искаш, папа.

— Тогава да тръгваме!...

— Къде?

— В Пинакотеката.

Явно не ѝ беше приятно, но беше учтива, толерантна и се съгласи. Взеха такси. Влязоха в Пинакотеката. Скарлатов не изходи всички зали, а направо влезе в тая на Ботичели. Яна се влачеше след него.

— Не ти ли е интересно?

- Гледала съм тук с часове...
- Би ли седнала ей тук, на тази пейка?
- Защо, папа?
- Не питай.

Яна седна на същата дървена пейка, на която преди много години бе седяла и жена му. Скарлатов се отдръпна чак до портала. Сърцето му мъчително се сви при тази гледка — слабо, тънко момиче със сини очи под голямото пано със същите издължени жени със сини очи, макар и облечени другояче... Яна стана от пейката и изтича при Борис. Загрижено го погледна.

- Нещо лошо ли направих, папа?
- Не.
- Зле ли ти е?
- Да тръгваме!...
- Ако искаш, можем да останем.

Скарлатов с бързи стъпки пресече залата, мина все така припряно през другите, после през балкона и се спусна надолу по стълбите. Във фоайето продаваха картички с репродукции от картините.

- Папа, почакай, искам да си купя няколко.
- Не сега. Друг път!

Те напуснаха Пинакотеката. На скамейката в парка седяха мъже и жени. Заобиколиха сградата отпред, където беше поляната. Един младеж седеше върху чантата си на тревата и се приличаше със затворени очи на слънцето. Пухкаво кученце изтича през ливадата, беше бял пулел. Дали е същият, помисли си Скарлатов и с горчивина се сети, че кучетата живеят много по-малко от хората. А щом жена му Яна я няма, няма го и пудела, който навремето се спря при тях и ги подуши, когато седяха в парка. Годиците не водят до забрава, а до тъга, каза си той.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Разделиха се на тротоара. Яна взе такси, за да отиде в търговския център на Мюнхен, а Скарлатов се прибра пеша до хотела. Там извади втората бутилка коняк и седна във фотьойла. Чувстваше се уморен. Скоро на вратата се потропа. Пиколото внесе няколко пакета, покупки на Яна от магазините. Носеха ги направо в хотела. После още на два пъти поне донесоха пакети от други магазини. Скарлатов натрупа всичко на пода. Яна се върна чак към седем часа. Беше възбудена.

— Ох, папа, крака не ми останаха!...

Скарлатов се учуди, че тя даже не погледна камарата пакети.

— Няма ли да присъствам на модно ревю?

— Не сега, папа. Искam нещо да те помоля, страшно много...

— За какво?

— Нека излезем навън.

— Уморен съм. Предпочитам да остана.

— Този, с когото трябваше да се срещна в пет часа, не дойде на мястото, а трябва непременно да го видя.

Скарлатов трепна. Може би всичко започваше сега?...

— Защо не дойде?

— Не знам. Тревожа се. Имам втора контролна среща в ресторант „Плацера“. Между осем и девет часа вечерта. Ако и тогава не дойде, значи е хлътнал.

— Има ли опасност за тебе?

— Не, папа. Човекът е сигурен. Каквото и да стане, няма да ме замеси.

— Тогава да тръгваме!

— Можеш да си допиеш чашата...

— Предпочитам като се върнем.

Народният ресторант „Плацер“ бе едно от най-прочутите мюнхенски заведения. И тази вечер беше препълнен. Като чужденци, намериха им маса в дъното на заведението. На Скарлатов направи впечатление, че хората не са толкова шумни и весели. Дори му изглеждаха някак си загрижени. Липсваше особен ентусиазъм, какъвто

би трябвало да има след присъединяването на цяла Австрия. На съседната маса въззрастни дебели баварци пиеха мълчаливо бира от огромни халби и разменяха от време на време по някоя дума. Само в далечния край на заведението някаква група младежи в кафяви ризи, бричове и ботуши пееше. Скарлатов тихо попита.

— Защо избрахте това шумно заведение, не е ли опасно?

— По-малко от друго място, въпреки че в Германия всеки всекиго следи. Но засега няма защо да се тревожим. Папа, може ли да си разменим местата? Така по-добре ще наблюдавам ресторанта.

Останалото време Яна мълчеше. Беше напрегната и сините ѝ очи тревожно шареха из заведението. Към 9 часа тя хвана ръката на Скарлатов и прошепна:

— Папа, внимание... Ето го...

— Кой?

— Не гледай нататък. Не е сам...

След малко някой каза на немски:

— Бихте ли имали нещо против, ако седнем на свободните места?...

До масата им застанаха младеж и девойка, облечени скромно. Момичето беше слабичко, косите си носеше на кок и му заприлича на ученичка. Скарлатов погледна към Яна. Тя присви очи в знак на съгласие.

— Моля... — каза той.

Седнаха — младежът откъм Янина страна. Новодошлите си поръчаха бира. Разговаряха тихо като влюбена двойка, без да се обръщат, все едно че Яна и Борис не съществуваха. След половин час платиха и напуснаха ресторанта.

— Папа, можем и ние да плащаме. Задушавам се в това заведение...

Скарлатов поиска сметката и после веднага излязоха навън.

— Искаш ли да походим пеша? — каза Яна.

Така те тръгнаха по улиците на нощния Мюнхен. Не бе останало нищо от веселата атмосфера на града, какъвто го помнеше Борис от своята младост. Когато минаваха край Хофтеатъра, ярко осветен от електрическите лампи, той спря и погледна величествената сграда.

— Папа, да бързаме...

— Какво научи?

— Още не знам, папа. Получих малка бележка. Но тук не мога да я прочета. Успях да им дам и петстотинте марки.

— Кога?!

— Ами докато седяхме на масата.

— Аз нищо не забелязах.

— Е, папа! Видя ли какъв конспиратор съм?!... А после казвай, че съм лекомислена.

— Вече няма — усмихна се той.

— Мога ли да те хвана под ръка?

Той кимна. Тя го хвана и те продължиха. Яна се притискаше до него и облегна главичката си на рамото му.

— Хубаво е, папа, да вървиш до някой силен мъж, сякаш плуваш във въздуха...

— Иван не е от тия мъже.

— Не е, папа. Прав си. Но аз съм Яна Скарлатова и все в нещо съм се метнала на тебе. Наблюдавам те внимателно, слушам всяка твоя дума, защото знам, че ще ми потрябва. Аз, за съжаление, все още се уча...

— На какво?

— Да бъда силна като теб. Нали физиката, искам да кажа мускулите, нямат значение в случая.

— Няма.

— А инак съм яка и здрава. Въпреки че килограмите ми са малко. Ти не знаеш колко съм жилава и колко мога да издържам!

— Предпочитам да не си жилава и да не издържаш. А някой друг да върши всичко това за теб!...

— За мен това е без значение.

— Толкова ли си хлътнала?

— Папа, има две положения. Или хлътваш напълно, или никак!

Пак тоя феномен, по който Скарлатов бе мислил при наблюденията си над хората, когато силен характер избира за партньор по-слаб от себе си... За мъжете това бе нормално. Но нерядко в живота срещаше и обратни примери. По-страшното в случая бе, че обикновено силният се жертва. А той не искаше дъщеря му да бъде пиедестал, по който някой ще се изкачва нагоре. Те дълго мълчаха и обикаляха улиците. Изглежда в тия минути и двамата мислеха за едно и също, защото Яна каза:

— Недей смята, че не съм критична! Дори напротив! Склонна съм да мисля напоследък за хората по-лошо, отколкото са всъщност. И повярвай ми, че не се лъжа. Иван не е това, за което мислиш.

— Тогава не разбирам.

— В едно можеш да ми вярваш. Че няма да позволя никому на тоя свят, който и да е той, колкото и да го обичам, да посегне на достойнството и личната ми свобода.

Скарлатов се спря. Сякаш чуваше и виждаше жена си Яна в тоя момент. Освободи се от ръката ѝ. Обърна се и сложи ръце на раменете ѝ. Тя не сведе поглед. Двамата стояха под уличния фенер.

— Някой се е опитал да засегне достойнството и свободата ти?

— Не, папа. Иван никога не се е опитвал да прави това. Можеш ли да разбереш? Чуждо му е. Той дори не знае, че може да го направи, въпреки че всички го правят. Даже развити, умни хора, с претенции за висок морал!... Той просто не може! Така е устроен. Сега разбра ли?

— Не напълно...

— Именно тук е ключът за разбиране. Иван е единственият човек, при когото аз се чувствам напълно свободна. А ако прибавиш нежността и вродената му доброта, се получава наистина чудесен човек, макар и без грамада от мускули или арогантност на военен. Е, папа, това малко ли е?

Скарлатов нищо не отговори. Бе устроен другояче.

Беше боец и човек на мускулите, по класификацията на Яна. Но това, което той не е, не значи, че не съществува на тоя свят!... Поне в литературата и изкуството имаше подобни хора. А в живота?... Той не бе срещал. Или просто не можеше да ги открие... Настъпваше в друга област, неизвестна нему. И пак в съзнанието му изпъкна тази прочута сентенция на Волтер, която той се бе старал да остане девиз в живота му: „Аз ненавиждам твоето мнение, но още повече ненавиждам тия, които ти пречат да го изкажеш.“

Те взеха такси и се прибраха в хотела. Скарлатов предложи на Яна да си легне, но тя не пожела и остана при него чак до 11 часа. Той разбра, че имаше нужда да разговаря с него.

— Папа, случвало ли ти се е да се чувстваш точно така, както мислят за тебе?

— В какъв смисъл?

— Ами ако мислят за мене хубаво, и аз се чувствам добра, ако мислят лошо — и аз се чувствам лоша. И ми е много странно...

— По-често ми се случва да скривам, каквото мисля.

— О, папа, това е много неприятно. Но не може да нямаш два гласа в себе си, които си говорят, нали?

Скарлатов се усмихна.

— При тебе така ли е?

— Да, папа. Ту водят диалог, ту са независими един от друг. Тоя от първо лице като че съм самата аз. Взима думата обикновено когато е за нещо радостно, когато копнея или философствам... А другият е много безцеремонен и ми говори на „ти“, без да търси думите! Направо се намесва, обикновено като обвинител или за да ми се подиграе и ми каже най-неприятните за мене истини.

— Какъв нахал!...

— Да, папа. И почва обикновено с: „Не те ли е срам? Въобразяваш си, че си такава-онакава, а я се погледни какво вършиш!“, и така нататък...

— И тоя глас в моя образ ли ти се явява?

— О, не, папа! Как може да помислиш! По-скоро в образа на Полишинелчо!...

Яна се ухили, а после изведнъж стана сериозна и най-неочаквано го попита.

— Папа, ти вярваш ли в Бога?

Борис мълчеше. Можеше да се измъкне, като й върне въпроса, можеше да не й отговори изобщо, но той усети някакво напрежение у нея и каза:

— Човек или вярва, или не вярва в Бога и по пътя на никаква логика не можеш нито да го отречеш, нито да го докажеш. Но защо ми задаваш този въпрос?

— Папа, човек пита за Бога само хората, които обича...

Той се впечатли.

— Има нещо вярно... Може би ти ще си по-щастлива в отговора си на този въпрос. Аз чакам благоволенieto на Съдбата.

— А вярваш ли на сънища?

Скарлатов се намръщи.

— И други преди тебе са ме питали това...

— О, папа, не се сърди... Какво има? Аз страшно много сънувам и най-невероятни неща! Имам чувството, че живея два живота — един денем, един нощем, и ако понякога не сънувам нищо, като че съм ограбена...

— Чак дотам?!...

— Насън видях и Холерата!

— Какво?!

— Да, папа, не се чуди. Една много красива, стройна жена с черни очи и бледо, застинало лице. Цялата ѝ фигура беше в черно и главата също. Само ръцете ѝ бяха голи, дълги и изящни. Не поглеждаше никого и унесено вървеше напред край висок манастирски зид. Аз я наблюдавах от един прозорец и чух някой да ми казва: „Това е Холерата.“ Странно, нали, папа? А понякога споря с Хитлер, с Мусолини^[1] и като се събудя, се чудя какво да правя от неприятното усещане.

— Прегледай се на лекар!

— О, папа, не. Откакто се помня, сънувам и очаквам с нетърпение да заспя, независимо дали сънят ми ще бъде хубав, или лош, просто от любопитство.

Тя продължи най-подробно да му разказва как веднъж насън се спуснало някакво огромно шестоъгълно светило и един глас ѝ обяснил, че това е Давидовата звезда.

После Слънцето и Луната стремително тръгнали един срещу друг и замалко да се сблъскат, но се разминали. Друг път сънувала една грамадна дъга и върху нея египетски йероглифи. Попаднала и в Рилския манастир, летейки, където на двора видяла шествие от монаси, които отведнъж се превърнали в певци с везани блузи от хор „Гусла“ и запели нещо бодро. Какво ли не още!... Той мълчеше и я слушаше удивен.

— Папа, а знаеш ли като малка как ме подгони черният бик в нашето село Скарлатово? Тъкмо прекрачих прага на портата и той си заби рогата в дървото. Оттогава това е моят сън-прокоба. Видя ли нощем този преследвач, винаги нещо лошо ще ми се случи... И преди да тръгна за Мюнхен, също ме нападна. Рухнах на земята и той се надвеси над мене с роговете, а аз само си повтарях: „Не дишай, не дишай!“ и се събудих в ужас. О, папа!... — каза Яна с треперещ глас и му хвана ръката.

В тоя момент телефонът позвъня. От рецепцията се обадиха, че таксито го чака. Пиколото взе куфара.

— Имаш ли пари?

— Достатъчно. Но, папа, аз ще те изпратя до гарата.

— По никой начин!

Тя слезе с него чак на улицата. Беше се сдържала да не заплаче. Сега пак увисна на врата му и тихо му зашепна:

— Папа, спаси го!... Моля те... Спаси го! Само ти можеш!...

Той се освободи от прегръдките ѝ.

— Стой повече в хотела! Бъди внимателна! По възможност ще се върна скоро.

— О, папа, да знаеш как ще те чакам! Само да знаеш с каква надежда!...

— И горе главичката! Нали ще ставаш силен човек?

Тя се помъчи да се усмихне.

Скарлатов се настани в първа класа. В купето бе сам. Влакът тръгна със закъснение. Движеше се съвсем бавно. Още след излизане от гарата, той видя дълги ешелони с оръдия, покрити с мушама, танкове, камиони и войници, които ги придружаваха. Войниците бяха с каски и пълно бойно снаряжение. Влакът вървя дълго край военните композиции. Германците изглежда не криеха това. Всичко взе да му напомня едно време гара София и влака с накачулените чак по покрива войници, когато потегляха за турската граница и минаха покрай също такива композиции, натоварени с оръдия. Колко години от Балканската война и колко нещата се повтаряха!... И в този миг той почувства, че войната е предстояща и обявяването ѝ е само въпрос на време. Нататък нямаше вече ешелони. Експресът се носеше в нощта. В тъмнината се мяркаха светлините на малки градчета и бързо отминаваха. Там живееха хора и тези хора скоро щяха да страдат и причиняват страдания. Скарлатов спусна завесата на прозореца. Така му стана по-добре.

Пристигна в Кьолн преди обед. На гарата го чакаше секретарят на фон Шрьодер, облечен във военна офицерска униформа. Това го стресна. А още по-неприятно му стана, че не протегна ръка, а го поздрави по нацистки с „Хайл Хитлер!“. Чак тогава го покани в мерцедеса на банкера. Такива автомобили имаше само няколко в Германия, произведени специално от фирмата за висши

правителствени лица и много богати хора — шестместна кола с безшумен мотор, която взеше меко и плавно. Скарлатов не се сдържа и попита младия мълчалив секретар:

— Вие действащ офицер ли сте?

— Сега всеки истински германец е воин! — съвсем сериозно отвърна той.

Стигнаха до луксозния хотел. Бяха се погрижили да му запазят апартамент. Офицерът секретар го осведоми, че ще дойде да го вземе към 5 часа следобед, за да има време Негово Превъзходителство хер доктор Скарлатов да почине и се пригответи за срещата. После пак вдигна ръка и излая: „Хайл Хитлер!“

Не го сдържаха в хотела и излезе навън. Същото нерадостно впечатление, както в Мюнхен. Угрижени, мълчаливи хора. Шествия от кафяви ризи, маршируващи по улиците, магазини с бедни витрини. Хотелът се намираше близо до центъра. И без да иска, когато излезе от една странична улица, се озова точно на площада пред Кьолнската катедрала. Тук движението на колите бе голямо. Кьолн бе построен звездообразно и всички главни артерии на града минаваха край катедралата. Храмът беше величествен и респектиреше. Истински шедьовър на готиката!... Скарлатов се постара да се абстрахира от уличния шум и клаксоните на колите, защото извисяващата се към небето постройка, както всички велики произведения на изкуството, въздействаше на чувствата у човека, и то на най-благородните. И тогава той се попита как може народ, създал тази катедрала — безспорно в духовен порив, отразяваща несъмнено възвишените религиозни чувства на нацията, — как може да бъде покварен и сведен до маршируваща подивяла маса, готова да убива и причинява страдания на цял свят?!... Не намери отговор.

Точно в 5 часа навън пред хотела го чакаше лимузината на банкера. Посрещна го същият офицер секретар. Излязоха извън града. Резиденцията на барона се намираше сред една гора и заемаше според беглия поглед на Скарлатов огромни пространства. Имаше и цяло езеро. Самата сграда представляваше бивш замък на три етажа в типичен германски стил с малки прозорци и геометрични орнаменти. Пред замъка нямаше алеи и дървета, а обширна зелена поляна по английски маниер. Без да иска, го сравни с резиденцията на Тюретини — една весела барокова постройка сред очарователен парк, излъчваща

мекота и изящество. Тук всичко бе строго подредено, сякаш дърветата, тревата и цветята растяха по заповед. Лимузината спря пред централния вход, откъдето започваше стълбището. Двама лакеи посрещнаха колата и отвориха вратата. Скарлатов излезе. Чувстваше краката си изтръпнали, но вдигна глава и заизкачва мраморните стъпала. Там горе, на терасата, го чакаше висок мъж, облечен в черен костюм. Той разбра, че това е самият барон фон Шрьодер и прие жеста му като добро предзнаменование. Двамата си подадоха мълчаливо ръка. Ръкостискането му трая съвсем кратко. Баронът беше преминал средната възраст и имаше студени сиви очи. Той пропусна пред себе си Скарлатов. Минаха през шпалир от лакеи. Направи му впечатление вътрешната простота на замъка, липсата на всякаква претрупаност от вещи и мебели. Пресякоха един салон и пред тях се отвори двукрила дъбова врата. Така Скарлатов влезе в кабинета на барона. Озова се в една огромна зала, сякаш игрище за голф — с няколко старинни мебели, грамадно бюро, два стола край малка масичка и до стената още една, а над нея разпятието на Христос — дърворезба, вероятно старогерманска. Запита се дали баронът е религиозен. Едва ли е мистик... Сигурно спазва само някои външни ритуали и норми.

Сега в Германия при Хитлер религията не беше на особена почит. Интересно защо, помисли си Скарлатов. Защо всички терористични режими посягаха на религията?... Църквата вече съвсем не е такава сила, че да заплашва властта!... Откъде това озлобление към нея?... Но баронът прекъсна мислите му. Покани го да седне във фотьойла пред малката масичка. Беше с високо облегалo и крайно неудобен. Самият той се настани на дългия фотьойл. Значи не използва бюрото, каза си Скарлатов. Мозъкът му отбелязваше всеки детайл както в околната обстановка, така и в поведението на Шрьодер. Вратата се отвори. С тихи стъпки се приближи лакей.

— Господин Скарлатов, какво ще обичате?

— Коняк.

Баронът кимна с глава към лакея. Скоро той се върна с поднос от старинни чаши и кристално шише коняк. Баронът сам наля чашите. Лакеят излезе. Двамата се чукнаха. Звънът на кристала сякаш беше знак, че разговорът може да започне. Борис се вълнуваше.

— Господин Скарлатов, приятно ми е, че ме посетихте в моята самота.

— Ваше Превъзходителство, радвам се, че моята... скромна личност може да Ви достави някакво удоволствие. Боя се, като изложа своите проблеми, да не разваля Вашето любезно първо впечатление...

И в този момент Шрьодер се усмихна, лицето му стана добро.

— Изпийте си чашата, господин Скарлатов, и нека си налеем още...

Борис нямаше немски маниер да изпива коняка наведнъж, макар баронът да бе сипал почти на дъното. Той глътна остатъка от коняка. Този път баронът му наля повече.

— Обичате ли коняк?

— Почти само това пия, а Вашият е превъзходен!

— Нали? Е, да си пийнем, господин Скарлатов, а Вие ми разказвайте... Отдавна не съм говорил с истински банкиер!...

— Какво разбирате под истински банкиер, Ваше Превъзходителство?

— Престанете с тези титли. За кратко наричайте ме бароне. Какво разбирам ли?... Ами това да седна в директорския кабинет и ръководя Банката, а не да скучая в извънградски дворци. Когато Банката е огромна, сякаш те изолират от пряката работа директори, дирекционен съвет, експерти, помощници, секретари... Глупаво, нали?... А сега, първо ми разкажете за своята банка.

Скарлатов започна разказа си с глух глас. Не скри нищо от Шрьодер. Особено го заинтригува как се бе измъкнал от световната криза.

— Изобретателно племе сме ние, банкирите, господин Скарлатов, нали?... Толкова е интересно да Ви слуша човек! Битки, съюзи, войни и как доскорошните върли врагове се превръщат в приятели... Това е възможно само при нас, нали, господин Скарлатов? Защото сме по-цивилизовани от останалите хора! А ние тук се измъкнахме от кризата по съвсем друг начин.

— Не можем да се сравняваме с Вас.

Сянка мина по лицето на Шрьодер.

— Зависи от каква гледна точка виждате нещата. Ние се измъкнахме от една криза, но попаднахме в друга.

— Вашата банка, бароне, е във възход.

— Знаете ли, понякога предпочитам да съм притежател на малка провинциална банка с всички радости, скърби, рискове и победи. А

сега имам чувството, че каквото и да направя, печалбата няма да ме радва. Но както и да е... Моят приятел, господин Ван Юлиус от банкерска къща Мезон Щерн в Швейцария, ми се обади по телефона. Готов съм да Ви съдействам.

Скарлатов се колебаеше как да започне разговора и докъде да бъде откровен. Но работите бяха такива, че с недомлъвки доникъде нямаше да стигне. Затова реши точно да изложи проблема пред Шрьодер. Каза му, че главната цел, с която е тук, е да измъкне сина и съпругата на съпритежателя на Търговската банка Скарлатов — Карасулиев. Не скри, че е евреин.

— А знаете ли за какво е арестуван синът на Вашия съдружник?

— Вероятно по политически причини.

— Така си и мислех. Имате ли представа от държавната организация в Германия.

— Донякъде.

— А ако Ви кажа, че един банкер няма тази сила, както във вашите страни, и че трудно влияе на властта?...

— Но все пак може да влияе.

— В началото, когато те имат нужда от средства, да. Но след това те започват да се самофинансират, защото властта тук значи много, почти всичко, направо всичко, включително и много пари!...

— Доколкото съм разбрал, Вие се ползвате с доверието на политическите лица, оглавяващи Германия.

— Да, така е. Но трудно е да Ви обясня. Моето влияние от ден на ден ще намалява. Не съм сигурен, че бих могъл да Ви помогна в случая. Вие имате ли някаква своя идея?

Ето най-после дойдоха до основния пункт, който Скарлатов пазеше като краен изход. Тогава му разказа всичко за мина „Ураниум“. За това, което знаеше от немския инженер Думке, и за опитите на Кредитната германска банка да купи мината. Шрьодер слушаше вече крайно внимателно и съсредоточено. Това не беше любезният и скупаещ в самотата си барон, а банкерът Курт фон Шрьодер. Той почти мигновено разбра същността на въпроса. Когато Скарлатов свърши, немецът се усмихна.

— Ето че работата била съвсем в наши ръце, мили господин Скарлатов. Приятно ми е да разговарям с Вас. Та ние в момента

сключваме сделка, и то каква!... Ако е така, както ми описахте случая, проблеми няма. Значи продавате... Правилно ли разбрах?

— Продавам, но и купувам. Страхувам се, че ако лицето, което влиза в сделката, не е живо или му се случи нещо, преговори няма да се състоят!

— Напишете ми името на човека, името на майка му и адреса им във Виена.

Скарлатов извади автоматична писалка и бележник, написа данните на листче и го подаде на Шрьодер. Той го остави на масичката до своята чаша. Разговорът бе изчерпан и Скарлатов се надигна от неудобния фотьойл.

— Не смея повече да Ви отнемам от времето...

— А защо не останете, на вечеря, господин Скарлатов? Ще се разходим из парка, ще поприказваме...

— Когато човек е дошъл в чужда страна с не много приятна мисия, едва ли би бил добър събеседник.

— Както обичате, господин Скарлатов. Беше ми много приятно. Имам да направя някои справки и в най-скоро време, вероятно още утре, ще Ви се обадя.

Баронът го изпрати навън чак до колата и когато потеглиха, му махна с ръка. Скарлатов седеше мълчаливо на задната седалка и гледаше гърба на офицера пред себе си. Може би най-важната работа бе свършил?... Но дали ключът щеше да се завърти и отвори тежката порта, той не знаеше. Предстоеше му още една безсънна нощ.

Щом се озова в апартамента на хотела, той позвъни на Яна. Чу гласа ѝ.

— Ох, папа, щях да пукна! Клеча като куче пред телефона. Каж ми нещо хубаво, моля те...

— Мисля, че нещата се развиват добре. Сега слушай...

— Точно това правя.

— Нали знаеш, че като напуснах София, дядо ти Славчо беше болен...

— Но как, папа? Ох, да, извинявай...

— Имаш ли известия за него от България?

— Папа, поне допреди два дни беше жив.

— Добре. Ако научиш нещо за здравословното му състояние, веднага ми се обади в хотела.

Скарлатов ѝ продиктува името на хотела и телефонния номер на банка Щайн.

— Мислиш ли, че положението му е тревожно, а, папа?

— Не знам. Ако изкара още някой ден, вероятно ще прескочи трапа.

Той чу ридания от отсрещната страна.

— Ако така ревеш, няма да ти се обаждам!

— Няма повече, папа!

— Добре. Какво правиш?

— Стоя по цял ден в хотела.

— Намери си някакво занимание, но не излизай навън без нужда!

— Обличам и събличам новите си дрехи като шантава, но без радост.

— Защо? Това е приятно забавление. Като се видим, искам да изглеждаш великолепно, нали? И гледай непременно да сънуваш нещо интересно, за да ми го разкажеш пак! Но не за Холерата и бика.

— Да, папа, ще се постарая. Обади ми се, моля ти се, пак. Ако можеш, още тази нощ.

И двамата не бяха сигурни, че разговорът им не се подслушва.

Скарлатов се погледна в огледалото. Чертите на лицето му се бяха изострили. Явно бе отслабнал тези дни. Слезе в хола. Поръча си коняк. Изпи две чашки и пак се качи. Не му се спеше. След полунощ отново се обади на Яна. Дълго разговаряха за най-различни неща, но до основния въпрос, който измъчваше и двамата, не се докоснаха. А после Скарлатов се съблече и легна в огромното легло. Скоро се унесе и заспа. Сънуваше, както винаги в трудни моменти от живота си, кошмари и само кошмари. Събуди се няколко пъти. Чак когато завесите започнаха да светлеят от зората, той потъна в дълбок сън.

Сутринта се пробуди внезапно. Беше рано, но се приготви. Чака дълго и мъчително се вслушваше в телефона. Едва към обед в хотела пристигна офицерът секретар с личната лимузина на кьолнския банкиер. Този път го откара в Банката, където Шрьодер веднага го прие в обширния си кабинет. Видя му се угрижен. Сърцето на Скарлатов няколко пъти мъчително прескочи. Банкерът сложи ръка на рамото му.

— Господин Скарлатов, сделката е уредена, що се касае до първата част.

— Вие знаете, че за мен центърът е втората част.

— Мисля, че и там всичко е наред, но предстоят формалности. Моля, седнете...

Скарлатов поблагодари и седна.

— Знам, господин Скарлатов, че сделката е неделима и точно така поставих въпроса. Имате шанс, че те са много заинтересувани от мината.

— Кой са те?

— Най-общо — Дирекционният съвет на И. Г. Фарбеиндустри.

— Доколкото ми е известно, те не са рудодобивен концерн, а държат химическата промишленост.

— И аз се учудих, но изглежда мината Ви има нещо общо с тях. Накратко, касае се до важна държавна поръчка, вероятно за военни цели, и изследванията са възложени на техните лаборатории.

— Практически как ще се осъществи сделката?

— Те предлагат да отидете в Берлин и там да преговаряте.

— С удоволствие, ако лицето, което ме интересува, бъде освободено и безпрепятствено напусне Австрия.

— Това е невъзможно, господин Скарлатов. Никой добър търговец няма да изпусне карето аса от ръцете си. По-неприятното е, че трябва да побързате. Преговорите биха Ви забавили и докато въпросът стигне до административните органи, може да стане късно.

— Какъв е Вашият съвет?

— Да не се поддавате на натиск, а Вие да водите играта! Приберете се в Мюнхен! Аз ще им предам, че Вие искате лично да отидете в Берлин и чак след като лицето или лицата, които Ви интересуват, бъдат освободени, ще подпишете договора. Това добре ли е?

— Странно е, че един такъв формален въпрос затруднява и прави невъзможна сделка от такъв мащаб. Толкова ли е спаднало влиянието на деловите кръгове?

— Властта, господин Скарлатов, е била винаги алогична и ако зад сделката не стоеше една от най-мощните индустриални групи в Германия, тази на Фарбениндустри, бих казал, че практически е невъзможна. Но направете така, че те да настояят, това да бъде техен проблем, а не Ваш! Сега разбрахте ли ме?

— Напълно!

— Вие се владеете и вероятно сте добър боец. Касае се до игра на нерви и вярвам, че ще издържите.

— А защо, бароне, Вие, който сте германец, заставате на моя страна против интересите на властта и деловите партньори?

Лицето на Шрьодер стана още по-угрижено.

— Искате да кажете... или по-скоро се съмнявате, че участвам в комплот^[2] срещу Вас?

— Не бих бил тук, ако е така. Аз Ви вярвам. Питам просто от човешко любопитство.

— По три причини. Първата е, че се сблъсках с властта по един човешки проблем. Бях чувал някои работи, но сега ме принудихте директно да ги видя. Втората е нашата солидарност между bankerите...

Шрьодер се замисли.

— А третата?

— Тя е най-сложната за обяснение. Накратко мога да я определя като несигурност. Вие знаете не по-зле от мене кое гнети един banker. Неизвестността! Наглед всичко е ясно. Само да протегнеш ръка и ще откъснеш ябълката на печалбата. Въпросът е дали ще изядеш ябълката. Няма ли да ти я вземат, или още по-лошо, да ти счупят ръката, или пък всичко е един мираж?...

— И аз съм изпитвал при добри печалби подобно чувство на несигурност — изглежда, има нещо, което стои над капиталите и над нас, bankerите. Нека го наречем Съдба. Дано тя е милостива към нас!

Скарлатов стана. Шрьодер го изпрати до вратата. Там се спря, сложи ръка на рамото му и каза:

— Не забравяйте добрината, господин Скарлатов, и Вие, и Вашите приятели!...

Сбогуваха се. Навън го чакаше лимузината, но и в колата, и в хотела той продължи да мисли не толкова върху разговора, колкото върху последните думи на Шрьодер. Този мощен финансист изпитваше страх, и то в период на невиджан индустриален подем за Германия с невероятни печалби. И това не беше несигурността пред една сделка, каквато и да е тя — малка или голяма. Защото такива преживявания са нормални за всеки banker. Отнасяше се за нещо генерално, за крайния резултат от всички сделки, както минали, така и бъдещи, за банковия трезор, за съществуването на банката въобще. И

този резултат вече не зависеше от банкера, респективно от барон Шрьодер, нито от неговия ум, нито от неговата дейност, а от бъдещето на Германия. Те, всички финансисти като Шрьодер, бяха заложили на силната власт на Хитлер. И тя им даде това, което искаха — една дисциплинирана държава, поръчки за всички предприятия, индустрия, работеща на пълни обороти, небивали печалби, работници, които не стачкуваха. Бяха изпуснали обаче нещо съществено. Веднъж създадена, тази власт имаше самостоятелен живот и все повече се отдалечаваше от тия, които ѝ помогнаха. Тя се превръщаше в нещо само за себе си, в нещо независимо, с тенденция да обхване всичко и индустрия, и народ. А следващата стъпка беше да посегне и на светая светих — на банковия капитал, и въведе пълен контрол над икономиката. Тя и в този момент беше еднопосочна, военна по своята същност. За един финансист загадка нямаше. Едно такова небивало, но военно по същество промишлено развитие без производство и пласмент на мирновременни стоки, без износ и външни пазари значеше само едно — война. Тя бе надеждата на властта. Там бе изходът от каквито и да са финансови затруднения. Щяха да плащат завоюваните народи. Тях щяха да ограбят, да ги заставят да работят за Германия, да ги поробят. Но как? Никой доброволно нямаше да даде това, което притежава. Тогава трябваше да избиват и грабят насила. Следователно народите щяха да се съпротивляват и консолидират в една обща цел — срутване на фашизма. Германия срещу цял свят?... При такава постановка на въпроса тя нямаше шансове! Ето къде се коренеше причината за очевидната загриженост на Шрьодер. Той вече зависеше не от себе си, а от съдбата на Германия. И Скарлатов правилно разбра последните му думи. Ако баронът изпадне в тежко положение, очаква помощ от своите събратя, дори от такива като Скарлатов. Но имаше предвид преди всичко Ван Юлиус, Мезон Щерн и връзките ѝ по цял свят. Вероятно така постъпва и с други банкери от чужбина. Прави им услуги, доколкото е в състояние, с далечната мисъл за не много светло бъдеще. Защото барон Курт фон Шрьодер беше банкер в истинския смисъл на тая дума и знаеше предвечното правило на своите събратя — дори при великолепа ситуация да имат изход в случай на авария. И фактът, че именно Шрьодер мислеше така, значеше, че има нещо гнило в Германия. Както повечето банки и банкерски къщи, които по същество принадлежаха на отделни

фамилии, така и кланът Шрьодер не правеше изключение. Бяха започнали своята дейност в Хамбург, а после по подобие на Ротшилдовци се пръснаха по целия свят. Така още през миналия век Йохан Хайнрих Шрьодер се пресели в Лондон и там основа нова банкерска къща Хенри Шрьодер енд Корпорейшън, като промени името си на Джон Хенри Шрьодер. Ето как се прокарваха златните мостове между банкерите. Барон Курт фон Шрьодер в Кьолн и банкерската му къща бяха свързани с банките от цял свят. Така че в намесата му в полза на Скарлатов нямаше нищо чудно. И Борис си спомни някога, преди Балканската война, конференцията във Веве между банкерите. Изглежда, сътрудничеството с Мезон Щерн беше доста тясно. И за кой ли път Скарлатов се удиви на това неразрешимо от всяка нормална логика противоречие: банкерите — диви, безмилостни зверове, когато се отнасяше до пари, вечно в битки помежду си, дори в тесен, национален мащаб, а в международен — в непрекъснатата война. И по всички закони на логиката при световен конфликт те би трябвало да се самоунищожат, тоест победилата държава да донесе тотална победа и на нейните банкери. Но на практика не ставаше така. Никога банкерите не стигаха както войските, държавите и военните до пълно самоунищожение. Напротив, още преди конфликта те като заговорници се готвеха за новата ситуация, прехвърляха капитали, установяваха пароли и шифри, по които да се свързват — и при това без документи, без договори, заверени от нотариуси, а разчитащи само на дадената дума, банкерската дума, която значеше много при предстоящ конфликт. Разбира се, едни печелеха, други губеха, но не изпращаха своите събратья на ешафода. Защото знаеха предвечното правило на живота, че той се мени, така че днешният победител утре ставаше победен. Ето главната причина, по която барон Курт фон Шрьодер, без да се съобразява с нацистите, помагаше на противниците им. Причина по същество не безкористна, но все пак говореща за някаква цивилизованост на банкерите, за разлика от дивите фашисти.

[1] Мусолини, Бенито (1883–1945) — италиански политик и държавен деец, идеолог на фашизма, заловен, съден и екзекутиран от италианските партизани. ↑

[2] Комплот (фр.) — заговор. ↑

ГЛАВА ПЕТА

Той се прибра в Мюнхен вечерта. Когато влезе в апартамента на хотела, Яна го чакаше. Очите ѝ бяха зачервени. Тя се хвърли на врата му бурно, невъздържано и той се учуди на силата на дългите ѝ тънки ръце.

— Плакала ли си?

— Съвсем малко. Папа, Иван жив ли е?

— Вероятно.

— О, папа, имаш ли малка представа какво е да попаднеш в лапите им?

— Нямам, а ти?

— И аз нямам, но съм чувала от потърпевши такива разкази, че косите да ти се изправят. Трябва да бързаме, папа...

— Старая се.

— Моля те заради мене малко повече да се стараеш от всеки друг път...

— Остави ме да сваля пардесюто и се оправя малко.

Той влезе в спалнята. Оттам отиде в банята. Погледна се в огледалото. Даже брадата не можеше да закрие двете дълбоки бразди от ъглите на носа му надолу, посърналото му уморено лице и очи на човек, който не спи добре. Наплиска лицето си със студена вода да се освежи. Среши гъстите си бели коси. Яна стоеше пред банята и го чакаше. Борис се усмихна.

— Трябва да се научиш да скриваш нетърпението си.

— Ще се науча, папа, но не сега. Разкажи ми, моля ти се.

Те отидоха в хола. Скарлатов, преуморен от пътуването, седна във фотьойла. Но Яна имаше енергия за двама души. Непрекъснато ходеше напред-назад по килима. Баща ѝ я наблюдаваше. Тя пак намотаваше на пръста си кичур коси и го дърпаше надолу, за да го отскубне. И друг път бе забелязал този несъзнателен тик в нея, когато изпадаше в затруднено положение.

— Ще си оскубеш така косата.

— Ох, да!... Ще се отуча. Бях толкова неспокойна... И да ти кажа ли — какво не ми мина през акъла!...

— Недей мисли! Научи се да чакаш!

— Не само заради Иван. А и за тебе, папа. Боях се да не ти направят нещо тия бандити, че няма повече никога да те видя...

Яна се готвеше да заплаче. Лицето ѝ потрепваше. С усилие на волята се владееше. Тя е едновременно и жена, и дете, мислеше той. Има на земята, макар и много рядко, такива хора, които запазват за цял живот детското в себе си. И те по правило са очарователни. И майка ѝ беше такава. Дано и тя запази тази дарба Божия...

— Искаш ли да ми покажеш новите си дрехи?

— Нека друг път. Сега положението е направо трагично.

— Научи се да не употребяваш силни думи. Смятам, че нещата се уреждат.

Тя го погледна недоверчиво. Но като срещна сериозното му лице, се зарадва.

— Може би, ако ми разкажеш всичко, съвсем ще се успокоя.

Да ѝ разказва за сделката, за перипетиите, за Шрьодер. Би било глупаво и едва ли ще я успокои, а още по-малко зарадва. Главната битка предстоеше, а той бе уморен. Искаше поне сега да не мисли за нищо, да има някаква макар и малка радост. И тази радост беше тук, при него, разхождаше се напред-назад. Тя пак почна да навива коси на пръстите си, но като срещна погледа му, се спря и отпусна кичура с виновна усмивка.

— Искаш ли да видиш какво съм си купила?

— Тъкмо това те моля.

— Добре, папа, но ще почакаш малко да си оправя прическата, да се гримирам и тогава ще се представя на Негово превъзходителство банкера господин Скарлатов!...

Тя не се бави много и скоро се появи в стаята. Беше с ново велурено яке и туристически обувки-половинки с езика отвън.

— Папа, нека започнем с неофициалните дрехи. В Швейцария имах точно такъв екип за планината.

— Но го засили? Нали така се изразяваш?

— Не си прав, подарих го. Якето беше доста изтъркано. О, папа, аз си нося дрехите, но най ги обичам, когато са съвсем нови. После свиквам с тях и тогава ги подарявам.

— Дълго ли трае този процес?

— Как да ти кажа, зависи...

После Яна се появи в красиво манто с широки ръкави от камилска вълна. Завъртя се пред него.

— Харесва ли ти?

— Много, защото е топла дреха.

— Язык, че мина зимата! Дано го запазя до другата...

Най-много се бави при третия тоалет. Когато се показва, гледката беше преди всичко естетична — изящно, стройно момиче със сини очи и светлоруси коси, облечено в сепла рокля, закрепена само на едното ѝ рамо с красивата камея, някога подарена на майка ѝ от Тюретини. Лъскавият копринен тъмнокафяв плат обгръщаше тялото ѝ като кожата на змийче. На тънките токове изглеждаше твърде висока.

— Никога ли не си искала да станеш актриса?

— Ами опитвала съм. В колежа, искам да кажа...

— И какъв беше резултатът?

— Печален, папа. Там разучавахме и играехме пиеси, такива едни, никакви... Първия път ми дадоха роля, мисля, че беше дори главната. Текста научих бързо. Но когато излязох на сцената, не знам какво ми стана. Сякаш не бях аз. Ръцете ми дървени, краката ми се движат като на кокили, спъвам се от всичко, лицето ми чувствам, че се изкривява и скоро ще се парализира, почнах да заеквам... Уплаших се да не ми остане за цял живот. Това си е, папа! Едва се отървах!...

Скарлатов почна да се смее на глас. Като му обясняваше, тя по смешен начин движеше пръстите на ръката си, не че посочваше него, а така, по детски, искаше да покаже значимостта на казаното, а изглежда, че споменът от явяването ѝ на сцената толкова я беше впечатлил, че и в момента изпитваше смущение.

— А какво най-много обичаш да правиш?

— В какъв смисъл, папа?

— Въобще...

— Ами въобще... обичам нищо да не правя. Мога така, без нищо да правя, да прекарам двадесет и четири часа. Мисля си най-различни неща... Играя си никакви роли, където и аз, и всички са страшно доволни от мене, всички ме обичат и аз обичам всички. И като минавам край тях, всички са ужасно смутени, млъкват и си шепнат:

„Ето я Яна Скарлатова! Видяхте ли каква е!...“ А изобщо, папа, най-съм радостна, като обичам.

Стана му и болно, и радостно на душата. Спомни си Женева, бедната мансарда на Рю Гийом Тел и скърцането на ветропоказателя точно над стаята му, и вида на Леманското езеро, и моста над река Рона, и острова на Жан-Жак Русо, който се виждаше от прозорчето, и най-вече мечтите, тези, които никой не знаеше и бяха само негови мечти за красота, слава и добро на цялото човечество. Така през главата му минаха много спомени и когато стигна до игрището за тенис, с усилия на волята се спря... Яна през цялото време му бе говорила, но той нищо не чуваше.

— Какво каза? — попита я Борис.

— Ами казах, че обичам да се грижа не само за себе си, но и за другите.

— Например?

— Ами обичам животните, например.

— А за хората?

— Бих се грижила много, бих се грижила за теб. Понякога съм мечтала да се разболееш и ти покажа какво мога.

— Пазил ме Господ! Ти и без това се грижиш да не си пия чая. Сервираш ми доста приятни задачи...

— О, папа! Защо всичко обръщаш на терсене? Тъкмо човек се отпусне, и го залееш с кофа ледена вода. Ще ида да сваля тази рокля и идвам.

— Стой така! Роклята е великолепна.

— Нали? Радвам се, че ти харесва.

— Какво ще кажеш, ако се облека и аз и отидем в някой нощен локал?

— Аз и ти?

— Или като кавалер съм неподходящ?

— Какво говориш, папа! На германките очите им ще изскочат. Не мисли, че не съм ги гледала как те зяпат! Ще удуша някоя. Толкова се радвам. Ще сложа мантото направо върху роклята и тръгваме!...

— Ще трябва да ме почакаш, докато се преоблека.

Лицето на Яна пак помръкна.

— Какво ти е?!

— Ако не мислех за Иван, радостта ми щеше да е пълна...

— А помислила ли си, че толкова рядко сме заедно?

— Да, папа, и ми е болно на душата. Но нали все някога ще сме завинаги заедно, ще живеем заедно и толкова хубаво ще бъде!...

— Дано...

Той се преоблече в официален черен костюм. Когато влезе в хола, Яна се усмихна и каза:

— О'кей, папа!

Той ѝ помогна да облече мантото. Когато двамата минаха през хола на хотела, малкото германци там млъкнаха и ги гледаха като някакво чудо. Чужденците тук бяха рядкост. Навън ги чакаше такси. Вечерта прекараха в най-люксовия нощен локал на Мюнхен. Пиха шампанско. Лицето на Яна гореше. Програмата бе скучна и глупава. Ако беше сам, Скарлатов би си тръгнал веднага. Но Яна бе внимателна и добра събеседничка.

— Този младеж, с когото се видяхте в Плацера, какъв е?

— Не зная точно. Другар.

— А имаш ли много приятели комунисти от Германия?

— Познати да, но приятели — един, Хелмут Шулц от Магдебург. Беше във Виена. Сега вече не знам къде е. Чудесен човек! Учител. Искаше да се бие в Испания, може би е успял да замине...

— Не си ли с впечатление, че са големи фанатици?

— Има и такива, папа. И това именно ни разделя с Иван от тях, но Хелмут не е такъв. Чух го в един спор с другарите си по повод на последните процеси в Москва как страстно ги убеждаваше, че идеята за комунизма трябва да минава през истината...

— ...и един му отговори, че целта оправдава средствата — прекъсна я той.

Яна се учуди.

— Точно така, папа, откъде знаеш?

— Не е толкова трудно да се отгатне... Не питай старило, а патило, нали си по поговорките. Та какво им възрази твойт Хелмут?

— Че не всички средства водят до целта и е много опасно, когато си разменят местата, понеже всичко трябва да се прави заради обичта между хората. Иначе човечеството няма бъдеще! О, Хелмут е много издигнат мъж! А ти, папа, какво мислиш за марксизма?

— Подробно или накратко? — усмихна се Скарлатов.

— Както искаш, папа.

— Това, което ми харесва — борбата за социална справедливост, — не съм видял осъществено. А това, което е налице, е, че марксизмът днес е пълен с култове и това никак не ми харесва! Самият Маркс е вече култ, Ленин е култ, сега и Сталин става култ...

— Защо така, папа?

— Обикновено е плод или на невежество, или на социална деформация и изостаналост, или на политическа спекула и демагогия.

По-нататък Скарлатов разви пред нея своите мисли за демокрацията — че не си е изработила защитните средства. Но пък ако ги изработи, ще престане да бъде вероятно демокрация?... Докато терорът, от своя страна, има своите твърдо установени форми. Може би той трябва напълно да се разгърне, да стигне крайните си и тотални чудовищни прояви, та чак тогава да се дойде до антитерора. Но затова е необходимо да се натрупат сили, време, развитие, той да се оформи реално в световна платформа... Изход ли е това?... Има ли изход изобщо — не знае... Засега антитерорът е неясен, неопределен...

Яна го слушаше с огромно внимание, широко разтворила сините си очи. Приказваха си до затварянето на локала, без да усетят изтеклите часове. И нищо не учудваше така Скарлатов в общението с хората, както необикновената способност на човешкия разговор да спойва хармонично в един плавен поток най-противоположни теми, мисли и преживявания. Но през цялото време, въпреки многообразието на споделеното, и двамата деликатно заобикаляха най-важното — това, което предстои...

Прибраха се в хотела след полунощ. Още рано сутринта позвъниха от Берлин. Беше непознат човек — представител на полицията. Каза му, че ще получи разрешение за отиване във Виена. Към 10 часа сутринта при него дойде друг цивилен от мюнхенската полиция. Взе му паспорта и след час се върна със специално разрешение за право на оставане в новата германска провинция и Виена. Отделно от документа му дадоха нещо като лична карта, за да не го спират. Въпреки това Скарлатов се безпокоеше от виенската полиция. Обади се отново в Берлин. Оттам го увериха, че австрийските власти са осведомени и съответно инструктирани. Значи всичко беше наред. Можеше да тръгне. През цялото време Яна не се отделяше от него. Чак късно следобед им остана време да обсъдят положението. Тя настояваше баща ѝ да тръгне веднага.

— А ти?

— Ще те чакам в Мюнхен.

— За да имат още един заложник?!

— А защо не поиска разрешение и аз да дойда във Виена?

— И без това всичко е забъркано. Ще видят английска виза, обиколките ти тук и там по Европа и накрая може да усложниш нещата.

— Тогава къде да се дяна?... Не искам да се връщам в Англия точно сега! Моля те!

Скарлатов се замисли. Разбра, че тя не може да се върне в Оксфорд и там да чака известие. Щеше да бъде жестоко от негова страна да настоява.

— Ти ще заминеш още сега за Швейцария! Дръж връзка с Мезон Щерн. Каквото има, ще съобщавам там. Вероятно Иван и Анастасия ще заминат за Швейцария. Сега ще ангажираме билет за влака...

Яна се разтревожи.

— За кого, папа?

— За теб! Аз тук съм вече гост на германците и сега те се грижат за моя престой и пътуване.

— Нали ще те изпратят?

— Аз съм този, който изпраща!

Влакът на Яна за Швейцария тръгваше вечерта и само след час потегляше другият за Залцбург и Виена. Времето мина в телефонни разговори и приготвяне на багажите им. Когато свършиха, Скарлатов каза:

— Сега ще ми се закълнеш в нещо!

Яна силно се изненада:

— Кажи, папа...

— Никога няма да се връщаш в България, без да получиш от мене знак!

— Защо, папа? — каза Яна с треперещ глас. — Моят професор каза, че България е златна мина за археоложки експедиции...

— За да не попаднеш в капана като Иван.

— Това е невъзможно!...

— Слушай какво ти казвам! Ще си дойдеш само с мое позволение! При никакви други обстоятелства!

— Добре, папа.

— Заклевах се в името на майка ти и на... Иван!

— Заклевам се!

Повече никой нищо не добави. Тръгнаха и двамата в бой, те сякаш нямаше какво друго да си кажат. Избягваха дори намека, всеки зает със своите проблеми. Не вечеряха. Куфарите им, напълно готови, стояха в хола. Пристигна таксито. Вдигнаха багажа им. Излязоха на улицата. Пред хотела Скарлатов се спря. Обърна се и огледа цялата фасада на зданието.

— Папа, хайде, чакат ни...

Така Скарлатов се прости с един хотел, където някога бяха отседнали на отиване и на връщане с жена си Яна, където изживя с нея радости и скърби. Малката не знаеше това. Пък и Скарлатов не ѝ каза. Почувства, че миналото все повече и повече му напомня за себе си. А може би така трябва да бъде?... И когато зовът на миналото, на хората, които съм обичал и са ме обичали, стане толкова настойчив, а моето желание да ги видя непреодолимо, може би тогава човек се обръща назад, прекрачва тази невидима черта между живота и смъртта и се връща там, откъдето е дошъл и където го чакат...

— Папа, моля те, закъсняхме...

Той се запъти към таксито. Мюнхенската гара беше красива, с дълги тунеловидни навеси. Непрекъснато пристигаха и тръгваха влакове; Настаниха багажа на Яна в първокласното купе. След това тя слезе на перона и пак нямаше какво да си кажат. Дватамата мълчаха или разменяха кратки реплики за делнични неща и задачи, които им предстоят. Защото бяха съсредоточени в себе си и само за вид поддържаха някакъв разговор. Бяха потиснати. Въобще гарите действаха зле и на Скарлатов, и на Яна.

Разбира се, той можеше в тия кратки мигове да ѝ каже нещо, думи, които биха огрявали Яна цял живот. Думи на обич, на привързаност, на мъчителен страх за нея. Или някакво напътствие, което би ѝ помогнало в живота, но Борис не го направи. Той не можеше да пречупи себе си. Другите хора го правеха при всеки удобен случай — и плачеха, и се смееха, и се прегръщаха, и употребяваха тия малко на брой, но силни и съкровени думи на човешката обич. Може би Яна беше по-склонна към такава откровеност. Сърцето ѝ бе свито и ако баща ѝ в този миг би проявил и най-малка нежност, тя би се разридала неудържимо. Той инстинктивно постъпи така, защото бе

психолог и знаеше, че недоизказаните чувства са по-силни от изречените и остават завинаги, а прекъснатият диалог продължаваше и от двете страни мислено, понякога до края на живота. Последна силна прегръдка от тънките ръце на Яна. Разплаканото ѝ лице. И още веднъж лицето ѝ — младежко, ведро, чисто — от прозореца на вагона. Локомотивът изсвирва. Влакът бавно потегля. Набира скорост. Лицето ѝ вече не се вижда. Светлините на последния вагон се скриват там, зад завоя. Наоколо хора, бързат пътници и носачи, заминават и пристигат влакове, а Борис стои сам на перона и не вижда, и не чува нищо. Болката е непоносима дори за такъв силен човек като него. Яна нямаше да бъде самотна. Животът беше пред нея. Но той за пръв път разбра какво е това истинска самота, самотата на човек, отиващ към старостта.

Час след заминаването на дъщеря му потегли и влакът на Скарлатов. Беше сам в спалното купе. Той и не се опита да дремне. Не мислеше за това, което му предстои, а се бореше с болката, която бе и физическа. Погледът му случайно попадна на багажника и видя с изненада до своите куфари малкия спортен сак на Яна. Вероятно в суматохата бяха ги объркали заради еднаквите фамилии и го сложили до неговия багаж. Той се зарадва и се усмихна. Скочи, взе го на скута си и го разтвори. Вътре имаше един пуловер, списания, вестници, блокове, бележници, моливи и две дебели томчета в стара кожена подвързия, в каквата бяха книгите от неговата библиотека. Те привлякоха вниманието му и ги извади. Когато ги разгърна, разбра, че това е дневникът на Яна. Борис остави тетрадките заедно със сака до себе си. Ще ги предам на Иван да ѝ ги върне, каза си той. Но внезапно и остро пресече ума му мисълта — ами ако не я видя повече никога?!... И като буря го връхлетя стремителното непреодолимо желание да бъде отново с нея, да чува гласа ѝ, да я усеща...

И без да мисли за нищо друго, протегна в порив ръка и взе отново дебелите кожени тетрадки. Отначало само ги разлистваше. По изменението на почерка ѝ се разбираше, че бе почнала дневника си от дете, та до днес... Не беше строго датиран ден по ден, а предимно по години и по държави, в които бе живяла и посетила. Имаше немало страници със списъци на книги, прочетени и за прочит, цитати, стихове, случки, пътеписи, впечатления от срещи, спектакли, музеи, хора, природа и свои мисли, въпроси и изводи. Те всъщност най-много

го интригуваха. От страниците лъхаше на нея, на едва-едва доловим мирис на парфюм, който твърде го затрудни, докато открие, че му напомня на теменужки. Върна се към началото. На първото томче върху заглавната страница по средата Яна грижливо бе изписала с големи латински букви: „О’КЕЙ, МИС СТЕНЛИ!“ Отдолу следваше от самата мис Стенли на английски мото из псалом 90 на Давид: „Щит и ограда е Неговата Истина!“ Отдолу Неда с детски закръглени букви внимателно бе й посветила своя собствена мъдрост: „На добро трябва да те научат, на зло сам се научаваш“. Той обърна листа и прочете на новата страница:

6. X. 1925 г., понеделник следобед, на верандата. Мис Стенли ми каза, че за да стана личност, трябва редовно да си водя дневник.

Старала се беше да го напише калиграфски чисто и красиво. Понататък вече не се забелязваше подобно усърдие, защото тук-там имаше и мастилени петна, и зачерквания. И Скарлатов с нетърпение и радостна възбуда, без никакво угризение, защото счете тази случайност за дар от Бога на душата му в изнемога — почна да прелиства и чете дневника без ред.

Като бях малка, папа често повтаряше: „Факт, факт“ — и ми звучеше като принц, и си мислех, че е принц Факт от някаква приказка. А самата дума „дума“ ми се виждаше тъмнозелена. Защо така?...

.....

Веднъж много плаках, понеже мис Стенли ми каза, че не мога да имам рожден ден, когато си поискам.

.....

Сънувах Чарли Чаплин и неговото кученце досущ като Джейн, застанало над лицето ми — много пухкаво и мило.

.....

Топси^[1] е най-добрата човечка между нас.

.....

Като не може да ми отговори мис Стенли, отивам при леля Неда. Като не може да ми отговори леля Неда, искам да ида при папа, но няма да ми обърне внимание, а знам, че само той може да ми каже!...

.....

Попитах леля Неда очите растат ли. Тя каза — да. А веждите? — Също. Реших да не ям много, за да не ми надебелеят.

.....

Чичо Спас ми каза, че облаците са от въздишките на умрелите, а дъждът от сълзите им. Сигурно е така.

.....

Тази вечер, преди да заспя, лампата ми светна сама. Леля Неда каза, че мама е влязла да ми каже лека нощ.

.....

Чудно. Вече съм толкова голяма — на осем години, а още ме е страх от пухчетата, които понякога излитат от възглавницата.

.....

Мис Стенли ми каза, че постоянството е потвърждение на заложите.

.....

Мис Стенли ми каза, че дали един човек е добър се познава по отношението към враговете му.

.....

Защо сънувам неща, които не съм видяла? Тая нощ ми се представи една шарена птица и знаех, че е фазан, без да съм го виждала. Трябва да ида в Зоологическата градина и се запозная с него.

.....

Мис Стенли ми каза — ако станеш красива, нямаш никакви заслуги за това. То се дължи на природата и няма защо да се гордееш с нещо, което сама не си постигнала. Но ако станеш добра, трудолюбива и образована, заслугите ще бъдат само твои.

.....

Мамо, радвай ми се, имам рожден ден!...

Тук Скарлатов спря да чете. Гърлото му се стегна и му стана топло. Той съблече сакото си и се облегна със затворени очи. Спомни си елеосвещението на Славчо Кюлев и как малката се дърпаше и не искаше да иде и се прости с него. Спомни си как тичешком го посрещаше понякога чак до желязната порта на вилата и колко пъти я бе отминавал... Спомни си и изранените длани на жена си от ноктите, които бе забивала в тях, за да даде живот на малката Яна и превърне деня на смъртта си в неин рожден ден...

И като в транс отново се присегна към кожените тетрадки. Сега прескочи много страници и се спря на тази, където беше написала с едри букви на български ШВЕЙЦАРИЯ. Обърна листа, после още един и още един, и още много...

Искам да приличам на папа, само да не беше толкова богат...

.....

Сънувах света Богородица, която държеше в ръце вместо Исус — мене, и толкова се развълнувах, че се събудих от радост и си казах: „Ах, какъв хубав сън!“, и отново заспах.

.....

Цицерон: „Голямо нещастие е да не си изпитал мъки“.

.....

Чак когато склопиха очите на дядо Славчо върху одъра, повярвах, че е умрял, и ми стана толкова мъчно, че сълзите ми спряха. Значи душата на човека гледа през очите и като излети на Небето, няма нужда вече от очи. А една седмица преди това го сънувах, че се разхожда с черен чадър и официален костюм по пясъка край морето до вилата на чичо Йोजи в Несебър. После влязох с него в една черква и той взе да гаси кандилата под иконите и ги изгаси всички. Когато на другия ден му разказах съня, той твърде

се уплаши и разстрои. Аз се разкаях много, дето му го казах, и вечерта се молих на дядо Боже да ми прости.

.....

Паралелите на Плутарх^[2]. Чудесни са!... Александър Македонски е имал за учител най-великия мъдрец на древността — Аристотел^[3], а е станал най-големият касапин на народите. Как така?!...

.....

Луиза смята, че Френската революция избухнала, понеже французите много вярвали на думите. А Волтер и Русо са се скъсвали да говорят. Не случайно символът на Франция бил Мариана — жена! А всички жени са бърбиви!

.....

Днес в автобуса върху замръзналото стъкло на прозореца Луиза написа: „Давам две зими за едно лято!“ Много се смяхме.

.....

Свети Августин Блаженный^[4]: „Смисълът на любовта е да бъдеш!“

.....

Четох на глас „Пътеписите за Америка“ от Кнут Хамсун на Луиза. Щяхме да припаднем от смях.

.....

Света Тереза^[5] от Авила: „Можеш да умреш — да, да бъдеш победен — никога!“ („Път“, 3).

.....

Леля Анастасия и Иван ми дойдоха на гости — лудо щастие!

.....

Леля Анастасия ми каза, че да умееш да обичаш, значи да умееш да даваш.

.....

Попитах Иван какво най-много липсва на света. Нежност, каза ми той.

.....

На папа сигурно нему е леко да се чувства по-умен от другите. Това е цяло нещастие!...

.....
Какво е храброст? — първите стръкчета зелена трева
изпод снега...

.....
Нежността е поезията в любовта, нали, Яно?

Скарлатов потърси страниците от посещенията ѝ във Виена. Никога не можеше да допусне за себе си, че е възможно да изпита ревност, задето дъщеря му обича и други хора, а не само него, и то не от домашния кръг. Но със свойствената си правдивост и разсъдителност той се овладя. Нима ти ѝ даде всичко, което имаше в сърцето си за нея? Смешно е да се засягаш, че и други хора я обичат и тя също! Напротив, трябва да се радваш, защото благодарение на това не се е чувствала изоставена!... Той прочете:

Иван ме разведе из цяла Виена. Беше прекрасно. Разхождахме се и си приказвахме за какво ли не!... Аз го попитах:

— Ти да не си бил шофьор?

— Не.

— А защо ми говориш, без да ме гледаш?

Той страшно се изчерви и мене ми стана весело.

.....
Чичо Йожо ми каза, че човек живее с настоящето или бъдещето най-много до 40 години. Оттам нататък започва преговор на изминатото. Дали е така?...

.....
Гледахме с Иван и леля Анастасия „Травиата“. И двете се разплакахме, когато Виолета умираше. Аз се засрамах, а Иван ми каза, че в това няма нищо лошо, напротив! Защото Верди е гений на колективните чувства в музиката...

.....
Иван каза — там, където липсва голямото изкуство, го заместват с шокове.

.....

Според мене трима души са спорили с Бога — Йов^[6], Бетховен и Толстой. Ще поговоря с Иван за това.

.....

Досега не съм видял друг човек като Иван, който да не може да мрази. Дори фашистите. Само се отвращава и страда, че ги има.

.....

Иван счита, че цялата човешка музика досега отразява търсенето на милост от Бога или бунта срещу него, а бъдещата ще изразява благодарността към него за намерения път. Попитах го какво мисли за Христос. На всеки нравствен човек, ми каза той, Христос не може да не направи впечатление независимо от това дали вярва, или не и в кого вярва. А в музиката, според него, православното песнопение е най-тясно свързано с любовта към Христос. Докато в западната класика религиозното чувство е отправено директно към Всемогъщия!... Много му липсвали хорове от българските църкви, понякога до болка. Слушал концерт на мъжкия хор „Жаров“ от руски и украински народни песни и от православни произведения. Беше изумен от певците и силата на чувството им. Може би само православната музика е в състояние да те доведе до екстаз — единственото чувство, което те доближава до светиите.

.....

Ако си добър, няма нужда да ти казват как да постъпиш...

Скарлатов усети, че влакът забави ход и край прозорците му се мернаха светлини. Той затвори тетрадката. Беше развълнуван от нещата, които владееха душата на Яна въпреки нейната младост. Но веднага си каза — какво чудно има?!... Спомни себе си в Женева!... Когато целият свят беше в тебе, а не ти в него! Защото само в младостта чувството е така страстно, духът така отворен, чист, свободен и стремителен към най-възвишените, непостижими и неразрешими въпроси на цялата Вселена!...

Светлините край линията се увеличиха. Разсъмваше се. Той стана и отвори прозореца. Лъхна го студен и влажен въздух. Сега влакът минаваше край езерото на приказния Залцбург и там горе високо се открии силуетът на замъка, където бе свирил Моцарт. Скарлатов нарече в себе си дните, прекарани с дъщеря си: „Яна в Мюнхен“. Сякаш бе написана нова глава от една малка повест, толкова скъпа за него. Дали щеше да има продължение?... Той не знаеше.

[1] Топси — малката очарователна негърка — героиня от романа на Хариет Бичер Стоу „Чичо Томовата колиба“. ↑

[2] Плутарх, Херонея (около 46–120) — древногръцки писател-моралист. Автор на произведения с философско, културно-историческо съдържание. Платоновата академия — създадена от гръцкия философ Платон (427–347 г. пр.н.е.) след смъртта на Сократ, на когото е бил ученик. ↑

[3] Аристотел (384–322 пр.н.е.) — древногръцки философ и многостранен учен. ↑

[4] Свети Августин Блаженный, Аврелий (354–430) — християнски теолог, един от „отците на черквата“, епископ на град Хипон от Северна Африка. Пишел е религиозни трудове. ↑

[5] Света Тереза от Авила (1515–1582) — испанска католичка, реформаторка на монашеския орден на кармелитките, прочута със своите видения. ↑

[6] Йов — главен образ от Книгата за Йов в Стария завет на Библията, издържал на всички изпитания чрез вярата си в бога. ↑

ГЛАВА ШЕСТА

Виена като град му правеше винаги особено впечатление в ролята на преден граничен пост на европейската цивилизация. Сякаш оттам започваше Европа. И като всеки пограничен град имаше нещо не само европейско, но и азиатско. Там можеха да се срещнат хора от всякакви народи и раси на Изтока. Виена представляваше един космополитен град с различна духовна нагласа, каквато нито една столица в Европа нямаше. Австрия навремето беше съставена от много народи. Макар и във вид на конгломерат, но империята съществуваше и в нея се чувстваше една особена толерантност. А когато след Световната война империята се разпадна, тя остави следите на цивилизацията в населяващите я народи, затова и новосъздадените държави имаха европейски облик. Турският крак бе стигнал до Виена. Какво щеше да стане с този континент, ако те бяха победили и продължили пътя си нататък?... Европа застана на мястото на древна Елада като люлка на културата, на всичко онова от битието на хората, което най-общо можеше да се определи с понятието духовен живот. И както гърците от древността не ограничиха своя духовен свят зад Вавилонските стени, а щедро го раздадоха на народите в Средиземноморието, дори на варварите, които нахлуваха, така сега и Европа беше центърът на цивилизацията, а нейният преден пост Виена — град с мека, дружелюбна нешовинистична атмосфера. Расовите и религиозните предразсъдъци там се смятаха за лош тон. Не че ги нямаше, но никъде в Европа търпимостта не бе така изразена: И този привлекателен кът в измъчения континент щеше да бъде смазан от грубите ботуши на германския войник. Накъде отиваше светът?... Ето тези мисли нахлуха в главата на Скарлатов, когато видя Виена.

Той зае малък апартамент в един спокоен хотел близо до Ринга, в центъра на австрийската столица. Щом се настани, веднага излезе. На рецепцията хората бяха любезни, с тази особена, австрийска мекота. Но не се усмихваха. Тръгна по улиците. Все още магазините бяха затворени. Минувачите — малко. Прочутите виенски кафенета — полупразни. Тук-таме се виждаха германски войници и военна

полиция. Най-общото впечатление беше за един запуснат град, сякаш населението е отишло някъде... Не че градът не живееше — движеха се трамваи, имаше и хора по улиците. На пръв поглед — мирна картина. Но Скарлатов знаеше какво означава това. Защото идваше от страна, преминала през въстания, войни, окупации, преврати и блокади. Страна, където човешкият живот не означава много. Виена му напомняше София в дните след атентата в черквата „Свети Крал“ — и пустите улици, и многото военни, и това напрежение, което пронизваше цялата атмосфера на столицата. А когато махнаха блокадата и се появиха хора навън, дюкяните се отвориха, но напрежението остана. Защото това бе външната страна, видимостта на деня. Но щом паднеше нощта, идваше редът на убийците, които в мрака вършеха своите дела. Той не се лъжеше в чувството си. Знаеше, че и тук мракът на нощта покрива убийствата, страданията и писъците на жертвите. Защото го бе предвидил. Не го заблудиха нито пищните шествия на фашистите, нито парадите на армията, нито пристигането на Хитлер, посрещнат с предварително режисирания бляскав фашистки ритуал, нито заповяданият ентусиазъм. Защото тиранията и тираните си приличаха независимо от епохата, независимо от страната, в която вилнееха. Едни и същи явления предизвикваха едни и същи последствия. Това бе вярно и за обществата, и за държавите, и за народите.

Скарлатов се прибра в хотела. Там трябваше да чака представителите на капитала и представителите на властта. Първото посети човекът на И. Г. Фарбениндустри. Беше учтив, дори мил. Опита се да се шегува. Уговориха с него деловите въпроси. Той не бе лицето от концерна, който щеше да подпише договора. По-късно следобед пристигна този, който беше важният за Скарлатов — представителят на властта. Макар и цивилен, арогантният му вид и маниери не можеха да прикрият офицера от Гестапо. Скарлатов не позвъни на Анастасия, въпреки че имаше телефона ѝ. Като първо условие обаче постави тя да се придвижва съвсем свободно из града и да се сваля охраната ѝ. Полицаят се обади по телефона на някого и след малко заяви на Скарлатов, че условието е изпълнено, що се касае до Виена. В Австрия тя не можеше да се придвижва. Скарлатов се засегна от тона и държанието на гестаповеца — типичен бивш лумпен, защото само лумпените упорито държаха на личното си величие. Почувства се

угнетен. Дори с отслабена воля от престоя си в Мюнхен и дните, прекарани с Яна. Но той познаваше добре германската психология и отведнъж, както големите актьори се превъплъщават, той се превърна в страшилище за немеца. И докато онзи излайваше своите заповеднически думи, Борис се изправи — беше по-висок от немеца, — погледна го и изкрещя:

— Какъв е чинът Ви?

Дори не чу отговора му и пак кресна:

— Дръжте се както подобава пред по-висш офицер от Вас!

Скарлатов беше само запасен капитан. Но това диво изкрещяване поддейства.

— Предайте, че отсега нататък ще говоря само с висш началник от моя ранг! Разбрахте ли!

Немецът се опита да се окопоти, но в цивилни дрехи едва ли можеше да стори това. Скарлатов използва объркването му и за последен път кресна като пруски фелдфебел:

— Не Ви задържам! Вратата е там!

Зашеметен, гестаповецът излезе. Дълго време сърцето на Борис мъчително биеше и прескачаше. Беше се оставил да го обхване този скарлатовски гняв, който с труд успяваше да победи в годините на банкерството, но сега му се отдаде изцяло, даже с наслада. И добре направи.

Иначе щеше да се пръсне. После, като се успокои, прецени, че е действал правилно. Те трябваше да го молят! Те искаха да купят! На тях мината им беше жизнено необходима!... Чак след това се обади по телефона на Анастасия и чу този особено напевен, малко нисък глас — част от нейната женственост и мекота.

— Здрава ли си? — попита той.

— О, Борисе! Бог те изпраща винаги, когато сме били в тежко положение!

— Вече си свободна и можеш да се движиш из Виена.

— Да дойда ли в хотела ти?

— Не, аз ще дойда при теб! Чакай ме!

— Да знаеш само с какво нетърпение!...

Скарлатов поръча такси. Дойде със забавяне. Изглежда във Виена не всичко бе наред. Даде адреса на мълчаливия шофьор.

Апартаментът, където живееше Анастасия, се намираше в един луксозен нов квартал в покрайнините на столицата, близо до голям парк със стари дървета. Портиерът го отведе до асансьора. На етажа го чакаше Анастасия. И пак, за кой ли път, нейната красота го поразя — спокойна, благородна, излъчваща женственост и доброта. Той се наведе да ѝ целуне ръка, но тя го прегърна и целуна. Годиците бяха оставили съвсем малко следи върху бялата, гладка кожа на лицето ѝ. Даже косите ѝ не бяха побелели. Големите ѝ кафяви очи го гледаха с благодарност. Въведе го в апартамента — скромен, с един огромен роял, заемащ половината салон. Тя не заплака. Бе се появило нещо ново в нея — не само издръжливост, но и примиреност пред съдбата. Борис изслуша нейния разказ. Беше мъчителен. И за нощта на Аншлуса, и за другия ден, и за ареста на разсъмване, когато още мрак покриваше града, и за обиска, и за варварското държание на гестаповците. Мъчителни мигове, но най-много си спомняше удара с юмрук от грубата, космата ръка на агента и рукналата кръв по лицето на Иван. Тук тя затвори очи. Дишаше тежко, а Скарлатов мълчеше и не я гледаше. Чакаше да се съвземе.

— Но сега... щом ти си тук... мисля, че всичко е наред... Добре че дойде! Йосиф нямаше да се справи.

— В замяна на това се е справял с други трудни положения.

— И това е вярно.

Скарлатов, от своя страна, ѝ разказа всичко. И за началото, и за перипетиите в София, и за обаждането на Яна по телефона... за Мюнхен, Кьолн, преговорите и за днешния ден. Тя го слушаше мълчаливо. Не му благодари, но достатъчно беше да погледне лицето ѝ, прекрасните ѝ очи, пълни с душевна светлина...

— Борисе, помниш ли, когато за пръв път дойде у нас? Когато за пръв път те видях? Тогава почувствах в сърцето си, че нещо се е случило и това нещо е хубаво и радостно. И никога това чувство не ме е напускало. Ние нямахме близки в София. Ти, Яна и после малката бяхте за нас повече от роднини. Животът ни поднесе и радости, и скърби. Струва ми се, че заедно сме ги изживели, като едно семейство. А когато обединихте банките, просто си отдохнах. Между нас вече не остана нищо лошо...

Скарлатов мълчеше. Той не бе изпитал подобни чувства към нея, Йосиф и децата им. Но имаше много вярно в думите ѝ. Така или иначе,

като изключеше приятелите си — Брезов и Матов, именно те бяха хората, с които преплете съдбата си, тази на жена си Яна, а сега и на дъщеря си.

— А Яна е съкровище! Боже, колко я обичам!... Дъщеря си не обичам толкова!

Тя млъкна. Не каза нищо повече. Знаеше ли за отношенията между Иван и Яна? Разбира се. Та тя ги бе наблюдавала дълги години. Беше свидетел на много неща...

— Искаш ли да се разходим навън? Откога не си излизала?

— От деня на Аншлуса.

Той я почака да се облече. Скоро в салона се появи една красива жена, облечена елегантно с лисица върху мантото. Обичаше хубавите дрехи и се носеше винаги модерно.

Денят бе студен. Дърветата в парка не бяха се разлистили. До него бързо пристъпваше Анастасия, хванала го под ръка. Тя бе запазила стройната си фигура. Мантото ѝ с широките ръкави, стиснати в китката, напомняше облекло от италианското средновековие. Полите му се развяваха от младежката ѝ походка и дрехата върху нея оживяваше, а лицето ѝ — с незабележими бръчки — се подаваше от кожата на лисицата. Косите ѝ бяха вдигнати и скромно събрани на тила в кок. Двамата спираха погледите на редките минувачи по алеите. Сякаш виждаха хора от друг свят, в който доскоро живееха. Виенчани безпогрешно определяха чужденците, особено богатите. Но тежкия поглед на черните му очи ги караше да отминават бързо край тях. Двамата крачеха по пясъчните алеи и не мислеха какво впечатление правят на околните.

— Смяташ ли, че е жив? — попита Анастасия.

— Абсолютно. Иначе нямаше да водят преговори с мен.

— Как мислиш, че ще протекат нататък работите?

— Ще поставя като първо условие още утре да му сменят режима и да го намерим напълно здрав!

— А да го освободят?

— Едва ли. Той е техният коз.

— Ще се свържеш ли с българската легация?

— За съжаление, ние не сме американци, а българи. И ако имаш малко представа от нашите дипломатически служби в чужбина, ще разбереш, че е напълно безсмислено. Ние сме граждани на държава,

която от всичко най-малко цени поданиците си. Никога в дипломатическата история на България правителството и неговите представители навън не са се застъпили за свои граждани. Напротив! По принцип застават на противната страна. Няма да направя кефа на блюдолизците!

Всичко това Скарлатов каза раздразнено и с болка.

— Прощавай, Борисе, само попитах. Не исках да те засегна.

— Държава, която не цени своите поданици и не ги защитава, няма голямо бъдеще! Тя става за посмешница пред останалите страни и народи. Но да оставим това!... Кажи ти как си?

— Питаш за здравословното ми състояние?

Тя се спря.

— Това е друг разговор. Нека го отложим за по-късно.

Нима има проблеми със здравето? Тя е от малкото жени, запазили толкова дълго красотата си. Всъщност Скарлатов не познаваше друга подобна жена. Той я чу да казва:

— Така се сложи животът ми, че точно нещо се изгради, и трябва да го напусна.

— Ние всички сме гости на тази земя и не знам откъде идва представата, че нещо ни принадлежи. Това е може би най-голямата илюзия, по-скоро глупава заблуда на човечеството.

— Така е. Вероятно си прав. Но оставих родния си дом в Солун. После създадохме с толкова радост и надежди нов дом в София. Трябваше и него да напусна. После във Виена... Мислех, че тук ще се спра в този вечен път и ще намеря покой. Сега и нея трябва да напусна. Но може би вече се вижда краят...

— Апартаментът във Виена твоя собственост ли е?

— Да, както мебелировката и пианото. Бехтщайн-Роял.

— Какво практически ще направиш? Тези дни ще трябва да напуснеш Австрия!...

— А какво ти би ме посъветвал?

— Попитай Йосиф.

— Него го няма. Сама трябва да решавам. Има две положения. Да продам всичко. Но представяш си каква сделка ще е тая... Почти ограбване! Никой вече в тази нещастна столица нито купува, нито продава, с изключение на бандитите. А те обикновено направо присвояват.

— Запази го тогава.

— Смяташ, че един ден някой ще се върне тук?

— Това знам твърдо, както знам, че след нощта изгрява слънцето. И знам, че бандитите твърде скъпо ще платят за всички злини и бедствия, които са причинили на хората. Запази го! И аз с удоволствие бих желал да притежавам апартамент във Виена, а може би в Париж. Това са световни столици и да имаш в тях свой собствен дом е щастие.

— Ще постъпя както ме съветваш.

— Направи пълен опис на вещите и го завери при нотариуса. Един ден този документ ще има силата на чек с пълно покритие, заедно с лихвите.

— Мислиш ли? Вече се уморих... Искам да се прибера... Нали ще дойдеш с мен?

Скарлатов я погледна. Сякаш в миг лицето ѝ се бе изменило. Тя стоеше бледа като платно.

— Зле ли ти е?

Анастасия нищо не каза. Скарлатов я хвана под ръка. Тя сякаш напълно се отпусна. Внимателно я поведе към къщи. Изкачи се заедно с нея с асансьора. Не влезе в апартамента.

— Прости, Анастасия, трябва да тръгвам. Предстои ми тежък ден и тежка вечер.

— Мили Борисе, толкова искам да ти помогна, а нямам сили...

— Почини и ще се оправиш. Надявам се до утре да имаме добри новини.

— Чул те Господ!

— Позвъни на Йосиф! Блокадата около теб е вдигната. Кажи му само, че работите се развиват благоприятно. Не влизай в подробности. Те подслушват.

Когато излезе на улицата, си помисли дали Анастасия е религиозна. Поне от младите години не правеше това впечатление, въпреки че редовно посещаваше както православната църква, така, заедно с Йосиф, и католическата. Какво не прави животът с хората и колко е изменчиво човешкото щастие!... А дали въобще такова съществува, или то е само миг, една спирка от вечното движение на живота, което, погледнато от човешка гледна точка, е наниз от мъки, страдания, заблуди и нещастия.

Същият представител на И. Г. Фарбениндустри го очакваше в хотела. Връчи му официална покана за вечеря с един от директорите на Управителния съвет на концерна. Скарлатов имаше малко време. Облече се официално. Дойде кола да го вземе. В залата на големия ресторант почти нямаше хора. На една близка маса седяха висши военни. Бе тихо като в гроб. Директорът на концерна бе светски човек, пътувал много из света, посетил Америка, живял в Англия и Франция. Но разговорът, който водиха, беше съвсем индиферентен, сякаш германската армия не беше окупираа малката, безпомощна, изоставена от всички Австрия. И Скарлатов се пазеше да не навлезе в руслото на политиката, защото можеше да се изпусне и каже нещо, за което после да съжалява. Сервираха им. Менюто и напитките бяха подбрани. Скарлатов със злорадство си помисли, че скоро тук няма да остане нищо от тия символи на лукса. Но когато накрая поднесоха коняка, той не се сдържа. Нямаше време! И постави остро и категорично въпроса. На първо време още утре Анастасия Карасулиева да получи разрешение да види сина си. Чак след това щяха да имат конференция, където да уточнят клаузите на договора.

— Но това не е обект на нашите разисквания — каза немецът.

— Дотам ли е стигнал един от най-големите концерни на Германия, да изпитва неудобство от полицаите?! Или просто се плашите?!

— Не ме разбрахте. Искях да кажа, че смесвате нещата.

— И така да е! Благодаря за вечерята. Утре очаквам разрешението за свиждане! Лека нощ!

Скарлатов стана от масата.

На следващия ден Анастасия получи разрешение за свиждане с Иван. Скарлатов вече можеше да започне деловите преговори. Работи с представителите на И. Г. Фарбениндустри и техните юристи целия ден, с малка почивка на обед. Текстът на договорите го затрудни много. И все пак, въпреки нежеланието си, се обърна към двама австрийски юристи. Те се страхуваха от германските си колеги и почти не се намесваха. Скарлатов сам решаваше и след дълги дебати приемаше формулата от немския текст. Не поиска помощ от легацията. Те не трябваше нищо да знаят. Късно следобед подписа предварителния договор. Окончателния се разбраха да подпишат веднага след прехвърлянето на Иван Карасулиев и Анастасия в Швейцария.

Скарлатов се чувстваше напълно изчерпан. Прибра се в хотела. Нямаше сили да отиде при Анастасия. Обади ѝ се по телефона. Тя го беше търсила целия следобед, но ѝ отговаряли, че още не се е върнал. Иван бил добре. Помоли го много да дойде при нея. Въпреки умората и раздразнението Скарлатов не можеше да откаже. В гласа ѝ имаше молба и отчаяние. Той взе такси. Анастасия го чакаше. Покани го да седне. Наля му чаша коняк.

— Не знам какво качество е... Нищо не разбирам от алкохол. Спомням си, че ти пиеше коняк, а Йосиф мастика. Или бъркам?...

Скарлатов отпи от чашата малка глътка. Беше коняк недобро качество. Немците и австрийците не умееха да правят коняк. Но от учтивост не ѝ каза нищо. Сигурно е било трудно в окупираната столица да намери напитката.

— Аз те слушам, Анастасия...

Скарлатов мислеше, че тя подробно ще разправи за срещата си с Иван и всички перипетии. Но странно, тя не започваше, а мълчеше. Даже му стана неудобно.

— Иван в какво състояние е?

— Мисля, че в задоволително.

Интересно, помисли Борис. Тя вече не се вълнува много за Иван. И е права. Въпросът е уреден. И все пак такова спокойствие!...

— Поговорихте ли?

— Да, имахме достатъчно време.

— Мисля, че трябва вече да готвиш багажа си.

— Определила съм тази нощ за това.

— Няма да ти преча. Ще те оставя да си гледаш работата.

— О, моля те, останни... — чу гласът ѝ, който трепереше от вълнение.

Погледна я. Беше отново побледняла като платно.

— Зле ли ти е?

Тя събра сили и каза:

— Извиках те, защото това е може би последният разговор между теб и мен. Впрочем ние двамата никога не сме водили разговор насаме, нали?

Борис кимна с глава.

— Потърпи още малко, да се съвзема...

Мина известно време в мълчание, докато Анастасия се овладее.

— Странно, че толкова години минаха и не сме говорили... А ето сега говорим вероятно за последен път...

— Защо толкова наблягаш върху последен?

— Защото ме е страх, много ме е страх...

— Мисля, че нямаш вече основание. Потърпи още ден-два и всичко ще се уреди.

— Не ме разбра. Страх ме е за мен. За Анастасия... за безпомощната Анастасия, която сега обича всички и се страхува от всичко... Не ще мога повече да издържа...

Той не погледна към нея, за да не я смуцава. Чакаше какво ще каже по-нататък. Тя подбираще думите и на моменти мило заекваше.

— И странно е, че говоря с теб. Защо така се случва в живота? Не бих могла да кажа това, което искам, дори на мъжа си, на дъщеря си или сина си, а го казвам на теб... Събуждам се посред нощ в ужас...

— Ти си разстроена. Всичко ще мине и ще забравиш.

— Или по-точно ще ме забравят... Аз съм болна, Борисе.

— Това ти състояние е нормално за преживяното в последните дни...

— Болна съм истински. Аз умирам, Борисе.

Тя изхлипа. Скарлатов не знаеше какво повече да каже и само чакаше нейните думи.

— Болна съм — повтори тя.

— Откога?

— Не знам. Но знам диагнозата си от два месеца. Болна съм от рак.

— Може би си внушаваш?

— И професорите ли си внушават?

— Къде се прегледа?

— И тук, и в Берлин. И на двете места диагнозата бе една и съща — напреднал рак на матката.

— Предложиха ли ти операция?

— Във Виена не.

— А в Берлин?

— Професор Щьокел направи уговорка, че може само да ме отвори и чак тогава да реши. Аз отказах. Той не настоя.

— Защо не извика Йосиф?

— Струва ми се, че не би могъл да понесе.

— Може би се лъжеш. В Швейцария има добри лекари.

— Не се лъжа. Чувствам как смъртта расте в мен, както някога чувствах децата си при бременност. И толкова много се боя...

— От смъртта ли? Кой не се бои? И аз се боя.

— Не от смъртта, а от болката. Чакам кога ще почне. И представи си, Борисе, в деня, в който узнах болестта си, Иван ми подари най-новата плоча на Реквиема от Моцарт. Какво ужасно съвпадение. Той нищо не подозираше.

Какво мога да ѝ кажа, мислеше си Борис. Какво мога да направя? Та тя е човек и знае, че си отива от тоя свят. Той дълго бе мислил върху смъртта и знаеше също, че всеки я посреща съвсем сам изправен срещу нея и тук никой не можеше да помогне или да утеши. Тогава идваше на помощ лъжата или надеждата. Но той не каза тия така лесно употребявани думи, целящи да заблудят или окуражат поредната жертва, а попита:

— Да кажа ли на Йосиф?

— О, не! По никой начин! Първо ще отидем в Швейцария, после ще остана малко в Холандия при Евангелия. Бременна е и след един месец ще роди.

— Все пак един ден трябва да уведомиш Йосиф.

— Когато наближи времето, ще се обадя на теб и само на теб! Ти ще му съобщиш, защото си единственият човек, който е достатъчно силен, за да каже истината.

— Какво смятат професорите?

Тя правилно разбра въпроса му и отговори:

— Година, може би година и нещо...

Защо на мене ми възлагат винаги такива проклети мисли?!... Или с нещо напомням на гробар?... Анастасия разбра, така както почват да четат мислите на хората тия, които си отиват от тоя свят.

— Аз те моля, Борисе. Не те задължавам. Няма да ти се сърдя, ако откажеш. Ти може би знаеш, но винаги съм те чувствала като най-близкия човек след Йосиф, особено в трудни моменти. Не можах с нищо да ти се отблагодаря. Прости ми.

— Ще направя, както искаш и не защото ме молиш, а защото ще изпълня човешки и приятелски дълг по вътрешно убеждение.

— Благодаря ти, благодаря ти...

ГЛАВА СЕДМА

Той се прибра разстроен в хотела. Но щом влезе в стаята си, телефонът иззвъня. Чу гласа на Яна. Отседнала у Ван Юлиус по негова покана. Търсила го няколко пъти в хотела. Нетърпелива, искаше всичко да разбере. Борис със спокоен тон няколко пъти повтори едно и също — работите се развиват благоприятно, Иван е добре. Благодаря, папа, каза Яна и разговорът приключи. Тя разбра, че не бива повече да го протака с излишни въпроси. Скарлатов дълбоко въздъхна. Не се и опита да легне и спи. Не можеше. А му предстоеше тежък ден, може би най-тежкият досега. Скоро щеше да съмне. Седна във фотьойла. Мъчеше се да не мисли върху това, което чу от Анастасия, но не успяваше да се освободи от тежкото чувство на угнетеност. Беше го яд, че не взе повече бутилки коняк от запасите си в София. Какво да направя?... Тогава отново се сети за дневниците на Яна и разбра, че там единствено можеше да потърси малко ведрост... Стана, измъкна кожените тетрадки от сака и се върна във фотьойла. Бързо ги запрелиства. Търсеше страниците от лятната ѝ ваканция в България, а после от Оксфорд... И първото, което прочете наслуки, го накара леко да се усмихне...

От Гюро Михайлов^[1] народите правят класически трагедии, а българите — виц. Разказа ми историята му чичо Спас. Бедното оловно войниче!...

.....

От леля Неда чух нови поговорки: „Гора и вода заспиват, ама душманин не заспива“ — страшно! Но по-страшна е „Дума дупка не прави“ — тотална бездуховност! „Беден като църковна мишка“. Защо? — като в църквите се правят толкова панихиди и литургии с плюскане!... Странно сравнение. По-изразителна за мизерията е африканската поговорка — „Който изважда мухата от яденето, не е гладен“. „Каквото надrobiш — това ще

сърбаш“ — вяра във възможната недетерминираност на човешките действия и в единството на времето.

.....

Покъртителен, едва четлив надпис върху надгробна точка на покойник в гробищата до черквичката на Разлог, че е прекарал 2000 дни за майка България в Солунския затвор Еди Куле.

.....

Татко е самотен, защото е много умен. За съжаление, освен мене, обича само покойници...

„Я виж ти!“ — сепна се Борис. Но не се засегна, защото беше вярно.

.....

Лежа на една зелена поляна в акациева горичка. Вдишвам мириса и слушам звуците със затворени очи. Най-силно се чува тъпанът на един сватбарски оркестър някъде... после жуженето на пчелите, после чуруликането на птиците, откъслечни човешки гласове и всичко това прави тишината... А като си помисля за планината, първо чувам шума от газенето на тревата, особено ясно в тишината наоколо. После чувам ехо от звънци на говеда, после ми замирисва на мащерка, а после виждам едно нежносиньо, бездънно небе, а после въздишам... И още любими звуци от България... скърцането на каруци, екът на гората, ромоленето на потока край папратите, изпръхтяване наблизо на кон, далечен камбанен звън, ехо от громолене на трупи, които се свличат към реката, поздрав на селяни, които се разминават: дал Бог добро, сполай ти... А миризми какви чудесни! — запалени съчки, тютюн, рози, липи, козунак и... кебапчета!

.....

Скарлатов се усмихна и взе второто дебело томче. Беше главно от Оксфорд и Виена. Имаше много описания на града, на Лондон, на Бритиш Музеум, разговори с професорите й по археология, история... В списъка с книги привлече вниманието му една, която и в самата България беше антикварна рядкост — „Окупационный фонд, основанны для устройства русско-дунайской области“, София, Българска народна печатница, 1892 година. Тя се намираше на видно място в библиотеката му — дар на стария банкер от приятеля му Димитър Петков, с автограф, написал пространен предговор към сборника, съставен от изобличаващи документи за политиката на царизма, неподбиращ средства да смаже и подчини младата българска държава. Скарлатов се учуди. Срещу заглавието на тази книга Яна бе написала: „Александър III^[2] — какъв откровен убиец на трон!“... Пак разлисти няколко страници и продължи да чете:

.....

Разговаряхме за злото — нещото, за което нито един отговор не ме задоволява досега. Аз казах, че то се увеличава за сметка на надеждата. Бюлбюл се позова на Дао, че когато се руши вярата, тогава именно има истински вярващи. Юри предположи, че Бог може би нарочно дава воля на злото, за да се убедят хората в безсмислието му — черен хумор! А Джими се засмя и каза, че правенето на зло му напомняло на негъра, който си разранявал нарочно раната, за да изпита блаженството от преминаването на болката. Не ни оставаше нищо друго, освен да ха-ха-хаме.

.....

Като се върна в България, ще се кача на Маричините езера, където уж бил роден Орфей, и подробно ще разпитам за легендата. А после ще ида при нестинарите и разбера тайните им. После ще поживея малко при каракачаните. Все още има езичници у нас и това е удивително!...

.....

Истинският бунт винаги почва от ума.

.....

Духовният елит на една нация е като маята. Без нея тестото не може да втаса. Хитлер унищожи първо духовния елит на Германия.

.....

Джими каза: „Как да вярваш в човека, като е толкова несъвършен! Затова хората вярват в Бога, защото мислят, че е съвършен!“ Шегаджия.

.....

Какво ми се прияжда, като мисля за вкъщи — пресни орехи, планински малини и диви ягоди!... Ох...

.....

Как може нашите царе да се учат в Магнаурската^[3] школа — Платоновата академия на Средновековието, да сме на лакът земя от Византия, а толкова малко знаем за нея и толкова превратно!... Знаем само едно — „подлите ромей“. Аз ще стана византолог!

.....

По-страшно е не да се боиш от истината, а да си безразличен към нея и това е според мен едно от най-тежките поражения на фашизма върху масите.

.....

Защо да не вярвам в метафизичното, в иреалното, щом има неизвестно?! Щом възможностите на човешкото познание са ограничени?! Значи мога да допускам всичко! И откъде тая гордост у човека, че знае всичко, а не може да каже нито откъде идва, нито къде отива, да не говоря за Вселената, която му е абсолютно чужда и всеки ден си мени теориите за нея?!... Бюлбюл ми прочете по този повод една мисъл — мистиката е сетивност за невидимия свят. Духовната гордост е наистина най-страшната!...

.....

Якобинците са революционери, изгубили илюзии, прескочили революцията.

.....

Стефан Стамболов и Александър Стамболийски — якобинци и великомъченици!

.....

Прочетох „Капиталът“ на Маркс. Без него не можеш да изминеш XX век, нито да прескочиш в другия. С какво мога да го сравня като звучене? — ...с ораторията. А фигуративно?... — със сфинкса, но не защото е загадъчен, а защото половината е звяр, половината човек. Ще запиша семинар по марксизъм.

.....

Йерархическото мислене винаги е свързано с култа към силата.

.....

Мусолини си почивал, като свирел на цигулка (!?) Ще кажа на Иван — ха-ха!

.....

Прочетох преписката и дискусията между Ленин и Роза Люксембург. Твърде поучителна. Според нея „свобода, която е предназначена само за привърженици на правителството и за членовете на партията, не е свобода. Свободата винаги е била свобода на този, който мисли различно, защото когато свободата стане привилегия — тя е нищо!“.

.....

Какво ни приближава към цивилизована Европа? — свети свети Кирил и Методий особено дискусията за триезичието, светите Седмочисленици^[4] и средновековната ни литература, богомилите, исихастите и... предприемчивите габровци!

.....

Много бих желала да проуча защо, как и доколко Григорий Цамблак е участвал в съда над Ян Хус.

.....

„Всички човешки представи са създадени в мащабите на нашата планета; те се основават върху предположението, че техническият потенциал в своето развитие никога няма да надхвърли «земния предел». Ако ние успеем да установим междупланетни връзки, ще трябва да ревизираме нашите философски, социални и морални представи. Техническият потенциал, след като

стане безграничен, ще тури край на насилието, като средство и метод на прогреса.“ — Ленин пред Хърберт Уелз^[5]. Моя тема за размисъл...

.....

Юри ме отрупа с литература на руски език — от „ляво“ и от „дясно“, за да съм пазела „равновесие“. Прочетох нещичко от Троцки^[6] за необходимостта от Заплаха, от всяването на Страх като могъщи средства в революциите, във вътрешната и външната политика. Ценна откровеност! Но никога не бих могла да бъда последовател на подобна „философия“.

.....

За Великден решихме с Юри „да се отлъчим“ и отидохме в Лондон на възкресната служба в Руската църква. С нас дойдоха Джими и Бюлбюл. Участваше хор от миряни. Беше натъпкано, задушно и миришеше на восък и тамян. Но се почувствах чудесно, защото ми напомни България. Пяхме и ние с Юри „Христос възкресе!“. А после се разхождахме четиримата край Темза. Юри беше развълнуван. Да умееш всичко да захвърлиш, от всичко да се лишиш!... Да умееш да почнеш отново живота от нищо — струва му се, че това могат само руснаците!... Майка му била стенографка, а баща му професор по математика в Киев. Избягали от ужасите и едвам се довели до Одеса. По пътя срещали с километри обесени по стълбовете ту „бели“, ту „червени“ жертви. Тая картина ще помни, докато е жив... Джими каза, че според него и Расколников^[7] на Достоевски може да бъде само руснак!... Попитах Юри какво мисли за Распутин^[8], понеже току-що бях купила някакви скандални спомени за него. На Юри е интересен „комплексът Распутин“, както той го нарече — тоест, за да ти прости Бог, първо трябва да съгрешиш. Или — греши, за да ти прощава Бог! Това е духовен комплекс и е общочовешки, според Юри, за разлика от Едиповия^[9] комплекс, който е биологически. Распутин — това е хулата срещу Духа, най-страшната хула, защото означава да унищожаваш себе си, а следователно и връзката си с Бога,

която е чрез Духа. Беше ми безкрайно интересно да го слушам. И на другите също. Юри ми препоръча да се запозная с произведенията на руския философ Бердяев — според него безпристрастен като истината, с нравствен ум, любвеобилен дух и последният хуманист на XX век. Живее в Париж, доброволно пуснат от Феликс Дзержински да емигрира от СССР след един голям философски диспут с него. Такава е мълвата... Джими си беше купил нашумялата „Европа без маски“ от американския журналист Джон Тънтър и обеща да ми я даде после. Накрая накарахме Бюлбюл да ни попее и на разсъмване се качихме на влака за Оксфорд. Беше чудесно.

.....

„Свободен човек е той, който не се бои да прекара докрай в ума си своите мисли“ — Жюл Ренан. Папа е такъв и искам да приличам на него!

.....

Сънувах, че с папа сме на „Царя“ пред Народното събрание и гледаме Паметника на императора Александър II. По едно време забелязах, че задните крака на коня му се размърдаха... Гледай, гледай!... — побутнах папа аз и изведнъж конят с Царя се откъснаха от пиедестала и полетяха към небето. А когато се обърнахме, видяхме как беззвучно се срути големият кръст върху кубето на „Александър Невски“. Странен сън и нямах приятно чувство, като се събудих... Дано не е на лошо...

.....

Празнувахме рождения ден на Бюлбюл. Тя е най-изящното момиче между нас и има изтънчена душа. Описа ни техния ашрам^[10] в Индия, където живеели родителите ѝ. Били учители — привърженици и приятели на Ганди. Решихме догодина и тримата — Юри, Джими и аз — да запишем семинар по източните философии. Толкова интересни неща ни разказа!... Слушахме я като една вълшебница. С много грация Бюлбюл ни показваше разни пози на техните богове, богини и ритуали и с лекота обясняваше духовните концепции на великите индуски

гуру^[11]... Че няма смърт, а вечен живот, че това, което градиш тук, с този заряд отиваш Отвъд... Много съжалявали хората, които не съзнават висшите светове над себе си, представляващи вакууми от различни светлини; че от червея, който рие под земята, до бюлбюлчето, което пее — засмя се тя, защото бюлбюл значи славей, — всичко заедно с човека живее с единния пулс на Земята и Космоса. Че най-висшето духовно проявление е мисълта и същността на мисленето е проникване в битието, но хората много трудно усвояват, че мисълта има същото въздействие, както и постъпката; че злото е плод на невежество, че вина няма, а има неразбрани неща; че хората ще се прераждат, докато се обновят и обикнат светлината, че главната гибел на света иде от несъществуващата собственост, която прави човека роб и погубва подвижността на духа му; че растежът на духа не търпи насилие и затова „сатияграхата“^[12] на Махатма Ганди^[13] е единственият начин за омаломощаването и премахването на злото, но затова е нужно търпение и постоянство, че Буда^[14] е показал на какво е способна Мъдростта, а Христос — Любовта... И още много неща разказа, на които учили и децата в училището на ашрама. Накарахме я да ни почете в оригинал, за да чуем как звучат стихове от Тагор^[15] и от техни поеми. Накрая всеки пя каквото му хрумне. После с Юри научихме Джими и Бюлбюл на „Многая лета“ и вкупом го изревахме, колкото ни глас държи! Беше чудесно!

.....

Джон Гънтър „Европа без маски“ — страхотна „изповед“ на доктор Лай за нацисткото възпитание: „Ние започваме с детето, когато то е тригодишно. Щом момчето почне да разсъждава, ние му втъкваме едно малко флагче в ръката. Следва училището, Хитлеровата младеж, СА, военното обучение. Ние не го изпускаме. И когато младостта е преминала, идва Трудовият фронт, който го изпълва всецяло и вече не го изпуска, докато умре — все

едно дали му понася, или не му понася!“ Наистина лай на бясно куче!...

.....

Заварих Иван много отчаян, а леля Анастасия необикновено мълчалива и по-нежна от всякога. Често, като ме погалваше, очите ѝ се насълзяваха. Политическата атмосфера е страшно напрегната и угнетяваща. Иван ми каза — изкуството е велико нещо, абсолютно никому ненужно. Цари ожесточение и ужас. Разхождахме се до капване...

.....

Иван ми каза — аз приличам на клечка кибрит, която може да гори само като се отърка във фосфор. Фосфорът си ти, мила моя Шехерезадо, може би и музиката, но вече отчасти...

.....

Всички дни са еднакви, когато човек трябва да бъде решителен...

.....

Преди да ме изпрати на гарата, Иван поиска да ми напише нещо в дневника. Беше обзет от мрачни предчувствия... Аз се опитах да го разсея, но не успях и му подадох тетрадката.

С нервен, ситен, но четлив почерк, наклонен надясно, Иван бе написал:

„Нежна моя Яна-Шехерезада, не зная дали за мигове не си усещала и в много големите книги едва ли не комичното самочувствие на авторите чрез разсъждения да предадат човешката душа. Огромна, ужасна архив на Разума!... Не прецеждай в миг на умора нашата любов, когато започнеш да работиш. Ще бъда до теб, но сигурно ще има моменти, в които няма да ме усещаш... Пиши ми само когато чувстваш, че нашите невидими срещи изригват от чувства, от сърцето и душата! Не допускай неискреност

— плод на Логика и други атрибути на Ябълката^[16], ще ме заболи много... Бъди каквато си — в истината, чужда на дребни хитрости и малки лъжи, нали, любов моя?“

Скарлатов рязко затвори тетрадката. Досега бе чел с отворена душа и тя пое болката на Иван. Представи си окървавеното му лице. Усети я физически, сякаш някой с пирон мушна сърцето му. Не изпита нищо друго, освен едно огромно, завладяващо цялото му същество състрадание към този дълбоко чувствителен мъж, който така странно и всеотдайно обичаше дъщеря му. А после нахлу мощната и гореща вълна на гнева. Задушаваше се. Стана и отвори прозореца, разхлаби вратовръзката и задиша с отворена уста чистия въздух. Чу се да шепне сам: „Мерзавци! Бандити!“... Денят бе настъпил. Опита се да сложи ред в хаоса на впечатленията от прочетеното. Не успя. Невъзможно му беше с една линия да изгради монолитен силует на Яна. Не можеше и точно да си представи какво ще стане от нея... Добър археолог? Вярна съпруга? Добра майка?... Но в едно беше напълно убеден — че тя има жаден, търсец и непредубеден ум, чисто и дълбоко чувство. Че бе наследила от майка си това особено нравствено целомъдрие и любещо сърце. И в неосъзнат порив, преди разума, така както баща му, старият банкиер, след раздялата с него за пръв път се бе молил на Бога да съхрани сина му във войната, така и сега той, Скарлатов-син, гласно изрече на прозореца в утрото на деня с цялата страст, на която бе способен:

— Господи, ако има капка справедливост в твоите дела, запази ми Яна! Запази я, мене и да ме няма на тоя свят!...

Скарлатов едва успя да се изкъпе, за да се ободри, и го посети цивилен служител от Гестапо. Дори до последния момент, въпреки намесата на такава мощна индустриална група като И. Г. Фарбениндустри, те се опитваха да създават хиляди пречки от формален характер. Скарлатов бе непреклонен. Телефонира на хората от концерна. След един час отново същият човек на Гестапо пристигна в хотела и му съобщи, че имат на разположение за напускане на Австрия три часа до тръгване на влака. Размяната щяла да се извърши на границата с Швейцария. За щастие Иван и Анастасия имаха постоянна швейцарска виза в паспортите си. Скарлатов отиде с такси

до Анастасия. Предупреди я, че има не повече от два часа, за да се приготви. След това телефонира на Яна. Помогна на Анастасия с багажа. Предаде ѝ сака с дневниците на дъщеря си. Нае две таксита. Той щеше да я придружи до границата. Влакът тръгна с два часа закъснение. Не знаеха дали Иван е в него. Анастасия се вълнуваше. Те почти не говореха помежду си. И двамата бяха напрегнати как ще свърши всичко. Пристигнаха на планинската гранична гара през нощта. Пътниците бяха съвсем малко — една групичка хора. След необходимите формалности те преминаваха един по един оттатък границата, където ги чакаха швейцарските власти. Направи му впечатление усилената охрана. Пътниците бяха принудени сами да носят багажа си. Проверката траеше твърде дълго. Охраната бе двойна — от редовна полиция и от военна. Скарлатов пое от носача количката и натовари сам куфарите на Анастасия.

— Борисе, приближава нашият ред... — каза тя.

— Докато не отиде Иван оттатък, ще стоим и чакаме.

Нейните очи бяха отправени към влака. Имаше само няколко вагона. Локомотивът се откъсна и започна маневрата, за да смени тила с челото на влака. И тогава когато вече и Скарлатов се обезпокои, от предния вагон изглежда, със специално затворническо купе — слезе човекът на Гестапо. Той се приближи към тях и поздрави с „Хайл“. Скарлатов трябваше да изтърпи. Опитваха се до последния момент да му късат нервите. Дойде редът им, за да влязат в помещението на митницата. От вагона слезе Иван между двама цивилни полицаи. Анастасия пребледня. Тя стисна ръката на Скарлатов със своята трепереща влажна ръка. Спряха пред тях и човекът на Гестапо кимна с глава към охраната. Те освободиха ръцете на Иван от белезниците. Чак сега, под жълтеникавото осветление на перона, Скарлатов можа да го разгледа — висок, строен, неимоверно отслабнал, небръснат, с тъмни кръгове под очите, пълни със сдържана, сурова мъка.

— Добре ли си, Иване? — попита го Скарлатов.

Той кимна с глава с горчива гънка на устата.

— Искам да знам точно. Направиха ли ти нещо?

— Какво разбирате под „нещо“, господин Скарлатов? — тихо попита той.

— Някаква повреда за цял живот.

— Не знам, едва ли...

Анастасия се държеше, както може. Не заплака, не прегърна Иван. Стараеше се да не го гледа. Той също. Тя свали кожените си ръкавици и хвана двете ръце на Борис.

— Сбогом, Борисе, мисля, че вече имам сили за всичко...

Той я целуна по челото.

Скарлатов влезе заедно с тях в стаичката на митницата. Това бе малка планинска гара без особени удобства, с тесни помещения и на пътниците се налагаше да чакат на перона. Проверката на багажа също трая дълго. Отначало не искаха да пуснат Скарлатов оттатък митническата бариера, но той настоя. Каза, че докато сам, с очите си не види майката и сина на швейцарска територия, ще счита, че споразумението не е изпълнено. Накрая нервите му не издържах, удари с юмрук по масата и така кресна на арогантния гестаповец, че той се обърка. За пръв път, изглежда, срещаше пред себе си не уплашена жертва, а мъж във велик гняв, готов на всичко. Или трябваше да извади пистолета и стреля в челото му, или да подвие опашка. Благоразумно избра последното. Нямаше инструкции за първото. От този момент Скарлатов бе господар на положението. Пожела да отиде до самата граница. Разбира се, накараха Анастасия и изтощения Иван да пренесат куфарите сами върху швейцарска територия. Скарлатов наблюдаваше добре перона отсреща. Там бе композиран друг влак и локомотивът изпускаше пара. Перонът бе празен. Изглежда, всички пътници се бяха качили, с изключение на Иван и Анастасия. Посрещнати от швейцарските чиновници и полицаи, те влязоха в малкото здание на митницата. Оттук вече нищо не се виждаше. Повече беше излишно да чака. Бяха на швейцарска земя!... Но той реши да стои, докато влакът отсреща тръгне. И тъкмо когато примирен искаше да се върне, там, на перона пред швейцарската митница, видя Яна. Тя се надигаше на пръсти и го търсеше с очи зад двамата немски военни полицаи, застанали като паметници. Бяха на не повече от двайсет метра един от друг, осветени от лампите на перона, и същевременно толкова далечни, защото между тях стоеше непреодолима пречка — границата между две държави. Не можеш да я преминеш без разрешение, освен ако си решил да бъдеш убит. Яна нещо извика. Той искаше да чуе. И накрая разбра.

— Всичко е о'кей...

Той кимна с глава, че е разбрал и се усмихна. И тогава Яна заплака. Той не чуваше риданията, понеже локомотивите, макар и неподвижни, заглушаваха всичко. Но никога нямаше да забрави нейното лице — и болката, и скръбта, несдържаната детска мъка и двете ръце, които протегна към него. И той правилно отгатна жеста ѝ. Тя благодареше. После Яна доближи ръце към устните и му изпрати своята целувка. Тя не остана в сградата при човека, за когото се жертваше, а направи всичко възможно, дори невъзможното, за да види баща си и изкаже своите съкровени чувства. Скарлатов бе дълбоко развълнуван. Една мисъл като леден повей мина през съзнанието му. Дали я вижда за последен път?... Чуха се камбанките отсреща. Изглежда влакът скоро тръгваше. Яна пак протегна ръка и извика нещо, но Скарлатов вече не я чу. Отново се надигна на пръсти и бавно, сричка по сричка, така движеше устните си, че той разбра.

— Папа, много те обичам...

Изведнъж тя се затича и се скри зад зданието. Малко след това влакът отсреща потегли в една свободна страна. Никога, до края на живота си, Скарлатов нямаше да забрави тази малка планинска гара и пустия перон, осветен от жълтеникавата светлина на лампите, и телената мрежа, пропускаща влака като в тунел, и двамата военни полицаи с каски на главата, и разплаканото лице на Яна, ръцете ѝ, протегнати към него...

Скарлатов тръгна обратно. Качи се в немския вагон. Беше сам в купето. Локомотивът изсвири и влакът потегли нататък, където бе мрак, войска, полиция. И горко си помисли, че съдбата му е отредила да прекара всичките си дни сред терор и насилие, в страни, където няма свобода.

Прибра се във Виена още същата нощ и би уговорената телеграма до Туше Динев, засягаща немската колония в мина „Ураниум“. Това бе парола, че веднага трябва да напуснат България. Изпрати телеграма и на Йосиф Карасулиев, въпреки че Анастасия вероятно вече се бе обадила. На разсъмване Яна му позвъни от Женева. Само с две изречения му каза, че всичко е наред. После дълго говори за неща, които знаеха единствено те двамата. Каза му, че много е разстроена и накрая съвсем по детски му съобщи, че не знае дали сега е щастлива, или нещастна, защото баща ѝ не е при нея. Помоли го още при първия удобен случай да замине, за да се видят, защото толкова

хубаво прекарвали заедно... Не можела да живее повече без него. Скарлатов знаеше, че това не е съвсем вярно, но бе трогнат. Нямаше нищо на този свят, което не би направил за нея. Но той знаеше също, че времето поставя всяко нещо на мястото му. Лека-полека с годините образът му щеше да избледнее и всичко, свързано с него. Само в тежки минути Яна щеше да си спомня дните, прекарани с баща си, както и раздялата. Добре че времето лекува. Защото то е самата забрава...

Подписаха договорите. Скарлатов получи далеч по-малко от стойността на мината. Щеше да бъде изплатена с български пари от Кредитната немска банка в София. Все пак се пребори част от сумата да се внесе в немски марки. Не му трябваша, но така, от търговски инат, се запъна по този пункт. И когато го попитаха защо са му толкова марки, отвърна, че иска да купи два мерцедеса. Една луксозна лимузина по поръчка и една спортна кола. И той наистина ги купи. Мерцедеса за България, а спортната кола изпрати на Яна, та да се назови в Швейцария. Уредил всичко, той се завърна в България, посрещнат от Йосиф триумфално и доста сдържано от страна на Динев. Както винаги, той бе изпълнил точно и прилежно задачата. Немците от „Ураниум“ още същия ден тръгнаха през Югославия за Чехословакия.

— Защо избра Чехословакия?

— Те имат немски паспорти. А никоя западна страна не се съгласи да им даде визи, въпреки връзките ми, с изключение на Чехословакия.

— Как си обясняваш това?

— Страх от шпиони. Отново, шефе, позната ситуация, предвещаваща война. Никой на никого не вярва...

— Но те влизат в нов капан?... Следващата страна, която нацистите ще погълнат, ще бъде Чехословакия!

— Те имат пари. Ти остави на тяхно име в швейцарската банка немалка сума. Достатъчно умни са и ще се оправят, както, шефе, добре знаеш.

— Искаш да кажеш, че ако не са парите, и аз не бих се оправил.

Динев кимна с глава.

— Не мислиш ли, че ме обиждаш?

— Не, шефе, просто припомням тази стара истина, че парите стоят над човешчината.

— И смяташ, че отсега нататък остават единственото ми оръжие?

— Но в замяна на това толкова мощно!

— А аз, Динев, ето какво ще ти кажа!... Именно на тях, мръсниците, няма да дам пари, а ще взимам, ще грабя, ще се опитам да ги измамя, да ги заболи! Разбра ли?

— Йосиф е на същото мнение.

— Той не ме интересува. Говоря за себе си! Или не си съгласен?...

— Без него, шефе, ти никога няма да можеш да осъществиш отмъщението си, което, ако правилно разбрах, ще се състои в печалба от твоя страна и загуба от немска. Йосиф е идеалният човек за изпълнение на възмездието, защото е не само убеден, не само добър лъжец и боец, но е изпълнен с омраза, не по-малко силна и дълбока от твоята.

Нацистите бързаха и поеха мината веднага. Скарлатов си наложи да не мисли повече за нея. Освен това Карасулиев преведе не продажната, а действителната стойност на мината в долари на името на Яна в американска банка, както Скарлатов пожела. Но два месеца след продажбата в „Ураниум“ се случи тежка авария. За щастие жертви нямаше, но от някаква изоставена галерия избила вода, която наводни мината и я извади от действие за една-две години. Това бе отмъщението на немската колония и лично на Ханс Думке. Скарлатов със злорадство си помисли, че този инженер съвсем не беше безобиден. После чу и мнението на Динев.

— Това е саботаж, шефе, пар екселанс. Умно замислена бомба със закъснител.

— Радвам се, че така стана. Тези немски мушмороци сякаш са ми прочели мисълта. Браво на тях!

— А не ти ли идва наум, че другите немци, тия от Гестапо, също са си направили изводи. Най-малкото — че си им продал нещо чурук.

— Но аз не знаех.

— Това казваш ти, шефе. Но какво мислят те?...

— И какво мислят те?

— Те са убедени, че си в центъра на саботажа. Чувстват се измамени. Платили са за нещо, което не могат да ползват. От своя страна, са били според тях прекалено коректни и са изпълнили

уговорката. Следователно ти влизаш автоматически в списъка на лицата, с които има да разчистват сметки. Какво е в края на краищата изгаряне на една колиба, бомбен атентат в кафене или да застреляш германец на улицата?... Нищо! Но мина „Ураниум“ е нещо съвсем друго!...

— И все пак съм доволен.

— Не трябва, шефе, да си толкова доволен. Отвори им може би пръв война в тая страна, а силите са неравни.

— Ще видим!...

— Дано излезеш прав както винаги, шефе. От все сърце ти го желая!...

[1] Гюро Михайлов — на 24.12.1880 г. войникът Г. Михайлов е на пост номер едно при хазната и секретния архив на Пловдивска област. В полунощ избухва пожар в сградата, но той остава на поста си и изгаря. В разговорната реч се употребява като символ на безсмислено подчинение. ↑

[2] Александър III (1845–1894) — руски император, установил жесток реакционен режим. ↑

[3] Магнаурската школа (IX-XV в.) — висше училище в Константинопол, където са се преподавали всички дотогава известни светски науки — граматика, математика, философия, риторика, астрономия, музика и др. В нея са се учили Константин-Кирил Философ, цар Симеон и др. ↑

[4] Свети Седмочисленици — прозвище на братята Кирил и Методий и учениците им Климент, Горазд, Наум, Сава и Ангеларий. ↑

[5] Уелз, Хърбърт (1866–1946) — английски писател-фантаст. ↑

[6] Троцки, Лев Давидович (1877–1940) — виден деец на Болшевишката партия, заемащ крайни, екстремистки идеологически позиции, един от ръководителите на Октомврийската революция, убит от наемници по поръчение на Сталин. ↑

[7] Расколников — главният герой от романа „Престъпление и наказание“ на Достоевски. ↑

[8] Распутин, Григорий (1864–1916) — роден в Русия. Безпътен монах и авантюрист, който успява да се добере до императорския двор и стане приближен особено на царица Александра Фьодоровна,

съпруга на последния руски император Николай II. Убит чрез заговор от руските офицери Юсупов и Пурицкевич. ↑

[9] Едипов комплекс — сексуално влечение на сина или дъщерята към родителя и обратно, на името на древногръцкия герой Едип, цар на Тива, който се оженва за майка си, без да знае това, и когато научава, избожда очите си и сам отива в изгнание. ↑

[10] Ашрам (инд.) — поселение на религиозни единомишленици в Индия. ↑

[11] Гуру (инд.) — духовен учител. ↑

[12] Сатиаграха (инд.) — мирното движение, без употреба на насилие, на Махатма Ганди срещу британския колониализъм в Индия. ↑

[13] Ганди, МоханДас Карамчанд (1869–1948), наречен Махатма — „Велика душа“ — виден деец на индийското национално-освободително движение срещу британското колониално робство. ↑

[14] Буда, Сидхарта Гаутама — живял в VII-VI в. пр.н.е. в Индия, създател на нова религия — будизъм, близка до християнството. ↑

[15] Тагор, Рабиндранат (1861–1941) — виден индийски поет, писател и обществен деец, посетил и България през 1926 година. ↑

[16] Ябълката — в текста се отнася за ябълката, която Адам откъснал по внушение на Ева от Дървото на познанието, според библейската легенда. ↑

ГЛАВА ОСМА

След прибирането си в България Скарлатов напълно се оттегли от работа. Случваше се да не ходи в Банката по няколко дни. Прекарваше времето си на вилата. Стопли се и той с часове седеше в люлеещия се стол на верандата. Отначало никой не обърна внимание на това му поведение. А после взеха да се учудват. Те не бяха свикнали да виждат банкера Скарлатов, прочут със своята трудоспособност бездеен. За удивление на Карасулиев, Фархи и Динев той сякаш загуби интерес към всякакви сделки. Стана извънредно отстъпчив. Не се задълбочаваше както по-рано в подробностите. Не противоречеше, а още по-малко изтъкваше контрааргументи. Карасулиев бе претрупан с работа. Осъществи голяма доставка на петрол от Съветския съюз, с който се попълниха запасите на армията. Фархи също имаше завидни успехи в търговията с тютюни. Що се касае до Динев, той кореспондираше главно с двамата и нямаше за какво да отива в кабинета на Скарлатов. Така че в Банката се появи видимо разделение. От една страна — делови и дейни ръководители с истински успехи в бизнеса, работещи заедно до припадък, и от друга страна — един напълно индиферентен генерален директор на Търговската банка. Обясняваха си състоянието на Скарлатов с налудничавост, но чак дотам да стигне?!... Може би е нужно да се помогне на човека?... Не че в този период им трябваше. Напротив! Чувстваха се освободени като отвързани кучета и правеха главоломни сделки с нечувани печалби. Търговията в България бе в подем. Усещаше се оживление в стопанския живот. Износът се увеличи. Възникваха нови акционерни дружества, строеха се фабрики, внасяха се модерни съоръжения, нивото на живота за обикновения човек се подобри. Отначало предпазливо, в пълна тайна от Скарлатов, тримата осъществиха общи сделки с немците, главно по доставка на автомобили, камиони и съоръжения за фабриките. Динев настояваше да го уведомят. Карасулиев се колебаеше, но в края на краищата се съгласи. Една сутрин влязоха в кабинета му. Завариха го седнал зад бюрото с чаша коняк пред себе си. Той дори не благоволи да вдигне глава, а стоеше

като владетел на високия си трон, надвиснал над сътрудниците си. Изразът на лицето му беше суров и не прикри недоволството си, че се натрапват. Тримата се смутиха. Карасулиев опита да се пошегува.

— А кажи барем едно добро утро. Идем ти диван чапраз!...

— Посещението на кърсердари, макар и трима на брой, е празник за селото!... Бях дал заповед никой, буквално никой да не влиза!

— Борисе, така не може! Ние сме ти най-близките приятели!

— Вие сте лъжци и измамници! По-нататък да продължа ли? Апостол Павел, Послание към римляните, глава първа...

Карасулиев трепна. Той знаеше, както и Динев, наизуст Посланието. Двамата се спогледаха.

— Или сте го забравили?...

— Мога и аз — каза Карасулиев, — но по-добре Туше Динев.

— Защо? Ти имаш хубав тенор, пееш македонски песни. Ако обичаш, цитирай от стих 28 до стих 32. Ще ти бъда задължен!

Карасулиев глупаво се изкашля.

— Хайде де, почвай! Или да извикам Спас да ти донесе яйце да си прочистиш гърлото?...

Карасулиев силно се изчерви и започна с треперещ глас:

— „Бог ги предаде на развратен ум да вършат това, което не е прилично...“

— Добре казано. Продължи!

— „Изпълнени с всякакъв вид неправда, нечестие, лакомство, омраза; пълни със завист, убийство, крамола, измама и злоба...“ Скарлатов, повече няма да ти позволя да се гавриш!

— Не аз дойдох във вашите кабинети, нали? А сега дръжте се прилично като гости и седнете!

Тримата седнаха.

— Тъй като Йосиф получи сценична треска, ще помоля неговия дубльор господин Динев, втори по успех в йезуитския колеж, да продължи. В противен случай много ще се разсърдя.

Динев се държеше най-спокойно от всички. Беше свикнал в миналото с подобни налудничави скарлатовски приумици. Започна спокойно наизуст по-нататък текста:

— „Шепотници, клеветници, богоненавистници, нахални, горделиви самохвалци, измислители на злини, непокорни на

родителите си...”

— Извинете, че Ви прекъсвам. Намирам само една грешка в апостол Павел, която е направил или от разсеяност, или преписвачите на Посланията са изпуснали думата... Става въпрос за шпионин. Тази дума липсва в Посланието. Господин Фархи, шпионин е западна дума. Как на Изток биха нарекли нещо подобно?

Фархи дори не се замисли и отговори автоматично:

— Джамсъзин.

— Благодаря, господин Фархи. Подходяща дума! Преведено на български, „джамсъзин“ значи най-общо лош човек. Прав ли съм?

— Абсолютно.

— Продължете, Динев, главата докрая.

— „Безразсъдни, вероломни, без семейна обич, немилостиви...”

— Достатъчно. За днес ми стига.

Йосиф, който вече се бе съвзел от първоначалния шок, стана от стола и каза:

— Скарлатов, можеш ли да обясниш всичко това?

— Много просто. Представете ли си го апостол Павел; израсъл в коленете на прочутия богослов Гаманаил от Соломоновия храм, един мъничък евреин, вероятно болен, с недъг, некрасив, дори безобразен, но с ум, който свети като прожектор в тъмна нощ и който ще учудва човечеството, както Сократ. В случая обаче апостол Павел е бил не само изобличител, а и пророк! И този брат во Христе сякаш още преди 2000 години е седял на моето място и е наблюдавал моите верни сътрудници, безсребърници, украшения на човешката добродетел в лицето на праведния Йосиф Карасулиев, мъдрия Елиазар Фархи и джамсъзина Туше Динев Блажений!...

Йосиф най-спокойно отиде към бюфета, извади чаша и си наля мастика. Обърна се въпросително към двамата си другари. Те кимнаха отрицателно. Карасулиев със загрижено лице се приближи до бюрото и остави чашата си.

— Скарлатов, ти болен ли си?

— В какъв смисъл?

— Ами с акъла. Да не би германците да те повредиха нещо?

— Налучка, Йосифе. Мозъкът ми е болен от мисли.

— И какви са тия мисли?

— Един ден ще ги разбереш. А сега, без да си допиваш мастиката, ти и останалите... как беше в пророк Данаил... ах, да! Седрахо, Миахо и Авденаго, вървете да вършите вашите благоугодни дела заедно с германците!

— Ама сърдиш ли се? Ние щяхме да ти кажем.

— Знам всичко, но не ме интересува. Моля, оставете ме.

Тримата мълчаливо излязоха.

И наистина в този период Скарлатов мислеше ден и нощ. Пътуването му до Германия и Австрия окончателно го убеди, че съвсем скоро предстои война, всеобхватна, световна. Отчиташе всички действащи сили, но все още не можеше точно да определи посоката на резултантната — пътя на Банката. Към чисто материалната страна на въпроса се прибавяше и политическата. Той вече не избираше. Изборът бе направен — не за Германия! Скарлатов, Банката и сътрудниците му заставаха на противната страна, на по-справедливата в бъдещия конфликт. А това, което се случи с Иван, Анастасия и дъщеря му, прибави и един друг проблем — за всеки случай не по-малко важен от материалния — един чисто морален проблем от личен характер. И той избра страната на жертвата, а не на палача, Яна и нейното бъдеще с Иван. Съобщението, което очакваше от Анастасия и което постоянно го гнетеше, детайлите в замисленото материално отстъпление, всичко така се струпва върху плещите му с риск да го смаже. Никога в дейността си на banker не бе изпадал в подобна ситуация. Което беше лошото, той бе сам. Не можеше на никой да се опре. Сътрудниците му работеха отлично, но те живеяха с деня и гледаха най-много месеци напред. А и не беше тяхна работа. Защото Скарлатов бе генералният директор и той взимаше големите решения. Чувстваше се уморен. Мисълта му не работеше както на младини. Сутрин се събуждаше с главоболие след кратък мъчителен сън от кошмари. И все пак, полека-лека, в измъченото му съзнание се оформяше генералният план за отстъпление. Спомни си как някога баща му умееше да организира този най-труден маньовър за една банка. Но неговата битка се водеше в ограничен мащаб, с малобройни противници и при по-семпли обстоятелства. Сега Скарлатов трябваше да я води в съвсем друг свят, далеч по-войнствен и безмилостен от тоя на миналата епоха. Събитията се развиваха с невероятна бързина. Време за мислене му оставаше малко. Трябваше да действа. Той не

обърна особено внимание на радостта на Карасулиев по случай раждането на първия му внук в Холандия. Отиде, разбира се, на пиршеството, устроено от него, но не остана дълго и си тръгна преди полунощ. Знаеше, че е неучтиво, но няма сили да изтърпи вечерята. Получаваше дълги писма от Яна — единствената му радост в този период — и за пръв път се стараеше да ѝ отговаря, за да не загубят връзката. Тя редовно му се обаждаше по телефона. Беше се успокоила. В Университета вървеше добре, без да си дава много зор. В писмата ѝ се чувстваше полъхът на здраве, младост и щастие. Загатна му в едно от тях, че ако той намери за добре, заедно с Иван и своите съкурсници Юри, Джими и Бюлбюл ще дойдат в България през някоя лятна ваканция на екскурзия из планините. Особено го трогнаха крайните редове в последното ѝ писмо, че побеждават безстрашните и любещите, защото те единствено са недосегаеми за мерзостта и жестокостта. Иван се бе преместил в Англия. Къде точно, Скарлатов не попита. Анастасия все още стоеше в Холандия при дъщеря си, за да ѝ помогне в трудния период на раждането и отглеждането на бебето. В тия месеци той съзнателно отбягваше Йосиф. Изпитваше неудобство, стигащо до срам пред него. Ето живее човек умен, делови, невероятно работлив, с неповторим късмет и най-вече радостен. Жена му е красива, културна, добра и го обича. Синът му е на свобода. Дъщеря му ражда внуче. Печалбите нарастват. Животът е щастие. Там някъде се чува далечен тътен на приближаваща лична и световна буря, а небето над Йосиф е синьо, ведро, без нито едно облаче. Тътена го чува засега само Скарлатов, а Карасулиев изпада в глупавото положение на актьор, който единствен не знае най-важния факт, докато останалите актьори в пиесата го знаят. Знае го и публиката. Трябва да му се съобщи. Да му се внуши поне да не бъде толкова радостен. И ето Скарлатов като палач ще приближи жертвата, която нищо не знае, докато сянката му падне върху нея и ужасът вледени сърцето ѝ. Поводът, който накара Борис да премине към действие, на пръв поглед бе незначителен.

В края на лятото, 1938 година, в района на Варна, Шумен и Попово се проведеха най-големите военни маневри от съществуването на България. Маневрите се ръководеха лично от Царя. Всички военни аташета на чужди страни, акредитирани в България, присъстваха. От немска страна дойде голяма военна делегация под ръководството на

генерал Манщайн — по-късно фелдмаршал Манщайн — може би най-големия стратег на германската армия. Маневрите се окачиха като образцови. Ръководителят на германската делегация даде най-високата възможна оценка. Беше използвано най-модерно въоръжение. Новите танкове „Майбах“ и „Прага“ от заводите „Шкода“ влязоха в действие. За пръв път се осъществяваше в движение съдействието между различните родове войски. Тренировката премина почти като бойна операция, и то не отбранителна, а нападателна. Авиацията се оказа на завидно ниво. Придвижването на армиите по жп линиите показва високата пропускливост и гъстотата на железопътната и шосейната мрежа, прехвърлянето на гарите се извършваше в ред и дисциплина. Набелязаните кратки срокове за заемане на изходните позиции се спазваха стриктно. Силно впечатление направи и мобилизацията на запасните чинове, извършена с невиджана бързина. Духът на войската се оцени като отличен. По същество това бе съвсем модерна блицоперация, такава, каквато щеше да е и предстоящата война. Командването на тая сложна операция се водеше от млади военни възпитаници на немската генералщабна академия. Това бе не само демонстрация, насочена към Румъния, но и недвусмислено предупреждение към всички останали съседи на Балканския полуостров, заграбили български земи след Първата световна война. Съседите се опитваха да се консолидират. Бяха подписали така нареченото Малко съглашение, заедно с Чехословакия, насочено срещу България. Но тя малко се вълнуваше от това. Заложи на силна, бързоподвижна, модерна армия с големи възможности и самочувствие. Малкото съглашение започна да се разпада, защото идваше ред на Чехословакия — главната опора в договора и най-развитата икономически сред партньорите си. Настъпи периодът всеки да спасява сам себе си. Щастието сякаш се усмихна на България. Бъдещето пред нея се очертаваше светло. Малцина направиха аналогия с Първата световна война — само някои далновидни буржоазни политици, каквито никога не са липсвали на страната. Но техният глас бе глас в пустиня. Комунистическата партия беше най-дейна в разобличаването на тъмните страни от политическите машинации, прикривани зад фасадата на национален подем. Разбраха го и някои делови хора — банкери, индустриалци, фабриканти и търговци. Но колко бяха те на брой? Останалата буржоазия вече

седеше с насочени ножове и остри вилици в очакване на кърсофрата — невиджаните печалби.

Сред първите, които съзряха бъдещето на страната като стремглаво срутване към пропастта, бе и Скарлатов. Като че ли тези маневри преляха чашата. Една сутрин в края на август той събра в кабинета сътрудниците си. Никой от тях не очакваше това, което последва. Йосиф опита да се шегува. Отиде към бюфета да си налее малко мастика. Все така весел, се приближи към бюрото на Скарлатов, остави чашата и каза:

— Толкова ли ти беше зор да дойдем?!... Хората са на почивка — кой на море, кой на планина, а ние...

Скарлатов се надигна рязко от бюрото. Чак сега видяха лицето му какъв буреносен облак представляваше. Той плесна с ръка чашата на Йосиф, която отхвъркна чак към верандата.

— Моля господата да седнат и слушат това, което ще кажа, понеже вече не съм в състояние да сдържам яростта си пред човешката глупост!

Йосиф отвори уста да каже нещо, но се примири и седна до Фархи и Динев.

— Това, което имам да ви съобща, ще го изброя в няколко точки. Първо! Спиране на всякакви банкови операции, свързани с кредитиране в конвертируема валута. Второ! Уреждане на всички уравнителни и висящи сметки, по-специално тези, в които имаме да получаваме валута. Трето! Бързо прехвърляне на всички средства върху базата на долара в чужбина.

Никой не попита Скарлатов какво разбира под чужбина. Беше им ясно, че се касае до три страни — Швейцария, Англия и Америка.

— Четвърто! Изнасяне на ценните книжа, заедно с авоарите. Пето! Прехвърляне в чужбина на златото, на абсолютно всички ценности и ценни предмети.

— Но, Борисе, това значи ликвидация!

— Ако ме прекъснеш още веднъж, ще хвърля пепелника. Жалко, че е кристален.

Туше Динев дръпна за ръката Карасулиев. Само той от присъстващите знаеше докъде може да стигне Скарлатов.

— Включително — продължи той — и пикания ти Страдивариус и Рафаел!

— Това отнася ли се до теб и твоите съкровища? — попита Йосиф.

— Аз ще постъпя точно така, независимо от вас. И шесто! Господин Фархи, тази точка се отнася до Вас. По възможност продайте тютюните без оглед на цената, стига да заплатят в долари!

— Ако и това е търговия... — измърмори Йосиф.

— Говоря на господин Фархи, а не на теб! Аз чакам.

— Разбрано — каза Фархи.

— Прекъсват с всички лудории, които вършите напоследък, и се съсредоточавате върху тези шест пункта!

Карасулиев се изкашля и каза:

— А ако не сме съгласни?

— Тогава аз си подавам оставката като генерален директор и в най-близки дни оформяме нашето юридическо скъсване.

— Но защо, Борисе, обясни ни...

Йосиф бе направо нещастен. Той не очакваше такава буря в ясен, слънчев, топъл ден.

— Ако ти кажа, защото ми е кеф, задоволява ли те?

— Не.

— Тогава ще трябва да слушаш обясненията ми в продължение на шест месеца, равни на периода, в който аз мислих и само мислих, докато вие лудеехте.

За изненада на всички, Фархи, който обикновено можеше да мълчи с часове, си отвори устата.

— Аз съм съгласен с господин Скарлатов.

Йосиф просто проплака.

— Ама защо?

— Защото е мислил.

— И аз мисля.

— Зависи какво.

— Нищо не разбирам. Това съюз срещу мене ли е? Опомнете се, господа! Търговският късмет, който ни спохожда веднъж в живота...

— Грещиш! — прекъсна го Туше Динев. — Първият късмет беше аферата Деклозиер. Там не си плати сметката. Сега може би ти идва редът...

— И ти ли, Петре, преди да пропее петелът втори път, ти три пъти се отметна от мене?...

— Ти не си Исус Христос, а само Йосиф Карасулиев.

— Но аз съм човек. Аз искам да знам истината. Скарлатов като генерален директор е длъжен да ми я обясни! Даже съм готов да приема, че не съм умен, че не съм далновиден, но той няма право да крие истината от мене — втория директор на Банката! Нали съм прав? Моля те, Скарлатов, говори!

— Според Кант, Йосифе, има два пътя да стигнеш до истината...

— Не ме интересува Кант! Аман от култура!

Скарлатов се беше вече успокоил. След като каза най-важното, че ще напусне Банката, ако останалите не приемат неговите шест точки, той дори се усмихна.

— И това го казва притежател на цигулка Страдивариус и картина от Рафаел!...

— Бих ти отговорил, но не искам повече да се дразним.

— Тогава да се върнем на Кант, тоест с мисълта си да стигнеш до истината, преди тя да излезе на бял свят, а не когато те удари по тиквата и я сплеска. Казах ви, че тия месеци, в които вие ме изкарвахте малоумен, аз мислих до съсипване.

— Да можех да ти повярвам, Борисе, щях да ви изпея една македонска песен и да се напием като казаци.

Заговори Туше Динев с типичния си равен тон:

— Познавам генералния директор от дълги години. Знам, че той не винаги разяснява докрай хода на мислите си, защото е твърде сложен. Мога само да кажа, че е отчел всички обстоятелства, които са във възможностите на човека. Убеден съм в правотата му.

— И ти ли си философ?

— Не, не съм чел Кант. Само правя аналогия от подобни ситуации, в които качествата на нашия шеф са се виждали накрая, както пилците от поговорката.

— И така, Йосифе, без уговорки, съгласен ли си? — попита Борис.

— Да... да...! Ще видите вие! Ще се напия!

— А сега, господа, сте свободни. Ще викам всеки поотделно, за да възложат, а не да обсъждам детайлите на плана. Ясно?

Фархи и Динев си тръгнаха. В кабинета остана Йосиф. Той се разхождаше напред-назад и удари крака си в масичката. Ритна я с все сила, но изглежда се нарани още по-зле.

— Аман от тая масичка! Живота ми почерни! Да ти я платя и я махни!

— Добре, Йосифе, подарявам ти я.

Йосиф взе масичката, мина на верандата и с крак почна да я троши, докато нищо не остана от нея. Изхвърли парчетата през парапета в двора. Върна се малко поуспокоен в кабинета.

— Седни сега да изпием една мастика и един коняк!

Скарлатов сервира. Двамата се чукнаха. Йосиф отначало си изкриви лицето, но после се усмихна. Този експанзивен мъж, моабетчия по природа и майтапчия, така промени израза си, че сега сияеше. Такъв бе Йосиф. Съмняваше се във всичко и съмненията му стигаха до подозрителност. Но когато веднъж в себе си решише нещо, той напълно се освобождаваше от товара на подозрението и тогава на лицето му се явяваше тая безметежна, неповторима карасулиевска усмивка. Тя повлия на Скарлатов. Той напълно омекна.

— Много се уморих и измъчих тия месеци. Но когато ни остане време, ще се опитам да ти обясня всичко, за да ме разбереш.

— Да разбере? Защо ми е! Някога католиците ни учеха не да разбираме, а да вярваме. Не да питаме, а да слушаме. Не да умуваме, а да помним. Не да се колебаем, а да действаме.

— Като педагози йезуитите изглежда, не са никак лоши...

— Те изискват да се доверяваме, без да питаме.

— Но ти питаш!

— Вече не. И когато реших да не те питам, на душата ми стана весело, а на ума ми светло.

ГЛАВА ДЕВЕТА

През септември 1938 година Хитлер съсредоточава на границата с Чехословакия 36 дивизии. На 15 септември британският премиер долетява в Мюнхен. Тук Чембърлейн принципно се съгласява с отделянето на Судетската област от Чехословакия. Той прави сондажи с Париж и Прага. На 22 септември се провежда втора среща между него и Хитлер. Последният обявява, че отстъпките са вече недостатъчни. В противен случай ще нахлуе в Чехословакия. Тя извършва мобилизация. Хитлер временно отлага намеренията си и на 29–30 септември се свиква Мюнхенската конференция между него, Чембърлейн, Мусолини и Даладие. На 1 октомври Хитлер окупира Судетската област. Позорното споразумение с отстъпките, направени от Англия и Франция, е уж с цел да се отложи войната. Но в близките дни илюзиите се разсейват...

Скарлатов посрещна последните политически събития сравнително спокойно. Беше направено твърде много по плана за отстъплението, но оставаше може би най-главното. Наближаваше решителният момент и той чувстваше, че ако не избърза поне с 15 минути пред събитията, всичко щеше да рухне. А и тази есен в София беше толкова хубава — слънчева, сравнително топла и пищна в пламтящата си разноцветна дреха. Животът течеше мирно, спокойно и това, което ставаше в Европа, сякаш не се отнасяше за България. Умореният Скарлатов беше почти готов да се предаде на измамното есенно очарование — нищо да не прави, да си почива и се наслаждава на живота. Струваше му големи усилия да се вземе в ръце. По същество нямаше много работа. Йосиф, освободил се от напрежението на сделките, му стана постоянен придружител, като само вечер го оставяше сам. Софийнци ги виждаха заедно както по улиците, когато се разхождаха, така и в „Юнион-клуб“. Като събеседник той цена нямаше. Беше пълен с различни случки, които разказваше с чувство за хумор, и в тия дни му действаше като отдушник. Йосиф се мъknеше по всяко време и във вилата. Явно тоя човек, свикнал на денонощен труд, се чувстваше много самотен без Анастасия и главоломните сделки.

Скарлатов тайно се надяваше, че ще отиде в Холандия за кръщенката на внук си, където щеше да види Анастасия и по тоя начин да му свали непосилния товар от гърба. Но той остана, въпреки обратните съвети на Борис.

— Ти какво, гониш ли ме?! — му каза веднъж той.

Оттогава Скарлатов особено внимаваше. Сякаш Йосиф предчувстваше, че ще напусне своя дом, и инстинктивно удължаваше престоя си в България.

Беше делничен ден в началото на октомври. Към обед Карасулиев и Скарлатов влязоха в „Юнион-клуб“. Всички спряха да говорят и извърнаха главите си да видят двамата най-богати мъже в България, защото богатството създаваше ореол около притежателя, сякаш го отделяше от останалите хора. И двамата умееха да използват това, а като се прибавеха характерното им независимо държание с оттенък на презрителност към околните, елегантността им и господарските маниери, се получаваше нещо твърде рядко, следователно оригинално. Те не поздравиха никого и седнаха на запазената маса, посрещнати от оберкелнера. Напоследък Скарлатов, непрекъснато вгълбен в себе си, не забелязваше никого, но Карасулиев със своя орлов поглед бе успял да обходи всички маси. Донесоха им аперитива — коняк и мастика. Йосиф отпи от своята чаша и каза:

— Мижитуркото Неделев е тука...

— Искаш да ме зарадваш?

— Вероятно ще дойде на нашата маса да поднесе почитанията си.

— На теб, не на мен! Нали напоследък станахте доста близки...

— Виж какво, Борисе. Аз не те питам нищо какво си намислил за отстъплението на Банката. Само слушам и изпълнявам. Искаш ли и ти да не ми се месиш в моята работа?

— Въпросът с Неделев ме засяга лично.

— Представи си и мен!

— Не разбирам.

— Ще разбереш! Аз ще изплъзгам това заспало копеле така, че ще подскача заедно с немските си чорбаджии. Може да не съм толкова умен като тебе, но без да се хваля, съм по-добър в зулумите. А открих

и една педагогическа жилка в мен. С други думи, ставам нещо като рави^[1] — даскал на копелета като Неделев.

Скарлатов подозираше, че напоследък тази демонстративна близост между двамата не крие нищо добро и като знаеше сатанинския ум на Карасулиев, не се съмняваше, че това, което готви, съвсем няма да е дребна шега. Но той, Скарлатов, трябва да остане встрани и да мисли за себе си!

— Досега достатъчно сме вбесили немците!

— Те разбират само от юмрук. И аз, Йосиф Карасулиев, ще им смачкам сурата!

Скарлатов погледна стоманеносивите му очи, напрегнатото му лице и разбра, че наистина готви нещо страшно. Да го спре?... Беше излишно, защото не можеше да премахне омразата му. Следващия миг лицето на Йосиф се отпусна и усмихна.

— Внимание, заспалото копеле идва! Моля те, бъди любезен, заради мене...

Борис чу провлачения глас на Неделев точно над себе си.

— Добър ден...

Той не отговори, но Карасулиев се надигна от стола и му подаде ръка.

— Мога ли за малко да поседна на вашата маса? — попита Неделев.

В гласа му имаше нотки на молба.

— Ама, разбира се, Стефане! Каква гордост е да седи на масата ти най-големият индустриалец на Балканския полуостров!...

По-нататък следваха такива комплименти, че Борис направо се изуми от артистичните наклонности на ортака си.

— Таман говорехме за теб със Скарлатов... Да знаеш само колко те цени, но нали си е малко горд, не ти го казва...

Борис се усмихна. Разбра, че не трябва да пречи на Йосиф, а да му помогне. Отдавна не беше виждал отблизо Неделев и сега наново почувства студенината, която излъчваше тоя човек със заспалата си физиономия от падналите му клепачи, въпреки явното му старание да бъде любезен и по човешки близък с двамата банкери.

— Искях много да те видя, Скарлатов, и да ти връча лично поканата... — каза Неделев.

— Ще даваш бал?

— Откривам новия кинотеатър.

Този кинотеатър се намираше близо до Банката и Скарлатов, иска не иска, бе наблюдавал строежа му от основите до покрива. Една наистина модерна, красива и величествена сграда, за която не се пожалиха пари, изградена от най-качествен материал, с внос от чужбина, въртяща сцена, тапицирани кресла с кадифе по подобие на големите американски кина. Можеше да служи за театър, за конференции, конгреси, спектакли, концерти... да носи големи приходи и да изплати разноските си в кратко време. Да, този човек щеше да остави нещо след себе си. Той имаше своите качества и Борис трябваше да признае това. Тия му мисли го накараха да омекне. Неделев подаде поканата първо на Скарлатов, после на Карасулиев.

— Централната ложа ще бъде за Негово Величество и царската фамилия. В съседната ще бъдете вие и ако позволите, аз с жена си.

— Какво говориш! Как може да не позволим! — каза Карасулиев.

— Впрочем, Скарлатов, като връчих поканата на Негово Величество, той се интересува за теб и ме разпита какво правиш сега.

— Отговорът не те е затруднил предполагам, защото не правя нищо.

— Не ти вярвам. Напразно ме изолираш! Аз така или иначе съм свързан с Търговската банка.

— Беше, Неделев. Сега не си, и то по собствено желание.

— А ако ти кажа, че понякога съжалявам?...

Скарлатов учуден го погледна. Неделев бе разтворил клепки, доколкото можеше.

— Ти тепърва ще съжаляваш, Неделев... Мъките са ти предстоящи. И когато всичко, което имаш, се превърне на пепел и богатството ти бъде разграбено, може би ще си спомниш, че аз съм ти го казал.

Настъпи тягостно мълчание. Йосиф се опита да разведри обстановката, а и целта му беше съвсем друга. Не искаше отново дивите нрави да победят.

— Борисе. Бъди благороден, какъвто си всъщност... Толкова години работихте заедно!... В края на краищата, прости му...

Тук Карасулиев млъкна. Беше направил езикова грешка. Очакваше неприятна реакция от Неделев. Но последният мълчеше. Това бе за Йосиф добър показател в предстоящата му игра, защото означаваше, че Неделев е готов на всичко, само и само отново да го приемат. Окуражен, Карасулиев продължи:

— Нека аз бъда посредникът между вас двамата. Пък и съм повъзпитан!... Затова с твое позволение, Борисе, нека пръв протегна ръка на нашия събрат, макар и беляджия. Не се измъчвай, Неделев. Борис ми каза, че мога да работя с теб.

— Какво? — попита Скарлатов.

— Ами нали преди малко ми каза — щом искаш, троши си главата!... Та си мисля, да не забравяме нашия стар съратник и му дадем парче от баницата. Толкова завалията е изгладнял за валута, за долари, за любимите си английски лири. На, жи ми Бога, не мога да го оставя да линее!...

Скарлатов схващаше напълно шегаджийския подтекст на Карасулиев, а също и намека му да бъде по-толерантен, понеже иначе ще развали играта.

— Драги Йосифе, аз не ти избирам приятелите, камо ли русалиите от твоето хоро. Ти си възрастен човек и можеш да правиш всичко, да облечеш потури и тръгнеш по улиците с тупан, като пееш македонски песни, да играеш кючек или разговаряш с Неделев.

— Голям майтапчия е! — обърна се Йосиф към Неделев.

Последният не беше сигурен, че Карасулиев е получил разрешението, но се усмихна, сякаш е схванал шегата. Сега Скарлатов бе убеден, че срещите между двамата са били доста на брой. Вероятно Йосиф му е казал, че ще дойдем в клуба и да чака, а в разговора да бъде предпазлив и не го ядосва. Но общото впечатление беше, че му развалиха обяда. И тъкмо се надигаше, за да си тръгне, вратата на клуба рязко се отвори. Воден от портиера, влезе един мъж, скъпо облечен и, кой знае защо, в това сравнително топло време — с огромен балтон като руска шуба със самурена яка, разкопчан, с раирани панталони, черно сако, яркочервена вратовръзка и бели гети върху лачени ботинки. Пръстите му бяха обсипани със злато и скъпоценни камъни. В цялата фигура имаше нещо парвенюшко и нахално, претрупано и безвкусно, но изобщо впечатлението говореше за богатство, и то голямо богатство. Изглежда, собственикът на дрехите и

златните пръстени целеше тъкмо това и Скарлатов трябваше да признае, че го постига. След миг, като се вгледа в лицето му, макар че в устните му стърчеше дебела пура, го позна по перчема. Беше Кирил Разбойников. Изглежда, че и друг път бе влизал в „Юнион-клуб“ и оставил незабравим спомен на персонала с бакшишите си, понеже се събраха в шпалир всички келнери начело с оберкелнера, превили ниско гръб, за да мине той. Разбойников пресече голямата зала, без да се съобразява с никого, пътьом свали балтона, като го хвърли в ръцете на един келнер, и застана пред масата на Скарлатов. Йосиф искрено се зарадва, особено на вида му. Може би и той в дълбочината на сърцето си, някога на младини, когато е мизерствал и разнасял кафета по дюкяните на Солунската чаршия, да е мечтал за подобен ефект. И докато дълго се здрависваха и тръскаха ръце, Йосиф се обърна към Борис.

— Христос е казал, че трябва да се родиш втори път. Виж Киро! Какъв пеленак е! Голямо нещо са парите, Скарлатов! Можеш ли да познаеш онова мърляво габровче?!... А това е господин Неделев, предполагам, че се познавате...

— А как иначе!

Но Разбойников гледаше само към Скарлатов. Последният бе изгубил доброто си настроение и цялата тая простащина го нервираше. Въпреки това Кирил Разбойников заговори, сякаш държи реч:

— Господин Скарлатов, Вие сте моят роден баща, защото ако баща ми ме е създал за собствено удоволствие и по случайност, Вие ме направихте човек! Позволете да Ви целуна ръка...

Разбойников се наведе. Целият клуб гледаше. Лицето му — зачервено, затлъстяло, предизвика в Борис отвращение. Лъхна го и миризмата на алкохол.

— Я се дръж прилично!

Разбойников трепна. Не беше свикнал да му се противопоставят, но си сви опашката като бито куче, защото знаеше кой е насреща му.

— Искам прошка, господин Скарлатов.

— Някога простотията ти не се чувстваше, заради младостта и амбицията ти да забогатееш. Сега си станал безобразен!

— Нека седне момчето... — каза Карасулиев. — Седни де!...

Изглежда, е пил много, помисли си Скарлатов. Разбойников не можеше да се сдържа. Нещо по-силно напираше в него и той тихо каза:

— Вижте ме, господа, вижте мене, простия човек, с една прогимназия, седя на една маса с кой? С най-великия човек на България — господин Скарлатов, и най-богатите хора на страната — господин Карасулиев и господин Неделев! Грехота ли е, че се радвам? Къде е баща ми да стане от гроба!... Сбърках и това си е...

— Какво сбърка? — попита Карасулиев.

— Да бях се сетил да взема фотограф! Да направи една снимка! Ще я увелича колкото стената и ще я закача в кабинета на фабриката си, за да знаят кой е Киро Разбойников!

Неделев, който мълчеше, но следеше с интерес инцидента, изведнъж проговори:

— Вашият възход върху небосклона на индустрията е неவிждан наистина!

Разбойников стана, поклони се и каза:

— Благодаря за почитанията.

После пак седна. Двама келнери стояха наблизо до масата. Разбойников извика доста високо:

— Ало, гарсон!...

Веднага притичаха.

— Кое е най-скъпото шампанско?

— Шато Ротшилд.

— Пет бутилки! Може и десет, а?...

Келнерите не казаха нищо.

— И донесете за мезе всичко най-скъпо! Аз плащам! Аз, Киро Разбойников!

— Не прави глупости! — каза Карасулиев. После се обърна към келнерите. — Само една бутилка шампанско!

Така Йосиф успя да заглади впечатлението от Разбойников и продължи разговора с него.

— Е, Киро?... Какво по-нататък смяташ да правиш? Стана цар на килотите и гащите в България. Имаш ли свободни капитали?

— Двайсет милиона.

— И какво смяташ да правиш с тях?

— Ще купя земя в Пловдивското поле.

— Краставици ли ще отглеждаш?

— Памук, бай Йосифе.

— И ще пълниш с него тюфлеци?

— Ще тъча български платове с български памук!

— Това е невъзможно! Българският памук е с късо влакно и става само за пълнеж.

— Мисля, че германците се опитаха да използват подобен памук, но се провалиха. Принудени са да внасят от Египет и Америка — добави Неделев.

— И аз направих опит. Аз, Киро Разбойников, с една прогимназия! Вашите германци трева да пасат! Искате ли да видите какво излиза от нашия памук с къс косъм? Ало, гарсон!

Келнерът се приближи.

— Иди вънка, на гардероба, и ми донеси шубата!

След малко той се върна с балтона. Разбойников бръкна в джоба и извади три парчета хасе и две парчета американ. Скарлатов вече се заинтересува. Карасулиев и Неделев опипаха всяко парче поотделно. Неделев учуден вдигна глава.

— Как го постигнахте?

— Тайна, тайна, която мога да съобщя само на господин Скарлатов, на моя благодетел!...

— Бих участвал с известен капитал в намерението Ви — каза Неделев.

— И няма да съжалявате!

Келнерът донесе бутилката в кофичка и започна да я отваря с кърпа.

— Момче, сакън! Недей с кърпата! Нека пукне и чуят всички!

Бутилката наистина изгърмя и всички се обърнаха. Скарлатов не издържа и стана. Тръгна си. В гардероба облече балтона и излезе на улицата. Там го догони задъханият Разбойников.

— Прости ме, бай Борисе... Искаш ли да се разплача?

Какви чудовища понякога създаваме ние, алхимиците банкери! Чудовища, взети направо от картините на Йеронимус Бош!... Но какво е виновно създанието? Нали трябва да живее?!... Ето, наслаждавай се на гледката!...

— Бай Борисе, да те заведе ли с моята кола където искаш?

— Върни се в клуба, Разбойников, имам нужда да бъда сам.

— Виж, бай Борисе! Виж какъв е моят мерцедес! Специална поръчка от фабриката. Шестместен! Мощен! Имам още два по-малки...

Скарлатов погледна блестящата снежнобяла кола, гарирана точно пред клуба. Ученикът напредваше. Един ден ще се превърне в едно безмилостно, пияно изчадие... Защо, Боже Господи, българинът толкова трудно, толкова рядко издържа на успех?! — мислеше Скарлатов с горчивина. Издържа на беднотия, на робство, на терор, а на власт, на слава, на богатство — не може! Веднага се изразжда... Ето го и тоя, Разбойников!... Не му помогна дори това, че е от Габрово и пред себе си има примери и традиции! Без да се сбогува, Борис тръгна по тротоара. Разбойников походи още малко след него, а после спря и се върна в клуба. На масата го чакаха Карасулиев и Неделев. С тях му бе добре. Разбираха го. А и се чувстваше свободен.

— Гарсон! — извика той. — Още две бутилки, как беше?...

— Шато Ротшилд.

— Точно от това!

А докато вървеше към Банката, Скарлатов продължаваше да мисли за парите и тяхната сила. Не за материалната, а за моралната. Спомни си сентенцията на Карасулиев от Евангелието: „Ако не се родиш втори път“... Само че Йосиф не бе цитирал точно, понеже така му бе угодно. Имаше още една думичка и тогава изречението звучеше така: „Ако не се родите свише...“ С други думи, да се преродите, да станете други хора, духовно по-съвършени, по-добри... Но тоя свят не бе ли на Сатаната, Дявола, Люцифер, Мефистофел?... Колко много имена на един и същи субект. Не извършваше ли той своята разностранна дейност на земята именно чрез парите, най-мощното средство за обезчовечаване? Не бяха ли те факторът, който превръщаше хората в обезлюбвени същества — слуги на злото?... И ето той, Скарлатов, а до него Карасулиев, бяха помощници, свещенослужители и приближени на тази митична и същевременно толкова реална личност, назовавана с различни имена, значещи едно и също?...

Скарлатов се прибра в Банката. Два часа по-късно в кабинета му влезе Карасулиев. Не можеше да определи дали е доволен, или недоволен от посещението му.

— Изглежда, вече не мога да остана сам. Отнемат ми едно от основните човешки права — право на собствена, самостоятелна стая, в която да мисля...

— Сърдиш ли се?

— Не е точната дума.

— Ако искаш, ще ти разкажа какво съм намислил за Неделев и германците.

— Не, не искам.

— Много ме сърби езикът да ти кажа, но и Туше Динев смята, че не трябва.

Наистина, какво е намислил Йосиф? Защо вече е впрегнал Туше Динев в работа? Какво става всъщност?

— А защо, Йосифе, ти, който винаги си прехвърлял по принцип тежестите си върху мен, сега си станал толкова грижовен?

— За да не ти навредя. Ти и Фархи ще останете настрана.

— А ти?

— Скарлатов, аз ще трябва да се омитам от България! А не искам. Колкото и да ме мислиш за глупав, отдавна разбрах замисъла ти...

— И какво точно си отгатнал?

— Ами нещо като ВМРО, Вътрешна македонска революционна организация — Вътрешен и Външен комитет. Ти на Вътрешния, аз на Външния. Прав ли съм?

Скарлатов отново трябваше да се учуди на неговата интуиция. Отлагаше твърде дълго този разговор и сега реши наведнъж да свърши с него. Йосиф му даде повод.

— Точно така! Правилно си разбрал. В най-скоро време ние ще ликвидираме фиктивно сътрудничеството си. Цялата Банка тук, в България, ще остане на мое име, с всички активи и пасиви. Ликвидацията ще оформим юридически.

— Ще разиграем ли скарване?

— Никой няма да повярва. Играта е по-проста и убедителна. Твоето семейство е в чужбина. Не си вече млад. Искаш да се прибереш при жена си. Ето приемлива теза.

— А с авоарите в чужбина какво ще правя?

— По възможност ще откриеш в Швейцария своя банка. Тя ще бъде фактически клон на Търговската банка.

— А защо двамата заедно да не я ликвидираме и се ометем?

— Защото Търговската банка е българска, защото тук са вложени милиони, или искаш да ги подарим?

— Страх ме е за теб.

— Остави на мен да се пазя! Ако разчитах на теб досега, щях да изгния по затворите или да ме обесят.

— Защо говориш така! Да знаеш само колко...

— Не съм жена, за да ми се обясняваш в любов. А и не ти вярвам. Йосиф Карасулиев и любов към ближния?!...

Настъпи мълчание, а после Скарлатов рязко попита:

— Ти имаш ли тук ценности?

Йосиф подозрително го погледна със стоманеносивите си очи.

— Нямам, а ти?

— Аз имам.

— Злато?

— Говориш глупости, въпреки че не си Славчо Кюлев. По-скоро нещо като Рафаел и Страдивариус.

— Такива имам.

— Ще трябва да ги измъкнеш.

— Предлагам ти нещо... Тия дни ще изнесем тютюните за Америка с наш собствен кораб. В него има достатъчно място.

— Като идея не е лошо... Ще обсъдим въпроса с Туше Динев и ще натоварим всичко ценно, което притежаваме.

[1] Рави (евр. гр.) — еврейски духовник, законоучител. ↑

ГЛАВА ДЕСЕТА

Най-големият новопостроен кинотеатър в България бе открит в края на октомври. Заедно с Филхармонията той бе гордост на столицата. Модерната архитектура биеше на очи. София архитектурно повече приличаше на Париж от края на миналия век. Затова бялото, красиво здание се открояваше сред останалите постройки. Правеше впечатление многобройната униформена полиция и цивилни агенти около кинотеатъра. Облечени в черни костюми, двамата банкери Скарлатов и Карасулиев спряха колите си пред входа със стъклените врати. Посрещна ги лично Стефан Неделев. Заедно с жена си изпълняваше ролята на домакин, сякаш имаше прием в собствената си къща. Йосиф не скриваше любопитството си и оглеждаше всичко наоколо, влезе дори в тоалетните. Върна се във фоайето при Скарлатов.

— Това заспало копеле що ли не е станало архитект?!...

— И като бизнесмен е много добър — каза Борис.

— Ех, чак толкова!...

— В Америка такива зали носят огромни доходи — например „Карнеги Хол“. Има по света опери и театри, филхармонии, които функционират като акционерни дружества.

— И у нас ги има, ама са скапани и пропадат за няколко месеца. Нали и ти финансира навремето Татарски!...

— И все пак, Йосифе, на твое място бих обърнал внимание на този бизнес. Например на Бродуей голяма част от суперпостановките, особено за коледните празници, стават благодарение на това, че ги финансират много акционери и чистата им печалба е огромна, при това я получават за кратко време.

— У нас това ще стане след векове!...

Фоайето се изпълни с официални лица, министри, депутати заедно с жените си, облекли задължителните кожени палта, въпреки мекото време. Навън се раздвижиха. Разпоредителите на киното направиха шпалир. Влезе, министър-председателят на България Георги Кьосеиванов със съпругата си. Придружаваше го Неделев и жена му.

Но трябваше бързо да ги остави и се върна почти тичешком. Улицата бе блокирана от полицията. Царските автомобили спряха пред входа. Неделев пречупи на две гръбнака си, когато посрещна Негово Величество цар Борис III. Придружаваха го царица Йоанна и княгиня Евдокия. Публиката във фоайето се отдръпна, за да направи път на царската фамилия. Любопитството нарасна. Всеки искаше да види как е облечена царицата. И тя носеше бяло, скъпо кожено манто, което бе разкопчала и се виждаше бялата ѝ копринена рокля, извезана с народни шевици. Изглеждаше тънка, стройна и хубава, сякаш не бе родила две деца. Царят беше облечен в тъмен цивилен костюм. Кимаше с глава на познати лица и когато Неделев го поведе към мраморните стълби, постлани със скъпа дебела пътека като персийски килим, той се отклони и се спря внезапно пред двамата банкери.

— Добро утро, Ваше Величество... — поздрави го те.

— Господа. Бих искал да се срещна с вас...

— Ще бъдем щастливи — отвърна Карасулиев.

Скарлатов нищо не каза. Само Неделев чу думите на Царя. После Негово Величество отиде при царицата и княгинята и тръгнаха по стълбата, следвани от множеството. Ложите бяха три. От централната се спускаше трикоълор с царския герб. Другата, по-голямата, беше за Министерския съвет, а третата, най-малката, Скарлатов и Карасулиев. Заети с посрещането, Неделев и жена му щяха да се забавят. Двамата седнаха в меките кресла. И вътрешната уредба на кинотеатъра бе скъпа и удобна.

— Какво иска от нас?... — попита Карасулиев.

— Каквото искат всички хора.

— Няма да му дам нито левче!

— Драги Йосифе, говори по-тихо. Не знаем какви са стените тук. Страх ме е, че пак нещо бъркаш...

— И какво бъркам?

— Ако се касаше за левове, той има достатъчно. Сведенията ми за финансовото му състояние са повече от благоприятни. Продаде доста гори. Стана акционер на много дружества в страната. С помощта на Неделев се заби и в електроцентрали. Получава големи дивиденди. Сестра му Евдокия има същата търговска жилка като него. Взеи са я от баща си Фердинанд.

— Валута ние нямаме! Знаеш това добре!

— Та аз съм генералният Директор на Банката! Опомни се, Йосифе, какво говориш!...

— Искам да кажа, че тук в Банката нямаме нито долар.

— Но и кучетата знаят, че в чужбина имаме.

— От тях ще вземе само през трупа ми!

— Боже Господи, колко малко цениш телесната обвивка на твоя дух! Не можем да пренебрегнем поканата му за разговор. И на мен не ми се дават чужди авоари.

— Ако не бяхме ортаци, щях да си помисля, че искаш да ми вземеш кокала, както го правеше най-редовно в недалечното минало...

— Помислих си дали в сделката, която готвиш с Неделев, няма да е добре да включиш и Негово Величество...

— Какво знаеш за нея?

— Достатъчно, за да се ужася.

— Говорил си с Туше Динев?

— Съвсем кратко. Защото не искам да знам подробностите. Но все пак трябва донякъде да съм осведомен, нали така? Съветът ми е да включиш Негово Величество. Тогава ще бъдем защитени, и то мощно!...

— Искаш да кажеш, че аз трябва да се срещна с него.

— Гордей се, Йосифе, с мисията си! Ти имаш богат опит в общуване с царските особи...

— Значи аз ще давам гювеча, на мен пробута тази задача?

— Ако виждаш по-добър?

— Виждам Борис Скарлатов!

— Аз оставам тук, в България. Забравяш това, Йосифе!

— Да ти кажа правата, пишман станах, че дойдох на кино!...

— Криеш се като къртица, но Негово Величество щеше да те изкопае, където и да се навреш. А сега тихо...

В ложата влязоха Неделев и жена му.

По-късно, когато официалното откриване с речите мина и светлините загаснаха, за да започне филмът „Кралица Христина“, с Грета Гарбо, Скарлатов се извини и си тръгна. Вън в коридора, зад ложите, стояха агентите от охраната на Царя. С подозрителен и нагъл поглед те го проследиха, а после един тръгна на известно разстояние след него. Скарлатов пресече хола. Тук се виждаха други агенти. Вън на улицата зданието продължаваше да е обкръжено с полиция. Много

се страхуват, каза си Борис. Не са забравили урока от атентата в „Свети Крал“. Той се качи в колата. Спас беше недоволен, че се прибират.

— Накъде?

— На вилата.

Тук той прекара остатъка от деня и една безсънна нощ. Винаги когато бе раздразнен от нещо, Скарлатов действаше, понеже само така можеше да запази равновесието си. Още на другия ден свика съвещание със сътрудниците си. Без всякакъв увод Скарлатов започна с въпрос:

— Йосифе, кога ще отплава корабът от Бургас?

— До една седмица. Зависи от мен.

— Натоварен ли е?

— Още две партии и е готов.

— Динев, извикай Спас!

Динев излезе и след малко се върна със Спас. Облечен в тъмносинята униформа на шофьор на Търговската банка, той държеше фуражката си с кокардата, изобразяваща нейната емблема, и местеше тежестта на шкембестото си тяло ту на единия, ту на другия крак. Глупавите му хайдушки мустаци дразнеха Скарлатов.

— Кой е най-големият камион в София?

— Няколко са.

— Попитах те за най-големия! Веднъж и аз да използвам техническите ти познания. Нали си един от шефовете в Съюза на автомобилистите?

— Има един десеттонен „Линколн“.

— Чий е?

— На двама братя.

— Може ли да го фрахтоваме^[1], да речем, за три дни...

— Можем. Ще говоря с тях...

— Закрит ли е?

— При нужда се слага бризент и става напълно затворен.

— Интересува ме камионът, а не братята. Камиона ще караш ти!

Можеш ли?

— Мога, но братята няма да искат.

— Нямаат ти доверие?

— Те треперят над него.

— Споразумей се на всяка цена! Парите нямаат значение.

Йосиф, който внимателно слушаше, се обади:

— А за мен един по-малък камион. Да речем, до пет тона.

Хубавото на Йосиф е, че е схватлив. Сякаш четете мислите ти, каза си Борис.

— Те имат още два „Опел-Блица“ — добави Спас.

— Камионите може да кара само човек от тук присъстващите и никой друг! Изключвам себе си и Фархи. Йосиф, доколкото знам, има право да кара собствената си кола. Става дума за Динев.

— Имам документи за професионален шофьор — каза Динев.

— Ще можеш ли да се справиш с камион?

— С помощта на Спас, да.

— До обед всичко да е уредено!

— Аз ще отида със Спас — каза Динев.

— Така ще е най-добре.

Двамата излязоха.

— На теб, Йосифе, ти стана ясно всичко. Не знам дали Фархи е разбрал?

Фархи кимна с глава.

— Колко време ти трябва да се приготвиш?

— Две денонощия.

— Имаш на разположение само едно денонощие. Утре вечер потегляме. Фархи ще замине за Бургас и ще ни чака на пристанището.

— А ти?

— Аз, Йосифе, се оставям в твои ръце. Ти ще ме возиш със собствената си кола. Господ да ми е на помощ!...

— Аз не съм лош шофьор, карал съм по Европа.

— А по Родопите карал ли си?

Йосиф нищо не отговори.

На другия ден стигнаха село Скарлатово. Двамата камиона и леката кола влязоха в обширния двор на Сарая. Залостиха външната врата. След кратка почивка започнаха работа. Линколнът бе натоварен наполовина още в София с последните остатъци от трезора на Банката, архивата и ценните книжа.

Скарлатов се бе срещнал с клиентите, оставили на съхранение в подземията на Банката ценности от различен характер. Бяха стабилни, богати хора. С всеки говори поотделно. Главният му въпрос бе дали желаят да се изнесе в чужбина съдържанието на касите им. Без

колебание всички се съгласиха. Сега беше ред на фамилното съкровище на Скарлатови. Не можеха да вземат за помощ селяни. Трябваше сами, със свои ръце да го сложат в предварително приготвените сандъци. Йосиф бе жилав и физически силен, но видът на подземие, тайнствената стена, която се отместваше, с образа на княз Борис, ценностите вътре го изведоха от равновесие. Беше като хипнотизиран и забрави всичко. Искаше да разгледа всяка вещ. Накрая Скарлатов се ядоса.

— Ако така ни бавиш, ще те изгоня навън!

— Сакън, Борисе! Остави поне да се нагледам на златните часовници! Колекцията е уникална. Тя е достатъчна, за да живееш в Европа бейски живот!...

— Само не ни пречи!...

Главната тежест по опаковката и товаренето пое на върху себе си Спас и Динев. Физически здрави и неуморни, най-после някъде следобед на другия ден камионът бе готов. Починаха малко и на мръкване тръгнаха.

Пристигнаха на Бургаското пристанище късно след полунощ. Тук намериха Фархи, подготвил всичко. Докерите чакаха, добре заплатени. Пристанищните власти и митницата, също предварително обработени, си затвориха очите. Каквато налична техника имаше, беше на тяхно разположение. Бързо натовариха сандъците. На кораба се качи и Фархи. Той щеше да придружава трезора. Половин час по-късно корабът потегли. Останали на пристанището, Карасулиев и Динев, Спас и Скарлатов дълго гледаха, докато се скрие в мъгливия хоризонт. Навън светлееше. Качиха се обратно в автомобилите.

— Слушай, Борисе! На две крачки сме. И двамата сме пребити. Нека идем на вилата в Несебър и си починем!

— Нямам нищо против.

Спас и Динев, след като получиха инструкции, потеглиха за София.

Слънцето се бе показало вече на хоризонта, когато Карасулиев и Скарлатов спряха пред красивата къща на самия бряг. Дватама, уморени, се измъкнаха от колата. Морето бе спокойно и наситеносиньо, каквото е Черно море в тих слънчев ден. То подейства на Скарлатов успокоително и сякаш подобно на древните мореплаватели той също бе слязъл на брега, за да почине от

изминалите опасности и събере сили за идното. Поне няколко дни ще имам покой... — каза си Борис.

— Скарлатов. След като те настаня, ще изляза, за да уредя всичко. Ще ядем, пием и веселим душите си! Толкова рядко си ми идвал тук на гости.

Докато чакаше Йосиф, Борис се излегна в платнения шезлонг на обширната тераса. Оттук можеше да наблюдава и морето, и Несебър — една от първите гръцки метрополии, град вероятно на търговците, защитен отвсякъде, остров, свързан с тясна ивица суша. Непрестъпна крепост. Градът се събуждаше. Чайките и гларусите се виеха в небето. Някаква моторна лодка запърпори и Скарлатов видя как тя се откъсна от пристанището и навлезе в морето. Под него се виждаше древен византийски храм, напълно запазен отвън — голяма красива романска църква на самия бряг, както са строили навремето и елинските храмове, привлекателна постройка от червени тухли, сливаща се с околността в един незабележим преход от сушата към водата. Той притвори очи. Сега виждаше синьото море. Дали там някъде в далечината няма да се зададе търговски кораб, тръгнал от Атина или Коринт? На брега да слязат търговските моряци!... Какво ли биха казали? Вероятно биха попитали как върви търговията? Само като гледаш морето, можеш да усетиш колко е вечен и неизменен светът, помисли Скарлатов.

[1] Фрахтовам (нем.) — наемам превозно средство за пренос на товари. ↑

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

Седмица след откриване на кинотеатъра Скарлатов чрез лице, приближено до Двореца, получи покана за разговор с Царя. Поканата бе лично до него. Камък падна от плещите на Йосиф. Загрижен, изрази съчувствието си към Борис. Но не можеше да скрие радостта, че е избегнал горчивата чаша. В замяна на това съветите му нямаха край, с лайтмотив да не приема никакви задължения, особено да не дава пари! Не искаше Йосиф да откъсва нещо от себе си, даже при необходимост. И сега, в края на работния ден, когато Скарлатов се готвеше да тръгне, Йосиф се разхождаше в кабинета му и непрекъснато говореше. Искане не иска, трябваше да го слуша.

— Разбираш ли, Борисе. Аз се измъквам от България. Ние формално скъсваме. Защо трябва да плащаме? Глупаво, нали? Отсега нататък всеки долар в чужбина ще ни е жизнено нужен!

— А искаш ли да сменим местата си?

— Как така!

— Например ти да останеш в България, а аз да замина на Запад? Йосиф се обърка и започна да заеква.

— Искаш да кажеш... ти да заминеш, аз да остана?... За мен говориш, така ли?

— За тебе, а не за филанкишията!

— Майтапиш ли се?

— Напротив, мечтая!... Ще имам спокоен живот. Ще бъда близо до детето си. Няма да живея в страна, където не се знае кой пие, кой плаща и могат да те пречукат като куче, особено ако имаш пари. А и германците, Йосифе, са ти взели мярката...

— С мен тогава какво ще стане?

— Как беше... що е на глава писано...

— ...на ка мен неке да биде — автоматически довърши Йосиф.
— Но как така?! Нали се разбрахме?

— Сега съм на друго мнение. Ти имаш толкова много идеи как да запазим капиталите си, че грехота ще е да ти попреча. Като генерален

директор на Банката в България ще се развихриш, ще потекат пари. Няма да има кой да ти пречи и ще покажеш на какво си способен!

— Да ме направят на турция?

— Ето къде е въпросът, Йосифе! Колко неизменен си в своите слабости. Откакто те помня, наблюдавам в тебе периодични трагедии, особено когато се касае до даване на пари. А за чужда валута страданията ти могат да се сравнят само с тези на свети Антоний^[1]!...

— Аз не съм стиснат човек и ти това добре знаеш!

— Вярно е. Но като всеки истински банкер и ти, Йосифе, се състоиш от две части — едната Йосиф Карасулиев — човек, баща на семейство, което живее в охолство, ларж^[2], не жали нищо, особено когато трябва да се покаже пред хората. И другият Карасулиев — банкерът, на когото вече отрязват ръката, а той все още не разтваря пръстите, за да пусне златото.

— Аз съм един човек, а не двама!

— А нима в йезуитския колеж не сте изучавали въпроса за единството на Троицата? Католиците и тук отстъпват по изврътливост на ортодоксите. Просто не умеят да направят разлика между двете гръцки думи Усия — лице, и Ипостас — същност. Спомняш си примера на Григорий Богослов^[3] — Единица в Троица, Троица в Единица...

— Скарлатов, като те слушам, човекът ти служи само за да упражняваш разума си върху него.

— И така да е! Но ти си света Двоица. Дадох ти пример от религията, понеже по-лесно би ме разбрал. Ти си Йосиф Карасулиев частно лице и Йосиф Карасулиев банкер. Единство в Двоицата!

— Ако правилно разбирам, желаш да имаш карт-бланш при разговора с Царя.

— Желая да имам вяра от твоя страна! Да се пребориш окончателно с дефекта си! Да си припомниш най-древното правило в търговията — за да получиш, трябва да дадеш! И не винаги печалбата е от материално естество! Понякога трябва да плащаш наем, задето живееш в една държава и дишаш въздуха ѝ.

— Нали плащаме данъци?

— Оказа се, че това е недостатъчно.

— Е-е... съгласен съм. Прави каквото намериш за добре! Не разбрах само кой ще остане тук и кой ще замине.

— За съжаление оставам аз!

Йосиф си отдъхна. Усмивка се яви на лицето му.

— Не се сърди, Борисе. Не че не ти вярвам. Не знам само защо дяволът ме кара да си чеша езика. Върви и върши своята работа, както ти е угодно!

— И си предварително съгласен с резултата?

— Да. Но все пак се бори!...

Скарлатов стана. Работното време в Банката бе свършило. Облече пардесюто си и взе бастуна със златната глава на орел с тюркоазени очи.

— Искаш ли да те придружа донякъде?

— Предпочитам да бъда сам. Така ще премисля някои неща.

— Тогава, на хаирлия да е! — каза Йосиф исконната формула за успеха в търговията.

Скарлатов пое обичайния си път за разходка по Цариградското шосе, покрай парка, който сега носеше името на Царя и се наричаше Борисова градина. Слънцето все още не се бе скрило зад планината Люлин. Духаше студен вятър и брулеше от клоните на дърветата жълти и червеникави листа. Скоро и те ще останат голи, помисли си Скарлатов, а после се съсредоточи върху предстоящата среща. Тя щеше да се състои не в София или двореца „Враня“ извън столицата, където живееше царската фамилия, а във вилата на княгиня Евдокия. След женитбата на Царя брат му принц Кирил живееше вече не в Двореца, а в една къща зад Руската църква. Княгиня Евдокия пък си построи вила сред гората на парка близо до обиталището на християнското братство на дъновистите, където Скарлатов веднъж случайно присъства на една беседа в техния молитвен дом. Втората сестра, княгиня Надежда, се омъжи в чужбина и остана там. Кирил и Евдокия вероятно сами бяха решили да напуснат Двореца, за да не създават неудобство на августейшия си брат, тъй като не винаги съвместният живот е най-добрата почва за разбирателство. Цар Борис обичаше брат си и сестра си. Изглежда в миналото се е създала особена връзка между децата на цар Фердинанд — връзка на лоялност и взаимопомощ — като защитна реакция, като отбрана срещу деспотичния им и груб баща. Принц Кирил не блестеше с никакви качества. Обикаляше Европа и понякога се чуваха клюки за скандални връзки с жени в страната и в чужбина. Материално, изглежда, не беше

много добре, но я караше някак. Водеше съдебни процеси за наследствени имоти главно в Моравия, но без успех. Живееше ден за ден. Друго бе отношението на Царя към княгиня Евдокия. Тя беше най-близкият му човек и по кръв, и по душевна нагласа. Приближените ѝ, включително и прислугата, говореха за нея, че била отзивчива и скромна, ръцете ѝ били груби като на работничка, понеже сама обработвала градината пред вилата си. За нея определено можеше да се каже, че му влияе. Свързваше ги и нещо друго — суеверие и примитивна вяра в отвъдни сили с възможности за вмешателство в земните дела. На какво се дължеше това? — се питаше Скарлатов. На преображение свише? Като апостол Павел? Едва ли... На покаяние от греховете или на натрапчивата мисъл за Страшния съд? Малко вероятно също. По-скоро на бавно стопяващото се самочувствие на застаряващия мъж, който все по-често гледа назад, а не напред, и някъде на дъното му се мярва сянката на неумолимата Смърт... И тогава? Дали наистина в нейните владения нямаше да му поискат сметка за извършеното? Би ли могъл да я заплати и с какви средства?... Как щеше да изкупи убийството на министър-председателя Александър Стамболийски, извършено с мълчаливото му съгласие, намушен със стотина удара от нож, с отрязана глава, разнасяна в торба за показ на враговете му, три пъти изравян и погребван?... Как щеше да изплати тази жестокост, може би единственото нещо, пред което Скарлатов се стъписваше и разумът му се отблъскваше от него като птичка в стъклена стена, и затова го смяташе за нещо мистично. Няма значение дали Царят бе лично заповядал убийството, но той бе понякога твърде прозорлив, познаваше българските нрави и е могъл да предположи. А не беше само то... Суеверието му бе по-скоро опит да омилостиви неизвестното Отвъд. Нещо толкова сходно с малодушния му и едновременно крайно сантиментален характер на човек, разхвърлян и преуморен в личния си живот... Докато у Евдокия, разсъждаваше Скарлатов, суеверието бе по-обяснимо и той го свързваше с женския нрав и старо моминство. За Евдокия се чуваха дребни клюки, но определено нищо не можеше да се каже. Така или иначе, тя си остана неомъжена. Ненапразно по произход те бяха от Бурбоните. Скарлатов правеше аналогия с ангулемската херцогиня Мария-Тереза Шарлота^[4] — дъщерята на гилотинирания Людовиг XVI, с която българската

царска фамилия имаше родствена връзка. Непримирима, тя бранеше короната на своя брат и въобще на династията. Между брат и сестрата, въпреки женитбата на Царя, се запази тази връзка от детска възраст и той малко неща предприемаше, без да се съветва с нея. Тя му бе и нещо като слушател, пред когото развиваше своите най-съкровени мисли и планове. Освен това Евдокия участваше като акционер в много дружества. Намесваше се в чисто търговски сделки, като използваше авторитета на короната. Материалното ѝ състояние в левове и марки бе добро, но долари, швейцарски франкове и лири, по сведенията, събрани от Туше Динев, притежаваше в твърде скромни количества. Не беше по-задоволително и положението на цар Борис. Недвижими имуществва в чужбина той имаше, но повечето в зоната на германското влияние. Имуществото на царица Йоанна не го интересуваше. В това отношение бе горд мъж и не посегна нито на авоарите, нито на имота ѝ. Общо взето, я бе изключил от всякакви работи, свързани с политиката — вътрешна и външна, а и тя не проявяваше особен интерес. Явяваше се предимно на показни места — паради, литургии, народни срещи, национални празници, откриване на жп линии, визити на гостуващи царски фамилии от Европа и така нататък. Скарлатов имаше определено мнение за нея като за не твърде умна жена, но семейните работи на Негово Величество вървяха добре. Той беше властен не само като монарх, но и като мъж и съпруг. Не се учуди, че Царят избра вилата на Евдокия. И той като баща си имаше жилката на заговорничество и решаваше въпросите на четири очи. Общо взето, избягваше да влиза в конфликти с когото и да е без необходимост, но това, което си набелязваше, го постигаше с упоритост, стигаща до инат. Тогава не се съобразяваше с никого и се виждаше истинският му облик. Основната му маскировка си остана прикриване зад другите. Друг да върши черната работа, стигаща до престъпления, и то „без негово знание“. Употребяваше невероятни усилия и извъртливост за това. Но кого лъжеше? Преди всичко себе си! Защото лека-полека бе взел всичко в ръцете си и в момента олицетворяваше едноличния диктатор, върховен главнокомандващ армията, господар, пръв министър, президент и цар на България в истинския смисъл на тая дума. Подчинил всичко на себе си, той се опитваше да играе ролята на човек, наблюдаващ събитията от страни. Даже се отказа от правото на царска милост за осъдените на смърт и

по тоя начин сякаш се отстрани от важния атрибут на властта да помилва или подписва смъртните присъди. Беше аналитичен. Докато в баща му Фердинанд си остана нещо хусарско и той решаваше най-заплетените въпроси с измъкване на шашката и разсичане на гордиевия възел. А Борис се колебаеше много. Що се отнася до външната политика, бе добре осведомен. Знанията му на чужди езици го правеха един от най-информираните хора в България. Не изпускаше и случаи да се срещне с чужденци, които разпитваше с интерес и запазваше изводите за себе си. По сведения на Туше Динев имаше свое разузнаване, при това добро и ефективно. Осведомителите бяха от най-различни кръгове, професии и прослойки, абсолютно верни и почтени към владетеля. Имаше още една особеност — той не им плащаше. Те смятаха за свой патриотичен дълг да му съобщават това, което знаят. Централата на разузнаването беше канцеларията на Двореца, ръководена нещо от Добрович. Отделно имаше осведомители сред военните. Генералитетът не можеше да направи каквато и да е стъпка, без Царят предварително да е уведомен. В тия години той извърши генерална чистка на армията. Много от бившите величия преминаха в запаса, заменени с млади, образовани, способни офицери, които бързо напредваха в кариерата и станаха в броено време генерали и полковници. Шефът на политическата полиция се назначаваеше лично от него. Ето каква огромна власт бе съсредоточил в ръцете си Царят на България. Но тази концентрация имаше и своята сенчеста страна. Лице, което поема пълната власт, би трябвало да поеме и пълната отговорност за действията си. А цар Борис именно това не искаше. Оттук и колебливостта, дългите размисли, въздържане от действие, несигурност. Всички тия мисли минаха през главата на Скарлатов, докато вървеше по Цариградското шосе. После се отби по една алея вдясно и навлезе в гората. Дърветата бяха високи. От вятъра гората бучеше. Алеята бе посипана с окапали есенни листа като килим.

Вилата на княгинята изглеждаше луксозна, с ограда, но не блестеше нито с архитектурата си, нито с големината. Външната желязна порта му отвори мълчалив, възрастен прислужник. Той заключи вратата и тръгна пред Скарлатов, който остави пардесюто в антрето. Никой не го посрещна на входа. Въведоха го в един обширен хол със стъклени врати. Там го чакаше цар Борис, облечен цивилно. Седеше пред малка масичка. Сестра му Евдокия я нямаше, но по

порцелановия сервиз върху масичката банкерът разбра, че е била тук допреди малко и са водили разговор.

— Седнете, любезни господин Скарлатов... С какво пристигнахте?

— Пеша, Ваше Величество.

Той седна във фотьойла, който Царят му посочи с очи, срещу него, от другия край на масичката. Една камериерка я почисти и пак се върна.

— Какво ще прием, господин Скарлатов?

— Каквото предложите, Ваше Величество.

— Тогава нека бъде ракия или имате нещо против?...

— С удоволствие.

Камериерката сервира кристално шише с ракия, изпотено отвън, чашки и чинийки с мезета от пастърма и луканка. Царят обичаше да си попийва, но никога не прекаляваше и никога не черпеше даже на най-големите си приеми с чужди напитки, а само с български — ракии, коняк, различни вина от собствените изби или от царските доставчици. Той сипа първо в чашката на Скарлатов, а после в своята. Вдигна я, за да я огледа. После протегна ръка и се чукна с него.

— За Ваше здраве, Ваше Величество!...

— За Вашите успехи, господин Скарлатов! Имам предвид професията Ви. Добре ли е, ако Ви пожелае повече пари?...

Царят отпи от ракията. Остана доволен. Скарлатов също я опита. Къде ли е княгиня Евдокия? Дали отнякъде ни слуша? Не видях и охраната?... Мислите му прекъсна Царят:

— Винаги ми е било приятно да се срещам с Вас, господин Скарлатов.

— Благодаря за благосклонните Ви чувства, Ваше Величество, макар отдавна да не сме разговаряли...

— В тия години трябваше да се занимавам с вътрешното стабилизиране на страната. Смея да кажа, че успях. Политическият живот е спокоен. Партиите намаляха и не се ругаят като файтонджии...

— Да, наистина, те не са политици — каза Скарлатов.

— А какви са?

— Чиновници, Ваше Величество. Простете... наистина верни на короната, но чиновници.

— А партизанските крамоли по-добри ли са?

— Те са неизбежни във всички случаи. Но с намаляването на партиите се премахва възможността за избор на най-кадърното, изчезва съревнованието между политиките за борба на идеи и перспективи, а държавният механизъм губи от своята гъвкавост и приспособимост.

— Да, и други са изказвали подобни мисли, но практиката сочи, че аз имам право! — каза Царят.

— Това ще стане ясно накрая, Ваше Величество.

— Имате предвид войната, която предстои?

— И нея, Ваше Величество.

Сянка мина по лицето на Царя, но той се овладя и продължи:

— Да, накрая... Дано Бог запази България и короната!

— Надяваме се, Ваше Величество.

— Сега, господин Скарлатов, положението ми наистина е доста сложно. Моите офицери симпатизират на Германия. Народът обича Русия. Аз съм правнук на френския крал Луи-Филип. Царицата е дъщеря на италианския крал. А Парламентът... Парламентът е, разбира се, български. Оставям Вам да си извадите заключението!...

— Тежка е царската корона наистина.

Царят отново отпи глътка ракия, последван от Скарлатов.

— Ще се кандидатира ли за новия парламент? Наближават изборите...

— Не, Ваше Величество.

— Имате свое парти-при^[5] или нещо генерално?

— Обяснението е по-просто. Вече съм възрастен човек.

Настъпи мълчание. И двамата знаеха, че това не е вярно, но Царят бе учтив и се направи, че приема обяснението.

— Бихте могли, според мен, да дадете още твърде много за България.

— Все един ден ще трябва да отстъпим път на младите. Нека поне дам пример със себе си.

— Жалко, господин Скарлатов. Но това не значи, че се оттегляте и от деловия живот, нали?

— Не съвсем.

— Как да разбирам?

— Банката, както знаете, намали своята активност до минимум, а предстоят и нови трусове. Изобщо, скъсваме с господин Карасулиев.

— Неразбирателство?

— Разлика в идеите по генералната линия на Банката. Иначе запазваме прекрасни лични отношения.

— Нима най-голямата частна банка в страната ще бъде закрыта?

— Тя остава тук, както и аз.

— А господин Карасулиев?

— Той ще замине на Запад.

— И там ще има своя банка?

— Това е негов проблем.

Царят отпи от ракията. Явно разговорът много го заинтригува.

— Господин Скарлатов. Невежа съм по банковите работи и не мога да определя какво всъщност ще се промени. Искam да кажа, какво ще стане с чуждите ви авоари?

— Те минават към господин Карасулиев, а левовите и марките остават при мен.

Лицето на Царя посърна. Не скриваше, че го интересуват чуждите авоари.

— Но по тоя начин значението на Вашата банка силно намалява.

— Казах го още в началото.

Явно монархът не очакваше такава развръзка. Настъпи моментът да го успокои.

— Ваше Величество. Ние запазваме с господин Карасулиев отлични отношения. Още преди да тръгна за срещата с Вас, аз имах обширен и подробен разговор с него. Той е българин, с българско съзнание и проблемите на страната и лично на Ваше Величество го засягат отблизо. Така че фактът на скъсване между нас няма никакво отношение с останалите.

— Аз бих могъл да попреча на господин Карасулиев да напусне страната.

Ето вече си извади ноктите, помисли Скарлатов. Той очакваше точно такава реакция. Не беше трудно да даде своите нареждания на копоите и те да се втурнат и разкъсат Карасулиев.

— И аз бих му попречил, ако той не беше необходим!...

— Как да разбирам това, господин Скарлатов?

— Господин Карасулиев е един изход за аварийни ситуации, една врата към останалия свят и грешка ще бъде сами да си я хлопнем под носа!

— Но правителството не може да остане безучастно към такъв акт.

Скарлатов събра сили. Настъпваше вече в полето на бойните действия.

— Вие, Ваше Величество, ще трябва да улесните намерението на господин Карасулиев. Той трябва безпрепятствено да напусне България. Искам да кажа, с Ваше знание. Защото той досега е могъл да направи това хиляди пъти, без да уведоми както мен, така и Вас.

— А в името на какво?

В името на твоята страхливост и алчност, искаше да извика Скарлатов, но каза:

— Важно ли е в чие име? Това е единственият човек в страната, който практически в момента може да осъществи прехвърляне на по-голяма сума от левове в долари.

Ето тук беше центърът на разговора. Затова го бе повикал Царят. С тези си думи Скарлатов осигуряваше на Йосиф както неговата лична защита, така и развързани ръце за зулумджийската сделка, която бе намислил. Цар Борис дълго време мълча, а после допълни чашките с ракия и без да се чука със Скарлатов, изпи своята. Явно вече не се замисляше за външните си действия. Толкова бе погълнат от разговора.

— Господин Скарлатов, както знаете, аз трябва често да пътувам по света. С българските левове и немските марки съществуват трудности. Бих искал да разполагам в чужбина с една сума, която да ми дава самочувствието на владетел, а не на просяк.

— Точно това Ви предлагам, Ваше Величество.

— А как практически ще стане?

— Това е проблем на Йосиф Карасулиев. Колкото по-малко знаем, толкова по-добре!

— Съвсем правилно, господин Скарлатов. Аз не искам да знам нищо. Не искам да се намесва името ми по никой начин!

— И все пак, ако се наложи, бихте ли дали своята закрила на господин Карасулиев?

— Не бих желал да се стига дотам...

— Става дума само за нашите местни власти.

За германците, за тяхното разузнаване и посолство Скарлатов не спомена, но Царят прие с облекчение допълнението му.

— На така поставения въпрос мога да отговоря, че трудности с администрацията няма да има!

— Тогава всичко е наред, Ваше Величество.

— Но ако сумата е голяма?

— Ще се споразумеете с господин Карасулиев. Той е широк човек и патриот.

— Бих искал по техническите въпроси да разговарям с Вас.

— Няма да Ви бъда от голяма полза.

— Значи ще трябва да имам среща с господин Карасулиев, а това бих искал да избегна по редица съображения...

— Ако виждате друг начин?

— Княгиня Евдокия е в течение на моите финанси. Как мислите, няма ли да бъде по-добре господин Карасулиев да се срещне лично с нея?

— Ако тя е в състояние да изясни проблемите и има съответните пълномощия?...

— Напълно!

— Тогава всичко е наред!

Това беше краят на разговора помежду им. Една среща трудна и мъчителна и за двамата. Скарлатов гледаше през стъклената врата поляната пред вилата и гората, изправила се като тъмна стена отсреща. Вече настъпваше нощта. Цар Борис отново напълни чашите. Главата на Скарлатов беше приятно замаяна. Изглежда, че и владетелят се чувстваше добре от изпитата ракия. Двамата се чукнаха.

— Обяснете ми, господин Скарлатов, защо винаги срещите между нас са били по някакъв повод, и то не от най-приятните?...

— Имали сме и приятни срещи...

— Позволете ми да не се съглася напълно с Вас... Сега, когато си спомням поводите и обстоятелствата на разговорите помежду ни, имам дълбокото убеждение, че са ставали винаги в сублимни моменти от историята на България...

— Съгласен съм с констатацията Ви, Ваше Величество.

— Да, любезни господин Скарлатов... И това е така, защото над всички нас витаят висши сили, демони и ангели. А какво не бих дал да погледна напред в бъдещето...

И аз, искаше да му каже Скарлатов, но замълча.

[1] Свети Антоний (251–356) — египтянин, копт, баща на монашеството. На 20 години раздал цялото си богатство и се отдал на религиозно подвижничество. 20 години прекарал в пост, молитви и борба със земните изкушения в едно пустинно място отвъд десния бряг на Нил. ↑

[2] Ларж (фр.) — широк, щедър. ↑

[3] Григорий Богослов (IV в.) — един от великите свети отци на Източното православие. ↑

[4] Мария Тереза Шарлота (1778–1851) — ангулемската херцогиня — дъщеря на Людовиг XVI и Мария Антоанета, затворена със своите родители, видяла смъртта на всичките си близки, освободена чрез размяна на френски арестанти от австрийския двор. Твърда привърженица на кралската Реставрация. ↑

[5] Парти-при (фр.) — взимаш страна, пристрастен. ↑

ГЛАВА ДВАНАДЕСЕТА

Събитията както по света, така и в живота на Скарлатов следваха своя неумолим ход. Разликата между него и останалите хора бе тази, че той до голяма степен предвиждаше нещата и рядко се изненадваше. Грешеше по-скоро в детайлите, защото действителността често се оказваше по-груба и страшна от предвижданията му. Имаше чувството, че той, Карасулиев и останалите му сътрудници бягат нанякъде, гонени от кучета и ловци, и едва в последния момент успяват да се измъкнат. Но тъкмо, задъхани, искат да си починат, и в далечината отново се чува изстрел и лаене на кучета, които наближават. Тогава те пак побягваха, водени от него, от уморения banker Борис Скарлатов...

Една мъглива и студена утрин през декември 1938 година той получи писмото от Анастасия Карасулиева. Беше кратко и мило. Завършваше с думите: „Сбогом, Борисе.“ Той се стресна, дори уплаши. Веднага скри писмото във вътрешния джоб на самото. Ослуша се. Разбира се, Карасулиев отдавна бе дошъл в кабинета си и всеки момент щеше да влезе. Като ритуал, узаконен от годините, четиримата всяка сутрин пиеха кафето си и обсъждаха най-заплетените финансови въпроси, сделки или пък просто си разказваха забавни случки, водеха майтапчийски разговори, на каквито и четиримата бяха майстори! Друг път Скарлатов с удоволствие чакаше този час, но сега изпита панически ужас. Бързо облече балтона и без да се обади никому, излезе от Банката. Отиде в „Юнион-клуб“. В тия часове на утрото той бе полупразен. Остана дълго време там, като размисляше как да постъпи и не намираше никакъв изход. Обядва в ахчийницата, където някога гуляеха с колегите от Службата по държавните заеми, но почти не се докосна до яденето. Изпи цяло шише вино. Време беше да се върне. Слава Богу, Йосиф бе излязъл!... Към три часа следобед изостреният му слух долови хлопването на врата. Борис стана. Отиде към бюфета и тъкмо си наливаше в чашата коняк, усети как вратата на кабинета му се отвори и затвори. Беше сигурен, че е Йосиф и на един дъх, за кураж, изпи коняка. Веселият и бодър глас на Карасулиев прозвуча:

— Хванах ли те? Пиеш тайно, а?!...

Борис си напълни отново чашата. Когато се обърна лице с лице към Йосиф, вече не можеше да владее изражението си. И Йосиф разбра. Веднага усмивката му слезе от лицето. Той имаше инстинкта за опасност на дивите животни и никога не се лъжеше.

— Какво има, Борисе? Какво се е случило? Кажи, за Бога!

В поведението му се чувстваше не само тревога, но и паника. Трябва да го успокоя на всяка цена, но как?...

— Зле ми е — изтърси Скарлатов.

— Лъжеш!

— Да умра ли, за да ми повярваш? Ако така продължиш, и това ще стане! Тогава вече ще ти падне камък от плещите... Нали аз ти преча и съм ти пречил в целия ти живот!...

— Чакай, Борисе! Обясни ми...

— Няма нищо за обясняване!

Скарлатов вече влезе в ролята си и започна да се вживява в нея — възрастен, болен човек, получил сърдечна криза. Това явно личеше, защото в едната ръка държеше чашата коняк, а другата си бе сложил върху сърцето. Само в едно не беше сигурен тоя път — в публиката!... Не забелязваше това вживяване и вяра в играта на актьора, не усещаше въздействието на своите чувства върху публиката тоест — Йосиф Карасулиев.

— Беше ли на лекар?

— Лекар ще ме прегледа само в ковчега ми!...

Карасулиев внимателно го поведе към фотьойла.

Скарлатов тежко се стовари в него. Сега вече трябва да внимавам да не преиграя... От топлината, изпитото вино и коняк лицето му бе зачервено и изпотено.

— Казват, че доктор Димитраков бил добър кардиолог. Нека ти направи кардиограма!

— Остави ме, Йосифе. Иди в кабинета си!

— Няма да мръдна оттук!

— Тогава сипи си мастика сам и седни. Вече ми разминава...

Йосиф си наля мастика и седна в отсрещния фотьойл. Дали успях да го заблудя?... Вероятно донякъде, каза си Скарлатов. Той повече не проговори. Използва кризата, която разигра, за да си тръгне за вилата. Едва успя да склони Йосиф да не го придружава. Но на другата сутрин, събрал сили, той проведе едно от най-мъчителните

съвещания в живота си. Присъстваха Йосиф, Фархи и Динев. Пред тях той грубо и безцеремонно постави въпроса за заминаването на Карасулиев. Всички бяха удивени. Не се бе случило нищо особено, за да се бърза панически. Скарлатов трябваше да даде някакво обяснение и той го даде:

— Не знам колко ми остава да живея. Искам да уредя и този въпрос. А после — аллах керим!...

В тази плоскост проблемът не срещна съпротива. Йосиф се примири. Но следващата седмица инстинктът му отново заговори, че нещо не е в ред. А Скарлатов бързаше и бе зает денонощно. Наново съставиха екип от юристите на Чернаев, професор Иванов, Туше Динев и Фархи. Работеха в пълна тайна. Към края на седмицата всички договори бяха подписани в присъствието на нотариус. По официалния договор Търговската банка оставаше собственост на Скарлатов. Но другия договор съставиха сами и той се отнасяше до авоарите в чужбина. Именно него с много трудности успяха да заверят юридически в швейцарската легация с помощта на връзки, приятели и намесата на банкери от Швейцария. Скарлатов временно си отдъхна. Карасулиев не бързаше. Както домашните животни, свикнали със стопаните, къщата, двора и полето, страдаха, когато ги продадат на чуждо място, така и Йосиф страдаше истински. Той не си правеше илюзии, че светът ще се оправи скоро и ще се върне в България. Тук бе неговият дом. Тук бяха родени децата му. Тук направи своето състояние. Тук стана уважаван, известен банкер и богат човек с огромно влияние. Стигна се до нов скандал между двамата. Карасулиев отстъпваше педя по педя територията си. Даваше нареждания как да се пазят мебелите в апартамента и всичко останало... А то не беше малко. Фархи оставаше да живее в апартамента. Вилата в Несебър не пожела да продаде. Този човек искаше един ден да се върне в родината си.

Последната караница избухна, когато Йосиф заяви, че първо ще отиде в Швейцария, а после в Холандия при Анастасия. С много усилия Скарлатов го убеди първо да отиде в Холандия. Когато го изпращаше на гарата, отношенията между двамата бяха твърде обтегнати. И може би щяха да се разделят без дори да си подадат ръка, ако Йосиф не го прегърна и три пъти целуна. Той отново му вярваше. И този суров мъж със стоманен поглед, интелигентен, умен,

безскрупулен боец, който не се стряскаше от нищо, заплака, без да се срамува от слабостта си. На Скарлатов му се стегна гърлото.

Въпреки че не дадоха гласност на заминаването му от България, на гарата в последния момент дойде Неделев. В негово присъствие Йосиф се окопоти и не даде вид колко му е тежко. Двамата се отдръпнаха в страни и поговориха около пет минути. Последните думи, които каза Йосиф на Скарлатов, преди да се качи в купето, бяха:

— Да не ти дава Господ, Борисе, някога да напуснеш Родината!... Много ми е мъчно. Бъди здрав!

Влакът потегли и се скри след завоя, където бяха семафорите. Скарлатов тръгна към изхода. На площада пред гарата го чакаше Неделев.

— Бих искал да поговоря с теб, Скарлатов...

— За какво?

— За всичко.

— За всичко говорят в кафенетата айляците и си чешат езиките!

— Ами ако намеря конкретен повод?

— Ще почакаме, докато го намериш! Аз не се натискам.

Той за пръв път го погледна от толкова време. Притворените клепачи придаваха на лицето му вид, лишен от каквито и да било чувства. Но следващите му думи го изненадаха:

— Все пак Йосиф Карасулиев беше голям бизнесмен!

Скарлатов насмешливо го изглежда.

— Той не „беше“ голям бизнесмен, а „е“ гениален търговец!

След тия си думи рязко се обърна и тръгна към колата, където го чакаше Спас. Искаше да походи пеша, но се принуди да се върне с автомобил, за да избегне компанията на Неделев.

В началото на февруари 1939 година Скарлатов получи телеграма от Йосиф Карасулиев, че съпругата му Анастасия е напуснала този свят. Въпреки че очакваше такова известие, Борис все пак се надяваше, ако не на някакво чудо, то поне животът на Анастасия да продължи още. Тази красива, нежна жена, създадена сякаш всички с радост да се грижат за нея, се бе борила храбро със смъртта до последния си дъх. Скарлатов не се запита какво е преживявала в себе си и колко ѝ е струвало това. Тя бе жена, съпруга и майка, сякаш въплъщаваше в себе

си древната прародителка Ева. Нейният край показва и нейната сила. Мир на праха ѝ!...

В същите дни на февруари 1939 година последните остатъци от интернационалните бригади в Испания и Републиканската армия, съпроводени от стотици хиляди бежанци, се изтеглиха през френската граница. За фашистите дойде часът на разплатата.

На 15 септември в 1,15 часа след полунощ Хитлер извиква при себе си в Берлин чехословашкия президент Хаха и министъра на външните работи Хвалковски. Подложени на нечуван натиск със заплаха за живота им, двамата подписват искания документ. Чехословакия без бой се предава на Германия. Сякаш някой изчистваше терена на Европа, за да го освободи за голямата битка, която предстоеше.

През април Скарлатов получи шифровано съобщение от Ван Юлиус, последвано от такова на Йосиф Карасулиев. Ставаше въпрос за златния трезор на Банката. В пълна тайна, особено от германците, Швейцария се готвеше да изнесе в Америка всичкото си злато — както държавно, така и притежание на банките. Скарлатов даде своето съгласие. По-късно наистина швейцарците изпълниха проекта си с кораб, който тръгна от Шербург. Чрез този свой акт те сякаш уведомяваха Хитлер, че ако ги нападне, той не само няма да спечели нищо от тази инак бедна и планинска страна, но няма да намери и грам злато! С други думи — струва ли си една окупация на Швейцария?!... Тази зряла банкерска държава избра най-точния път, за да пресече апетитите и агресията на фашистите.

След смъртта на Анастасия Йосиф се прехвърли в Швейцария. Там основа своята нова банка, наречена с името на тази в София — Търговска банка. И ето за трети път Йосиф започваше отново — първи път в Солун, после в София и сега в Женева. Подпомогнат дейно от своите събратя и най-вече от Мезон Щерн, той бързо се адаптира към новите условия и банката му почна да проявява нелоша активност.

Скарлатов не можеше да желае нещо по-добро за себе си. Всичко запазваше и даже умножаваше. Личното му богатство бе на сигурно място, недосегаемо и по силата на предвечното правило — парите правят пари — щеше под ръководството на Йосиф да се уголемява. Получаваше известия и от Яна, но не винаги редовно, понеже тя пътуваше с археологически експедиции из разните континенти. Тя продължи успешно следването си в Оксфорд. Изглежда и Иван в Англия намери добър терен за музиката. Негови произведения се изпълняваха както в британските филхармонии, така и в много европейски градове. Гастролираше и като диригент. Имаше репутацията на самобитен талант в музиката. С баща си Йосиф остана в коректни, но не близки отношения. След смъртта на майка си получи неголямо състояние и се издържаше сам. За всичко това подробно му пишеше Яна. Йосиф бе във възторг от нея — толерантна към всички! Тя го познаваше и обичаше от дете, а и той я чувстваше като най-близък човек. Колкото и странно да изглеждаше, своите чисто финансови въпроси Йосиф разискваше с Яна при редките им срещи и тя мило и сериозно го изслушваше, дори понякога даваше съвети. Така той се опитваше да я въведе в работата си. Не криеше, че я смята за своя снаха в най-близко бъдеще и че много държи на нея. От Анастасия тя получи всичките ѝ бижута, диамантената огърлица, обиците с едри индийски диаманти и старинната гривна, колие и брошка, но ги остави на съхранение у Йосиф в Швейцария, за да не посегне на тях при първа нужда. Изглежда отношенията между Яна и Иван бяха безоблачни и тя полека-лека поемаше своя товар в живота весело, радостно, с много надежди за светло бъдеще. До завършване на Университета в Оксфорд ѝ оставаше година и нещо. Дъщерята на Йосиф — Евангелия, и Филип Ван Майерман живееха спокойно в Холандия. Карасулиев с присъщата си широта им помагаше, така че те нямаха притеснения.

На 1 септември 1939 година, на разсъмване, германската армия нахлува в Полша. На 3 септември 1939 година Англия и Франция обявяват война на Германия. Дългоочакваният и отдавна подготвян световен конфликт започва. Походът на Хитлер в Полша трае само 18 дни. На 6 октомври той приема парада на немската армия във Варшава. Никога в новата история на човечеството една война не е завършвала

толкова бързо, с пълно унищожение на противника. Започва ерата на блицкрига.

Същата есен и Йосиф Карасулиев проведе своята акция, толкова дълго и подробно разработвана, сякаш в генерален щаб. Скарлатов знаеше твърде малко за сделката лично от Йосиф, а повече от Туше Динев и донякъде от Фархи. Но така и след години не можа докрай да получи пълна представа за нея. Никой не знаеше истината, с изключение на Йосиф.

Историята започва така. Още преди да избухне войната, Англия, Франция и Америка ограничават вноса на стратегически продукти за Германия. На първо място, петрола. Но има и други, не по-малко важни суровини, без които германската промишленост, поставена на военна нога в пълен капацитет, не би могла да произвежда оръжие. Точно на тези суровини е сложено ембарго. Изглежда Йосиф и преди тази акция е участвал в доставка на манганова руда от Турция посредством своя малък пиратски флот, съставен от няколко танкера и товарни кораба. Когато става въпрос за военно производство, германците не подбират средства и начини чрез кого да си доставят суровините. Тук посредникът е Неделев. Осъществили благополучно внос от Турция, германците възлагат на Неделев задача да достави и обогатена хромов руда. По инициатива на Неделев се започват преговори и лицето, което ще осъществи сделката, е Карасулиев. И неговият сатанински ум разширява сделката до огромни размери. Германците са готови да плащат направо в злато или конвертируема валута. Може би в началото Йосиф не е влагал нещо лично, с изключение на жаждата за печалба. Но впоследствие, в резултат на случилото се със сина и жена му във Виена, с претърпените загуби от мина „Ураниум“, той свързва чисто финансовата сделка с личното отмъщение. Понеже цялата доставка не може да се извърши по легален път, това улеснява много Йосиф. Той фрахтова товарен кораб с голям тонаж. Не дава нито лев от себе си! Германците плащат. Още в първите си стъпки той лъже и мами. Фактически корабът е едно старо корито, претърпяло неколнократни аварии, което киснело в пристанището на Анверс^[1] и носело само загуби, без никой да има претенции, а още по-малко желание да го притежава. Купува го на безценица. Събира

опитни моряци от кол и въже, готови на всичко, регистрира кораба, но не при Лойд. Намира един отракан грък и тържествено кръщава кораба с името „Либертас“ при едно от гостуванията си в Холандия и Белгия. Обогадената хромовата руда доставят чак от Хонг Конг, близо до китайската граница, където са известните находища. Хромът е абсолютно необходим на германците за редица метални сплави, без които не могат да произвеждат оръжие. Освен това Карасулиев прави и осигуровка на кораба и екипажа в едно дружество за морски транспорт в Хамбург. И така, взел вече парите за покупка на кораба, за плащане на рудата и всички разноски по оборудването и ремонта на кораба, а също и за възнаграждението на екипажа, старото грамадно корито се добира някак си до Хонг Конг. Оттук започва вече голямата игра. На пристанището в Хонг Конг корабът остава толкова, колкото да бъде натоварен. Но с какво?... По всички данни товарът е бил обикновен баласт, нямащ нищо общо с хромовата руда. След това коритото с бавен ход потегля за Европа. Малко преди Суецкия канал и Червено море корабът се запалва и потъва при пълно безветрие и липса на вълнение. Екипажът се спасява до един!... Мястото на аварията е с голяма дълбочина, откъдето трудно би могъл да бъде обследван от водолази, камо ли изваден на повърхността. И така, след като приспада минималните разноски за покупката на кораба, малкия ремонт, заплатите на екипажа, пристанищните такси и таксите за регистрация, а също и първата вноска в осигурителната хамбургска агенция, в джоба на Карасулиев остава огромна сума в злато и валута. По същото време започва войната. Немците нямат никакъв достъп до Червено море, за да обследват обстоятелствата, при които е потънал корабът. Екипажът от международни авантюристи остава в Египет. Разследването е проведено от местните власти, настроени враждебно към германците. Така че Карасулиев получава и осигуровката — непълната, разбира се — но част от нея от самите германци. Йосиф още при замисъла на сделката проявява хитрост и благоразумие. Включва в нея с неголям капитал Неделев и неизвестното лице Хикс, под което трябва да се разбира цар Борис. Но лъвският пай остава за Карасулиев. Случаят е такъв, че не се отличава от престъпление или по-просто от пладнешки хайдутлук, но Карасулиев се е обградил отвсякъде и е недосегаем, а най-важното — парите са предварително преведени на негово име в американска банка.

Цялата тая картина Скарлатов успя да сглоби дълго време след акцията, благодарение на Неделев, който бе запознат в детайли. Разбира се, този зулум даде отражение и лично върху Скарлатов и Търговската банка, защото бяха в държава и територия, с която се разпореждаха немците, а те никога нямаше да простят на Карасулиев, респективно на Скарлатов, въпреки че нямаша никакви преки доказателства срещу Йосиф.

Една сутрин през декември 1939 година в кабинета на Скарлатов пристигна куриер от Швейцария. Срещнал големи трудности, докато се добрал до България, и продължаваше пътя си към Персия през Турция. Скарлатов, останал сам, отвори плика. Той съдържахше не писмо, а документ на името на Неделев, че същият притежава в Мезон Щерн крупна сума в швейцарски франкове, оставени на негово име от Карасулиев. Направи му впечатление, че праща документа лично до него, след като отлично знае отношението му към Неделев. Освен това липсваше документ за лицето Хикс. Три дни по-късно той можа да си обясни постъпката на Йосиф. Беше помислил не само за себе си, но и за Скарлатов.

В кабинета му влезе, без да чука, Неделев. От заспалото му изражение бе останало малко. Той целият трепереше и заекваше, докато говори.

— Скарлатов, смятам да Ви дам под съд!

— Я се разкарай оттук, да не те изхвърля аз лично!

Скарлатов даже се надигна от стола. Малко му трябваше да си изкара цялата насъбрана злоба от последните месеци.

— Ще гниеш в затвора!

— Аз казах ли ти нещо?!...

И тогава Неделев се смали, смачка, стовари се на креслото и проплака:

— На тоя свят трябва да има някаква почтеност!

— Ти ли ми го казваш това?!...

— Казвам ти го, защото ортакът ти Карасулиев е извършил престъпление и ще си плати!

— Тогава не знам какво търсиш тук? Иди, хвани го, разкъсай го на парчета!...

— И ти не знаеш какво е направил?!

— Аз нямам нищо общо с Карасулиев, така, както и с теб! Скъсах навремето с теб, скъсах и с него. Толкоз! Ако няма какво повече да кажеш, изпарявай се!

— Ти участва ли в сделката с хромовата руда?

— Рудата и мините са твоя специалност!

Тогава Неделев му разказа всичко, каквото знаеше, и не скри нищо.

— Сам разбираш, че немците няма да оставят това така. Ще измъкнат Карасулиев, където и да се намира!

— При положение, че той е овца като теб! Но той е вълк с гъста, блестяща козина! Удоволствие бе за мен да чуя как майсторски ги е изплъзгал. Гениален е!...

— Предупреждавам те, че ще заведе дело срещу теб и Банката ти. Тогава много работи ще се разкрият и не на последно място комедията на скъсване, която двамата заедно разигравате.

— Няма нищо да постигнете!

— Поне ще ти разбъркам плановите и реномето!

— Твоите даскали германците и Хитлер са те докарали до пълно оглупяване!

— Ще видим!...

Скарлатов измъкна от чекмеджето на бюрото плика от куриера и го посочи на Неделев. Размаха го пред лицето си.

— Това какво е? Какво искаш да кажеш?

— Нищо. Топло ми е, вея си...

— Какво има в плика?

— Чек в швейцарски франкове на името на големия приятел на Германия Стефан Неделев.

— Лъжеш!

— Получих го преди три дни. Както виждаш, почтеността на Карасулиев е вън от всякакво съмнение! Той е изпълнил договора си с теб. Ела и се убеди сам!

Неделев стана, отиде при бюрото и взе документа.

— Няма смисъл да го късаш или гориш! Дубликат мога да получа за три дни от Швейцария и да го представя на немците! Излишно е! Остави го на масата!

Неделев остави плика и документа на масата.

— Седни! Давам ти пет минути да разсъдиш...

Неделев седна. Беше унищожен. Сега вече наистина затвори клепки. Трябваше му съвсем малко време, за да разбере, че е в капан. Скарлатов мислено благодари на Йосиф за документа. Неделев с усилие леко отвори очи и каза:

— Не аз, а германците ще ти отмъстят.

— Що се касае до съдебна разправа, мога да ти кажа, че Карасулиев е предвидил и това. Чул ли си нещо за лицето Хикс, участвало в сделката с доста голям капитал?...

Неделев трепна. Явно знаеше кой се крие зад хикса.

— Тогава сам разбираш, че заплахата ти виси във въздуха.

— А аз какво да правя, Скарлатов? Кажи, в името на старото ни сътрудничество! Помниш ли, когато те подкрепих в световната криза?! Сам нямаше да се измъкнеш, без моя помощ!...

И това е вярно, помисли Борис. Реши да го успокои.

— Драги Неделев, бедата не е голяма, а според мен и няма такава. По мои сведения при сливането ти с Кредитната банка те са ти глътнали всички чужди авоари. Прав ли съм?

Неделев кимна с глава.

— Сумата в швейцарски франкове на твое име не е малка за начало на бъдещата ти дейност. Понеже това, което имаш в момента, и това, което печелиш, е въздух и боклук!

— Но вие ме изоставихте и изхвърлихте от играта!

— Не ти ли се струва, че инициаторът беше ти самият?...

— Искам отново да ме включите при вас.

— А как, Неделев? Ще скъсаш с немците и пред очите на всички тържествено ще се завърнеш в Търговската банка? Виждаш колко е несериозно това!...

— Говоря не за официалната страна на въпроса, а за тихите тайни сделки, за дейността на Карасулиев в Швейцария. Той има там банка, нали?

— В случая не мога с нищо да ти помогна. Аз съм banker в една малка, нещастна страна, където господстват марката и левът. Това ли искаш?

— Искам долари или швейцарски франкове!

— Този въпрос можеш да разискваш само с Карасулиев.

— Карасулиев ме мрази.

— Може и да те заобича, ако обстоятелствата се променят.

— Но как? Те не зависят от мен!

— С пълна почтеност! И ако само за миг разбере, че ровиш нещо срещу мен лично и Банката ми, ще бъда безпощаден.

За да придаде по-голяма тежест на думите си, Скарлатов сложи в плика документа и го размахва.

— И освен това от днес нататък при опасност за мен, Банката и моите сътрудници, за комплотите, замислени от немците, искам да бъда напълно осведомен и предупреден! Ясно ли?

— Разбрах. А как ще мога да се присъединя към вас?

— Сега не знам. Но при първата появила се възможност ще се помъча да убедя Карасулиев. За това е нужно дълго време и дела. Думите са вятър!

— И ти няма да ме изоставиш в името на бащите ни, в името на нашето сътрудничество?

След дълга пауза Скарлатов каза:

— Няма да те изоставя.

И в същия миг помисли, че Неделев щеше да му е нужен за в бъдеще и ще играе съществена роля. Той не можеше да обясни защо Неделев му е необходим, но с присъщата си банкерска интуиция бе убеден, че е така. На раздяла двамата си подадоха ръка. Скарлатов с облекчение помисли, че сега, когато е сам, без Йосиф, един Неделев би бил добър съюзник в периода, който предстоеше — един от най-мъчителните и страшните в човешката история.

На 9 април 1940 година Хитлер започва агресия срещу малките северни страни Норвегия и Дания. И тук бележи блицуспех. За кратко време с незначителни сили завършва бързо окупацията им. Повече от половин година той формално води война с Франция, известна под името „Странна война“. Действията се развиват на границата по линията Мажино и никоя от двете страни не предприема решително нападение. Осигурил си доставката на желязо от Норвегия и Швеция, Хитлер внимателно подготвя следващия ход — смазването на Франция. Планът за нападение, наречен План Гелб (Жълт план), е почти повторение на този от Шлифен през Първата световна война, с малки изменения. А той цели да се мине през Белгия и Холандия и се заобиколи линията Мажино, като от север се разбият френските войски. Но в последния момент младият офицер — началник-щабът на група армии „А“, командвани от генерал Рундщед, успява да прокара

своя нов вариант. Офицерът се казва Ерик Манщайн. Той предлага главният удар да се нанесе през Ардените. До тях свършва линията Мажино и въпреки планинската местност, тя е слабо защитена. Оттук право към Ламанш да се разреже френската армия на две и се ликвидира поотделно. Според този план операцията на север към Белгия и Холандия трябва да бъде само помощна. В началото на май 1940 година започва настъплението. Цялата кампания срещу Франция, Белгия и Холандия трае шест седмици. На 14 юни немските войски влизат в Париж. На 23 юни Франция капитулира. Светът е стреснат и удивен. Една велика сила е смазана за шест седмици. Английският корпус, изоставяйки цялото си снаряжение, напуска континента при Дюнкерк.

Събитията следват своя ход и на Балканския полуостров.

На 15 септември 1940 година в Южна Добруджа навлизат, съгласно Крайовския договор, българските граждански власти, а на 25 септември — българската армия. Добруджа се връща към майка България. На 1 март 1941 година България се присъединява към оста Рим-Берлин и Токио.

На 6 април 1941 година германските дивизии навлизат в Гърция и Югославия през България.

На 20 април, навръх Великден, българските войски заемат Македония, Тракия и Беломорието. България става най-голямата държава на Балканския полуостров. А българският цар Борис III получава титлата „Цар Обединител“.

На 22 юни 1941 година планът „Барбароса“ влиза в действие. Немските армии нахлуват в Съветския съюз.

В началото на октомври 1941 година немската армия е на 100 км от Москва. В края на ноември, след повторна офанзива, войските успяват да се приблизят на 30–40 км от Москва и достигат най-големия си успех от началото на кампанията. Но спират напълно обезсилени пред столицата.

На 6 декември става нещо необяснимо за германците. Съветската армия преминава в мощно настъпление. Немската армия, изоставяйки цялата бойна техника, с многобройни жертви, панически отстъпва.

На 19 декември е снет от поста главнокомандващ сухопътните сили фелдмаршал Валтер фон Браухич и главнокомандващ става Хитлер. В резултат немците са отхвърлени далеч от Москва. Те

загубват тази най-важна битка във военната кампания на Изток, а заедно с това и цялата война занаяпред.

По същото време, на 14 декември 1941 година, България обявява „символична война“ на Съединените щати и Англия.

В края на юни 1942 година, стремежи се да върне отново инициативата на войната в свои ръце, Хитлер започва настъпление срещу Кавказ и Сталинград. В края на август немските войски достигат река Волга в района на Сталинград. Те почти превземат града, като за съветската войска остава един малък плацдарм. Но на 19 и 20 ноември последователно от две страни започва контра-настъплението на Съветската армия. Три дни по-късно германските части се озовават „в чувал“. На 31 януари 1943 година фелдмаршал Паулус капитулира и се предава в плен заедно с остатъците от армията. Загубите на германците са около 1,5 милиона души, 3000 самолета и огромно количество друга техника. Нанесена им е смъртоносна рана. От този миг дните на Хитлерова Германия са преброени.

[1] Анверс — голям стар пристанищен град в Белгия. ↑

ЧАСТ ТРЕТА

ГЛАВА ПЪРВА

На 3 септември 1943 година, в два часа след полунощ, от голямата, красива и филигранно изработена желязна порта на Търговската банка излязоха двама души в строго официални, черни костюми. До високия, с мощен гръден кош Скарлатов, без шапка, с побеляла коса, късо подстригана брада и вдигната глава, вървеше пониският слаб Неделев, с притворени клепки на застиналото си лице, сякаш се готви да заспи, но с пъргава походка. Те поеха нагоре по булевард „Дондуков“, залян от електрическа светлина въпреки късния нощен час и изпълнен с народ. Двамата мълчаливо вървяха, както бяха мълчаливи и останалите хора на булеварда. Когато стигнаха стръмната улица „Дунав“, завиха по нея, минаха край Физико-математическия факултет с Ботаническата градина в двора и излязоха на площада пред храма-паметник „Александър Невски“, ярко осветен от прожектори. Тук тълпата беше вече голяма и имаше много полиция и войници в бойно снаряжение, с каски и траурни ленти на дясната ръка. София не спеше. България се прощаваше със своя владетел цар Борис III — Обединител. Разпоредителите, също с черни ленти, подреждаха придошлите в дълга виеща се опашка, която се формираше към Художествената академия и като змия се пълзеше в голямата порта на храма при тържествена тишина. След кратко боледуване, чиито перипетии Радио София редовно съобщаваше на страната по няколко пъти дневно, на 28 август Царят склопи очи. Нощта бе топла, все още лятна в първите дни на септември. Двамата мъже застанаха под един кестен.

— Скарлатов, ще отида да видя какво става... Не ти се стои цяла нощ на опашка, нали? — каза Неделев.

— Аз ще чакам тук.

Неделев с бързи крачки се запъти към храма. Скарлатов отмести поглед от него. Сега виждаше целия площад заедно с опашката и прииждащите от страничните улици мъже, жени и деца, водени от родителите си. Нямаше съмнение, тези хора никой не ги караше тук насила. Идваха сами. Да гледат сеир?... Едва ли. Много от тях плачеха.

Тогава?... Защо са тук? Защо и ти си тук?... Аз все пак имам някаква причина. Познавах го от младини, когато беше още невинен. На няколко пъти личната ми съдба бе преплетена с него и царуването му. Но другите, които даже да са го виждали, камо ли да са разговаряли?!... Какъв им е този човек? Изпитват жалост, скръб?... Така ли ги изпращат до гроба техните събратя, с които живеят от детските години и се срещат всеки ден? Бедни, глупави и нещастни хора! Време е да се стреснете!... Цар Борис като частно лице изглеждаше демократичен, беше внимателен, дори кротък. Но като човек начело на държавата, олицетворяващ властта, никога не бе обичал демокрацията и що се касае до гражданските свободи, той сведе България далеч по-ниско дори от собствения си баща Фердинанд. Синът стигна дотам, че по негово време допусна да се извършат чудовищни престъпления, равни по жестокост само на турските зверства през робството. И така продължи до последния си ден с този Закон за защита на държавата, който позволява да се окачват даже деца на бесилките... С тази разгулна жандармерия, с тия ловни роти, които превърнаха войската в кърсердари! Виновен ли е? И Скарлатов си отговори — виновен е. Но на другия въпрос — защо обикновените хора се трупат, редят на опашки и чакат цяла нощ, за да минат край ковчега на този чужд за тях човек, не можа да си отговори. А може би не познавам достатъчно психологията на тълпата?... Изглежда тя също се различава от тази на отделния човек... Такива мисли заемаха съзнанието на Скарлатов тази нощ.

Неделев се върна с един от разпоредителите — млад подпоручик. Той ги поведе след себе си. Минаха не през входа, където се изнизваше опашката, а през една от страничните малки порти на храма. Когато влязоха, лъхна го тази типична миризма на тамян и горящи свещи.

Храмът „Александър Невски“ имаше великолепно акустика. Някъде от балкона хорът тихо пееше в момента със затворени уста „Колъ славен“. Над басите се носеше фалцетът на дискантите. Подпоручикът ги поведе край опашката. Ето там, в полумрака пред мраморния трон, бе разположено тялото на Царя, осветено от трепкащата светлина на свещите. Хората мълчаливо минаваха. Художникът Щъркелов рисуваха царското ложе и августейшия покойник, разположил статива малко встрани към олтара. Когато Скарлатов мина край ложето, се спря, но само за миг и погледна

познатото лице. Видя му се някак си вгълбено в себе си, с изострен нос, но така добре гримиран, че не личеше това, от което Скарлатов инстинктивно се отвращаваше — белезите на страданието. Един чужд човек, който вече нямаше отношение към никого на този свят!... Когато излязоха навън, Скарлатов с пълни гърди пое топлия въздух.

— Ако искаш, нека отидем у дома. Близко ей... — каза Неделев.

— Предпочитам да се върна в Банката.

— Имаш ли нещо против, ако те изпратя? Не ми се спи, а нощта е толкова приятна...

Двамата заслизаха по стръмнината на „Раковски“ към „Дондуков“.

— За мен е изненада тази скоропостижна смърт на Царя... — каза Неделев.

— Всяка смърт е изненадваща, независимо каква е.

— А преди две седмици срещнах Царицата и госпожица Надя Стоянова на разходка с колела — спокойни и весели...

— Той е бил винаги независим от семейството си.

— Скарлатов, от какво всъщност умря Царят?

— От страх.

— Дали германците не са го отровили? Носят се упорити слухове...

— Драги Неделев. Не знам защо хората са склонни да придават на властващите особи, докато са живи, несъществуващи качества, а при кончината им — особени обстоятелства, които са я предизвикали.

— Ти знаеш, че те доста често загиват от неестествена смърт. Вземи сръбския крал Александър^[1], ексерцога на Австрия Фердинанд, румънската кралица-майка... и не винаги съобщават кога са умрели.

— И това е вярно... За смъртта на Николай I в Русия са обявили четири дни по-късно, а Москва е научила чрез известия от Западна Европа. В това време редовно издавали бюлетини за влошаване на състоянието му, както съобщаваха у нас за Царя. А той може би отдавна е бил вече мъртъв...

— Освен това немците не го обичаха особено.

— Напразно! — каза Скарлатов. — Те трябва да му бъдат благодарни! Той не им създаде никакви трудности.

— И все пак запази евреите в България! Не скъса с Русия! Не изпрати войски на Източния фронт!

— Пак от страх, Неделев. Цял живот изкара в мъчителен страх. Страх от баща си Фердинанд, страх за династията, страх за престолонаследника, за младата си жена, страх от комунистите, страх от Хитлер... Общо взето — страх от бъдещето, а накрая страх от задгробния живот и Бога!... Той беше такъв, че даже пред него да се открият светли и радостни хоризонти, ще намери пак нещо, от което да се бои. Борис III никога не е бил щастлив човек.

Неусетно те стигнаха Банката. На Скарлатов не му се спеше. Той покани Неделев да влезе. Отвори им Спас. Този глупав дебел мъж се държеше така, сякаш е загубил най-скъпото същество в живота си. В коридора на Банката по свой почин постави маслен портрет в три четвърти на Владетеля с черна лента в единия ъгъл. Отнякъде бе измъкнал два високи бронзови свещника и денонощно горяха дебели свещи на тях, които той лично сменяше.

— Внимавай да не подпалиш Банката... — му каза Скарлатов.

Спас нищо не отговори. Той упорито доказваше скръбта както на себе си, така и на околните с мълчаливост, сериозност и тъпо изражение на застиналото си лице, стигащо до комизъм. Не, по него не мога да съдя защо другите хора се чувстват нещастни от смъртта на Монарха... И сякаш прочел мислите му, Неделев попита:

— Как ще обясниш скръбта на хората?

— Най-общо с това, че такава липсва, няма никакви основания за нея и си я измислят, всеки сам за себе си.

Скарлатов отключи тапицираната врата на кабинета си. Светна полилея, отвори стъклената врата към верандата.

— Искаш ли да пийнеш нещо?

— Малко уиски.

Скарлатов му наля в една голяма водна чаша на дъното. Знаеше, че не пие. А на себе си половин чаша коняк. И сякаш за да си обясни сам феномена, който го занимаваше, той каза:

— Своя собствен страх Царят донякъде предаде и на народа. Като изключиш присъединяването на Добруджа, той със страх зае българските земи в Беломорието и Македония, а когато изпрати окупационен корпус за Югославия, бяха сълзи и сополи... Полковете

тръгваха като на погребение. Плачеха войниците, плачеха изпращачите.

— Аз бях на изпращането... — каза Неделев замислено.

— Апропо! Даже най-глупавите генерали имаха малко повече доблест от него. Динев ми разказа речта на гарата на тоя главорез генерал Кочо Стоянов. Почнал с думите: „Господа! Навлизаме в чужда територия, където ни чака враг. Дръжте се така, както подобава на воители, тръгнали срещу неприятел! Нямайте милост към никого и нищо. Защото тази слабост би ни погубила.“

— Така беше...

— И ето този мундир, който по душевни качества можеш да сравниш само с най-отвратителните убийци, описани в „Записки от мъртвия дом“ на Достоевски, този не-човек все пак има някакво достойнство и поема върху себе си цялата отговорност за бъдещите престъпления. А това е все пак нещо пред страхливото нищо на Царя!...

— Доблест в злодейството не е доблест, Скарлатов.

Скарлатов за миг се замисли.

— Може би е така, но страхливостта е най-позорното нещо за мен!

— И все пак. Царят сега е повече от нас, защото е Отвъд и знае тайната...

Борис се сепна от изненада и остави чашата си на масичката. Думите го удивиха. Никога не би предположил, че те можеха да излязат от устата на Неделев със заспалото лице. Колко незначителни неща крие в себе си наистина човекът, който вероятно и не подозира!...

— Но ти не се изясни за скръбта на народа — чу той гласа на Неделев.

— Да... не е скръб, Неделев, а също страх. В Италия има преврат, руснаците разгромиха германската армия, вторият фронт на съюзниците е на прага, останалото е въпрос на време! Страните от оста се колебаят. Идва моментът, когато всеки сам себе си ще спасява. И както живя в страх, така и си отиде в страх пред часа на разплатата. Най-общо е, според мен, че хората се боят от бъдещето и изразяват

страха си под форма на скръб за нещо, което не ги касае. Те скърбят за себе си, за България, за бъдещето, а не за Царя!...

— Искаш да кажеш, че ще го забравят?

— Убеден съм! И утре същите тия хора ще викат: „Смърт!“ и „Долу трона!“. С изключение на някои искрени монархисти и чиновници от неговото обкръжение. Но те се броят на пръсти...

— А с нас, с мене какво ще стане?...

— Нима животът и печалбите ти зависеха от покойника? Та ти никога не си бил сериозен привърженик на династията.

— Мислиш ли, че ще загубя всичко?

— Защо не?...

— А ти?

— Аз ли?... Вероятно няма да е всичко...

— Да, знам. Отчитам грешката си. Винаги си повтарях едно и също — никога да не късам с Търговската банка!... Още покойният ми баща казваше това. Обясни ми, защо така стана? — попита Неделев.

— Защото искаше да бъдеш свободен, да докажеш не на себе си, а на мене на какво си способен. Искрено казано, ми завиждаше. А защо, и аз не мога да си обясня. Ти и в момента си най-богатият човек в България.

— С реалната опасност да стана най-беден!...

— Прави разлика, Неделев, и подреди опасностите според значението им! Най-важното е животът ти! Ето кое трябва да пазиш! После своя комфорт, храна, дрехи, покрив над главата и чак след това идват мините, фабриките, парите и печалбите.

— Без тях аз съм нищо! За какво съм се родил тогава, за какво работих?!...

— А знаеш ли, понякога си мисля, че ако имам една самостоятелна стая, скромна храна, облекло да ме пази от студа и много книги, бих бил щастлив. Животът ми, честно казано, беше една суета. Но суета от висш ранг! Аз имах всичко, което може да ти даде суетата. Познавам всяка нейна проява. Интересно би било с натрупания опит да разсъждавам върху този проблем в малката скромна стаичка... Защото той е общочовешки. Същото се отнася и до теб!

— Не ми е съвсем ясно какво говориш...

— И не очаквам. Но така е по-добре. На мене колкото ми е ясно, толкоз по-зле ми става...

— По-точно?

— Аз само казвам това, което чувствам...

— Трябва да ми помогнеш, Скарлатов. Длъжен си да го направиш!

— Направих каквото можах!

— Вземи ме на своя кораб. Нека и аз намеря място на завет — като поговорка го изрече Неделев.

— Добре би било да имаше такъв...

— Не можеш ли да се наложиш над Карасулиев?

— Карасулиев не е проблем. Един твой финансов успех и ще те приеме с разтворени обятия.

— Тогава кажи как да добия успеха?

— След като минат данданиите с погребението на Царя ще свикам съвещание в Банката в ограничен кръг.

— Аз ще присъствам ли?

— Да, ще присъстваш.

— Но те няма да се съгласят аз да вляза във вашата група.

— Ще се съгласят и знаеш ли защо?

— Не, те не ме обичат.

— Повтаряш нещо известно. Но ако чрез тебе могат да спасят голяма част от състоянието си тук, в България, тогава ти ставаш необходим, макар и мразен.

— Би ли ми обяснил по-подробно?

— Ще трябва да почакаш аз самият на себе си да изясня нещата...

[1] Крал Александър — сръбски крал, убит в Марсилия от терористи през 1934 година. ↑

ВТОРА ГЛАВА

Няколко дни по-късно му се обади по телефона професор Иванов и попита може ли да го посети след работно време. Борис се зарадва, при все че се озадачи, тъй като той никога не идваше в кабинета му по собствена инициатива. В края на работния ден Иванов пристигна.

— Ако си дошъл да ограбиш Банката, не виждам за какво? Налични пари почти няма и не си заслужават! — пошегува се Борис и го покани да седне.

Приятелят му се усмихна. Двамата се настаниха във фотьойлите около масичката. Иванов запали цигара.

— Дошъл съм да те измъкна от клетката на лъва... — каза той и посочи с жест кабинета му. — Крайно време е да смениш плацдарма си за действие.

— Как? Да хванем горите и станем шумкари?...

Иванов дръпна няколко пъти от цигарата и се обви в дим. Борис забеляза, че е напрегнат.

— Виждал ли си скоро Драган? — попита го Скарлатов.

— Не съвсем... Пие като прасе!

— Това трябваше да се очаква...

Изведнъж лицето на Иванов стана сериозно.

— Борисе, ти чул ли си за Отечествения фронт?...

Значи затова е дошъл, мигновено помисли той и му стана интересно.

— Смяташ, че като съм се остракирал^[1] по собствена воля, нищо не знам, не виждам и не чувам?... Чул съм, разбира се! Но ако питаш от кого — такъв няма, извън Динев естествено. А ако питаш откъде — от чуждите радиостанции, и то с подробности. Мога да ти разясня платформата му, ако искаш...

— Любопитен съм да я чуя от теб — каза Иванов.

— Най-общо казано — обединение на всички демократични сили за национално спасение на България от фашизма, единна и въоръжена борба срещу него без оглед на социални и партийни

различия, а след победата — конституционен избор на правителство и режим според волята на народа. Е?

— Горе-долу е така...

— Само че ние си разменихме ролите. Ти трябваше да ми я разясниш, защото си дошъл с тази цел, а аз да те слушам. Така ли е?

— Да. Предложиха ми да вляза в Отечествения фронт — каза Иванов с облекчение.

— Правилно са се ориентирали! И ти прие, нали?

— Да — твърдо каза той. — Но не без колебание.

— И сега са ти възложили задачата да те последвам?

— Да. И мисля, че правилно са се ориентирали и към теб...

— Няма да те питам кои са тия хора. България е един курник, а в него живеем доста отдавна, така че ако се поразмисля, лесно ще открия петлите...

— Същите хора ме помолиха да ти предам поздрави от Брезов, твой приятел, който постоянно и живо се интересувал от теб!

— Значи е жив! Слава Богу!

Скарлатов искрено се зарадва. После се замисли.

— Как ли се е промъкнал между всички тия ужаси?

— Какво имаш предвид?

— Чистките, процесите, политическите салтоморталета на Сталин, накрая и нашествието на Хитлер! Малко ли са?...

Иванов нищо не отговори. Скарлатов стана и взе да се разхожда напред-назад по килима. Двамата мълчаха. Явно Борис беше развълнуван, а приятелят му стегнат.

— Би ли ми казал какви са били колебанията ти, преди да се съгласиш да влезеш в Отечествения фронт?

— Защо не?... Нямам какво да крия от тебе. По въпроса за въоръжената борба. Може би защото не съм комунист и нямам тяхната боева нагласа, но за обръщането на българската армия на този етап срещу германските окупационни части у нас мисля, че е повече в областта на мечтанията.

— Интересно. А какви са ти аргументите?

— Няма преди всичко команден състав за тая цел. Ех, може да се намери тук-таме по някой офицер, но по-голямата част са германофили. А и самите войници в своята маса сигурно няма да се бият, ако ги пратят срещу руснаците, но и не са достатъчно настървени

от днес за утре да се бият срещу германците. Да не говоря в каква касапница и пепелища ще превърнат те България!... И въпреки всичко, в крайна сметка това е единствената перспектива за избавление! Разбира се, и идването на Червената армия, но това ще бъде нещо друго...

— А смяташ ли, че партизанското движение у нас е в по-изгодни условия? Загива най-жизнеспособната част на нацията, загиват интелигентни и чисти момчета и момичета...

— Тук въпросът е по-сложен... Ще ти отговоря с думите на Ботев — никой не може да спре тая глава, която е готова да се откъсне от плещите в името на един идеал. По-страшното е в случая отношението на властите към тях. Никога не съм допускал такава жестокост у българина спрямо българин!... Понякога съм не ме хваща!

— О, приятелю! Зверщината у нас има трайни далечни и близки традиции във всички слоеве на народа, включително и у тия с професорски титли. Да ти припомня ли девети юни?

— Няма нужда да се връщаме назад, Борисе. Научи ли какво е станало в Средногорието, в Родопско и къде ли не още?...

— В общи линии да, но без подробности.

— А те именно са потресающи. Един от ранените партизани извикал: „Стреляйте по-горе, защото ме ударихте в корема и още съм жив. Но ще умра като истински българин!“ И думата българин не ги е стреснала. Отрязали на убитите главите, а после убийците — до един в пагони — играли хоро около тях, ритали главите, слагали ги в престилките на жените, на майките им, закачали ги на шиите като гердани, навирали ги в устите им... Как е възможно такова освирепяване!...

Настъпи мълчание. Скарлатов продължаваше да се разхожда напред-назад, наистина като лъв в клетка. Нещо тежко и неподвижно се настани в душата му. Лицето му потъмня, сякаш мрак бе паднал в кабинета. Знаеше следващия въпрос на Иванов и той не закъсня:

— Аз чакам твоя отговор, Борисе. Готов ли си да влезеш в Отечествения фронт?

Сега той се почувства на висок трамплин, от който трябваше да се хвърли в мътна и студена вода и не знаеше дали ще излезе чист. Но той не искаше да лъже и не можеше да изневери на себе си, дори с цената на душевни рани. И със свойственото си мъжество, с риска да

получи презрението от последния си приятел, той отново — за кой ли път — събра сили и каза:

— Отговор няма.

— Защо, Борисе! — каза Иванов с дълбоко огорчение. — Твоето място е там!

— Аз отдавна нямам място никъде! Имам само капитали, имам Банка и не мога да ги изоставя!

— Това не може да бъде вярно, Борисе! Ти си се бил за тая земя, пролял си от кръвта си и си поставил дълга към Отечеството си над богатството, което неминуемо щеше да наследиш!

— Да, бил съм се. И сега не се страхувам да пролея кръвта си, както ти казваш. Не, не от страх!

— Тогава?

— Ще се опитам да ти обясня, а дали ще ме оправдаеш, е твое лично право, което задължава само теб.

— Слушам те, Борисе.

Скарлатов пое дъх.

— В такова хребетно време като нашето едни водят битка с пушки в ръка. Други ги колят. Трети избират пътя на вътрешната емиграция, но това е илюзията на щрауса, който си заравя главата в пясъка пред опасността. Останалото, масата, ако щеш, народът, както сме свикнали да казваме, е нещо единно, пасивно — стадо овце, което пладнува на сянка, глава в глава, като един организъм и не мърда. Нещо подобно на празното пространство в природата, без което обаче не могат да се свиват и разпускат телата...

— Момент... извинявай... Според древноизточната представа този вакуум, за който говориш, е с неизчерпаеми възможности, но просто е лишен от собствена инициатива. Успехът се крие именно в това, тези възможности да бъдат използвани!

— Аз обаче не съм никъде!

— А къде си?

— Аз съм Единак. Аз имам свой път на съпротива.

— Но, Борисе, никой не те кара да командваш рота за превземане на Двореца!

— Като banker мога да помогна на Отечествения фронт! Но аз водя и ще водя до края си независима битка срещу фашистите, каквато вие не можете да водите!

Той млъкна и продължи да се разхожда, сякаш безсилен да стои на едно място. Иванов запали нова цигара и не нарушаваше паузата. Най-после каза:

— Само това ли е?

Скарлатов се поколеба и се спря. Трябваше да бъде искрен докрай. Това бе последният му истински приятел тук. Облегна се на камината и се обърна към Иванов:

— Не. Не е само това.

— А какво друго? По убеждения си бил винаги антифашист, а по практика — демократ...

— Именно.

— Не те разбирам. Твоето присъствие в Отечествения фронт би било напълно в духа на платформата му.

— Отечественият фронт е заповядан от Москва, нали?

— Да, макар да не се изразяваш точно, защото хората влизат в него доброволно. Освен това комунистите са най-активни и най-много жертви дават.

— И това е вярно. Именно затова искрено ги уважавам. Но позволи ми да не вярвам на тяхната политическа мъдрост и политическа толерантност.

— Чувал съм и по-негативни мнения от тебе за политиката изобщо!

— Възможно е. И все пак е необходим един минимум честност и в политиката! Всички велики реформатори са прилагали това правило, а що се касае до поколенията с общочовешки идеали, всички са поставяли равенство между политиката и морала. Само болшевиките претъпиха правилото и избиха всичките си съюзници.

— По-точно? Не ми е твърде ясно в какво биеш...

— Много просто! Аз не мога да повярвам, че един диктатор като Сталин, не по-добър от своите европейски колеги, може да бъде борец за демокрация! Отказали ли са се от световната революция? Не са! Отказали ли са се от хегемонията на марксизма като единствено правилно учение за цялото човечество? Не са! И въпреки че идеята за Отечествения фронт е хубава, полезна и верен изход за нас, аз не мога да се освободя от предположението, че представлява изкуствена патица.

— Но, Скарлатов! Те разтуриха Коминтерна! Светая светих за световния комунизъм! Какво искаш повече да направят? Да се откажат от идеала си?! Къде е сега твоята толерантност?!

— Не, не искам да се отказват от идеала си, но да не го налагат насилствено и на другите.

— Съветският съюз се наложи сам като сила, с която отсега нататък така или иначе ще се съобразяват всички!

— Именно заради това „така или иначе“ се въздържам да възприема напълно твоята позиция, защото в това „така или иначе“ е залогът на бъдещата цивилизация изобщо!

— Прости ми, Борисе, но подобно отношение днес означава да се отделиш от по-голямата и по-добра част на човечеството!

Изведнъж Скарлатов почувства как мисълта му като топка се удря в стена и се връща обратно. Испита умора, отегчение, безсмислие. Но той уважаваше, обичаше, беше признателен на този човек пред него и се превъзмогна.

— Да, професоре... Но спомняш ли си Народния блок, който печално завърши с преврата на 19-и май само след тригодишно съществуване?

— Да. Последният период на демокрация в България!

— Спомняш ли си депутатите комунисти с двойно партийно членство — легално в Работническата партия, която представляваха в Парламента, а нелегално — в конспиративната Комунистическа партия. Тогава те от трибуната на Народното събрание всеки път ни атакуваха и ни слагаха всички останали в един кюп с фашистите. Защото Сталин беше разделил света на болшевики и на фашисти — вътре бяха и селяните, и социалдемокрацията, и буржоазията, и плутократите, и християните, и кой ли не!...

— Да, четях с интерес дебатите в Народното събрание...

— Но през 1932 година те нямаха друго, освен трибуната на Народното събрание, и въпреки това не се съобразяваха с нищо и никого! Сега комунистите ще имат сила, власт, Червена армия зад гърба си и славата на жертви и победители. Те ще използват и неограничените възможности на вакуума, за който спомена. Те няма да се задоволят с демокрацията и ще искат неразделна власт по подобие на съветската.

— Говориш със задна дата. И нашите комунисти, и съветските доказаха, че са си направили изводи, затова са в съюз с англо-американците, а в цяла Европа комунистите се бият на първа бойна линия.

— По принуда, професоре, по принуда... Войната в Европа почна на 1 септември 1939 година, а за комунистите — на 22 юни 1941 година.

— Много по-сложно е, Скарлатов! Историята ще си каже думата. По-важно е сега! Как сега, от кого и от какво зависи победата над фашизма!

— Да, така е. Но аз съм свикнал да мисля и занаят, а затова трябва да поглеждаш и назад. Нещата са свързани и в този смисъл детерминирани. Генезисът на Отечествения фронт е още в Единния фронт през 23-та година. Но се роди едва след като направиха организирани зулуми и фатални грешки. После много бързо го забравиха и се върнаха в старото познато сектантско корито. След като Сталин разцепи световното работническо движение на две непримирими половини, но едновременно угрозата на фашизма стана реална, в Москва се сетиха отново за Единния антифашистки фронт. Не минаха и три години от него, Хитлер и Сталин се съюзиха. Не можаха обаче да се спогодят за подялбата на баницата. Цял свят знаеше, че Хитлер ще нападне СССР, само Сталин не вярваше и се свести чак когато стигнаха едва ли не пред стените на Кремъл!...

— Да, но сега напредват победоносно и Русия е тази, която пролива в момента кръвта си за целия свят, а синовете ѝ мрат с името на Сталин в уста. И не само те! Чу ли за онова войниче в артилерийските казарми?... Намерили му портрет на Сталин в шинела и го смазали от бой, и като го питали кой е той, то все едно и също повтаряло — свети Сталин! Имай предвид и това!...

— Там е абсурдът, приятелю, абсурд, стигащ до планетарна трагедия! Защото руският народ е той, който се съвзе от катурващия удар!... Народът съвзе и „Вождя“ си и народът ще извоюва победата, както я извоюва срещу Бонапарт, докато Дворът и бездарните му генерали умуваха. Но не забравяй, че това ще бъде пирова победа именно заради Сталин и режима му!...

— Скарлатов! Защо не се съсредоточаваш върху настоящето! Върху нашата черга! Позволи ми да ти ги напомня!

— Нима ти преча?

Иванов махна отчаяно с глава.

— Искам нещо да ти разкажа и те моля да не ме прекъсваш, защото... ми е трудно...

Борис кимна.

— Когато германците прегазиха Югославия и Гърция, аз се връщах от екскурзия в Пирин и гостувах на мой приятел в Горна Джумая^[2]. Току-що бяха докарали и обградили на полето край Струма сръбски и гръцки пленници. Целият град, начело с кмета, пеша, с каруци, магаренца и файтони се изсипа край телените мрежи да им даде хляб, цигари, баници, халви, сирене и какво ли не!... Германците се видяха в чудо. Но нали сме съюзници, не стреляха и отстъпиха. Дори освободиха българите между пленените от Егейска и Вардарска Македония, които гражданите взеха в квартирите си и ги спасиха по тоя начин!... При телената мрежа на сърбите плачеха и от двете страни — мъже и жени. Това население от бежанци на Горна Джумая, изпатило няколко войни и въстания, ги жалеше и не ги приемаше като врагове, защото не знаеше утре какво ще стане с техните синове. А сърбите от благодарност си хвърляха кожените колани. Беше покъртителна гледка. При гръците бе друго. Ние им хвърляхме каквото носехме, но те се бяха скупчили по-надалеч в две отделни групи — офицери и войници — и за наше огромно учудване никой не се приближаваше към хвърлените зад тела предмети. Една от жените се движеше край оградата и викаше: „Чу ви парблас есперанто^[3]?... Чу ви парблас есперанто?...“ Тогава един от войниците се престраши и се приближи, въпреки че офицерите го гледаха строго. Той проговори нещо на жената по есперанто, поприказваха малко, после пленникът се наведе, събра в шинела си продукти и цигари за другарите си и тъкмо стигна до тях, към него се приближи един от офицерите и му зашлеви силен шамар. А после хвърли и стъпка на земята подаръците, страстно говорейки нещо на войниците. И всички ни обърнаха гръб! Гръб на нас, предателите българи, виновници за техния плен! Поне те така мислеха и аз почувствах този плесник върху собственото си лице!... Искам да ти кажа, че това няма да забравя цял живот! И още нещо — че тия шестнайсет-годишни поругани девойки и тия момчета с изрязани петолъчки по гърдите, чийто трупове се въргалат по мегданите и пожарните на България, те ще спасят честта на

Отечеството, когато на някоя международна маса в Европа се постави на карта съдбата му!...

Иванов млъкна. Настъпи мъчителна тишина. Скарлатов почувства, че това беше последната критическа и най-висока бариера, която трябваше да прескочи сега. И той смуши напред своя изнурен, плувнал в пот, задъхан кон...

— Приятелю — каза Борис, — не искам да се съгласиш с мен, но искам да ме разбереш. Аз не съм против Отечествения фронт, но не мога да повярвам докрай и всецяло в него, както ти. И затова предпочитам да се боря със собствени сили, които знам и владеея.

Иванов продължаваше да мълчи. Скарлатов направи опит да разведри атмосферата и леко се усмихна.

— Но ти обещавам, че ще се боря за платформата му след победата над фашизма!...

— Тогава на всички ще бъде лесно...

Борис поклати глава.

— Кой знае... Не съм уверен. Може би ще бъде не по-малко трудно от сега! Но дано ти да излезеш прав!...

Приятелят му стана с посърнал вид. Скарлатов мълчаливо го придружи до вратата на чакалнята. На сбогуване Иванов му подаде ръка. С пресипнал от вълнение глас той каза:

— Съжалявам, Борисе! — И напусна Банката. Той истински страдаше в момента. Скарлатов се върна в кабинета. Чак сега се сепна от гъсто задимения въздух, сякаш някой бе хвърлил специална бомба, и видя препълнените пепелници с угарки върху масичката. Той отвори стъклената врата на верандата и вдъхна дълбоко свежия въздух. Вън нощта бе настъпила, Борис стоеше неподвижен, напълно изтощен и изчерпан от чувства, от мисъл, от всичко, като един празен калъф, опрян на стената.

[1] Остракирам (гр.) — подлагам се на самоизгнание, на самозаточение; произлиза от остракизъм — изгонване на опасни за държавата граждани чрез тайно гласуване с парчета от счупен съд, на който са се написвали имената на изгонваните. ↑

[2] Горна Джумая — старото име на днешния Благоевград. ↑

[3] „Чу ви паролас есперанто?“ (есп.) — „Говорите ли есперанто?“ ↑

ГЛАВА ТРЕТА

Наближаваше развързката не само за малките страни сателити, свързани с Германия, но и за Търговската банка. Тя трябваше окончателно да определи отношението си към неминуемия финал, който идваше. С отиването на Йосиф в Швейцария и откриването на новата банка там се решаваше половината от проблема, касаещ чуждите авоари. В годините на войната печалбите в България нараснаха, капиталите се увеличиха. Много индустриалци и търговци предпочитаха да имат работа с Търговската банка, известна със своята акуратност, и лично с банкера Скарлатов, който не се спираше пред риска да кредитира смели, инициативни мъже. Но той не си правеше илюзии. Това бе игра на банкови операции, защото левове и марките имаха стойност само за определен, затворен район, който нямаше връзка с останалия свят, и се обезценяваха с всеки изминал час. И дори един ден бариерите да се вдигнеха, тия пари щяха да бъдат късове хартия. Оставаха фабриките, мините, създадените материални блага. Но цялата им продукция беше под контрола на германците. Даже самите фабриканти с труд и много изобретателност успяваха да измъкнат топ плат, за да го пуснат на пазара. Това не бе търговия, а както сполучливо я нарекоха — „черна борса“. Парите не бяха пари, печалбите не бяха печалби. Достатъчно бе англо-американците да почнат бомбардировки над България, а това Скарлатов очакваше всеки момент, и тези материални ценности щяха да се превърнат на прах. А той, капитанът на кораба, трябваше в бурно море да го доведе до спасителния бряг. Да превърне фиктивните банкноти в реални, тоест в конвертируема валута. Някога в миналото баща му успя да се подготви за лошия военен период, като превърна голяма част от парите в злато и го изнесе. Но сега законите бяха сурови. При най-малък опит за спекулации със злато щеше да попадне под удар и да влезе в затвора. Естествено той не искаше това. Сега, както никога в живота си, трябваше да бъде на свобода, макар и с вързани ръце. Но не се отчая. Отначало несъзнателно, под влияние на Фархи, започнаха да изкупуват само висши сортове ориенталски тютюн. Вече бяха складирали доста

големи и качествени партии в складовете на Серес, Драма, Кавала, Гюмюрджина, Дедеагач, там, където още навремето Фархи и Йосиф бяха създали добра мрежа и имаха налични помещения. Централата остана в Дедеагач. Предстоеше изкупуване на новата реколта. Така че ако можеха да изнесат в неутрална страна две реколти ориенталски тютюни висш сорт, щяха до голяма степен да превърнат парите в долари. Но как?... Ето къде беше проблемът!... Засега само трупаха и изкупуваха под носа на немците. Разбира се, в сравнение с фирмата Реемтсма, която имаше монопол за износ на тютюни, те не можеха да се мерят. Целта на Скарлатов и сътрудниците му бе да се измъкнат най-висококачествените тютюни. Фархи не можеше да ръководи непосредствено Командитното дружество от Беломорието. Защото там немците вдигнаха гръцките евреи и ги изпратиха на смърт по лагерите из Европа. Той трябваше да напусне Дедеагач, където се намиреше централата. Този град избраха по най-сполучливия начин. Там на юг, в Беломорието, се отглеждаха най-хубавите тютюни. Като се прибавят и висшите сортове, отглеждани в Родопите, които бяха близо до Дедеагач, и накрая съседството с турската граница, се получаваше идеалното място за търговия и складиране на стоката с оглед на бъдещето. Фархи остави там доверени лица — няколко български и двама гръцки търговци. Създаде мрежа от експерти и изкупвачи, ремонтира складовете, закупи и построи нови, а после се върна в България, понеже присъствието му там ставаше опасно. Но и тук ударите върху този вече възрастен човек не спряха. Властта конфискува апартамента на Йосиф Карасулиев, заедно със старинната скъпа мебел, килими, съдове, картини и какво ли не още!... Когато Скарлатов протестира, не можа нищо да се намери. Бяха си го поделили изпълнителните органи на властта. Изхвърлиха от апартамента на Йосиф и Фархи. Той отиде да живее в малко таванско жилище под наем. Всяка сутрин идваше акуратно на работа в Банката и седеше в бившия кабинет на Йосиф Карасулиев. Редовно, преди започване на деня, тримата продължиха да пият кафето си. Общо взето, той бе мълчалив, но стриктно изпълняваше задълженията си. Водеше телефонни разговори с градовете в Беломорието, даваше своите нареждания и докладваше на Скарлатов докъде е стигнал. Не пречеше никому, сякаш се стараеше да не го забелязват.

Тази сутрин в края на септември, след като бяха минали данданиите по погребението на Царя в Рилския манастир, Скарлатов и Динев отначало с учудване, а после с тревога го чакаха в кабинета за сутрешното кафе. Борис попита Спас дали Фархи е идвал. Не го бе виждал.

— Да не е болен?

— Ще проверя...

Малко по-късно той влезе в кабинета, като подкрепяше с двете си яки ръце дребничкия Фархи. Скарлатов скочи и заедно с Динев помогнаха на Спас да го постави върху канапетото.

— Боже Господи, господин Фархи! Какво се е случило с Вас?! — каза Туше Динев.

Спас донесе вода и кърпа. Избърса лицето му, цялото в синини. От носа му продължаваше да тече кръв. Скарлатов му наля малко мастика. Този чист, прилежно облечен човек, който никога не би предизвикал в никого гняв, беше бит, и то жестоко бит. Тъмният му костюм стоеше него раздърпан, реверът скъсан, панталонът му в прах. Фархи малко се окопити. Помогнаха му да седне във фотьойла, понеже не искаше да лежи.

— Малко кафе, господин Фархи?

— Да, ако обичате.

— Ще можете ли да разкажете какво се е случило?

Фархи, който до този момент стискаше в юмрук дясната си ръка, я разтвори и на дланта му блесна жълтата Давидова звезда, която всички евреи в България бяха задължени да носят.

— Ето вината ми, господин Скарлатов...

— Това трябваше да се очаква и постоянно бях на тръни заради господин Фархи — каза Динев.

— Но той е възрастен човек и никому не пречи!

— О, шефе! Побояха ли се да изселят всички евреи от новоосвободените земи?! Не! И десет хиляди пратиха на смърт по лагерите в Германия!

— Но, Царят... мислиш ли, че сега... — някак безпомощно попита Скарлатов.

— Не се знае, шефе... Особено останалите в София евреи ги дразнят много...

— Докато съм жив, няма да позволя! — гневно викна той.

— Какви бяха хората, които Ви нападнаха, и при какви обстоятелства стана това? — обърна се Динев към Фархи.

Той влизаше вече в професионален тон.

— Когато тръгнах от къщи, се запътих към Банката. Близко до булевард „Мария-Луиза“ ме нападнаха.

— Колко души бяха?

— Не знам. Повече от трима.

— Униформени ли бяха?

— Не.

— Това са легионери — заключи Динев.

— Виновен ли съм, че съм евреин?...

А после заплака.

Отново някакъв тъмен, оловен облак притисна гърдите на Скарлатов. Той се задушаваше. Разкопча вратовръзката си. Стана от фотьойла и сложи ръка върху рамото на дребничкия Фархи с оредяла бяла коса.

— Господин Фархи, Вие сте направили за тая пикана държава повече добро от всички поборници, които се пъчат с родолюбие! Не се отчайвайте! Правото е на Ваша страна, ще останете да живеете при мене и само ако някой посегне на Вас, ще трябва първо с мене да се оправи! Динев, идете със Спас в квартирата на господин Фархи и изнесете багажа му.

— Къде да го откараме? На вилата или тук?

— Къде предпочитате да живеете, господин Фархи?

— В Банката. Нужна ми е една стая.

— Целият етаж е на Ваше разположение.

— Предпочитам мансардата. Така ще се чувствам по-добре, че не Ви притеснявам...

Спас изведе Фархи навън...

— Обясни ми, Динев, как е възможно посред бял ден да нападнат възрастен, почтен човек в столицата на страната и властта да стои със скръстени ръце!

— Шефе! Какво да обяснявам! Ти си се откъснал от живота на улицата. Да ти напомням ли по-страшните неща — убийства, разстрели, бесилки...

И това е вярно, каза си Скарлатов. И други водят борба. Но моята е съвсем различна и трябва да стесня съзнанието си само в една точка!

Да ударя немците материално така, че да ги заболи силно и да им напомня, че са разбойници, чийто край е ясен!... Но гневът и възмущението му на гражданин и свободна личност взе връх.

— Динев. Искам да откриеш бандитите и безмилостно да ги накажеш! Затова е властта. Затова е полицията!...

Динев го погледна със сините си очи, сякаш кротко му казваше — опомни се, шефе...

— Чу ли?

— Чух. Ще бъде изпълнено. Но не чрез властта.

— А как?

— По съвсем друг начин. Ще намеря друга банда — ратници или отецпаисиевци, и чрез тях ще ги накажа.

— Дотам ли стигнахме?

— В хаоса на произвола и това е принцип! Наричам го самоизяждане на паяци в буркан. Доста ефикасен е. Повярвай ми, шефе!...

Скарлатов разбра, че Динев скрива възмущението си, но за разлика от него ще действа. Все пак този полицай по своята същност имаше една от най-важните опори за попрището, което сам си бе избрал — чувството за професионална целесъобразност, изразяваща се в защита на гражданската справедливост, без която полицаите биха се обърнали в сган от палачи. Колкото и да е разложена властта, колкото и полицията да е на страната на потисниците, ако в нея работят макар и малко число хора, които имат съзнанието, че са призвани да бранят установената законност, а не интересите на дадена клика или натрапник, то те служат за спирачка на личните, диви амбиции за унищожение на противника, така присъщи на властниците. По този начин те изпълняват някакъв дълг към обществото, който може да се нарече дори хуманен. А такива полицаи не са липсвали даже на нецивилизована България, особено в демократичните ѝ периоди. Пример за това бе Динев. За разлика от Европа, да си полицай у нас не е на почит... Може би това беше израз на първичното, преди разума, отвращение от насилието, което българинът векове бе понасял: Но един полицай като Динев не бе ли по за уважение от тълпата политици и „доблестни чиновници“, които с лекота прехвърляха греховете си върху жестокостта на полицията, а сами бяха корумпирани, безотговорни и безчовечни и поставяха личните си облаги, себе си над обществото?!...

Динев изглежда на възрожденец пред джелатина Кочооглу, сети се Скарлатов с омраза за генерал Кочо Стоянов. Странно е друго, че отношението към войника у нас е различно от това към Стражаря. А защо? — попита се Борис. В последна сметка и полицаят, и войникът ще убиват, ако им заповядат. Прав е Толстой, че казармата е организирано сбирще за убийци. Но и до ден-дневен ти се стяга гърлото, като видиш камион, натоварен с войничета... Боже Господи, колко е изкривен човекът!... — за сетен път си каза той.

До вечерта пренесоха багажа на Фархи в мансардните стаи. Той беше доволен. Скарлатов не отиде на вилата, а остана нарочно в Банката, за да не го оставя сам. Възрастната камериерка им сервира студена вечеря. Фактически в дома му тук след работа оставаха нощният пазач, който живееше в собствена къщичка в покрайнините на столицата, и тази жена. Навремето се бе омъжила и напуснала Банката. Годици след това, смачкана от живота, се върна. Скарлатови никога не изоставяха свои служители, изпаднали в бедствено положение, на улицата. Борис я прибра и тя се настани да живее тук, в една стаичка. Скарлатов сам запали камината. Двамата се разположиха пред огъня в удобните кожени фотьойли. Тогава Фархи му разказа историята си. Роден бил в Битоля и детството му преминало там. Търговия започнал в Турция, в Измир. После в Константинопол, но той бил несигурен град. Преместил се в Солун. Отворил малък, скромен магазин за галантерия. Имал спестени пари в Отоман Банк. В битката за насъщния така и не се оженил... В Солун срещнал Йосиф Карасулиев. Нямап пукнат грош и живеел с работа, каквато хване. Спомнял си и Туше Динев по онова време. Фархи взел Йосиф на работа при себе си.

— Нямате представа, господин Скарлатов, колко е добре един търговец да започне с галантерията! Тя дава основите, после каквато и стока да купува или продава, галантерията му остава нещо като първоначално училище. Йосиф обаче имаше умна глава на раменете и все измисляше нещо ново, което винаги носеше пари. Но да остане цял живот в галантерията, това щеше да го погуби...

— Вие ли му дадохте акъл да постъпи в кантората на Деливанов?

— Деливанов беше голям търговец!... Той доставяше стока на едро и за нас. Какви ризи от цял свят, какво качество! Но галантерията

заемаше твърде малка част от дейността му. Велик търговец бе той и оцени качествата на Йосиф! Покани го за помощник. Аз се съгласих.

По-нататък Йосиф станал дясната ръка на Деливанов. Изглежда по това време е започнала и любовта между него и Анастасия, дъщерята на Деливанов.

— Да знаете какво момче беше Йосиф! Пъргав, майтапчия, умен, работлив и й завъртя главата. Баща й си даде благословията, но се ожениха чак след смъртта му.

Йосиф не изоставя своя пръв благодетел Фархи и основават Командитно дружество. Солун е международно пристанище и двамата водят търговия с много страни...

— А после дойде Балканската война и ние, хората с българското съзнание, избягахме тук, в София...

Фархи млъкна. Скръбта наново нахлу в него и се бореше да не я покаже. Скарлатов реши да промени темата.

— Искате ли кафе, господин Фархи?

— Да, ако е възможно. Турско кафе, наполовина смесено с леблебия и повече захар.

Скарлатов позвъни на камериерката и го поръча.

— Аз, господин Скарлатов, се случваше на ден да изпия по петнайсет кафета с мющерии. Добре че бяха с леблебия и шербетлии, иначе както сега го пият чисто, щях да изулавя.

— Господин Фархи, преди известно време един човек ме помоли да бъде приет в наши сделки...

— Но това е Ваша работа, господин Скарлатов. Какво мога аз да Ви кажа?

— Не бих Ви занимавал, ако човекът не се казваше Стефан Неделев.

— Той иска да стане наш съдружник, така ли да разбирам, господин Скарлатов?

— В известен смисъл, да. Но само в определен сектор, и то Ваш...

— За тютюните ли се касае, господин Скарлатов?

Борис кимна с глава. Фархи помълча и после каза:

— Лично на мен този човек ми е неприятен. А на Йосиф още повече.

— Господин Фархи, аз ще Ви изтъкна някои обстоятелства, а Вие помислете по тях. Не искам веднага да ми отговорите.

— Аз Ви слушам, господин Скарлатов.

— Както предполагам, че Ви е известно, Стефан Неделев от една година се е забил в тютюните, взимайки за принцип нашия девиз — купувай само ориенталски тютюни, само най-висше качество!

— Простете, че ще добавя и това, че тютюните трябва да бъдат от така наречените „кърски“, тоест, които не се напояват или торят изкуствено.

— Той е успял да натрупа и манипулира повече от нас.

Фархи въздъхна и добави:

— Ако не бях евреин, ако аз останех в Беломорието, той нямаше да вземе нито листо ориенталски тютюн!

— Стефан Неделев се ползва с подкрепата и доверието на немците, за разлика от нас.

— Така е, господин Скарлатов. Ние сме оставили на юг цялата работа на господин Папаниколау. Но и той е под удар.

— Това е първото. Второ, Неделев е депутат и близък до управляващите. Защитен е повече от нас двамата.

— Прав сте. Изпитах го на собствен гръб.

— Той има големи връзки с властта. Едно сътрудничество с него много би ни улеснило.

— Йосиф няма да се съгласи.

— Даже да е така. Но ние сега решаваме двамата, а не Йосиф.

— Решавайте сам, господин Скарлатов...

— Не знам пред какви обстоятелства ще се озовем в най-близко бъдеще. Всичко е несигурно. Но ако Вие сте против, тогава аз ще отговоря отрицателно на Неделев.

— Не бързайте, господин Скарлатов. Нека помисля... И дано Бог ни внуши най-правилния път. Ще Ви отговоря след няколко дни, като потисна огорчението си. Ненавистта, господин Скарлатов, не е добър съветник за търговеца.

— А ето и кафето... Аз ще изпия чашка коняк „Метакса“, за да бъде обстановката напълно солунска...

Камериерката сервира на малката масичка кафето на Фархи в турски филджан, без дръжка. Той почака, докато Скарлатов отиде при бюфета и си налее коняк.

Тази нощ и Фархи, и Скарлатов не се чувстваха толкова самотни.

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

Скарлатов предусещаше, че акцията за измъкване на авоарите от Банката в левове и марки чрез покупка и изнасяне на ориенталски тютюни висш сорт в неутрална страна и превръщането им в конвертируема валута ще бъде последната в живота му. Беше вече възрастен човек, преуморен и изчерпан. Не гледаше на Банката с гордост, както някога навремето баща му. Не го радваше красивото здание, нито печалбите, нито сделките. Остана само дългът и той крачеше изтощен по стръмния път, но накъде?... Може би към някакъв покой?... Той знаеше, че след войната светът ще бъде друг и едва ли щеше да се приспособи към новата обстановка. Неговият живот бе протекъл в прехода от ХІХ към ХХ век, без да може да се вмести нито в първия, нито във втория. Щеше да има достатъчно средства и в малка, добре отоплена стая с много книги може би отново щеше да се върне към основната мисъл в своя живот от студентските години и младостта — да напише своя труд върху банковото дело. Но вероятно щеше да се отличава от първоначалния замисъл. Виждаше го нещо средно между добре разказана балзаковска история и научна дисертация, нещо, което да интригува и се чете от всички, богато илюстрирано с битки от неговата дългогодишна практика. А какво ще стане с Банката?... Сигурно е, че Йосиф, който беше по-млад, инициативен и изцяло отдаден на работата си, щеше да продължи делото, започнато някога от стария банкиер. Но бъдещето бе неясно. Какво ще стане с България — или най-общо казано — с целия свят, той не бе в състояние да определи точно, освен че фашистите ще бъдат разгромени териториално, икономически, морално и идейно. Чакаше ги съд. Затова ограничи мечтите си само до скромната стая с библиотека, писалище, легло и известен минимален комфорт. Тази мечта внасяше в душата му някакво спокойствие. Но първо бе длъжен да изпълни последната си мисия, като удари германците чрез трансформиране на капиталите си в България.

Със започване на войната връзките на царството със света се скъсаха. С неимоверен труд Йосиф осъществяваше контакт между

двамата, въпреки че Швейцария бе неутрална страна. При завръщане на куриера от Техеран Скарлатов му изпрати шифровано съобщение за това, което бе намислил. Отговорът се забави цял месец, но така или иначе и двамата не знаеха какво правят поотделно. А детайлите в банковите операции и търговията често са по-важни от самия замисъл. И у двамата назряваше мисълта, че трябва на всяка цена да се срещнат. Такава идея развиваше и Йосиф в отговора си. Скарлатов не направи грешка да иска виза за Швейцария, защото означаваше да мине през германска територия, а там не бяха забравили кой е той и връзките му с Йосиф. Спокойно можеха да го хвърлят в някой лагер или унищожат. В България той бе известна, влиятелна личност и би станал скандал, ако тук му направеха нещо. Освен това времената бяха вече други и немците усещаха, че си отиват. От друга страна обаче, Скарлатов загуби със смъртта на Царя една евентуална лична защита. Той чувстваше, че е уязвим и трябваше да бърза с осъществяването на плана си, преди да се докопат до него. Цялата тази ситуация изискваше невероятно напрежение на умствените, а оттам и на физическите му възможности. Често си повтаряше: „Само веднъж да свърши и после ще си почина славно!“... Но тази мисъл му служеше повече за утеха, отколкото да му помага. Йосиф в отговора си, за учудване на Скарлатов, с възторг прие идеята Стефан Неделев да бъде приобщен към акцията и добавяше нещо много важно и съществено — Командитното дружество да стане собственост на Неделев, макар и фиктивно. По-нататък, поради ограничените възможности и страха, че шифрованото писмо може да бъде хванато и разгадано, Карасулиев не се простираше. Но написаното значеше, че Скарлатов има картбланш и пълна свобода. Ако собственик и глава на Командитното дружество станеше Неделев, тогава той поемаше върху себе си и всички бъдещи удари. Борис не се съмняваше, че в най-скоро време войната между Командитното дружество и немския тютюнев концерн Реemtсма ще избухне. Целта му беше да отлага колкото се може деня и часа на конфликта, като дотогава успее да измъкне тютюните в Турция. Накрая Карасулиев, който добре схващаше, че Скарлатов в България е в капан, пишеше, че ще направи всичко възможно да се срещнат двамата.

В края на ноември дългоочакваната от Неделев конференция се състоя. Присъстваха Скарлатов, Неделев, Туше Динев и Фархи. Фактически четирима души срещу един, като се смята и Йосиф, чиято

сянка витаеше доста реално в кабинета. Неделев без особена съпротива се съгласяваше с всичко, което те искаха. Дружеството фиктивно премина на негово име. Закупените тютюни както от него, така и от Фархи, ставаха общи, заедно със складовете за манипулация, експертите и цялата изкупвателна мрежа, създадена от двамата. Но тук имаше една важна подробност, която Скарлатов прокара. В действителност той ограничаваше дейността на Неделев само до техническо лице. Без разрешение на Фархи, респективно на Динев, той нямаше право да предприема нищо самостоятелно. Неделев трябваше само да изкупува, да складира тютюните и се занимава с цялата техническа част на акцията, а това бе огромен труд. Второто искане на Скарлатов беше Неделев да изостави ръководството на останалите си немалко на брой предприятия и се съсредоточи върху задачата. За тази цел присъствието му в Беломорието, с резиденция в Кавала, беше абсолютно наложително. Тук той се възпротиви. Трудно му беше да се откаже от каквато и да била собственост. За разлика от Йосиф, който успя да се пребори с този инстинкт, Неделев нямаше тази гъвкавост на ума, нито прозрението на търговец от висш ранг, какъвто бе Карасулиев. И все пак Скарлатов успя и в това си искане. Помогнаха му обстоятелствата. На 15 ноември 1943 година София бе бомбардирана. Разрушенията и жертвите не бяха големи. На 24 ноември бомбардировката се повтори. Тези две събития изкараха от релсите Неделев. Една негова малка фабрика в квартал „Надежда“ бе разрушена и имаше жертви. Скарлатов вече грубо му разясни, че същото очаква и останалите му предприятия. Чак тогава Неделев капитулира. Да има в базата на Беломорието такъв организатор като Неделев бе щастие за каквото и да било търговско начинание. Неделев замина за Кавала. Скоро разгърна огромна дейност и създаде небивала в страната изкупвателна мрежа. Повлече след себе си и голямата част от останалите истински тютюневи търговци, а не новоизлюпилите се в годините на германската окупация. Те и не му трябваха. Така още в края на 1943 година Скарлатов реши въпроса с натрупването на тютюните и вложи огромни капитали. Но оставаше не по-малко важен и въпросът как те да се изнесат, и засега не виждаше изход. Може би Йосиф щеше да го намери? На това се надяваше!

След бомбардировката на 24 ноември Скарлатов почти насила накара Фархи да се пресели във вилата му в Княжево. Така двамата

всеки ден слизаха с колата на работа. Фархи беше деликатен човек и с нищо не пречеше и не се натрапваше. С него се живееше добре. Разказваше истории от търговията в Турската империя с неподражаемо майсторство и вечер, седнали пред камината, това отпускате и успокояваше нервите на Скарлатов, опънати до скъсване. Бомбардировките над София се повториха на 10 декември и на 20 декември. Така наречената „символична война“, която българските политически глупаци обявиха на Англия и Америка, вече ставаше реалност с разрушения и трупове. Малко преди Нова година Скарлатов получи по куриера устно съобщение от Йосиф, че ще го чака в Истанбул, където ще бъде на 5 януари 1944 година. Тъй като имаше някакви неуредени сметки с Отоман Банк, Скарлатов ги използва за предлог. Дали щяха да му попречат?... Едва ли. Отношенията с Турция бяха сравнително добри и железопътната връзка редовна. Туше Динев бързо уреди паспорта му.

Предстоящото пътуване не остана в тайна от домашните. Пръв в кабинета му пристигна Спас. С много мънкане и увъртания каза, че за двете коли, които имат, трябва да се доставят гуми. Общо десет. С резервните части се справял добре, но гумите били износени и скоро колите щели да спрат.

— А колко тона бензин и масло искаш да ти донеса в шепата?! — избухна Скарлатов.

Но след като помисли малко, разбра, че е несправедлив, и отбеляза в тефтерчето си акуратно поръчката — брой на гумите, размер и качество. Същата вечер Неда, изчервена от притеснение, го помоли, ако може да донесе чер пипер, кафе, чай и какао, а също и други подправки, каквито намери за добре. Скарлатов записа и тази поръчка. Но най-много го учуди Фархи. С много заобикалки той пожела да му купи от Истанбул така — единствената шапка, която носел. И да бъде тъмносиньо или черно. Даде му и номера. Неговото било старо, а хубаво така в България не можел да намери. Борис се усмихна. Ето той, банкерът, който не се интересува от домашните работи, сега се почувства отново патер фамилиас. Само Туше Динев не пожела нищо. Но Скарлатов си отбеляза, че ще трябва да изпълни не само тия поръчки, а да донесе подаръци на всички. България се бе откъснала от целия свят, обедняла, оголяла. Когато на другата сутрин отиде на работа, не очакваше посещение, което ще го вбеси.

Седеше в кабинета на Банката. Липсваха въглища и отопляваха само залата с гишетата и двата кабинета. Но отоплението бе недостатъчно, ето защо Скарлатов бе с наметнат балтон. Влезе Спас и съобщи, че господин Разбойников е дошъл.

— Сега не мога да го приема!

Спас, вместо да излезе, остана и глупаво го гледаше, като по навик местеше тежестта на тялото си ту на единия, ту на другия крак.

— Какво се пулиш?

— Приемете го, господарю...

— Абе аз казах ли ти нещо?!...

— Господин Разбойников донесе луканка, пастърма, суджуци, прясно месо, захар, брашно, яйца, три кокошки, един оскубан пуяк и едно очистено прасенце.

— Бакалница ли ще отваряме? Да се маха заедно с донесеното!

— Ами при тоя глад, господарю... И да знаете само колко е много!... Сега го стоваряме от колата му.

— Искаш да помогна и нарамя чувала с брашно?

— Все пак носи човекът, що не го приемете...

Скарлатов въздъхна.

— Да бъде волята ти!

— Първо да стоварим багажа...

Навън се чуваше тропот. Борис дръпна завесата. На двора две млади, едри момчета пренасяха чувалите и вързопите от колата под личното ръководство на самия Разбойников, облечен в огромния си балтон, подплатен с кожи, и с килната мека шапка. Беше неимоверно надебелял, с червендалесто лице. Пиян е като скот... — каза си Скарлатов. Отвори вратата. Разбойников се спусна към него, наведе се и му целуна ръка. Борис не можа навреме да я изтегли. Двете селянчета подреждаха багажа в единия ъгъл. Разбойников се отмести, за да може Скарлатов да види колко много е донесъл...

— Господин Скарлатов. При този глад аз купих чифлик! Ей такива здрави селянчета го работят! Сега имаме всичко за плюскане! Донесох ти, колкото колата можеше да издържи. Поотслабнал си... поотслабнали сте... Казвам си, тия софиянци ще изпукат от глад. Иди, Разбойников, да ги нахраниш, понеже за акъл като тоя на господин Скарлатов трябва специална храна!... Взехте ли чувалчето със захарта? — обърна се той грубо към селянчетата.

Двете момчета кимнаха.

— Елате в кабинета ми, Разбойников.

Скарлатов затвори вратата. Седна във фотьойла. Но Разбойников остана прав и в ръка държеше луксозно, кожено куфарче. Той бръкна във вътрешния джоб на огромния си балтон и измъкна бутилка френски коняк.

— Ще дадете ли чаши, господин Скарлатов?

— Не ми се пие.

— Тогава наздраве!

Разбойников надигна шишето и отпи голяма глътка. С опакото на ръкава си обърса червените устни и сякаш да се оправдае, каза:

— Сега аз в тия времена се поддържам само с коняк!

— Седнете, Разбойников!

Той се стовари на фотьойла и остави куфарчето в краката си на килима.

— Да чуем за какво си дошъл... Вероятно пак ще купуваш машини за нова фабрика?

— Нищо няма да купувам!

— Интересно... Габровец да се откаже от печалби в тия мътни времена?!...

— Там е работата, господин Скарлатов! Дойдох да се посъветвам, понеже си умен колкото хиляда Разбойниковци. Нали знаеш, бях в Германия. Оттам се връщам...

— Нямам честта да знам!

— Край на Германия! Всичко е на пепел! Прекарах като къртица все в подземията и набрах страх за цял живот. Едва се измъкнах жив.

— И как виждаш бъдещето?

— И нас ни почнаха с бомбардировките. Ще стане като Германия всичко на сол!

— Когато габровец носи подаръци, ще иска хилядократно повече и значи е здравата натясно...

— Колко свободни пари имам, господин Скарлатов, във Вашата банка?

— Около петдесет милиона.

— С които мога да си избърша...

— Е, чак дотам...

— С тия пари ще си купя ножчета за бръснене. Един метър плат не мога да измъкна от фабриката! Германците ни мерят до сантиметър всеки топ.

— Доколкото може да се вярва на слуховете, въртиш голяма търговия и си станал некоронован император на черния текстилен пазар.

— Аз искам да съм индустриалец, а не черноборсаджия!

— Каква е разликата днес?

— Господин Скарлатов, Германия се срутва. По нея България. Фабриците ми ще станат на пепел. Парите вече са талаш. Помогни ми!

Скарлатов го погледна. Не можеше да разбере дали блясъкът на зачервените му очи е от пианство, или се вълнува.

— А по кой начин?

— Искам да запазя поне парите си.

— Те не са изгорели и са тук, в Банката!

— Не ме разбра, бай Борисе. Става дума за другите пари. Такива, каквито са вашите долари, лири-стерлинги, швейцарски франкове. Нещо скрито-покрито за черни дни!...

— Разбойников! Аз все още съм склонен да ти простя обръщението към мене с титлата „бай“, поради природната ти простотия. Но ако богатството ти позволява да бъдеш с другите хора арогантен, в мое лице не си улучил тактиката си. Вдигай си парцалите и се разкарай оттук!

Изведнъж Разбойников се смали. Ръцете му взеха силно да треперят.

— Прости ми, бай... Простете ми, господин Скарлатов. Вие ме създадохте, Вие ме вдигнахте на крака! Ще позволите ли да падна?

— Това зависи от теб. Сега всеки сам себе си спасява.

— Тогава вземете моите милиони.

— Какво ще ги правя?

— Каквото с Вашите. Нали Вие някога казахте, че Банката има своите задължения към клиентите си. Аз в живота си друга банка не съм сънувал! Нали Вие казахте, че сме като Ваши деца, а Вие наш баща?

— С моите камъни по моята глава! Е, добре, Разбойников. Аз самият не зная какво ще правя с парите си. Може би ти ще ми кажеш?

— Превърнете ги в долари!

— А как?

— Ето как, господин Скарлатов!

Разбойников вдигна куфарчето, сложи го на колене, а после го отвори. Виждаха се акуратно подредени пачки банкноти — повечето долари, но имаше и английски лири-стерлинги и швейцарски франкове.

— Златото в кюлчета, монети и бижута е в едно чувалче в колата. Да го донеса ли? Щом като аз, Киро Разбойников, успях да изкупя това, Вие, господин Скарлатов, сигурно правите чудеса!

— И си дошъл с тоя куфар и торбата злато чак от Габрово през постове, охрана и мостове?!

— Нека се опитат да пипнат нещо!

Разбойников бръкна във вътрешния джоб и извади един маузер.

— Зареден е, с махнат предпазител...

— Човече, ти си идиот! И ако те хванеха, щеше да кажеш, че носиш всичко това при мен?!

— С моите селски момчета от нищо не ме е страх. Нека някой се похвали, че е взел от мен една игла насила!

Скарлатов се замисли. Всъщност това, което прави Киро Разбойников, не е никак безумно, въпреки примитивността.

— Мисля, че не си сгрешил! Продължавай по същия начин!

— Но аз имам милиони! А това са само трохи! Какво ще стане с тях?

— Разбойников! Ти си мой клиент. Попадали сме в тежки времена и трудна зона. Ще се погрижа, доколкото мога, не само за моите капитали, но и за тия на клиентите. Вероятно загубата ще е огромна.

— Никаква загуба не е огромна в тия години! Лев да е, във валута да е! На всичко съм съгласен! А пари... като шума. Изнесете ги тия пари! Не ги давайте на немците! Даже мене да ме няма на тоя свят! Тяхната...

И последва псувня. Разбойников се развълнува. Извади пак бутилката от джоба си.

— С Ваше разрешение, господин Скарлатов.

Той отпи няколко глътки, сякаш пиеше вода.

— Тръгвай веднага обратно заедно с куфарчето си! Когато стигнеш в Габрово, веднага ми се обади по телефона, защото ще те

мисля.

— Не се безпокойте, господин Скарлатов...

След като си замина, тревогата не напусна Скарлатов. Ето, първо Неделев, после Разбойников, а след това всички останали ще молят за помощ... Българските търговци този път жестоко сгрешиха. Невероятните печалби от войната дотолкова ги заслепиха, че вместо първи да съзрат опасността, която идваше, очите им бяха поразени сякаш от перде. И най-простият селянин или гражданин още от деня на хитлеристкото нахлуване в Съветския съюз, независимо от първите победи, бе наясно с окончателния край на Германия, като правеше аналогия с нашествието на Бонапарт. А сега търговците не искаха да си платят грешката. Желаеха да се измъкнат здрави и читави със запазени капитали. Каква илюзия!... Те щяха да хленчат, да се молят, да превиват гръбнак пред Скарлатов и някои други делови мъже, чиято прозорливост поне не ги завари неподготвени за събитията, които последваха. „Парите на глупаците по право принадлежат на умниците“, повтори си bankerът Борис Скарлатов мисълта на Балзак. А българските търговци в тежки ситуации се показаха незрели хора.

ГЛАВА ПЕТА

Оставаше повече от седмица до заминаването му в Цариград. Реши да си почине и прати Неда и Спас да прекарат дотогава на село при домашните им. За Нова година искаше да остане сам на вилата. Фархи бе поканен от Динев. Неда му бе приготвила всичко необходимо. Вечерта срещу празника Борис пи коняк, почете малко Писмата на Сенека до Люцилий и слуша радиостанциите на Европа до късна нощ. Чу на български по Радио Лондон познатия глас на мистър Маркъм, който бе напуснал страната преди войната. Той остана демократ-антифашист. В радиопредаването оприличаваше България на Вазовия дядо Йоцо, който стои на скалата и гледа сега как се нижат в пролома влаковете и изнасят за Германия потния труд на народа или карат оръжие срещу братята руси... А после Скарлатов се замисли за предстоящата среща с Карасулиев. Съзнателно отбягваше да мисли за Яна и за всичко, което бе болезнено място в душата му. И както друг път, така и сега пак си повтори — ако имаше нещо лошо, Йосиф непременно щеше да знае и щеше да ми съобщи... Значи и Яна, и Иван са живи... Дано Бог е милостив!... С тези мисли заспа.

Но Неда и Спас не се върнаха в уречения ден, нещо, което за пръв път се случваше. Реши да изчака още, без да звъни на село. На другата вечер, когато Динев ги остави с Фархи пред вилата с колата, видяха, че прозорците на трапезарията светят. Фархи веднага се прибра в стаята си, а Скарлатов се отправи към домашните... Още в коридора чу плача на Неда, а после Спас, който викаше:

— Стига си вила!... Да се утрепеме ли?!...

Гласът му беше пресипнал. Скарлатов се появи на вратата.

— Какво се е случило? — попита той разтревожен.

Неда беше в черни дрехи, а Спас необръснат. Тя вдигна престилката си и захлупи лице в нея, като се стараяше да не издава звук, но не можеше и без да иска, скимтеше. Раменете ѝ се тресяха. Спас тъпчеше на едно място посърнал и мачкаше шапката в ръката си. Двамата мълчаха.

— Ще ми отговорите ли какво е станало?

— Господарю... — вдигна глава Неда, и хълцайки, каза: — Изпребиха половин село и запалиха пет къщи, и на сватовете също... — И тя зариде на глас.

Обади се и Спас.

— Дойдоха в Скарлатово жандармерия, контрачетници и ловна рота. Настаниха се в училището, в читалището и в общината. Взеха офицери и по квартирите. Искаха да влязат в Сарая, но кметът и аз не позволихме и те не посмяха насила.

Така на пресекулки от описанията на двамата пред очите на Скарлатов се разкри страшна картина, за каквато беше само чувал откъслечно, от трета ръка. А сега това бе станало в крепостта на рода му.

Оказа се, че десетина души от селото избягали в Балкана. Имало между тях две „женски“, по думите на Спас, ученички и син с баща и майка барабар. С тях и братът на снаха им. Останали при сръбските шумци още две войничета от село, а имало едно момче и в затвора. Повечето били деца на земеделци, които Борис познаваше още от времето на Народния блок, когато Земеделският съюз спечели доста привърженици в Скарлатово, особено след като Борис престана да се кандидатира за депутат. А другите били комунисти. Властта държала семействата им под око, увеличили стражарите и душела много, но не ги закачала още от страх пред него и славата на стария banker. Това използвали шумкарите и имали доста ятаци. Тия дни разкрили и една малка изба с оръжие. Но никой не ги издавал. Обаче партизаните превзели съседното село Добри дел, изгорили архивите на общината, държали речи пред селяните и се оттеглили. Властта побесняла. Блокирали цялата местност, водили сражения и нахлули като башибозук в Скарлатово. Един полковник събрал всички и рекъл:

— Авантата от Скарлатбейството свърши! Край на летовището! Ако не кажете къде са шумкарите и кои са ятаците им, жалвайте се на Господ!

Никола, млечният брат на Яна, който се прибрал за коледната ваканция, се възмутил:

— Как може така да се изразявате за господин Скарлатов!

Поручикът до него му ударил шамар. Никола се разплакал и казал:

— Аз съм бранник! Как смееете!...

Но един жандармерист изпсувал:

— Вашата мама бранническа, дето все на топло седите!...

Едва го отървали и го върнали обратно в Сарая.

И се започнало... Арестували семействата на всички, дето са хванали горите, барабар с бебетата и други, заподозрени като ятаци. Затворили ги в зимника на общината. Ни хляб, ни вода, ни по нужда. Кметът протестирал, но го заплашили, че и него ще вкарат. Довлекли трупове на убитите и ги проснали пред общината, а ранените вкарали в училището. Там водили разпитите и на задържаните, под портретите на светиите и будителите. Редували се агентите и офицерите. По седем часа ги разпитвали.

— Какви чинове бяха? — попита Скарлатов.

— Всякакви — каза Спас. — Бяха се събрали и от околните пунктове — фелдфебели, подпоручици, поручик, капитан, майор и полковник.

Издевателствали и пиели. Спуснала се в селото една група от непознати четири момчета и едно момиче, които се били изгубили от отряда. Останали на няколко кори хляб и сняг. Цървулите им замръзнали. Научили, че властта няма да закача тия, дето се връщат доброволно, и решили да се предадат. Смазали ги от бой. Капитан Дренков си скъсал кожения бич по лицата им. Едно от момчетата било петнадесетгодишно. Попитали го обича ли България. Тъй вярно, господин офицер, рекло то, и съм готов да умра за нея. И тоя го застрелял на място. Другото момче било гимназист. Поручик Минев го попитал знае ли „Илиадата“. То рекло, че знае. Ами троянска колесница виждал ли си? Не съм. Сега ще видиш... И го вързали за краката към една камионетка отзад и дали газ. Тялото му подскачало като чилик, докато нищо не останало от него. Най-много си изпатило девойчето. Съблекли го, гаврили се, забивали й стъкла, пърлили я с хартия. Едно от войничетата, дето им прислужвало, не издържало и се хвърлило към офицера.

— Недейте, господин капитан, грехота е...

Капитанът го хванал за яката на куртката и силно го завъртял, та му изпадали копчетата и войничето се навело да ги събира. А поручикът му рекъл, че на умрял човек копчета не трябва, и го откарали в зимника. Накрая хвърлили трупа на девойчето при другите навън и един жандармерист изрязъл с нож на челото й „Зверче“. Всяка

вечер след гуляй и пианство измисляли нови зулумлуци. От ненавист към населението заповядали да взимат храна, без да плащат. Забрали на фелдшера да превързва раните на ранените, които вонели. А при задържаните довели отнякъде един пунктов лекар, задето оказал първа помощ на някакъв партизанин. Не пощадили и трупове пред общината. Жандармеристите ги съблякли, рязали им носовете, ушите, краката, мачкали гърдите на жените, скачали с подковани ботуши върху коремите им. Накрая друг жандармерист грабнал някакъв копач до стената и почнал да им реже с него главите. Дори се снимали пред тях за салтанат. Нито един от арестуваните не пожалили и всички минали през „гърлото“, както нарекли училището. Биели ги с кривици, с колани, с каквото попадне. Не им давали вода, а солена разтвор. Настървили кучета срещу тях и едно изръфало бузите на един ятак. Забивали им пирони в подутите от бой крака. Накарали лекаря да им декламира докторската клетва, а после го извели гол навън и го обливали с вода, докато се превърне в леден паметник, за да прилича на Хипократ. Вечер господата палели огън на двора и играели пиани около него. Веднъж извели жените на ятаците и ги накарали да порипат нестинарско хоро върху жаравата. Цяла нощ било плач и писък по селото. На сватята им цъфнала ръката от бой. Оскубали й косата и я пускали и вадили от герана. Неда непрекъснато хлипаше и повтаряше като в транс: „Спасете ги, господарю...“ На комшиите убили ранения им син пред очите. Но най-страшно било, когато капитан Киселийски изтръгнал от ръцете четиригодишното детенце на една ятачка, която не искала да го пусне, и го ударил в едно стебло до смърт. Половината от задържаните върнали обратно в ареста, а другите закарвали някъде и повече не се върнали. Чуло се за тях, че са изкопали сами гроба и един рекъл на кмета да ги зарият добре, та да не се гаври врагът с труповете им. Като ги стреляли, един бил недоубит, но го заровили жив. Спас и Неда се забавили, понеже първите дни не пускали никого, но накрая им позволили да си вървят... На кмета рекли, че трябва да се избиват и невинните, инак щяло да стане късно...

Скарлатов не проговори и излезе навън, зашеметен до умопомрачение. Цяла нощ из парка се движеше един луд, който викаше, задаваше си въпроси и си отговаряше сам, който държеше речи, размахваше юмруци и изричаше поток клетви, които Борис даже

не подозираше, че знае. Чак сега той разбра защо има такова изобилие от клетви у народа, защото те се раждат и живеят само в робство и насилие. Цяла нощ душата му гореше в огъня на най-страшната ярост — безсилната. На разсъмване той се качи в спалнята си и седна до малкото си писалище. Извади един бял лист и написа: „Господа регенти! Когато Бог реши да погуби някого, първо му взима ума...“ Спря, поколеба се и зачеркна изречението. Взе нов лист. По-нататък се помъчи с по-спокоен тон да им внуши някои разумни аргументи, които едни здравомислещи политици — подчерта им той — би следвало да възприемат или най-малкото да обсъдят. Накратко им описа положението на фронтовете и че това не са „временни успехи на нашите врагове“, а началото на края, защото цял свят е срещу Германия, а смените на висшите офицерски кадри по генералните щабове говори за смут и несигурност и сред командния състав. Вторият фронт е въпрос на дни и никакви фантастични оръжия не ще бъдат в състояние да спасят Хитлер. Но давещият се повлича към дъното даже спасителя си. Натам дърпа и нас. Ние имаме и собствени грехове за това. Там, където комунистите не успяха по своя вина, сега ще успее Отечественият фронт с мащаба на идеите и слоевете, които обединява, а най-много ще му помогнат да вземе властта самите управляващи със зверщините и глупостта. Най-жестоката им проява е избиването и разоряването на ятаците, тъй като те представляват предимно селяните — онази значителна част от българското население, която единствено го изхранва в момента, а подхранва с реквизициите и германците. Най-голямата глупост е запечатването на радиоапаратите с восък. С восък не можеш да залепиш очите, нито да запушиш ушите, нито да вържеш с канап езика на народа, защото истината витае в самите германски комуникети. Затова мерките на властта все повече и повече помагат на враговете ѝ, понеже куче, което не знае да лае, само вкарва вълка в кошарата. Скарлатов прибягна и до метода на Катон пред корумпираните римски сенатори, който им изтъквал какво ще загубят, ако не се стреснат в безумството си. Отлично осведомен от картотеката на Туше Динев, той изреди на всеки регент поотделно какво го очаква, без да забрави и последното — гибелта. Ето защо е по-добре да рискуват, с цел да се спасят, отколкото да рискуват пред сигурната вероятност, че ще загубят всичко, включително и живота си. Скарлатов изтъкна, че съзнава тежките

трудности в един евентуален опит за излизане от трагичното положение, както и заплахата от кървава разправа на германците. Той приема хипотезата, че монархията може би по принуда е вкарала България в Оста и пусна немците през българската територия, замазвайки очите на народа с „националните идеали“, което е една лъжа, тъй като и до днес по картите на Вермахта и в немската преса новоосвободените земи съществуват като германски протекторат. Но има принуда, която се приема доброволно, и друга, която се налага насилствено. Ние я приехме доброволно. Нахлуят ли обаче бандити и те направят съучастник, понеже си по-слаб, единственият начин да се спасиш от звяра, когато е ранен, е пръв да го нападнеш навреме и обявиш на света, че нямаш повече нищо общо с него. Все пак е някакъв шанс за избавление. И първото, което незабавно трябва да сторят, е да спрат под най-строгото наказание всякакви зверщини и убийства със съд и без съд. В заключение Скарлатов им заявяваше, че не е имал намерението да им предлага план за спасение на България, защото това е работа преди всичко на управляващите. Но като гражданин, участвал десетилетия в стопанския и политическия живот на страната, смята за свой дълг да ги предупреди за крайната необходимост от подобен план. В последните редове Скарлатов им съобщаваше, че връща своите медали и орден за храброст, защото не желае да има нищо общо с една армия, която се държи като безмилостен окупатор спрямо собствения си народ, по-страшна от ордите на османлиите.

На сутринта, когато Спас ги откара с Фархи на работа, Борис му нареди да отнесе пакета с писмото и медалите в Двореца и му заяви, че за днес е свободен. Този път Скарлатов отказа ритуалното пиене на кафе със сътрудниците си и помоли да не го безпокоят. Прибра се на вилата с такси късно през нощта. Прозорците на трапезарията светеха. Неда го чакаше. Той влезе и каза:

— До утре бандите ще опразнят селото и всички задържани са освободени. Бог да прости покойните!...

Неда се спусна и му целуна ръка, като изхлипа. Той не успя да я измъкне. Обърна се и тежко, неестествено вдървено, изправен като прът, тръгна към коридора за спалнята. Беше мъртво пиан.

Тя никога нямаше да узнае с какво насилие над гордостта си той вдигна телефона, за да говори с министър-председателя Добри

Божилов. Никому нямаше да разправи как му крещя като на разсилен, защото той познаваше добре това човече, което можеше да има според него едно-единствено звание — безличен чиновник! И тъкмо затова Борис III го избра да оглави финансите в Министерския кабинет на личния му режим, а после регентите го поставиха начело — уви, пред краха на царството. Скарлатов грубо му напомни многобройните лични услуги и съвети, за които е идвал Божилов при него от началото на кариерата си, първо като книговодител, а после като управител на Българската народна банка. Извън себе си от гняв, Борис му предложи да бесят сънародниците си по камбанариите и кръстовете, по кубетата на черквите — хем за по-лесно, хем за вечна слава на премиер-министъра, хем е по-християнски! А за най-подходяща обител на жандармерията и ловните роти намира Двореца в Ситняково и манастирите, та като поизколят малко невръстни българчета, да се почувстват закриляни и пречистени!... Този от другия телефон само му повтаряше — ама, моля Ви се, господин Скарлатов, недейте, господин Скарлатов, разбира се, господин Скарлатов, грешка, недоразумение, трудни времена, тежки отговорности за патриотите... Скарлатов рязко изиска от него да заповяда незабавното изтегляне от селото на всички полицейски и военни части, като повече кракът им да не стъпва там, и да се освободят без всякакви последствия останалите живи арестанти. Тук последва страхливият въпрос роднини ли са му. Да, аз съм известен курвар и цялото село са ми роднини, му отвърна Борис и добави, че ще чака цял ден в кабинета си положителен отговор на своя ултиматум. Ако за тая цел на министър-председателя са му нужни милионите марки и левове в Търговската банка, той е готов да му ги предостави за лично ползване, и без това нямат никаква стойност! Но моля Ви се, господин Скарлатов, бе казал Божилов, ще Ви се обадя, чакайте. И късно следобед наистина му се обади, за да му съобщи, че молбата му е удовлетворена поради големите му заслуги към Отееството. Скарлатов не се засегна нито от сухия му тон, нито от думата „молба“. Но като затвори телефона, стана, взе чашите за коняк от бюфета и отиде на верандата, където една по една ги строши с трясък.

На другата сутрин по-късно от обикновеното в кабинета му влезе Динев.

— Къде е Фархи, защо толкова закъснявате? — попита Скарлатов, като разлистваше вестниците.

— Помолих го да ме остави насаме с теб, шефе.

— Да не би да има руски десант на Дунава, та така си се изплашил?...

Борис държеше един молив — син и червен в двата края — и го размахваше с ръка.

— Ела, Динев, да видиш бойните схеми в „Зора“, смехории!...

Скарлатов се загледа в страницата и нещо подчерта.

— И аз ще кажа като покойния монарх — нашите съюзници все побеждават, а байрачетата все назад отиват. Не му е било весело, като е зяпал картата... Ти най-после ще проговориш ли?! — каза Борис и се втренчи в лицето му.

— Да, шефе, но за твоите бойни действия в „Юнион-клуб“, ако позволиш...

Лицето на Динев бе сериозно, дори загрижено. Скарлатов сведе поглед към вестника и сякаш отегчен, отвърна:

— Е, кажи, какво ще кажеш!...

Динев извади от папката, която държеше, няколко листа. Скарлатов с любопитство го следеше.

— Какво е това?

— Донесението на агента — мой верен бивш служител — за снощния Ви скандал в клуба.

Борис замълча, стана и почна да се разхожда напред-назад.

— Мога ли да го прочета? — попита Динев.

— Чети, чети, да не умреш от нетърпение...

— Цялото или избрани откъси?

— По твой кеф!

Динев малко се поколеба и погледна листа.

— Ризов, Радков и Стоянов са те поканили на тяхната маса, но ти си казал, че си дошъл да вечеряш, а не да бистриш политиката...

— Да, но после седнах, понеже ми беше все едно, и предпочетох аз да ги дразня, отколкото те мен.

— Радков четял списание „Сигнал“ и ти посочил някаква героична снимка, но ти си отсякъл, че това е глупост, защото руснаците скоро ще бъдат на Дунава...

— Дотук не виждам нищо скандално...

— Откъде знаеш, попитал те Ризов, а ти си отговорил — от същото място, откъдето ти, покрит презглава с юрган, треперещ от страх, слушаш от дървената кутийка.

— Точно така.

— После дълго си мълчал и много си пил.

— Твоят агент да не е от въздържателното дружество?

— Не.

— Да се е обадил! Щях да го почерпя!

— После неочаквано си се изправил и си започнал скандална реч...

— Да чуем.

— Изтъкнал си, че Прометей твърде рано е повярвал на хората, та им е дал огъня, и напълно заслужил наказанието си от боговете. По-нататък си минал на местна почва...

Динев погледна листа и прочете:

— Българинът е едно животно, дето мисли, че ако гори в двора на комшията, а в неговия не гори, няма за какво да се плаши...

— Интересно като завръзка... По-нататък?

— Какво може да се очаква от държава, начело с една непросветена монархия и правителство от кръвожадни професори? — Само едно: царска солна киселина! Даже шутове в Двора вече нямат, за да им изглежда истината поне смешна!... И на девети юни убийците се поздравяваха с „Христос воскресе“! Каква любов към ближния!...

— Чудесно! Карай нататък!...

— Даже старият развратник митрополит Стефан излезе по-православен и разпопи един свещеник за незачитане на притчата за самарянката, понеже този селски пастир на изгубените души побързал да предаде на полицията двама ранени партизани за пари, които му поискали подслон и помощ. Даже калугерите от светата Рилска обител се оказаха по-безстрашни от овчедушните министри и категорично отказаха в манастира да настанят щаба̀т на германските войски и отряди на Червения им кръст...

— Ама това аз съм го казал! Браво! Продължавай!...

— Имахме си кърджалии, иммахме си кърсердари, иммахме си еничари и башибозук, а сега се сдобихме с черни капитани и биячи в пагони. Вечер слушат плочи със Зара Леандър и онанират, а денем ги повишават в чин за побоища и детеубийство. Кочооглу развява

генералския си шинел край трупите на българчетата и с лилипутските си ботушки номер тридесет и пет елегантно намества отрязаните им глави за снимка. Каква храброст!...

— Невероятно! Да ми се ненадяваш, нали, Динев, добър оратор съм бил!...

— Стоянов ти извикал — чакай бе, Скарлатов, не бой се, и комунистите ще имат своите черни капитани и биячи. И ще почнат първо от тебе, добавил Радков. Не, не, не ме радва човекът, си казал ти, бащите са ни убийци, дедите ни предатели, а бъдещите поколения ще ни прескачат като помийна яма!... Тогава Ризов те хванал през кръста, но ти си дръпнал покривката и си съборил всичко на земята. Все пак успял да те изведе навън и те качи на такси за вилата. Добре че е нямало много хора в клуба и нито един германец. От страх пред бомбардировките вече предпочитат да са си по местата.

— Това ли е всичко?

— Крайно достатъчно, шефе. Звярът, като гине, най-много хапе и ако попаднеш в лапите им, край на общото ни дело, на всичко! Не ще могат да ни спасят нито златните банкерски мостове, нито лично аз!...

— И какво предлагаш?

— Докато не са се окопитили, да заминеш още довечера за Цариград, и без това закъсняваш с два дена.

Скарлатов въздъхна.

— Добре, Динев. Остави ме сега да помисля...

Когато остана сам, той както винаги честно призна, че Динев е прав. Трябва да замина веднага, иначе ще полудея и ще объркам всичко... За пръв път беше изгубил контрол над себе си, и то на публично място. Може би единствено жестокостта го стъписваше до такава степен, че той преставаше да се владее и разумът му сякаш се разпадаше. Мислите му отново се върнаха към разказа на Спас и Неда... Но нали и аз съм носил пагони? Нали и аз съм командвал рота?... Как е възможно такава метаморфоза на военните?! И тя започва очебийно от Първата световна война насам... Това странно българско офицерство, наистина взето като че от Апокалипсиса: „... и излезе друг кон червен; и на язdecия на него се даде да вдигне мира от земята, тъй щото хората да се избият един друг; и даде му се голяма сабя...“ Офицерство, което изпървом бе създадено от възрожденските бунтовници и опълченците, после от техните доблестни синове, а

после от синовете и внуците на богатите и силните... Офицерство, което се бе превърнало в каста и мечтаеше за слава, подвизи и завоевания под покровителството на Двореца. Офицерство, което печелеше битките във войните, а политиката ги губеше. Офицерство победено, унижено, озлобено, което цялата си ярост от разрухата на войнствените си илюзии стоварваше сега върху „вътрешния враг“, за да избегне страшния съд на народа. Офицерство, което всеки опит за обществена справедливост и политическа демокрация считаше извън закона. Офицерство, което в жаждата си за кръв оправдаваше смисъла на своето съществуване и фалшивата рицарска чест. И най-страшното от всичко — вярваше, че по тоя начин спасява България. Това офицерство отмъщаваше с всичката желязна сила на своето обучение и оръжие, на своята дива убеденост...

ГЛАВА ПЕТА

Навръх Коледа, в два часа след полунощ Скарлатов замина за Константинопол. Влакът имаше закъснение почти 15 часа. Къде останаха прословутата точност на „Ориент-експрес“, луксът, комфортът!... Композицията беше къса. Мощен локомотив, пощенски вагон и три за пътници първа и втора класа, спален вагон и ресторант. На гарата го изпратиха само Динев и Спас. Влакът тръгна. Пътниците бяха малко на брой. Качиха се двама от германската легация. По-късно във вагон-ресторанта Скарлатов можа да види почти всички — един швейцарец, трима немски куриери и едно семейство от мъж, жена и момиченце. Скарлатов се настани сам в купето. Шафнерите бяха българи. Направиха всичко възможно да му е удобно. Познавах го. Беше известна личност и богат човек. Влакът се движеше бавно, почти предпазливо. Когато Скарлатов гледаше през прозореца, навън не беше толкова тъмно, понеже белотата на снега правеше околностите светли. Но покрай селата и градовете цареше мрак. Никаква светлина не се виждаше. Ето какво направи „символичната война“ от България — страната, въвела първа електричеството за осветление на Балканския полуостров, с най-много електроцентрали!... Мракът не беше само духовен, но и реален. След Пловдив композицията тръгна по-бързо. На границата проверката трая дълго. Турците вече не се церемоняха с чужденците, идващи от страните на Оста. Към Скарлатов се отнесоха по-дружелюбно, защото отговаряше на въпросите им на литературен турски език.

— Буйрум, ефенди — каза митничарят и му подаде паспорта.

Спряха за малко в Одрин. Пристигна в Истанбул на обед. На перона го чакаше Йосиф Карасулиев — нетърпелив, елегантно облечен. Прегърна го като близък човек, просълзи се. Беше искрен.

Таксито, запазено от Карасулиев, ги чакаше пред гарата. Те се качиха. Скарлатов с любопитство разглеждаше града, където прекара най-младите си години. Промяната явно личеше. Кемал Ататюрк направи за кратко време това, което векове преди него не бяха сторили.

Очертаваха се булевардите. Автомобилите бяха доста на брой. Извисяваха се и нови модерни здания.

Хотелът не бе голям, но модерен и удобен, на три етажа, с асансьор. За Скарлатов Карасулиев бе запазил голям апартамент.

— Сега в Турция се трупа много народ...

— Какво искаш да кажеш?

— Лешоядите се събират на ята. Чакат да падне добичето...

— А това ще стане скоро — каза Борис.

Двамата седнаха в хола на апартамента. Скарлатов си свали само пардесюто. Йосиф сияеше. Той не можеше да скрие радостта си. Но Борис искаше да се изкъпе, преоблече и си почине. Знаеше, че предстоящият разговор няма да бъде нито лек, нито приятен.

— Не се чувствам съвсем наред, изморен съм... — каза той.

Йосиф, макар и разочарован, не даде вид. Той го остави сам, като преди това се уговориха да се срещнат в пет часа следобед.

Хотелът беше разположен близо до „Златния рог“. Виждаше се морето и неизменните каици по него. Само един кораб с английски флаг бе акостирал малко по-навътре. Изглежда, че войната се отразяваше зле върху дейността на пристанището. Скарлатов дълго гледа картината на древния град, позната му от младини, но не изпита радост. После се изкъпа. Спа цели два часа. Физиката му нямаше тази издръжливост както някога. Събуди се с мътна глава. Преоблече се, но беше още рано за срещата. Реши сам да потърси Йосиф и слезе на рецепцията. Попита в кой номер е отседнал ефенди Карасулиев. Потропа на вратата му. Йосиф — по панталон, бяла риза, с пеперудка и тиранти, без сако — се смути малко, като го видя на прага. Стаята му беше малка и съвсем не луксозна.

— Влизай, Борисе! Аз ей сега ще се приготвя и ще отидем в твоя апартамент.

— Станал си аскет или на стари години скъперник?...

— Нито едното, нито другото. Сега всички хотели са препълнени. Не знаеш какъв наплив от англичани и американци е. Но аз се постарах да намеря за теб нещо подходящо.

Скарлатов оцени жеста му. Сигурно много му е струвало да намери луксозен апартамент, а сам да живее в една стаичка. Качиха се при Скарлатов. Карасулиев позвъни долу. След малко донесоха кана кафе, чаши, две бутилки коняк и мастика, отделно лед, лимон и захар.

Борис първо изпи чаша вода, а после си сипа кафе. Беше силно ароматно. Разговорът между двамата не можеше да почне. Цялата живост на Карасулиев сякаш изчезна, когато останаха сами. Пиеха мълчаливо кафето, а после Йосиф си наля пълна чаша мастика и доста бързо я пресуши. Сигурно за кураж, помисли си Скарлатов. Йосиф започна с глух глас... Погребали Анастасия в Хага. Освен Евангелия, мъжа й Филип и внук му, дошли и всички Майермановци на погребението.

— Никога няма да забравя, че в тия усилни времена Яна се вдигна чак от Англия заедно с Иван... Тя ми беше опората...

Гласът му преградна. Той избърса сълзите си с опакото на ръката, както може би го е правел като дете, разнасяйки от сутрин до късна нощ кафетата из Солунската чаршия. Следващите му думи потресоха Скарлатов. Йосиф се преместил в Швейцария. Съвсем навреме, както се изрази. И после германците прегазили Холандия за часове. Опитал да се свърже с Евангелия. Без всякакъв успех!... Минала цяла година и тогава научил истината. Дъщеря му, зет му и внук му ги вдигат в Германия. Детето умира по пътя. А след него Евангелия и Филип — в лагерите.

— Кажи, Борисе, какво им е направило детето?!... — изхлипа той.

Скарлатов не отговори на въпроса му и каза:

— Майермановци са богати и известни хора, не направиха ли нещо за тях?

— Германците вдигнаха и всички Майермановци, до последния член на фамилията! Сигурно никой не е останал жив! Освен това им конфискували цялото имущество. Добре че по мое настояване изнесоха диамантите и ги оставиха на съхранение при мен в Швейцария.

— Сега тези диаманти няма да ти трябват...

— След войната ще тръгна да разпитвам. Дано е останало нещо от тях и ги погребва поне като хора. Мъртвите са повече от живите, Борисе... Един гроб в Холандия, другите в Германия без гроб... А ние двамата сме живи, за да изпитаме цялата мъка докрай...

— На тях им е било по-тежко.

— Съдбата не подбира. Смъртта коси и лошите, и добрите.

Излишно беше да го успокоява. Този стоманен човек бе чакал години наред, за да разкаже мъката си някому, и може би единствен на този свят се оказа Борис Скарлатов. Защото Карасулиев за разлика от самотния Скарлатов винаги бе живял с хората, с племето, чиито членове поемаха, всеки според възможностите, си част от товара на своя ближен. Прилив на уважение нахлу в душата му към Йосиф, който по странен начин се преплете в живота му и сега бе вече не само съдружник, не само приятел, а и роднина. Единствено човек с християнско съзнание може навсякъде да намери вътрешно равновесие, мислеше Борис. Йосиф го нямаше, освен един особен първичен мистически страх пред Бога от детството си, и все пак се държеше.

— Йосифе, ти си голяма личност! Мъжки си понесъл всичко.

— Ох, Борисе, аз си знам как!... Пеех по цял ден...

— Какво? — изуми се Скарлатов.

— Да. Затварях се в спалнята и почвах да пея до пълно изтощение. Това ме спаси. Инак щях да полудея.

За да отклони темата, Скарлатов попита:

— Имаш ли пресни сведения от Иван и Яна?

— Имам. Понякога получавам писма чрез Швеция. В последното имаше и за теб една кратка бележка от Яна, с надежда, че може би ще мога да ти я пратя, на късмет...

Той бръкна във вътрешния си джоб и му подаде едно пликче. Скарлатов го взе и го прибра в себе си. Стана му топло от радост и разхлаби вратовръзката си.

— И двамата са в Англия. Яна е завършила Университета в Оксфорд и сега работи като преводач от немски в някакво военно поделение.

— А Иван, какво става с музиката му?

— Нищо, Борисе. И музиката му отиде по дяволите!... Казвах си, поне ще стане известен музикант...

— Не разбирам.

— Станал летец, без никой да го кара. Кажи, видял ли си на света по-голям глупак!... Като се роди, го кръстихме на името на дядо му — Иван Деливанов, голям търговец беше, лека му пръст, та дано и от него излезе нещо!...

Скарлатов се усмихна.

— Ако го беше кръстил Лудвиг Ван Бетовен, може би пък щеше да стане търговец!...

Но Карасулиев не разбра шегата и продължи:

— И двамата още не са се оженили. Нямаат деца. Разбираш ли? Нямаме внуци! А сега в тях ми е надеждата. Инак всичко става безсмислено!...

— Нали се обичат?

— Обичат се като ненормални! Но живеят ден за ден. Нито дом, нито имот. Птички божии...

— Това не е лошо, особено във война... Без собственост, за която да трепериш, щастието от младостта е по-пълно.

— Ох, Скарлатов! Напиши им едно писмо, моля те... Аз ще го взема със себе си и ще намеря начин да им го пратя. Пиши до Яна, тя е разбрана и умна.

— И с какво съдържание?

— Ами да имат дете, деца, колкото се може повече!... Сега им е времето! Но първо да се оженят!

— Последното, доколкото разбирам, не е толкова важно. За теб са важни внуците, а затова не е необходимо брачно свидетелство!

— Искам само Яна да ги роди. Аз, Йосиф Карасулиев, ще ги гледам и възпитавам. Сетне нека си трошат главата!...

— Опомни се, Йосифе! Какво говориш! Та те са хора! Личности! Образовани и културни. Представяш ли си какво ще помислят за мен, ако напиша под твоя диктовка писмо?!...

— Ти си мъдър, Борисе. Измъквал си се от невъзможни положения. Напиши го със заобикалки.

— Не, Йосифе. Научи се да чакаш.

— Ако чаках, в живота си нямаше лев да спечеля!...

— Всяка намеса в интимния живот на мъжа и жената е подлост! Посягане върху най-съкровено право на хората да имат свои мисли, свой живот, своя любов! Те самите да решават какво обичат и какво не обичат! По класификацията на католиците подобно посегателство се определя като непростим с нищо грях!...

— Хайде, пак започна със силни думи!... И вместо нещо да направиш, искаш да им се извиня.

— Няма да е лошо... Така ще спечелиш далеч повече!

— Само едно няма никога да простя на Иван... Ако, благодарение на глупостта си, загине. Само това не!...

— Успокой се, Йосифе. И научи се да чакаш! Искаш ли да поговорим по деловите въпроси?

— Имаме достатъчно време. Разкажи ми сега за България...

Борис се поколеба, защото не искаше да се връща отново към преживяното. Но рано или късно трябваше да го стори. Йосиф не биваше да бъде в неведение. Сбито, сухо, без да дава никакъв простор на чувства и коментари, той му разказа за смъртта на Царя, за приобщаването на Неделев, за Иванов, за зверствата, за побоя над Фархи, общо за положението в страната. Карасулиев не го прекъсна нито веднъж и съсредоточено го слушаше. Накрая замислено каза:

— Жалко за България! Ще плаща. Дедите ядат киселото грозде, но скомината ще бъде по зъбите на потомците...

— Най-лошото, Йосифе, е, че България като държава и като народ не си прави изводи от историята. Досега поне не ги е правила, а дали идните ще ги направят?...

— Как е в момента Фархи?

— Никога не пада духом.

— Щастлив е, че няма семейство... — въздъхна Карасулиев.

— Йосифе, със семейство или без семейство един умен човек в днешно време не може да бъде щастлив.

— Вероятно си прав...

— Трябва да се прибера час по-скоро в България! — твърдо каза Борис.

— О, не! Ще ми гостуваш! Отслабнал си. Изнервил си се...

— Повече от три дни не мога да остана!

— Лесна работа... А сега аз излизам. Имам делова среща. Ти си свободен човек. Мръдни някъде и се разходи...

— Върши си работата и за мен не се грижи. И пак ти повтарям — имаме на разположение само три дни!

Йосиф внезапно се надигна и бързо тръгна. Но Скарлатов го спря.

— Почакай!

Той отвори чантата си. Намери бележника и го подаде на Карасулиев.

— Прочети!

Карасулиев го разлисти и го погледна учуден.

— В България няма нищо — обясни Скарлатов. — Надявам се на теб да изпълня поръчките на домашните. Но ако си зает, ще се опитам сам.

— Какво говориш, Борисе! Та това са трохи! Остави на мен! Още днес ще се заема. И повече да не ми споменаващ за трите дни! По задачите в тефтерчето трябва да се тича цяла седмица!...

Остана сам, Скарлатов седна във фотьойла и най-сетне извади пликчето от Яна. Вдигна го към носа и го помириса. Искаше да усети познатия дъх на теменужки, но миришеше само на хартия. Скъса плика и извади едно малко, бледосиньо листче. „Мили мой папа, миличък, златничък мой папа... — пишеше тя и гърлото му се стегна. — Бъди ми жив и здрав, колкото се може по-дълго! Много за тебе си мисля, всеки ден и винаги с огромна радост и благодарност за моето чудесно детство, за всичко, което е свързано с теб. И винаги всички спомени и мисли са безоблачни и благодатни. Най-много искам да ти е леко на сърцето и да си представяш как заедно като важни особи ще се разхождаме насам-натам, с мъдрост и презрение към светския шум и суета... Сънувам те често заедно с Полишинелчо и все хубаво!!!!... Милички мой папа, никога нито за миг не се колебай в моята постоянна, неотменна любов, вяра и надежда в теб и когато си в съмнение, не оставяй аритметиката да те смущава. Няма сила, която да ни раздели до края на века, нито после!!!... Всички най-нежни думи и мисли винаги ще са за теб в каквото и да било и когато и да било!... Безкрайно те целувам, до скоро виждане! Твоя завинаги любеща дъщеря Яна.“

Безсилен от вълнение, той се отпусна на облегалката. Боже Господи, дали не е прощално това писмо?... Нека да я видя още веднъж, Господи, само веднъж, Господи, смили се!... Очите му се навлажниха и взе да диша дълбоко, за да се успокои, а в ушите си сякаш, чуваше звънкото ѝ гласче: „Миличък мой папа...“ Борис остана дълго и неподвижно във фотьойла със затворени очи, докато се овладее. После грижливо пхна листчето в плика и го прибра в самото си. Бе изпълнен с благодарност към Йосиф. Реши да се разходи.

В Константинопол нямаше сняг и времето беше меко. Той облече пардесюто и излезе на улицата. Все същият шум, все същият говор... Ухото му, отначало непривикнало към турския език, започна бързо да

различава отделните думи и реплики на пешеходците. Мина край едни сергии и се озова на кейовете. Там, направо на земята, върху мангал рибар печеше риба и я продаваше. Предложи и на Скарлатов. Той отказа. Тръгна по бетонния бряг, забил поглед във водата. А после изведнъж трепна... Обърна се назад и се огледа. Не, никой не го следеше, никой не вървеше след него. И чак тук разбра колко в тия години се е осакатила психиката му. Той бе живял в полицейска страна и да се обръща, за да види кой върви след него, му бе станало навик, навик на него — банкера Скарлатов, който на младини от никого и нищо не се боеше! Който се смяташе за свободна личност!... Стана му тежко на душата. Неусетно и той бе заболял от най-гадната болест на човечеството, наречена страх.

Йосиф се завърна в хотела късно. Каза на Скарлатов, че дава нещо като галавечеря в негова чест. Разделиха се за кратко, за да се преоблекат. Отидоха пеша до ресторанта. Скарлатов предпочиташе да е някоя типична ориенталска ахчийница, но Карасулиев бе избрал голям европейски ресторант. Водени от оберкелнера, те се запътиха към запазената за тях маса. Там ги чакаше офицер от американската армия, по-точно полковник. Скарлатов неприятно се изненада. Когато се вгледа в лицето му, узна мистър Гордън, представителя на американските банкови обединения, присъствал някога на скромното тържество при сливането на Търговската банка с тази на Карасулиев. Тогава освен официалната мисия беше направил и своя бизнес по изнасяне на партида тютюн и взе голям процент от сделката.

— Какво прави Гордън тук?! — обърна се Скарлатов към Карасулиев на български.

— Не се ядосвай. Абсолютно е необходим! Без него нищо няма да направим!...

— И пак ще вземе турския данък дишхак^[1], понеже тая вечер ще си изхаби зъбите да плюска на твоя сметка?...

— Моля те, Борисе...

Мистър Гордън ги дочака изправен. Беше необикновено любезен. Когато седнаха, Скарлатов не се сдържа и се обърна към него на английски.

— Изглежда при Вас търговията върви заедно с войната, а офицерските чинове се раздават според печалбите на бизнесмена?... Очаквах да Ви видя генерал!...

Но мистър Гордън съвсем не се обиди, а искрено се засмя и каза:

— Вие сте пророк, господин Скарлатов. Вероятно в близко време и това ще стане.

— Мистър Гордън — добави Карасулиев — е от финансовите лъвове на Америка. Възходът му е блестящ!...

Вечерята започна не съвсем гладко за раздразнения Скарлатов. Но впоследствие, под влияние на алкохола, нещата се пооправиха. Мистър Гордън беше непосредствен човек и подчертано внимателен към Скарлатов. Щеше да е невъзпитано, ако се държи грубо. Говориха за най-различни неща. Скарлатов се интересуваше дали ще продължат бомбардировките над България. Той отклони въпроса и вместо това ги осведоми за голямата помощ, която съюзниците оказвали на русите в храни, лекарства, дрехи, муниции, танкове; за всеобщия ентусиазъм и всеотдайност, обхванал демократичните народи в името на победата над фашистите.

— Да — каза Скарлатов, — но чак след позорния Мюнхен!...

— Но и след германо-съветския пакт, нали?! — веднага върна топката Гордън.

— И това е вярно. Но засега проливат кръвта си само руснаците.

— Какво искате да кажете? — засегна се американецът.

— Защо, господин Гордън, големите държави се обединяват само при обща опасност? А в останалото време се подготвят усилено за взаимна гибел?... Защо всемирните проблеми стават проблеми на всички народи само пред пълна разруха, а в останалото време унищожават систематически всичко, включително и себе си? Ето къде е парадоксът!...

— Вие ми задавате философски въпрос, а аз съм само бизнесмен.

— Така е, господин Гордън, но сте представител на велика нация. Може би аз като гражданин на малка страна не мога да вникна в някои механизми?...

— Нима малките държави не се обединяват?

Карасулиев внимателно слушаше. Гордън бе искрено заинтригуван.

— Не е същото — обади се Йосиф.

— А защо?

— Защото — каза Борис — само големите държави според мене могат да бъдат принципи и да държат докрай на избраната позиция,

дори да е погрешна. Малките държави по задължение са опортюнистични и компромисът е единственият им шанс за оцеляване.

— Изхождате от вашия национален опит? Любопитен съм да зная, господин Скарлатов...

— България, господин Гордън, има тежката орисия на всяка малка държава върху територия, където се кръстосват апетитите на великите сили. А това означава печална зависимост от техните комбинации. При това положение тя има една-единствена възможност — да се продаде! Единствен избор — да се продаде по-скъпо! Това зависи вече от ръста на нацията и нейните управници. Тук не става дума за идеи, а за покупко-продажба на по-висока цена, която трябва да се облече в идеи. Но има едно важно условие...

Борис помълча, после отпи коняк от чашата си.

— Какво? — попита Гордън.

— Умният и почтеният държавник ще направи компромиса не за своя лична изгода, а в изгода на страната! Разликата е само в това!

— Интересно, господин Скарлатов, много интересно...

— За съжаление, господин Гордън, късметът ѝ винаги е проигран. България постоянно губи и губи фатално...

— Може би щяхте да сте на друго мнение, ако бяхте застанали на наша страна, ако не пуснехте през територията си нацистите. Но все още не е късно, господин Скарлатов...

Борис се намръщи. Гордън забеляза.

— Обидих ли Ви, господин Скарлатов, простете...

— Не е точната дума. Просто не обичам патрицианския палец срещу гладиаторите.

Гордън се усмихна и доля в чашата му коняк.

— Вие знаете ли какво е война? — каза Борис, като наново пийна от коняка.

— Лично аз не съм участвал още в сражение.

— И не Ви го пожелавам... Знаете ли какво значи да се завръща една армия, изгубила войната? Какво значи да се завръща един войник НЕ в родния си край, завладян от победителя, вече непристъпен и отвъд чертата му се стреля, а да се завръща НЯКЪДЕ в България?...

Гордън не отговори. Карасулиев, който също се вълнуваше, ги наблюдаваше не без известна тревога, но не се намесваше, защото знаеше, че когато Борис е пил и е разчувстван, трябва да е особено

деликатен. И Скарлатов описа на този наивен и едновременно самоуверен американец картината на погрома... Вечер на гарите се изсипват мъже в скъсани униформи, с посивели лица, с угаснали очи, които не гледат никого. Някои са ранени, други са сакати. Няма цветя, няма военни музики. Никой не им раздава бонбони или локум. От домовете, където се завръщат бащата, мъжът, братът или синът, се носят писъци и ридания. Но в тези викове има толкова излята мъка, че радостта се слива с болката и по нищо не се отличават от писъците и риданията при известието за смърт. Защото тия мъже, макар избавени, никога няма да бъдат същите, както преди. А за бъдещето не смеят и да помислят, изпразнени от надежди. Всичко е изтърбушено, всичко е разорено. Единствената живителна идея е идеята за възмездие срещу виновниците на разрухата. Само тя прави нацията единна.

— Така ще бъде и сега... — заключи Борис.

Настъпи мълчание, а после Гордън каза:

— Господин Скарлатов, искрено се радвам, че Ви срещнах в живота си. От Вас човек може толкова много да научи!... След победата Ви виждам като министър в новото демократическо правителство на България. Това ще бъде чест за него!... А нашият бизнес ще процъфтява!

Беше наистина искрен.

— Простете, но ще отбележа, че моят живот ми е по-ценен от Вашия бизнес.

— Защо така мислите, господин Скарлатов?

— Не стига, че ще бъда под бесилото, но искате и сам да си сложа въжето?!...

— О-о-о, прекалено сте песимистичен! Антифашистката демократична коалиция след войната ще бъде много силна, господин Скарлатов, не само руснаците!...

— Ще видим.

Тогава Гордън направи блестящо изложение по създалото се положение на Балканите. Имало сериозен план за дебаркирането на съюзническите войски и ударът срещу Германия да се нанесе през корема на Европа — Балканския полуостров. Чърчил особено настоявал за това.

— Тогава не разбирам защо се събрахме в Константинопол...

— Какво искате да кажете, господин Скарлатов?

— Ако вие нахлуете през България, всичко е наред! Ще си вземете каквото искате, заедно с тютюните, и всякакви преговори с мене и господин Карасулиев са излишни.

— Нашата армия не е такава.

— Не знам каква е, но съдейки по това, че офицерите ѝ са бизнесмени, значи няма да се интересува само от територии и демокрация!...

— Проникновен човек сте, господин Скарлатов. Както вървят обаче работите, планът на Чърчил може би няма да се осъществи, въпреки че аз лично съм за удар през вашия полуостров и не крия личната си полза от това. Но има и нещо друго, касаещо лично Вас...

— Любопитен съм да чуя.

Карасулиев остро погледна Гордън. Внезапно той се спря, усмихна се и после каза:

— Впрочем ще имате време да разберете колко много Ви ценим...

— Вие сте вторият човек, който ми се признава в любов, откакто съм в Константинопол.

По-нататък мистър Гордън разказа подробно каква е ситуацията с тютюните на американския пазар. Чувствала се остра липса на ориенталски тютюн. Запасите били изчерпани. А точно сега консумацията се увеличила, особено в армията. Но всички предпочитали марките на цигари с ориенталски тютюн. Цената му отскочила неимоверно. Мистър Гордън даде някои данни. В заключение каза, че са готови да изкупят каквито да са количества тютюн. Скарлатов набързо пресметна какво са изкупили, наличието в складовете и като ги умножи по цената, разбра, че сделката е огромна и лъвска. Когато след полунощ си тръгнаха, и тримата бяха доста пияни.

На сутринта Скарлатов стана с натежала глава. Малко нещо си спомняше от снощния разговор. Събуди го Карасулиев.

— Хайде, Борисе! След час започваме съвещанието!

— Какво съвещание?

— Не помниш ли? Какво правиш, Борисе! Ти трябва да докладваш! А също и да подпишем договорите!

Малко по малко в съзнанието на Скарлатов започна да проблясва.

— Йосифе, една кана кафе. След петнайсет минути съм готов!

Набързо взе душ и се облече. После пиха кафе и главата му се избистри.

— Къде ще направим съвещанието?

— Тук, в твоя апартамент.

— Ще ми трябва карта на Балканския полуостров.

— Мисля, че имам такава.

Мистър Гордън закъсня. Когато влезе, Йосиф точно наместваше картата. Този път преминаха направо към деловата част. Скарлатов започна пръв. Говореше стегнато, без излишни думи. Заведе двамата при картата.

— Ето, това тук е Дедеагач. Точно в ъгъла на границата. Пристанището му е малко, а морето строго охранявано от немски военни катери и подводници. Пътят през него е невъзможен.

— Господин Скарлатов, тютюните в Дедеагач ли са? — попита Гордън.

— Само малка част. Нямаме достатъчно складове там. Но в няколко месеца ще построим.

— А защо веднага не почнем пренасянето?

— Мистър Гордън. Първо, няма транспорт! По море е невъзможно! Ето погледнете... Разстоянието от Дедеагач до Турция е само около трийсетина километра. Най-близкото населено място е Енос. Но тук преградата е река Марица, която се разлива преди влизане в морето. Мостовете са нестабилни, дървени. Ще трябва да се укрепят.

— Да опитаме първо с това, което е вече складирано.

— Мистър Гордън. Говорите като непрофесионалист. Е, добре. Даже да изнесем тази малка част, как мислите, германците ще дремят? И после край на останалото!

— Какво предлагате?

— Акцията трябва да започне и свърши в няколко дни. Да се подготви детайлно. Да се струпат транспорт от сто, двеста, триста камиона. И понеже нямаме бензин, вие да уредите на турска територия снабдяването им. Помислете каква огромна организационна работа предстои! А питам се, дали изобщо е възможно да намерим такъв транспорт?... Повечето превозни средства, включително и леките коли, са мобилизирани за нуждите на армията. За останалите се води строг отчет. Бензинът се раздава в съвсем малки количества с купони.

Кажете ми, как на едно място за кратко време да се струпат такъв транспорт?...

— А не може ли да се вземе от армията? — каза Карасулиев.

Както винаги Йосиф, който внимателно следеше мисълта на Скарлатов и трескаво разсъждаваше, напипа веднага същността на въпроса. Той също мислеше, че единственият изход е войсковият транспорт. На Гордън не беше ясно какво значи това, но Карасулиев добре си даде сметка за всички трудности.

— Не сме завършили и с манипулацията на тютюна от тазгодишната реколта. А тя е много повече от наличните количества в момента.

— Е добре, господин Скарлатов. Кога и след колко време смятате да започнете акцията?

— Вероятно в края на лятото...

Гордън подсвирна.

— Ще бъде късно, твърде късно...

— Това е реалната обстановка. Германците са силни и все още владеят положението на Балканите.

— Но там е вашата армия, господин Скарлатов!

— Оставям на Йосиф да обясни детайлите. И последно. Акцията е възможна само в периода, когато всичко ще почне да се разпада. Когато немците побягнат или се готвят да бягат, когато политически България се разклати. С други думи, не знам нито датата, нито времето, но знам при стечението на кои точно определени обстоятелства задачата е изпълнима.

Скарлатов се умори и седна. Йосиф отиде при него. Гордън остана до картата и гледаше, като нещо мереше с пръст. Изглежда се опитваше по мащаба да определи километража между Енос и Дедеагач.

— Днес е вторият ден на престоя ми, господа. Бих искал да свърша, за да ми остане поне време до довечера. Утре сутрин заминавам.

Карасулиев направо се развълнува.

— Чакай, Скарлатов, аз не съм готов с поръчките! Договорите не са подписани...

— Можеше да преминем към четенето им.

Йосиф и Гордън се спогледаха. На Борис му се стори, че го направиха някак си заговорнически. Гордън се изкашля.

— Господин Скарлатов, простете, но не можахме с господин Карасулиев да се споразумеем по някои клаузи.

— Господин Карасулиев може и сам да подпише договорите.

— Не, господин Скарлатов, държа да имаме и Вашия подпис!

— Кога ще бъдете готов?

— Тези дни. Не мога още точно да определя, ще Ви се обадя допълнително.

— Моля да не забравяте, че бързам да се върна и бих желал да замина още утре.

Мистър Гордън нищо не отговори и си тръгна. Останаха сами. Йосиф се държеше неестествено, говореше много и сивите му, със стоманен оттенък очи шареха наоколо и не се спираха на Борис. Той добре познаваше Йосиф. Явно нещо ставаше, което Скарлатов не знаеше.

Таксито, което наеха, ги разкарва целия ден. Ходиха по магазините. Тук Йосиф показва цялата си широта и разбиране. Той купуваше, а Скарлатов само скучаеше. По негова инициатива накупиха цели топове плат, а отделно за Скарлатов ризи, вратовръзки, обувки и какво ли не!... На Фархи намери не само такета, но и готов костюм и половин дузина ризи и вратовръзки. Йосиф каза, че му знае добре мерките. Бил възложил на други хора да купят автомобилните гуми и хранителните продукти.

— Но как ще занеса всичко това в България?...

— Лесна работа, остави на мен!

После влязоха в една типична турска сладкарница и ядоха истинска татлия, на която и двамата бяха любители. Така времето до настъпването на нощта мина неусетно. Прибраха се капнали. Казаха им, че мистър Гордън се обадил по телефона и се извинява, но имал спешна служебна работа и не може да дойде тази вечер.

Сутринта Скарлатов подрани. Беше си приготвил багажа. Влакът тръгваше преди дванайсет часа на обед. Потърси Йосиф. Нямаше и следа от него. Излязъл рано. Скарлатов се ядоса. Йосиф сам пое задължението да уреди билета и всичко свързано с багажа и сега, иска не иска, трябваше да го чака. Разхождаше се из хола и гневът му

нарастваше. Карасулиев се върна усмихнат чак след като по сметките на Борис влакът отдавна бе заминал.

— Слушай, ти майтап ли си играеш с мене!

— Водих телефонен разговор с Динев. Той ще те посрещне още на границата. Иначе как ще прекараш този огромен багаж?...

Волю-неволю, Скарлатов се примири. Вечерта пристигна мистър Гордън с договорите и без никакви спорове ги подписаха. Датата беше девети януари. Скарлатов истински се разсърди на Йосиф. Какво ставаше с този човек, та не можа да уреди пътуването му? Отказа да отиде на вечеря. Йосиф съвсем нахално остана до късно в апартамента му. Пиха и двамата. Скарлатов се размекна. Йосиф му разказа колко трудности е преодолял, докато дойде в Цариград от Швейцария. Имало директен самолет за Техеран. Едва намерил място. Пътувал под чуждо име. Страхувал се и от принудително кацане някъде на територията, контролирана от немците, пък и да не ги свали германски изстребител. Сега същото го очаквало на връщане. Разбраха се, че месец преди акцията Скарлатов ще го уведоми, за да може Карасулиев предварително да пристигне в Турция. Преди Йосиф да се прибере в стаята си, Борис му напомни, че трябва на всяка цена да замине утре. Карасулиев обеща и каза, че този път всичко ще бъде наред. Но когато сутринта на десети януари още по тъмно го потърси в стаята, Йосиф бе някъде изчезнал. Билетът и паспортът се намираха в него, който му уреждаше всичко. Той истински се вбеси. До тръгване на влака оставаха броени часове. Сериозно взе да се безпокои. Слезе чак на улицата. Помисли да тръгне сам за гарата, но как без паспорт?!... Карасулиев пристигна, когато влакът отново бе заминал.

— Кажи, куче майчино, защо ме разиграваш?! Какво целиш?!

Йосиф упорито мълчеше. Скарлатов го хвана за раменете и го раздруса.

— Турска пиеса ли ми играеш? Искam незабавно да тръгна!

— Влак има чак утре. Пусни ме.

— Дай ми паспорта! Аз сам ще си уредя всичко!

— Няма смисъл. Всичко е готово за утре, единадесети януари. Ето ти и билета, и паспорта!...

Скарлатов ги взе. Тоя път Йосиф не лъжеше. Погледна го в очите. Той отмести поглед.

— Чакам обяснение за поведението ти!

— Пусни ме да изляза, имам важна работа и ще се върна веднага.
Скарлатов бе обхванат от бяс.

— Отговори ми първо на въпроса!

— Тъкмо затова те моля да ме пуснеш!

Йосиф се бави малко и пристигна с едно още неразопаковано радио. Бързо го извади от кутията и го включи в мрежата.

— Работи без външна антена — каза той. — Германско е. „Телефункен“. Мощен апарат!...

Йосиф намери София. И това, което Скарлатов чу по радиото го ужаси. Тази сутрин в 10 часа София била нападната от шестстотин американски самолета. Населението се евакуира. По непълни данни разрушенията и жертвите са големи.

— Йосифе, ти си мръсник!

Той мълчеше.

— Ти си долен мерзавец! Ти си...

Скарлатов се задушаваше. Дръпна вратовръзката и яката на ризата. Копчетата отхвъркнаха. Отведнъж главата му се замая. Краката му се подкосиха. Почувства как губи равновесие. Хвана се за масата. Беше малка и лека, повлече я след себе си. И после не помнеше нищо. Когато се окопити, седеше във фотьойла целият мокър отпред и над него надвесен уплашеният Йосиф с кана вода.

— Борисе, ще викам лекар...

— Махни се, сатана — уморено каза Скарлатов.

— Борисе! Недей така, моля ти се...

— Ти знаеше ли, че на десети януари ще бомбардират София?

— Не.

— Лъжеш!

— Мистер Гордън настоя още преди да пристигнеш, да си тук за Коледа и да заминеш след седмица най-рано. Чак сега и аз си обясних някои неща.

— Защо не ми каза? Гордън ли ти е по-близък?

— Ти си ми най-близкият човек на света. Повярвай ми, не знаех. Гордън е осведоменият. Ползва се тук с власт, авторитет. Но и той не е знаел точната дата, както разбрах, а приблизително...

Телефонът позвъня. Вдигна го Карасулиев. Беше Гордън. Интересуваше се как се чувства Скарлатов и знае ли новината. Борис

го изруга. Йосиф още дълго стоя на телефона. Отговаряше едносрично с „да“ и „не“. После остави слушалката на вилката.

— Искаш ли да излезем на чист въздух?

— Искам първо да те удуша и след това всичко останало! А сега веднага набери София. Аз ще отида в банята да се оправя...

До вечерта те прекараха пред телефона. Връзка със София не получиха.

Първоначалната тревога, която обхвана Скарлатов като буря и го завари неподготвен, постепенно се смени с апатия и безсилие. Затова се остави в ръцете на Йосиф. Излязоха в нощния Цариград. Но скоро се прибраха. Скарлатов остана буден до сутринта. Пи много, компания му правеше Йосиф, но не се напи. Знаеше, че се е случило нещо непоправимо, но размерът на бедствието щеше да определи там, на място. При загасена лампа синьото око на радиоапарата зловещо блестеше в мрака. Съобщенията следваха едно след друго. Този път е бил сринат центърът на столицата. Слушаха и другите радиостанции. Почти всички коментираха голямата бомбардировка над София. А после, рано сутринта, чува по радиото за ново нощно нападение пак над София. Още по-голямо и по-разрушително. Столицата на България е в пламъци и срината. Скарлатов нямаше сили да се сърди. Гордън се обади сутринта по телефона и искаше да говори с него. Отказа. Йосиф го извини, че не се чувствал добре. Мистър Гордън му пожела добър път, здраве, успехи и дълъг живот. Скарлатов стана. Хвана телефона и искаше да го тресне о земята, но Йосиф му го взе от ръцете. Беше уплашен. Дали сега нямаше да се разрази тази лудост на Скарлатовци, за която се говореше. По-късно дойде и таксито. Багажа с покупките Йосиф оставил още вечерта на гарата. На прощаване Скарлатов не подаде ръка на Йосиф.

— Какво да предам на Яна? — попита той.

— Каквото намериш за добре.

Не си казаха нищо повече. Борис се качи. Влакът потегли. Беше пак сам в купето. Дали има въобще други пътници, попита се той. А после се загледа в унилата, почти пустинна равнина пред Цариград, тук-там с по някое келяво дърво или храстче, равнината, където са се развили толкова съдбоносни битки, където европейската цивилизация и човешкият прогрес са били сринати за векове наред.

И така, както той изостави своите близки в София и дойде да се спасява в Константинопол, така може би преди пет века неговият прапрадядо Скарлати се измъкнал от разгромената столица на света, за да спаси кожата си и бягайки по същата тази равнина към България, изоставил под турския ятаган баща, майка, братя, сестри, любима... Но ти не знаеше, че ще има бомбардировка в София?!... Какво от това! Важен е резултатът! А той говори против тебе и твоето поведение в такива трагични моменти от човешкия живот, каквито са войната, бомбардировката, и никога, докато си жив, няма да можеш нито да оправдаеш, нито да простиш както на себе си, така и на Йосиф това предателство!... Има само един изход, ако всички твои близки и чиновниците в Банката са живи! Но това е невероятно...

[1] Дишхак (или диш-хакъ) (тур. — ар.) — данък, който взимали османлиите от християните, задето били хабили зъбите си при угощаване. ↑

ГЛАВА ШЕСТА

Към 10 часа сутринта на 12 януари една военна открита кола „Фолксваген-Милитер“, боядисана в защитен цвят, се движеше по Цариградското шосе към София. Шофьорът — млад войник, караше бавно и предпазливо. На задната седалка имаше двама души. Един възрастен полковник и банкерът Борис Скарлатов. Шосето бе заледено, с коловози, а от двете му страни — преспи сняг. Колата трябваше да заобикаля и спира често, понеже срещу нея непрекъснато вървяха хора, които се евакуираха от София — мъже, жени, старци, юноши, деца, здрави и болни — с торби и раници, тикащи детски колички, саморъчни колички или дърпащи шейни, набързо сковани. Най-многобройни бяха железните пружини от легла. Изобретателните софиянци по неволя откриха, че са отлични шейни за натоварване на много багаж. Това бяха последните столичани, които се измъкваха от горящия град. Лека мъгла се стелеше над заледената земя. Витоша не се виждаше и само там далеч пред погледа на Скарлатов, където бе София, като кратер на вулкан се виеше гъст черен дим. Повечето софиянци се бяха изтеглили през гарата, откъдето ги взимаха влаковете. Но колко от тях успяха да се качат?!... Ето защо другите тръгнаха по изходните шосета на изток и запад, север и юг... По думите на запасния, мобилизиран в интендантските части полковник — негов стар познат, бомбардировката над София разкри нещо ужасно: че властта, изправена пред бедствие, показва пълната си некадърност и безотговорност. Резултатът е страшен хаос. Първи побягнаха тия, които народът ги бе избрал или назначил именно за подобна екстрена ситуация — министри, депутати, бивша администрация, политици, последвани от тези, които трябваше пряко да се намесят в бедата — полиция, пожарна команда, войскове части. Всеки спасяваше себе си, воден само от една мисъл, или по-точно инстинкт — колкото се може по-далеч от София!...

И така, както някога след разгрома на бунтове и въстания населението бягаше от турците, сега хората търсеха спасение, без да знаят къде, като разчитаха само на останалите обикновени

сънародници. И българският народ намери отново сили да посрещне по села и градове, незасегнати от бомбардировките, своите братя, да ги настани и нахрани, да ги облече и стопли в тази сурова зима. Благодарение на този патриотичен акт жертвите от бомбардировките и евакуацията се ограничиха и не избухнаха епидемии. Така властта, за който ли път, показва ясно, че е неспособна да осигури живота на поданиците си в истинския физически смисъл на тая дума. Особено покъртителна гледка, по думите на полковника, били болните от Александровската болница, които влачейки се с патерици или носени от своите болни другари, се движели към гарата, падали и ставали в снега, охкали и плачели, зовейки за помощ.

— Две войни съм изкарал, Скарлатов, но такова безобразие никога и не съм помислял, че ще видя!...

Борис мълчеше. Той наблюдаваше подобни гледки още от границата, когато влезе в България. Там не го чакаше Туше Динев. А това бе лоша поличба. И тогава го обхвана палеща тревога. Какво е станало с близките, с Банката, с чиновниците?... И тревогата постепенно се усилваше. Първите бежанци вече се виждаха по гарите, където им раздаваха по чаша чай. Малките, препълнени чакални не можеха да ги поберат и те лежаха върху циментовите плочи на пероните, където имаше навес, а където нямаше — направо на снега — изтощени, смазани, уплашени, обезверени във всичко на тоя свят. Влакът едва се движеше и в Пловдив стигнаха след десет часа път. Там го очакваше телеграма от Туше Динев. Останал жив и толкоз. Началникът на гарата каза, че ще се погрижи за багажа, тъй като влаковете към София все още не вървели. По железниците царял пълен хаос. Пловдив не беше бомбардиран. Отиде във военното комендантство. Оттам му казаха, че телефонната и телеграфна гражданска мрежа не работи. За щастие там срещна запасния полковник и седна в колата. По пътя офицерът му разказа всичко за дневната и особено за нощната бомбардировка, когато целият град горял. Картината, която се разкри пред Скарлатов, бе наистина апокалиптична. Ето докъде се стига с хвалби и мания за непогрешимост, ето докъде води неконтролираната власт!... Една бомбардировка и истината, голата истина, блесна, а тя бе ужасяваща. И той, както останалият български народ, си повтаряше едно и също — мръсни некадърници!... Това бедствие имаше за последица не само

скъсването на всякаква връзка между нация и управляващи, но се прибави и едно отвращение към властта, нещо, което изправяше цялата страна пред крах. Къде са нашите водачи?! — бе възкликнал някога почитеният доктор Сарафов. Къде са тия, дето са се нагърбили да ръководят Отечеството и съдбините му?! — питаше се всеки. От психологическа гледна точка това, което по-късно стана на Девети септември, не бе Началото, а финалът на един дълъг процес на разминаване между народ и държава. Отиде си държавата. Остана народът. Защото народът видя пропастта и се спря на ръба в последния миг, като остави тия, които го водеха, сами да скочат в бездната.

Колата спря край Борисовата градина, далеч преди Орлов мост.

— Скарлатов, повече не можем да продължим. Нашият път е към казармата. Ако искаш, ела с нас, а там ще видим...

Борис благодари и даде на войника една банкнота от хиляда лева.

— Нали нямаш нищо против? — обърна се той към полковника.

Последният махна с ръка. Чак тогава войникът взе парите.

Борис слезе на заледеното шосе. Ботинките му, с тънки подметки, се подхлъзнаха. Вдигна яката на балтона и тръгна към Орлов мост. Това, което видя, не искаше после да си спомня... Тези гледки станаха съществена част от кошмарите му в сънищата. София представляваше един изоставен град като развалините на Вавилон и единственият признак на живот бяха пламъците и димът. Тук-таме се мяркаха хора от противовъздушната отбрана с каски на главата, подобно някакви привидения, и изчезваха. Никой не го спря, никой не го заговори. Така, заобикаляйки развалините, той стигна до Банката. Гордото, красиво здание, синкаво-бяло, липсваше. Стърчеше само една стена и от втория етаж висеше наполовина роялът. Тухли, вар, бетон, горящи и пушещи дървени части... Всичко това се стори на Скарлатов като потвърждение за преходността на човешката суета. В часа на истината от нея оставаха парцали и боклуци. Външната филигранна ограда бе изкъртена заедно с желязната порта. Скарлатов се наведе и взе от прахта емайлираната емблема на Търговската банка. А после се покачи върху купчина тухли. Всичко бе рухнало. Изглежда бомбата бе ударила косо зданието. Банковото подземие стоеше здраво. Там взривът не бе проникнал. И странно, в този миг Скарлатов изпита някаква радост, че Банката вече я няма. Трябваше му време, за да осмисли, че съзнанието му не е съвсем в ред и всеки момент може да

премине в истерия. Какво значение има зданието, мислеше си той. Добре би било, ако с неговото срутване изчезнеше и Банката. Но това не е така. Банката остава, въпреки че сградата липсва. Та не е ли и тя като човека — тялото изгнива, остава духът... Той трепна, когато чу зад себе си глас:

— Добър ден, шефе. Радвам се, че пристигна жив и здрав...

Беше Туше Динев, облечен с винтияга, голф и туристически обувки. Сините му очи гледаха отблизо някак разсеяно, сякаш не го виждаше.

— Би ли ми казал какво точно се случи с хората?

— Да, шефе. От чиновниците никой не загина. Всички навреме се изтеглиха към подземията на Съдебната палата.

— А домашните?

— Спас, Неда и син им Никола, Бог да ги прости, шефе.

— Но как?!...

Никола бил мобилизиран. Дали му три дни отпуск. Семейството било на вилата. В деня на бомбардировката слезли с колата от Княжево. Неда искала да направи някои покупки за сина си. Не напуснали Банката с останалите. Неда не искала. Една от първите бомби попаднала в зданието.

— Загина и пазачът. Той също не пожела да побегне.

— Къде са?

— На гробищата. Чаках те, шефе. Не дадох да ги погребат.

— А Фархи?

— Той е жив и здрав. Както знаеш, стои на вилата и не я напуска. Но да вървим, шефе...

— Къде?

— На гробищата. Крайно време е...

Двамата тръгнаха пеша. Разстоянието бе голямо. Сега вече можеха да се видят групи войници и доброволци от противовъздушната отбрана, разкопаващи развалините, откъдето все още измъкваха трупове. Към Львов мост само едно куче с подвита опашка стоеше безучастно и не мръдна, когато двамата минаха край него. Студът бе силен. Пукаха се водопроводни тръби. От транспорта нямаше и помен!...

На гробищата цареше същият хаос. Стоваряха мъртъвците с каруци и ги нареждаха в дълга редица. Имаше доста народ, учудващо

за запуснатия град. Сякаш тук си бяха дали среща и живите, и мъртвите. Софиянци не изоставиха своите близки. Откриваха ги и ги погребваха по християнски, като им отдаваха последна почит. Останалите заравяха в общи братски гробища. Динев не се впусна да разказва перипетиите на бомбардировката, нито как са изровили от развалините на Банката труповете. Но се бе погрижил и лично ръководел изравянето им. Идентифицирането не е било проблем. Намерил даже ковчези, така дефицитни в София. Трупа на пазача дал на семейството му. Двамата с Динев отминаха тълпата, струпала се да познае пострадалите между наредените мъртъвци. Пред черквата имаше много ковчези. Хората сами — по двама, по трима — вдигаха близките си и отиваха нанякъде... Един свещеник обслужваше всички. Беше претрупан от работа. Динев плати на хамали голяма сума, за да вдигнат трите ковчега. Предварително бе намерил място до гробовете на Цвета Скарлатова, Яна Скарлатова, както и на Славчо Кюлев. Ето, мислеше си Борис, мъртъвците се събират... Неда ще бъде близко до Яна и ще има много да ѝ разказва... Динев изчезна някъде. Хамалите станаха нетърпеливи. Чакат и губят пари. Скарлатов им даде по една банкнота. Те се успокоиха. Динев се върна след половин час с възрастния уморен и объркан поп.

— Искам да ги видя — каза Борис.

— Не те съветвам, шефе...

Въпреки студа свещеникът си бършеше изпотеното чело и без никой да го заговори, каза:

— От сутринта не съм седнал... Никога не съм и мислил, че ще извърша толкова много погребения наведнъж... Стигат ми за цял живот!... Да почваме, чакат ме...

— Прочетете само Господната молитва — каза Борис.

Свещеникът се смути и тъкмо да възрази, срещна суровия поглед на Скарлатов и напевно замънка: „Отче наш, иже еси на небесех...“

Когато хамалите вдигнаха първия ковчег, попът вече бе отишъл да чете заупокой на друго място. Ямите в премръзналата земя бяха плитки и по-къси от ковчезите. Наложиха се да чакат, докато ги разширят. Накрая ги спуснаха с въжетата. Скарлатов и Динев хвърлиха буца пръст върху всеки от трите ковчега. Хамалите грабнаха лопатите и набързо ги затрупаха. Нямаше повече какво да правят. Взеха

ортомите и лопатите на рамо и се отдалечиха. Пред трите пресни гроба останаха Скарлатов и Динев. Последният се прекръсти и каза:

— Бог да прости Неда, Спас и син им Никола...

Гласът му трепереше. Скарлатов сухо забеляза:

— Съвземи се, Динев...

— Това и правя от три дни...

— Поучително е да ходиш на гробищата. Тук разбираш почти всичко, което ти е нужно, за да имаш кураж да живееш по-нататък.

— Не съм съгласен с тебе, шефе.

— Защо?

— Това не е обикновена смърт. Тука тегне прокоба.

— Какво искаш да кажеш?

— Банката, шефе, Банката взе поредните жертви!... Може би идва нашият ред?...

— Е, какво от това?... Всички сме смъртни, само че някои забравят.

След това Динев му разказа подробности. Собственият му апартамент останал незасегнат. Кантората също. За банковия архив не трябва да се безпокои. Всички важни документи са дублирани. Картотеката на Динев със сведенията, събирани в продължение на години като полицаи и частно лице, е запазена и евакуирана на сигурно място. Наложил се двамата да ходят дълго и чак някъде в „Овча купел“, в един двор, стоеше колата на Динев. Качиха се и отидоха във вилата. Фархи мълчаливо му стисна ръката. Беше много развълнуван. От прислугата бе останал само старият градинар. Динев се зае с домакинството. Свари топъл чай, сервира го заедно с коняк и тримата седнаха на масата. Фархи не беше никак добре. Държеше се за сърцето и пи съвсем малко чай.

— Господин Фархи, време е да напуснете България... — каза Борис.

— А Вие, господин Скарлатов?

— Аз ще остана последен.

— Нали няма като капитан на кораб да чакате последния миг?

Скарлатов се усмихна.

— Аз съм все пак banker, господин Фархи. Нашият героизъм се проявява при съвсем други обстоятелства.

Фархи кимна с глава.

— Дано не е прекалено късно, шефе...

— А как практически ще се осъществи напускането на господин Фархи?

— Не е трудно — каза Динев. — В момента властите са объркани. Преди седмица замина група евреи за Палестина. Готвят следващата. Разбира се, успяват да се наредят само най-богатите. Рушветът няма да е никак малък, и то в злато и валута.

— Да не стане като с кораба, когато издавиха толкова народ!...

— Тоя път с влак през Турция.

— Оставям на теб. А Вие, господин Фархи, се гответе. Може би все още ще заварите Йосиф в Константинопол...

— Знам, господин Скарлатов. И все пак ми е тежко да се разделя с България...

— Купих Ви три такета. Багажът е в Пловдив. Динев ще има грижата да го донесе.

— Благодаря Ви, господин Скарлатов.

— А има и други подаръци за всички — и живи, и мъртви... — каза замислено Борис.

Фархи замина за Турция в началото на март.

Пролетта на 1944 година дойде рано. Времето бе слънчево и сухо. Нови валежи нямаше, а това тревожеше целия народ. По всичко изглеждаше, че реколтата няма да бъде добра. Дните преди раздялата с Фархи Скарлатов посвети на проблема по изкупуване на тютюневата реколта и манипулацията ѝ. Фархи беше безспорен специалист в тази област, велик майстор, роден да бъде начело на световен тютюнев концерн, а не на Командитно дружество в малка балканска държава. Скарлатов се постара да научи колкото се може повече от него. В разговорите с този възрастен и тих човек Скарлатов разкри една страна, която и не подозираше. Всичко бе постигнал със самообразование и упорит труд. Владееше до съвършенство немски език, говореше френски и английски, но най-важното — знаеше турски, гръцки, арабски и румънски. Един истински търговец от висока класа!... Беше чел доста, като се вземе предвид колко време отделяше на работата си. Но се интересуваше повече от мемоарната и историческата литература. Познаваше в детайли митологията. Дори

имаше куриозен случай. Когато бил в Беломорието, някакви археолози при тралиране на дъното до пристанището в Кавала открили гранитна финикийска стела^[1]. Никой обаче не можел да прочете написаното. Това направил търговецът Фархи с учудваща лекота, понеже знаеше староеврейски, а оттам и корените на финикийските думи. Фархи имаше и едно хоби — астрономията. Често вечер на верандата двамата седяха заедно и Фархи му сочеше и обясняваше различните съзвездия. Преди да замине, той се помъчи да му предаде колкото се може повече от своя опит и знания в предстоящата задача по тютюните. Скарлатов се успокои, че няма да е съвсем бос. По думите на Фархи, в лицето на Туше Динев той щеше да има един безценен работник и велик организатор като Неделев, въпреки че не го обичаше. Но всичко това занимаваше Скарлатов между другото, защото основната задача, която си постави в този период, бе да изправи Банката на крака и тя да почне да функционира. Започнаха възстановяването ѝ през април след бомбардировката на 29 март. На бърза ръка разчистиха развалините. Над дебелия бетонна плоча към подземие на Банката направи навес, за да не се мокри. А в обширния ѝ двор за седмица монтираха сглобяеми дървени бараки, топли и уютни. Чиновниците на Банката се бяха пръснали по околните села. Събра тези, които не бяха мобилизирани. Касите бяха издържали на взривовете. Поставиха ги в помещението и ето, една сутрин в началото на май, Банката беше готова за работа. Скарлатов отдели чрез преграда малък кът за себе си, който представляваше директорският кабинет. Сега, когато работеше заедно с чиновниците и ги виждаше всички зад ниските прегради шперплат, чуваше говора им и тракането на пишестите и сметачните машини, той се чувстваше щастлив. Защото Банката бе една идея и за разлика от материалните неща, които имат свое начало и край, тя според Скарлатов беше безсмъртна. Ще се сменят директорите и притежателите, ще се сменят сградите, чиновниците и машините, но Банката като идея щеше да остане вечно, защото както всички велики постижения на цивилизацията — подобно книгопечатането, радиото, транспортните връзки — и Банката бе едно от най-древните и велики постижения на човечеството, част от скърби, радости, възходи и падения, войни и мир, щастие и нещастие, с други думи, част от живота на хората. Бомбардировките над София на 24 и 29 март 1944 година не попречиха на мощната тенденция хората да се завръщат по

домовете си. Лека-полека столицата започваше да се съживява. И както винаги първият пролетен полъх на възраждащия се живот бе търговията, а нейните лястовици — търговците.

[1] Стела (лат.) — археологически термин, обозначаващ каменна плоча, върху която е написан текст с определено съдържание. ↑

ГЛАВА СЕДМА

На 1 юни 1944 година в България се сменя правителството начело с Добри Божилов и се съставя ново правителство под председателството на Иван Багрянов. Но вместо да подготви завой във външната политика на България, за да излезе тя колкото се може по-безболезнено от войната, пак се повтаря историята от края на Първата световна война — България остава на страната на Германия. Безизходица, униние, глад, терор, разруха — ето резултата от втория съдбовен избор на България. Разминаването между народ и управляващи е окончателно. Партизанското антифашистко движение се засилва. Фактически в страната има две власти. Поредната гражданска война е в ход.

На 6 юни 1944 година англоамериканците извършват десант във Франция между Шербург и Хавър. Вторият фронт е създаден.

На 24 август капитулира Румъния, съветските войски застават на северната граница на България.

На 26 август Иван Багрянов съобщава, че България е в положение на неутралитет и правителството нарежда оттеглянето на българските войски от Сърбия. Но те все още остават в Македония и Беломорието.

Същия ден, на 26 август 1944 година, Скарлатов замина за Беломорието, за да оглави акцията по пренасянето на тютюните в неутрална територия. Започна последната битка в неговия живот. По странно хрумване той вместо да тръгне право на юг през Петрич по шосето за Солун, избра един невъзможен маршрут през Родопите. Някаква тъга го бе налегнала и не можа да се пребори с желанието си да посети гробницата на Скарлатови и отдаде последна почит на баща си. Предишния ден в черквата на Софийските гробища направи панихида за майка си Цвета, жена си Яна, Славчо Кюлев, Неда, Спас и син им Никола. Гробовете бяха добре поддържани и всички с паметници — целите в зелена трева и цветя. Двамата с Туше Динев постояха, снесли шапки. Дълго гледаха как догарят свещите, забодени в пръстта, и всеки мислеше за това, което безвъзвратно е минало, за

хората тук, с които бе протекъл животът им. На другия ден тръгнаха. Туше Динев се бе погрижил за резервен бензин, поставен в три туби в багажника. Колата караше той. На задните седалки натовари хранителни продукти. Ключа на вилата оставиха на градинаря, който щеше да се грижи за всичко тука. А Банката временно пое главният счетоводител. Когато напускаха столицата, Скарлатов накара Динев да спре на височината на Цариградското шосе, слезе от колата и дълго гледа към София, трептяща от лятната мараня. По пътя за Пловдив нямаше почти никакви автомобили. На мостовете стояха военни постове. Те преминаваха сякаш през окупирана страна. После отбиха по планинското шосе. Движеха се бавно и Динев съсредоточено караше по многобройните завои и серпентини на тесния изровен коларски път. Скарлатов гледаше величествените гори отляво и отдясно, спускащи се стръмно от склоновете, а горе на върха се виждаха синкави гранитни скали. Под пътя шумеше потокът, обрасъл с висока папрат, и през нея блясваха като в огледало отразените от вировете слънчеви лъчи. Минаха през дъговидния древен каменен римски мост, а после се ширна поляна с малки дървени къщички и тухленото здание на лесничейството. Край пътя в правилни кубове бяха подредени борови трупи, напечени от слънцето, ухаещи на смола. След лесничейството автомобилът пак заизкачва серпентините. Мощният мотор виеше и когато превали поредната височина, излязоха на голото било. Тук Динев спря. Радиаторът кипеше. Слязоха на тревистия хълм, откъдето вдясно се виждаше бяла черквица, заобиколена с кръстовете на гробовете, а зад нея се издигаше романският купол на красивата гранитна гробница на фамилията Скарлатови. Поляната се спускаше долу, където течеше буйната планинска река с накацали къщички върху двата ѝ бряга. А високо над селото, сред скалите, като рицарски замък се открояваше внушителната старинна сграда на Кале-сарая. Древната резиденция на Скарлатови бе заобиколена с висок дувар, изграден от каменни блокове. След селото долината се разширяваше. Там бяха ливадите, нивите и бахчите в правилни, геометрични фигури, каквито са тия на добре обработваната земя. Вдясно на обширната поляна пасеше стадо говеда, чиито звънци огласяха долината. От отсрещния хълм се спускаше селянин. Той дърпаше за оглавника натоварен с дърва катър. А там далеч, на юг, отново се извисяваха сините върхове на Пирин,

огрени от високото слънце, вдигнало се в своя зенит. Тръгнаха към черквата. Беше заключена. Динев искрено се огорчи и въздъхна.

— Жалко... — каза той.

— Защо, да не си решил да ставаш православен?

— Не, шефе. Не съм от тия, дето бързо си менят и вярата, и чувствата... Но съм запазил оттука много хубав спомен... Дано е още жив... Благословен човек!...

— Кой?

— Клисарят. Когато за пръв път отидох в Скарлатово, спрях тука, както сега... Черквата беше отворена и влязох от любопитство. Той я почистваше. Беше един дребен, възрастен селянин, много спретнат. Аз мълчах и я оглеждах. Тогава той спря да шета и ме попита: „Ти брат во Христе ли си?“ Имаше толкова доброта и приветливост в израза... в гласа му, че почувствах как топлина обля сърцето ми...

— И какво му отговори?

— Да, казах аз.

Скарлатов отново се учуди, за кой ли път, на полицаия Динев и човека Динев... А ти как би отговорил на клисаря? — попита се той. — Не зная. По-скоро не бих посмял да кажа така... Скарлатов не беше нито религиозен, нито войнстващ атеист. Винаги твърдеше, че вярва, като Ботев, в Разума. Но именно заради него не можеше да се примири, че заедно с тялото изчезва и Духът. Той упорито си доказваше, че така или иначе Духът не може да изчезне. Оставя някакви следи в съзнанието на хората и може би по тоя начин продължава да живее?... А непотребното от него се стопява. Иначе и не би могло да има човешка история, традиция, памет, или както искаш да го наречеш!... По този начин великите религиозни гении оставяха на човечеството своите дълбоки следи. Но същото е и с историческите лица — и със злодеите, и с човекомразците. Значи, че човекът си е отишъл, останал е Духът!... Даже най-нищожното създание на земята оставяше някаква, макар и едва забележима следа, която се вливаше в тази на другите хора и се превръщаше в пълноводна река, и всичко това представляваше общото съзнание на човечеството. Затова и той, Скарлатов, отдаваше почит на своите близки. Макар и в тесен човешки кръг, и те бяха оставили своето „аз“, за да го помнят и предават понататък живите. Но дали е така?...

Двамата дълго стояха мълчаливи пред желязната врата на гробницата.

— Няма ли да слезем в селото? — попита Динев.

— Ако съдбата е решила, все някога ще отидем и там... А сега да тръгваме!

Двамата се качиха в колата и потеглиха обратно по коларския път. Моторът не бе охладен, но вече се спускаха. Така те пресякоха раздела между Рила и Пирин и излязоха на сравнително поддържаното шосе за юг.

Късно вечерта пристигнаха в Солун, окупиран от германците. Скарлатов не се чувстваше тук добре. Знаеше, че сега вече е на вражеска територия. Прекара една безсънна нощ в хотела. Динев продължи пътя си към Кавала. Върна се на другия ден уморен. Предаде на Скарлатов, че Неделев го чака там. Борис много искаше да разгледа Атонските манастири, но нямаше време. Преди разсъмване вече се носеха по шосето. Динев изведнъж спря колата.

— Какво има? — попита Скарлатов.

— Шефе. След половин час ще трябва да се срещнеш с един офицер от нашата армия. Ще се качиш в неговата кола. Тя е военна и не буди подозрение. Аз ще продължа сам.

— Има ли опасност?

— Да, шефе. Надлъгването или по-точно битката между нашето и немското разузнаване вече има своята история и от ден на ден взима големи размери.

— Дотам ли стигнахте?

— Германците са ни сложили под лупа. Полковникът е командир на моторизирана бригада и е главното лице в играта. Обработен е както той, така и висшите му началници — двама генерали от военното министерство. С тях се зае Неделев. Но военните държат на лична среща с теб. Имат доверие само на теб, шефе.

— За пари ли става въпрос?

— Не знам. Неделев според мен е дал достатъчно. Остатъка ще получат след акцията.

По шосето се зададе немски мотоциклет — тип „Ромел“. Караше го германец в зелена мушама, каска и очила. В коша седеше друг немски войник пред монтирана картечница М. Г. Те рязко завиха точно пред колата на Скарлатов.

— Документи?

Динев подаде своето и на Скарлатов разрешение от германския щаб в Солун. Войникът разкопча мушамата.

Беше топло. На гърдите му висеше знакът на военната полиция. Дълго разглежда двата документа. После ги върна на Динев. Качиха се в мотоциклета и пак така потеглиха. Малко след тях продължиха пътя си и те. Половин час по-късно наближиха песъчлив хълм без никаква растителност, който шосето заобикаляше. Оттам изскочи военна щабна кола и като ги задмина, спря. Динев също. Скарлатов се премести във военния автомобил. На волана седеше млад майор в бойна униформа на танкист. Той обърна колата и сви по един страничен път. Скоро навлязоха в някакво дере. Чак тук майорът спря.

— Господин Скарлатов, имаме малко време. Накратко обстановката е следната: получихме сто нови петтонни камиона „Опел Блиц“ направо от Германия. Обещаваха петстотин, но доставиха само сто.

— Значи ще трябва да се направят повече курсове.

— Това вече е лошо.

— А шофьори?

— Имаме достатъчно както новообучени, така и стари, мобилизирани. С тях е лесно и просто. Ще ги пуснем в нещо като отпуска. Вие ще им платите възнаграждение, нали така?

— Какви са ви отношенията с германците?

— Гледаме се вече с лошо око и се дебнем. Постоянно сме в пълна бойна готовност. Взели сме предохранителни мерки. Корпусът ни е въоръжен с модерно оръжие и техника, но германците са по-силни.

— Кога смятате да дадете камионите?

— При подходящ момент. Военното разузнаване и лично господин Динев ни уведомиха, че немците се готвят всеки момент да се изтеглят на запад.

— А вие?

— Нямаме заповед за изтегляне. Всички смятаме, че трябва да останем тук. Та това са български земи, господин Скарлатов...

— Доколкото схванах, работата зависи изключително от вас.

— Дано, господин Скарлатов. Освен това и цялата граница с Турция е под наш контрол. В подходящия момент пречки с

пограничните застави няма да имаме. Дадох заповед на сапъорите за ремонт на дървените мостове над Марица.

— Вие знаете, майоре, че се отнася до едно важно дело — да не оставим материални ценности в ръцете на немците. Това е и патриотичен дълг!...

— Да, господин Скарлатов. След акцията с тютюните ще направим всичко възможно да прехвърлим наличността от военните складове в стара България. Останалото ще запалим, ако започнем военни действия с немците.

Майорът решително му хареса. Отговаряше на въпросите смело и бодро. Не личеше никакъв страх, а даже възбуда от предстоящите събития, чийто повратен смисъл явно разбираше добре. Беше един от образованите и знаещи занаята си офицери. Сега гореше от нетърпение да се счепкат със силен противник. Скарлатов добре познаваше тази възбуда пред решителна битка.

— Тогава аз ще чакам вашия сигнал.

Майорът замълча. Искра още нещо да каже, помисли си Скарлатов.

— Говорете, аз Ви слушам.

— Господин Скарлатов, дисциплината в армията не ме задължава да говоря по въпроса с Вас, но господа генералите ме помолиха и аз приех тази мисия. Става дума за пари.

— Ще бъде точно изпълнена уговорката с господин Неделев.

— Изглежда не са се разбрали докрай. Те настояват двайсет и пет процента от възнаграждението да им се изплати в швейцарски франкове, и то в чужбина.

Ето, мислеше Скарлатов, лешоядите взеха да се събират... Той предварително знаеше, че мечтата на Йосиф да изядат сами баницата е нереална. Трябваше да дават късове от нея на тия, които нито са сели, нито са жънали. Но все пак лъвският пай щеше да остане за тях. А дори нищо да не останеше, поне нямаше да отиде в ръцете на немците!... Скарлатов едва сега започна да си дава сметка в каква сложна обстановка попада. Дали щеше да издържи на напрежението?...

— Отговорете на генералите, че съм съгласен. Същото се касае и до Вас!

— Господин Скарлатов, не се нуждая от валута, а от левове. Имам две деца. Искам да купя хубава къща в Бояна. Дадох вече капарото.

— Тогава, майоре, ще наредя да Ви се изплати остатъкът още днес, независимо че акцията не е завършена.

— Сърдечно благодаря, господин Скарлатов. Парите да се преведат на жена ми. Къщата ще бъде на нейно име. С мене могат да се случат и неприятни неща...

Офицерът се усмихна.

— Така да бъде! — каза Скарлатов.

Двамата се качиха в колата. Майорът караше този път бързо и нервно. Стигнаха в Кавала пред модерна двуетажна вила. Чакаха ги Неделев и Динев. Борис отиде в определената му стая. Взе душ и се преоблече в бял шантунгов костюм и бели ботинки. Почувства се лек и ободрен. После обядваха в трапезарията. Прислужваше им една мълчалива гъркиня на средна възраст заедно с малката си дъщеря. Трапезата бе богато отрупана с плодове и ястия. Неделев явно живееше комфортно и не чувстваше липсата на нищо. Виното бе гъсто и сладко. Докато ядяха, не проговориха нищо по деловите въпроси. Вратите към верандата бяха широко отворени и оттам идваше типичният дъх на солената морска вода. Долу се синееше Егея... Вилата на Неделев бе разположена високо. Кавала представляваше град, построен като амфитеатър със сцена — морето. След като се нахраниха, Скарлатов се оттегли в прохладната стая със спуснати дървени капаци. Спа тежък сън до 6 часа следобед. После отново взе душ. Неделев и Динев го чакаха готови, също в светли костюми. Скарлатов не сложи сако, а остана по риза. Качиха се на колите и потеглиха към развалините на античния град Филипи, недалеч от Кавала. Скоро пристигнаха и слязоха да ги разгледат. Под лъчите на залязващото слънце отломките стърчаха като самотни часовои, все още запазени — бели, мраморни колони с капители. Бурени и изсъхнала трева се стелеха по останките. А там, в дъното, се виждаше красива сграда. Първо отидоха да разгледат нея. Беше единствената в света запазена древногръцка вила, която професорът по археология, а сега регент на България Богдан Филев възстанови. Наистина беше много хубава. Долу, по камънаците, претича едно гущерче, спря се, изплез

тънък език и гушката му пулсираше от бързото дишане. После изведнъж се скри.

— Господин Динев, бихте ли ни оставили насаме с господин Скарлатов?

— Да, господин Неделев.

Той се оттегли. Слънцето залязваше. Скарлатов седна върху една мраморна плоча. След кратко колебание Неделев постла кърпичка и седна до него. Погледна го със заспалите си очи и каза:

— Борисе. Идваш точно навреме. Утре заминавам.

— За Божи гроб и ще ставаш хаджия?

Но Неделев не разбра сарказма и продължи със своя равен, глух глас:

— Отивам в София, а оттам заедно със семейството си в Швейцария.

Това наистина бе новина за Скарлатов. Значи плъховете и на неговия кораб бягаха...

— А защо избра Швейцария?

— Защото имам за там виза и ще мога да се измъкна, преди немците да ме докопат. Ще пътуваме със самолет.

Скарлатов искрено се изненада. Неделев да остави тук цялото си богатство от мини, фабрики и да замине с два-три куфара?!... Сигурно в тия години не е спал и е натрупал достатъчно в чужбина...

— Страх ли те е? — попита го Скарлатов.

— А теб?

— Не бих казал...

— Руснаците са на нашата граница. Въпрос на дни, а може би на часове...

— Но ти изоставяш всичко, за което толкова милееше.

— То и без това е загубено и само едно чудо ще го спаси. Това е рискът на индустриалците и на всички големи притежатели на недвижимо имущество. За съжаление нямах никакъв талант за банкови операции. А болшевиките ще вземат всичко!

— И това е някакъв довод...

— Разчитам на тютюните. Много разчитам...

— Тогава остани и проведи акцията докрай.

— Не, Скарлатов. Аз бях дотук. Дойде твойт ред. Отдъхнах си, като те видях, и сега с трепет ще наблюдавам отдалеч как ще се

справиш.

Скарлатов си даде ясна сметка, че за тия години и особено последните месеци в този заспал, студен и пресметлив човек се е извършил прелом, какъвто той не бе очаквал от него. Ето по какво се отличава големият бизнесмен от останалите. В тежък момент той изхвърляше от потъващия кораб материални ценности — плода на цялата си съзнателна дейност, за да запази живота си и този на близките. Скарлатов беше сигурен, че и там, в Швейцария, Неделев ще почне отначало скромно, а после с размах и ще създаде други фабрики и предприятия, защото това бе неговата същност. Където и да се намира, да създава! Добре би било в България да останат хора като него... но и други, които да могат да ги оценят. Логиката на събитията обаче се очертаваше такава, че решението на Неделев бе единствено правилно. Борис въздъхна и каза:

— Сбогом, Неделев.

Двамата станаха от камъка. Неделев отвори доколкото можа очите си. Дълго държа ръката на Скарлатов. За човек като него това бе върховен израз на чувства и Борис го оцени. Вечерта се разделиха рано, всеки по стаите си. Когато Скарлатов стана, Неделев беше вече заминал. Пиха кафе заедно с Динев в трапезарията.

— За днес каква е програмата? — попита Скарлатов.

— Делова среща с господин Папаниколау.

— Слънцето вече се вдигна. Ще бъде горещо. Не можем ли веднага да почнем?

— Помислих и по това, шефе. Имаш ли нещо против, ако отидем на остров Тасос и там да разговаряме?

— Отлично!

Слязоха пеша до пристанището. На кея ги чакаше военен катер. Мичманът помогна на Скарлатов да се качи. Динев с двама моряци пренесе на катера кошници с хранителни продукти и две дамаджани. Отделно даде няколко кашона цигари и голям пакет продукти на мичмана и моряците. Моторът заработи. Катерът потегли, оставяйки следа по огледалните води на залива.

ГЛАВА ОСМА

Съвещанието на остров Тасос бе най-малкото странно... Участниците му — по бански костюми и хавлии — се събраха на плажа един по един. Само Скарлатов и Папаниколау бяха напълно облечени в бели костюми. Присъстваха и двама тютюневи експерти. Единият особено се хареса на Скарлатов — млад човек със спортна фигура и загоряла кожа, излъчващ енергия и добро настроение. Третият експерт бе останал в Дедеагач. Последен с катера пристигна майорът. Бяха седнали в края на маслинената горичка, откъдето започваше ивицата на плажа. Пясъкът бе груб, почти каменист, но имаше няколко дървени скари. Там наблизко стърчаха развалините на древногръцко светилище. Колко много гърците са били свързани с морето! Повечето светилища бяха разположени край великото Средиземно море, обединило толкова много народи, по чиито сини пътища цивилизацията тръгна бавно, а после все по-бързо и бързо, през хиляди мъки и страдания към целия свят...

Пръв докладва майорът. Камионите пристигнали. Автомобилната част е напълно готова. Засега били само 78 „Опел-Блица“.

— Това значи денонощен трафик и при добри атмосферни условия най-малко десет дена! — каза Скарлатов.

— Петнадесет минимум! — възрази Динев. — Графикът бе изработен за 120 камиона.

— Побързайте, господин Скарлатов — каза майорът.

— Имате ли нещо предвид?

— В момента се оформят фронтовете. От едната страна — Солун и околностите. Там са немците. От другата — ние. Командването е дало заповед да бъдем в пълна бойна готовност.

— Ако не е тайна, какъв е планът в случай на конфликт?

— Ние с нашите части ще се постареем да отрежем немците от Халкидическия полуостров, за да не се измъкнат.

— А те?

— При тях е по-сложно. Те имат гарнизони по всички егейски острови. Особено е голям този на Крит. А нямат достатъчно морски и

въздушен транспорт. По сведения на военното разузнаване още не са получили заповед за евакуация.

— А тук?

— Няма достатъчно сили и не искат да ги пръскат. Фактически са обградени отвсякъде. Вероятно в крайния етап ще се помъчат да се измъкнат през Югославия.

— Значи ли това, че ние в момента контролираме Дедеагач и пътя до турската граница?

— Засега. А какво ще стане в близки дни, не знам... Ето защо час по-скоро трябва да започнете, господин Скарлатов!

— Камионите кога ще бъдат на наше разположение?

— Една част още утре.

Туше Динев с няколко думи очерта положението с гражданската власт в Беломорието. Засега все още функционира. Гърците, по негласно споразумение, мируват и изчакват, благодарение на господин Папаниколау. По свои канали е постигнал съгласие от партизаните в околността да не ги нападат. Обяснил им е акцията и няма да пречат. Папаниколау седеше мълчалив, сякаш не участваше в обсъждането. Говореше добре български, както и всички в този край, но явно се отделяше от останалите — слаб, тънък, с побелели, гладко причесани назад коси и живи, изразителни черни очи.

— Господин Папаниколау, имате ли да изкажете свои съображения? — попита Скарлатов.

Папаниколау трепна. Той си мислеше нещо свое.

— Не, господин Скарлатов. Каквото направихме, направихме!... Останалото е в ръцете на Бога...

Откакто беше тук, в Беломорието, Борис непрекъснато се сблъскваше с тази примиреност на хората. Увлечени от урагана на войната, вдигнати от него като прашинки във въздуха, те се бяха оставили на стихията, надявайки се да оцелеят.

Майорът стана. Върху фона на синьото и спокойно като огледало море той изглеждаше до развалините на светилището като изваян.

— Аз тръгвам. Имам важно военно съвещание в танковата бригада. Ще ви изпратя обратно катера.

— Благодаря, господин майор.

Сега Скарлатов се обърна към експертите — проверени и сигурни хора, по думите на Динев. Този, който отсъстваше, бил

комунист, но по принцип бил съгласен с акцията. Заговори младият и весел мъж.

— Ние, пловдивчани, господин Скарлатов, сме с Вас. Балите са свалени под навеса на открито. Наехме и хора за товарене. Плащаме им в момента без да работят, за да ги задържим. Господин Динев уреди и специални хранителни дажби. Доколкото можахме, се снабдихме и с товаръчна техника. По наши изчисления за камион ще е необходим половин час за товарене. Аз ще бъда в Кавала, другарят ми в Дедеагач, а третият, дето го няма тук, е в селото, където са главните складове.

— Отлично.

— Имам още един въпрос, господин Скарлатов. Ще Ви трябват ли хора за разтоварване на камионите в турска територия?

— Не, отгатык си знаят работата. Дано организацията им е като вашата!

— Дано, господин Скарлатов.

Другият, по-възрастен експерт не взе участие в разговора, но следеше всяка казана дума.

— И последен въпрос, Динев. Кога можем да започнем?

— Още тази вечер. Поначало целият трафик ще бъде нощен, иначе рискуваме повече. По уговорка с майора камионите ще бъдат със затымнени фарове. Той така ще разположи своите танкови части, че вечер немците да нямат коридор по шосетата към нас и турската граница.

Съвещанието свърши. Всички си тръгнаха. Техникът набързо се изкъпа. Когато излезе на брега, мина край Борис и каза:

— Морето е топло като мочка. Няма ли да опитате, господин Скарлатов?

Той кимна отрицателно. По странна асоциация си спомни, че това море е свързано с нещастия в неговия живот.

— Няма ли да дойдеш в гостилницата? — попита Динев.

— Вие вървете, аз ще поседя още малко...

Останал сам, Скарлатов съблече самото и легна на дървената скара. Подпря си главата с ръка, за да гледа морето, простряло се пред взора му чак до неясния, забулен от изпаренията хоризонт... Ето, вече идваше краят. На какво? На войната, на разделението между хората, на ужасите?... И пак, както в древността, някъде на хоризонта ще се появи първото бяло платно на кораб, тръгнало от съседния остров, за

да донесе теракотовите съдове с маслинено масло и вино или слитъци мед и жито от Понт Евксински. И хората щяха да го посрещнат на пристанището радостни и щастливи, че вече могат да пътуват, да се свързват помежду си... Скарлатов не се съмняваше, че след войната ще стане точно така. Но ти какво ще правиш?... Каквото всички! Ще се радвам!... И изведнъж разбра, че тук, на брега, е краят на неговата кариера като banker. Отново в ума му изплува стаичката с дървена маса, стол и легло, етажерки и мечтата през целия му живот — да напише книга върху механизма на обществото, погледнат през призмата на търговията и финансите. Сега, за разлика от друг път, в мечтите му се появиха море, бряг и маслинена горичка, а може би и лозе... Той си спомни едно от писмата на Юлиан Вероотстъпника^[1], този император-философ, може би втория в историята след Марк Аврелий. Той описва малкото имение край Босфора, което подарява на свой приятел. Как би желал писмото на Юлиан да е до него и той да притежава това скромно имение, където да прекара остатъка от живота си в малко труд за насъщния и най-вече в работа на дървената маса, а в свободното време да отиде до морето, да се изкъпе или да му се любува. Да наблюдаваш морето от брега е величествено. То те смирява, поставя те на мястото, където си действително. Няма подобро училище, което да те подготви спокойно и достойно да посрещнеш смъртта, от морето, каза си Борис. Ако ми остане тази възможност, аз ще живея край морето в малка, скромна къщичка сред лозе. Но даже тази скромна мечта той, bankerът Борис Скарлатов, годен да купи цяла крайбрежна ивица и я застрои с огромни хотели, сега не вярваше, че може да я постигне. И какво? Трупа пари цял живот, трупа и...? И както винаги, си отговори честно и правдиво. Накрая — нищо! Идва смъртта. И когато се запита дали се бои от нея, този път си отговори, че не се бои вече. Bankerът Борис Скарлатов разбра, че житейската му комедия, изпълнена с толкова много суета, е свършена. Останалото би било като при дългите, повтарящи се финали от увертюрите на Росини, докато все пак в края настъпва мигът на вечното мълчание. Борис чувстваше, че е така, но както всяко чувство, той не можеше да го изрази точно с думи. Останалото бяха подробности...

По пътеката откъм горичката тичаше младият тютюнев експерт.
— Господин Скарлатов, катерът дойде.

Борис стана от скарата. Наметна сакото, хвърли последен взор към морето и закрачи след експерта.

Вечерта един по един взеха да пристигат камионите при складирания тютюн. Работниците не говореха. Товаренето вървеше бързо. Туше Динев и тютюневите експерти бяха изцяло погълнати от работа. Майорът дойде при него и запали цигара.

— Господин Скарлатов, възбуден съм като пред бой. Не предполагах, че изнасянето на тютюните е толкова емоционално зрелище...

Скарлатов нищо не каза, защото знаеше, че всичко, свързано с печелене на пари, е завладяващо.

— Камионите ще тръгнат веднага след товаренето.

— Няма ли да бъдат в колона? — попита Борис.

— Не, господин Скарлатов. В колона ще се съберат едва пред устието на Марица. Така може би ще заблудим немците.

Скарлатов мислено се съгласи с майора. Всъщност той вече бе излишен. Останалите участници си знаеха отлично работата. Но не му се спеше и остана, докато се натовари и последният камион. Туше Динев се приближи.

— Шефе, аз тръгвам с моята кола. Дано Бог ни запази!...

Той се прекръсти. Това е лош знак, мислеше си Скарлатов. Винаги когато работите са извън възможността да им повлияе, Динев се обръща към религията.

До сутринта камионите направиха още един курс и изнесоха партидата от Кавала. Динев се върна последен. Минал на турска територия. Там го чакали Карасулиев и Фархи. Организацията оттатък била отлична. Донесе кафе, шоколад, бонбони, а също и продукти за ядене. Йосиф бе помислил за всичко. И вместо да си почине, Динев изчезна нанякъде. Бави се чак до мръкване. Пристигна блед и уплашен. Остана прав в стаята на Скарлатов.

— Какво има?

— Шефе, връщам се от Солун.

— Как са германците със здравето?

— Засега по-добре от нас.

— Случи ли ти се нещо?

— Срегнах се с моя агент от фирмата Реемтсма. Те са надушили нещо.

— Реемтсма не е толкова страшна. Друго е, ако се намесят Гестапо или военните.

— Но в Беломорието Реемтсма командва всичко.

— Седни, Динев, и говори направо! Имаш вид на болно куче.

— Ако позволиш, ще се разхождам. Иначе ще рухна. Вече трийсет часа съм на крак.

Скарлатов за пръв път забеляза в него страх.

— Би ли направил кафе?

Динев се зае веднага. Докато го правеше, не проговориха. Едва когато поднесе димящите чаши, той седна.

— Е, Динев, в тия години винаги си казвахме неприятностите пред димящия олтар на кафето. Аз те слушам.

— Шефе, трябва да бягаш.

— Това го знам и без тебе. Но аз съм капитан на кораб и ще напусна последен.

— Умолявам те...

— За себе си отговарям аз лично! Ти не си ми настойник.

— Шефе, в името на покойния ти баща...

— Я не говори глупости! Загубил си ума и дума и вече викаш духове!

— Времето ни е преброено, шефе.

— Добре. Ще заминеш ти, без мен! Сипи коняк в кафето!

Динев изпълни желанието му и седна.

— Аз ще остана, въпреки че е безсмислено.

— Не! Ти ще заминеш! И не приемам никакви възражения!

Динев беше напълно разстроен.

— Шефе, винаги си постъпвал към мен благородно. Аз няма да мога никога да ти се отплатя.

— И не желая. Направи ли досега нещо по твоя въпрос?

— Какво да направя?!... Оставям в София кантората и апартамента. Те не струват колкото моя живот. Всякога съм знаел, че съм пътник. Затова и не се ожених.

— Не съжаляваш ли?

— Не. Сам човек понася по-добре нещастията.

— Във Франция ли ще се установиш след войната?

— Не знам, шефе. Но ще те чакам и ще дойда при теб, където и да си.

— Къде, на небето ли?

Динев нищо не отговори и дълго мълча. Накрая каза:

— Много велики дела на този свят са рухвали на финала. Сякаш тогава човекът, който трябва да действа, става апатичен, изчерпва се. Така е било и при Наполеон. Изпаднал в странно бездействие след битката на народите край Лайпциг...

— Не знаех, че Наполеон ти е бил идеалът.

— Не. Но кой човек на тая земя не е искал да бъде на негово място? Аз обаче знаех своите възможности и никога не съм ги прехвърлял.

Скарлатов кимна с глава.

— Тогава, Динев, иди да се приготвиш.

Той стана объркан.

— Това ли са ти последните думи, шефе?

— Искам да остана сам — каза Борис.

Динев тихо излезе от стаята. Навън бе нощ. Скарлатов застана на прозореца. Тъмнината беше непрогледна. Той чу познатия шум от двутактовата кола на Динев. Скоро ревът на мотора се изгуби и остана да се носи равномерният тих плисък на вълните. Скарлатов наля в една чаша коняк. Почувства се отпаднал, уморен и без всякаква мисъл в главата. Симфонията на Хайдн със свещите лека-полека завършваше. Предпоследният оркестрант беше духнал своята и изчезнал в мрака. Скарлатов се огледа. Наистина беше останал сам.

Същата нощ младият тютюнев експерт дойде да го вземе със своята кола. Сега той му беше шофьор. Скарлатов се радваше, че ще пътува с този весел мъж. В следващите дни почнаха изнасянето на партидите от селото край Дедеагач. Докато пътуваше, мислено избираше мястото на Юлиановото имение с маслинената горичка и лозето. Къщичката щеше да построи от отломките на древните постройки, с които бе изпълнена цялата околност...

На 2 септември 1944 година Константин Муравиев състави нов кабинет. Краят бе въпрос на дни...

На 3 септември сутринта по прекия телефон в хотела, който бе прокаран специално от военните за Скарлатов, се обади майорът. Един час по-късно той пристигна с военна кола.

— Господин Скарлатов, идвам да Ви взема. Ще Ви придружа до границата, а после каквото Бог Ви е писал...

— Какво се е случило, майоре?

— Нашата танкова бригада се оттегля по посока на Струмица, за да се доокомплектува и се ремонтират танковете. После вероятно ще започнат военни действия.

Майорът беше възбуден и весел. Скарлатов го гледаше заинтригувано и си мислеше — ето го истинския български офицер. Той знае да се бие и мре. Ако имаше зад себе си мъдри политици, България щеше сега да е съвсем друга страна, а не земя, на която всички останали гледат като на плячка. Скарлатов отказа да тръгне с него. Последният го предупреди, че всеки момент ще започнат евакуация на военните складове и тогава ще вземе камионите. Засега ги оставя все още на разположение. Последната най-голяма партида в Дедеагач изнасяха сравнително бързо. Още с пристигането си там Борис ускори работата и по-голямата част бе вече прехвърлена. На 4 септември решиха да изнасят и денем. Шофьорите, доволни от щедрото заплащане, не жалеха сили. Скарлатов лично заплащаше всеки курс. Същия ден вечер, по нареждане на майора, камионите отидоха към военната част. Скарлатов остана да спи в Дедеагач само с шофьора и колата, които майорът му бе дал на разположение. Събуди се от виковете и изстрели на разсъмване. Горяха неговите складове с последните партиди тютюн. Той застана на прозореца и си помисли, че Нерон едва ли е изпитал такова удоволствие при вида на горящия Рим. Някой бе довел работата спешно до великолепен завършек. След малко при него влезе Папаниколау, облечен като за екскурзия с винтия и голф. Току-що се бе върнал от турската граница. Той напускаше Дедеагач. Съобщи, че с него отиват и експертите. Скарлатов не попита къде. Папаниколау му подаде писмо от Карасулиев.

— Трябва да тръгвате незабавно, господин Скарлатов, докато не е дошла германската военна полиция. Затвориха турската граница. Искрено Ви се възхищавам. Замисълът Ви от начало до край беше великолепен!...

Скарлатов му стисна ръката и се разделиха. Време беше да напусне Дедеагач, но закъде?... Карасулиев също го осведомяваше, че границата с Турция била вече напълно затворена и обстановката напрегната и опасна. Турците струпвали войски за евентуално нахлуване в България заедно с англоамериканците, ако българската делегация за примирие, изпратена в Кайро, постигне споразумение. Въпреки че прехвърлянето му в Турция бе най-добрият изход за Скарлатов, той се зарадва, че то се осуетява. Значи нямаше да напусне България!... Отново го завладя това мощно любопитство да проникне в бъдещето. Някаква силна възбуда го обзе. Бързо прибра малкото си вещи в пътната чанта. Шофьорът я намести. Колата потегли за Кавала. Когато пристигнаха там, завари Динев. Той го чакаше. Борис не се изненада и първото, което узна от него, бе, че днес, на 5 септември, Съветският съюз е обявил война на България. Скарлатов се усмихна, като си помисли в какво положение са изпаднали самозваните български политици.

— Шефе — каза Динев, — убий ме, но не мога да те оставя сам в тая бъркотия. Цял живот няма да си простя!

Борис нищо не каза. Освободи шофьора. Бързо нахвърля дрехите си в куфара. Динев беше напълно готов. Натовариха багажа на колата му и потеглиха към България...

Шосето бе силно оживено от български военни автомобили и мотоциклети. Движеха се близо до тях, за да имат евентуалната им закрила. Скарлатов накратко му описа какво се е случило в Дедеагач. Динев мълчаливо го изслуша. Лицето му стана загрижено. Той каза:

— Шефе, на 6 септември пристига „Ориент-експрес“ от Цариград и заминава през Сърбия за Европа. Това може би е единственият ни шанс все още да се измъкнем легално. После ще бъде късно, руснаците вече ще са в София...

Прав е, помисли си Скарлатов, но нищо не му възрази. Повече почти не проговориха. Късно през нощта пристигнаха във вилата.

[1] Юлиан Вероотстъпник (322–363) — Флавий, Клавдий, Юлиан; римски император, философ, неоплатоник, направил

безуспешни опити да възстанови езичеството на мястото на християнството. ↑

ГЛАВА ОСМА

На един отдалечен коловоз, някъде към гара „Военна рампа“ до София, се забелязваше странно оживление. Пристигаха леки коли, камиони, мъже и жени с огромни куфари, натоварени като катъри, облечени във всичко, което им е най-скъпо. Лампите на перона не бяха запалени и нещата изглеждаха недействителни, неясни, причудливи. Носеше се и лека есенна мъгла. Първият, когото видяха Динев и Скарлатов, бе Кирил Разбойников. Двете негови познати селски момчета бързо пренасяха багажа му във вагона. Разбойников беше груб и не се церемонеше с никого. Една жена изохка, когато я притисна на стъпалата. Елегантен мъж се изпречи пред него.

— Господине, трябва да се извините.

— Я не се занасяй! — опъна се Разбойников и се напъха заедно с дипломатическото си куфарче.

Динев с два куфара в ръце и Скарлатов влязоха последни от другия вход на вагона. И двамата бяха в спортно облекло. Скарлатов не се разделяше обаче от бастуна със златната глава на орел с тюркоазени очи. Носеше и една пътна чанта. Влакът беше пълен, но изпращачи нямаше. По коридорите не можеха да се разминат от мъже и жени, облечени в скъпи дрехи. Въпреки това имаше нещо много жалко в тази гледка. Разбойников ги зърна от другия край и се провикна:

— Тук, господин Скарлатов... Тук има място...

В тоя момент локомотивът продължително изсвири и влакът потегли. И внезапно във вагона настъпи странна тишина и всеки остана като закован на мястото си. Само габровецът Разбойников продължи да си пробива път с една кошница вътре с кокошка, яйца и коняк и влезе в купето, където се бе настанил Динев. Остави кошницата върху масичката и се обърна към него, но Динев се бе загърнал в якето си и мълчаливо седеше със затворени очи. А малко по-далеч в коридора Скарлатов гледаше през прозореца искрите в тъмната нощ...

По-късно всички се затвориха в купетата си. Но Борис не можеше да заспи. Той стана тихо, мина край спящите, като се мъчеше

да не ги докосне, и излезе в коридора. Беше почти празен. Само двама мъже и една жена спяха, седнали върху куфарите си. Той запали пура и тръгна по коридора. В полуосветените купета се виждаха спящите пътници. Други ядяха, а трети тихо разговаряха. В едно от тях Радков, Ризов и Стоянов си бяха навели един към друг главите и си шепнеха като затворници. По-нататък позна разни бивши офицери в цивилни дрехи, депутати, министри... Като калейдоскоп минаваха през погледа му тези лица, сега събрани на едно място, в един влак, бягащи от своята страна, която толкова често и лесно възвеличаваха в разговорите и речите си. Тази Родина, за която с лекота умираха на думи... Динев излезе в коридора и го настигна с разтревожен вид.

— Помислих, че нещо е станало...

— Няма нищо, Динев — каза Скарлатов. — Спи спокойно и ме остави сам.

— Е, шефе, голям късмет извадихме! Това беше последният влак от София.

— Да, последният... — каза сякаш на себе си Борис.

Динев отиде до тоалетната и се прибра в купето.

Един железничар с фенер в ръка тръгна по коридора. Като стигна до Скарлатов, измъкна една смачкана цигара и поиска да я запали от пурата му, но той извади от джоба си златна запалка, щракна и му подаде огън. Железничарят отмина към другия край на вагона. Борис гледаше в нощта, но не можеше да види нищо. Само искрите продължаваха да летят. И изведнъж изпита непреодолимо отвращение, дори почувства в устата си гаден вкус. Господи, какво правя, каза си той. Нима аз ще бъда тоя от Скарлатови, който се отказва сам да избере съдбата си па каквато и да е тя?!... Как може да се оставя на пороя да ме повлече и да потъна в тинята на обстоятелствата?!... Аз ли не искам да видя края на една пропадаща държава, и то край с революция! Толкова отдавна и толкова пъти съм го предричал! Аз трябва да присъствам лично на тази незабравима премиера, защото за добро или зло бях участник в нея, макар и задкулисен...

Скарлатов се извърна и тръгна към железничаря в другия край на вагона. Влакът започна да спира и навлезе в някаква малка гара. Когато Борис мина край своето купе, видя вътре да спят Динев и Разбойников. Отново му се мернаха всички останали чужди и омразни нему лица,

още по-отблъскващи в своя заспал вид, с отворени уста или стиснати челюсти... Скарлатов се изправи пред железничаря и гласно изрече:

— И аз пътувам с тия идиоти, аз?!... Скарлатов бяга?! От какво? Защо? Къде?!...

Железничарят не го разбра и се обърка.

— Зле ли Ви е, господине?

В този миг влакът спря.

— Искам да сляза — каза Борис.

— Тук ще стои само минута — отговори той и влезе в съседното купе.

И наистина след миг локомотивът пронизително изсвири. Влакът бавно запотегля. Скарлатов бързо отвори вратата и слезе на земята с бастуна в ръка. Влакът засили скоростта си и след малко светлината на червения фенер се скри зад близкия завой. Той тръгна край гаричката, почти кантон, и видя през прозореца един сънлив чиновник до телеграфа.

— Кога има обратен влак за София? — попита го Скарлатов.

— Нищо не се знае, господине, има голямо закъснение, страхотна каша е...

Без да мисли повече, Скарлатов пресече железопътната линия, изкачи сипея и се изгуби зад него. Едно самотно куче с подвита опашка стоеше в края на перона и го проследи с очи.

Борис се озова пред едно стърнище. Щракна запалката и погледна часовника си. Беше три и половина след полунощ. Небето светеше, обсипано със звезди, които почваха да бледнеят. Беше топло и цареше плътна тишина. Скоро ще почне да съмва... Все ще стигна до някой път... Скарлатов въздъхна с облекчение и закрачи право през стърнището. Изведнъж се почувства лек и свободен като млад студент, когато избяга от Женева, без да се обади никому, и тръгна пеша пряко през планините за Италия, без път, без цел, като птичка божия... Не забеляза колко вървя, колко време беше минало, отмахнал гнета на разума и страха. Така стъпи на един черен коларски път и като походи по него, чу отдалеч шуртенето на вода. Скоро стигна до една голяма чешма като паметник, с бакърен сахан, закачен за верига и голямо каменно корито под чучура. Благословени тия чешми из цялата българска земя, си каза той, построени от майстори и чорбаджии, от даскали и от попове...

Скарлатов си свали винтягата и я положи на камъка. После запретна ръкавите на ризата и дълго плиска лицето си със студена вода. Накрая отпи няколко глътки, извади от джоба си носна кърпа и старателно се избърса. Почувства се съвсем освежен и седна на дрехата си. Отпусна се безметежен и се заслуша в равномерния шум на струята. Развидели се. Тогава долови далечно виене на мотор, което все повече се усилваше и скоро от завоя в далечината се показва камион. Когато наближи, Борис застана пред чешмата в средата на пътя и махна с ръка. Камионът и без това беше забавил ход, леко отби встрани и спря на десетина крачки. Беше много стар и износен. От каросерията се подаваше малко сено. Шофьорът отвори вратата и скочи на земята. Беше висок, слаб възрастен човек с побелели коси, почти старец, но спретнат. Изглежда е мой набор, помисли Скарлатов и поздрави.

— Добро утро.

— Дал Бог добро — отвърна той и отиде право на чешмата. Пи жадно от шепа, а после се изми.

— Май и автомобила е наша възраст — усмихна се Борис.

— Вярно е — каза шофьорът, като се бършеше с кърпата си, — но още върши работа. За къде си?

— За София.

— И аз. Но първо за Перник през Брезник, а после за София. Ако ти уйдисва?...

— Все ми е едно — каза Скарлатов. — През където искате...

Шофьорът седна зад кормилото и запали мотора. Той забеляза, че Скарлатов леко накуцва и малко се затрудни, докато се качи и се намести, въпреки опората на бастуна.

— От коя война? — попита той и подкара напред. Борис веднага разбра.

— От Балканската, в Солун.

— А мене ме раниха при пробива на Добро поле.

Той се разгърди и показа един белег под дясното рамо.

— Три години бях пленник при англофренците. Домашните ме бяха отписали и панихиди правили...

Но не изпсува след тия думи, както правеха повечето хора, особено от неговия занаят, а се замисли. Приличен човек, каза си Борис, изглежда е от село...

— Не Ви ли е страх в тия смутни времена да отивате в планината?

— Не, господине. Каквото има да ми се случи, ще се случи и в полето...

Отново тая примиреност пред съдбата го учуди. В България повечето от обикновените, прости и добри хора разсъждаваха така, както учеха светлите умове на човечеството, и то без да са прочели нито ред от тях.

Пътят беше стар и изровен. Започнаха да се изкачват из серпентините нагоре. Камионът скърцаше с всичките си части, сякаш ще се разпадне. Моторът виеше, пукаше и кашляше, но все пак упорито, метър по метър се катереше или се спускаше в дерета. Скарлатов видя една стара, изпокъсана туристическа карта пред себе си и я взе.

— Не съм минавал по тия места... — каза той.

— Нагоре-надолу, нагоре-надолу... — отвърна шофьорът. — Само в стара България си почивам по шосетата, даже мога да спя и да карам...

Борис разгърна картата и се загледа. Щяха да пресекат Завалската планина, да минат през Трънското и Брезнишкото землище, през борови и широколистни гори, голи баири и високи зелени поляни, долове и сипеи, рекички и поточета, щяха да посрещнат изгрева и изпратят залеза на слънцето — едно непрекъснато разнообразие за окото като полета на пеперудата от цвят на цвят... По пътя шофьорът му разказа, че бил от Своге, но отдавна живеел в Ючбунар, че къщичката му пострадала от бомбардировките и сега се приютили с трите деца и жена си в една съборетина. Занимавал се с ремонт и търговия на автомобилни части. Идвал от Сърбия. Войската се връщала. Полковете се саморазпускали и докарал до Драгоман сума пешаци-войничета. Едното идвало чак от Битоля — жълто и слабо като воценица, гладно като въшка. Искали да преминат към партизаните заедно с повечето офицери и таман работата да стане, германците ги обградили, командирът на дивизията ги предал на тях, а после се самоубил на плаца пред всички. Вдигнали ги в плен, четири дена ни вода, ни храна. Случайно намерили обелки от картофи и щели да се избият за тях. Добре че сетне влака им нападнали сръбски и македонски шумкари. Голяма пукотевица станала и по мегафон една

партизанка викала: „Братя българи, не бойте се, дръжте се, скоро ще ви освободим...“ И ги освободили. Но войничето духнало право към България — къде с каруца, къде пеша, къде с камион...

Скарлатов внимателно го слушаше, без да го прекъсва. Значи разложението е почнало, настъпваше хаосът. Докъде ли ще стигне?...

Пресякоха река Конска и близо до Брезник спряха на здрач в един полуизоставен хан на пътя. Шофьорът не искаше да кара по тъмно и спа върху сеното на камиона си. Скарлатов се просна върху одъра в малка, мръсна и неугледна стаичка на хана, където дървениците не го оставиха на мира цялата нощ. На другия ден и двамата се измъкнаха още преди зори. Борис реши да се разплати предварително и подаде няколко едри банкноти на шофьора. Беше му харесал.

— Вземи...

За негово учудване той отказа.

— За да тръгнеш в такова време през планината, сигурно не ти е лесно. Ще ти потрябват на тебе. Грехота е да взема от притеснен човек...

— Аз имам достатъчно, старче, не съм притеснен, а дори щастлив. Изпий довечера, като стигнеш края на трудния си път, една чаша за мое здраве!

Чак тогава шофьорът взе банкнотите. Скарлатов го помоли да остане в каросерията на въздух, понеже тежко понасяше силната миризма на бензина в раздрънкания камион. Няколко мига шофьорът размисли, после махна с ръка и му помогна да се качи. Скарлатов се настани върху купчината сено и чак тогава разбра колебанието на стареца и защо пътуваше по черни шосета. Сеното, което се подаваше, беше малко, явно за камуфлаж. Вътре аксесоарът бе далеч по-богат... Имаше цяла бала германски парашути, от чието платно ставаха чудесни ризи и блузи. Виждаха се германски военни платнища, бинокли, автомобилни гуми, мраморни кръстове от гробища, красиво изработени австрийски керемиди, вилни черчевета за прозорци, старинни брави и катинари, раници, ремъци и колани... Малкият бизнес на малките хора, въртени, смилани или изхвърляни от мелницата на войната, ловящи се за каквото попадне с надеждата да оцелеят. Скарлатов се усмихна. Хиляди пъти по-честен бизнес от тоя на водачите и касапите в пагони, каза си той.

Отминаха благополучно спящия Перник и стъпиха на софийското централно шосе. Но като поеха към Владая, моторът нещо изхърка и спря. Шофьорът едва успя да застане встрани на пътя и скочи навън. Отвори капака и след малко отиде при Скарлатов.

— Авария — каза той. — Един час ще трябва да го човъркам, докато го закърпя...

Скарлатов изведнъж реши.

— Аз съм близо. Ще си направя една екскурзия пеша през Витоша и ще се прибера дома. Таман да си спомня кога съм бил млад.

И двамата се усмихнаха. Шофьорът му помогна да слезе. Сърдечно си стиснаха ръцете и се разделиха. Докато се спускаше по сипея на шосето, за да поеме по хълма нагоре, той изпита уважение и признателност към този човек, който нито веднъж не го попита кой е, откъде е и какво работи — нещо рядко за българина. Отсреща се белееха десетина селски къщички и над тях към самия връх на планинския склон плътно настъпваше иглолистна гора. Помежду шосето и къщите имаше ивица от мочурливи места, които доста го затрудниха, докато ги прескочи и стъпи на песъчливо-каменистата почва. После, като се опираше на бастуна си, равномерно закрачи нагоре и скоро навлезе в тъмнозеления мрак на боровете...

ГЛАВА ДЕВЕТА

Сега лежеше задъхан върху лишеите и тревичката на върха и чакаше сърцето му да се успокои. Беше отвикнал да ходи. Почувства пареща болка на едното ходило. Сигурно съм си изранил краката... Но упорито бе изкачил пътеката, която се виеше по стръмнината, обрасла с млада дъбрава, а тук-таме край нея имаше и по някоя нива до коничния връх над селото. Дишаше дълбоко с отворена уста. Усещаше още вкуса на минерална вода в нея. По пътя пи от едно изворче, пред което грижовни ръце бяха направили площадка и обградили с камъни. Земята под тялото му още излъчваше топлината, набрана от летния пек, а небето бе прозрачно като вода, защото слънцето не се бе показало. Познаваше тия места. Бе излизал на разходка, бе обходил и селата... Спомни си за Чуйпетльово. Камбаната на църквичката бе закачена ниско на едно яко приземисто широко дърво и върху нея прочете излетите думи — „Дар на Бога от чуйпетльовци, които ходиха на война и се върнаха живи и здрави“. Трогна се тогава и гърлото му се стегна. Но беше толкова отдавна... Скарлатов се надигна. Малката полянка бе обградена със скали, облечени в храсти. Той се примъкна до една скала, удобно се облегна на нея и зарея поглед наоколо. В близкото долче течеше поток, скрит в гъстата зеленина край него, която пазеше завет. Скромният връх, на който почиваше, бе самотен, чист, едва забележим в пояса от високите планински поляни със сочни треви, цветя и ароматни смрики. Под ливадите бяха пръснати горички от ели и бели брези. В подножието на върха, на една полянка, се белееше малка къщичка — нещо като хижа, нещо като параклис... А в далечината се синееха високо в небето планините на Рила, тук-таме с бели петна — преспите, които никога не се стопяваха. В низината лежеше млечна мъгла и скриваше земята. И отново, както винаги, когато се намираше в планината, го споходи тъжната мисъл за вечния порядък, който се стелеше в безкрая и който е бил преди него и ще бъде и след него. Но това беше особена тъга, за която псалмописецът бе казал: „Добре ми стана, че се наскърбих...“ Да, планината възвишава... Нямам пари, нямам власт, ето ме, станах като птиците

небесни... И волност изпълни гърдите му и той за сетен път разбра, че свободата е абсолютната липса на страх... Внезапно храстите и тревите, окъпани в роса, блеснаха и първите слънчеви лъчи искряха в капките с всички цветове на дъгата. Господи, откога не бях виждал изгрева, каза на глас Скарлатов и поднесе лицето си на лъчите. Мястото бе закътано и тук слънцето грееше особено приятно. Миришеше на билки и цветя. Лъхна го тих вятрец... като диханието на Бога, изникна в ума му стихът. Той седеше неподвижно със затворени очи, напълно отпуснат и неусетно някъде потъна... Изведнъж се видя отвсякъде заобиколен с една необикновена зелена материя. Тя светеше не като скъпоценен камък, не като тревата, а като нещо много свежо и наситено. Но най-неочаквано върху тази материя се образува малко мехурче, което посивя и пукна. После започнаха да се образуват много такива мехурчета, които посивяваха и се пръскаха.

Постепенно те се уголемяваха и покриха зелената материя, докато накрая тя изчезна и всичко наоколо посивя. През това време, докато се явяваха и изчезваха мехурите, започна да се обаждат отнякъде, сякаш издън земя, дълбок мъжки глас, който ритмично, на равни интервали повтаряше: „Меланхолия на материята, меланхолия на материята...“ И Скарлатов се събуди. Цялото му същество бе обхванато от палещо напрежение и мрачно предчувствие за приближаващо нещастие. Нямаше и помен от безметежния му радостен унес преди съня. И в миг властно нахлуха в ума му без ред, сякаш насилствено, въпросите: Защо се върна? Кому си нужен тук? Кому оставяш Яна? Кому искаш да се перчиш? С какво? Стар и куц? Искаш да умреш смешно — най-безславната от всички смърти?... И той усети, почти видя, как използва отнякъде огромната сянка на страха и закри виделината на душата му. Сърцето му лудо биеше. О, Боже, помогни ми, гласно каза Борис и започна да си повтаря — спокойно, спокойно... Ще помисля, ще разсъдя...

Той не можеше да остане роб на нищожни хора, с които цял живот бе свързан. И като ги видя на едно място, всичкия този измет, който пътуваше, бягаше, който се спасяваше и искаше да се измъкне без да плати, той си каза — винаги си се смятал за мъж. Тогава слез, плати дълга си и стани свободен! И аз се смъкнах от влака... И сега?... Е, добре... Да почнем от плюсовете... В чужбина? Значи избавен, но на доизживяване. Наистина, ще остане богат, ще разхожда внуци из

парковете, ще си разказват с Йосиф анекдоти, но ще бъде изместен камък, а не Бог-създател. Ще бъде извън борда, а Търговска банка Скарлатов — един красив спомен... В България?... Ще има демократично правителство, поне в началото... Той винаги е бил заклет враг на фашизма. Доказал го е... Може да бъде много полезен в една разрушена страна с неговото реноме на демократ, с международния си авторитет и връзки на виден финансист. Не, не се лъжи! Историческата практика в такива случаи показва съвсем друго. В очите на масите той ще си остане чорбаджия, експлоататор и нищо повече! А простият човек не може да направи друго, освен да отрича всичко, което е било до него. Ако не отрича, трябва точно да каже кое е лошо, кое е добро, а не може. Няма знания, няма мъдрост. Вместо това — прекалена вяра в нещо неизпробвано, в илюзии и велико нетърпение да ги осъществи незабавно. А и руснаците не признават друг тертип освен собствения си. Това значи радикален прелом с много жертви и България ще повтори в миниатюр целия им изминат път. Но ти може да бъдеш съветник! Имаш такъв огромен стопански и политически опит! Нали и те ще искат да възстановяват, да строят, да експериментират... Да, но не с теб! Няма да ти вярват! От глупост, от предубеждение, от невежество... А и от сектантство! Сблъскавал си се с него. Като едрата шарка в детството то е оставило белези върху политическия образ на комунистите чак до днес. Изключение правят малцина. В идейната представа на мнозинството има само два хълма — на единия стои Димитър Благоев, на другия Бай Ганьо. И сега няма да е по-различно. На едната страна ще бъде Сталин и сие, на другата — класовият враг! Няма демократи, няма неутрални, няма християни... Само комунисти и фашисти! Та кога ли в политическия живот у нас са забелязвали цветовете на дъгата?... Всичко е черно или бяло. Тогава?... Ще се затворя в някоя стаичка и ще напиша най-сетне своя труд, а може би и спомените си... Ще бъда само наблюдател! Има ли по-импозантно зрелище от Революцията?... Пак се лъжеш. Няма да изтърпиш, а и най-важното — няма да те оставят. Ще искат да платиш и за свои, и за чужди грехове. А последните не са малко, ти го знаеш... Много невинна кръв се е проляла, много неправда се е натрупала, следователно и мъст. Не, няма да ти сложат лавров венец, по-скоро трънен... Трябва да имаш предвид и този вариант, най-неприятния! Единствено по този начин можеш да станеш вътрешно независим от

самия себе си. Няма да бъдеш и Йов, който загубва и богатство, и деца, и здраве, а жена му го изоставя, но той издържа на изпитанията и Бог му връща всичко, защото остава праведен. А ти не си! Но поне смъртта ми да бъде праведна — наведнъж, в миг, без болка и насън... Все пак има още един вариант — да обяснява, да предпазва, да убеждава, с всичко това, което е бил и което е, пък ако няма резултат — грехът да бъде на други, а не негов!... Трябва...

И тук мисълта му се прекъсна от ехото на една дружна песен. То ту заглъхваше, ту се увеличаваше върху талазите на планинския вятър. Мъжки и женски гласове пееха непозната нему приятна мелодия. Скарлатов се надигна и видя група от двайсестина души, насядали в края на красивата поляна, близо до подножието на неговия връх. Тя също бе обградена от големи скали с островчета от зелени храсти между тях. На един висок объл камък седеше мъж в бял костюм, който умерено ръкомахаше, вероятно направлявайки ритъма на песента. Слънцето блестеше в бялата му брада и коси, стигащи до врата. Имаше нещо странно и привлекателно в сияещия бял силует на този старец върху светлосиньото небе. Гледката на насядалите хора около него между пъстрите цветя и треви бе живописна. Скарлатов се взря и се сети... Той познаваше този човек^[1]. А и Матов навремето му беше говорил с възторг като за един рядко духовно издигнат българин. Пресата понякога се занимаваше с него. За пръв път чу името му по време на Балканската война. Бил завършил медицина и богословие в Щатите. Като се завърнал, изкарал пет години в пълно уединение и размисъл. Чак след това тръгнал да изучава България и българите цели дванайсет години, като проповядвал новото християнство, християнството не на думи, а на дела и личния пример. Така основал братства. В 1912 година отишъл като лекар във войската и пожелал да бъде изпратен в лагера на холерните, където престоял до края на войната и излекувал много безнадеждни случаи. Оттам Скарлатов му бе чул славата. Първата му и единствена среща с този човек стана по странен начин и затова я бе запомнил...

... Веднъж, като се връщаше от обичайната си разходка през Борисовата градина, случайно мина край Молитвения дом на новото братство. Изпита любопитство и реши да влезе. Вътре имаше беседа и салонът беше пълен. Скарлатов седна на последния ред. Бе пропуснал началото. На катедрата върху малкия подиум стоеше един извънредно

чист и благообразен старец. Съвсем като в житията, каза си тогава Борис. Беше среден на ръст, но светло облечената му фигура внушаваше чувство за височина. Имаше правилни, хубави черти на лицето и въпреки че идеше от средата на миналия век, бръчките се губеха в одухотворения израз и меката светлина на големите очи. Гласът му звучеше тихо, ясен и дълбок, с приятен, баритонов тембър. Говореше спокойно, кротко, без никакъв оттенък на насилие върху слушателите, без екзалтация, но с абсолютна и ведра увереност в това, което казва. Изобщо всичко в него излъчваше мир. Той разказваше, че нашата Слънчева система е част от друга, в която има милиони светили. Центърът ѝ е това велико космично слънце, което наричат Душа на Вселената, а други — Абсолютен дух, Първична причина, Бог, Безграничност, Разумно начало, Вечно начало, Висш разумен център.

Цялото пространство е проникнато от разни видове вълни, в това число и мислителни. Слънчевата система се движи към определени съзвездия и се подлага на различни космични влияния. Досега тя е била потопена в едно течение от по-гъста материя. Но вече го напуска и върви нагоре към по-редки сфери. Почва нейният възход. Целият всемир, всичко се движи в една нова посока. Навлизаме в една нова област на Духа. Досега Земята е слизала, сега възлиза и до скончанието на века ще напусне стария си път. Сега сме на демаркационната линия. Приближава една могъща магнетична вълна от няколко милиона волта с голяма бързина. Тази огнена вълна ще преобразува и пречисти не само Земята, но и целия Космос. Затова се казва „Бог е огън всепояждащ“. Едни ще просветнат от него, други ще изгорят. Само Любовта е бронята срещу изпитанията и мъките, която ще ни помогне да бъдем в хармония с трептенията на тази вълна.

Тук старецът замлъкна, а после отново заговори и на Скарлатов му се стори тогава, че той сякаш някому отговаряше. Хората мислят, продължи той, че могат да подчинят Природата, и там е нещастieto. Защото това е невъзможно. Не е въпрос да подчиним Природата, а да я изучаваме, за да бъдем в съгласие с нея. Във Вселената всичко се записва. Един ден ще разберем всички стадии, през които сме минали, ще се явят пред нас в живи картини, както и филмът на целия ни живот, който всеки ще види, когато мине Отвъд. Но за да се свърже човек с разумните сили в Природата, той трябва да съзнава тяхното

присъствие в нея и да издигне своето съзнание до полето, в което работят — Любов, Чистота, Братство и всички останали добродетели. Никому не е позволено да бъде господар. Гордостта е майка на временни, преходни знания и тя трябва да се замени с достойнство. При Бога ще отидеш не само праведен, не учен, а смирен. Единствено при смирението човек съзнава, че има множество върхове. То именно показва, че си издигнат. Иначе не можеш да получиш божествената благословия. Всички ще бъдат научени от Господа. Пръв, силен, богат — това са стари идеи. Но за да бъдат хората равни, трябва да се обичат. Истинският дом на човека е в душата му. Той няма дом отвън. Физическият свят е проявеният, а духовният — непроявеният. Не че не съществува, а още не се е оформил за нашите сетива. Има много тайни, които остават заключени, защото хората не са готови за тях. Съмнението е малодушие, недъг на душата. Просто трябва да развием психическите си сили, които Висшият разум е вложил в душите ни, и тогава Земята ще стане кърмилница на прекрасни създания. Разликата между тях и бившите хора ще бъде такава, каквато е днес между млекопитаещите и човека. Те ще виждат и отпред, и отзад, и ще излъчват блясък като фигури, огрени от слънцето, и където ходят, ще бъде светло. Новите хора ще четат мислите си и по вътрешен път ще схващат неща, които стават на хиляди километри. Те ще могат да напускат плътта си и да се разхождат по Земята в друго тяло, където пожелаят. Нашата Земя обаче още не е минала изкуплението си. Следващата фаза на човечеството е фазата на ангелите, чието съзнание е тъй пробудено, че светят като слънцето...

Тогава Скарлатов си помисли — този човек е или новоизлюпен пророк, или е мечтател, или е луд... В същия момент мъжът на катедрата наново млъкна. Настъпи пауза, която му се видя доста дълга, после старецът произнесе: „Този човек не е нито новоизлюпен пророк, нито мечтател, нито луд. Друг горе говори чрез него и това, което казва е вярно и ще стане, защото сме в Деня Господен! А сега можете да питате каквото желаете...“ Скарлатов целият трепна и докато другите почнаха да му задават въпроси, бързо излезе навън. Та той прочете точно мислите в ума ми, удивен си каза Борис. Беше силно заинтригуван, смутен и реши, че ще мине и друг път да побеседват лично. Но не успя. Битката за оцеляването на Банката го завъртя в своята вихрушка и прахът ѝ покри в паметта му този случай.

... Сега лежеше на Самотния връх, отново изпълнен с любопитство. Изведнъж усети, че бе станало съвсем тихо и не се чуваше никакво пеене. Колко бих бил щастлив, ако можех да вярвам като този човек! — помисли си Борис. Той се надигна и забеляза, че цялата група стоеше още там. Облегна се отново на скалата и се загледа в едно жълтурче. Но тъкмо посегна да го откъсне, и ухото му долови един далечен женски глас, но ясен и звънлив в планинското безмълвие.

— Учителю — питаше почтително жената, — защо Господ е допуснал тия злини в света и едни грешат, а други не?

— Всичко това хората го направиха — отвърна спокойно старецът, — а го приписват на Бога. Той дава свобода на всички. Дава свобода и на комара да те ухапе и смуче кръвта ти, но ти дава право и да го бутнеш. Бог толкова високо поставя свободата, че не е могъл да не даде право на Творението си свободно да избира между Доброто и Злото, дори с риск то да се опълчи срещу Него. Защото само свободата рано или късно ще го върне към Създателя му. Злото сега е събрало всичките си бранници и върлува повече откогато и да било, защото идва краят му. Сегашната епоха се нарича връзване на злото в света, за да се тури ред и порядък в него. Зло в добро не можеш да преобърнеш, но можеш да го замениш. Затова в срещите си с него не мисли, че ще го унищожиш, понеже е невъзможно, а дай път в себе си на Божественото. Тогава то само по себе си ще изчезне. От него ще се освободиш, като го обикнеш.

Човекът замълча. Скарлатов се напрегна, после наново чу гласа му:

— Сестро, ти искаше още нещо да ме питаш. Не се смущавай...

— Да, Учителю — обади се жената. — Понякога се чувствам изоставена и не само аз, а като че целия свят чувствам изоставен...

Борис се усмихна. Колко познато му беше това чувство!... Да чуем сега другата равносметка. Аз не можах да я направя, си каза той.

— Нима светът по времето на Христос е бил по-добър?... На някои хора е дадено да се учат от собствените си грешки. Ако им се говори, няма да разберат. Целият живот е все откриване на изгубените работи... — чу Скарлатов човека сякаш в отговор на себе си.

— Ние мислим, че Бог ни е забравил. Не, ние сме го забравили и вече не знаем как да се върнем към него. Затова и страдаме. Хората

винаги ще бъдат деца на Бога, който ги обича не защото са толкова добри, а защото е милостив към тях. Трябва да се прави разлика между страданията от изпитание и страданията от изкушение. Не могат да се избегнат изпитанията, в които се проверява силата на доброто в теб. Но могат да се избегнат мъките от изкушенията на властта, на парите и другите пороци. Само възмъжалите души се подлагат на изпит. Ако го издържиш — кръстен си! Ще страдаме, докато се усъвършенстваме. Страданията са сенките в живота. Те, както и грехът, показват, че човек е влязъл в разрез със законите на Разумната природа. Съвременните учени искат да реорганизируют най-напред човечеството, после обществото, след това дома и най-накрая човека. Този път е неправилен. Съберете хора, които нищо не разбират от музика, и се опитайте да образувате от тях оркестър. И най-видните диригенти да дойдат, нищо няма да излезе! Хората са скачени съдове. Тъй че всеки, който работи върху себе си, с това работи и върху другите. Човек е отговорен пред всички за всяка своя постъпка. Не търсете щастието на Земята, но търсете Блаженството. То подразбира един велик процес на усъвършенстване. Човек не е дошъл на Земята да бъде щастлив, а да се учи. Щастието принадлежи на бъдещето и човек трябва да приготви условията, за да го придобие. Блаженството е там, където присъстват всички добродетели. Те показват безкрайните възможности да виждаш тъй както Бог е създал нещата. Престанеш ли да правиш добро, ти си мъртъв. Ние сега търсим Бога вън от нас. То е смешно. Ако един човек ти помага — Бог е вътре в него. Онова, което ни кара да се обичаме и да си помагаме, това е Бог в нас. Не стигнете ли до съзнанието, че Великото разумно начало е вътре във вас и вън от вас, неминуемо сте осъдени на страдания и смърт. Тази идея е най-силната идея за човека, но сега се проявява най-слабо. Тя не е слаба, но чака своето време и то вече идва, защото Бог е Любов, а тя е същината, от която е произлязло всичко...

Скарлатов усети като че гласът се усили. Вятърът беше спрял. Той не смееше да заобиколи скалата и се обърне с лице към тях, нито да се изправи, за да не го видят и се смутят. Чудно, каза си той, словото в планината звучи по-чисто, по-цялостно, сякаш се връща към истинския си смисъл... Думите на стареца течаха като тих поток в тревата, чийто ромон те слива с всичко наоколо...

— ...Йоан запитва Христа: Господи, кой ще те предаде? Христос отговори — който най-малко ме обича.

Ония хора, които имат най-малко любов, най-малко истина, наричам предатели на човечеството. Ония, които са готови да се жертват за другите, на които никой не може да отнеме любовта в сърцето, наричам герои на света. Любов към всички, към всичко, към Цялото, навсякъде, завинаги! Човек трябва да смята себе си раздавач! Кой как ви обича, това не е ваша работа. Как вие обичате, това е ваша работа! Човек трябва да обича, за да се прояви. Квасът, началото на всичко в света е Любовта. Тя е първичната среда, в която всички живеем. Тя прониква и обхваща всичко. Бог ни познава по закона на Любовта. Тя произлиза от единството, което съществува в света. И зверовете познават Любовта — като я срещнат, отстъпват. Тя е великата цел на Битието. Тя е вратата, през която човек влиза в живота. При Любовта всеки служи на доброто без всякакъв закон. Нашето заблуждение е, че ние търсим Любовта някъде, а няма място, където тя не е. Защото е родила всички организми, всички същества. Цялото небе не е нищо друго освен изложба на Любовта. Тя е великата реалност на Разумния център във Всемира. Ние дишаме Любов. Следователно светът е създаден за нас и можем да го заслужим само ако живеем по принципите на Любовта. Тя се проявява в живота извън времето и пространството. Души, които се обичат, не се разделят. Нито на Небето, нито на Земята. Любовта е вътрешен копнеж на душата, човек я търси навсякъде и когато я намери, е като разцъфнал цвят, към който се стремят пчелите. Има уханието на карамфила — отдалеч се чувства. Тя е единствената сила в света, разбрана от всички — човека, птичката, дървото, цветето... Ние живеем, понеже има някои, които ни обичат. Вие сте дошли в света, за да разберете кой ви обича. При Любовта и който люби, и когото любят — печелят. Тя всякога дава на човека повече, отколкото е загубил. Всички богати хора нали имат пари? Защо не живеят добре? Значи друго нещо липсва, а не пари! Докато хората не познаят Любовта, ще има грях и престъпление...

Така е, мислено му отвърна Скарлатов. Но как да стане това?... Пред този въпрос се е препъвало човечеството от раждането си до днес... Той следеше думите на стареца с огромно внимание и не усещаше ни глад, ни жажда, ни твърдата земя под себе си, а болката в крака му сякаш изчезна.

— ...Който иска да развие Любовта, трябва да заеме последно място. Туриш ли мисълта да живееш за себе си, турил си началото на своята смърт. Всяка дисхармония в тебе показва, че не си на мястото си. Вие сте извън Любовта, затова страдате. Вместо нея хората са турили парите, мъчението, насилието. Страхливите, глупавите, жестоките хора са хора без Любав. Дето е безлюбието, там се проявява своеволието, а не волята. Но сила, проявена без Любав, е осъдена на крушение. Там, дето има страх, няма Любав. Народите имат много закони, подобриха ли живота с тях? Само в известно отношение. Но божественото в човека още е недоразвито. Народите се обезвериха, станаха крайни материалисти, животът се механизира и пак не са щастливи. Покажете ми един човек, който откак свят светува, да е запазил онова, което е придобил, да го е отнесъл със себе си. Само онова, което е било извършено с Любав, то ще остане. Който разбира Любовта, счита всичко в света за свое, а всичко свое за притежание на Бога. Единственото достъпно нещо, което може да сближи всички хора — от най-малките до най-големите — това е Любовта. Единственото разрешение е да я поставят като основа на живота и чрез нея да създадат ново съзнание. Англичаните употребяват израза „eternal generation“ — вечно обновяване. Всеки ден Любовта внася нещо ново в човешката душа. Противоречията в света се дължат на безлюбието. Сега излизаме от света на Закона и Парите и влизаме в ерата на Любовта, която преодолява всички препятствия.

Старецът млъкна. Но Скарлатов не мръдна и чакаше да продължи. Той бе натрупал немалко грехове, не му липсваха и пороци. Но циник не беше. Ето защо думите, които чу, го развълнуваха. Попита се кога е бил наистина Щастлив — имаше само един отговор — когато е обичал и са го обичали. И ако бе усетил нещо, което дъщеря му Яна най-силно жадуваше — бе обич. И тя може би най-много умееше да обича. Сега един мъжки глас се обади:

— Учителю, как ще се научат хората да обичат по този начин и скоро ли ще дойде това време?...

Настъпи пауза и след малко старецът отново поде беседата си...

— ...Право пита нашият брат. На Любав трябва да се научиш. То е цяла наука и не само за един живот... Има едно важно условие — Любовта може да дойде даром, но търпението трябва да го придобиеш. Дълготърпението е признак на великата Любав, която Бог храни към

нас. Не е умът, който ще спаси света. Разумът е свързан с обяснението на страстите, а не с Небето. Умът е само оръдие за обработване на човешкото сърце, откъдето ще почне новата култура на Любовта. Той е само ралото, мотиката, с която можем да копаем. Защото Любовта се справя със страданията, а умът с противоречията. Знанието е слуга на Любовта. То ни най-малко няма да те заведе при нея. То е превозно средство на Любовта. Нейният единствен смисъл е да научи човека как да живее правилно със себе си и с ближния. Умът трябва да гледа през очите на Любовта, защото без любов никого не можеш да познаеш...

Скарлатов се раздвижи. Това за мене ли се отнася, попита се той. Дали знае сега, че съм тук и го слушам?... Може би...

— ...Направете си приятели от неправдата, казва Христос. Да обичаш врага си, това е достойние на малцина. Но това е истинската Любов. Силна радост е тази, която поглъща скръбта. Силна любов е тази, която поглъща омразата. Ако Любовта у вас не може да стопи омразата, каква любов е тя? Ако доброто у вас не може да стопи злото, какво добро е то? Онези, които не обичате, са точно като вас. Ако човек съжалява, че е обичал, любовта не е била истинска. Любов, която не може да издържи на греховете на хората, не е никаква любов. В глъбините на своето естество човек обича всички същества, но той още не съзнава това.

Сега в света първо действа този велик остен, който наричат закон на Необходимостта. В света законът на Любовта не е прилаган. Едни са прилагали Правдата, за да дадат свобода на хората. Други — Мъдростта, съградили са велики системи... Но съграденото без Любов винаги се е разрушавало. Вие сте още в сянката на Любовта. Тепърва хората ще стигнат до нея. Тя ще дойде последна в света и за нея се правят сега приготовленията. Хранете онази мисъл, която не ограничава, онази Любов, която не изгаря човека. Помни, че си роден да бъдеш Разумен! В духовния живот, който не се качва, слиза. Всеки ден трябва да превземаш Царството Небесно. Идва всемогъщата култура на Любовта. Като дойде тя, човек ще се добере най-сетне до великата истина — да стане гражданин на Царството Божие. Винаги мислете и постъпвайте като граждани на Царството Божие...

А после настъпи тишина. Скарлатов целият бе слух. Но тишината не се наруши и завладя всичко наоколо. Той погледна нагоре. Слънцето се бе вдигнало. Ята птици прелитаха високо в небето, а над

тях шествие от бели облачета радостно пътуваше за някъде. Беше един от тия кристални дни на Природата, когато тя сякаш празнуваше и светлината господстваше в пространството. Всяко камъче, всяка тревичка като че бяха обкръжени със сияние. Светлина пронизваше и скалите и те изглеждаха безплътни, изгубили своята тежест. А Скарлатов бе обхванат от силна духовна възбуда. Напрежението му все повече нарастваше и той изпита някакъв непознат възторг. Изведнъж от очите му бликнаха сълзи и не ги спря. Той мълчаливо ги остави да текат по лицето му и не се срамуваше, нито въздържаше, както някога в скута на майка си. Борис плачеше за това, което е бил, и за това, което е. Плачеше за това, което ще бъде, и за това, което няма да бъде, за това, което е пропуснал, за неповратимото... Защото разбираше, че сметката на времето му е вече закрыта. Плачеше за всичко и за всички и хълцайки дълго като децата, накрая заспа дълбок сън без видения. Той не усети овчарчето, което мина. Момчето се спря за миг и учудено погледна този възрастен мъж в хубави спортни дрехи, който спеше върху земята до скалата на Самотния връх. То и не подозираше, че това бе бившият голям български банкер Борис Скарлатов.

[1] Дънов, Петър Константинов (1864–1944) — роден в семейство на свещеник, завършил средното си образование във Варна и Свищов, а после богословие и медицина в САЩ. След като в 1895 г. се завръща, започва да проповядва обновяване на християнството, покварено според него от държавните църковни институции. Ратува за прилагане на дело основните принципи на Христос, като ги съчетава с елементи от религиозната практика и идеи на източните религии и школи. Беседата във финала на романа е извлечена от негови печатани произведения и спомени на негови последователи. ↑

ГЛАВА ДЕСЕТА

... Събуди се от звуци на цигулка. Отначало не можеше да повярва. Но като се разсъни напълно и отвори очи, съвсем ясно долови нежен мотив. Човекът свиреше добре и с чувство. Борис се надигна и видя, че денят захожда.

Господи, колко дълго съм спал, каза си той. Чак сега усети леко глад и жажда. Цялата природа и въздухът бяха потопени в ярките багри на залеза. Формите почваха да се губят... Напила бастуна до тялото си и се изправи. Почувства остра болка в разранения си крак, а и куцийт не беше много наред. Но стисна устни и направи няколко крачки. Погледна поляната в подножието на върха. Имаше люляков цвят от слънчевите лъчи. Прел бялата хижица, изправен, свиреше на цигулка старецът, потопен в розовата светлина на залеза. Скарлатов почна да се спуска към него, като силно се облягаше на бастуна. Скоро храстите и дърветата го закриха от погледа му, но той продължи да върви. Усети отново някаква бодрост и спокойствие в себе си и колкото повече приближаваше, толкова по-уверен се чувстваше. Цигулката млъкна. Когато той тръгна по откритата поляна, къщичката беше вече на стотина метра. Към него бързо и леко за възрастта си се насочи старецът. А сигурно е към осемдесет години, помисли си Борис. С приятна усмивка, която озаряваше интелигентно то му лице, том каза:

— Добре дошли, господин Скарлатов, от снощи Ви очаквам като скъп гост... — и му подаде ръка.

Скарлатов сърдечно я стисна.

— За мен е радост да чуя това от Вас, господин Константинов — каза той и не изпита никакво притеснение, сякаш се познаваха много, много отдавна...

Сега старецът бавно се поведе към един дървен стол до грубо скована масичка със скамейки в сянката на три млади бели брези и му го поднесе да седне.

— Аз живея долу в селото у един брат, но когато е хубаво времето, често оставам да спя тук, по-близо до Небето... — усмихна се той.

Скарлатов отново се учуди. Зъбите на стареца бяха необикновено бели и запазени. Изобщо не се бе променил от времето, когато го видя за пръв път. А бяха минали не по-малко от петнайсет години. Изглежда, има подобни хора, които сякаш бързат да стигнат до известен предел на възрастта, за да се съхранят после дълго такива, каквито са, до смъртта си. Именно този образ оставаше в паметта на хората. Такъв беше старият banker, такъв бе Кюлев... Усети, че старецът стои пред него. Чак сега забеляза цвета на очите му — кафяви и големи, които кротко го гледаха. Той държеше в ръка евтин котел с вода с някакви треви и го постави до стола. Встрани от масата и дърветата имаше огнище, пълно с прясна пламтяща жаравя, върху която стоеше друг котел с вода. Изведнъж старецът падна на колене пред Скарлатов и посегна да развърже едната му обувка.

— Но какво правите, господин Константинов! — извика той изненадан и рязко дръпна крака си, но без да иска, изохка от болка.

Старецът отново взе в ръце крака му, този път по-енергично.

— Нищо особено не правя, господин Скарлатов — каза той. — А само това, което се полага на човек, изпаднал в беда. Отвикнали сте да ходите, обувките са нови, краката са Ви изранени... Ще ги потопите в тази билкова вода, ще седим под звездите и ще си приказваме. До сутринта всичко ще Ви мине...

Скарлатов се примири. Отначало топлата вода го жегна, но после взе да му става приятно на кожата. Старецът бе изчезнал, а после излезе от хижичката с една чугунена чиния, лъжица и бакърено джезве с вода.

— Имам един любим овчар тука, който не пропуска сутрин да ми донесе прясно доено мляко — говореше старецът. — И аз с удоволствие си варя сутляш. Слагам му и босилек, за да ми напомня маминия... С друго тук не мога да Ви нагостя...

Той остави джезвето на масичката и му поднесе скромното си ядене. Движенията му бяха плавни и пълни с внимание. Скарлатов вече не възразяваше. Старецът седна на скамейката срещу него и замълча. Когато Борис се нахрани и пи вода, той пое съдовете от ръцете му и ги занесе до огнището. После отново седна. Скарлатов се усмихна.

— Вие ме посрещате като блудния син от притчата на Христа, господин Константинов...

— О, не! — живо се отзова старецът. — Христос е съвършен, а ние сме смъртни.

Той помълча известно време, а после с тих глас продължи:

— В своето безсмислено самоизяждане страдат всички хора, но раните на победителите минават винаги по-лесно от раните на победените. А когато те са и несправедливи, могат да направят душите им недъгави. И в този смисъл, господин Скарлатов, винаги ме води към тях човешката любов, за да почувстват, че са разбрани и обичани, и по този начин да не се позволи поражението да ги убие.

Борис отново усети силата на духовното въздействие в този човек.

— Не ми остава нищо друго, освен да се покая, господин Константинов, защото има и за какво...

Старецът благо се усмихна.

— Покаянието е голяма привилегия на човека, господин Скарлатов, защото го доближава до Бога такъв, какъвто е — грешен и смъртен.

— Аз стигнах само до угризението и много тежко го преодолях. Никому не съм го разказвал...

— Ако това Ви унижава, не ми го казвайте.

— О, не. Вие сигурно единствен бихте ме разбрали най-добре...

— По време на войната ли?

— Не. Там стрелят, ти стреляш... кого убиваш, не знаеш. И въпреки че е пълен абсурд, принудата и необходимостта да браниш живота си те карат да приемаш нещата като нормални.

— Тогава?...

— Това стана, като поех Банката. Един човек се обеси заради мен. Със семейство, с деца... Преди това платих ипотеката на дома му и ги изхвърлих на улицата. И въпреки че този човек беше предател, аз изпитах непоносимо отвращение от себе си. Особено нощем мъчително се борех със съвестта си...

— О, сигурно. Мъките на угризението са ужасни. Те са като тежест, която никога не свикваш да носиш.

— И знаете ли защо?

Старецът въпросително го погледна.

— Аз извърших несправедливост не спрямо равния на мен, още по-малко спрямо по-силния от мен, а спрямо по-слабия, безпомощния,

безправния. Тогава към съзнанието ти за извършената грешка се прибавя и чувството на унижение от собствената ти низост пред беззащитния. И мъката на угризението може да те доведе до лудост, особено ако липсва вече възможността да я изразиш пред жертвата. Страстно исках да се върне времето назад и да не е било това. И желанието ти е така накалено, че за миг щастливата илюзия, че нищо не се е случило, напълно те обладава, за да рухнеш отчаян в същия миг, изтерзан и смазан. „Аз“ изчезва и се усещаш прах, разпилян в нищото...

Скарлатов млъкна.

— И после? — попита тихо старецът.

— Аз се преодолях, господин Константинов. Заклучих дълбоко, в най-скритото място на душата си, угризението и никому повече не позволих, нито на себе си, да надникне през ключалката. Върнах и къщата на семейството му.

— Познавам много по-тежки случаи от Вашия, господин Скарлатов... Искате ли да чуете?

— Целият съм слух...

— Единият от тях беше особено поучителен... За да оправдае съвестта си пред невинната, беззащитна и покойна жертва, сложила сама край на живота си, той напада с юмруци едно много високопоставено лице, с цел да получи наказание от по-силния от себе си. Понеже бил и вярващ, отишъл и в една църква, обругал иконите и безчинствал, за да му прати възмездие най-силният от всички — всемогъщият Бог. Но високопоставеното лице се оказало благородно и му простило, църквата също, защото го счела за луд.

— И правилно са постъпили.

— Въпросът не е в това, господин Скарлатов.

— А в какво?

— Вярно е, че покаянието е единствено, което възправя душата след извършено зло. Но ако не уповаваш на Бога, а само на великодушието на жертвата или на себе си, не е ли всъщност гордост, тая майка на греха?!... Ами ако в самоотбрана нападнатият беше убил своя разкайващ се нападател? Не е ли това предизвикателство, равно на престъпление, защото го въвлича в убийство? На Бога нищо не може да стори, понеже е непостижим, но самата готовност да го опълчи срещу себе си не е ли пак върховна гордост? Още повече че го

върши с риск на живота си, който Бог му е дал, не за да го погубва сам. Ами жертвата, която е отишла на другия свят, би ли приела такова изкупление на вината му чрез принуда? Изкупление, в което няма Бог? Според мене — не. Тъй като той и жертвата прави в случая съучастник в смъртта си. Единственото абсолютно опрощение е само това, което иде от Небето. И молитвата на този измъчен от угризения човек може да бъде само една: „Помогни, Боже, на търпението ми да изчакам мига на твоята милост!“... Защото няма по-голямо блаженство от усещането, че Бог те закриля, от чувството на единение с него в твоята безкрайна вяра...

Двамата отново замълчаха. Чак сега Борис забеляза, че нощта внезапно бе настъпила, както винаги в планината. Погледна към гъстото звездно небе и звездите му се сториха необикновено едри и бляскави. Щурците изпълниха невидимото пространство с неуморната си песен и внасяха радост в душата му. Въздухът бе напоен с мириса на планинските треви, а от близките гори идеше дъх на балсам.

— Мащерката е свещена билка — каза старецът, — и много лековита...

После стана, отиде до огнището, взе другия котел и се върна при Скарлатов, измъкна предишния и Борис безропотно отново си натопи краката в прясната топла вода, също пълна с билки. Старецът се отдалечи с котела и го изплиска на тревата зад хижата. После влезе вътре. Чу се леене на вода. След малко той се появи и отново постави котела върху все още неугасналата жарава с редки, синкави пламъчета. Върна се и седна на скамейката. Скарлатов попита:

— Господин Константинов, ако моят въпрос не Ви е неприятен... защо се върнахте в България да проповядвате? С Вашите две образования, необикновени способности, с личното Ви познаване на широкия свят... Може би другаде повече биха Ви разбрали, бихте имали повече привърженици?...

— А Вие защо се върнахте, господин Скарлатов, от Женева?

Борис се засмя.

— Гол в моята врата. Приемам. И все пак съм любопитен...

— Що се касае до привържениците... по-добре двама в Дух, отколкото много без Него, нали? Христос казва — който не е против нас е с нас... Но защо така мислите, господин Скарлатов?

— Защото българинът не е склонен към метафизика. За него това е да сееш на скала.

— Именно.

— Тоест?

— Ако искаш да изпробваш волята си за добро, трябва да живееш сред българи. Тук любовните пориви са като светулки в късна есен. Особено напоследък няма дом, небелязан от травмите на безлюбието. Това е духовна гибел. Тук силите, които действат, са повече разрушителни, отколкото творчески. Посетете горите и ще видите — кой как мине и удря с брадвата, дърветата са изсечени. Вижте чешмите по друмовете. Ако се е откъртил един камък, няма да го вдигне и го намести, ами ще откърти и другите. Този народ е като една стихия, която руши. И това е много тревожно.

— Наблюдението Ви е вярно, но какво искате от него, като цялата му история е само войни и робство. Как искате да прокопса, като след всяка война са нужни поне трийсет години за поправяне на загубите!...

— И като по закон българинът започва много добре, и свършва зле.

— Защото никога не е имал достатъчно свестни политици!

— Не Ви ли се струва, господин Скарлатов, че в България трябва да се слоят Стамболов, Стоилов, Стоянович, Каравелов и Стамболийски, за да образуват един държавник, един дипломат, който ще има смелост, ум, обход, безкористие и любов към земята. Иначе ще караме както досега — да си въобразяваме, че всичко може да се решава с бабайтлък!...

— А не мислите ли, господин Константинов, че българинът, както казвате — е бабайт от слабост, от безсилие, от отчаяние? Вземете първо Ботев например! Каква интелигентност, каква образованост, какъв недостижим поетически дар у тоя балканец! И изведнъж се вдига с шепа хъшове и тръгва да освобождава българския народ, който и хабер си няма за тяхното намерение, готов от страх да ги предаде на първото заптие?! Абсолютно непонятна за мен незрялост, недалновидност у този наш гений, въпреки величието на подвига! И на всичкото отгоре следва рецидив — Яворов! Зарязва всичко и става харамия да спасява Македония от турско. И то във време, когато всички страни на Балканите са вече свободни и, за съжаление — един

кучкарник! Когато самото македонско движение е разцепено и манипулирано, когато е невъзможно вече решаването на какъвто и да е териториален въпрос без участието на държавните правителства от полуострова, без Европа и Турция в етап на реформи. И ти да правиш хайдушки набези, да вдигаш въстание, предварително обречено — това е безумие! И нямам отговор!

Старецът се замисли, а после каза:

— Има два вида българи, господин Скарлатов, по дух и по плът. Последните са повече, но само благодарение на първите имат право на държава. И само по тях можем да открием хубавите им качества. Българинът е естествен и справедлив. Лесно се приспособява навсякъде. Пример са гурбетчиите. Навън е гъвкав, а в страната е упорит, твърд, не обича да му заповядват. Остави го свободен, ще направи много повече за тебе. Признателен е, но обича любовта да се изрази в дело.

Изведнъж старецът широко се усмихна и зъбите му се белнаха на звездната светлина в нощта.

— Много е любопитен и всякога преувеличава. Не сте ли забелязали? Ако са се събрали някъде няколко души, българинът ще каже после — голяма тарапана беше, не могат да се преброят!...

Скарлатов се засмя.

— Обиколил съм цяла България — продължи старецът — и много ме е трогнало гостоприемството у нас. На трапезата българинът винаги ще сложи най-хубавото, което има, не това, от което иска да се отърве! А като се връща от лозето, винаги пълни по една специална кошница грозде за почерпка по пътя и кой кого срещне — деца и минувачи, — на всички раздава. А и не добира всичко на лозето, та да остане почерпка и за случайните пътници. Красиво, нали, господин Скарлатов?

— Да, макар че поради естеството на работата ми съм се сблъсквал повече с отрицателните му качества.

Старецът отново се замисли за малко.

— Общо взето, ние сме песимисти — каза той. — Надеждата у нас е слабо развита. На българина ако не се помага, не може да се избави. Трябва да се привлече на работа всичко онова, което е разумно у него. Важно е народът да се просветли духовно и заеме достойно място между останалите. Нашият народ не е изпратен да работи за

Велика България. Това са много дребни идеи. Тя никога няма да бъде голяма държава. Ние трябва да се отличаваме по друго, а не по успехите във войните и атентатите. В България не трябва да има никакво насилие. То унищожава хората, но не ги променя. Народи, които не служат на Бога, нямат бъдеще.

Скарлатов го слушаше с жив интерес. Никога не бе срещал такъв човек в живота си, а и едва ли щеше повече да срещне, та му се приказваше. Затова пак попита:

— Господин Константинов, това, което чух от Вас горе на върха и сега тук, е толкова хуманно и напълно в християнски дух. Защо все пак нашата официална църква Ви преследва и злепоставя? Защо воювате помежду си?

— Аз не воювам, господин Скарлатов, с никаква религия, с никаква църква изобщо — нито на кръста, нито на полумесеца. Никога с никого не влизам в спор и избягвам всякакви противоречия, независимо дали пред мен стои свещеник, учен, селянин, или чорбаджия. Просто казвам това, което мисля и усещам. И когато свещеници излизат с кръст в ръка да благославят оръжието и се молят за поражението на „врага“, аз твърдя, че това не е по Христа. Същото повтарям, когато те богатеят, развратничат и словоблудстват, без да нападам конкретно никого. Много благочестиви монаси и свещенослужители са мои единомишленици.

— А за какво Ви интернираха в миналото? Не помня кога, мисля, че писаха в пресата...

— В 1917 година. Преди повече от трийсет години казах в една моя беседа, че ще има война и че Германия ще загуби. Не се задоволих с това и по-късно категорично предупредих правителството с едно послание от братството да склучи мир колкото се може по-скоро и в отговор ме арестуваха и интернираха. Минаха години и от 1930 година насам не престанах да предупреждавам, че иде нова, още по-страшна световна катастрофа, че германците отново ще загубят, България да внимава. Като обявихме „символичната война“, предупредих, че ще бъдем бомбардирани и кои градове ще пострадат. Викаха ме многократно в Обществената безопасност, заплашваха ме, но не посегнаха на бой. След първата бомбардировка отново ме привикаха. Казах им: ако искам, мога и да не дойда, но аз почитам законите и затова идвам. По този път, по който вървите, нищо няма да остане от

София! Вие престъпвате Божиите закони и ще видите, че аз не говоря от себе си. И ако говоря вярно, вие ще понесете последствията. За българите иде нещо страшно. Пратиха ме по дяволите и ми казаха да си избира която ще чукара, но повече в София да не се мяркам.

— А после те панически я напуснаха! Мерзавци!

— Правят поразия след поразия и все казват: то е за Отечеството! Но каква полза са принесли войните на човечеството? Абсолютно никаква! И бъдещите също! Знаете ли, господин Скарлатов, когато попитали Конфуций как би управлявал държавата, мъдрецът отговорил: първо ще започна с възвръщането смисъла на думите! Оттук трябва да се почне и у нас! Управляващите извършиха много престъпления и в другите земи, и в самата България, все с лъжата напред! Няма никаква мъдрост тези хора. Сега българските управници така са загазили, че само божественото може да ги избави. И ако не го разберат, камшикът на Съдбата ще ги налага по гърбовете, докато не узреят главите им.

Старецът се развълнува и за пръв път напусна своя равномерен и проникновен тон.

— Бъдете спокоен! — възрази Скарлатов. — Сега болшевиките ще им дооберат ума и ще ни платят за всичко!

Старецът помълча, докато се успокои, а после каза:

— Болшевиците, господин Скарлатов, са незаконните деца на аристократите и царете. Болшевиците ще направят корекция в живота на богатите хора. Бог ги изпраща като бирници да вземат от чорбаджиите това, за което от няколко хиляди години нищо не са плащали. Богатите хора не изпълниха своите задължения към Бога.

— Но болшевиките също проляха и сигурно ще пролеят още много кръв.

— Да, за съжаление. Но аз гиделя на два вида. Едните наричам бели, светли болшевици. Те не си служат с насилия и ограничения. Аз съм с тях и ги поддържам. Другите наричам тъмни болшевици. Те си служат само с насилие. Това са старозаветни герои с нов надпис. Държави, в които има затвори и лагери, в които се убива, са старозаветни. В Царството Божие няма бесилки и стрелби. Който е готов да убие своя ближен и мисли, че с това внася свобода, е на крив път. Човек няма право да убива! За съжаление много народи, в това число и нашият, са още в плен на идолопоклонството.

— В какъв смисъл?

— Когато хората изпълняват волята на един човек, те вършат престъпление. А когато един човек изпълнява волята на много хора, той върши добро. Злото има всякога предвид една личност, а Доброто има предвид всички! Тази е разликата, господин Скарлатов. Истинският комунизъм ще дойде не чрез насилие, а по общ избор, чрез закона на Любовта.

— Как бих желал да излезете прав, господин Константинов!...

— Има съмнение от желание за вяра, господин Скарлатов...

— А никак ли не се боите от това, което иде?

— Не, господин Скарлатов. Вярващият не се бои от злото, нито от смъртта. А и знам, че в края на годината ще ме приберат Отвъд.

Той се усмихна.

— И ще Ви помагам отгоре. А като Ви дойде времето, непременно ще се видим Там. Аз ще дойда да Ви посрещна.

Борис също се усмихна.

— Скоро ли ще бъде това, господин Константинов?

— О, не. Години след мен ще останете. Но, повярвайте, господин Скарлатов, това, което сега преживяваме, още не е живот, а само азбука на живота. Защото има други измерения, в които той се намира в различни състояния.

— Какво е животът, не зная, но знам, че моят си отиде — каза Борис не без горчивина.

Старецът искрено се натъжи.

— Вие се заблуждавате, господин Скарлатов. Жалко, ако чак след смъртта се убедите, че преминавате в друг свят. Не се плашете от нея. Никой не може да те убие и там е върховната заблуда на земния живот. Страшното е, когато съзнанието на човека след смъртта не е пробудено.

— По-скоро се боя от болката...

— О, тя се забравя в мига на преминаването. След това животът представлява един непрекъснат възход във все по-горни светове според степента на Вашето духовно просветление. Този свят е един малък сектор, една малка проекция на другия. Ангелският свят, господин Скарлатов, е по-реален от нашия.

Борис нищо не възрази. Изведнъж старецът необикновено пъргаво скочи.

— Аз съвсем забравих за водата...

И той отново смени котела под краката на госта си. Неочаквано старецът каза:

— Добре направихте, че скочихте от влака и се върнахте...

Скарлатов вече не се изненадваше. Усмихна се и отвърна:

— Уверен ли сте? Или искате да ме утешите?...

— Не, господин Скарлатов. Човек като Вас, свикнал да се отразява, трудно би живял в чужбина.

— Не Ви разбирам точно...

— Досега Вашата личност се е отразявала в семейството Ви, в обществото, в работата... а другаде ще живеете само с името си.

— Прав сте. Но сега трябва да се науча да не върша нищо, да стоя бездееен и само да мисля. Винаги съм се удивлявал как са живеели пустинниците. Трябва наистина особена нагласа на духа. А може би ме чака нещо далеч по-лошо?...

— Запомнете, господин Скарлатов, никой и нищо не може да превърне човешката душа във въглен. Винаги ще остане искра да тлее. Но от въглена може да стане диамант, колкото дълъг и мъчителен да е процесът. Душата Ви може би ще прилича на камъка през нощта — свива се от студа, но стон не издава. Идват обаче утрините лъчи, погалват го, той леко пропуква и се отпуска... Може би душата Ви ще мине, както плодът в утробата на майката, през всички ембрионални стадии на еволюцията, докато се роди наново... Където е Духът, там е свободата, господин Скарлатов.

Борис се развълнува и усети, че старецът също е възбуден. Изведнъж звездите леко побледняха, защото в небето изплува късната луна, чиито нощи бяха на привършване. Тя освети с леко червеникав, уморен пламък хълмовете и поляните. Двамата гледаха към нея. Старецът замислен я наблюдаваше и сякаш на себе си загадъчно произнесе:

— На разсип дойдоха...

Скарлатов продължаваше да мълчи напълно бодър. И тишината тук е лековита, помисли той. После вдъхна силно, сякаш да се изпълни с нея...

— Искате ли да си легнете в хижата, господин Скарлатов, може би Ви се спи. Аз много лесно ще се прибера. Със затворени очи мога да сляза в селото.

— О, не! — живо се отзова Скарлатов. — Предпочитам още да ми говорите. Аз Ви слушах с интерес и на Самотния връх. Някои неща ми се виждат невероятни и невъзможни. Не с всичко съм и съгласен, особено по въпроса за злото, на който нямам удовлетворителен отговор досега. Но Вие така искрено и проникновено, така увлекателно и убедително разказвате, както приказките, и аз Ви се доверявам. Не съм срещал досега българин като Вас и се радвам на този шанс. Може би повече няма да се видим...

Скарлатов пак се усмихна, а после се поправи:

— ...поне на този свят не вярвам повече да се видим...

Тогава старецът тихо и нежно, както майката вечер ка рожбата си говори, започна да разказва... Големите идеи изгряват като съзвездие от много светили. Подобно съзвездие от нови идеи плува вече в небето над планетата. Една от тях е идеята за пробуждането на колективното съзнание у човечеството... Днес то преживява последните дни на зимата. Шестата раса, която идва, ще осъществи Културата на Любовта. За тази раса ще се издигне и нов континент от дъното на Великия океан. Там, дето сега се явяват тук-таме островчета по него, ще бъдат върхове и планини. На Слънцето, на Сириус и на другите небесни светили живеят други издигнати същества, които водят съвършен живот. Човешката култура в сравнение с тях е още в своите пелени. След тези безмерни страдания идва избавлението на Земята. Тогава за нашата планета ще настане такова посрещане, каквото светът не е виждал. Ангелите ще развяват своите знамена, ще слизат и възлизат нагоре, и песни ще пеят, и музики ще свирят, и навред радост ще цари. Велико ще бъде посрещането на Земята... Скарлатов се събуди на одъра в стаичката на хижата. Колко бе говорил старецът, какво бе говорил още, как бе го довел и положил да легне, той нищо не помнеше. Вън беше ден. Слънцето грееше с пълна сила и прозорчето блестеше като пламък. Борис се огледа. Бе покрит с едно войнишко одеяло. На земята пред одъра старецът бе поставил обувките му и върху тях бастуна. Покрай стените имаше наредени шест делви, от които идваше лек дъх на минерална вода. До главата му се намираше малка дървена масичка. Върху нея Скарлатов видя в една чиния пресни орехи, ябълки и малко бурканче мед с опряна лъжица на него. Последният дар, последният знак на внимание от стареца. Топло чувство нахлу в гърдите му. Борис стана и се обу. Раните на краката му

бяха изчезнали. Изяде само ябълката и излезе. Постоя така неопределено. Имаше чувството, че всичко след скачането от влака е той и не е той, като гледане в огледалото...

Че другият, не тоя, отразеният преживява всичко, а той го наблюдава. Нещо прошумя в близките храсти. Борис се обърна, но силните лъчи го заслепиха. Очите му се насълзиха. После се взря още веднъж към върховете на планината — там в края на деня слънцето щеше да изчезне... Въздъхна дълбоко и тръгна в посока на височината, където в подножието й щеше да стигне до вилата. Но едва направи няколко крачки и внезапно се сети, че си е забравил бастуна в хижата. Спря се за миг, а после се усмихна и си каза — няма по-подходящо място, където би трябвало да го забравя... Проследи пред себе си зелената пътека сред високите треви и цветя, която се виеше на зигзаг по хълма и се спускаше към низината. Каквото има да се случи, ще се случи... И може би за пръв път душата му се изпълни със смирение. Скарлатов заслиза надолу.

* * *

Денят осми септември си отиваше. Идваше нощта и неизменно след нея — другият, деветият ден на месец септември 1944 година...

ЕПИЛОГ

Три дни след завръщането си във вилата Скарлатов беше арестуван. За своя изненада на следващия ден бе освободен по личното нареждане на Брезов, който се намираше вече в София и беше по върховете на новата власт. Въпреки освобождаването си, Скарлатов телеграфира на Карасулиев в Швейцария по предварително уговорения начин, указващ, че Яна не трябва да се връща, докато не се регулира още политическият живот в страната и лично той не ѝ даде знак за това. А след седмица се чува с Брезов по телефона и той го помоли непременно да го потърси, за да поговорят по много сериозни стопански и политически проблеми. Скарлатов изпълни обещанието си и в уречения срок го потърси. Но не го завари, понеже бил отпътувал с делегация в Москва. Минаха няколко месеца, докато му се обади втори път, защото огромната вълна на бурния политически живот в ония времена настигна с грохот и неговия бряг, като го завлече в своя въртоп заедно с пясъка. И както Борис очакваше, първоначалната инерция на тинята в мощния революционен порой, по правилото — „Ти на мене вчера, аз на тебе днес!“, или „Покрай сухото и зеленото“ — взе много излишни и невинни жертви. Скарлатов протестира за това пред своя приятел професор Иванов, който си остана в Университета, но активно работеше в ръководните органи на Отечествения фронт. Иванов се солидаризира с Борис и предупреди за фактите и опасността от тях пред съответните нови политически институции. Скарлатов обърна внимание на това тревожно явление и на съветския генерал, който бе настанен с обкръжението си в свободните стаи на вилата му. Съветският офицер се държеше извънредно коректно и обеща да сигнализира, където е необходимо. Беше интелигентен и образован мъж, с когото вечери наред прекарваха в приятни разговори за литературата, изкуството и историята, както и в спомени от войните. Когато Борис потърси наново Брезов, този път той бе заминал на фронта по някаква ревизия. По-късно вече Скарлатов изгуби възможността да му се обади. Съдбата сякаш бдеше да не се срещнат

сега, а в определеното време... Борис бе поразен от избухването и мащаба на народната енергия, скривана и потискана досега. Бе дълбоко респектиран от вярата, ентусиазма и всенародната жертвоготовност в името на всеобщото светло бъдеще. Сравняваше ги само с националния подем на народните маси в България в навечерието на Балканската война в първия ѝ етап. Присъстваше на многохилядни митинги, където ехтяха думите: „Да живеят!“, и вълнението на хората заразяваше и него. Но бе свидетел и на други, където думата „Смърт!“ яростно огласяше въздуха по време на Народния съд и борбата срещу буржоазната демократическа опозиция.

Въпреки разтърсващите явления, които се разиграха пред очите му, Скарлатов не можа да измени на принципите, идеите и практическите изводи, до които бе стигнал в своя живот и дейност. Като последователен демократ той гласува с целия народ срещу монархията, за Република България. Но като убеден привърженик на свободната търговия и частната собственост, като противник на държавния монопол в стопанството и монопола на една партия в политиката, той гласува за платформата на опозицията и публично, многократно в печата и на събрания защити проекта за нова Конституция, която нейните депутати предложиха в Народното събрание. Опозицията на изборите за ново правителство спечели над един милион гласа, но основната маса от народа застана под знамето на Отечествения фронт и преди всичко зад комунистите. Той бе уверен в провала на опозицията, но гласува по съвест. Когато тя бе политически разгромена, нейните депутати изхвърлени от Народното събрание, а водачите ѝ осъдени, като един от тях получи смъртна присъда, приведена в изпълнение, Скарлатов написа протестно писмо до новото отечественофронтовско правителство, в което окачестви този акт като политическо убийство и нарушение на самата програма на Отечествения фронт. Няколко дни след това той отново биде арестуван и пратен в трудововъзпитателен лагер в Тутраканско. Не се и опита да потърси закрилата на Брезов от гордост, а и от някаква подсъзнателна мисъл да не би да му навреди. Скарлатов обиколи всички тогавашни лагери край Дунава, измина всички стъпала и видове на човешкото унижение от горе на долу. Ако намереха по стърнищата житни зърна, дъвчеха ги или ги гълтаха направо. А ако попаднеха на костенурка, жаби или охлюви, бе шансът на деня!...

Работеше принудително и живееше не само с единомишленици, с бивши индустриалци, банкери, министри, генерали, депутати, но и с такива, на които цял живот бе противник — фашисти, монархисти, „черни капитани“, полицейски садисти, а и с криминални престъпници. Не мина много време и взеха да пристигат и комунисти, които не знаеха защо са там. Започваше ерата на „врага с партиен билет“ и на скалъпените процеси по сталинския механизъм на монтиране още от 30-те години. Идолопоклонството, за което говориха в планината със стареца, бе в пълната си сила. По-късно щяха да го нарекат „периода на култа към личността“. Тогава разбра, че нищо не води повече до обезчовечаването еднакво на жертви и палачи от унижението. И унижението правеше наглед всички равни. Равни и... неравни. Неравни по тоя може би особен ген в човека, необясним, неподозиран дори от носителя му, който въпреки всички условия, свеждащи го до нечовек, оставаше у някои да мъждее и най-неочаквано възправяше душата, способността да наблюдава и да реагира като достойно същество. Тук, край белия Дунав, Скарлатов видя най-хубавите залези в живота си, каквито бяха в ранната му младост и изгревите на Босфора. До смъртта си нямаше да забрави и картината на „зелените палати“, в които се прибираха след изнурителен труд. Това бяха помещения, построени от леси, замазани с кал, по която без позволение се бяха полепили семена на треви и цветя и напролет те избуяваха. Тогава целите стени и покривите изглеждаха като вълшебни къщи от приказките. Винаги се усмихваше и на спомена от срещата си с една котешка майка... Случи се едно голямо наводнение на Дунава. Водата стигна почти до помещенията на лагера. Бе прогонила всякакви животинки и между личните сандъчета на лагерниците под наровите се криеха змии, гущери, мишки и какво ли не. Имаше и една котка с три котенца, които палуваха. Тя бе хванала мишка и дълго си игра с нея, като почти я омаломощи. В това време едно от котетата скочи върху майка си и тя, без да иска, изпусна мишката, която изведнъж оживя и с поразителна бързина се шмугна между сандъчетата. Котката дълго я търси, но не можа да я намери. Върна се, отиде към котето, виновно за изпускането на плячката, и три пъти го удари с лапа по муцуната. Скарлатов бе поразен от нагледния урок по наказание, разиграл се пред очите му. Тогава си каза, че

непременно трябва да запомни тази история и някога да я разкаже на Яна. Някога...

Навръх Великден той бе откаран под строг конвой в София и затворен в една от килиите на Държавна сигурност. Бе обвинен, че още преди Девети септември е бил агент на Франция и Англия, а след Девети активно се е включил в шпионската подривна дейност на английските и американските разузнавателни служби в страната. Скарлатов им бил съдействал да превърнат Бургаското и Варненското пристанище в американски бази, с цел да се събори новата власт. На първия разпит следователят му обясни, че всеки човек има цена и може да се купува и продава като стока. Единственото, което Скарлатов му възрази, бе, че не е за продан. А после се занизаха дни и нощи. Нощите — независимо дали бе ден — за Скарлатов представляваха часовете на разпит. Дните, независимо дали бяха нощи, смяташе отдиха между разпитите. И докато в лагерите, макар да престояваше и да се трудеше принудително, макар да страдаше, можеше да приеме наказание, като възмездие за това, което все пак бе вършил противно на принципите на новата власт, тук участваше в нещо свършено друго. Сега той се сблъска с безсмислието, влязло в съюз с политическата безотговорност и човешката безпощадност, стигаща до животинска жестокост. Веднъж на един от разпитите дежурният следовател (те бяха няколко и се меняха) мълчеше. Мълчеше и Скарлатов в очакване да се намотава познатото руло. Внезапно вратата се отвори и двама цивилни едва въведоха под мишниците един човек. Скарлатов отначало не го позна. А после се изправи без разрешение. Пред него стоеше една човешка развалина. От нея лъхаше ужасна воня. Това беше Марат Брезов. Скарлатов онемя. И докато се съвземе, Брезов рухна на пода и завали тия, които го подкрепяха. Бързо скочиха и го повлякоха навън. Дали ме позна? Едва ли... Борис не беше в по-добро състояние от него. Стори му се, че Брезов бе в несвяст. И с всичката сила на душата си Скарлатов пожела да не го е познал. Той, победителят Марат Брезов, който до този момент бе живял чрез и за идеите си!... За пръв път Скарлатов реално — като образ, като протичане на време, като физическо присъствие — почувства метафизичното понятие Абсурд. Откакто бе скочил от влака, за да се върне в България, това за него бе най-големият удар. По-голям би могъл да бъде само ако дъщеря му Яна се намираше на мястото на

Брезов. От последвалите разпити разбра, че Брезов е обвинен във всички „смъртни грехове“ на Комунистическата партия — агент на полицията още като адвокат в Пловдив; завербуван за чуждите разузнавания още в Женева; скрит троцкист, заговарял тайно срещу Сталин и Съветския съюз; съдружник на предателя Тито; участник в заговор за преврат за сваляне на властта в сътрудничество с американските и английските шпиони в България; саботьор на народното стопанство; планировчик на убийства на видни комунистически ръководители и т.н. т.н. В Търговска банка Скарлатов е внасял своите юдови сребърници, получавани от империалистическите си господари, а Борис Скарлатов е бил посредник в адските му замисли. Очната ставка между Скарлатов и Брезов повече не се повтори. По-късно научи за разстрела му и всеки ден чакаше да го последва. До смъртта си Скарлатов не можа да изтрие от своята памет потресната картина на тяхната последна и трагична среща, в която те отново бяха равни, както в Женева, когато бяха равни в мечтите и надеждите си, а сега в мъките и страданията пред сигурната гибел. Защото както в кабинета на следователите, така и в лагерите, нямаше вече виновни и невинни, бедни и богати, фашисти и комунисти, прости и учени, вярващи и безбожници, бивши и сегашни, а само страдащи хора. Тогава неведнъж, рухнал и изтерзан, единственият порив на радостно съзнание у Скарлатов бе мисълта, че всеки живот има край, че и палачите ще умрат. Така стигна до идеята за смъртта като единствено справедливо и етично нещо на тоя свят, защото само тя неумолимо, неминуемо и неотклонно унищожаваше всички кандидати за безсмъртие, за власт, богатство и слава наред с останалите обикновени хора.

Той прекара в Държавна сигурност три години и половина без съд и ако издържа този срок, дължеше се на това неуловимо нито по място, ни по време, нито по сила присъствие на духа, което не позволи той да се превърне само в един разпадащ се биологически механизъм. Скарлатов много пъти си припомни сравнението на стареца за човешката душа, въглена и диаманта... И още нещо — резултат на свойствената му правдивост на ума и доблест на натурата му, — в най-скритите гънки на съществуото си Борис Скарлатов допускаше, че плаща и за това, което е знаел, че е зло, но го е вършел. Като всички дълбоки хора, когато правят своята житейска равностметка, той

констатира, че бе успявал да предусети още в млади години големите върхове в своя живот. И сега бе намерил собствена площадка, на която в малкото мигове без болка постигаше размисъл и просветление, като все по-уверено, крачка след крачка утвърждаваше сила, с която да посрещне мъченическия си край. И на финала, въпреки многото моменти на човешка слабост, той вътрешно бе уверен, че няма да са напразни последните епизоди на живота му. Освен всичко друго те щяха да носят за бъдещите поколения и цялостния символ на идеята, отразена в криво огледало, която налагаше окастрените си клони и се назоваваше с гръмки имена.

Борис Скарлатов бе осъден на доживотен затвор след едно на бърза ръка претупано съдебно дело, без номер, без свидетели. Три месеца след това той умря. Когато съблякоха трупа му, намериха едно измачкано листче на квадратчета от тетрадка по аритметика с дата от един месец преди смъртта му. С блед молив и с явно трепереща ръка, защото буквите бяха криви и нечетливи, той бе написал молба до гражданина началник на затвора от затворника Борис Скарлатов: „Гражданино началник, боледувам от декомпенсиран миокардит. В последните месеци положението ми се влоши извънредно много. С непрекъснатата кашлица съм, задуха и нощите ми са безсънни. Пълна липса на апетит, обща слабост, пълно подуване на тялото ми от кръста надолу. Лекарят при затвора престана да ми дава лекарства, а страданията ми стават непоносими...“ Написаното свършваше дотук. Не бе довършил молбата си и не бе я предал.

Професор Иванов, който се бе пенсионирил и оттеглил от активна научна и обществена дейност, все пак узна за смъртта на приятеля си. Докато Скарлатов беше задържан, той прояви доблест и се опита да получи свиждане с него и му помогне по някакъв начин. Но му бе заповядано да си гледа професурата и не се бърка в чужди работи. Той съобщи на Яна и Карасулиев, с които поддържаше контакти, макар и много редки, за кончината на Скарлатов.

В началото на април 1945 година Иван Карасулиев падна със самолета в Северно море, свален от два немски „фокефулва“. Останките му не намериха. Яна Скарлатова роди момченце през май същата година. И то нямаше да види никога своя баща, както Яна майка си. Както за първото събитие, така и за второто Яна прати писма на баща си, които той никога не получи и до смъртта си не узна нищо

за тях. Иван и Яна не се ожениха, но се обичаха докрая. Понеже двамата нямаха официален брак, детето прие фамилното име на майката. То се казваше Иван Скарлатов. Половин година по-късно тя временно остави детето на грижите на мис Стенли и замина с английската си военна част в Германия като преводач.

След края на войната за Йосиф Карасулиев остана тъжната задача да събере пълни сведения за мъртвите. Обиколи цяла Европа и успя да разбере кой, къде, кога и как е загинал. Печална статистика! Йосиф ликвидира банката в Швейцария. Вложи средствата си в доходни ценни книжа. Личното му богатство също бе голямо. Цената на колекциите му растеше в астрономически мащаби. Купи голям апартамент в Париж на улица Турбиго, близо до Отел дьо Вил. От апартамента му се виждаше Сена, Сите и Нотр Дам. Тогава повика при себе си да живеят мис Стенли и внука си, докато Яна още бе заета в армията. Тя се съгласи.

Неделев успя да се добере до Швейцария и там започна с малка лаборатория за фармацевтични препарати и бързо построи две фабрики с добър пласмент. По-късно остана да живее в Женева.

Туше Динев отначало се установи във Франция, а след това купи малка ферма в Белгия, в селището Босиер, близо до Намюр и Брюксел. Два пъти годишно посещаваше любимия си Париж и гостуваше на Карасулиев, а един път годишно във фермата идваше Карасулиев. Именно Туше Динев пръв, чрез свои стари канали, научи за арестуването на Борис Скарлатов. Всички — и Яна, и Йосиф, и Неделев, заедно с Динев направиха най-енергични постъпки от всякакъв род за освобождаването му. Но безуспешно. Този път не помогнаха нито „златните банкерски мостове“, нито дипломатическите намеси, нито Червеният кръст и други хуманни международни организации. До самия му край те не престанаха да се борят за неговото спасяване. Яна понесе особено болезнено смъртта на баща си. С мисълта за възможната гибел на Иван Карасулиев тя се помъчи да свикне поради ежедневиия риск на военното му поприще. Войната си бе война. Риск имаше и за самата Яна. Но баща си, въпреки всичките трагични превратности на съдбата и далечните разстояния, тя не можеше да си представи мъртъв. Може би това бе единственото предимство на раздялата им. След вестта за смъртта му Яна заедно със сина си се пресели в САЩ. Спечели конкурс в един реномиран

университет, където остана да преподава средновековна археология, пътуваше с експедиции и пишеше трудове и статии по много живописен и увлекателен начин. Имаше и развито чувство за хумор. Тя раздаде абсолютно цялото си наследство на различни организации за подпомагане жертвите на фашизма и на института за научни изследвания с хуманитарни цели. Йосиф Карасулиев също направи крупни дарения на подобни организации. Яна живееше от професионалните си доходи. Йосиф половината от годината прекарваше при тях, а през ваканциите му гостуваха те или го взимаха със себе си някъде на курорт. Яна не се омъжи. Синът ѝ, за голямо огорчение на Йосиф, нямаше никакви наклонности към търговия и финанси. Беше музикален, имаше изтънчен вкус и разбираше от изкуство и литература, особено от поезия. Но го влечеше медицината и смяташе да се отдаде на психиатрията.

Минаха години. Дойде времето за промени и в социалистическия лагер. Бащата на народите и корифеят на науката Йосиф Сталин умря като всички смъртни. Разпукаха се навсякъде глинените идоли на създадената митология. На партийните форуми, по примера на Съветския Съюз, в повечето социалистически страни — в това число и в България, бе заклеямена практиката на периода на култа към личността. Политическото пролетно затопляне се почувства във всички международни взаимоотношения. Тогава Яна си втълпи, че трябва да замине за България, да издири и пренесе костите на баща си в софийските гробища. Но Йосиф упорито я разубеждаваше от недоверие към изненадите във всеки преходен политически период. В края на 1962 година се образува българско правителство, изцяло ангажирано с новата политическа линия, ориентирана към възстановяването на ленинските норми за партиен живот. Тогава Яна написа писмо до новия държавен глава на България, в което изложи молбата си. Получи много бързо положителен отговор и веднага замина със самолет.

Не я посрещна никой. Професор Иванов бе починал, а тя не пожела да се обади на семейството му, за да не би да им причини непредвидени затруднения. Отседна в грандхотел „България“. Властите се отнесоха учтиво и коректно и я улесниха на всички етапи

безпрепятствено да пренесе останките на Борис Скарлатов от Пазарджишкото гробище в гроба на майка си в София. Баща ѝ бе единственият мъж от рода, който не бе положен в древните саркофази на семейната им гробница в бившето село Скарлатово, сега запустяла и заключена. На Яна и наум не ѝ мина за нея. А старият Кале-сарай на фамилията бе превърнат в почивен дом за миньорите от близката мина. Едно достойно превъплъщение, което вероятно Борис Скарлатов би одобрил. Когато възрастният свещеник от Централните софийски гробища отслужваше прощалната панихида и отпяваше „Вечная память“, Яна, която до този момент стоически се бе държала, безутешно заплака. На сутринта отлетя за Париж, където на летището я чакаха Йосиф Карасулиев и Иван Скарлатов.

Сега тримата седяха на една скамейка в градинката пред Нотр Дам. Беше месец май и имаше много хора. В средата на градината стърчеше количка със сергия и платнен навес, закачена с каиши за едно магаре, което стоеше неподвижно като вкопано. На шията му висеше голям надпис от продавача: „Моля не разглезвайте и не разстройвайте храносмилането на моя верен, дългоух и четирикрак помощник с вашите щедри дарения от разни сладости. Купувайте ги от моята сергия, но за лично ползване! Мерси.“ В прочутата катедрала освен туристи, които непрестанно влизаха и излизаха, отиваха и много богомолци. Явно имаше някакъв църковен празник. Из отворените врати долиташе далечният отзвук от органа и пеенето на хора. Седемнайсетгодишният Иван Карасулиев, сякаш за да не обиди никого, бе взел по нещо от чертите на двата рода — Скарлатови и Карасулиеви. Имаше черните проникновени очи на дядо си Борис, русите коси на майка си, изтънчената интелигентност в израза на баща си, деликатността на баба си Анастасия, строен като дядо си Йосиф, но по-висок и снажен от всички. А имаше сега нещо в лицата на Яна и Йосиф, което ги правеше да си приличат. В дъното на очите и на двамата стоеше една дълбоко затаена тъга. Карасулиев въпреки годините бе все така тънък и изправен. Яна също бе запазила своята спортна моминска фигура. Бръчките едва личаха по лицето ѝ, излъчващо много повече женска мекота отпреди.

— Мамо — каза Иван на съвършено правилен български език, — ще идем ли догодина в твоите любими планини в България?...

— Пущинаци има и в Америка — промърмори преди Яна Йосиф. — Дори с индианци, мечтата на всички хлапаци!...

Яна се усмихна и нежно погали ръката на сина си.

— Може би... — каза тя.

Йосиф стана.

— Предлагам — каза той — да послушаме Месата в Нотр Дам, заслужава си! Днес е Възнесение Господне, или Спасовден по български...

— Какво хубаво название... Спасовден — повтори младият Скарлатов.

Тримата станаха и се отправиха към входа на катедралата. Иван хвана под ръка майка си. Колкото повече се приближаваха, толкова по-ясно долавяха завършителните мощни акорди на органа и стремителното сливане на всички гласови партии на хора в едно върховно извисяване. Когато влязоха — не твърде скоро, тъй като трябваше да се наредят на опашка, — свещеникът произнасяше своята проповед. Въпреки многолюдието, всички го слушаха с почтително мълчание. Той осъди непримиримостта на властниците, безотговорността на военните, алчността на имащите и равнодушието на обикновените хора, като напомни на всички мисията на човека да се възвърне пречистен и преобразен в лоното на своя Създател. Последните му думи бяха от апостол Петър: „След като сте очистици душите си с послушност на истината чрез Духа за нелицемерно братолюбие, обичайте се постоянно помежду си един други от чисто сърце... Защото такава е волята Божия — с добротворство да обуздаваме невежеството на безумните човеци, като свободни, не като употребяващи свободата за було на злобата, като раби Божии...“

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.